
IHS

6
32 N
2

IN XII.

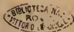
PRIORA CAPITA ACTVVM APOSTOLICORVM COMMENTARIA DOCTISSIMA ET LVCVLENTISSIMA,

V. P. IOANNIS HOFMEISTERI,

P. EREMITARVM D. AVGVSTINI PER vtranque Germaniam, dum viueret, Vicarij generalis, antehac nunquam impressa.

PARISIIS,

APVD MICHAELEM SONNIVM, sub scuto Basiliensi, via Iacobæa.

M. D. LXVIII.

Cum Priuilegio Regis.

Extraict du Priuilege.

PAR grace & priuilege du Roy, il est permis à Michel Sonnius Marchant Libraire iuré de l'vniuersité de Paris, d'imprimer ou faire imprimer, mettre en vente ou distribuer, vne fois ou plusieurs, vn liure intitulé Ioannes Hoffmeysterus in Acta Apostolorum. *Et faict defense ledict Seigneur à tous Libraires, Imprimeurs, ou autres, de quelque qualité qu'ils soyent, de non imprimer, ou faire imprimer, vendre, ou distribuer en ses pays, terres, & Seigneuries, autres que ceux qu'aura faict imprimer ledict Sonnius. Et ce iusques au temps & terme de sept ans, à compter du iour & date que lesdicts liures seront acheuez d'imprimer, sur les peines contenues és lettres patentes dudict Seigneur. Donné à Paris le dernier iour de Decembre, mil cinq cens soixantesept.*

Par le Roy.

Signé de L'ANIOVERE.

Et seellé du grand seau, en cire iaulne.

Acheué d'imprimer le 12. de Feurier, 1568.

ILLVSTRI ET GENE-
ROSO DOMINO SALENTINO, COMITI

in Isenburg & Grensau, &c. Ecclesiarum S. Gereonis Coloniæ Decano & Metropolitanæ Subdecano, Cathedralium Argentinensis Thesaurario, & Moguntinæ Canonico &c. Domino suo summa obseruantia colendo, Gerardus Velmannus Geldriensis, S. P. D.

NAE illi feliciter operam suam in studijs posuisse præ cæteris iudicandi sunt, Comes illustris, qui eam nō ad paucorū quorundam, sed vniuersi generis humani fructum & vtilitatē amplissimè contulisse deprehēdūtur. Et certè nisi acri doctorū iudicio exquisitaque doctrina sic cōmuni vtilitati consuleretur, haud scio an vitæ societas diu consistere, hominumque cœtus legitimè inter se celebrari possent. Cum enim apud omnes constet atque in promptu sit, vniuersam ordinatè viuendi rationem & normam ab huiusmodi ingenijs manare & proficisci, non puto quenquā tam vęcordem, qui quicquā citra talium virorum industriam rectè administrari posse arbitretur. Quocirca non satis dignis laudibus ij decorari possunt, qui omnem curam & diligentiam in profanis bonorum auctorum (à quibus omnis composita viuendi ratio peti & erui potest) obscuris ac perplexis scriptis illustrandis collocârunt. Qua quidem ex re quantum adiumenti primum ad bonarum artium candidatos, deinde ad reliquam multitudinem accedat, si nō aliunde, certè vel ex ijs qui in taliùm auctorum scriptis dextrè intelligendis & enodandis occupantur, luce clarius cognosci potest. Videri quidem prima fronte nobis possunt ij de rebus humanis melius meriti, qui artes vtiliter ad hominum vitam à se inuentas literis mandârunt, sed tamē, si verè iudicare volumus, non minus, immò multo magis statum rerum humanarum promouisse ij cēsendi sunt, qui bonas disciplinas longo tempore ob nimiam difficultatem crassis tenebris occultatas & circumfusas in lucem euocârunt, & ad cōmunem vsum aptârunt: quippe quæ ne intelligi quidem nedum in vsum conuerti potuissent, nisi extitissent qui ingenij sui acumine & diligētia eas illustratas, ad scientiæ & cognitionis fructum vberrimè comparassent. Nemo inficiabitur Aristotelem Philosophorum facilè principem salutaria omninò & frugifera præcepta de omni ratione

viuendi posteritati reliquisse, in quorum omnium cognitionem quo tusquisque obsecro mortalium induci potuisset, nisi subtilissimorum quorundam vigilijs & lucubrationibus ad ea aditus patefactus fuisset? neque etiam ipsum Platonem, aliosque complures absque interpretũ adminiculo probè intelligi potuisse existimo. Atque horum quidem industriæ curriculũ cum eiusmodi, vt apparet, sit, vt nihil non vtilitatis vniuerso hominũ gñi adferat, quãto fructuosiorẽ eorũ operam putabimus, qui sacris Bibliorum scriptis, mirifica quadam & admirabili præstantia profana vincentibus, studium suum dederunt, eaque omnium cognitioni luculentissimè exposuerunt. Etenim si res, quo excellentior atque vberior est, eò studij, quod in eam confertur, maiorem & præstantiam & vtilitatem esse & haberi necesse est, quis negauerit laborem sacris literis impensum multis partibus anteponendum? Videamus sacras, referamus animum ad profanas, & ne fumus quidem profanæ erunt si cum sacris conferantur. Illæ tantùm quæ ad hanc vitam, hæ etiam quæ ad cælestem necessaria sunt docent: illæ quæ ad corpus tantùm eiusque cultum spectant, hæ quæ animum eiusque salutẽ attingunt, demonstrant: illæ quomodo Principibus placere, hę quomodo Deo summo omnium principi probari debeamus ostendunt: illæ sæpè nos à vera salute auocantes ad interitum ducunt, hæ semper ad beatam æternamque vitam prouehunt. In summa, omnia profanis literis comprehensa caduca ferè & momentanea sunt: sacris verò inclusa, nulla temporis circumscriptione tenentur. Quid valet nobilitas? quid gloria? quid honores? quid diuitiæ? quid forma? quid robur corporis? quid ferè omnia in hac vita? hominibus extinctis simul etiã illa esse desinunt, cum sacrarum interim literarum vtilitas etiam post mortem nos comitetur. Quo mihi illorum laus videtur esse illustrior, qui in sacrarum literarum scriptis explicandis desudarunt, eaque in communem vtilitatis fructum explicârunt. Quo in numero Ioannes Hoffmeisterus hac nostra ætate facilè principem locum meritò atque optimo iure sibi vendicare potest, qui vsque eò cogitatione ingenioque in sacris, maximè verò Actis Apostolorum interpretandis processit, vt cuiuis huius temporis Theologo extra controuersiam possit pręponi. Ecquẽ hac ætate pari industria & felicitate in Acta Apostolorũ scripsisse possumus dicere? in quibus exponẽdis ita elaborauit, vt nihil prorsus ab eo, quòd boni sacrarum literarum interpretis officium requirit, prętermissum desiderari queat. Nihil in ijs tam difficile, nihil tã obscurũ, quod nõ acri mentis acie præ cæteris piè discusserit, & ad cõmunem vsum accommodârit. Quos nodos, quas arduas quæstiones, multum sæpè negotij Christiano lectori facessentes, perpolito limatoque suo iudicio suis locis purè & subtiliter non soluit? quæ mysteria etiam profundissima in ijs latent, quæ non fideliter & circum-

ſpectè eruerit? quid in ijs eſt quod non ſingularem pietatem polliceatur? num aliquid reperitur, quod pij lectoris animum remorari poſſit & offendere? quàm ſanctè, quàm ſincerè omnia interpretatur, quàm nihil adfert ſomnolentum, quàm nihil orthodoxæ religioni contrarium. Fateor quidem multos vel potius innumerabiles hiſce tēporibus nō omninò infeliciter Actibus Apoſtolicis enarrādis vacaſſe, ſed ita tamen vt interdum etiam quædam nihil ſucci & energiæ habentia, neque ita Catholicę religioni conformia ſuę expoſitioni immiſcuerint: in hoc nihil vanum, nihil veræ religioni contrarium, nihil non efficaciſſimum conſpicitur. Et certè quomodo legentium animi (quod vel maximè interpreti ſacrarū literarū propoſitū eſſe debet) ad pietatē excitari, quomodo ad Dei cultū inflāmari, quomodo deniq; ad vitę ſanctimoniā & integritatem poterunt commoueri, niſi omnia ſummo cum affectu pioque zelo lectoribus ob oculos ponantur? Atqui iſta omnia ab hoc noſtro auctore ita accuratè cogitateque in his commentarijs pręſtita ſunt, vt non poſſint non ea Chriſtiani lectoris animum, quantūuis planè ſaxeū, ſupra modū ferire & cōcutere. Sūt in ijs pręclarę admonitiōes, interdū etiā obiurgatiōes & cōſolationes, ſunt egregia modeſtię, humilitatis, aliarumque virtutū exempla, quę ſanè ſi animum legentis non mirificè afflant, & ad Dei voluntatem implendam acuunt, haud ſcio quidnam erit, quo commodè ad vitæ ſinceritatem flecti & extimulari poſſint. Anne aliquid amplius? an non etiam magna copia ſalubrium & ſanctiſſimorum præceptorū de baptiſmo, de euchariſtia, de pœnitētia, de ordinādis Epiſcopis & diuini verbi miniſtris in ijs cōtinetur? Quāquā quid his enarrādis immoror? cùm etiā minutiſſima quæq; oībus qui hæc legunt, magnā anſam & occaſionem ad pietatem præbeant. Quæ ſanè omnia ſatis euidenter declarant, quàm nihil in his commentarijs, quod ad fidelem textus explicationem facit, prætermiſſum inueniatur. Quòd verò mutilata & imperfecta in publicum emiſſa extant, (nam hoc ſcio obiiciet aliquis) non ita accipi debet quaſi ſua incuria vel potius infidelitate hoc acciderit, (quis enim tam ſiniſtrè de tam pio & pręclarè de ſacris literis merito ſuſpicetur?) alijs hoc potius cauſſis attribuendum. Sunt qui putent eum immatura morte præuentum, non potuiſſe huic Commentario colophonem addere, ſunt rurſus qui opinentur reliquū fragmentū alibi in bibliothecis aſſeruari: ſed quoquo modo ea ſe ſe habeant, illud ſanè conſtat, non poſſe hunc tam pium virum tali ſuſpitione onerari, cum uel hæc illius ſcripta alium eum teſtētur, quàm vt docta adeò explicatione ſtudioſum lectorē voluerit fraudare. Porro conſiderans & clandeſtino calculo ratiocinans cui potiſſimum ea tam docta & pia commentaria dedicarem, cuius patrocinio à maleuolorum morſibus defendi poſſent, non video ſanè cui iuſtius offerre debe-

am,

am, quam auitę & veræ religiõis studioso & propugnatori. Tua igitur Celsitudo, Illustris Comes, mihi in primis in mentem venit cui hunc honorem deferrem, qui tanto eius amore flagras, vt nihil non laborũ, nihil non molestiarum eius cõseruandæ & fouendæ ergò suscipias & aggrediaris. Huc accedit singularis & eximia eruditio, quę etiã nõ mediocriter, vt hoc facerẽ, animũ meũ confirmauit, & meritò quidem. Si enim eum potissimum ob finem noui auctores magnis & illustribus viris inscripti & dicati emittuntur, vt eorum auctoritate à zoilorum calũnijs tuti & immunes præstẽtur, quomodo quæso hoc cõmodè fiet, nisi de illorum eruditione egregia concepta fuerit opinio, quòd candidè & sincerè de ijs iudicare queant? Qua T. C. vsque adeo excellit, vt qui eam non laudet, omninò iniquus sit existimandus. Quid enim tam intricatum, quid tã obscurum, quod non acies animi tui possit penetrare & discernere? Quàm sacrarũ literarum peritus, quàm politioris literaturæ doctus, quàm varia historiarum & exemplorum lectione confirmatus. Et quoniam linguarum cognitio alicui etiam eruditionem tribuit atq; conciliat, haud facilè quis tecum hoc tempore videbitur conferendus. Tenes Latinam, tenes Gallicam, tenes Gręcã, & alias prætereà, quarum certè oĩm cognitione perpauci hoc tempore imbuti inueniuntur. Cæterùm cùm exploratum habeam, omninò auribus tuis ingratam esse nimiam & immodicam prædicationem, vereor ne nimium te laudando offendam. Itaque non sum hîc prædicaturus singulares tuas virtutes, quibus maximè conspicuus existis, non tẽperantiã, nõ liberalitatẽ, non grauitatẽ, multasq; alias, quæ etiam, vt hæc Commentaria T. C. nomini inscriberem, nõ parũ me commouerunt. Quæ cùm ita sint, vehemẽter etiã atq; etiã rogo, Illustris Comes, vt hęc Commentaria quanta quanta sunt in tuam clientelam & fidem recipias, & ab obtrectatoribus omnibus viribus tuearis. Id aũt eò libẽtius T. C. facturam confido, quòd opera Domini Philippi Agricolæ S. Theologiæ Doctoris, Decani S. Petri Moguntinę, & Metropolitanæ Concionatoris, quicum T. C. maxima familiaritas intercedit, in manus & aspectũ hominum venerunt. Quòd si tuo iustissimo calculo approbata fuerint, non dubium est quin facili ratione obtrectatorum aculeos & calumnias sint effugitura. Bene vale, meque in tuũ patrocinium benignè & clementer suscipe. quod ita faxit Deus Opt. max. qui T. C. & me quàmdiutissimè seruet incolumes, Datum Coloniæ Agrippinæ, tertio Kalend. Septembreis. Anno. 1 5 6 7.

REVERENDI PATRIS D. IOANNIS HOFMEISTERI IN ACTA APOSTOLORVM, COMMENTARIA.

CAPVT I.

RIMVM *quidem sermonem feci de omnibus, O Theophile, quæ cœpit Iesus facere & docere, usque in diem, qua præcipiens Apostolis per Spiritum sanctũ, quos legit, assumptus est.*

Corruptæ humanæ naturę est (absit enim, vt vel per somnium humanam naturã, quatenus à Deo creata est, alicuius vitij insimulẽ: vidit enim Deus oĩa quæ fecerat, & erant valde bona) : corruptę, inquam, naturę nostrę est hoc quasi peculiare & proprium, vt perpetuò cupiat multa scire, non solùm quę ad se, verumetiam quę ad alios pertinent. Sic autem pręposterè multarum rerum cognitioni studet, vt potiorum nullam rationem habẽs, inania, & quæ nullius momenti sunt, immò plerunq; quæ præstaret ignorasse, quàm diligentissimè inuestigare, & persequi animũ inducat. Sicq; fit vt terrena cælestibus, caduca perpetuis, corporalia denique spiritalibus præferamus. Nouarum itẽ rerũ sumus omnes (nam etiã de nobis hic sermo institutus est) quàm cupidissimi, & quæ historiæ nonnihil habere videntur, vi quadam porrò mirabili animos nostros ad se rapiũt. Hinc in omnibus nostris congressibus, in singulis cõuentibus, prima vox est: Quid noui mi vir bone? quid rerum agitur? quorsum res huius mundi tendunt? et post lõgas & anxias inuestigationes, vt plurimũ, nihil discimus quod, si modò non maximè obsit, vel parum prosit. Igitur si omnino cupis audire mirabiles historias, si gestis audire aliquã de rebus antiquis narrationẽ: age certissimam tibi historiam proponamus ab eo auctore perscriptam, de cuius fide neq; Angelis, neque hominibus dubitare licebit. Alij Historiographi aut multa fingunt ipsi, aut sibi ab alijs multa vana persuaderi patiuntur: in nostro nihil vanum, nihil dubium, nihil non verissimũ est. Habet Homerus suum Vlyssem, habet Virgilius Aeneam suum, sic Liuius suos Romanos, Plutarchus suos Imperatores, & alij alios, quos recensere longum esset: noster Historiographus Lucas est Christi Euangelista, professione medicus, indiuiduus diui Pauli comes, nec res ludicras tractat, sed crepundia, & infantiam nascentis Ecclesiæ: & sic tractat, vt dubites plus ne vtilitatis an iucunditatis auditoribus suis conferat. Et quoniam medicus est, nihil dubitandum erit, quin in hac historia sua nihil nisi quod ad animarum nostrarum medicinam attinet, propositurus sit. Sed quoniam Lucas ipse breuissimè in historiam suam præfatur, præstat ipsius verba tractare, quàm præfationem nostram in longum prorogare. Det Dominus, vt eo Spiritu hoc opus tractemus, quo per Lucam scriptum est. Sic autem orditur historiam suam bonus Lucas.

Primum, inquit, sermonẽ feci, O Theophile, de omnibus quæ cœpit Iesus facere & docere.

Alludit hic Lucas ad primum suum librum Euangelicæ historiæ, & illi hunc pulcherrimo quodam ordine annectit: O Theophile, inquit, sermonem feci, hoc est docui, & scriptis testatum feci, quidnam egerit, quidque docuerit Iesus Christus ab eo tempore, quo à Ioanne baptizatus est, vsque in eum

diē, quo, posteaquàm Apostolis, quos per Spiritum sanctum elegerat, multa in mandatis dederat, in cælum assumptus est. De his, inquit, sermonem feci in primo nimirum historiæ meæ Euangelicæ libro. Iam rursus verba ipsa discutiamus. Lucas hunc librum de Apostolorum gestis inscribit Theophilo cuidam, cui & CHRISTI historiam inscripserat. Quis verò hic Theophilus fuerit, Episcopus ne quispiam, vel alius aliquis vir magni nominis, nihil nos remorabitur: hoc potiùs agamus, vt & nos simus Theophili, hoc est Dei amatores: quod vt fiamus, præsens Lucæ historia meritò nobis caussam dare debet. Erimus autem Dei amatores, si quando illius voluntatem ex animo fecerimus: Si diligitis me, inquit Christus, mandata mea seruate. Et iterum: Qui habet mandata mea, & seruat ea, hic est qui me diligit. Tales ergo Theophilos, hoc est Dei amicos, & diuinarum rerum studiosos, voluit Lucas de rebus ad salutem necessarijs docere. Iam quod ait Lucas se fecisse sermonem, hoc est scripsisse de omnibus, quæ cœpit Iesus facere & docere, diligenter excutiendum est. Et primum quidem hoc, quod ait se scripsisse non de his quæ Iesus vel fecerit, vel docuerit, sed quæ Iesus cœperit facere & docere. Eò enim fortè respexit Lucas, quòd CHRISTVS non sic expedierit omnia in hoc mundo existens, quasi post hac etiam sit acturus, nos nostraque omnia sit porrò neglecturus: sed quòd tantùm inceperit in his terris nostram operari salutem, perpetuoque nostram caussam acturus sit, donec omnia corporis sui membra perfecerit, & inimicos suos omnes, scabellum pedum suorum fecerit. Epicurea enim est & Lucianica opinio, Christum nunc assumptum in cælum supra nubes, ociosum rerum mortalium spectatorē sedere, nec amplius curare nos. Assumptus est enim Christus in cælum, vt agat pro nobis æternum saluatorem, sacerdotem, regem, ductorem, defensorem, aduocatum, & mediatorē. Huc pertinet quod in Romanis legimus: Quis ille qui condemnet? Christus Iesus qui mortuus est? immò qui & suscitatus est, qui etiam est ad dexteram Dei, qui & intercedit pro nobis. Et diuus Ioannes ait: Filioli mei hæc scribo vobis, vt non peccetis, & si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem, Iesum Christum iustum, &c. Quid verò est quod Lucas dicit se scripsisse de omnibus, quæ Iesus cœperit facere & docere: cùm non solùm ex ipsis Euangelijs, sed etiam ex hoc ipso secundo Lucæ libro certissimò constet, Christi dicta & facta non omnia esse, nec à Luca, neque etiam ab alijs Euangelistis perscripta? Tu igitur probus sis verborum scripturæ æstimator, & nihil inuenies absurdi. Neque enim affirmat Lucas se omnia dicta & facta CHRISTI Iesu conscripsisse (quis enim hoc possit?) sed fatetur se de omnibus scripsisse, nimirum summatim & in genere, quæ videbantur Ecclesiæ CHRISTI non tam necessaria, quàm vtilia fore. Cæterùm, secat autem Lucas Euangelicam suam historiam in duas partes, nimirùm in facta, & dicta, hoc est in opera, & doctrinam, quemadmodum & discipuli illi ad Emauntem migrantes, dicunt: Fuit (loquuntur autē de Christo) vir Propheta, potens in opere & sermone coram Deo & hominibus. Porrò, opera quæ Lucas putat, sunt præcipuè miracula, videlicet quòd Iesus restituit ægrotos sanitati, quod cęcis visum reddidit, quòd leprosos mundauit, & id genus reliqua. Hæc enim doctrinam CHRISTI confirmabant: vnde etiam ad illa subinde prouocat, dicens: Si mihi non creditis, vel operibus credite. Nomine autem doctrinæ intelligit Lucas omnes Christi sermones & disputationes. Restat nūc vt inuestigemus ꝙ ait Christū discipulis suis præcepisse,

pisse,hoc est,nonnihil in mandatis dedisse,& hoc per Spiritum sanctum. De præceptis non opus est vt multa verba incassum fundamus: nam illa apud Lucam nostrũ,&reliquos Euangelistas satis exposita sunt. Apud Matthęum legimusChristũ sic discipulos suos,postq̃ à mortuis resurrexerat, allocutos fuisse: Data est mihi oĩs potestas in cælo & in terra.Euntes ergo docete oẽs gẽtes, baptizãtes eos in noĩe patris,& filij,& Spirit9 sancti, docẽtes eos seruare oĩa, q̃cunq; mãdaui vobis. Apud Marcum in hæc verba loquit̃.Euntes in mundũ vniuersum, p̃dicate Euãgeliũ omni creaturę.Qui crediderit & baptizatus fuerit,saluus erit:q̃ verò nõ crediderit, cõdẽnabit̃. De his ergo & similibus p̃ceptis,Lucas loquitur. Quod verò dicit Chr̃m per Spiritũ sanctũ hoc ipsum discipulis suis p̃cepisse,ideo dicit,vt intelligamus mãdata Apostolorũ nõ cõtẽnẽdæ auctoritatis esse, nec Chr̃m aliquid per iocũ,vel etiã perfunctoriè cũ Apostolis suis egisse.Mãdata itaq; Apostolis pręscripta, nõ humana sunt commẽta,nõ vana vanorum hoĩm somnia: sed diuinissima Spiritus sancti oracula. Quod si ita est, sicut planè est, q̃squis Apostolorũ mãdatis cõtradixerit, non hoĩs,sed planè Dei aduersarius esse ꝓbabit̃. Hinc illæ Christi sententiæ: Qui vos,inquit,audit,me audit: & qui vos spernit,me spernit. Nõ possum mihi tẽperare,q̃n & illud admoneã, quod Lucas nõ cõtentus dixisse,Christũ nõnulla mãdasse Apostolis, nisi adderet & ipsos Apostolos iã antea ab ipso Dño electos: vt scilicet iterum intelligeremus Christũ nihil fortuitu cũ Apostolis suis egisse,sed oĩa p̃meditatò. Ad hoc eñ, iam olim elegerat Christus discipulos, vt post suã ipsius ascensionẽ, illi vicem ipsius in terris agerẽt,p̃dicando,baptizando,miracula operãdo, & reliqua q̃ Apostolici sunt officij exequendo. Addit Lucas.*Quibus & præbuit seipsum uiuũ post paßionem suam in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis, & loquens de regno Dei:* Modis omnibus confirmanda primùm erat fides eorũ,per quos Christus decreuerat admirabilium gestorum fidẽ fieri mortalibus.Horum caput erat, vt persuaderetur omnibus, Iesum Christum verè mortuum pro mundi salute, verè reuixisse tertio die: non imaginario corpore,vel spirituali (qualia sunt Angelorũ corpora), sed eodẽ illo, iam tamen glorificato & immortali, quod mortale gesserat in terris, quòd exanime cõditum fuerat in sepulchro. Proinde nõ satis habuit, semel exhibere se rediuiuũ discipulis suis: sed frequenter illis apparuit ꝑ quadraginta dies, hac de caussa cõmoratus in terris. Nisi eñ resurrectio Chr̃i certò cõstet,nihil constabit in Christiana religione. Si Chr̃s nõ resurrexit,inquit Paulus, inanis est prædicatio nostra,inanis est & fides vestra.Et si Chr̃s nõ resurrexit, nec mortui resurgunt, & qui oppetierunt pro Chr̃i noĩe,perierũt.Si deniq; Christus nõ resurrexit,p̃fectò nõ ascẽdit in cælũ,nec sedet ad dexterã patris, nec misit suis Spiritũ sanctũ: immò Pseudoꝓpheta est, vt q̃ multa vana pollicitus est.Et quomodo alios à morte exuscitabit,q̃ semetipsum suscitare nõ potuit? Ad hãc igit̃ declarandã resurrectionẽ, Chr̃s ꝑ quadraginta dies multis apparitionũ argumẽtis vsus est , vt patet ex Euãgelistis, & ex Paulo.Sed qm̃ hęc nota sunt,nõ putamus necessariũ hic ꝓlixius agere. Quod verò Lucas testatur Christũ cũ discipulis suis locutũ fuisse de Regno Dei, probè obseruandum & ponderandũ venit.Loquutus est enim cũ illis de regno Dei, vt eiusdẽ rationẽ plenè intelligerẽt,ne carnale & mũdanũ arbitrarent̃ futurũ,sed spirituale, æternũ,& diuinũ. Quis eñ nesciat,q̃ puerriliter Apostoli senserit de regno Christi? Sed hac de re non ita multò pòst. Obserua aũt hic Lucã quidẽ affirmare, quod Chr̃s de regno Dei locutus fuerit cũ suis Apostolis:sed q̃,vel quomodo locutus fuerit,nõ aperuit : vnde & ex hoc loco intelligimus Chr̃i facta & verba, nõ oĩa esse ab Apostolis vel Euãgelistis conscripta. Quod non ideo

adnotauerim, quasi aliquid temerè ab
ipsis sacris scriptoribus sit neglectum:
sed vt illi pudefiant, qui nihil probare
volũt, nisi quod expressis verbis in scri
pturis contineatur: quũ tamẽ ipsi mul-
ta nobis obtrudant, quæ apertissimè
cum Diuinis scripturis pugnant. Sed
hæc aliàs. *Et conuescens præcepit eis ab Hiero-
solymis ne discederent, sed expectarent promißionem
patris, quam audistis, inquit, per os meum.*
Christum cum discipulis suis, postquã
deuicta morte resurrexit, comedisse,
non solùm Euangelistæ, sed etiam Pe-
trus Apostolus in Actis testatur. Mar-
cus enim sic scriptum reliquit: Nouissi
mè autem recumbẽtibus vndecim, ap-
paruit Iesus, &c. Sic apud Lucam in E-
maunte agnoscitur ex fractione panis.
In Ioannis Euangelio fauo mellis ve-
scitur, & asso pisce: hac enim mandu-
catione, rediuiui corporis sui verita-
tem probare voluit. Sic puellæ illi à
mortuis per Christum reuocatæ, cibus
datur: & Lazarus ille quatriduanus
mortuus, inter conuiuas Simonis re-
censetur. Igitur quum Dominus suos
congregasset, ac euidentissimis argu-
mentis, recuperatam suam vitam testa-
tum fecisset, in mãdatis dat discipulis,
ab Hierosolymis ne discedant: sed ex-
pectant promissum Patris, quod hic
per Christum promiserat. Hæc omnia
ex Euangelica historia magis patent.
Sic enim in Lucæ nostri Euangelio le-
gimus, Dominũ Iesum discipulis suis
dicere: Ego mittam promissum patris
mei in vos: vos autem sedete in ciuita-
te, quoadusq; induamini virtute ex al-
to. Quod verò promissum patris atti-
ner, in Ioannis Euangelio legimus
frequentissimam pollicitationem de
Ioan. 14. Spiritu sancto. Paracletus Spiritus sãn-
ctus, quẽ mittet pater in nomine meo,
inquit, ille vos docebit omnia, & sug-
geret vobis omnia, quæcunque dixe-
Ioan. 15. ro vobis. Et iterum: Cùm venerit pa-
racletus (quem ego mittam vobis à pa-
tre) spiritus veritatis, qui à patre pro-
cedit, ille testimonium perhibebit de
Ioan. 16. me, &c. Et rursum: Adhuc multa ha
beo vobis dicere, sed non potestis por-
tare modò. Cùm autem venerit ille
spiritus veritatis, docebit vos omnem
veritatem: non enim loquetur à semet
ipso, sed quæcunque audiet, loquetur,
& q̃ ventura sunt, annuntiabit vobis.
Hoc igitur est promissum patris, nimi-
rum copiosius donum Spiritus sancti,
quod donum pater cælestis, per filiũ su
um Dominum nostrum, discipulis sãn-
ctis promiserat. Ait enim ipsos debere
expectare promissionẽ patris, quã, in-
quit, audistis per os meum. Neq; enim
audierunt Apostoli hanc promissionẽ
à patre, nisi per filium Iesum Christum
seruatorem nostrum. Vnde alibi loqui
tur Christus: Sermonem quem audi-
stis, non est meus, sed eius qui loquitur
in me patris. Et diuus Paulus in He-
bræis testatur Deum, qui olim locu-
tus fuerat multifariàm, multisq; modis
in Prophetis, nobis hisce nouissimis
diebus locutum in filio, per quem fe-
cit & sęcula. Iam quòd vult eos expe-
ctare Hierosolymis, ideo fit, quia Euã-
gelij verbum primò omnium debebat
prædicari in Hierusalem, iuxta quod
scriptum est: De Sion exibit lex, & ver Esaiæ 2.
bum Domini de Hierusalem. Obser-
uandum hoc loci, Christum non emi-
sisse discipulos suos sic rudes ad euan-
gelizandum, sed eos ipsos priusquam
mitteret donis Spiritussancti perfecis-
se: vnde nihil agunt errones quidam,
qui semetipsos ingerunt ad functionẽ
administrãdi verbi Dei, hoc solo freti,
quod primi Apostoli fuerint idiotæ, &
nullius secularis doctrinę. Sed hęc alias.
*Quia Ioannes quidem baptizauit aqua: vos autẽ bapti
zabimini Spiritu sancto, non post multos hos dies.*
Quæ vel qualis fuerit differentia in-
ter baptismum, quem CHRISTVS
& huius Apostoli contulerunt, &
inter baptismum Ioannis, commo-
diori in loco dicemus. Esse enim dif-
ferentiam inter illa duo baptismata
non paruam, communis Ecclesiæ sen-
tentia est, quidquid tandem Sacra-
mentarij somnient. Sed ad rem.
Ioannes quidẽ baptizauit aqua, inquit
Christus,

Christus ad discipulos, vos autem baptizabimini Spiritu sancto, non post multos hos dies. Fœcunda certè sunt verba Christi, nec punctoriè tractanda. Ait eñ Ioannẽ baptizasse aqua: & hoc nihil difficultatis habet, quoniam hæc omnia ex Euangelicis historijs accepimus. Sed an omnes Christi discipulos Ioannes baptizarit, ex Euangelijs certò non liquet. Ex Ioannis quidem Euangelio deprehendere licebit, Andream & Petrum Ioannis fuisse discipulos, ab illoq; fuisse baptizatos. Sic enim ibi legimus. Altera die iterum stabat Ioannes, & ex discipulis eius duo. Et respiciens Iesum ambulātem, dicit. Ecce agnus Dei. Et audierunt eũ duo discipuli loquentem, & secuti sunt Iesum. Et deinde sequitur, Erat autẽ Andreas frater Simonis Petri vnus ex duobus qui audierant à Ioanne, & secuti fuerant eum, &c. Nec est dubium, quin omnes discipuli Christi à Ioanne baptizati fuerint, ne videretur baptismus Ioannis ab ipsis contemni. Et quare discipuli renuerent baptizari à Ioanne, à quo Christus ipse baptizari non dubitauit? Iam verò quod addit Apostolos baptizādos Spiritu sancto, videtur significare, quasi Apostoli hactenus fuerint expertes Spiritus sancti, quod tamen alijs Scripturis porrò contradiceret. Sunt enim scripturæ, quę testificantur Apostolos Spiritum sanctum accepisse ante diem Pētecostes: & sunt rursum quæ hoc ipsum videntur negare. Atqui Scriptura secum discordare non potest, vnde sic negotium discutiendũ est, ne in aliquo spiritui veritatis, (qui Euangelij dictator est) præiudicemus. In Ioannis Euāgelio legimus capite 7. dicere Christũ. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Hoc autem dixit de spiritu, quem accepturi erāt credentes in eum: nondum enim erat Spiritus datus, quia Iesus nondũ erat glorificatus. Et rursum: Si non abiero, inquit Christus, paracletus nō veniet ad vos. Et iā in Actis pollicetur ipsos Apostolos baptizandos Spiritu sancto. Vnde apparet Apostolos caruisse Spiritu sancto ante diem Pentecostes. Sed qs putet illos Euangelium prædicasse, & miracula perpetrasse, nisi adstante ipsis Spiritu sancto? Huc pertinet quod apud Matthęum legimus, Christum discipulis suis dicere. Cùm tradent vos, nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini: Nō enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri, q̃ loquitur in vobis. Apertius est quod apud Ioannem legimus, Christum à resurrectione sua insufflasse in Apostolos, & dixisse: Accipite Spiritum sanctũ. Quorum remiseritis peccata, remittentur eis, &c. Quid igitur ad hanc scripturarum pugnantiam dicemus? Nulla est pugnantia, si modò non accesserit impia, vel erronea interpretatio. Sic igit̃ res se habet. Spiritus sanctus in sua substantia nulli hominum datur, sed ipsius gratiæ & dona hominibus impartiuntur, & hoc differenter, pro tempore & caussa. Sic Apostoli acceperūt donum Spiritus sancti per tria tēpora, ante passionem Christi, post huius resurrectionem, & rursum post Christi ascēsionē: & donũ illud semper auctius & copiosius acceperunt. Primò acceperunt donum operādi miracula: deinde acceperunt donum remittēdi peccata: postremò acceperunt donum, vt cum fiducia & varijs linguis possent prædicare magnalia Dei, sicut in sequentibus docebimus. Diuisiones enim gratiarũ sunt, inquit D. Paulus, vnus aũt spiritus. Recte ergo Gregorius Theologus dicit, Spiritus sanctus ĩ Christi discipulis, tribus modis operabatur prius, & per tria tempora: antequã glorificaretur Christus passione: post glorificationem in resurrectione: atque post ascensionem in cælos: Et primùm quidẽ leniter, secundò autem vehementer, tertiò verò consummatius, &c. Hactenus ille, & quidẽ non minus verè quàm pulchrè. In prima enim illa ablegatione discipulorum, dum pollicetur ipsis adfore spiritum Patris cælestis, nullũ videmus

An & quomodo Apostoli baptizati, disputat D. Augustinus, Epistola ad Seleniā nam.

Vide Augustin. Tract. 32. in Euan. Ioan.

Vide Hugon. Aeté. lib. 2. ca. 13. de heret.

Spiritus sancti symbolum: at dum illis secundò impartitur donũ spiritus, insufflat, leni nimirũ spiritu in facies illorũ. In die verò Pentecostes audimus sonũ de cælo, tanq̃ venti vehemẽtis: qua de re suo loco. Igitur quod Dominus Iesus hoc in loco pollicet͂ discipulos suos baptizandos Spiritu sancto, indicat se ipsis donaturum magna, & copiosa Spiritus sancti dona, quibus nimirũ opus habebant ad subiugandũ tam pertinaces populos Chri leuissimo iugo. Quis enim humanis tantũ ꝑsidijs munitus, tam arduæ sufficeret prouinciæ? Certè nisi fuissent sancti Apostoli præsidio diuini spiritus armati & cõfirmati, nunq̃ potuissent, quæ perfecerunt, vel confidenter aggredi. Sed hæc hactenus. Restat adhuc vnum, quod obseruatiõe dignum putamus, nimirũ Christũ de Spiritus sancti missione, magno verborum pondere loqui. Neq; em̃ hîc dicit: Accipietis Spiritũ sanctũ, sed baptizabimini, hoc est, ꝑfundimini Spiritu sancto. Sic etiã loquit͂ D. Paulus de Christo: Secũdũ suã misericordiã, inquit, saluos nos fecit per lauacrũ regeneratiõis, & renouationis Spiritus sancti, quẽ effudit in nos abundè, &c. Huc etiã facit, quod Christus apud Ioãnem Spiritus sancti dona vocat flumina aquæ viuæ. Postremò promissionẽ suã gratiorẽ facit, dum affirmat donum hoc diuinum non esse in multos annorum centenarios differẽdũ: sed nõ post multos hos dies, inqt, ꝑfundimini Spiritusancto.

Igitur qui conuenerant, interrogabant eum, dicentes: Domine si in tempore hoc restitues regnum Israel?

Ex hac discipulorũ interrogatione facillimè cognoscimus, q̃ necessariũ fuerit, Apostolos opulentiori Spiritus sancti dono perfundi. Breuis quidem quęstio est, sed quæ multam discipulorum Christi, tum ruditatem, tum curiositatem, tum etiam timiditatẽ prodat. Primum enim cùm Christus tot dieb9 post resurrectionem explicuerat ipsis verã rationẽ regni sui, & ꝑspicuè docuerat eos, regnum ipsius non fore carnale, sed spirituale: occupandum non potentia armorum & maiestate externa, sed potentia Spiritus sancti, & maiestate prædicationis Euangelij in totum orbem terrarum vulgãdi: adhuc tamẽ videntur somniare, Iudæos in toto orbe terrarum super inimicos suos, & omnes gentes carnaliter dominaturos. Meminerunt illorum felicium temporum, in quibus fortissimos ex suo populo reges & duces habebant. Et miserè cruciabantur animis suis, se iam cogi tributarios esse idololatrarum Imperatorum, Cæsarum, ac Regum, siue potiùs Tyrannorum. Cumq; iam tantam oĩm rerum mutationẽ vident, & toties de regno mentionẽ à Christo fieri audierunt, nihil dubitant, quin in breui Iudæorum condicto aliã acceptura sit faciem. Sciscitamur ergo Domine, inquiẽtes, num in tempore hoc restitues regnum Israëli? num hoc tempore reddes populo Israël regnũ illud, quod ipsi per Prophetas promissum est, & de quo hactenus tu multa nobis disseruisti? num hoc die, aut hoc mense, aut hoc anno futurum est, vt Iudæi dominium totius orbis, iuxta Prophetarũ oracula occupent? Quæ maior potuit esse ruditas in Apostolis? De trãslatione regni ab Ethnicis ad Iudæos sciscitantur, cùm potiùs debuissent Christũ ꝑcũctari, quod ipsorũ esset officiũ, quod ministeriũ, &c. Sed his declarat͂, quis sit hoĩm genius, nimirũ vt, etiam si aliquando inciderimus in cogitationem spiritualium, statim resiliamus ad terrena: cælestia quidẽ desideramus: sic tamen, vt interim nobis liceat tẽporalibus ad voluptatẽ vti. Habemus etiã hoc in loco exemplum humanę curiositatis, quæ eius est ingenij, vt quæ curanda sunt, negligat: quæ negligenda sunt, curet: qua de re statim ab initio huius capitis nonnihil diximus. Multa ex breuissima hac discipulorum interrogatione obseruanda essent: sed quoniã breues esse cupimus, ex multis pauca, eadéq; potiora colligemus. Primũ itaq; hîc vide, quantũ cęcutiat humana natura ad spiritualia negotia, si quando sibi

do sibi ipsi relinquitur, hoc est, si spiritu Dei destituitur: vnde rectè alibi Nicodemo dicit. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, nō potest videre regnum Dei. Intuere hic Christi discipulos, & videbis in ipsis tanq̃ in speculo, humana tuæ natura nihil esse ad perspiciēdas res diuinas ineptius, nihil ad obediēdū verbo Dei tardius, &c. Secundò hic vides q̃ fastidiamus crucē & afflictiones, semperq; malimus nobis, q̃ alijs benè esse. Tertiò, nemo statim desperet, etiamsi nōdum excussæ sunt tenebræ ad plenum, sed pergat strenuè, donec de Dei cognitione perfectior & instructior fuerit. *Dixit autem eis: Non est uestrum nosse tempora uel momenta, quæ pater posuit in sua potestate: sed accipietis uirtutem superuenientis Spiritus sancti in uos, & eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria, & usq; ad ultimum terræ.*

Vide obsecro, quanta modestia Christus rudes suos discipulos alloquatur, q̃ amicè illos tractet. Nō increpat duriusculè, non obiurgat grauiter, sed iubet quę ad se pertinēt curare, docetq; non referre, siue discipuli hoc, de quo iam quęrunt, ignorent, siue sciant. Nō est vestrū nosse tēpora vel momenta, q̃ pater posuit in sua potestate. Nō est vestrū, ad vos nō pertinet, nec expedit vobis, vt sciatis quo anno, quo mēse, quo ve die venturū sit Israëliticum regnū. Pater meus cælestis, oīm tēporū & horarū conditor est, & harū rerum ipsum latere potest nihil: & q̃ nobis prodesse scit, benignè aperit: cætera q̃ etiā à nobis cognita vel obessent, vel nihil prodessent, sibi reseruat, nobis verò nō aperit. Igitur si quid nos latet, nostro bono latet, nec Dei est inuidentiæ, sed potius beneuolentiæ, vt quia nobis tantū ea aperit, quę pios faciunt, non quæ curiosos. Tu autē hic vide, quàm prudenter sua formauerit verba Chrs, quamque discipulorū ruditati condescenderit. Neq; enim dicit: Nō expedit vobis scire, quid quoq; tempore pater meus facturus sit, suffecerit me harum rerum cum patre habere noticiam: sed oīa attribuit patri suo cælesti. Hæc enim est cōsuetudo Christi, quod interrogatus à discipulis suis de rebus cognitu aut nō necessarijs, aut etiā ipsis scitu pernitiosis, reijciat q̃stionem à se in scientiā ac potestatē solius patris, idq; eo facit cōsilio, nō quia ipse id quòd quęritur, aut nesciat, aut nequeat, (pater enim diligit filiū, & oīa dedit ei in manus): sed vt retūdat humanā curiositatem, & admoneat homines officij sui, ne scrutentur ea, quæ Deus vult occulta habere, sed inquirāt ea, quæ ipsis ad salutem cognitu, & factu necessaria sunt. Potuisset quidem hoc loci Christus dicere, & verè dicere: Me non latet quídnam statuerit Deus super populo Israël: nec necesse est vt vos eadē sciatis: sed hæc vtcunque vera essent, præ se tulissent nescio quid arrogantiæ. Vnde sic temperat orationem, vt nihil sibi præiudicet, nec etiam ad ipsorum vitia conniueat. Cæterùm, vt adijciam & hoc, Deus quem nihil latet, sua occulta consilia aliquando aperit certis hominibus, & certis temporibus: sic tamen, & multifariàm, vt eius rei non possint certi limites præscribi. Sed hac de re aliàs. Iam videamus, quibus verbis consoletur Christus suos discipulos, ne putent se porrò negligendos à patre cælesti. Accipietis, inquit, virtutem superuenientis Spiritus sancti in vos, & eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria, &c. His paucis verbis explicat Christus, quibus viribus, quo exercitu, quo item genere pugnandi, discipuli sui orbem debellaturi sint, obsequioq; Christi subiecturi. Accipietis virtutē superueniētis Spiritus sancti in vos: hoc est, ad occupādos populos, & regno meo subijciendos, nō inuadetis regiōes ac vrbes virtute carnali, externo robore militū, aut exercitu ex hoīb collecto, sed virtute spūali, & exercitu cælesti. Mittā enim vobis dona Spūs S. q̃ sunt, loqui varijs linguis, edere miracula, cognoscere oēm veritatē, habere animum infractū in omnibus aduersis,

& id genus alia dona. Vide quo pōdere verborum loquatur. Accipietis, inquit, non habetis à vobiſmetipſis, ſed accipietis virtutem, non alicuius hoīs, non alicuius Angeli, ſed virtutem Spiritus ſancti de ſupernis venientis. Nam ad hoc munus, quod Apoſtolis cōmiſſum fuit, exequendum, nulla niſi diuina virtus ſufficere poteſt. Sed quodnā officiū Apoſtolorū? Eritis mihi teſtes, inquit, in Hieruſalem, &c. Non admouebitis, inquit, vrbium portis externos arietes, non diſijcietis muros tormentis vel bombardis humano ingenio cōfectis, ſed eritis mihi teſtes, hoc eſt, verbis, non verberibus mūdum mihi ſubijcietis. Prædicatio enim & teſtimoniū quod de me feretis, id demū erit aries & bombarda, quibus expugnabitis nō ſolùm vrbem Hieruſalem, verumetiam vniuerſam Iudæam. Adhuc pauca dixi, adde & Samariam. Sed neq; hæc finis erit Imperij mei. In oēm terram exibit ſonus veſter, & in fines orbis terræ verba veſtra, atq; adeò illic erit terminus imperij mei, vbi eſt terminus orbis terræ. Primùm quidem dixeram vobis. In viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorū ne intraueritis. Poſtquā verò & Satanam, & peccatum, & mortem vici, aliud in mandatis do, nimirum, vt eundo in vniuerſum mūdū, prædicetis Euāgelium omni creaturę: ſic tamen vt prædicandi Euangelij initiū à Hieroſolymis ſumatis. Quàm fideliter porrò Chriſtus ſuū promiſſum impleuerit, & quàm gnauiter Apoſtoli officio ſuo incubuerint, in ſequentibus nobis depinget Lucas noſter. *Et cùm hæc dixiſſet, uidentibus illis, eleuatus eſt, & nubes ſuſcepit eum ab oculis eorum.* Longè plura locutum eſſe Chriſtum Dominū cum diſcipulis ſuis antequā in cęlos conſcenderet, ex alijs Euangeliſtarum narrationibus ſatis patet: ſed non opus eſt his, q̄ per ſe nota ſunt, longius æquo immorari. Apertum eſt quid hîc Lucas velit ſignificare, nimirum, Chriſtum, quem Iudęi mētiuntur ſurto à diſcipulis ſublatum, in cęlos aſcendiſſe, & iam, ſicut Marcus inquit, ſedere ad dexteram Patris. Eduxit enim Chriſtus diſcipulos ſuos poſt reſurrectionem ſuam quadrageſimo die foras Hieruſalem in Bethaniam, & ſublatis in altum manibus, benedixit eis. Et factū eſt, inquit in Euangelio ſuo Lucas, cùm benediceret illis, receſſit ab eis, & ferebatur in cælum. Hanc autem Domini aſcenſionem nō intelligimus aliter factā, quàm vt Chriſtus Dominus ſecundum illud corpus quod ſuſcepit ex virgine, quod crucifixum eſt, quod ſepultum, ſublatus ſit in cælum, quod iuxta diuinitatem nunq̄ reliquerat. Sunt qui Aſcenſionem Domini in cælum ſic amplectuntur, ſic extollunt, vt ſub hoc prætextu verborum Chriſti, veritati reluctentur. De Sacramentarijs dico, qui Chriſtum ſic putāt in cælum aſcendiſſe, vt nobiſcum in Sacramento altaris nulla ratione eſſe poſſit, niſi omnipotētia & gratia ſua, quēadmodū vbiq;, & ſemper fidelibus ſuis adeſt. Sed nolumus hanc cancerinam mouere. Chriſtus dixit, Aſcendo ad Patrem meum & patrem veſtrum: Deum meum, & Deum veſtrum: Dixit, Exiui à patre, & veni in mundum, iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem. Hæc fideliter credimus, hæc conſtāter confitemur. Idem dixit, Panis quē ego dabo, caro mea eſt, quā dabo pro mundi vita: Et in nouiſſima cœna antequā pateretur, accipiens panem, quem benedixit, ac porrexit diſcipulis ſuis, dicens: Accipite & manducate, hoc eſt corpus meum, &c. An ne & hæc Domini verba credenda ſunt? Anne qui in illis vera dixit, in proximis verbis vanus eſſe debebit? Demus Deum aliquid poſſe, inquit D. Auguſtinus, & nos inueſtigare non poſſe. De fructu & vſu Dominicæ aſcenſionis iam dicendum eſſet, ſed quia breues eſſe cupimus, negotium hoc in aliud tēpus differemus. Caput noſtrum aſſumptum eſt, habet ſecum nonnulla membra, quæ reliqua in terris vel ſunt vel erunt, ſuo tempore ſequentur. Sic autē in cælum aſcendit, aut potiùs, ſicut Paulus alibi dicit,

ſuper oĩs cęlos, nõ vt nos vel noſtra am
plius nihil curet, ſed vt pro nobis apud
ſuũ patrem cæleſtẽ, perpetuus interceſ
ſor exiſtat. Sed hæc hactenus. *Cumq́; in-
tuerentur in cælum euntem illum: ecce duo uiri aſti-
terunt iuxta illos in ueſtibus albis, qui & dixerunt:
Viri Galilæi, quid ſtatis aſpicientes in cælum? hic Ieſus
qui aſſumptus eſt à uobis in cælum, ſic ueniet, quem-
admodum uidiſtis eum euntem in cælum.*

Non mirũ eſt, quòd Apoſtoli hîc prę-
dicantur fuiſſe defixis in cęlum oculis:
quem enim amamus, libenter oculis
ſequimur. Poteſt intuitus diſcipulorũ
in cælum hanc habere rationem, vt ſit
exemplum turbationis ipſorum, vt qui
putantes ſe infeliciter habituros abſen
te Chriſto, turbatis aĩs & oculis, cũ vi-
derunt abeuntem. Nulla enim re ma-
gis turbatos legimus in Euãgelijs Apo
ſtolos, atq; dum Chriſtus ipſis loquit̃
de abitione ſua: Vado ad eum qui miſit
me, ait apud Ioannẽ, & nemo ex vobis
interrogat me, quo vadis? ſed quia hæc
locut⁹ ſum vobis, triſtitia impleuit cor
veſtrũ, &c. Sic & in hoc loco haud du-
biè turbati ſunt ad abitionem Chriſti:
vnde & adſunt duo viri, conſolaturi il-
los. Fuerunt autem haud dubiè Ange-
li cæleſtes, quos D. Apoſtolus alibi mi-
niſtratorios diſcipulos appellat, quia ſi
delibus perpetuò à miniſterio ſunt, ſic-
ut in ſequẽtib⁹, in hiſtoria ſcilicet Cor-
nelij, audiemus. In natiuitate Domini
lætabundi adſunt: in inſtante paſſione
Chriſtum conſolantur: in reſurrectio-
ne apparent, reſurrectionis veritati te-
ſtimonium dantes: & iam adſunt ma-
gnifica conſolatione Apoſtolorũ men-
tes erigentes. Audiamus itaque ipſo-
rum orationem, magna ſententiarum
& verborum pondere grauem. Viri Ga
lilæi, inquiũt, quid ſtatis aſpicientes in
cælum? quid admiramini ad hoc ſpe-
ctaculum? quid aſpicitis in cælum,
quaſi iam actum ſit de vobis, quaſi iam
non poſſet ſubuenire Iſraëli? Hic Ieſus
qui aſſumptus eſt à vobis in cælum, ſic
veniet, quemadmodum vidiſtis eum
euntem in cælũ. Videte obſecro quàm
circũſpectè, q̃ prudenter oĩa aperiant.

Primò dicunt Ieſum, non alium aſſum
ptum in cęlum. In cęlũ, inq̃, aſſumptũ,
ne putes aliquod phantaſma fuiſſe, vel
illorum oculos faſcino quodam delu-
ſos. Secundò, teſtantur illum rediturũ,
neq; tamen ſignificant, neq; certò prę-
ſcribunt aduẽtus diem: nam huius diei
certa notitia reſeruata eſt ſoli patri.
Tertiò addunt ipſum venturum in ea *Vide Aug.*
forma, in qua aſſumptus eſt. Hoc etiam *in Euangel.*
Chriſtus ipſe, & poſt hunc Apoſtoli te- *Ioã. Tract.*
ſtantur. Abijt in cælum viſibili forma, *21.*
redibit ergo viſibili forma: aſcendit in
nube, redibit ergo ĩ nube. In Matthęo
legimus, Videbunt, nimirum, homines *Matth. 24.*
in nouiſſimo die, filium hominis veni-
entem in nubibus cęli, cũ virtute mul-
ta ac maieſtate. Paulus verò in priori
ad Theſſal. ſcribit: Ipſe Dominus in iuſ
ſu & in voce Archãgeli, & in tuba Dei
deſcẽdet de cælo: & mortui q in Chri-
ſto ſunt, reſurgent primi. Deinde nos *1. Theſſ. 4.*
qui viuimus, qui relinquimur, ſimul ra
piemur cũ illis in nubibus obuiã Chri
ſto in aëra, & ſic ſemper cum Domino
erimus. Et in Ioannis Apocalypſi legi- *Apocal. 1.*
mus: Ecce venit cum nubibus, & vide-
bit eum omnis populus, & qui eum pu
pugerunt. Vbi ergo adueniente Domi
no in tanta maieſtate, manebũt impij?
vbi comparebunt peccatores impœni
tentes? quò fugient cõtemptores Dei,
& iudicij eius? Sunt enim, ſunt proh pu
dor multi, qui cum ſeruo illo, de quo
Dominus apud Lucam loquit̃, in cor-
de ſuo dicunt: Differt Dominus meus
reditum, & percutiunt ſeruos & ancil-
las, edunt, bibunt, & inebriantur. Sunt
qui prorſus rident, quicquid de ad-
uentu Chriſti dicitur. Sed hæc aliàs.

*Tunc reuerſi ſunt Hieroſolymam à monte qui uoca-
tur Oliueti, qui eſt iuxta Hieruſalem, ſabbati habens
iter. Et cum introiſſent in cœnaculum, aſcenderunt ubi
manebat Petrus & Ioannes, & Iacobus & Andreas,
Philippus & Thomas, Bartholomæus & Matthæus,
Iacobus Alphæi, & Simon Zelotes, & Iudas Iacobi.*

Quę hactenus Lucas ab initio hui⁹ lib.
cõſcripſit, videntur magis pfationẽ, q̃
narrationẽ huius operis habere: nam
quæ ſub finem primi libri curauerat,
hucuſque

hucusque videtur paucissimis repetiuisse. Sed vtcunq; sit, nos ordinem cœptum, de diuino numine benè confisi, strenuè prosequemur. Tūc, inquit, reuersi sunt Hierosolymam. Qui sunt illi reuersi? Apostoli nimirum, & qui cum ipsis erant: neq; enim putādum est, solos vndecim Apostolos ascensioni Domini interfuisse, sed & alios ex Domini familiaribus & discipulis, quos hoc sancto Ascensionis spectaculo Dominus dignatus est. Reuersi, inquam, sunt Hierosolymā. Quando? Tunc, scilicet, post assumptionem Christi, & cōsolationē ab Angelis factam. Nisi enim tam ingētes cōsolationes, & à Christo, & ab Angelis accepissent, quorsum scilicet raptus esset Iesus, & quòd esset rediturus sic, quemadmodū abeuntē viderāt, nequaq̄ locū hunc, montē hunc reliquissent: sed potiùs mente consternati, & pudefacti, existimassent se delusos, vt q̄ hactenus Christo cōfisi, iam porrò negligerentur. Atqui quū tam iucundas accipiunt consolationes, non diu secū disceptant, non diu in monte Olіueti hærent: sed sicut admoniti fuerant à Christo, reuertuntur Hierosolymam, ibi promissum patris, spiritum veritatis, exoptatissimum paracletum expectaturi. Subindicat verò Lucas Apostolos iam animatiores, & corde cōfirmatiores factos, qui iam omni metu deposito, non dubitauerunt vnà, & palàm reuerti Hierosolymam. Addit verò Lucas quantū distet mōs Oliuarū ab Hierosolymis, inquiēs, illos, Apostolos scilicet profectos à monte, q̄ vocatur Oliueti, q̄ est iuxta Hierusalē, Sabbati habens iter. Etenim certa viæ longitudo præscripta fuerat Iudæis, quā peragere fas esset die Sabbati. Licuit autē, iuxta Rabinos Iudęorum, ipsis bis mille pedes Sabbato ambulare. Sic enim testat̄ D. Hieron. ad Algasiam quęst. decima. Et alibi quū Dn̄s dicit, Rogate, ne fiat fuga vestra sabbato vel hyeme, satis innuit, Iudæis non licuisse prolixius iter ambulare in Sabbato: & hoc quidē magis iuxta Rabinorū illorū traditiones, quàm iuxta Domini Dei mandatū. Et legimus quidem in Exodo, Dominum corripientē Iudæos ꝓpter violatū Sabbatū, & dicentē: Vsquequo non vultis custodire Sabbatū meū, mādata mea, & legem meam? Videte quod Dominus dederit vobis Sabbatū, & propter hoc die sexta tribuit vobis cibos duplices. (de Manna loquit̄). Maneat vnusquisq; apud semetipsum, & nullus egrediatur de loco suo die septimo. Hęc, inquā, legimus Dominū Iudęis dicere. Hi autē dum maximè putant se legem seruare, impudentissimè transgrediuntur. Si enim verba Domini iuxta literā implenda, & ad vnguem obseruanda sunt, quis dedit Rabinis illis eam potestatem, vt ad certos limites legem Domini soluere conentur? Sed hęc parerga sunt. Mira res est. Iudæi in eiusmodi rebus plus æquo superstitiosi: nos verò plus quàm decet Christianos, temerarij & licentiosi sumus. Cæterùm ad intermissum ordinem reuertamur. Mons Oliuarum, sicut diximus, non longè erat ab Hierusalem, sicut vbiq; Euangelia testantur: & ab hoc monte reuersi sunt Apostoli, & discipuli Domini Hierosolymā, ad cœnaculū illud, opinor, in quo Pascha cum Christo celebrauerant, priusquàm ad passionem accederet. Cœnaculum verò, nō ideo dicitur, quòd in eo cœnatum sit, sed dicitur locus in altiori loco domûs constructa, quales apud nostrates habent domunculas pensiles. Fuit autē proculdubiò cœnaculum illud amplum & patens, quo esset tantorum virorū capax. Iam tandē enumerat Lucas Apostolos, ꝑcipuos nimirum Christi discipulos: plurimùm enim refert istorum nouisse nōmina, qui primarij nobis dati sunt à Deo, veræ pietatis antistites. Adde q̄d Lucas hoc loci Christi verba confirmat, quæ apud Ioānem dixerat. Duodecim vos elegi, & vnus ex vobis Diabolus est. Et iterū: Pater sancte, quos dedisti mihi, ego custodiui: & nemo ex eis perijt, nisi filius perditionis. Omnes enim enumerat, excepto vnico Iuda prodi-

Epiphanius docet Iudæis non licuisse vltra mensuram sex stadiorum Sabbato ire, &c. pag. 338.

Exod. 16.

Ioan. 17.

proditore. Petrus ter negauerat Dñm, alij omnes à Christo aufugerant, & pastore percusso oẽs oues dispersæ fuerant: verùm receptis animis, immò reuocati per Domini spiritum, in vnum cõgregati, exspectãt promissum patris. Discamus ergo ex hac Apostolorũ resipiscentia, vt & ipsi aliquando resipiscamus, neq; de quoq̃, dũ in viuis est, desperemus. Sequir̃. *Hi omnes erant perseuerantes vnanimiter in oratione & obsecratione cum mulieribus, & Maria matre Iesu, & fratribus eius.*

Videmus hoc loci in discipulis Christi magnæ obedientiæ exemplũ. Præceperat eñ ipsis Chr̃s, vt post ascensum eius in cælũ non discederẽt Hierosolymis, sed sederẽt illic, ac exspectarẽt, quoadusq; induantur virtute ex alto, & accipiãt promissum patris. Multa aũt erãt, q̃ ipsos ab obediẽtia hui⁹ p̃cepti deterrere poterãt, & necesse habebãr in hoc obsequio multa discrimina subire. Si enim Iudęi antea nõ pepercerant Chr̃o tot miraculis claro, sed adegerãt eũ ad turpissimã mortẽ: quis discipulorũ ei⁹ sibi in ea vrbe oĩa mala obuẽtura non polliceret̃? Profectò sic rebus Iudęorũ stantibus, & Iudęis sic aĩatis, nõ poterat Apostolis securũ esse Hierosolymã petere: imò nihil aliud erat, (si hoĩm solũ p̃sidiũ respexeris) nisi sese p̃sentissimæ morti obijcere: nihilominus tñ discipuli p̃cepto Chr̃i obsequunt̃ & redeũt, quãuis magno suo periculo, in Hierusalẽ. Quid igit̃ mali eis accidit? ecce nec pilus quidẽ capitis illorũ perit. Cur ita? quia ambulabant in vocatione Dei, & in obediẽtia p̃cepti eius: & qui iusserat eos redire in Hierusalẽ, hic etiã curabat, vt tutò illic versarent̃. Et profectò, sic res filiorũ Dei habet, quod quẽcunque Deus destinare solet ad officiũ aliquod hoĩm opinione periculo plenũ, huic quoq; eo ipso & pollicet̃, & p̃stat auxiliũ. Vocauit quondã Mosen ad ducatũ Israëlis periculosissimũ, sed qui vocabat, idem & dicebat: Ego ero tecum. Vocauit Israëlitas ad desertũ, quid eis obedientibus obstitit, aut defuit? mare vidit & fugit, Iordanus conuersus est retrorsum: cęlum pluit manna, petra dedit aquam, vestimenta ipsorum non sunt detrita, & hostes tanto timore correpti sunt, vt ne mutire quidem fuerint ausi contra Israëlitas. Vocabatur Hieremias ad euellendas, destruendas, & dissipandas, & eradicandas gentes, sed quum agnosceret se imbecilliorem, quàm vt posset tantum onus ferre, audit: Ego tecum sum, vt eruam te, &c. Quin & hi ipsi discipuli antea à Christo vocati erant, vt prædicarent regnum Dei, & emittebantur sine auro, sine argento, sine pera, & sine virga: emittebantur autem sicut oues in medio luporum. Quid autem defuit eis? aut in quo periculo perierunt? Ecce reuertuntur cum gaudio, & ingenuè fatentur, sibi in vocatione sua ambulantibus nihil vnquam defuisse: sic & iam dum redeunt Hierosolymam iuxta quod in mandatis acceperant, nemo illis obsistit, nemo contradicit, nemo manus eis inijcit: sed coëunt in vnum, nimirum in cœnaculo illo: Apostolis autem, & reliquis Domini discipulis adiunxit se Maria mater I E S V, & fratres, hoc est, cognati eius: adiunxerunt se etiam illis & aliæ quædam sanctæ mulieres, nimirum illæ quæ sequutæ fuerant I E S V M à Galilæa, quarum etiam alibi meminerunt Euangelistæ. Sed quid interim agunt? non rixis, aut otiosis fabulis terũt tempus: sed vnanimiter perseuerant in orationibus & deprecationibus. Tu porrò nostra conuenticula cum hac sancta congregatione conferre ne dubita, & videbis q̃ magna sit dissimilitudo. Nostri cõuentus implent̃ aut rixis, vel cõtentionibus, aut detractionibus, aut impuris locis, &c. Isti verò verè Apostolici hoĩes, perseuerãt vnanimiter in oratiõe: quod certè non perfunctoriè legendũ, vel audiẽdũ est. Singulę enim voces vidẽtur suũ pondus habere, hoc q̄d multi docti ante nos viderunt. Quid eñ est Hierosolymis in cœtu sanctorũ orare, nisi cõtemptis hæreticorũ conuen-

cōuenticulis in ecclesia Catholica manere,& inibi preces suas ad Christum fundere. Quòd verò vnanimiter orāt, testantur veram, adeoq; fraternam charitatē inter se habere. Et certè nō sunt Deo gratæ preces, vbi non est firma inter fratres cōcordia: quod exemplis & præceptis scripturæ testatum facerem, si aliquem super hac re dubium esse dubitarem: Tertium, quòd orationē commendat, est perseuerantia, quæ vel vnica ex oratoribus nobis, exoratores facere solet, quod Chrs pulchrè de vidua & iniquo iudice, paradigmate in Euangelijs docuit: sed quoniā sæpissimè de orationis emolumento nobis dicendū erit, iā huic parænesi finē imponimus.

In diebus illis exurgens Petrus in medio fratrum, dixit: (erat autem turba hominum simul ferè centum uiginti) Viri fratres, oportet impleri Scripturam, quam prædixit Spiritus sanctus per os Dauid de Iuda, qui fuit dux eorum, qui comprehenderunt Iesum, &c.

Historia hæc quam nobis Lucas, immò Spiritus sanctus per Lucā describit, longè oīm pulcherrima est, & innumeris ferè doctrinis referta. Det Dominus, vt ea q̄ ad profectum Ecclesiæ suæ pertinent, eruere possimus. Et ante omnia quidem hic admiratione dignum est, quòd Petrus tanto feruore, tanta confidentia, tāta deniq; prudēria alloquitur Christi discipulos, non quidem vnum atq; alterum, sed omnē turbā, & hoc ante acceptam Spiritus sancti pleniorem vnctionē. Sed meminisse oportet eorum, quæ in superioribus audiuimus, nimirum Apostolos non omnino caruisse Spiritus sancti donis, sed ipsos illa non accepisse tanta copia, quāta in die Pentecostes. Sed rogas quare sibi hanc concionandi prouinciam sumpserit Petrus? Respondemus Petrum hic nihil temerè instituisse, sed oīa ex officio. Statim enī, aut nō ita multò pòst, à resurrectione Christi legimus Petrū accepisse in mandatis, vt pasceret gregem Dn̄i. Sic enim inquiebat Christus ad Petrum: Simō Iona, diligis me plus his? Dicit ei: Etiam Domine, tu scis q̄a amo te. Dicit ei: Pasce agnos meos.

Ioan. 21.

Neque semel tantum hoc illi dictū est, sed tertiò, quo nomine etiā contristatus est Petrus, & dixit: Domine, tu oīa scis, tu scis quia amo te. Igit cùm Christus Petro cōmiserat ouiculas suas, tanquā fidissimo & vigilantissimo pastori, nihil negligenter agit, sed officij sui magnitudinem considerans sollicitus est, ne oues Christi propter paucitatem pastorum aliquid detrimenti accipiant. Neq; tam arrogans est, (sicut iam multi sunt, qui præter nomen nihil veri pastoris habent) vt neminem velit de suo ipsius participare honore & officio: sed summis precibus à Domino orat aliū, qui in locum proditoris Iudæ ritè substituatur. Videmus etiam in hoc Petri modestiam, animique illius submissionē, quòd omni fastu deposito illos fratres appellat, nihilque imperiosè agit. Obseruandum & hoc, quòd Petrus oīa instituit, quæcunq; ad officium suū facere possunt, licèt eius rei nullū expressum verbum, siue mādatū in scripturis à Dn̄o habeat. Vtinam illi, penes quos Petri, & Apostolorum potestas & auctoritas est, in hoc Petrum imitarētur, vt nihil antiquius haberēt benè dispo sita animarū cura. Sed iam tandem verba ipsa D. Lucæ, & deinde Orationem D. Petri expendamus. In diebus illis, nimirum assumpto Christo in cælum, & in vnū congregatis omnibus Christi discipulis, non orandum sibi putās Petrus, exurgit in medio fratrum. Exurgit (inquit Historiographus noster) Petrus, vt vel ipso gestu innueret se habere, quòd seriò & necessariò proponeret. Exurgit Petrus: Iterum dico: Exurgit Petrus piscator ille Galilæus, Petrus ille, non iam ille qui ter Dominū abnegauerat, sed cui Christ᷑ oues suas ter pascendas commiserat. Sed vbi exurgit? non in templo Hierosolymitano: nam hoc nondum cōueniebat: verùm in medio fratrum, hoc est Christianorum. Tale enim nomen tum habebant Christiani: immò non solùm nomen, sed cum hoc & rem, vt quibus nihil æquè in votis fuerat atque fraterna dilectio.

dilectio. Sed dic obsecro, quantus erat numerus discipulorum Christi in Hierusalem? Audiamus Lucam: Erat autẽ turba noĩm simul ferè centũ viginti. Bone Deus, non nisi tanti, post tot auditas Christi conciones, post tot visa miracula? Sed hæc paucitas nihil nos moretur: non ita multo post audiemus ex hoc minuto semine, copiosissimã prognatam messem. Sed tu mihi iam audi piscatorem meum Petrum: Viri fratres, inquit, oportet impleri Scripturam, quam prædixit Spiritus sanctus per os Dauid de Iuda, qui fuit dux eorum, qui comprehẽderunt Iesum, &c. Obsecro vos per misericordiam Dei, & per salutem vestram, patiamini me hoc in loco curiosum esse, vt si non omnia, certè maiorem partem abscõditi sensus eruamus. Sunt fortè quibus hæc pauca verba huius orationis omninò nuda, & nihil succi habentia videantur: verùm si patienter me audieritis, non grauatim, opinor, mutabitis sententiam. Nihil autem hic loquar de eo quod Petrus piscator & idiota tantam habet experientiam Scripturarũ, vt in promptu habeat quamcunque voluerit sentẽtiam: (nam in Luca nostro audiuimus, quòd Christus Apostolis aperuerit sensum, vt intelligerent Scripturas. hoc enim docente, hoc sensum Scripturę aperiẽte, quis non disceret?) sed hoc putamus obseruatione dignũ, quòd tam breuibus verbis tam multa comprehenderit. Dum enim pensitamus, quid sibi velint hęc verba, Oportet impleri Scripturam, statim intelligimus irrefragabilem S. scripturæ veritatem: Oportet, inquit, impleri scripturam. Quare? quia non voluntate humana (vt Diui Petri vtamur verbis) allata 2. Pet. 1. est aliquãdo Prophetia, sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines, hoc est Prophetę, qui vaticinia prodiderunt, non è suo sensu, animique arbitrio prodiderunt, sed cùm homines sancti essent, purique ab omnibus prauis cupiditatibus, Spiritus sanctus afflauit illorum animos, ac velut organis abusus, per illos nobis suã mentem vtcunq; significauit: vnde non potest nõ verũ esse, quod Prophetæ prophetarunt: Quę procedunt de labijs meis, ait alibi Dominus, non faciam irrita. Psalm. 88. Matth. 24. Et rursum Christus: Cęlum & terra transibunt, inquit, verba aũt mea nõ transibũt. Adde his quod Balam in Numeris ad Balach dicit: Non est Deus Num. 23. quasi homo vt mentiatur, nec vt filius Esaie 46. hominis, vt mutet. Et illud: Omne consiliũ meũ stabit, & oĩs volũtas mea fiet. Igitur, q̃ à Dño pdicta sunt per Prophetas, falli nõ possunt, quia ipsum scilicet sua pscientia fallere non potest. Ex his vel hoc solũ discere debemus, ne post hac vel promissiones Dei negligamus, vel illius cõminationes cõtẽnamus. Iã porrò addit Apostolus Petrus caussam, quare oporteat impleri Scripturã: Oportet impleri scripturam, inquit, quã prędixit Spiritus sanctus per os Dauid. Nihil addam nisi hęc absoluta fuerint. Scripturę auctoritatẽ addit Petrus magnificã, vt à nemine eleuari, nedum reijci possit. Primò, inquit, verba quę adduco, & quę oporteat impleri, nõ sunt fortuita, nec vulgò iactata, neq; ab aliquo obscuro hõie prolata: sed veniunt ex ore regij Prophetę Dauidis, qui q̃ magnificas super Messia promissiones acceperit, nemo est qui ignoret, & vos Iudęi eius rei testes estis locupletissimi. Neq; est vt quispiam hic eleuare velit auctoritatẽ Dauidis, quasi non oĩa pura puta sint, quæ ille dixerit. Esto sanè, inquit Petrus, Dauid homo fuerit, vt homo aliquando lapsus fuerit, tamen hoc mihi præiudicare poterit minimè. Quamobrem? inquis: quia Dauid eiusmodi verba à semetipso non dixit, sed Spiritus sanctus locutus est, & prędixit hæc, de quibus nobis sermo, per os Dauid. Atqui quę Spiritus sanctus per nos loquitur, vana esse non possunt. Sic in Euãgelio Christus Psalmos non Dauidi, sed Spiritui sancto potiùs ascribit, dũ testatur Dauidẽ in Spiritu dixisse: Dixit Dñs domino meo, sede à dextris Matth. 22. meis. Iam quid potest excellentius de

scripturis sacris dici, quàm quòd sit vaticinium Spiritus sancti? Dauid quidē, aut alius quispiam Propheta accommodauit ad oracula scripturæ, os, linguam, aut calamū suum, tanq̄ instrumētū: Spiritus aūt sanctus auctor ille est, qui per hoc organū oracula sua protulit. Quare ad sacrā scripturā nō aliter q̄ ad ipsissimā Spiritus sancti vocē, animū nostrū aduertamus. Sequitur Spiritum sanctū aliquid p̄dixisse per os Dauidis, de Iuda Ischariote nimirū, & p̄ditore, &c. Vel ex hoc vno apparet, nō esse humana tantùm verba, q̄ prędixerunt ca futura, quæ post multos annorū centenarios facta sunt. Et Iudęi quidē in Synagogis suis sępissimè hos psalmos & legerunt & audierūt, neq; tamē, opinor, quisquā fuit illorū, q̄ illos de traditore Christi exponere auderet: Immò, si q̄s dixisset Petro ante Dn̄i passionem, Psalmos illos sonare de Iuda Apostolo, certè nunq̄ persuasus fuisset, vt hoc crederet. Sed sic se habet prophetiarū ratio, vt tum tandē intelligantur, quando impletæ sunt. Iam quidem non immeritò exspectatis, qualis nā illa sit prophetia, quidue Spiritus sanctus de Iuda p̄dixerit. Et proferam quidē, sed postq̄ etiam hoc admonuero, quod Petrus Apostolus tam modestè de scelestissimo proditore loquitur: neq; enim Iudam vocat latronem, proditorem, scelestum, vel tale quid atrocius: sed tantùm vocat ducem eorum, qui Iesum comprehenderunt. Nos porrò non sic modestè: sed simulatq; in mētionem alicuius flagitiosi vehimus, nihil non cōtumeliarū in illum iacimus, non quidem emendādi studio, sed nefandissimo odio, &c. Sed hac de re aliàs oportunius admonebimus. Anne tēpus est, dicet aliquis, tandem ad Prophetæ verba progredi? Accipite prius quæ de Iuda Petrus dicat: Fuit, inquit, dux eorum qui cōprehenderunt Iesum.

Qui connumeratus erat in nobis, & sortitus est sortem ministerij huius.

Hoc addit Petrus non solùm vt ostendat de quo Iuda loquatur, (nam erant fortè & alij eius nominis in turba ministrorum, qui comprehēderunt Iesum) sed etiam vt declaret Iudam nullā habuisse caussam suæ proditionis, vt qui summo & honorifico apud Dominum fuerit loco, non ex numero septuaginta duorū discipulorū, sed duodecim Apostolis connumeratus, & eiusdem ministerij cum illis particeps. Connumeratus erat in nobis, ex nostro collegio erat, non alienus à Christo. Et sortitus est sortē ministerij huius. Obserua hoc loci quo nomine Petrus Apostolatum insignire voluerit. Non vocat præeminentem potestatem, quod tamē nō iniuria fecisset, sed vocat ministerium. Hinc et D. Paulus ī Corinthijs inquit: Sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei. Rectè ergo, nec immeritò se agnoscunt esse seruos seruorum Dei, qui in Ecclesiastica republica, aliqua funguntur potestate. Sed curādum est ne eius lingua se fateatur seruum, cuius tamen animus arroganti spiritu mallet audiri Dominus. Vereor enim multi sint, qui se vicarios Apostolorum iactitant, quibus tamen illorum submissio & humilitas non vsq; adeò placet. Rursum etiam non desunt, qui seruos cupiūt, sed ipsis mercedem soluere renuunt. Obseruandum itē quod Apostolus ob Iudæ malitiam non vult contemni Apostolatū. Scimus enim dū hoc in mundo sumus, nihil ex om̄i parte beatū esse. Et ea est Dei bonitas, vt malorum improbitate, in bonū suorū electorū vtat̄: & quū ipse malum inter suos Apostolos sustinet, edocuit ne & nos ob improbitatē malorū, nos à collegio bonorū scindamus. Quod vtinā illi, q̄ in Ecclesia nobis tantas turbas dederūt, iā olim meminissēt. Certè mali tibi nocere nō possunt, nisi illorū improbè facta laudaueris: & tu illis cōmodare potes, si tua patiētia illos ad pœnitētiā, & ad agnitionē suorū peccatorū p̄ducere laboraueris. Sed hęc hactenus. Sequit̄ in Or̄one Petri de Iuda.

Et hic quidē possedit agrū de mercede iniquitatis, et suspēsus crepuit medius, & diffusa sunt om̄ia uiscera eius.

Tria

Tria hic ponit quæ circa Iudam contigerunt. Ptimò, inquit, possedit agrum de mercede iniquitatis. Quid hoc est dicere? quomodo potuit Iudas possidere agrum, cùm statim, postq̃ contra Dominũ lata fuerat mortis sententia, ipse laqueo sese confecerit? Nec putandum est, quòd agrum hunc ante proditionem possederit, quum ille fuerit figuli cuiusdã. Sic ergo intelligenda sunt verba Petri, quum dicit: Iudas possedit agrum de mercede iniquitatis, vt sciamus agrum illũ emptũ precio, quod Iudas iniquè à summis sacerdotibus acceperat: ideoq; agrũ illũ iã nõ habere nomen à priore possessore, figulo scilicet, sed à Iuda proditore. Huius enim iam ager dicit̃ nõ illius, quod nos vulgata lingua diceremus: **Der schelmen acker gehört Judas zů.** Sic nihil difficultatis habebit p̃sens locus. Secũdò addit Petrus, q̃ Iudas suspensus crepuerit medius: & addit tertiò, quòd diffusa sint omnia viscera illius: quibus verbis aperit, Iudã tantũ nefas, p̃ditionis scilicet suæ, nõ impunè tulisse: sed infelici morte vitã finijsse, hoc quod etiã Matthęus in Euãgelio suo indicat, dicens: Vidẽs Iudas q eũ tradidit, q̃ dãnatus esset Iesus, pœnitentia ductus, retulit triginta argẽteos principib9 sacerdotũ & senioribus, dicens: Peccaui, tradẽs sanguinẽ iustũ. At illi dixerũt: Quid ad nos? tu videris. Et proiectis argenteis in tẽplo, recessit: & abiens laqueo se suspendit. Hactenus Matthęus. *Et notum factũ est omnibus habitantibus Hierusalem: ita ut appellaretur ager ille lingua eorum Aceldema, hoc est, ager sanguinis.*

Quæ de Iuda dico, inquit Petrus, non oĩnò noua vel occulta sunt. Palàm eñ in Hierusalem hoc euulgatũ est, quòd ager ille emptus est, non ex benè parto aliquo precio, sed ex precio sanguinis: ex precio, inq̃, quod summi sacerdotes Iudæ tradiderant, vt proderet ipsis Iesum, quod etiã fecit. Verùm posteà pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos ad eos, à q̃bus illos acceperat. Isti ergo agrum illũ sanguinis, pro iniqua illa, & sanguinaria pecunia emerunt.

Obserua hic prudentiã Petri, qui oẽm proditionis culpam in Iudã reijcit, nõ in eos, qui pecunijs hanc proditionem à Iuda redemerant. Postea verò dũ sacerdotes, Scribę, & Pharisæi ipsos Apostolos prohibebant à prędicando Christo, tũ tãdem audacter ipsis exprobrat Petrus impiam ipsorum crudelitatem. Adde & hoc, quòd summi sacerdotes, & alij qui agrum illum emerant, hac emptione sibi æternam impietatis notam inusserunt, quocunq; tandem consilio ipsi illud instituerint. Neq; enim potest vlla eius agri mentio fieri, nisi etiam succurrat impia illa negotiatio, qua illi hanc impietatem à Iuda redemerunt. Sequitur in Luca, aut potiùs in diui Petri oratione.

Scriptum est enim in libro Psalmorum: Fiat commoratio eorum deserta, & non sit qui inhabitet in ea, & Episcopatum eius accipiat alter. Psalm. 68. Psalm. 108.

Hæc tandem sunt verba illa quæ Petrus testatus est Spiritum sanctum prędixisse de Iuda proditore per os Dauid: & in priori quidem Psalmo docet, Iudam casurum de dignitate sua: in secundo verò versu testatur alium quendam sufficiendum esse in sanctum illum Iudæ locum, hoc est reliquis vndecim Apostolis cooptandum. Obseruandum tamen, quòd vterque Psalmis vniuersam Iudæorum improbam gentem notat, quæ de gradu suo, & dignitate sua deijcienda prædicantur, eò quòd maledictionem potiùs elegerũt, quàm benedictionem, maluerunt Barrabam, quàm Christum. Et in Iudæorum sortem vocandas esse Gentes, alius Psalmus testatur: Quoniam verò Iudas ille proditor, dux fuit eorum, qui comprehenderunt Iesum, & quasi primus in populo Iudæorum, qui se CHRISTI beneficio indignum fecit, non immeritò diuus Petrus hoc, quod de reliquis impijs Iudæis dictum fuerat, etiam in Iudam quadrare testatur. In Iuda siquidem quasi adumbratur & præfiguratur, quid futurum sit de reliquo Iudæorum populo, qui Christum à se essent reiecturi. Amisit

infelix Iudas locum Apostolici muneris: itidem tolletur olim templum, sacerdotium, scribarū item, & pharisæorū auctoritas vna cū ipsis. In locū Iudæ proditoris, succedet Matthias germanus Christi discipulus. Sic expellentur & Iudęi impij, & succedent in horū locū veri Iudæi, qui mente circumcisi, nō corpore, Messiā amplectentur, quē illi crucifixerunt. Hoc etiā impijs Iudæis à Chro pdictū fuerat in Euāgelijs: Ecce, inquit, relinquet vobis domus vestra deserta. Et alibi: Dico vobis, quia multi ab oriēte & occidēte veniēt, & recumbēt cū Abrahā, Isaac, & Iacob, in regno Dei: filij verò regni eijcient foras. Hoc q̄ verū sit in progressu Apostolicæ historiæ audiemus. Neq; enim potest nō verū esse, quod Spiritus sanctus per os Dauid pdixerat: immò nō potest non verū esse, quod veritas ipsa testificata est. Neq; tamen putandū est vel Iudā, vel reliquos impios Iudęos, aut nō peccasse, aut facilius peccasse, aut etiā peccare coactos fuisse, ne scilicet Scriptura nō impleretur, néue Deus mendacij argueret. Non sic est, nō sic ô boni: Deus nō vult iniquitatē, neq; quemq̄ ad peccandum cōpellit. Et Prophetarum oracula non dederunt peccandi caussam Iudæis, quasi isti tantum peccare cogantur, ne illi mendaces esse arguantur: sed Prophetæ quidem præuidentes facta hominum antequā fiant, futura esse certò prenuntiant: dum ergo homines postea ea faciunt, quæ illi futura prædixerunt, testantur Prophetas esse veraces. Nō enim Prophetarū verba sunt caussa malefactorū, sed hęc illorum caussa sunt. Siquidē Prophetæ propriū est videre futura, nec falli: cæterùm actionum suarū, quemadmodū Athanasius inquit, caussam suā quisq; voluntatē habet. Et quēadmodum nos cōspiciētes aliquid quod sub oculis nostris fit, vidēdo nō fallimur, nec aliter videmus q̄ fit, sed quēadmodū fit, ita videmus: sic & Prophetę futura tanq̄ pꝛsentia videbāt, & q̄ videbant, fieri erat necesse, oīaq; q̄ fiebant, omnino videre oportebat. Et rursum: quēadmodū nos, q̄ videmus oculis, oīnò necesse est vt fint, (siquidē ea quę sunt, videmus) nec potest aliter fieri q̄ vt videmus: sic & Prophetæ quæ præuidebāt, oportebat oīnò esse, nec aliter fieri poterāt, q̄ quēadmodū puiderant. Nā si futura nō puidissent, nō iā fuissent Prophetæ: nec qa aliqua dicūt, ideò fiunt: sed qa futura sunt, ceu diximus, ideo pdicunt, necesseq; est nō mentiri Prophetas: vidēt enim verè. Qm̄ igitur Spiritus sanctus certò nouerat, in quā impietatē prolapsurus esset Iudas, & reliquus Iudæorū populus: ideo ante multos annorū centenarios per os Dauid prædixit. Et qm̄ Spiritus sanctus in sua pscientia falli nō potest, ideo certū erat Iudā & Iudęorū incredulū populū Christo cōtradicturū. Sed hęc hactenus: nam in sequentibus rursum hac de re nobis erit loquendū. Nihil reliquū est quod de Dauidis cantionibus, aut potius imprecationibus dicamus, nisi vt admoneamus eos, qui Apostolico funguntur munere, vt exemplo Iudæ cautiores fiāt, sicq; suū administrēt officiū, vt digni sint, qui in multos annos Ecclesiæ Christi curam agant. Sequitur in concione Petri.

Matth. 23.

Quomodo intelligēdū Scripturas nostra implere malitia.

Oportet ergo ex his viris qui nobiscum sunt cōgregati in omni tempore, quo intrauit & exiuit inter nos Dominus Iesus, incipiens à baptismate Ioannis usque in diem qua assumptus est à nobis, testem resurrectionis eius nobiscum fieri unum ex istis. Manifestum est ex priori libro Lucæ nostri, Iesum Chrm̄ Dn̄m nostrū nō tantū duodecim elegisse Apostolos, sed etiam alios septuaginta duos discipulos, quos miserat binos & binos in oēm ciuitatē & locū, quo ipse erat venturus. Isti ergo septuaginta duo discipuli, post passionem Dn̄i rursum se receperāt ad Apostolos, primarios Chr̄i discipulos, vt q̄ & ipsi gestorū Dn̄i nō erāt ignari. Hinc ergo inquit Petrus, q̄ cum illis fuerint omni tēpore, quo Iesus cōuersatus fuit cū illis statim à Ioānis baptismate. Nā quæ Christus antequā à Ioanne baptizaretur, egerit, compertum non est, nisi quæ Lucas dicit illum in templo egisse, quū factus esset annorū duodecim.

Igitur

Igitur postquã Petrus ostẽderat de Iuda iam actum esse, hoc quod Scriptura iã olim futurum esse prędixerat, docet quomodo res instituẽda sit, vt alius in illius locum sufficiatur. Non est æquũ, inquit, vt alienũ a nostra congregatione ordinemus, sed oportet vt vnus eligatur qui gestorum domini notitiã habeat: Neminem igitur reperire licebit talem, nisi ex horum numero, qui hactenus à baptismate Ioannis nobiscum fuerunt. Et quisquis tandem ille fuerit, in hoc eligetur, vt nobiscũ testificetur de resurrectionẽ Christi. Duo igit̃ hoc in loco ꝓponit D. Petrus: primũ qualis ordinandus sit ad tam sublime officium: Secũdò quid ipsum facere oporteat, cui hoc minus fuerit concreditũ: Nos de vtroq; nõnihil dicemus, et primò quidem de electione, hoc est, qualis esse debeat, qui pręficiendus est ouibus Christi: nam in hac Petri concione audimus, nihil in hoc negotio temere instituendum esse. Oportet, inquit Petrus, vnum ex his eligere, qui nobiscum fuerunt toto tempore, quo nobiscũ conuersatus est Christus Iesus, hoc est, neq; æquum, neq; commodum est, vt aliquẽ nobis cooptemus, qui gestorum Christi nullam cognitionem habeat, vel ab alijs tantũ quasi per manus acceperit: sed necesse est vt talis præficiatur, qui oculatus fuerit testis oĩm, de quibus illi apud vniuersum populũ dicẽdum est. Sic & diuus Paulus nõ vult Neophytum in Episcopum eligi, & addit rationem: Ne elatus, inquit, fiat, & incidat in laqueũ diaboli. Sunt & alia multa, q̃ requirit D. Paulus in eligendo Episcopo, de quibus in Epistolis ad Timotheũ & Titum suo loco & tẽpore abundè diximus: nec puto necessarium, vel vtile super hoc negotio disputationem prolixiorem instituere. Desunt enim quos hęc res concernit. Hoc autem dico, nullam esse aliam caussam huius tumultus in Ecclesia, quàm ꝙ Episcoporum & pastorum ordinationes illegitimè hactenus, ne dicam impiè etiam institutæ sunt. Electi sunt (vereor ne & adhuc eligantur) Episcopi, q nunquam vel per somnium cogitarunt, qd veros Episcopos deceat. Et isti ne non similes haberent labra lactucas, elegerunt & consecrarunt sacerdotes ad stiuam q̃ ad altare aptiores. Atqui nõ pótest meliori compendio Ecclesiæ succurri, nisi illi ꝑficiantur, qui sunt quod audiunt, nimirum veri Episcopi. In primitiua Ecclesia nemo eligebatur, nisi præsenti omni populo, cui eligẽdus ꝑficiendus erat: & electio quidem penes plebem fuerat, confirmatio aũt penes Episcopum. Hinc est quod D. Paulus inquit ad Titum: Huius rei gratia reliq te Cretæ, vt ea quæ desunt corrigas, & cõstituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi. Ex his Apostoli verbis liquet, penes quos fuerit presbyteros confirmare. Pòst delatum est omne hoc negotium ad certas quasdã personas, hoc est ad doctos & pios viros, qui nomine vniuersæ plebis Ecclesijs idoneos præficerent pastores: nostro verò sæculo quàm præposterè oĩa fiant, deplorare possumus, emendare non possumus. Sed fortè indigniores sunt oues, quàm vt mereantur pios & fidos habere pastores. Sed hæc hactenus. In hanc enim querulationem nos deduxit Petri factum, qui de sufficiẽdo in locum Iudę Apostolo, vniuersum negotium ad cœtum fideliũ refert: sic tamen vt ipse tanq̃ supremus pastor plebi fideli describatur, qualemnam pastorem eligere debeant, & quid ipsum facere oporteat. Addit eñ D. Petrus: Oportet vnum ex his testem fieri resurrectionis Christi. An nihil aliquid amplius? an non etiam natiuitatis, prędicationis, miraculorum operationis, passionis, mortis, ascẽsionis, & oĩm quę dixit & fecit? Videmus enim Apostolos de oĩbus his prędicasse, & homines instituisse. Quid igitur sibi vult Petrus cum vnico illo resurrectionis articulo? Accipite caussam eiꝰ rei inter multas, ni fallor, præcipuã. Quisquis certò credit Christum à mortuis resurrexisse, huic nihil tam magnificum dici potest

de Christo, quod non etiam sit crediturus. Addam: Quod si Christus non resurrexisset (loquar verbis Paulinis) inanis esset fides vestra, inanis esset & prædicatio nostra. Non magnum erat Iudæis, si quis diceret Christum verum hominem esse: nam hoc ipsum in factis & verbis Christi viderant. Voca si libet, Christum filium Dei: & hoc nomine appellati sunt etiam alij, ad quos sermo Dei factus est: sic enim alibi loquitur Christus. Sed enumeras turbam miraculorũ? Quid tum? nunquid Moses, & reliquus Prophetarum chorus miraculis claruerunt? sed mortuum propria virtute reuixisse, resurrexisse, à resurrectione tam multis argumentis se verè viuum exhibuisse, de nemine, nisi de solo CHRISTO vere dixeris. Iam si persuasum tibi est, CHRISTVM verè, & propria virtute à mortuis resurrexisse, reliqua quæ de illo dicuntur non difficilè credes. Non resurrexisset, nisi mortuus fuisset: nec mortuus fuisset, nisi fuisset & homo. Nec difficile ille operabitur miracula, qui suapte virtute mortem vicit. Nec incredibile est eum suscitasse reliquos mortuos, de quibus dicit Euangelium, qui semetipsum resuscitare potuit. Qui autem hæc omnia potest, quomodo non creditur esse vnigenitus Dei filius? Vides ergo qua ratione Petrus solius resurrectionis mentionem fecerit. Sed dicet aliquis, Quid necesse erat vnum eligere ex multis, qui testis esset CHRISTI resurrectionis, quum tam multi fuerint, qui idipsum verè testari potuissent? Non iam loquor de numero, quem hic describit Lucas, sed de illo, cuius meminit Paulus, cùm dicit Christum apparuisse à sui resurrectione, plus quàm quingentis fratribus. Audi obsecro: non omnium est de Christo testificari, sed eorum qui ad hoc legitimè vocantur, & qui legitimè vocati sunt, auctoritatem habent, & fide digni sunt. Non occultum est, quod alibi Dominus in Prophetis conqueritur de falsis Prophetis, inquiens. Non mittebam Prophetas, & ipsi currebant: non loquebar ad eos, & ipsi prophetabant. Et in Euangelio, ille qui semet ingerebat ad CHRISTVM, inquiens, Domine, sequar te, quocunque ieris: ille, inquam, repulsus est. Et diuus Paulus, inquit, Nemo sibi sumat honorem, nisi qui vocatur a Deo, tanquam Aaron. Certè honore videtur indignus, qui per arrogantiam ambit dignitatem: & parum idoneus est ad functionem, qui semet ingerit. Multi haud dubiè fuerant in cœtu fidelium, viri sanctimonia & eruditione insignes, sed nemo semetipsum ingessit, & multi fortè sunt, qui etiam possent verbum DEI cum fructu prædicare: sed Ecclesiæ consensus per suos ministros mihi hãc delegauit prouinciam. Maneat igitur quisque in vocatione sua, vt omnia, iuxta quod Paulus admonet, ordinè & honeste fiant in Ecclesia. Sed audiamus quid post Petri adhortationem factum sit.

Hierem. 23.

Hebr. 5.

Et statuerunt duos, Ioseph qui uocabatur Barsabas, qui cognominatus est Iustus, & Matthiam.

Quantus fuerit discipulorum numerus in hoc conuentu, in superioribus auditum est: videlicet fuisse centum viginti homines. Cùm igitur in hoc sancto choro diuus Petrus suam finisset orationem, in qua hoc egerat, vt alius bonus vir substitueretur in locum mali nebulonis Iudæ, annuerunt omnes, & statuerunt, hoc est certò designarunt (nimirum Apostoli) duos insignes viros, & quos proculdubiò meliores cæteris putauerunt. Et alter quidem, nimirum Ioseph, satis hîc commendatur, vt cui ob insignem morum probitatem additum fuerit cognomen satis magnificum, scilicet vt vocaretur Ioseph Iustus: alter verò satis commendabitur, dum tam sancto homini à Deo præfertur. Hos igitur duos, Apostoli populo eligendos proposuerunt, vt ex his duobus quos æquabat religio, vter magis placuisset cœtui sancto,

ſancto, is ſuſciperet Apoſtoli munus. Cognouerunt enim Apoſtoli æqualibus exemplis, Ioſeph & Matthiam pares eſſe, vnde meritò cæteris anteferrentur. alterum verò præferre alteri, non hominum erat, ſed Dei. Hoc loco non negligendum eſt, quod ad inſtitutum noſtrum maxime videtur facere. In verbis Petri didicimus, viros doctos & rerum Theologicarum gnaros in Apoſtolatum eligendos: in factis verò Petri diſcimus, non ſolùm diſpiciendum, vt ordinandi docti ſint, ſed etiam bonæ vitæ, & morum integritate conſpicui. Auditum enim fuit in ſuperioribus, quòd Petrus dixerit vnum aliquem eſſe eligendum, qui cum ipſis aliquandiu conuerſatus fuiſſet: iam verò duos in medio ponit, qui pietate magna inſignes eſſe noſcuntur. Hinc Paulus primò vult habere Epiſcopum irreprehenſibilem, dein etiam docibilem, amplectentem eum qui ſecundum doctrinam eſt, fidelem ſermonem, vt potens ſit exhortari doctrina ſacra, & eos qui contradicunt, arguere, &c. Quia ſi Epiſcopus tantùm ſit in ſancta vita, ſibi poteſt prodeſſe ſic viuens: porro ſi & doctrina & ſermone fuerit eruditus, poteſt ſe cæterosque inſtruere. & non ſolum inſtruere & docere ſuos, ſed etiam aduerſarios repercutere, qui niſi refutati fuerint atque conuicti, facilè queunt ſimplicium corda peruertere. Sed hæc hactenus. De Ioſepho & Matthia nihil certi habemus cuiates fuerint. Communis opinio habet ambos fuiſſe ex collegio ſeptuaginta duorum diſcipulorum, quod etiam antiquiſſimus Scriptor Epiphanius teſtatur Tom. I. libro primo, &c. Qui peregrinarum linguarum cognitione à Deo donati ſunt, horum Apoſtolorum nominum etymologias doctè & piè diſcutiunt. Ioſeph enim illis ſignificat eum qui additus eſt, ſiue qui addir: & vtrumque Ioſepho noſtro optimè conuenit, vt qui CHRISTI diſcipulis additus eſt, & ipſe reliquis

Titum 1.

ſuis virtutibus etiam alias & præclariores addidit. Barſabas verò interpretatur filius conuerſionis, quod ipſum in Barſaba impletum eſſe, nemo dubitat. Nam ipſe a peccatis conuerſus eſt ad virtutes, a mundo ad Chriſtum, & multis, vt id ipſum facerent, cauſſam dedit. Nam licet in Apoſtolum ſuſceptus non fuerit, Deo ſic volente: tamen non dubitamus, quin doctrina & vitæ ſanctimonia, miraculorum item operationibus, multos ad fidem Chriſti conuerterit. Quod pietatem attinet, non opus eſt longa probatione, quum ob illam ipſam, ceu diximus, Iuſti cognomen acceperit. De miraculis illius hoc teſtatur antiquiſſimus Scriptor Papias, (ſic enim refert Euſebius in Eccleſiaſtica ſua hiſtoria), Lib. 3. ca. 39 quod Barſabas hic venenum biberit, & nihil ex hoc triſte pertulerit propter Domini fidem. Reliquum eſt, vt etiam de Matthia dicamus, quem interpretatur Donatum, nimirum à Domino Eccleſiæ ſuæ, ſicut iam ſtatim audiemus. Sic enim ſequitur:

Et orantes dixerunt: Tu domine qui corda noſti omnium, oſtende quem elegeris ex his duobus vnũ accipere locũ miniſterij huius et Apoſtolatus, de quo præuaricatus eſt Iudas, ut abiret in locum ſuum.

Statuerunt quidem Apoſtoli duos ex diſcipulis, quos putabãt nec indignos, nec ineptos tanto miniſterio: ſed quoniam homines, et qui in faciem tãtum aliorum vident, facilè falli poſſunt, Deus autem, qui ſcrutator eſt cordiũ, omnia nouit, huiusque hic negotium agitur: ideo de prudentia ſua ipſorum diffiſi, vertunt ſe ad precandum, illum rogando, vt ſigno externo nimirum reſtatum faciat, quem velit tam ſanctam ſubire prouinciam. Aiunt itaq;, O Domine qui noſti omnium corda, &c. Sen ſus apertus eſt: & oratio quidem breuis, ſed docta, & prudẽter diſpoſita. Dirigunt enim orationem ad Dominũ, vt in cuius miniſteriũ aliquis eligẽdus fuerat. Addũt Dominum omnium corda noſſe: vnde etiã à nemine falli poteſt.

Tertiò nihil dubitant quin suum ipsorum institutum Domino placeat: vnde etiam rogant Dñm, vt velit ostendere, nō quem eligat ex omni multitudine, sed vtrū ex his duobus designatis. Certò enim credunt institutum suum sine certo Dei consilio nō esse factū. Quin & hoc obseruandū, quod dicūt: Osten de quem elegeris, nō quem eligere velis. Nam quoniā ab ęterno præsciuit Iudam præuaricaturum, ab ęterno etiam elegit, qui in ipsius locum esset successurus. Quid autem oportet electum facere? accipere locum ministerij huius & Apostolatus, de quo præuaricatus est Iudas: Minister, inquit, futurus est, non Dominus, et Apostolatum accipiet, de quo Iudas suapte malicia cecidit. Obseruandum etiam hoc in loco, quòd Apostoli in eo, quo Dominū rogant pro electione noui Apostoli, rectè imitantur exemplum Christi sui, immò & eius faciunt mandatum. Christus siquidē ipse ordinaturus Apostolos pernoctauit in oratiōe. Et dein dicebat ad Apostolos: Messis quidem multa, operarij verò pauci. Rogate ergo Dominū messis, vt extrudat operarios in messem suam, &c. Et exemplum hoc imitandū fuerat in oīm grauissimo negotio instituēdo, in ordinādis pastoribus, in creandis magistratibus, in ineundo matrimonio, & eius generis reliquis negotijs. Certè prudenter aggrediendū est, quòd, quum semel fuerit factū, rescindi non potest. Sed hæc aliàs: quæ sequuntur videamus.

Et dederunt sortes, & cecidit sors super Matthiam, & annumeratus est cum vndecim Apostolis.

Quale hoc genus sortiendi fuerit, hoc est quibus medijs siue instrumentis factum, ex hoc loco non constat. Scimus autem ex veteris Testamenti historijs, apud Iudęos frequentissimo in vsu fuisse hoc genus sortiendi: Sic tribubus Israël diuiditur terra Canaan in hæreditatem per sortes, & Spiritus sanctus vocat eam diuisionem Domini: Sic sors mittitur in Leuitico super duos hircos, & sors quæ ceciderit super alterum hircum immolandum, ea Domino cecidisse dicitur: Sic in expugnatione Hiericho Iosue per mediū sortis deprehendit Acham, qui de anathemate furto rapuerat: Sic tandem deprehensus est Ionathas à patre suo, cum inscius paterni iuramēti fauum mellis gustasset: Adde quòd etiam Ionas sorte deprehensus est is esse, propter quem mare sic intumuerit, tantaq; tempestate nautas illos perculerit. Vnde ex omniū historia sacra compertū est, sortiendi hoc institutum celeberrimum apud veteres fuisse. Igitur quum etiam D. Apostoli iam hærerent, vter vtri præferendus esset, sicut paulò antè diximus, precatione præmissa, sortem patrio more videlicet mittunt, & sors dedit Matthiā sufficiendum esse in Iudæ Apostolatum: nec dubium est quin hoc sic ordinatū sit à Domino, quemadmodum scriptū est: In sinū deijciuntur sortes, at à Deo iudicium earum proficiscitur. Disputāt autē hîc doctores an hodie liceat mittere sortem? Et dicunt non licere, nec Ionæ, nec Apostolorum exemplo, eo ꝙ dolo & astutia sæpè res geratur, & quod interdū non Deo, sed nescio cui fortunæ fidatur, quod manifestissima idololatria est. Ego paucissimis sententiam meam interponam. Quisquis eo nomine sortē mittit, & eo animo quo Apostoli, hoc est vt Dei honos quæratur, & illi omnia asscribantur, omniaq; sancta & iusta ab illo exspectētur, is inquam, qui sic sortem mittit, nō peccat. Et hoc putamus locum habere tam in spiritualibus, quàm in externis & secularib⁹ negotijs. Adijcimus & hoc, Apostolos hac sortis missione non tradidisse vsum & modum eligendi ministros Ecclesiæ, quasi scilicet non aliter liceat eligere pastores: sed potiùs rebus Christianis adhuc perturbatis, noluerūt veterem Iudæorum sortiendi vsum præter necessitatem, & fortè cum multorū offendiculo obmittere. Verùm in electione septem diaconorum, iam nulla fit sortium mētio, sicut nec in Paulinis epistolis, vbi maximè præscribit modū

nullum peccatum est sortes mittere, vt in creandis magistratibus, in diuidendis hæreditatibus. Huc pertinet Scriptura quæ dicit: Contendentes sors componit, & inter fratres dijudicat. Qui autem sic sortē mittunt, persuasum habere debent Deo sic placere quod cadit,debetque sua sorte contentus esse. Sed hæc plus satis. Redimus rursum ad nouum nostrum Apostolum Matthiam. Hic Christo tanto honore dignus visus est,vtcunque non tanti esset hominibus, quanti ipsius collega Barsabas. Alia enim sunt iudicia hominum,alia Dei. Barsabas sic placuit pijs, vt ob ipsius vitę integritatem,vulgò vocaretur Ioseph iustus: atqui Matthias, licèt ab hominibus illi postponeretur, tamen illi à Domino prælatus est. Discamus igitur ex hac Matthiæ electione,ne quenquam ideo vel magnificemus vel vituperemus, quod ab hominibus vel magni, vel parui fiat: sed virtutem,vitæque integritatem amore prosequamur,sub quacunq; tandem veste lateat. Addam: Vide ne ab hominum pendeas iudicio, sed potiùs sic vitam tuam instituas, vt placeas Christo, cui laus,& gloria in omne æuum.

CAPVT II.

Cum complerentur dies Pentecostes, erant omnes pariter in eodem loco. Et factum est repentè de cælo sonus, tanquam aduenientis Spiritus uehementis, & repleuit totam domum, ubi erant sedentes.

Hoc secundo capite audiemus, quàm fidelis sit Christus in promissis suis, & quàm minimè vana spe suos lactauerit discipulos: audiemus,inquam,aduenire promissum Spiritum sanctum,& huius operationem porrò mirabilem. In prioribus enim audiuimus Christū discipulis præcepisse,ne Hierosolymis discederent,sed exspectarent promissionem patris, & ait illis: Quia Ioannes quidem baptizauit aqua: vos autem baptizabimini Spiritu sancto nō post multos hos dies. Sed q. sunt pauci illi dies? quando tandē baptizati sunt Apostoli Spiritu sancto? In die Pentecostes, hoc est, quinquagesimo die à Dñi resurrectione. Sed qd est q in festo Pētecostes missus est Spiritus sanctus? neq; enim quēlibet quinquagesimū diē dicit, vel intelligi vult Lucas, sed eū qui aliás Iudæis celeberrimus erat. Nam & Iudæi suū diē festū habebāt, quē Pentecostē vocabant, sicut & nos nostrum: sed ratio vtriusq; diuersa est. Sed quid prohibet rationē vtriusq; paucissimis exponere? In Leuitico legimus Dominum ad Mosen dixisse: Loquere filijs Israël, & dices ad eos: Cùm ingressi fueritis terram quā ego dabo vobis, & messueritis segetē, feretis manipulos spicarū, primitias messis vestræ ad sacerdotem, q. eleuabit fasciculū corā Dño, vt acceptabile sit p vobis altero die Sabbati, & sanctificabit illū: & postq̄ descripsisset, quid, & quomodo sacrificandum esset, subiungit: Numerabitis ergo ab altero die Sabbati, in quo obtulistis manipulū primitiarū, septē hebdomadas plenas, vsq; ad alteram diem expletionis hebdomadæ septimæ, id est, quinquaginta dies, & sic offeretis sacrificiū nouū Dño ex oīb⁹ habitaculis vestris, &c. Igitur in celebratione suæ Pentecostes, gratias agebāt Iudæi Deo p felici frugū prouentu, & meritò. Ipse eīn est qui dat escā omni carni, & in quē oculi oīm sperant, vt det ipsis escā in tēpore. Nos porrò dum Pentecostes festum celebramus, carnalia illa posthabentes, solùm circa spiritualia occupamur, nimirum recordantes, quot beneficia, & cælestia dona nos (hoc est, vniuersa Christi Ecclesia) acceperimus, tū in illo die, tum etiam quot, & quanta identidem præter meritum etiam nostrum accipimus. Et omninò quidem cōuenienter Spiritus sanctus in hoc festo missus est in mundum, vt sic nihil non esset in veteri lege, quòd non suam imaginem in nouo haberet.

Pentecoste Iudaica.

Psalm. 135.

Psalm. 144

Iudæi

Iudæi, ſicut diximus, primitias frugum offerebãt, nam feſtum illud in meſſem incidebat. Ergo & apud nos quoque cùm meſſis eſſet multa, operarij autem pauci, emiſit Dominus ſpiritum ſuum, vt hoc inſtructi diſcipuli, fructum colligerent ex omnibus gentibus, eumque offerrent Domino. In feſto item Pentecoſtes, celebrabant Iudæi legiſlationem, hoc eſt, in memoriam reuocabant illum diem, in quo à Domino legem per Moſen acceperant: & nos in
Exod. 19. Ezech. 11. & 36. 2. Corin. 3. Pentecoſte noſtra nouam noui Teſtamenti legem accepimus, non quidem ſcriptam in lapideis tabulis, ſicut illi ſuam acceperunt, ſed ſpiritu Dei ſcriptã in cordibus noſtris. Sed non eſt locus hic noua cum veteribus conferre: neceſſaria igitur tantùm, & ea quæ ad explanationem libri huius faciũt, in me-
Quare in feſto Pent. Spiritus ſanctus miſſus. dium proferemus. Quòd ſi quis roget, quare in feſto Pentecoſtes Spiritus ſanctus miſſus fuerit, pter cæteras cauſſas etiam illam addere poſſumus ideo factũ, vt res tam præclara non careret ſuis teſtibus. In feſtiuis ſiquidẽ diebus, maior populi frequentia cõfluebat, quàm in reliquis diebus. Hinc eſt quod in ſe-
Actor. 20. quentibus audiemus Paulum Apoſtolum conſueuiſſe in Pentecoſtes feſto Hieroſolymam aſcendere, proculdubio vt in multa meſſe, copioſiorem fructum Chriſti horreo inferre poſſet. Sed audiamus tãdem Lucam noſtrũ. Dum compleretur, inquit, dies Pentecoſtes, hoc eſt, quinquageſimus à Domini reſurrectione, erãt omnes diſcipuli Chriſti vnanimiter & pariter in eodẽ loco, nimirum in cœnaculo illo, cuius in ſuperioribꝰ meminimus. Omnes, inquit, erant in eodem loco. Nemo præ impatientia moræ ſeſe à tam ſancto conſor-
Ioan. 6. Ioan. 17. tio alienauerat, niſi Iudas ille traditor, diabolus, & filius perditionis, ſicut ipſum Chriſtus vocat. Erant vnanimiter congregati, hoc eſt, non diſcordes, non alius alium contẽnentes, non rixantes, &c. ſed vnanimes & quieti: ſic eñi decet diſcipulos Chriſti, vt ſint in eadem domo, hoc eſt, in vna ſancta Catholica Eccleſia, quę à Paulo Apoſtolo domus 1. Timot. 3. Dei, & columna veritatis dicitur. Decet item, vt diſcipuli Chriſti in eadem domo ſint vnanimes, alieni nimirum à ſchiſmate. Nã ſi vnanimes ſunt, ſed nõ in vna domo: & ſi diſcordes ſunt, in vna domo, vtrũq; peccatum eſt. Neque enim decet Catholicum virum cũ hæretico multum habere cõmercij, ne videatur illi ſubſcribere: ſic nec decet, vt Catholicus cum Catholico aliquo modo diffideat, vel alius alium cõtemnat. Sed hæc hactenus. Sequitur in Luca,

Et factus eſt repente de cælo ſonus, &c.

Iam incipiunt ſe mirabilia Dei opera exerere. In proximo eſt ſpiritus ſanctus, ſpiritus paracletus, ſpiritus veritatis, & ad eos contendit, quibus non ita dudum pollicitus fuerat. Factus eſt, inquit, repente, hoc eſt, præter opinionẽ, nemine exſpectante ſonus de cælo, tanquam aduenientis venti vehementis, & repleuit totam domum, vbi erant ſedentes. Magna opera Domini, ait Pro- Pſalm. 110. pheta, exquiſita in omnes voluntates eius. Magnus & vehemens auditur flatus, nec replet ciuitatẽ Hieroſolymorum, ſed ſolùm eam domum, vbi diſcipuli Domini erant ſedentes. Nõ poteſt excludi, nec poteſt prohiberi talis ventus, oĩa permeare poteſt, omnia ſunt illi peruia. Spiritus vbi vult ſpirat, ait ali- Ioan. 3. bi Chriſtus, & vocẽ eius audis, ſed neſcis vnde veniat, aut quo vadat. Spiritus vbi vult, inquam, ſpirat: ſed non alibi vult, quàm in hac domo, in hoc cœnaculo, hoc eſt in ipſa Catholica Eccleſia. Nã extra hanc Spiritus ſanctus ne- Spiritus ſanctus in ſola Eccleſia Catholica ſpirat. mini datur. Et ſonus quidem hic, die Pentecoſtes totam domũ illam repleuit, ſed poſtea exiuit in oẽm terram, cùm cæli, hoc eſt Apoſtoli, annũciarẽt Pſal. 18. oĩa opera Dei i fines vſq; orbis terrarũ, Rom. 10.

Et apparuerunt illis diſpartitæ linguæ tanquã ignis, ſeditq; ſuper ſingulos eorũ: & repleti ſunt omnes Spiritu ſancto, & cœperunt loqui varijs linguis, prout Spiritus dabat eloqui illis.

Iam exponit Lucas quid effecerit repẽtinus ille Spiritus ſancti afflatus: vbicunq; enim eſt, ſtatim ſe exerit: & licèt

ignis

ignis dicatur (Germanico enim vocabulo dicit, Feur/ vnd feuret doch nicht) tamen ociari non potest, sed perpetuo operatur. Vnde etiā repētè adest, sicut diximus, nō solū vt sic potentiā suā declararet, sed etiā vt amorem suum erga Apostolos declararet, quo compulsus, non potuit diutius differre aduentum suum. Nescit tarda molimina, ait Ambrosius, Spiritus sancti gratia. Hinc de repentè adest, & replet totā domū: & hoc quidē tū factū est. Sed quādo rem exactius perpenderimus, adhuc nō detrectat Spiritus sanctus suū officiū facere, adhuc replet gr͡a sua domū vniuersam, hoc est, Ecclesiā Catholicā, Christi scilicet fideles, quorū nullum sua destituit gratia, sed singulis distribuit prout vult, sicut Apostolus dicit, & vnicuique

1. Corin. 12.

tū ad vtilitatē. Sed hęc hactenus. Sequitur verò insigne miraculū. Apparēt linguę igneę super capitib⁹ discipulorū, & sicut paulò antè dictū est totā domum repletā sonitu turbinis: sic iā dicit Apostolos, & discipulos om̄es repletos esse Spū sancto: quo facto, statim ipsos cœpisse loqui varijs & peregrinis linguis, nō quidē verbis humana prudētia, platis, sed prout Spūs sanctus dabat eloqui illis. Vtinā & nobis adsit Spūs ille, q̄ linguā nostrā dirigat ad dignè proferēdū magnalia Dei. Nisi enim lingua nostra igne Spūs sancti purgata fuerit, & charitate Dei incensa, non potuerimus loqui, prout decet, magnalia Dei. Sed discutienda sunt singula, quoniam omnia & obseruatione, & admiratione digna sunt. Apparuerunt, inquit, illis dispartitæ linguę, tanquam ignis. Nō dicit Euangelista quòd Apostoli vel dispartitas, vel igneas linguas habuerint, vel super illis fuerint, sed q̄ hominibus sic visum fuerit: neq; enim Spūs sanctus vel ignis, vel lingua est: nō creatura, sed creator. Nec possibile est vt mortalium oculi, Spiritū sanctū in sua substātia videamus. Vnde rectè vbiq; additum est, Velut, ne q̄d sensibile de Spiritu suspicareris. Velut igneæ, inquit, & velut flatus. Nec enim ventus erat simpliciter,

Apparent linguæ.

Vide Augustin. de Trinita. lib. 2. cap. 6.

aliâs creatura esset: quod vel cogitare, blasphemia est. Ac tū quum Ioanni deberet innotescere spiritus, velut columbæ specie in caput Christi venit: nunc verò quum tota multitudo conuertenda esset ad fidem, venit in specie ignis. Quòd si iam vacaret rationē reddere, quare eiusmodi speciebus innotescere voluerit, & non alijs, nihil absurdi dicerermus vtique. In columbæ specie apparet, quia quoscunque afflauerat Spiritus sanctus, verè innocentes & pacificos reddit. Velut ventus adest, quia corda afflicta & concussa, tanquam lenis, aura rursum refocillat. Vnde & ille ait: Cor mundum crea in me Deus, & spiritū rectū innoua in visceribus meis. Ne proijcias me à facie tua, & Spiritum sanctum tuum ne auferas à me, &c. In specie ignis apparet, quia quos sua præsentia dignatur ab omni omnium peccatorum scoria expurgat: hinc etiam dicimur baptizari non solùm aqua, sed Spiritu sancto, & igni. Sed hæc suffecerint. Rursum enim ad literæ sensum accedendum est. Apparuerunt illis dispartitæ linguæ, tanquam ignis. Quare videntur linguæ esse dissectæ? vt significetur Apostolos iam ex monoglottis, futuros polyglottos: qui enim antea forsan vnam solùm callebant linguam, iam multarum Gentium linguis loqui nouerant. Quare autem videntur igneæ? vt ostenderetur illorum verba sic penetratura hominum corda, vt nihil illis resistere valeat. Sermo enim Apostolorum Spiritu sancto accensus, auditorum corda potenter intrat & penetrat, & quidquid impietatis, vel immunditiæ inuenit, exurendo consumit, & corda illa amore Dei accendit, hoc quod in processu huius operis, suo loco audiemus. Hinc est, quod de Ioanne dicitur: Erat lucerna ardens & lucens. Et ad Apostolos Dominus: Vos, inquit, estis lux mundi. Quid! quod Psaltes canit, Ignitum eloquiū tuū vehementer? Rursum apud Hieremiam loquitur Dominus:

Matth. 3.

Spiritus sanctus in specie columbæ apparuit.

In specie venti.

Psalm. 50

In specie ignis.

Matth. 3.

Linguæ dissectæ quare.

Linguæ igneæ.

Ioan. 5.

Matth. 5.

Psalm. 118.

Hierem. 23. Nunquid non verba mea sunt quasi ignis, & quasi malleus conterens petrã? Rectè ergo qui ignea verba loquitur, igneas linguas habere videntur. Ignea autẽ verba sunt, sicut diximus, q̃ corda potenter penetrant, scoriã peccati exurunt, & igne diuini amoris accendunt. Neque possent hæc facere linguæ Apostolorũ, nisi à Spiritu sancto essent incẽsę. Vis audire effectum ignitæ linguæ. Cùm illi duo Apostoli audissent Dominum in via Emauntem versus sibi ipsis *Lucæ 24.* loquentem, dicebant: Nonne cor nostrum erat ardens, dum loqueretur nobis in via? Sed hæc suffecerint de linguis igneis vel paucis delibasse. Addit Lucas, quòd linguæ illæ igneę apparuerint sedere supra singulos eorum: quo declaratur Apostolos non sic accepisse Spiritum sanctum, aut potiùs huius dona ad breue momentum aliquod, sed *Sederunt linguæ.* quod apud ipsos manserit, eosque nunquam destituerit. Iam sequitur effectus donorum: Repleti sunt omnes Spiritu sancto. Magna diligentia describit Lucas hanc historiam, ideoq; nõ grauatè singula diligenter discutimus. Noluit dicere, acceperunt Spiritum sanctum, sed ait, repleti sunt Spiritu sancto: sic enim abundãtiam & diuitias donorum *Repleti Spiritu.* Dei exponere voluit. Repleti sunt oẽs. Omnes, inquit, nõ hic aut ille, sed oẽs. Anne etiam Petrus abnegator Domini sui? vtiq;. Anne etiam alij qui Dominum captum reliquerunt? Etiam. Anne etiam Matthias Apostolorum nouissimus? non solùm isti, sed omnes repleti sunt Spiritu sancto. Chrysostomus putat non solùm hoc intelligẽdũ de duodecim Apostolis, sed etiã de Maria matre Domini, & omnibus qui in cœnaculo cum Apostolis tunc temporis manebant. Erat autem turba hominum, sicut suprà auditum est, ferè centum viginti. Sed quid fecerunt Apostoli iam donis Spiritus sancti perfusi? cœperũt loqui alijs linguis, & varijs, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis. Loquendum fuerat, acceperunt ergo donũ linguarum. Ad varias orbis nationes proficiscendum fuerat, opus igitur habent varietate linguarum. Et Christus inter *Marc. 16.* alia fidelium signa siue miracula q̃ enumerat, etiam adijcit: Linguis loquẽtur nouis. Et in Esaia inquit Propheta de *Esaiæ 28.* Domino: In loquela enim labij, & lingua altera loquetur ad populum istũ. Quod post ascensionem Domini impletum esse, etiã Paulus 1. Co. 14. testat̃.

Erant autem in Hierusalem habitantes Iudæi uiri religiosi, ex omni natione quæ sub cælo est. Facta autem hac uoce, conuenit multitudo, & mente confusa est, quoniã audiebat unusquisq; lingua sua illos loquentes.

Mira dispensatione ordinat atq; dispẽsat Deus operationes suas, vt nũquam in vanum fiant, sed perpetuò habeant testes, qui inde proficiant. Neq; enim putãdum est Spiritũ sanctum fortuitò in Apostolos die Pentecostes aduenisse: sed ideo factum est, sicut diximus, vt miraculum hoc in conspectu multorũ testium fieret, qui quasi pręcursores Apostolorum, ea quæ viderant, vnusquisque apud suos euulgaret: sic enim ficbat, vt Apostoli ab alijs nationibus postea & desiderarentur ardentius, & exciperentur humanius. Nam ad festum Pen- *Exodi 23.* tecostes, iuxta præscriptũ legis, magna *Deute. 16.* Iudæorum turba veniebat Hierosolymam, sicut etiam ad festũ Paschæ. Neq; enim omnes Iudæi habitabant Hierosolymis, sed & in alijs locis, alius prope, alius remotiùs, prout quemq; vel captiuitas, vel sors occupauerat, aut coëgerat. Nec solùm Iudæi veniebant ad festa illa magnifica Iudæorũ, sed aliquando etiam Gentes, hoc quod ex Euangelio Ioannis facilè probare possemus. *Ioan. 12.* Igitur quod Lucas hic dicit Iudæos ex omni natione quæ sub cælo est, habitasse in Hierusalem, bifariam intelligi potest, videlicet tam de ijs, qui post varias captiuitates, licèt alibi nati, tamen suas sedes locauerant Hierosolymis, q̃ etiam de his, qui vel ob festi solemnitatem, vel studiorum gratia Hierosolymam conuenerant. Addit verò Lucas, nõ Iudæos illos fuisse viros religiosos, quibus fortè indicare voluit, quo noie iam Hierosolymã venerint, nõ scilicet

animi

animi gratia, sed ad celebrandam Domini festiuitatem. Hi ergo, cum audissent noua quędam, & hactenus mundo inaudita apud contemptos illos Galilæos fieri, omnes ad cœnaculū, in quo discipuli Domini erant, cōcurrunt, visuri quid fieret, quid ageret. Quum verò iam præsentes rem speculantur, audiunt discipulos varijs & peregrinis linguis magnifica Dei eloqui, prout illorum linguas Spiritus sanctus mouebat, prout illorū cordibus suggerebat. Quid igitur faciunt ad tam insuetum miraculum? Obstupescunt, ignorantes quid facto sit opus, quid portendat, vnde idiotis, & mitellis piscatoribus tanta doctrina, tantaq; huius proferendę audacia. Vnde rursum addit Lucas:

Stupebant autem omnes, & mirabantur ad inuicem dicentes: Nonne omnes isti qui loquuntur, Galilæi sunt? & quomodo nos audiuimus unusquisque linguam nostram, in qua nati sumus? Parthi, & Medi, & Elamitæ, & qui habitant Mesopotamiam, Iudæam, & Cappadociam, Pontum, & Asiam, Phrygiam, & Pamphiliam, Aegyptum, & partē Lybiæ, quæ est circa Cyrenen, & aduenæ Romani: Iudæi quoq;, & Proselyti, Cretes, & Arabes, audiuimus eos loquentes nostris linguis magnalia Dei.

Rursum, sicut diximus, ostendit Lucas, vnde tanta tantorū hominum admiratio venerit, nimirum quod varijs linguis, tanta fiducia, tam sancta & magnifica de Deo, Dei filio, dissęruerint, qua de re paulò pòst. Non arbitramur hîc nos operępretium facturos, diutius hîc immorando in descriptione regionum & populorum, qui hîc à Luca enumerantur. Hoc autem non admiratione, sed deploratione dignum est, quòd hi populi omnes ab Apostolis ad fidem Christianam conuersi fuerant, iam verò porrò à fide nostra defecerint. Hinc & nobis cauendum, ne aliquando a nobis etiam auferat Dominus regnum Dei, & hoc det genti facienti fructus eius. Subit forsan rursum animum tuū admiratio, vndenam tam variæ gētes, & quare Hierosolymam conuenerint? Paulò suprà diximus illos illò venisse ob festi celebritatem. His addimus Hierosolymis celeberrimam fuisse scholā, in qua lex diuina cum ciuibus Hierosolymitanis, tum exteris etiā Iudæis fuit lectione publica tradita. Varijs enim ea lamitatibus factum, vt gens Iudaica in omnem pęne terrarum orbē disiecta, Hierosolymam tamen regni & spei suæ Metropolim rediret, sed & suos legis cognoscendæ, discēdæue gratia mitteret: quemadmodum olim veteres Gētilū suos Athenas, nos nostros Lutetiā, vel Agrippinā Coloniā literarū discendarū gratia iam mittimus. Eius rei habebimus euidentissimū argumentū inferius cap. 6. Sed hæc sufficerint. Nō em̄ multū refert quo noīe Hierosolymā venerint, sed hoc inuestigamus quid his testibus ibi actum fuerit, & q̄d apud eos Apostolorū magnificentia profecerit. Profecit aūt tātū, vt multi tamq; docti viri plurimū admirarentur, viros Galilæos tā audacter loqui, & varijs linguis loqui, & non vulgaria, sed insolita, sancta, Deoq; digna loqui. De singulis pauciffimis differemus. Admirabantur, inq̄, peregrini illi populi, ꝙ Apostoli tam audacter, tantaq; fiducia loquerentur de Christo. Loquebantur enim magnifica Dei, publicè, palam, multa libertate, nullo timore, nulla formidine, sed quasi Hierosolymitanorum principes, prædicant, testificātur de Christo, hoc quod in concione Petri paulò pòst audiemus. Hoc enim præter cætera operatus fuerat in illis Spiritus sanctus, vt timore profligato, iam nihil trepidarēt, sed magna fiducia loquerētur, quę de Christo vera esse nouerāt. Hæc aūt Spiritus sancti virtus tātò admirabilior apparet in Apostolis, quātò penitiùs prior Apostolorū affectus, & rerum circūstantiæ cōsiderentur. Nam cùm Christus à Iudæis cōprehenderetur, & ad pontifices, & prędides captiuus ducerer, quo animo Apostoli affecti fuerunt? Alius præ timore fugiebat, alius prę formidine Chr̄m abnegabat, nullus certè audebat de Christo vel mutire. Et Petrus tāta pusillanimitate tenebat, vt nec corā abiecta ancilla, aut cōtempto seruo,

Schola Hierosolymis.

Christum cõteri ausus fuerit. Huc accedit, quod etiam post resurrectionẽ metus Iudæorũ in secretũ conclaue eos concludebat, & vsq; ad hoc tempus vix inter se de Christo loqui audebãt. Iam verò in tanta hominum frequentia, præsentibus omnibus primoribus Iudæorum, audientibus omnibus doctis, apertè, disertisq; verbis testimonium dant innocentiæ Christi, nihil veriti quid tandem de ipsis vel sentiat, vel statuat mundus, vt planè appareat nouã ipsis virtutem diuinitùs accessisse: alterum, quare mirabantur populi, erat, quòd audirent Apostolos loqui, non tantùm natiua & materna sua lingua, sed varijs linguis. Nónne, ecce inquit, omnes isti qui loquuntur, Galilæi sunt? & quomodo nos audimus eos vnusquisque sua lingua in qua nati sumus? Non intelligendum est, quasi Apostoli vnã tãtum vocem effudissent: multę verò, & diuersæ aëris reuerberatione voces auditæ fuissent. Hoc enim magis esset audientiũ Iudæorũ, q̃ loquentiũ Apostolorũ miraculũ: verùm hoc miraculũ, Spiritus sanctus in Apostolorũ linguis, non in Iudæorũ auribus operabatur. Igitur nõ vnam vocẽ aut linguã sonabãt, & diuersæ ab auditoribus audiebantur & intelligebantur: sed cum Hebræis loquebantur Hebraicè, cum Parthis Parthicè, cum Asiaticis Asiaticè, cum Romanis Latinè, & oĩnò cuiuscũq; linguę aut nationis turbam accedebant, ea lingua magnifica Dei prædicabant. Etenim Christus iam ante selegerat maximè omniũ duodecim Apostolos, qui post ascensionem eius in cælos vniuersum orbem terrarum peragrarent, & nomine suo omnes gẽtes imperio Christi subijcerent: sed quia ingẽtis erat molis, vni regi Christo totum terrarũ orbem in tot nationes, in tot religiones, in tot philosophias, in tot o[illegible]es, in tot mores, in tot imperi[illegible] paratus diuersissimos diuisum [illegible]ere, qua obsecro virtute, qua fo[illegible]ine Apostoli, primùm idiotę, d[illegible]de partim piscatores, partim publicani, postremò oẽs indocti, humiles, & abiecti ad expugnãdum orbem possent sufficere, nisi tam diuites Spiritus sancti accepissent gratias? Ergo, qui eos elegit vt tanta perficerent, nudos emittere noluit, sed repleuit eos Spiritu sancto, deditque audaciam quæ sentirent proferẽdi, dedit donum linguarũ, vt ab omnibus intelligi possent, dedit item, vt nihil absurdi, nihil præter decorum, sed omnia sanctè, prudenter, & piè loquerentur: vnde & non immerito admirãtur omnes, quibus datum est nouos illos audire Doctores. Erat enim res admiranda, homines idiotas tanta dexteritate posse interpretari scripturas. Sed hæc alias: nam hac de re sæpissimè dabitur nobis occasio fusius differendi.

Stupebant autem omnes, & mirabantur, ad inuicem dicentes: Quidnam vult hoc esse? Alij autem irridentes, dicebant: Quia musto sunt pleni isti.

Sic fieri solet vt ad conspectum nouarum, & insolitarum rerum, & stupescamus, & admiratione capiamur: alij tamen sic, alij verò aliter, vt quisq; ingenio præditus est vel candido, vel malitioso. Quidã enim ad res insolitas stupent, & prætera nihil cogitant, siue illud boni, siue mali quid portẽdat: quidam verò res penitiùs considerantes, q̃ futura sint, coniectare cupiunt: alij rursum oĩa in peiorem partẽ interpretantur. Sic & hoc in loco, quotquot erant viri religiosi, rei nouitate perculsi dissrebãt, dicentes: Quidnã vult hoc esse? Quid sibi vult prodigium hoc? Nihil isti calumniantur, sed quæ non intelligunt, quærunt, non grauatim benè monentibus obtemperaturi: hoc enim sequentia declarabũt: econuersò, qui iudicij erant iniquioris ac pręcipitis, irridentes dicebant, Musto expleti sunt. Videmus hic quàm diuersos auditores habeat Euãgeliũ. Certè hic typus erat rerum futurarum, semper, videlicet, fore in Ecclesia viros, qui simplici mente non intellecta quærant, illis autẽ se manifestaturũ Dominũ. Rursus alios futuros, qui omnia diuina contẽnant, ac cõuicijs incessãt. Id eñ hic illi etiã faciũt, qui

qui Apostolos ebrietatis accusant, & insaniæ insimulant. Et erant quidē Apostoli musto repleti, sed musto Euangelicæ gratiæ: non musto recentis vini, quo in furorem verterentur, sed musto spiritus, quo in alios & meliores viros conuerterentur, hoc quod res ipsa clamat. Non iam sic stupent Apostoli ad scripta Prophetarū, nō abnegant Christum, non latitant in angulis domorū: sed scripturas probè intellectas à se, etiam alijs interpretantur, & quod in occulto didicerant, quodq; metu occultauerant, nunc proferunt in vulgus. Obliuiscūtur veteris Iudaismi, ac velut iam nati, nō meminerunt vitæ superioris, nec recordantur afflictionū, quibus territi Dominum deseruerant: verùm etiāsi nullis præsidijs sint instructi, nec præsides timent, nec reges, nec carceres, quæ omnia in progressu notiora fient. De hac ebrietate loquutus erat Dominus in Euangelio: Nemo mittit vinum nouū in vtres veteres, alioquin rumpuntur vtres, & vinum effunditur, & vtres pereunt: sed vinum nouum in vtres nouos mittunt, & ambo conseruātur. Matth.9. Qua similitudine ꝑdixerat Christus, Apostolos suos nō perpetuò fore tam rudes, sed olim fore, vt quæ iam videntur illis grauissima, tum sint iudicaturi esse facillima. Verùm diuina hæc nō animaduertunt homines isti iniqui, sed potiùs calumniantur illos, ebrietatis & furoris insimulāt, & ex se metiuntur omnes. Nec mirum. Non est enim discipulus super magistrū, sed benè habet si eandem cum magistro aleam subire cogitur. Quis autem ignorat quoties pari modo calumniati sunt Christum? Ioan.10. dicunt de ipso dæmonium habet, & insanit. Et apud Matthæum exprobrat Iudæis Christus, qđ ipsum ebrietatis & leuitatis insimularint dicentes: Ecce homo epulo, & amicus publicanorum. Sed hæc hactenus. Sic solet mundus eos tractare, qui ipsi præcipuè benè consultum volunt. Sequitur in contextu.

Stans autem Petrus cum vndecim, leuauit uocem suā, & loquutus est eis: Viri fratres Iudæi, & qui habitatis Hierusalem uniuersi, hoc uobis notum sit, & auribus percipite uerba mea. Non enim, sicut uos æstimatis, hi ebrij sunt, cùm sit hora diei tertia.

In Euangelio Ioannis legimus quosdā blasphemasse Christum, atque de ipso dixisse, Dæmonium habet, & insanit, sicut etiam paulò antè diximus. Alij verò calumnias & blasphemias illorū retundebant, dicentes pro Christo. Hæc non sunt verba dæmonium habentis: Sic & hoc loci, cùm audimus Petrum talem instituere orationem, verè possumus dicere: Hæc non sunt verba hominis ebriosi, sed sunt verba sobrietatis. Et plenus quidem est & bene potus, non vino, sed Spiritu sancto, quod iam suprà admonuimus. Sed accedamus ad ipsum contextū, & singula verba, quantū ipse Dominus dederit, discutiamus. Stans autem Petrus cum vndecim, inquit Lucas, leuauit vocem suam, & loquutus est eis. Anne hæc omnia admiratione sunt dignissima? Vbi timor ille qui Apostolos nō solū à publico prohibebat, sed etiam eousquā exanimabat pęnè, vt clausis foribus in vnis ædibus, in cœnaculo illo manerēt? Iam omnia nouata sunt, iam Apostoli porrò transformati sunt, magno timori, magnæq; trepidationi, magna successit confidentia, hoc quod Lucas noster nobis disertis verbis significare voluit. Stās, inquiens Petrus, & leuat vocem suā. Nō est pusillanimis, nihil trepidat, sed agit confidenter, prodit in conspectū oīm: non apud se mussitat, sed leuat vocem suā, sic vt ab omnibus possit audiri. Et locutus est cum eis. Cum quibus? Cū eis quos iam supra enumerauerat Lucas, qui venerant ex omnium natione quæ sub cælo est, cum viris eruditione & prudentia apud mundū clarissimis, quod certè magni spiritus, ingentisq; fiduciæ signum est. Vnde tanta fiducia piscatori, idiotæ, & humili, vt tantam multitudinem auderet vel intueri? Sæpè magnis Oratoribus, qui multis vigilijs elucubratam ac meditatam orationem adferunt, dicturis apud frequentē

 populum

populum aut principes, fugit color, vox faucibus hæret, obstupescit mens, præq; trepidatione ac pudore nesciunt, quid vel primũ, vel postremum dicãt. Atqui nihil tale videmus in Petro, sed omnia contrario modo sese habere: vnde ergo hoc Petro? Non ex carne & sanguine, sed ex dono gratuito Paracleti illius, quem iam olim Christus discipulis suis pollicitus fuerat. Stans igitur Petrus, sicut Lucas ait, cum vndecim, &c. Quare addit Lucas, etiã vndecim (Apostolos nimirum) Petro astitisse? nimirum vt declararet non solùm Petrum tam confidentem factum, sed etiam reliquos vndecim sic immutatos, vt non dubitarint prodire in conspectum tantorũ virorũ, tanq̃ testes oĩm, q̃ à Petro dicebantur. Iam anteq̃ Orationẽ Petri auspicamur, necessariũ videt̃ prius inuestigare caussas q̃ D. Petrũ mouerunt, vt illã haberet. Præcipua fortassis hęc est, qua se, suosq; vindicaret à calũnia eorũ, q illos ebrietatis insimulabant, vnde & statim in ipso exordio ipsum ebrietatis crimẽ amolit̃, seq;, suosq; ab illo purgat: sed hoc potius obseruandũ, quare D. Petrus ad hãc calumniã tacere vel noluerit, vel nõ debuerit? Rem igit̃ sic accipe. Ab oĩbus quidẽ, immò à nemine libẽter corripimur, ab illis aũt lõgè grauius ferimus corripi, q ipsi vt corripiantur, sunt dignissimi. Quũ igit̃ Petrus iã increpatoriã institueret orationem, voluit priùs se ab intentato purgare crimine, vt postbac liberius posset in illorũ calumniatorum mores inuehi. Deinde nõ latebat Petrum astutia Satanæ, qua conatur contemptis concionatoribus, etiam ministerium illorum contemptibile reddere. In hoc enim totus est Satan, vt ministerium verbi aut suspectũ, aut omninò contemptũ in Ecclesia reddat. Sed audiamus tandẽ piscatorẽ nostrum, sua resonantem verba. Viri Iudæi, inquit, & qui habitatis Hierusalem vniuersi. Omnes in vniuersum alloquitur, quoniam omnes Christo adducere cupit. Quotquot hic in sancta ciuitate estis, siue ciues, siue peregrini, siue Iudæi, siue Gentiles, audite attentis auribus, & animis verba mea. Iam satis superq; audistis ineptas impiorum Pontificum voces: & tempus & locus postulat, vt iam me audiatis. Non enim, sicut vos æstimatis, hi (mei cõfratres. ac Christi discipuli) ebrij sunt, neq; ego ebrius sum, quũ sit hora diei tertia. Ab ebrio nihil boni vel certi exspectes, sed à nobis talia audietis, qualia si acceperitis, poterunt vos saluos reddere. Nõ enim ebrij sumus, cùm sit hora diei tertia. Prima defensionis argumẽtatio ducta est à temporis circumstantia. Nam matutinum tempus nõ est signum, aut occasio ebrietatis. Tertia iam tãtùm est diei hora: ergo non est verisimile coapostolos meos ebrios esse. Sed hæc argumentatio nõ valeret, si illi horas diei nostro more numerassent. Iudæi verò, sicut quidam verè admonent, Babylonios imitati, horas vnà cum oriente Sole auspicabãtur, adeo vt nunc tertia apud illos nobis vel ad nonã, vel octauã incidat. Addam etiam, si nos iam cum Iudæis ab exoriente Sole numeraremus, argumentatio Petri, qua hic vtitur, nihil valeret. Tantus est enim iam vini potorũ luxus, tanta insania, vt non solùm vesperi, sed etiam summo manè multos inebriatos esse liceat videre. Quomodo enim manè non sint ebrij, qui potando, & inebriando, & crapulando noctem diei adiungunt? Sed hæc aliàs. Quid igitur factum est, mi Petre, quòd tui confratres, qui hactenus idiotæ ab omnibus habiti sunt, iam tàm magnificè, & varijs linguis loquuntur magnalia Dei?

Tantũ lucri habet Satanas ex ebrietate, ut hæc nunquam non regnauerit.

Sed hoc est quod dictum est per Prophetam Ioel: Et erit in nouissimis diebus, dicit Dominus, effundam de Spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij uestri, & filiæ uestræ, & iuuenes uestri uisiones uidebunt, & seniores uestri somnia somniabunt. Ioel. 2.

Quis talia exspectasset à rudi piscatore? Potuisset Diuus Petrus dicere, nihil hic fieri præter opinionem, quum Dominus Iesus ipsis non semel pollicitus fuerit copiosiora Spiritus sancti dona: sed parũ profecisset sua oratione apud

eos

eos, qui de Christo nihil adhuc magnifice sentiebant, ut qui illius turpissimam mortem, cuius tamen ignorabant mysterium, in recenti memoria habebant. Primum igitur visum est Petro, antiquius proferre testimonium, & cuius auctoritas sacrosancta esset apud vniuersos Iudæos. Hoc est quod dictum est per Prophetam Ioëlem, &c. Nolite, inquit, plurimum mirari, quod auditis nos idiotas, nouis & varijs linguis loqui de magnificis Dei operibus: sed potiùs cogitate, quòd Dominus Deus hodie præstitit, quæ iam olim futura esse pollicitus fuerat. Scriptum enim est in Ioële: Et erit in nouissimis diebus, dicit Dominus, effundam de Spiritu meo super omnem carnem. Vult dicere: Apud patres nostros vsq; ad nostra tempora pauci inuenti sunt, quibus Deus prophetię donum impertierat, vt Moses, Prophetarum non magnus chorus, & pauci alij: sed Dominus per Ioelem prædixit, in nouissimis temporibus, nimirum, quæ ad nos venerunt fore, vt magnus numerus sit vbique Prophetarum, sitque dona sua largius ipsis hominibus donaturus. Vnde non ait, dabo illis & [illegible] Spiritum sanctum: sed sic potiùs loquitur: Effundam de spiritu meo super omnem carnem. Notate singula verba, & intelligite mysteria. Effundam, inquit. Effundere autem non est parcè dispensantis, sed copiosè largientis: sicut & in superioribus dixerat, Baptizabimini Spiritu sancto, non post multos hos dies: significat ergo copiosiores se Spiritus sancti gratias daturum in no-
l.2. uo testamento, quam in veteri dederit. Dein addit, De spiritu meo, non spiritum meum. Neq; enim diuina substātia à nobis potest circumscripta comprehendi, sed conferuntur dona & tantū Spiritus sancti secundum mensuram. 1. Cor. 12. Neq; aliter intelligēdum est, etiamsi, quod in multis locis legimus, scriptum sit, Spiritum sanctum nobis dari: non enim ille in sua substantia, sed illius dona nobis communicantur, hoc quod & in superioribus, ni fallor, admonui. Addit Dominū de spiritu suo effusurum super omnem carnem, hoc est, non solum super Iudæos, sed etiam super Gentes, vt, sicut ibi legit, videat omnis caro salutare Dei. In veteri enim testamen[to] solus Israëliticus populus donis Dei triumphabat, paucis alijs admissis: at in nouo testamento, & plurimis, & copiosius omnia elargientur. Hinc Propheta clarius se exponit, inquiens: Et prophetabunt filij vestri, & filiæ vestræ, & iuuenes vestri visiones videbunt, & seniores vestri somnia somniabunt, hoc est omnes, siue ex omnibus aliqui vera ac viua Dei cognitione donabuntur. Licet enim hic tria nomina ponantur, prophetia, visio, & somnium, [illegible] eandem habēt interpretationem, sicut ex veteri lege manifestum est. Prophetia est, quando Deus cordi indit eam vim, vt possit aut prædicere futura, aut interpretari scripturas, quemadmodum Mosi, & cæteris Prophetis datum est: & in nouo testamento Apostolis, sicut ex [illegible] scriptis manifestum est. Et Christus Apostolis dixit, Spiritum sanctum ipsis prędicturum, quæ ventura essent. Visio est, quando Deus per aliquam visionē aliquid reuelat, vt in sequentibus videbimus exempla in Petro & Paulo, item in Apocalypsi: In veteri testamento habes apud Ezechielem & alios, visionū multa & varia exempla. Tertiò somniū est, quando Deus aliquid reuelat in somnio, vt exemplum est in Ioseph, Iacob, Daniele, & nonnullis alijs. Per hos enim tres modos loquutus est Deus suis amicis. Vnde est quod Apostolus scribit: Multifariam multisque modis olim locutus est Deus patribus nostris in Prophetis, &c. Huc pertinet quod Dominus in Numeris loquitur: Num 12.
Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum, &c. Et eiusmodi dona frequentiora fuerunt in primitiua Ecclesia, quàm nunc sunt: nec est ea illorum necessitas iam, quæ tum

erat. Habuit pręsens sæculum etiam somniatores, & pneumaticos suos Anabaptistas: sed illi ipsi suis verbis, & factis satis declarârunt, quo spiritu agitati, visiones & somnia illa habuerunt. Certè Spiritus sanctus nunquam docebit ꝑ visiones vel somnia, quæ apertis, & certissimis scripturis pugnare certũ est: est enim spiritus veritatis, vnde quę vel vana, vel falsa sunt, nunquam præscribet. Hæc autem non in hoc dicta velim, quasi non soleat vel adhuc Spiritus sanctus dona sua nobis Christianis impartiri: sed volo ne omnium spiritui credamus, sed potiùs probemus spiritus, an ex Deo sint. Sed videamus sequentia.

Et quidem super seruos meos, & ancillas meas in diebus illis effundam de spiritu meo, & prophetabunt.

Videntur hæc quasi per repetitionem, siue interpretationem priorum, iuxta consuetųdinem Hebręorum, dici: sed nihil prohibebit, negotium altius repetere. Nemo, qui modò aliqualiter in scripturis sanctis versatus est, ignorat Iudæorum populũ Gentibus non raró prælatum: vnde etiã Paulus dicit: Gloria autem, & honor, & pax omni operanti bonum, Iudæo primùm, & Græco, hoc est Gentili. Vides quòd Paulus Iudæo credenti, vel bonum operanti, primum gradum gloriæ, honoris, & pacis cõcedit: vtpote cuius est, sicut idem Apostolus dicit, adoptio filiorum, & gloria, & testamentum, & legislatio, &c. Gentili verò, quem Græcum nominat, secundum gradum tribuit. Hunc ordinem videtur etiam Propheta hic obseruare. Nam primo dixit, Prophetabunt filij vestri, & filię vestræ: quo nomine intelligimus eos, qui ex Iudęis ad fidem Christi conuersi sunt, vt Apostolos, & horum nepotes, & successores. Secundò dixit: Effundam etiam de spiritu meo super seruos meos, & ancillas meas, & prophetabunt: quod dictum existimamus pertinere ad eos, qui ex Hellenismo conuersi sunt ad Christianismum, qui tamen & ipsi postea facti sunt, & appellati filij Dei. Adnotârunt quidem & hoc, quod de filijs, non de seruis dictum est, Prophetabunt: quo intelligunt prædictum, licet satis rectè, solos Apostolos, vtpote ex Iudæis natos in eam auctoritatem venturos, vt illorum prophetijs vel scripturis, nemo citra impietatem sit contradicturus. Et verum est, quòd omnes Canonici libri Noui testamenti ab illis scripti sunt, qui Iudæi nati fuerunt. Sequitur.

Et dabo prodigia in cælo & in terra, sanguinem & ignem, & vaporem fumi Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam ueniat dies Domini magnus, & manifestus. Prodigium unde dictũ, docet Aug. Tract. 16. in Euangel. Ioannis.

Diem Domini magnum, & manifestũ non absurdè intelligimus tempus illud, quod fuit a passione Domini vsq; ad huius gloriosam resurrectionem. Et quod ad prodigia attinet, Euangelica historia nos non sinit dubios esse, quum nihil non dicit factum, quod hîc à Propheta futurum fuisse Petrus contestatur. Sol enim in morte Christi obscuratus est, velum templi ruptum, terra mota, petræ scissę, & monumenta aperta sunt. Sunt autem qui hæc Prophetæ postrema verba non ad tempus Dominicæ passionis, & resurrectionis referunt, sed ad diem iudicij extremi, hoc est, secundi aduentus: nec isti malè sentiunt, quoniã & suæ sententiæ Christum adstipulatorem habent, sicut intuenti Euangelium manifestum est. Inquit enim Dominus apud Lucam: Erunt, scilicet sub tempus iudicij, signa in Sole, & Luna, & stellis, & in terris pressura gentium, &c. Et apud Matthæum: Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cælo, &c. Sed quoniã hæc aperta sunt, ad sequentia festinemus. Sequitur autẽ in ipso Propheta, quod Petrus adijcit. *Et omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit.* Hanc Prophetæ sententiam verè auream, & obseruatu dignissimam etiam D. Paulus in Romanis suis adducit, ostensurus salutem non tàm Gentibus, quàm Iudæis esse oblatam, omnibusq; esse parabilẽ,

licèt

licèt hanc multi negligant, sic vt hoc ipsum conqueratur Esaias, dicens: Domine qs credidit auditui nostro, id est, sermoni quem prædicamus? Inquit ergo Paulus: Quia si confitearis in ore tuo Dominum Iesum, & in corde tuo credideris, quòd Deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris. Corde enim creditur ad iustitiam: orę autem fit confessio ad salutem. Dicit enim scriptura: Omnis qui credit in illum, non confundetur. Non enim est distinctio Iudęi & Græci. Nam idem Dominus omnium, diues in omnes, qui inuocant eum. Oĩs enim quicunq; inuocauerit nomẽ Domini, saluus erit. Et addit Paulus: Quomodo ergo inuocabunt eum, in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine pdicante? Quomodo verò prædicabunt, nisi mittant? Obserua hic diligenter institutũ Pauli: sic enim & Prophetę verba, & Petri cõcionẽ facilius intelliges. Nisi enim breuem illam sententiam probè intellexeris, periculũ est, ne grauiter erres. Certè Paulus hunc ordinem seruat, & seruandum quasi præscribit. Primum est, vt sint prędicatores à Deo missi, qui Euangelium deprædicent. Nisi enim ipsos miserit Dominus, illis non cooperabitur: & sic prędicabunt frustra, & sine fructu. Ad bonos enim, & ad se missos prædicatores dicit Dominus: Ecce ego ero tecum, & dabo verba mea in ore tuo: de malis verò, & non missis dicit. Currebant, & non mittebam eos: Prædicabant, & non loquebar illis. Si stetissent in consilio meo, & nota fecissent verba mea populo meo, auertissent vtique eos a via sua mala, & à cogitationibus suis pessimis. Rectè ergo dicit Paulus: Quomodo prædicabunt, scilicet cum fructu auditorum, nisi mittantur? Si autem à Domino mittuntur, (mittuntur autẽ, qui per legitimos magistratus ad prędicandi officium destinantur) cum fructu prædicabunt. Credent enim illis auditores, & obtemperabunt illis, quicũq; à Dño vocati sunt, & electi. Deinde credentes incipient inuocare nomen Dñi, & salutem consequentur æternã. Omnis enim quicunque inuocauerit nomẽ Domini, saluus erit. Non autem potest eum inuocare, in quem non credit, sicut Apostolus dicit: Accedẽtem enim oportet credere, quia est, & quod inquirentibus se remunerator sit. Quid enim petas ab eo, de quo ignoras an sit, vel qualis sit? Si autem certo cognoueris, eum, quẽ statuisti inuocare, esse & potentem, & benignum, hoc est, & velle, & posse tuis cõmodis inseruire, magna fiducia illũ accedis, atq; inuocas. Vnde tota vis huius sententię in verbo, *inuocare*, sita est, hoc est, quomodo qs inuocare debeat Deum, vt saluus sit. Nam certũ est multos inuocare nomẽ Dñi, qui tamen nunq̃ salutis fiunt participes. Multi, inquit, dicẽt mihi Dñe, Dñe, &c. sed ego cõfitebor illis, dicẽs: Amẽ dico vobis, nescio vos. Quid vocatis me Dñe, Dñe, & nõ facitis, q̃ pcipio vobis? Et alibi: Si ego Dñs, vbi est honor meus? Et in Psalmis legimus: Clamauerunt, nec erat qui saluos faceret, ad Dñm, nec exaudiuit eos. Et cum sum Christi multiplicaueritis preces vestras, non exaudiam. Et eius generis multa sunt in Scripturis sanctis, quæ testantur non omnes, qui inuocãt nomẽ Domini, salutem consequi. Rursum, multa sunt loca, quæ diuersum testari videntur: Si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Et in Psalm. Inuoca me in die tribulationis, & eruam te. Et iam: Omnis quicunque inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Nihil igitur superest, nisi vt inquiramus quomodo inuocandus sit Dominus, vt saluos nos faciat. Nam certum est, quod Propheta dicit Psal. centesimo quadragesimo quarto: Prope est Dominus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in veritate. Huc iam referendum est, quod CHRISTVS apud Ioannem dicit Samaritidi: Venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt patrem in spiritu, & veritate. Nam

Prodigium unde dictũ, ; docet Aug. Tract. 16. in Euangel. Ioann.

Hierem. 23.

Hebr. 11.

& pater tales quęrit, qui adorent eum. Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare. In spiritu autem & veritate Deum & adorant & inuocant, qui eum ex vero & bono cordis affectu, reiecta omni hypocrisi, inuocant. Qui enim Deum verè inuocat, se quasi ad [illegible]cum salutis portum recipit, &, quod certissimi refugij genus est, [illegible] in optimi atque amantissimi Patris [illegible]num se confert: vt cura eius protegatur, indulgentia ac charitate foueatur, benignitate subleuetur, virtute fulciatur. Id facere nemo poterit, qui non ante de paterna Dei erga se beneuolentia tantam persuasionem conceperit, vt ab eo quiduis ausit exspectare. Sic ergo inuocatio magnam fiduciam includit. Vnde & is rectè inuocare dicitur, qui, ceu diximus, Deum & potentem, & benignum esse, non tàm confi[illegible]t quam credit, [illegible] & saluare possit & velit, vnde e[illegible] quem statuit inuocare, [illegible] collocat, de seipso verò penitùs desperat: & quoniam beneficentiam [illegible]us expertus est, sese totum illi, quantus quantus est, conferat. Sic ergo qui Deum inu[illegible] [illegible]t. Et qui confidit in [illegible], non pudefiet: & nemo vnquam in illo sperauit, & confusus est: Et qui crediderit, non condemnabitur. Sed hæc hactenus. Sequitur:

Viri Israelitæ, audite uerba hæc: Iesum Nazarenum, uirum approbatum a Deo in uobis, uirtutibus, prodigijs, & signis, quæ fecit Deus per illum in medio uestri, sicut uos scitis: hunc definito consilio & præscientia Dei tra[illegible]tum, per manus iniquorum affigentes, interemistis.

Perstat sanctus Apostolus in oratione, iacitque rete Euan[illegible] ad capiendos homines, docens quis[illegible] ille sit, qui à nobis in[illegible]tus, [illegible]cantes saluare possit, & qu[illegible]le etiam sit, qui donum illud Sp[illegible]us in Apostolos effuderit: sic ve[illegible] ad captum audi[illegible] a[illegible]r, ne quem offendat. N[illegible]s tot[illegible] o[illegible]onem, immò singulas partes, q[illegible] Dominus dederit, diligentissimè examinemus. Viri, inquit, Isr[illegible], audite verba hęc. Israelitas honesto scilicet nomine eos appellitat, ne nõ patientes, & beneuolos habeat auditores. Audite verba hæc. Putat enim Diuus Petrus illos non difficilè obtemperaturos, modo pariter rem oẽm audire sustineant. Iesum Nazarenum virum approbatũ a Deo, &c. inte[illegible]. Summa est totius concionis, qu[illegible] Iudęi Iesum a Nazareth, quẽ Deus [illegible] mundũ [illegible]erat, interfecerint. Verùm Petrus magna prouidentia totum negotium [illegible] exponit, vt interim doceat nihil factum præter opinionẽ, sed omnia iuxta præsciẽtiam, & definitione Dei. Vnde primo dicit se loquuturũ de Iesu Na[illegible], sic eñ a patria no[illegible]batur Christus. Secundò [illegible] [illegible] in Nazareth cœpisse, & quod Iudæi existimabant, Ioseph fabri filiũ fuisse: addit Petrus, quod Iesus à Deo exhibitus & approbatus fuerit, & hoc virtutibus, prodigijs & signis, neq; in aliquo occulto terrarum angulo, sed in cõspectu omnium Iudæorũ. Fecit enim Deus prodigia, virtutes, & signa, inquit, per Christum in medio vestri, sicut ipsi scitis, nec diffiteri potestis. Sic etiam loquitur Christus: Pater in me manens, ipse facit opera. Opera igit Christi testimonio sunt, ipsum non esse simplicẽ tãtum hominẽ, sed maius qd homine. Vult ergo Apostolus dicere, loquimur iã de Iesu Naza[illegible], qui vir fuit à Deo [illegible] h[illegible]nc m[illegible]dum. Nam ꝙ à Deo m[illegible]t, notius est ex miraculis, virtutibus, signis ac prodigijs, quæ, dum adhuc inter homines viueret, perperrauit, quàm vt pluribus comprobari opus sit. Hunc definito consilio & præscientia Dei traditũ, & [illegible]rem[illegible]stis. Quid sibi hoc vult [illegible] consilium Petri. Poteat quis [illegible]: Si Iesus Nazarenus à Deo [illegible] in hũc mũdũ, & si Deus illa admiranda opera per Christum patrauit, qui factum est quòd non custodiuit eum, ne traderetur in manus eorum, quorum op[illegible] crucem actus est? Ad hoc ergo con[illegible]utandũ pertinet, quod

quod Petrus hîc dicit, Christū nō ignorante, vel non prohibere volente Deo, occisum esse, sed Deum ipsum, filij sui passionē non solùm præsciuisse, sed etiā sic præordinasse, nimirum vt illum pro nobis traderet in mortem, vt per hanc illius mortem, nos vitam acquireremus æternam. Ne autem impietas excusationem meditando obijceret. Si hæc consilio Dei gesta sunt, ergo proditor Iudas & parricidæ Iudæi, consilio Dei obsequuti, non peccauerunt: statim illorum impietatem adducit, inquiens ipsum Iesum per manus iniquorum in crucem actum. At iniqui esse non possent, si non ex malitia, sed vt consilium Dei facerent, Christum crucifixissent. Deus quidē morte filij sui voluit mundum saluare, sed Iudæi nō saluare mundum, sed perdere Christum statuerūt. Sic alibi in Genesi legimus Ioseph fratribus suis dicentem: Non vestro consilio, sed Dei voluntate huc missus sum. Sed hoc nō excusat fratres ipsius, quia ipsi nihil tale cogitauerāt. Vnde in eodem libro Ioseph illis loquitur: Vos cogitastis malum de me, sed Deus vertit illud in bonum. Ergo malitia impiorū excusanda non est, sed pdicanda & laudanda est bonitas Dei, qui malitiā impiorum, in piorum commodum vertit. Nisi enim Deus præsciuisset mortem filij sui, maximum emolumentū, & summam salutem orbi fore, nunquam tradidisset eum morti, nec tantillum quidem doloris potuissent ei omnes aduersarij eius inferre. Quod ergo morti eum affecerint, bona Dei voluntas, nō potentia aduersariorum: consiliū Dei, non prudentia iniquorum hominum: præscientia diuina, non prouidētia humana fuit. Quod autem in Christo gestum est, hoc idem subinde in membris quoque eius adimpletur. Nihil enim pijs aduersi, citra bonam Dei voluntatem, accidit. Omnes enim pili eorum numerati sunt: sicut alibi Christus testatur, &c. Et hactenus quidem Petrus docuit Iesum Nazarenum, postquam suam diuinitatem & potentiam satis

Præscientia Dei peccatores præcognoscit, non facit. Augustin. ad Romanum, lib. 6. cap. 7.

Gene. 47.

Gene. 50.

manifestauerat, non sine optima Dei dispositione in mortem traditum: restat nunc vt probet eundem verè resurrexisse, doceatq; fructum mortis illius. Postquam itaque dixerat Iesum in mortem per manus iniquorum traditum, continenter subiungit:

Quem Deus suscitauit solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat teneri illum ab eo.

Paulus hæc alijs verbis effert, in hunc scilicet modum: Christus resurgens, sic e excitatus à mortuis, iam non moritur: mors illi vltra non dominabitur. Alij enim à Christo excitati, vt Lazarus, Adolescens, Puella, & alij, coacti sunt rursum obire: Christus autem sic excitatus est, vt in æternum non moriatur. Christus enim, cum se pro nobis in mortem dedit, quodammodo permisit se morti, ac subiecit eius potestati: ea tamē cōditione, vt impossibile esset eius doloribus ipsum victum detineri, succumbere, vel absorberi. Itaque dominium eius ad momentum subeundo, in æternum ipsam deglutiuit. Huc pertinet Propheticū illud: O mors, ero mors tua: morsus tuus ero inferne. Et sicut Hilarius in Psal. 68 dicit. Impossibile est Deum vitæ, portis inferni detineri. Mors enim ac tartarus nō habent perpetuum ius, nisi in eos qui peccato obnoxij sunt. Proinde vt mors Christum innoxium deglutire potuit, ita deuoratum tenere non potuit, sed tertia die coacta est reuomere, quemadmodum cetus reuomuit Ionam. Ad hunc locum pertinet quod Christus dixerat: Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum potestatem resumēdi eā. Et alibi: Venit princeps huius mundi, & in me no habet q̄cq̄. Sed rursum verba D. Petri inspiciemus. Tria dicit: Primū, q̄ Deus excitauerit Christum: Secundū quòd liberauerit illum à doloribus inferni: Tertiū quod impossibile fuerit Christū teneri à morte, vel inferno. De primo sic loquendum est, & sic sentiendum, vt intelligamus Christum non humana, sed diuina potentia excitatum, & sic nulla erit difficultas. Nā ex sacris

Roma. 6.

sacris literis intelligimus, non tàm sua, quam patris potentia excitatum à morte Christũ. Restat itaq; secundũ, quod Petrus dicit Christũ solutum, hoc est, liberatum à doloribus inferni. Quinã sunt hi dolores? In Psal. legimus: Circundederunt me dolores mortis, & pericula inferni venerũt super me. Et iterum: Dolores inferni circundederunt me, &c. Per dolores mortis & inferni intelligẽtur oĩm grauissimæ passiones & dolores, quos omnes pro nobis passus est Christus, & à quibus omnibus liberatus est. Crucifixus eñ est, vt Paulus ait, ex infirmitate, sed viuit ex virtute Dei. Quum enim Dominus posuerit in Christum omnes iniquitates nostras, quum ipse soluere debuit quę nõ rapuerat: facilè conijcere possumus nõ vulgares fuisse hostes, quibuscum confligere habuit, neque leues dolores, quos ꝓ nostra salute, sustinere debuit. Omnino eñ fuerat necesse, vt per mortem suam destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est, diabolum, & liberaret eos qui timore mortis per totã vitam obnoxij erãt seruituti. Non desunt qui interpretantur hunc locũ sic, vt intelligamus Christum soluisse dolores mortis, hoc est, soluisse vincula inferni, quibus animę piorum in inferno detinebantur, iuxta quod in Psalmis alibi legimus: Captiuam duxit captiuitatem. Et rursum: Qui contriuit portas æreas, & vectes ferreos confregit. Cõfirmatur autem hoc in loco articulus fidei nostræ, quo credimus, quòd Christus mortuus & sepultus, DESCENDIT AD INFEROS: quem articulum ex aduersarijs nostris multi impugnant, vt scilicet Ecclesiæ Catholicæ nihil inconcussum relinquant. Sed tam solidis nituntur argumentis, vt etiam à suis contemnantur & seuerè, nec immeritò arguantur. Dominum enim Iesum Christum, inquit Augustinus, carne mortificatum aduenisse in infernum satis constat. Quamobrẽ teneamus firmissimè, sicut idem ait, quod fides habet fundatissima auctoritate firmata: q̃ Christus mortuus est secundum scripturas, & q̃a sepultus est, & quia resurrexit tertia die secundum scripturas, & cætera quæ de illo, testante veritate, conscripta sunt. In quibus etiam hoc est, quod apud inferos fuit, solutisq; eorum doloribus, quibus erat impossibile eum detineri: à quibus etiã rectè intelligitur soluisse & liberasse quos voluit, corpusq́, quod in cruce reliquerat, in sepulchro positum recepisse. Hactenus ille. Credimus itaque Christum ad inferos descẽdisse, non quòd ibi sit aliquid passus (nam in cruce omnis eius passionis consummatio facta est) sed vt nobis destrueret regnum Satanæ: descendisse, inq̃, illum credimus, nõ vt illic cruciaretur, sed vt Satanam cum omni potentia, ꝓpter quam princeps huius mundi dictus est, sibi & in se credentibus subijceret, ac captiuam duceret captiuitatẽ. Huc fortè non absurdè quadrat, quod apud Zacha. 9. legitur: Tu quoq; in sanguine testamenti tui emisisti vinctos de lacu, in quo non erat aqua. Et quod Ecclesiastici cap. 24. sub persona Sapiẽtiæ dictum legitur: Penetrabo partes inferioris terræ, & inspiciam oẽs dormientes, & illuminabo omnes sperantes in Domino. Hoc enim Dominus ipse iam olim se facturum promiserat per Prophetam dicens: De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos. Cùm enim fortis armatus custodit atriũ suũ, (hoc paradigmate Christus ipse vsus est) in pace sunt omnia quæ possidet: cùm autem fortior illo superuenerit, & illum vicerit, vniuersa arma eius auferet, in quibus confidebat, & spolia eius distribuet: Sic Christus (vtpote nõ solùm Satana fortior, sed cuius potentiæ nemo resistere potest: Omnipotens enim nomẽ eius) ad atrium Satanę descendit, illum vicit, & quos voluit, secũ abduxit, nobisq́; & exemplum, & vim Satanam vinciendi dedit. Sic certè victus est, vt non vi, sed astutia nobis pręualeat: nemini autẽ præualet, nisi qui ei vltrò consenserint. Resistite itaq; diabolo, & fugiet à vobis. Hæc, quoniam se occa-

Margin notes: Psalm. 17. — 2 Cor. 13. — Heb. 2. — Psal. 67. — Psal. 106. — Epist. 99. ad Euodiũ. — Vide Aug. de Gene. ad literam li. 12. ca. 33. — Osea. 13. — Luc. 11.

ſe occaſio obtulit, de articulo illo fidei noſtræ, quem Diuo Philippo inſcribũt, paucis differere placuit. Iam Petrum latius diſſerentem, ſuaq; irrefragabilibus argumentis probantem audiemus.

Dauid enim dicit in eum: Prouidebo Dominum in conſpectu meo ſemper, quoniam a dextris eſt mihi ne commouear. Singulos huius verſus ordine exponemus. Dixerat Petrus Chriſtum mortuum quidem fuiſſe, ſed ex morte nihil damni paſſum: immo illum alios ex mortuis reuocaſſe, rurſumque reſurrexiſſe. Atqui de paſſione, morte, ſepultura, & deſcenſu ad inferos nulla erat dubitatio, nec erat neceſſe multa verba ſuper hac re fundere: verum de reſurrectione eius, magna erat fere apud omnes dubitatio. Hinc incumbebat Petro neceſſitas illã probãdi. Sed cum quibus probaret? Anne cum militibus, ſepulchri Dominici cuſtodibus? at hi pecunia a ſacerdotibus corrupti, dicebant corpus Domini ab huius diſcipulis furto ſublatũ. Anne cũ reliquis Chriſti amicis, & diſcipulis? ſed horũ teſtimoniũ erat ſuſpectũ. Adfert igitur teſtẽ, cuius teſtimoniũ Iudæorũ nullus eleuare poterat. Ne dubitetis, vult dicere, de eo, quod dico Chriſtum à mortuis reſurrexiſſe: quod enim ego id dico factum, olim à Propheta, vt fieret, ꝓdictũ eſt. Dauid enim regius Propheta de Meſſia ſic loquitur: Prouidebo Dominum in conſpectu meo ſemper, &c. Quod ad Petri cõcionẽ attinet, ſenſus huius Pſalmi eſt, vt Dauidẽ in Chriſti perſona ſic audiamus loquentem: Mortuus quidẽ fui, & ſepultus, ſed mors me detinere captiuum non potuit & hoc, quoniã Deum patrem meum cõſpiciebam ſemper vt pſentem, & quaſi ante oculos meos poſitũ, q nunq̃ relinquit me ſolùm: ſed à dextris eſt mihi, ſemperq; mihi adſiſtit, veluti paratus in auxilium, ne vnquam veniam in caſum, vel conturbationem ſiue peccati, ſiue mortis. Diuinitas enim humanitatem nunquam deſtituit, ſed adfuit ſemper, eam cuſtodiens, ne in vllum malum vel peccati, vel etiam nocumenti alterius, extra tempus prædefinitum, & ꝓdiuinionem æternã poſſet ipſa per fragilitatẽ incidere. Multa hinc inde in Veteri, & Nouo teſtamento ponuntur, quæ hic mirè quadrarent: ſed quoniã hæc ſatis clara ſunt, his ſic proximis, quæ ſequuntur excutiamus.

Propter hoc lætatum eſt cor meum, & exultauit lingua mea: inſuper & caro mea requieſcet in ſpe.

Hoc conſiderent oẽs impij, qui putant Chriſtũ ex infirmitate, vel deſperatiõe in cruce clamaſſe: Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquiſti me? Paſſus quidẽ eſt ex infirmitate humana, ſed volens, non coactus: nec inuitus calicem ſibi a patre oblatũ, exhauſit: nec incertus fuit quid à morte ſua ſequuturum eſſet. Vnde ſic loquitur: Quoniã ſciebã quod pater meus nunquam me derelinqueret, non deſpondi in paſſiõe mea aĩm, ſed cor meum lætabatur; & lingua mea exultabat, nõ tacẽs, ſcilicet, laudẽ Dei, & hoĩm ſalutẽ. Inſuper cùm venerit tẽpus dormitionis meæ, vt ponam à me ipſo paululũ animam meam, requieſcet etiã tum ſine vllo corruptionis periculo corpus meũ (ab aĩa licèt ſeparatũ) in ſpe certa paulo poſt futuræ reſurrectionis ſuæ, atq; cum anima iterandæ coniunctionis. Nouerat ſiquidẽ Dñs nõ tam mortẽ ſuam, quam reſurrectionẽ, ſicut etiam vtrunq; diſcipulis ſæpiſſimè prædixit. Soluite, inquiebat, templum hoc, & in triduo reſuſcitabo illud. Et: poteſtatem habeo ponendi animam meam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam. Et eius generis multa vbique in Euangelijs habentur. Et de Chriſto certiſſimum hoc eſt, quod lubens, & volens, & cum gaudio mortem noſtri gratia adierit, vtcunque infirmitas carnis abhorruerit ab illa: atqui ipſe non tam mortem, quam timorem mortis vincere voluit, vt nos ab vtroque efficaciter liberaret. Nec tibi abſurdum videatur, quod Chriſtus etiã in ipſa paſſione lætari dicitur, quum alibi legimus etiam Paulũ gloriari in infirmitatibus ſuis: & idẽ dicat de Chrĩi fidelibus, q ſint tanq̃ flentes,

cum

cùm tamen semper gaudeant, &, iuxta Christum, gaudium eorũ nemo ab eis tollere possit. In Christi enim fidelibus externus homo propter tribulationes contristatur: at internus homo omne gaudium existimat, sicut Iacobus dicit, cùm in varias tribulationes inciderit, sciens quia tribulatio operatur patientiam, patientia spem, spes autem nõ cõfundit. Sed hęc aliás: nam procedendũ est in concione Petri.

Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum uidere corruptionem.

Quotquot ante Christi aduentum cõmuni lege naturæ, & nati, & mortui sunt, damnum accepére non solùm in anima, sed & in corpore: quia iuxta animã captiui tenti sunt sub potestate Satanæ, corpus verò in puluerem versum est: Sic enim hoĩm dictum, In quacunque hora comederitis de ligno, quod est in medio Paradysi, morte moriemini. Et: Puluis es, & in puluerem reuertéris. Verùm Christus [illegible] trũq; vicit. Nec enim potuit in inferno à Satana captiuus teneri, sicut supra diximus, nec potuit corpus eius consumi, multò minus putrefieri. Nõ enim erat caro peccati, nõ erat caro maledicti[illegible]ni obnoxia: sed operatione Spiritus sancti in vtero illibatæ virginis formata, siue creata. Vnde sicut in Euãgelio legimus, Quod nascetur ex te sanctũ, vocabit̃ filius Dei. Sic etiam legitur: Non dabis, neque sines [illegible]nctum tuum videre co[illegible]uptionẽ. Vult itaq; Dauid in persona Christi dicere: Ob passionem & mortem meam, ó pater cælestis, non despondebo animum meum, sed bo[illegible]m spem concipiã fore, vt hanc [illegible] meã magna sequatur gloria. Certus enim sum, quòd præsentia di[illegible]nitatis tuæ, ô Pater, (quę semper adest mihi a dextris) non derelinquet animam meam in inferno, ad eum modu[illegible], quo maligni spiritus atq; damnati [illegible]ofundo eius detinent[illegible]r: neq; etiam in lymbo inferni demorari aut detineri permittes, quemadmodũ patrum piorum spiritus illic vsq; in tẽpus redemptionis conclusi seruabátur: neque item ex altera parte, nempe corporis, patieris me filium tuum, quẽ sanctificasti tibi in vnctiõe spiritus tui absque mensura, vllam experiri corruptionem, siue putrefactionem: quemadmodum cæterorum mortuorum corpora solent mox post animæ à corpore separationem, in putredinem re[illegible]. Diuinitas enim in mortis triduo, & corpori, & animæ (quanq; ab inuicem separatis) semper manens vnita, vtrumq; inhabitando custodiuit, ad faciendam post triduì tempus præ[illegible]am adinuicem reũ[illegible]nem: quæ di[illegible]nitas, sicut animã ab inferno, ita corpus reduxit à sepulchro. Sicut etenim Christus verè habuit humanum corpus, ita etiã verè habuit humanam animam, neq; diuinitas supple uit vicem, vel locum animę in Christo, sicut olim impij hęretici asserere conati sunt. Et secundum id quidem ꝙ Christus homo erat, anima eius ipso die Parasceues erat in inferno, caro verò eius in sepulchro: secũdum autem id quod Deus erat, vtiq; in Paradyso erat, vbi secum futurum esse latronem pollicitus fuerat, inquiens: Hodie mecũ eris in Paradyso. Sed finiamus hæc, quæ licèt pia & vera sint, tamen captum simplicium excedere videntur. Sequitur.

3. sen. d. 22.

August. in Ioan. Euangel. Tract. III.

Notas mihi fecisti uias uitæ: replebis me iucunditate cum facie tua.

Quotquot fuerunt in numero piorum tam Veteris, quam Noui testame[illegible] vsque ad passione[illegible] Chr[illegible], viam quęsierũt vitæ, sed frustra: quia ille expectandus fuerat, qui in Euangelio dixit: Ego sum v[illegible]a, veritas, & vita. Nemo venit ad Patrem, nisi per me. Et: Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit, filius hominis, qui est in cælo. Ait itaque Christus in hoc Psalmo: O pater cælestis, omnes famuli tui lugentes, descenderũt ad inferos, quia certò nouerãt se ire in captiuitatem: ignorauerant autem diẽ redemptionis suæ: ego verò lætus cum morte luctum inij, cum gaudio cum Satana in arenam descendi, vt qui certò sciebam illum in me nihil habere, quare sub illius redigerer potestatẽ. Certò item

item sciebam me corpore & aïa à mortuis resurrecturum. Tu enim, ô pater, ostendisti mihi vias vitę, tu me à morte excitasti, nimirũ ab hoc, vt essem primitiæ dormiẽtium, & cæteris oĩbus in me credituris auctor fierẽ resurrectionis ipsorum. Quid aũt est quod dicit: Replebis me iucunditate cum facie tua? idẽ est ac si diceret: Tũ tandem perfecta iuxta corpus & animam lætitia perfruar, quando faciem tuam videbo, hoc est, quando ad dexteram tuam me sedere facies.. Postq̃ enim in cælos ascẽdit, & ad dexterã patris Christus etiã iuxta assumptam humanã naturã consedit: dedit ei Deus pater nomẽ, quod est super omne nomẽ, &c. sicq; verè repletus est lætitia & iucunditate. Hanc lætitiã rogauit iam iam iturus ad patrem, dicẽs: Clarifica me pater claritate quã habui, priusquã esset mundus apud te. Et hæc quidem hactenus de verbis Dauid: iã quomodo Diuus Petrus illa suo instituto adaptare pergat, videamus.

Viri fratres, liceat audẽter dicere ad vos de Patriarcha Dauid, quoniã & defunctus est, & sepultus est: & sepulchrum eius apud nos est usq; in hodiernum diem. Versus quos Petrus adduxerat, desumpti sunt ex Psalmo 15. iuxta computationem nostram, atqui Psalmus ille inscribitur ipsi Dauidi: vnde Iudæi illũ non de Christo seruatore nostro, sed de Dauide interpretantur. Petrus itaque iam aggreditur euidentissimis demonstrationibus probare, quod Dauid non de se, sed de Christo, vero adeoq; ꝓmisso iam olim Messia, cecinisse Psalmum illũ, de quo nobis sermo est. Primò itaq; D. Petrus magna prudentia, optimoq; cõsilio totã orationẽ mitigat, quo attẽtiores, magisq; beneuolos habeat auditores: Viri fratres, inquit, nõ vocat excæcatos & induratos Iudæos, non homicidas: sed fratres, quam appellationẽ plurimum amabant Iudęi. Deinde addit: Liceat mihi audẽter dicere ad vos: Nihil, inquit, hic fictè, vel per hypocrisim apud vos agam, sed liberè & apertè oĩa, sicut puto mihi hoc apud vos licere. Quid igit, ô Petre, dicturus es? De Dauide, inquit, Patriarcha, quoniã defunctus est, & sepultus est: & sepulchrũ eius apud nos est vsq; in hodiernũ diẽ. Quid vult Petrus his verbis probare? hoc videlicet, quod Dauid de seipso illum Psalmum nõ cõscripsit, quũ verba illius in ipsum nõ conueniant. Nam ille de quo Psalmus canit, sepultus quidem est, sed caro eius non est putrefacta: Dauid vero & sepultus est, & computruit. Quòd si quis negare velit, conuincet mendacij ex ipso sepulchro, qđ in hodiernũ diẽ nobiscum est, vnde & quod dicimus, facilè probari potest. Si qs eñ inspexerit sepulchrũ, statim videbit, ꝑter puluerem de Dauide nihil in illo superesse. Vidit itaq; corruptionẽ, nec de se cecinit Psalmũ illũ. Quomodo eñ de seipso caneret, carnẽ suã non visurũ corruptionẽ, quũ nosset sese more cæterorũ & moriturũ, & sepeliendũ, & iuxta corpus in sepulchro corrũpendũ? Quid igitur? *Propheta igitur cùm esset, & sciret quia iureiurãdo iurasset illi Deus, de fructu lumbi eius sedere super sedem eius, prouidens locutus est de resurrectione Christi: quia neque derelictus est in inferno, neque caro eius vidit corruptionem.* Sensus est. Qm̃ itaq; Psalmus ille quẽ adduximus, Dauidi inscriptus est, in eũ autẽ nõ cõpetit, inuestigemus de quonã dixerit. Res itaq; sic habet: Dauidẽ Prophetã fuisse, cõtestatũ est apud oẽs Israëlitas. Prophetę aũt officiũ est futura ꝑdicere. Adde quod Prophetarũ quasi ꝓpriũ fuit ꝑdicere de futuro atq; adeò ꝓmisso Messia. Iã Dauid cũ esset Propheta, & sciret qa iureiurãdo iurasset illi Deus, &c. Singula verba magnã vim habẽt, vnde & nõ tractãda sunt perfunctoriè, sed potiùs discutiẽda diligẽtissimè. Primũ ꝙ dicit Dauidẽ fuisse Prophetã, statim tantã illi tribuit auctoritatẽ, vt nemo illi cõtradicere ausit, nisi magnã ĩpietatis notã cauere nolit. Secundò addit Deũ iureiurãdo iurasse Dauidi. Atq; etiãsi nõ iuraret Deus, sed tãtũ simpliciter polliceret, tñ dubitãdũ non esset: quũ verò ꝓmissum suũ cõfirmat iuramẽto, lõgè minus vacillãdũ est de illius ꝓmissis. Dicim⁹ itaq; cũ D. Paulo (licẽt

(licèt ille de iuramẽto inter Deũ & Abrahã facto dicat) Hoĩes ꝑ maiorẽ se iurãt, & oĩs cõtrouersiæ eorũ finis ad cõfirmationẽ est iuramẽtũ. In quo abundãtiꝰ volẽs Deꝰ ostẽdere pollicitatiões hæredibus & ĩmobilitatẽ cõsilij sui, interposuit iuramẽtũ:vt ꝑ duas res ĩmobiles,q.bꝰ impossibile est mẽtiri Deũ,for-
Heb.6. tissimũ habeamus solatiũ, &c. Dauidi eñ ꝓmittẽs Deus, qm̃ neminẽ habuit ꝑ quẽ iuraret maiorẽ,iurauit ꝑ semetipsum.Et hoc iuramẽtum, sicut Petrus hic dicit,nõ latebat Dauidẽ, vt q sciret qa iureiurãdo iurasset illi Deus,de fructu lũbi eius sedere super sedẽ eius,hoc
Psalm. 131. est, Chrm siue. Messiã nasciturũ de semine eius.Sic eñ legimus Psal.131. Iurauit Dñs Dauid veritatẽ & nõ frustrabit eum,de fructu vẽtris tui ponã super sedẽ tuã. Et apud Esaiã de Chro dicit:
Esa.9. Super soliũ Dauid, & super regnũ eius sedebit.Et in Euãgelio audimus Archãgelũ Mariæ dicentẽ: Dabit illi, Chro filio tuo, Dñs sedẽ Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternũ.Hoc itaq; ignorare nõ potuit Dauid, neque de hac re quicq̃ dubitauit, vt qui sciret Deũ & potẽtẽ & veracẽ, q q̃ pollicitus esset pstare nõ tãtũ posset, sed etiã vellet.Cùm itaq; huiusmodi mysteriũ sciret,prouidẽs,aut potiùs ꝓuidens & ꝓscius futurorũ, locutꝰ est de resurrectione Chri,hoc est, Messię: qa hic non est derelictus in inferno,nec caro eiꝰ corrupta est. Psalmus igit̃ ille nõ de Dauide,licèt ab ipso Dauide, sed de futuro Messia scriptus est.Iã rursum inuestigãda sunt mysteria in his verbis D. Petri, q̃ fortè simplicioribꝰ nõ vsq; adeò manifesta sunt.Primò itaq; hîc in verbis Petri intelligimus nõ nuperũ esse cõsiliũ quod Deus cœpit de mittẽdo filio suo in hũc mundũ, quũ hoc se facturũ iã olim Dauidi receperat iuramẽto etiam interposito.Secũdò quũ audimus Christũ nasci ex lũbis,hoc est,semine Dauid, cõfirmat̃ articulus fidei nostræ,quo credẽtes cõfitemur Chrm verè natum ex Maria virgine,q̃ haud dubiè de familia Dauid fuerat prognata.Pugnat itaque hic locus cõtra nouos & veteres hæreticos, qui negant Chrm carnẽ suam ex Maria sumpsisse,sed ex cælo secum deportasse eam,aut diuinitatẽ in carnem mutasse.Hæc falsissima esse non solùm præsens locus Petri,sed & multi alij firmissimè probant.An non legimus Angeli verba ad Deiparã: Quod nascetur Luce 1.
ex te sanctum,vocabitur filius Dei?An non legimus verba Elizabethæ: Vnde hoc mihi,quòd mater Domini mei venit ad me? atqui Maria non esset mater Dñi, nisi verè ex illa natus esset Christus.Huc pertinet eulogium illud mulieris plebeæ dicentis ad Dominum: Luce 11.
Beatus venter qui te portauit, & vbera quæ suxisti. Verè itaq; natus est Chrs

Ex Maria virgine, & homo factus est.

sicut Ioannes dicit: Verbum caro factum est,& habitauit in nobis. Et Paulus ad Hebræos inquit, quòd commu- Hebræ 2.
nicauerit nobiscum carne & sanguine, vnde etiam non confundatur frater noster diu.Nos enim, sicut idem Aposto- Ephe.5.
lus dicit,membra sumus corporis eius, de carne eius & ossibꝰ eius: quod vtiq; falsò diceretur,si Chrs non natus fuisset ex lumbis Dauid, hoc est,si non verè carnem sumpsisset ex Maria castissima virgine. Valeant itaque impijssimi hęretici Valentinianus,Martion,& alij qui negant Christũ Dei filium verã carnem ex Maria suscepisse. et caueant pij Christiani, ne quid aliter de hoc altissimo mysterio sentiant, quàm hoc ipsum sacræ docent literæ.Tu itaque bone & simplex frater,noli putare Dei vnigenitum filium corporale vel carnale aliquid de cælis secum attulisse in vterum virginis(Deus enim spiritus est, Ioan.4.
carnem & ossa non habet):hoc autem crede, Dei vnigenitum filium veram carnem ex Mariæ castissimo sanguine sumpsisse,verum hominem natum, licèt modo tibi inexplicabili. Nec te moueant pictorum imagines, qui pingunt puellum in humeris crucem ferentem, de cælis in virginem descendere. Huiusmodi enim pictura hoc docet, vt intelligas DEI filium non

in ma-

in maria cœpiſſe, vt qui ab æterno Dei filius eſt, ſed de ſinu patris in vterum virginis veniſſe, inque illo carnem induiſſe. Sed hæc ſuffecerint, nec puto me his inculcandis tibi, frater in Chriſto chariſs. difficilé eſſe. Et ſtatui quidé, vbicunq; ſeſe occaſio obtulerit, de articulis fidei noſtræ nonnihil dicere, hoc quod officij mei eſſe, & tibi non ingratū fore, planè perſuaſum habeo. Eſt & adhuc aliquid planius exponēdū, videlicet, q̄ Dauidi promiſſum eſt fore, vt Chr̄s ſedeat ſuper ſoliū Dauid. Hic Iudæi tēporale regnū ſomniāt: nos verò ſpirituale regnū & intelligimus & amamus, ſciētes q̄a regnū Chr̄i non eſt de hoc mūdo: ſed ſicut Dauid ille regnauit ſuper carnales Iſraëlitas, ita & filius Dauid, hoc eſt, Ieſus Chr̄s Dn̄s noſter ſpiritualiter regnat ſuper nos, q̄ verè & iuxta ſpiritum Iſraëlitæ ſumus, hoc eſt nos curat, regit, protegit ſic in hac vita, vt poſtquā hac vita defuncti fuerimus, nos in regnum ſuum cæleſte perducat.

Hunc Ieſum reſuſcitauit Deus, cuius nos omnes teſtes ſumus. Dextera igitur Dei exaltatus, & promißione Spiritus ſancti accepta à patre, effudit hoc donū quod vos uidetis & auditis. Iá tandē propius accedit ad inſtitutū D. Petrus, aſſerēs Chriſtū verè à mortuis reſuſcitatū effeciſſe, vt ſui diſcipuli iam tā varijs linguis loquantr̄ de magnificis Dei operibus. Dicit ergo: Deus oipotēs, cui ſubeſt cùm voluerit poſſe, & cuius poteſtati nemo reſiſtere poteſt: ille inq̄, q̄ mortificat & viuificat, reſuſcitauit Chriſtū, vt nō derelinqueret in inferno, nec videret caro eius corruptionē. Et nos oēs, inquit, teſtes ſumus, q̄ Deus verè reſuſcitauerit Chr̄m. Rurſum hic obſerua prudentiā Petri, quod nō dicit. Hic Chr̄s q̄ de lūbis Abrahæ venit, ſemetipſum excitauit, ſed ait: Hunc Deus reſuſcitauit. Nā iuxta id q̄d Chr̄s filius Dauid, hoc eſt, homo erat, ſemetipſum excitare nō potuit: ſed iuxta id quod Dn̄s Dauid eſt, ſemetipſum excitare potuit vtiq;. Vnde etiā in Euangelio dixerat: Soluite templū hoc, & ī triduo ego excitabo illud. Et alibi clarius: Poteſtatē habeo ponēdi animā meā, & poteſtaté habeo iterū ſumendi eā. Atqui Iudæi adhuc rudiores erāt, q̄ vt intelligere poſſent Chr̄m, & Deū, & hoiem eſſe. De Dei verò potētia, qua etiā mortuos ſuſcitare poteſt, dubitare nō poterāt. Petrus itaq; totū reſurrectionis negotiū Deitati adſcribit, à qua certè Chriſtus alienus nō eſt, et addit: Cuius reſurrectionis nos oēs teſtes ſumus. Vult dicere Petrus: Dauid p̄dixit futurū vt Chr̄s verus Meſſias, licèt mortuus, tn̄ rurſum à morte ſit reſuſcitādus. Iā Ieſus Nazarenus Meſſias eſt, qui, vt noſtis, ex lūbis Dauid deſcendit. Si itaq; Meſſias eſt, neceſſe eſt vt à mortuis reſurgat. Atqui reſurrexit, ſicut nō ego ſolus, ſed nos oēs q̄ huius ſumus diſcipuli, de ipſo verè teſtificamur. Addit Petrus: Dextera igitur Dei, hoc eſt, potētia & virtute Dei exaltatus, & promiſſione Spiritus ſancti accepta à Patre, effudit hoc donū, quod vos videtis & auditis. De qua promiſſione dicit Petrus, quā Chriſtus à patre acceperit: In Euāgelio legimus Chriſtū ad patrē dicere: Pater, venit hora, clarifica filiū tuū. Pater clarifica me claritate ea, quā habui apud te, anteq̄ mūdus fieret. Venit autē vox de cælo dicēs: Et clarificaui, & iterū clarificabo. Poteſt itaq; non ineptè de hac p̄miſſione intelligi. Quin verò Petrus de reſurrectione Chriſti loquitur, & ex Pſalmiſta adduxit iā olim, & p̄dictū & promiſſum fore, vt Chr̄s & moriat̄, & rurſum excitet̄: nō incōuenienter intelligimus, Chriſtū hanc p̄miſſioné accepiſſe, hoc eſt, verè reſuſcitatū, ſicut illi à patre p̄miſſum eſt. Iā rurſum verba Petri ab initio examinanda ſunt. Nā quod dicit Chriſtū exaltatū, nō de reſurrectione tantū, ſed & de illius in cælū aſcēſione loquitur, vt ſic totū ſalutis noſtræ myſteriū ſuo ordine, ſic tamé vt neminé ſcandalizet, & pulchrè aperiat. De morte Chriſti nō erat difficilis diſputatio, niſi vt aperiret, chriſtū nō inuitū, ſed volentem, iuxta Dei patris cōſiliū & diſpēſationé mortuum fuiſſe, & hoc nō pro ſuis, ſed pro mūdi peccatis. De reſurrectiōe difficilior erat

Sapient. 12.
Heſth. 13.
1. Regum 2.
Pſalm. 15
Chriſtū ut hominé reſuſcitauit Deus.
Ioan. 3.
Ioan. 10.
Promißio quam Chriſtus à patre accepit.
Ioan. 17.

quæstio: hinc est q̃ in hac explicáda tã
diligẽter oĩa explicat, docẽs nihil hic fa
ctũ, quod nõ futurum Prophetæ pdixe
rãt. Iã restat disputatio de ascẽsiõe Dñi
in cælũ, quã & ipsam ex testimonijs ve-
teris testamẽti adstruit, sicut audiem⁹:
deinde q̃s quãtusq; fructus per Christũ
ad nos defluxerit, nõ tacet. Vide aũt q̃
pulchrè pcedat Chrm̃ illis magis ma-
gisq; cõmẽdare: neq; enim cõtinuò a-
pertè illũ vocat Deũ, sed magna circũi-
tione, vt ita loquar, rẽ eò deducit, vt tã-
dẽ quod velit persuadeat. Ab initio cõ
cionis vocauit Chrm̃ virũ, q̃ à Deo p-
batus sit virtutibus & signis. Secũdò do
cet regiũ Prophetã de illo in Psalmis ce
cinisse. Tertiò docet illũ ex semine Da-
uid prognatũ, cui sciebãt Iudæi Messiã
pmissum. Quartò ostẽdit, q̃ Deus illũ
resuscitauerit à morte, hoc addẽs, q̃ im
possibile fuerit illũ teneri à morte: quo
certè declarat illũ cæteris hoĩbus, qui
oẽs a morte detẽti sunt, maiorem esse.
Quintò iã aperit Christũ nõ solũ à mor
te excitatũ, sed etiã in cælos assumptũ:
qua de re ab initio huius libri diximus.
Sextò disertis verbis Chr̃o tribuit pa-
trẽ Deum ipsum, quod nihil aliud est, q̃
appellare filiũ Dei. Si enim Deus pater
Chr̃i est, certè Chr̃s Dei filius est. Por-
ro ne q̃s dicat: Si scriptura illos vocat
Deos ad quos Dei sermo factus est, sic-
ut alibi Chr̃s ait, nõ mirũ est, etiãsi Pe-
trus Chrm̃ vocet filiũ Dei. Sic eñ Mo-
ses & oẽs Prophetæ filij Dei vocari pos
sunt. Addit itaq; Petrus, licèt satis oc-
cultè, verè tamẽ, Chrm̃ non solùm Dei
filium esse, sed & vnũ cũ patre Deũ, v-
nius cum patre potẽtiæ, &c. Dũ enim
dicit Iesum hoc donũ Spiritus S. quod
discipuli acceperũt, effudisse, certè eui-
dẽter pbat Christũ Deũ esse. Nã in su-
perioribus adduxit, Dñm Deum dicen
tem: In nouissimis diebus effundam de
spiritu meo super oẽm carnẽ, &c. Quis
hęc pollicetur? Deus. Quis pollicita im
pleuit? hic Iesus dextera Dei exalta-
tus, teste Petro, effudit hoc donũ quod
vos videtis & auditis. Ergo Iesus Naza-
renus verè Deus est, Dei viuentis æter-
nus filius. Et hæc quidem hactenus. Sic
autẽ continuatur sermo Petri. Vos Iu-
dæi existimatis nos musto plenos, pro-
pterea q̃ loquimur varijs linguis ma-
gnifica Dei: at erratis, sed Chr̃s quem
vos cruci affixistis, à mortuis resurrexit,
& postq̃ ascẽdit in cælos, dona Spiritus
sui sancti, q̃ nobis in veteri testamẽto,
per ora Prophetarũ, pollicitus est, hoc
ipso die nobis copiosè dedit. A Christo
igitur Dei filio est & quod sumus, &
quod habemus. *Non enim Dauid ascendit in cæ-* Psalm. 109.
lum. dicit autẽ ipse. Dixit Dominus Domino meo, sede
à dextris meis. Donec ponã inimicos tuos, scabellũ pe-
dum tuorum. Hactenus in hoc est D. Pe-
trus, vt probet Dauidis prophetias nõ
de seipso, sed de Messia intelligi debe-
re. Nã si oẽs Psalmos Dauid de semetip
so cecinisset, q̃ sequeret absurditas? Cer
tè aut Dauid de se non oĩa cecinit, aut
impudenter mentitus est: alterũ certè
vt verũ sit, necesse est. Dauid enim di-
cit: Dixit dñs dño meo, &c. Atqui Da-
uid nõ ascẽdit rediuiuus in cælũ. Mẽti-
tus igĩ est? nequaq̃. Nõ enim illa de se
dixit, sed de Messia nascituro de ipsius
carne. Dñs enim, Deus pater scilicet, di
xit dño meo, scilicet, Dei filio dño no-
stro Iesu Christo, Sede à dextris meis,
hoc est, veni in parẽ potestatẽ mecũ, do Donec.
nec ponã inimicos tuos scabellũ pedũ
tuorũ. Perpetuò autẽ inimici Christi ei
subiecti erũt: ergo ppetuò cũ patre re-
gnabit Christus. Hæc autẽ oĩa q̃ hic di-
cunt Christo tradita, intelligẽda sunt
iuxta eã naturã quam ex semine Dauid
accepit, hoc est, iuxta humanã naturã:
nã iuxta qđ Deus est, ab æterno sedit
in æquali potestate cũ patre: sed iuxta
q̃ homo est, tandẽ post passionẽ, mor-
tisq; cõsummationẽ, Christus vt homo
etiã ad dexterã Dei exaltatus est. Qm̃
eñ patri factus est obediẽs vsq; ad mor
tẽ crucis, exaltauit illũ Deus, & donauit
illi nomẽ q̃ est super omne nomẽ, &c.
Cęterũ testimoniũ hoc ex Psal. 109. de-
sumptũ, nõ solũ Petrus, sed & Paulus p
duxit p diuinitate Christi adstruenda.
Quid aũt loquor de Petro & Paulo? im
mò Chr̃s ipse hoc testimonio sic cõfuta
uit Pha-

Prudentia D. Petri in cõmendãdo Christum.

Ioan. 10.

Christus verus Deus.

Christus ut homo accepit à Deo patre potestatem, etc.

Pharisæos, vt ne hiscere quidem contrà ausi fuerint. Sed videamus quomodo Christus & Paulus hoc Psalmo vsi
Matth. 22. sint. Congregatis enim olim Pharisęis, interrogauit eos Iesus, dicēs: Quid vobis videtur de Christo, cuius filius sit? Dicunt ei: Dauid. Ait illis: Quomodo ergo Dauid in spiritu vocat eū Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, &c? Si ergo Dauid vocat eum Dñm, quomodo filius eius est? Scopus quæstionis est, Dñm Iesum Christum non tantum hominem, sed & Deum esse verum. Constat autē ex omnium Prophetarū oraculis, Christū esse, & vocari filiū Dauidis, & proinde hominem verum: id quod planè confitentur Scribæ & Pharisæi omnes. Hoc nomine videri poterat & Dauid Messiam appellasse suum, quia erat ex lumbis Dauidis, & naturalis filius Dauidis, sicut paulò ante diximus. Nā ex Maria virgine Dauidis filia genitus fuit. Deinde quod naturam attinet diuinā, Dauid filium suum, suum quoq; vocat Dominum, nimirum Deum. Ait enim: Dixit Dominus Domino meo, &c. Dominus Deus, inquam, pater, Dño meo, id est, Christo meo, qui ex lumbis meis generabitur, &c. Manifestissimum igit̃ est Dauidem in Christo geminā agnouisse naturam, naturarumq; proprietatem, humanam & diuinam: hoc quod tum Pharisæi negare non audebāt. Dicit enim Mattheus, quod ad hanc quęstionem nemo poterat quicq̃ respondere Christo. Nemo enim explicare potest quomodo Christus sit nō solùm filius Dauid, sed etiā Dominus Dauid, nisi fateatur & credat Christum esse verum Deum & verum hominem. Iam videamus quomodo hoc Dauidis testi-
Hebr. 1. monio vsus fuerit Paulus. Hic cùm iam multa testimonia, præcipuè ex Psalmis adduxisset pro asserenda Christi diuinitate, hoc est, quòd Christus esset filius Dei maior Angelis, sederetq́ue ad dexteram maiestatis in excelsis, sub finem inquit: Ad quem autem angelorū dixit (Dñs) aliquando: Sede à dextris meis, &c? nónne omnes sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capiēt salutis? Angeli itaq; vt ministri stare perhibentur in cælis: Christus verò vt Dominus sedere dicitur ad dexteram patris. Simili argumēto ferè vsus est Christus in Euangelijs, vbi probare voluit se esse ministrum discipulorum suorum: vter, inquit, maior est? qui ministrat, an qui recumbit? Sed quoniā forsan plus æquo hic prolixi fuimus, ad sequentia procedamus, visuri quibus verbis conclusurus sit Petrus orationem suam.

Certissimè sciat ergo omnis domus Israel, quia & Dominum eum, & Christum fecit Deus, hunc Iesum quem vos crucifixistis. Vide Epipha. pa. 369

Summa concionis D. Petri est, Iesum Nazarenum ab æterno Dei filium in hunc mundum propter salutem nostrā missum, verum hominem factum: verū esse illum Messiam, qui iam olim Israëlitico populo promissus fuerat, quē illi iam à multis annis exspectauerāt: datū verò & acceptū, cruci affixerint. Quoniam verò Christi passio multos de eo dubitare fecerat, necessariū fuerat Petro, vt probaret non solùm factis Christi, sed etiā Prophetarum testimonijs, nihil factum à Christo, quod non prædixerint Prophetæ super illo futurum esse. Est itaq; hæc prima Petri publica prædicatio, in qua breui quodam compendio nobis ob oculos ponit articulos fidei Christianę de Domino nostro Iesu Christo, vero Deo & homine, qui propter nos homines, & ꝓpter nostrā salutem descendit de cælis, incarnatus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine, & homo factus est: dein passus à Iudęis, mortuus, & sepultus, descendit ad inferos: dein tertia die resurgēs post quadraginta dies, ascendit In cælum, sedet à dextris Dei vnus cū patre Deo, effuditq́ue abundè dona sua in suos discipulos, & cætera de quibus hactenus pro mediocritate nostra disseruimus. Sciamus itaq; & nos, corde credamus, & ore confiteamur hunc Iesum, quem Iudæi crucifixerunt, esse verum Messiā,

redemptorem & seruatorem nostrum. Iã fructus sequitur concionis D. Petri. *His autem auditis, compuncti sunt corde, & dixerunt ad Petrum & reliquos Apostolos. Quid faciemus viri fratres?* Sic in Euangelio Lucæ, dum Ioãnes Baptista prædicat pœnitentiam, & concludit, dicens: Iam securis ad radicem arboris posita est. Oĩs ergo arbor non faciẽs fructum bonum, excidetur, & ignem mittetur: hæc, inq̃, dum concionaretur Baptista, interrogabãt eum turbæ, dicentes: Quid ergo faciemus, scilicet, ne pereamus? Ita & iã ad Petri cõcionẽ Israëlitæ cõcutiuntur animo, audientes se esse interfectores veri Messiæ, quẽ tamen hactenus tam auidè expectauerãt, quẽ Deus misit in mundũ, qui tam multa admiranda fecit in populo, qui tanta fuit prædirus virtute, vt à morte detineri non potuerit, qui tam charus est Deo patri, vt ad suam dexteram poneret illũ. Certè agnoscere debuerũt meritò peccati sui grauitatem, quod & faciunt. Nam sua ipsorum corda testimonium ferebant contra illos, ipsosq; non vulgariter accusabãt, quod tam crudeles fuerint in innocentem, q̃ tam ingrati fuerint erga benefactorem &c. Nõ igitur negant peccatum suum, sed agnoscunt & pudet illius, & sciunt sese pœnam mœruisse, interim non diffitentes, quin via aliqua inueniri possit, qua rursum reconcilientur Deo, peccatumque illorum sibi condonetur. Non itaque solùm Petrum alloquuntur, sed & reliquos Apostolos: nec per contemptum vocant Galilæos vel impostores, sed fratres. Quid, inquiunt, faciemus viri fratres? Hic erat fructus auditi verbi Dei. Petrus plantauerat, Deus incipit incrementum dare. Hic ostenditur q̃d linguæ igneæ possint, qualia corda ventus ille concutiat. Hic ostẽditur quàm verè dixerit Dominus per Prophetam:

Esa. 55. Quomodo descendit imber & nix de cælo, & illic vltra non reuertitur, sed inebriat terram, & infundit eam, & germinare eam facit, & dat semen serenti, & panem comedenti: sic erit verbum meum, quod egredietur de ore meo. Non reuertetur ad me vacuum, sed faciet quæcunque volui, & prosperabitur in his, ad quæ misi illud. Et ad Hebræos inquit Paulus: Viuus est sermo Heb. 4. Dei & efficax, & penetrantior quouis gladio acuto vtrinq; incidente, & pertingẽs vsq; ad diuisionem animæ simul ac spiritus, cõpagumq́; & medullarũ, & discretor cogitationum & intentionũ cordis, &c. Certè sic penetrauit corda Hierosolomitarum, vt omnino ex ipsis alios homines fecerit. Vbi enim iã sunt illæ voces: Samaritanus es, & dæmoniũ habes? Et: Crucifige, crucifige eũ? Et: Si dimittis hunc, non es amicus Cæsaris? nihil tale auditur. Sed quid? Compuncti corde dicunt: Viri fratres, quid faciemus? corda illorum peccatorũ stimulis pungebantur, impacata & terrore plena erat illorum cõscientia. Cogitabãt enim, sicut Augustinus in Psal. 43. scribit. Ille tantus est quem nos occidimus, nos vbi erimus? Nihil enĩ hoc peccato grauius cogitare potuerunt. Quid grauius peccatori ægro, q̃ medici interfectio? quid grauius potest æger facere, quàm si medicum suum occidat? Cæterùm quoniam Iudæi illi nõ oĩno alieni fuerant à legis cognitione, sciebantque peccatoribus non omninò esse desperandum, quum Dñs longanimis & misericors prędicatur: resumptis vtcũq; animis, rogant Apostolos, quidnam ipsis faciendũ sit, vt suum peccatũ ipsis condonetur. Quid faciemus, inquiunt, viri fratres? parati sumus vobis rectiora monẽtibus obtemperare, modò liceat nos inuenire remissam. Quid ergo ad hæc Petrus?

Petrus autem ad illos: Pœnitentiam, inquit, agite, & baptizetur unusquisque uestrum in nomine Iesu Christi in remißionem peccatorũ uestrorum: & accipietis donum Spiritus sancti. Breue consilium est quod D. Petrus auditoribus suis dat, sed magnum parit fructum, si illi à populo Israëlitico obtemperabitur. Quid enim aliud peccatores petere possunt, q̃ peccatorũ remissam? qua adepta, reconciliati sunt Deo, possuntq́; sibi oĩa bona ab illo exspectare. Atqui Petrus

non

non solùm obtemperantibus sibi remissionem peccatorum pollicetur, sed etiã copiosiora dona Spiritus sancti. Neque enim otiosè dictũ est Apostolis: Quorum remiseritis peccata, remittunt eis: & quæcunq; solueritis super terrã, erũt soluta & in cælis. Sed videamus iterum Petri consilium: Pœnitentiam, inquit, agite, & baptizetur vnusquisq; vestrum in nõie Iesu Christi. Dicamus primò de pœnitentia. Pœnitentia Dei irã placari; non solùm apud Dei populum, sed etiam apud Gentes idololatras, vulgò persuasissimum erat: quod nisi luce clarius esset, multis testimonijs ꝓbare nõ grauarer. Sed quid opus est multis testimonijs in re non dubia? Si fratricida Cain pœnitentiam egisset, nunquã perijsset. In veteri testamento de multis & magnis peccatoribus legimus, qui tamen postea pœnitentiam agentes, redierunt cum Deo in magnam & familiarissimam amicitiam. Si vis verè pœnitentis hominis exemplum habere, propone tibi ex veteri lege Dauidem, primum hominem secundũ cor Dei: deinde homicidam & adulterum: pòst iterum charissimũ Dei amicũ. Huius pœnitẽtiã ex Psal. 50. & multis alijs deprehendere licebit. Primò certè à Dño per Prophetã admonetur, agnoscit peccatum suum, pudet pœniterq́; perpetrati, corde compungitur, agnoscit pœnã sibi debitã: dein rursum de misericordia Dei bonam spem capit, sciens quòd ille externa illa sacrificia, & holocausta (quoniã & ab impijs fieri possunt) non vsque adeò magni facit, sed sacrificium Deo est acceptatissimũ, cor contritũ & humiliatũ: hoc enim Deus nunq̃ despiciet. Miserere, inquit, mei Deus, secũdũ magnã misericordiã tuã. Qm̃ iniquitatẽ meã ego cognosco, & peccatũ meũ cõtra me est semper: deinde peccatis opponit illa Dei ingenua beneficia, quibus admonitus, meritò debuisset Deũ nõ offendere. Iã verò multa accepta beneficia, in cõsciẽtia Dauidis peccatũ aggrauãt. Nemo enim rectè pęnitebit de peccato, nisi q nouit ppendere, quis, & in quẽ peccauerit, nimirũ homo in illũ à quo est qdquid es & habes, &c. Sed quomodo placabit Deus, ô miser Dauid? Si voluisses sacrificiũ, dedissem vtique, inquit, verùm holocaustis nõ delectaberis. Quid igitur facies? Sacrificiũ Deo spiritus cõtribulatus, cor cõtritũ & humiliatũ nõ despicies. Ad hoc sacrificiũ offerẽdum etiã remittit auditores suos D. Petrus, dũ inquit: Pœnitemini, hoc est, pigeat pudeatq́; vos prioris vitę vestrę, resipiscite atq; adeò mutate aĩos vestros, &c. Neq; enim pscribit illis vt victimas illas ꝓ peccato offerrẽt, sicut à Mose in lege pscripta erãt: nã vera victima iã cæsa erat: Agnus q tollit peccata totius mundi occisus erat, vt illæ victimæ oĩno iã forẽt abominabiles corã Deo. Vnde non decuit, vt Petrus iuxta legis veteris pscriptũ illos iuberet pęnitentiã agere, & hostias pro peccato offerre, sed tãtùm dicit: Pœnitẽtiã agite, deinde; baptizet̃ vnusquisq; vestrum in noĩe Iesu Christi, in remissionẽ peccatorũ: hoc est, vt breuibus absoluã, Peccastis grauiter, nec est vestrarũ virium peccata vestra expiare, & ĩpossibile est sanguine taurorũ, vel hircorũ ablui peccata. Pudeat itaq; ac pœniteat vos commissorũ, desperate de vobismetipsis, & oẽm fiduciã vestrã ponite in Christo: q si hic asus vester est, testatũ facite aperto testimonio, & baptizetur vnusq́sque vestrum in noĩe Iesu Christi, sic eñ & peccatorũ vestrorũ accipietis remissam, & cõsortes efficiemini oĩm meritorũ Christi. Quod vt intelligatis vos cõsecutos esse, statim accipietis donũ Spiritus sancti, videlicet, sicut nos iã accepisse videtis & auditis. Locus nos hic admonet differere de Sacramẽtis duobus Ecclesiæ nostræ catholicæ, nimirũ, de Sacramẽto pœnitẽtię, & Sacramẽto baptismi: verùm nos in præsentiarum de baptismo nihil vltra dicamus, donec peruentum fuerit ad alium locum, vbi rursum illius mentio non importuna inciderit. De pœnitentiæ verò Sacramento nonnihil dicemus, nimirum quis vsus huius sit in Ecclesia.

Certè in oratione Dominica iussit nos Dominus sperare remissionem peccatorum,& illam his verbis rogare: Dimitte nobis debita nostra. Et articulus fidei nostræ est: *Credo remißionem peccatorū.* Vnde non absurdè de pœnitentia nobis iam instituitur hæc dissertatio: quã tamē,quoad eius fieri potest, quàm breuissimis absoluemus. Vocamus aūt hoc loco pœnitentiam,quum homo ex agnitione peccati animo discruciatur & confunditur,displicetq; iam quod antè placuit,tum ex timore pœnę,tum ex amore iustitiæ, fateturque se morte dignum,neque immeritò à Deo reijciendum: spe autē de Dei misericordiã cōcepta, meliorem animum induit, fiduciam bonam concipit,patrē misericordiarum pœnitenti fore placabilē ac benignum. Incipit itaq; nouam meditari vitam,paratus est sese totū dedere Christo, omnes peccati occasiones fugere, & omnino vitam suam in melius cōmutare. De hac pœnitentia locutus est Petrus ad auditores suos,dū diceret: Pœnitentiam agite, hoc est, doleat vobis, quòd tam crudeles in Christum fuistis, parati sitis illi obedire, quem nō solùm spreuistis, sed etiam in crucem egistis. Et pœnitebat quidem,ac pudebat illos sui facti (aliàs enim nō dixissent: Quid faciemus viri fratres?) sed voluit Apostolos, vt hoc reipsa & publico facto,accipiendo scilicet baptismum, testatū facerent. Hanc pœnitentiam vetus Ecclesia semper à baptizandis adultis postulauit,neminem ad baptismum admittens,nisi prius ageret pœnitentiam sibi ab Episcopo prescriptam. Nullus enim, sicut Augustinus ait,qui suæ voluntatis est arbiter,nisi pœniteat eum veteris vitæ,nouam inchoate potest. Ab hac pœnitentia cùm baptizantur,soli pueri immunes sunt: nondum enim possunt vti libero arbitrio. Adulti verò omnes tā ex Gentibus,quàm ex Iudæis,antequā ad baptismi Sacramentum admittunt, prius pœnitentiam agere iubentur, vt reipsa declarent ideo se ad Christianismum properare,quia ipsos pristinę vitæ ex animo pœniteat. Hinc est quòd tam multi præclari sermones habentur inter veterum Patrū monumenta,quibus Catechumeni admonebantur, & quasi præparabantur ad suscipiendum Baptismi sacramentum. Venturi ad baptismum,inquit Hilarius, prius cōfitentur credere se in Dei filio,& in passiōe, ac resurrectione eius. Et huic professionis sacramento fides redditur. Atq; vt hanc verborum sponsionem quædā rerum ipsarum veritas consequatur, toto in ieiunijs passionis dominicæ tempore demotantes, quadam domino compassionis societate iunguntur, &c. hæc Hilarius. Nam tum adultiores plerunque baptizabantur in festo Paschæ vel Pētecostes,ob maiorem, opinor, populi frequentiam. Et magnus ille Theologus Gregorius Naziāzenus sic alloquitur Catechumenos suos: Bona auxilia erunt tibi, inquit, ad ea quæ desideras consequenda, vigiliæ, ieiunia, humi dormituritiones, orationes, lacrymæ, ęrumnæ, indigentium opitulatio, &c. Hæc oratione in S. lauacrum, vbi etiā obiurgat eos, qui non nisi in festo Epiphaniarum, vel Paschæ, vel Pentecostes baptizari volebant. Sed hac de re forsan & alibi nobis dicendum erit: neque enim iā instituimus de Baptismō, sed de pœnitentiæ Sacramento dicere. Diximus autem primam esse pœnitentiam, quæ olim à baptizandis postulabatur: q; non solùm in corde fiebat, sed etiam publico quodam ritu fiebat, hoc scilicet hominum, illud verò Dei gratia. Secunda verò pœnitentia est, sicut Augustinus dicit, cuius actio per totam istam vitā, qua in carne mortali degimus, pptua supplicationis humilitate subeūda est. Non enim sic quisque in vitam nouam per sanctificationem baptismi nascitur, vt, quemadmodum ibi deponit omnia peccata præterita, ita etiam statim mortalitatem ipsam, carnisque corruptionem deponat. Pharao quidem cū omni exercitu suo demersus est in mari; & nos ab Ægyptijs liberati sumus: sed adhuc multi exurgunt hostes, qui nobis non

Pœnitentia

¢.

De pœnitētiæ medicina. & Epist. 108. ad Seleutianam.

Canon. 15. in Matth.

nõ cessant facessere negotiũ, donec ad terrã promissionis peruenerimus. Sed interim veniunt nobis ollę Ægyptiorũ in mẽtes nostras, delectãt nos Ægyptiorũ mẽsę, mores & istituta, obliuiscimur pmissi, tædet nos lõgi itineris, murmuramus cõtra Mosen & Aaron, obluctamur Deo & hoĩbus. De his ergo admoniti vel interius vel exterius, necesse est doleat nobis, quòd tam ingrati sumus Domino, quòd fidem fregimus, quòd relicto Christo in castris Satanæ militauimus. Hic necesse est dicamus: Pater qui es in cęlis, dimitte nobis debita nostra. Ne nos inducas in tentationẽ, sed libera nos à malo. Hac oratione certè petimus, sicut Augustinus piè admonet, non ea nobis dimitti peccata, quæ iam nobis in baptismo dimissa esse credimus, sed de quotidianis peccatis, quę humanæ fragilitati, quamuis parua, tamen crebra subrepunt: q̃ si collecta cõtra nos fuerint, ita nos grauabunt & oppriment, sicut aliquod grande peccatũ.

Eadẽ Aug. Tract. 12 in Euãg. Ioan.

Nihil enim interest, vt idem admonet, ad naufragium, vtrum vno grãdi fluctu nauis operiatur & obruatur, an paulatim subrepens aqua in sentinam, & per negligentiam derelicta atque contempta impleat nauem atque submergat. Nemo itaque sibi putet non esse necessariam pœnitentiam, etiamsi in grauibus & enormibus peccatis se scit deprehendi non posse: omnibus dictum est. Quis potest dicere, immunis sum à peccato? aut mundum est cor meum? Si dixerimus quòd peccatum nõ habeam⁹, inquit Ioãnes, nosmetipsos decipimus, & veritas non est in nobis. Omnes itaq; rogemus Dominum, patrem nostrum cælestem, quatenus dimittat nobis debita nostra, siue illa sint leuia, siue grauia. Sed q̃d potest leue æstimari, quod in Deum committitur? Sic autem remissio peccatorum petenda est, vt ex animo tibi doleat peccata perpetrasse, cupiasque posthac innocenter viuere, ac velis te totum consecrare illi, de quo non dubitas, quin hanc bonam mentem tibi inspirãrit, velitque ac possit tibi tua donare peccata, &c. De hac pœnitentia q̃ nobis quotidiana esse debebat, nusquã nõ dicit Scriptura, vt nõ sit necesse eã ex literis diuĩs adstruere. Impij certè non Christiani sunt, qui illam vel non necessariam, vel nullã esse asserere audent. An nõ legimus Christum loquẽtẽ: Agite pœnitẽtiã. Et: Nisi pœnitẽtiã egẽritis, oẽs simul peribitis. Certè nisi bona esset pœnitẽtia, ad hãc nõ esset Christus nos exhortatus: et si Deus pœnitẽtib⁹ nõ fieret placabilis, nequaq̃ iussisset nos patrẽ pro remissione peccatorum rogare. Huc pertinẽt parabolæ de oue & drachma perditis, de filio prodigo: item historiæ Euangelicæ de Petro, Magdalena, Latrone, &c. Et hęc licèt sole clariora sint, inuenti sunt tamen hæretici, qui primã tantùm pœnitentiæ actionem ante baptismum cõcederent hominibus: pœnitentiam verò post baptismum penitùs negarẽt. Hi à Nouato Nouatiani dicti sunt, & q̃m se pœnitẽtia opus habere non putabant, vt qui mundi essent, fidemq; Christo in baptismo datã nunq̃ fregissent, Cathari, hoc est, mundi vocabant: horũ impietatẽ nostris temporibus stultè impij Anabaptistæ renouare conati sunt, sed nullo veritatis testimonio. Indigni ergo sunt, quorum nomine hîc diutius hęreamus: vnde nobis suffecerit hæc de quotidiana hoĩm pœnitentia vel paucis attigisse. Iã est & alia pœnitẽtia, q̃ ex hac oritur, q̃ & propriè Sacramenti nomine appellatur: huius faciunt Doctores tres partes, contritionẽ scilicet, confessionẽ, & satisfactionẽ. De cõtritione iam diximus: de confessione verò peccatorum quę sacerdoti facienda est, suo loco, cap. scilicet 19. huius Deo annuẽte, disputabimus. Iã de Satisfactiõe nõnihil nobis differendum est. Principio itaque dubium non est, vocabulũ Satisfactiõis ex publico Ecclesiæ vsu frequẽtari cœptũ esse, p castigatione seu pœna, quæ secundum vniuscuiusque pœnitentis & confitentis culpã ab Episcopo, vel Sacerdote indicitur: quamuis nũc hoc vocabulum latiùs vsurpemus. Satisfactio.

Quæ omnia vt dilucidiora fiant, duplicem esse satisfactionẽ in ecclesia Christi dicimus. Vna meritoria remissionis peccatorũ, & abolitoria mortis æternæ. Hæc soli Christo attribuitur, qui dedit semetipsum ꝓ nobis, vt redimeret nos ab omni peccato, factus propitiatio ꝓ peccatis nostris, & non tantùm pro nostris, sed & totius mundi: vtiq; quod ad sufficientiam attinet, licèt non quantũ ad efficientiam, ideo quod non omnes sibi hunc satisfactionis fructũ applicari curent. Applicatur siquidem hæc satisfactio à Deo per veram contritionẽ & fidem, cuius certum testimoniũ est absolutio sacramẽtalis sacerdotis, quę docet nos hanc tribuere debere Deo, nõ nostris operibus. Nam nullus omnino hominum poterit vel pro culpa vnius peccati mortalis satisfacere, & pœnam æternam suis meritis abolere. Ergo nõ in merito confitẽtis, sed in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, sacerdos confitentem absoluit. Verùm cùm ex diuinis literis compertũ sit, post remissionem peccati, (quæ solius Christi beneficio nobis contingit) adhuc quasdã præteritorum peccatorum reliquias in anima hęrere: deinde remissa culpa nõ statim omnem remitti pœnam, sed tantùm pœnam æternæ mortis, quam etsi Deus in iustificatione hominis donet, eius tamen loco temporariam pœnam frequenter substituit: iccirco Catholici doctores viderunt alia quadam purgatiõe (culpa etiamnum remissa) & ad expiandas præteriti peccati reliquias, & ad mitigandas seu tollendas temporarias illas pœnas nobis adhuc imminentes, opus esse, quam pœnitentiæ satisfactionem appellàrũt. Nam post remissum peccatum, peccati reliquias remanere, quas deleri oporteat, Dauid
2.Reg. 12. testis est. Nam etsi Nathan remissionẽ peccatorum Dauidi annuntiasset, dicens: Dominus transtulit peccatũ tuũ: nihilo secius tamen Dauid adhuc orat, vt Dominus secundum multitudinem miserationum suarum deleat iniquitatem eius, vtque amplius lauet eum ab iniquitate, & à peccato mũdet, hoc est, vt non tantùm remittat culpam, sed & decorem pristinum restituat. Huc fortè nõ malè quadrat quod Iesus Syrach dicit: De propitiato peccato noli esse sine metu, neq; adijcias peccatum super peccatum: neq; enim statim aboletur pœna, etiamsi culpa abolita fuerit. Certè Dauid locupletissimus testis est, omnino discerni debere remissionem culpæ à remissione temporalium pœnarum: cuius rei euidẽtissimum exemplũ est in historia, quam iam paucis attigimus, ea sic habet. Postq̃ Dauid rex adulterium commiserat cum Bersabea vxore Vriæ, hunc que ille ne publicaretur nefas illud dolo quodam malo occidi fecerat, missus est ad Dauidem Nathan Propheta, qui ipsum increparet, iramq; Dei illi nunciaret. Quæ audiens Rex, ait: Peccaui domino. Dixit itaq; Nathã ad Dauid: Dominus quoq; transtulit à te peccatum tuum: veruntamen quoniam blasphemare fecisti inimicos domini propter verbum hoc, filius qui natus est tibi, morte morietur, &c. Ex his certissimum est culpam aliquando sic donari, vt tamen nihilo secius pœnam temporalem hominem peccatorẽ pati necesse sit. Cæterùm pœnam hanc temporalem nostris satisfactionibus posse mitigari, multa sacrę scripturæ exemplã docẽt. Et Paulus ait: Si nosmetipsos iudicaremus, non vtiq; iudicaremur. Nõ enim potest vllum peccatum remanere impunitum. Quod si tu vindictã sumis de peccatis tuis, iam Deus non habet quod puniat. Notum est exemplũ regis Achab: hic enim cùm audisset cõminationes Dei, scidit vestimenta sua, & operuit cilicio carnem suam, ieiunauitq;, & dormiuit in sacco, & ambulauit demisso capite. Et factus est sermo Domini ad Heliam Thesbitem, dicẽs: Nonne vidisti humiliatum Achab corã me? quia igitur humiliatus est mei causa, non inducã malũ in diebus eius, &c. Ex his luce clarius est, Achab sua pœnitẽtia vindictam, quam Deus statuerat de illo sumere, auertisse. Huc adaptandum,

Eccl. 5.
Vide Aug. de ciu. Dei. li. 21. ca. 13.
3. Regũ. 21.

Iona 3. dum est & Niniuitarũ exemplũ. Cùm enim vidisset Deus opera eorum, quia conuersi sunt de via sua mala, licèt iam per Ionã minatus fuisset interitũ: tamẽ misertus est eorum, & nõ fecit, quod tamen se facturũ esse receperat. Ad hunc 3. Reg. 24. locum etiã pertinet quod Dauid, postquã numerando populum suũ irã Dei in se concitasset, tamen sua humiliatione effecit, vt pestilentia quæ triduana fuerat comminata, vno die satisfaceret iræ Dei. Iam igitur satis probatum est Deum quidem per Christum filiũ suũ nobis remittere culpã pro peccato: sed subinde pœnam æternam cõmutare in temporalem, quæ tandem nostris pœnitẽtiæ operibus vel porrò tolli, vel saltem mitigari potest. Sunt aũt pœnitentiæ opera, siue, vt Ioannes verus pœnitentiæ preco illa appellat, fructus pœnitẽtiæ, orationes, ieiunia, eleemosynę, & aliæ corporis nostri castigationes, quẽadmodũ exemplis verè pœnitentiũ in sacris literis docetur. Hæc opera quidã suapte sponte sibi imponunt, ac de semetipsis vindictam peccatorũ suorũ sumunt, quo tandem & irã Dei mitigẽt, & carnis lasciuiã coërceant, fratremq́; suum quem peccando offenderãt, pœnitentiæ operibus rursum ædificent. Qm̃ verò multi sunt q̃ sibimetipsis hac in re consilio esse possunt minimè, factũ est vt sacerdotibus commendatũ sit id muneris, vt cõfitentibus peccata sua, iuxta qualitatem criminis, etiã pœnitẽtiæ siue satisfactionis opera imponerẽt. Ex his tandẽ prodijt duplex satisfactio, priuata nimirum & publica, siue solennis. Nam pro leuibus peccatis, quibus Ecclesia offensa nõ fuerat, priuatim pęnitentia agebatur: pro magnis verò & enormibus peccatis quibus Ecclesia offensa fuerat, etiã grauis iniungebãt pœnitẽtia. Hinc nati sunt canones illi pœnitẽtiales, in quibus præscriptum fuit quantum quis pro hoc vel illo peccato pœnitere & satisfacere deberet: ꝙ certè inde factũ est, quod refriguerat iam charitas, maiorq́; pars populi non quidem ad pœnitentiam, sed ad lasciuiam inclinabatur. Hinc illæ pœnitentię per oẽm vitam, per septenniũ, ieiuniũ quadragenariũ in pane & aqua, quod vulgò dicebatur Carrina, & cætera quæ leguntur in libris pœnitẽtialibus. Vbi verò iam ista seueritas puniendi delinquẽtes in Ecclesia, in literis potiùs q̃ in hominũ obseruatione locum haberet: inuẽta statim est ratio, eleemosynis & recitatione Psalmorũ ieiunia redimẽdi. Hinc forsan ortæ indulgẽtiæ & condonationes Pontificũ, quibꝰ indictas pœnitentias quas vocãt, Pontifex certam pactus pecuniã, remittebat, pecuniãq́; illam in pios vsus vertebat, quod per se reprehensibile non est. Iam porrò oĩa il la veterum instituta in abusum abiêre. Oẽs tanq̃ equus insaniens in oĩa oĩm peccatorũ genera ꝑcipites currimus, de pœnitẽtia ne cogitamus quidem, & qui nos ad vitæ melioris emendationẽ inuitant, difficulter audimus, immò & ridemus, quo tandem fiet, vt Deus iustus iudex etiam in interitu nostro sit risurus. Hæc iam suffecerint de pœnitentia dixisse, quæ tum vera & salubris putatur, quando in corde hominis est contritio, in ore confessio, & in toto opere vera humilitas. Qui tam infensi sunt satisfactionibus, aut si mauis pœnitentiæ operibus, non vident quorsum mundus tendat, nec considerant Ecclesiam vnq̃ posse bene habere, nisi sint q̃ in impiorum vitam cẽsuras agant. Certè non frustrà Apostolis dictũ est: Quæcunque ligaueritis super terram, ligata erunt & in cælis, &c. Item: Quæcunque solueritis super terram, soluta erũt & in cælis. Et notum est quàm seuerè animaduerterit Diuus Paulus in scortatorem illum Corinthium, & in alios quos tradidit Satanæ. Quid sibi vult quod idem Apostolus dicit: Timeo ne fortè cùm venero non quales 2. Corin. 12. volo inueniã vos, & ego inueniar à vobis qualem non vultis? Et iterũ: Prædixi & prædico vobis vt præsens vobis, 2. Corin. 13. & nunc absẽs ijs qui peccauerunt & cęteris omnibus, quoniam si venero iterum, non parcam? Sunt qui cõquerunẽ nostro

nostro tempore Ecclesiam omninò ma lè habere, eo quod confitendi & pœnitendi institutum, onus porrò importabile sit, multosq; eo ad desperationem adigi: ego autem video ab exordio nascentis Ecclesiæ nunquam cum peccatoribus mitius actum, atq; hoc nostro sęculo, quod tamen corruptissimũ est. Sed iam tandem ad contextum historiæ nobis redeundũ est. Huc enim nos deduxerat, quod Petrus ijs qui saluari cupiebant, dixit: Pœnitẽtiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrûm in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum, & accipietis donũ Spiritus sancti. De his verbis non est quòd pluribus differã, nisi fortè quòd admoneam, ne quis ex occasione horũ verborum existimet aliquem posse verè pœnitere, etiamsi non habeat donũ Spiritus sancti, cùm D. Petrus hic vltimo loco illud ponat. Neque enim potest fieri vt aliquem verè pœniteat malè cõmissorum, nisi hoc ipsum in illo faciat Spiritus sanctus. Hinc Hieremias ait: Conuerte me, & conuertar, quia tu Dominus Deus meus. Postq̃ enim conuertisti me, egi pœnitentiã, & postq̃ ostendisti mihi, percussi fœmur meũ. Sicut enim Spiritus malignus nobis iniquitates cõmendare solet vt placeant: ita & spiritus bonus illarum contemptum in nobis parit, virtutesq́ue sanctas nobis reddit probabiles, & placitas. Ergo quod Ierosolomitani illi cõpunguntur corde, non fit ex instinctu carnis & sanguinis, sed operante Spiritu sancto, qui verba Petri cordibus illorum inscripsit. Sic itaq; audiẽdo Petri concionẽ, accipiunt Spiritum sanctum, aut potiùs huius gratias ac dona. Cùm pœnitentiam agunt, hoc est, vitæ nouitati student, carnemq; suam cum concupiscentijs suis crucifigunt, augentur gratiæ illæ: sic cùm baptizantur, Christum induunt, Christo commoriuntur, Christi meritorum fiunt participes, & proculdubio copiosiorib. gratijs Spiritus sancti donantur, sic vt & ipsi possint loqui varijs linguis magnalia Dei.

Hierem. 31.

Vobis enim est repromissio, et filijs vestris, et omnibus qui longè sunt, quoscunq; aduocauerit Dominus Deus noster.

Hæc ad consolandas Hierosolomitanorum animos pertinẽt. Ne enim desponderent animos, cogitantes q̃ grauiter peccauerint in Christum Dei filium, ideoque se vnq̃ veniam consecuturos, nedum aliquid spiritualis gratiæ accepturos: docet Petrus se non frustra ipsis polliceri remissionem peccatorum, & Spiritus sancti donum, sed hęc illis iam olim ꝓmissa esse: Vobis, inquit, repromissio pertinet. Quæ repromissio? non solùm ea, quam paulò suprà ex Ioële ꝓduxit, sed vniuersę promissiones quę ad ad totum Christi negotium pertinẽt. Has enim promissiones nusquã non vrgent Apostoli, docentes salutem nostrã nõ operibus aut meritis nostris, sed potiùs diuinæ promissioni deberi. Deus enim patribus nostris iam olim pollicitus est fore, vt in semine Abrahæ benedicerentur, hoc est, saluarẽtur oẽs gentes. Et in hac promissione non hęsitauit Abraham diffidẽtia, sic enim Paulus loquitur, sed cõfortatus est fide dans gloriam Deo, plenissimè sciens, quia quæcunq; promisit Deus, potens est & facere. Et ad Galatas inquit Paulus: Abrahæ dictæ sunt promissiones, & semini eius. Sic etiam Petrus hoc in loco ait: Vobis enim est repromissio, & filijs vestris: neque hoc satis est, sed & omnibus qui longè sunt, quoscunque aduocauerit Dominus Deus noster: hoc est, hæc promissio non tantùm ad Iudæos, sed etiam ad Gentiles pertinet, & ad omnes in vniuersum, quoscunq; dignatus fuerit cognitione filij sui. Nõ enim est volentis & currentis, sed Dei miserentis. Hoc negotium, scilicet promissionem de Christo, non ad Iudæos solùm, sed etiam ad Gentes pertinere, frequẽtissimè tractabitur in progressu huius historię, sicut & in Paulinis Epist. vnde & hoc loco illud missum faciemus.

Roman. 4.

Galat. 3.

Alijs etiam verbis plurimis testificatus est, & exhortabatur eos dicens: Saluamini à generatione ista praua.

Ex his apparet Lucas præcipuas tantũ partes

partes cõcionis Petri huc retulisse. Vnde non benè argumentantur qui à non scriptis argumenta sumunt, dicentes: Hoc non est scriptũ expreßè in diuinis literis, ergo nihil est, contemnẽdũ est, obseruandum non est. Multa enim ꝑdi cauerũt & instituerũt Apostoli & Apostolici viri viuo sermone apud Ecclesias, q̃ non sunt expreßè descripta in sacris Biblijs, sed quorũ nobis testimonia dãt illorum proximi successores. Hinc

2. Thess. 2. Apost. Paulus in Epist. adhortatur fideles, vt non solùm obseruare velint q̃ per Epistolas, sed etiã q̃ viuo sermone illis ꝑceperat. Obseruationes igitur & consuetudines Ecclesiæ, quarũ veteres meminerunt, obseruandæ sunt, etiamsi nõ expreßè perscripta sint in sacris literis: hoc verò vnicũ cõsiderandũ est, ne illæ Apostolorũ scriptis contrariæ sint. Sed de his aliàs. In hanc verò digreßionem

Quorũ Petrus Iudeos admonuerit. me perduxit Lucas, dum inquit: Petrus aũt multis alijs verbis testificatus est & exhortabatur eos. Non enim est dubiũ quin illos admonuerit quomodo verè pœnitere debeãt, & qui sint fructus digni pœnitentia: quis itẽ fructus baptismi, ad quẽ etiã illos hortabatur: itẽ qs verus sit vsus donorũ Dei, & cætera fortè quę ad hanc rem pertinent, quæ oĩa singulatim Lucas aßcribere noluit. In exhortatione aũt dixit Petrus ad auditores suos: Saluamini à generatiõe ista

Matth. 7. Luce 12. praua. Idem mihi videtur hîc Petrus dicere quod alibi Chr̃s: Cauete à falsis Prophetis. Et: Cauete à fermẽto Phariseorũ, quod est hypocrisis. Neq; enim apud me dubiũ est, quin Scribæ & Pharisęi nõ dubitàrint cõcionẽ Petri calũniari tanq̃ hoïs idiotæ, & ꝑdicantis illũ esse Dei filiũ, quẽ certò cõstabat in cruce mortẽ obijsse. Exhortatur itaq; D. Petrus illos, ne velint Pharisæos & impios doctores audire, sed potius ipsi benè & saniora monẽti obtemperare: sic enim fore, vt falsis doctoribus perditis boni discipuli seruẽtur. Petrus hîc prudentis medici genium nobis refert. postquam enim docuit quid amplectendum fidelibus, statim etiam addit quid fugiendum. Sic Christus Matt. 7. postquam in pręcedentibus diligenter docuit de salutari doctrina, id est, de ꝑcipuis Christianę doctrinæ capitibus, subdit posteà cautionẽ de cauẽdis pestiferis doctoribus. Et sanè rectißima est hęc forma docẽdi vulgꝰ, primũ docere eos recta, & posteà ꝑmonere de non rectis. Vocat aũt Petrus hoc loci prauã generationẽ eos, qui cõtra cõsciẽtiã suam & Christũ, & huius Euangelium persequuntur. Sic Ioannes Baptista illos vocat Genimina viperarum. Et Christus, Generationẽ prauã & adulterã. Necesse est enim vt maligni doctores simplicioribus depingantur, ne scilicet isti ab illis incauti seducantur. Sed hęc hactenus: nã de his rebus dicendi sæpißimè nobis dabitur occasio. — *Mali doctores notandi ut caueãtur* — *Matth. 3. Matth. 12.*

Qui ergo receperunt sermonem eius, baptizati sunt: & appositæ sunt in die illa animæ circiter tria millia.

Hic est primus iactus retis, quo piscator hoïm traxit copiosam multitudinẽ. Dñs enim dederat incrementũ semini verbi sui, quod ministerio discipulorũ suorũ disseminarat ad saluãdũ populũ suum. Nihil difficultatis est in his Lucæ verbis, vnde non est necesse vt hic multa verba prodigamus. Qui receperunt sermonem Petri, hoc est, qui sermonibus Petri crediderũt, baptizati sunt, & accesserunt nouę illæ Christi Ecclesiæ tria millia hoïm. Et hîc obseruandũ est Lucã cõpendio vsum in cõscribẽdo hanc historiam. Iam enim tantũ meminit baptismi tacita pœnitẽtia. Qui receperunt, inquit, sermonẽ Petri, baptizati sunt. Atqui Petrus interrogatus quid facto opus esset, respõderat: Pœnitentiã agite, & baptizetur vnusquisque vestrũ in noïe Iesu Christi. Verùm non est dubiũ, quin solos pœnitentes admiserit Petrus ad baptismũ. Et in hoc verbo Lucæ, quod ait Qui receperunt sermonem Petri, omnia includuntur. Idẽ enim est ac si dixisset: Tria millia hominum ex Petri auditoribus ipsi crediderunt atque obtemperàrunt, adq; declarandas mentes suas baptismum susceperunt. Et in Euangelio D. Marci

Marc. 16. legimus: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, qui verò nō crediderit, cōdēnabitur. Quare nō addit: Qui verò nō crediderit & nō baptizatus fuerit cōdēnabitur? nō erat necesse. Cùm enī de sensu cōstat, q̄d opus est certare de verbis? ex priorib⁹ sequētia sunt intelligenda. Nā vtrūq; ad salutē necessariū est, si modò vtriusque haberi potest copia. Sed hac de re dicemus copiosius in tractatu de baptismi Sacro: iā nihil est qđ hic adijciā, nisi q̄ non immeritò deplorē ignauiā nostrā, q̄ tam difficiles sumus ad recipiēdū diuinos sermones. In vnica Petri cōcione ter mille hoīes ad fidē conuersi sunt: nos etiā si multas cōciones audimus, tñ nihil proficimus. O vtinā in singulis meis cōcionibus vel tres hoīes ad meliorē mentem redirēt. Sed quid faciā? in semināndo nō ero parcus, & bonā spem concipiā fore, vt tandem rete Euangelicū non frustrà iecerim. Nunc itaq; videamus quos fructus noua illa fides Euangelio habita, & donum Spiritus sancti per fidem acceptū proferat vel protulerit in renatis.

Obseruа.

Erant autem perseuerantes in doctrina Apostolorum, & communicatione, fractione panis, & orationibus.

Emissurus Dñs discipulos suos prædicandi Euāgelij gratia, dixit illis: Ite, docete oēs gentes baptizantes eos, docētes eos seruare quæcunq; præcepi vobis. Quorū sensus est: Docete baptizādos Euangelicæ philosophiæ rudimenta, quibus nisi quis adultus crediderit, frustrà tingitur aqua. docete baptizatos, vt iuxta doctrinā meā viuētes, semper ad perfectiora proficiant. Sic D. Petrus ab initio cōcionis suæ quam audiuimus, Iudæis aperuit quid sentiendū

Matth. 16. illis sit de Christo, nimirum quòd hic sit verus ille Messias, per quem constituit Deus saluare mūdum. Deinde adhortatus est illos ad pœnitentiam. Postremò ad suscipiendū baptisma. Quorum verò baptizatos iam admonuerit, licèt Lucas non adnotauerit, tamen ex fidelium facto hic liquet. Quatuor eñ hic enumerat quibus primi Christiani occupati erāt, perseuerationē in doctrina, coicationē, fractionem panis, & orationē, de quibus singulis, quantū Dñs dederit, diligēter vos instruemus. Qđ itaq; dicit illos pseuerasse in doctrina Acto. 1. Apostolorū, prima facie apparet Lucā velle testimoniū illis dare, q̄ nō defecerint à religiōe Chriana: sed hoc potiùs dicit, q̄ assidui fuerint in audiendo verbo Dei, vt qui cupiebant magis ac magis in cognitione Dei proficere. De cōmunicatione q̄ inter nouū Christi populum erat, paulo pòst dicemus: nā Lucas ipse se explicabit, quid communicationis nomine intelligi velit. Sequitur Exo. 14. 16. Fractio panis, quo noīe doctores Catholici intelligūt venerabilis. Euchari stiæ Sacramētū. Sicut eñ veteres Israëlitæ per mare rubrū trāslati pane cælesti cibati sunt ne deficerēt: ita & noui Israëlitę, hoc est, recēter baptizati fideles māna cælesti pascūtur, vt sic cōfortati & corroborati, Satanæ cui in baptismo renūciarūt, audacius & maiori spū resistere possint. Cæterū qm̄ recepi me in hoc opere, vbicūq; se cōmoda occasio obtulerit, de Sacramētis Ecclesię disserere, res ipsa iā exigit vt de cœna dñica nōnihil disserā. Oia eñ explicare q̄ circa hoc negotiū cōtrouertītur, proprij & prolixissimi est operis. Cœnā aūt De cœna Dñi, siue fractionē panis vocamus spiri Domini. tuale & mysticū cōuiuiū, in quo Chri fidelibus administratur verū corpus & verus sanguis Dñi sub speciebus panis & vini verè ac realiter cōtēta. Hāc cœnā, sicut Euāgelistę testantur, Christus ipse in nouissima cœna instituit pridie ante q̄ moreret, huicq; sancto cōuiuio tantùm duodecim discipulos suos admisit, non alios discipulos: quos tamē septuaginta duos habuisse, ex Euangelijs certè nouimus. Quare verò Iudam proditorem admiserit, & illos 72 non admiserit, ille solus nouit, cuius iudicia occulta esse possunt, iniusta esse non possunt. Audiamus itaq; primā huius sacratissimæ cœnę, de qua agimus, institutionē. Matthæi verba sunt q̄ cōtinēter se- Matth. 26. quūtur. Cœnātibus aūt eis, accepit Iesus panē, & benedixit ac fregit, deditq; discipulis

discipulis suis,& ait: Accipite & comedite, hoc est corpus meũ (addit Lucas) quod ꝓ vobis dat. Hoc facite in meam cõmemorationẽ. Et accipiẽs calicẽ gratias egit,& dedit illis dicens: Bibite ex hoc oẽs. Hic est eñ sanguis meus noui testamẽti,q pro multis effundet in remissionẽ peccatorũ. Et sicut Marcus ait: Biberunt ex eo oẽs. Qui oẽs? Duodecĩ proculdubio Apostoli: nã reliquorũ discipulorum nemo huic sacrę cœnæ interfuit. Habemus primã institutionem Christi, q quidẽ nõ sic instituta est, vt non nisi semel celebrari debeat, & hoc à solis Apostolis: sed per vniuersam Ecclesiã ad finẽ vsq; mũdi. Nam Christus dixit: Hoc facite in meã cõmemorationẽ. Et Paulus scribit: Hæc quotiescunque feceritis, mortẽ Dñi annũtiabitis donec veniat. Igitur Hierosolomitani illi statim atq; baptizati sunt, & in fide Christiana ab Apostolis edocti, cœnam hanc celebrant. Quo vero ritu, quibus cæremonijs, quáue diei hora, Lucas nõ exposuit. Quæ si oĩa exposuisset speciatim, iã nõ esset locus tã multis friuolis & impijs q̃stionibus circa hanc sacratissimam cœnã. Hoc certissimũ est, quòd sicut Apostoli cœnæ Dominicę celebrationem instituerunt Hierosolymis, ita & Apostolus Paulus etiã apud Corinthios instituerit: quæ Pauli institutio postea ab ipsis deprauata est, quo nomine etiam seuerissimè ab illo obiurgati sunt. Et ex Corinthiorum Epistola apparet, cœnam domini non sine certis ritibus & cæremonijs celebratam, quemadmodum proculdubio ab Apostolo, quũ primũ ipsos ad fidẽ cõuerterat, instituta fuerat. Iã nullus Euangelista nobis describit primam Pauli institutionem, nullus Apostolus. Reprehensionem quidẽ & correctionẽ legimus illius cœnæ, cui adijcit Apostolus: Cætera cùm venero, disponam. Ergo diuus Paulus legitimum vsum cœnæ domini apud Corinthios præsens scilicet apud præsentes instituerat: illo verò abeunte,& alijs ciuitatibus & populis euãgelizante, Corinthiacus populus institutũ Pauli sic corrupit, vt in cœnæ celebratione nõ Christi, sed Satanæ potiùs institutũ vidisses. Hæc cùm nũtiata essent D. Paulo, missa Epistola obiurgat illos dicens: Cõuenĩetibus vobis in vnũ, iã nõ est dñicã cœnã mãducare, &c. Alius enim esurit, alius verò ebrius est. Deinde paucis ꝑstringit quomodo institutũ illud corrigẽdũ, quomodo abusus q irrepserãt in hoc sacrũ conuiuiũ, tollendi. Qm̃ verò Epistolaris angustia nõ patiebat ꝓlixiorẽ dissertationẽ, vel qm̃ fortassis nõ videbat Apostolo consultũ, oĩa illa mysteria literis cõmittere, sub finẽ addit: Cætera cùm venero disponã. Atq qm̃ Apostolus deinceps ad Corinthios non venit, rursum ex ipsius scriptis occultũ est, quomodo Ecclesiæ ab illo institutæ cœnã dñi celebrarint. De externis ritibus & cæremonijs loquimur (qua de re nũc maximè certat) nõ de ipsa substãtia cœnæ. Nã hoc certissimè cõstat, ꝙ cœnæ suę panẽ & vinũ adiunxerint, quodq; verè crediderint, se corpore & sanguine Christi verè & pasci & potari, sic vt nunquã obliti fuerint verborum dñi, q in cœna dixerat: Accipite & manducate, hoc est corpus meũ. Et: Bibite ex eo oẽs. Hic est enim sanguis meus, qui pro multis effundet. Quũ igitur tã pauca de cœnę domini celebratione habentur in sacris literis, nõ ineptè, opinor, fecerimus, si Apostolorũ discipulos, & horũ proximos successores de reb9 illis interrogauerimus. Certè liquidò apparet, quãdo primùm acceperunt discipuli corpus domini & sanguinẽ domini, nõ eos accepisse ieiunos. Nũquid tñ ꝓpterea calũniandum est vniuersæ Catholicę Ecclesię, quod à ieiunis semper accipitur? nequaq̃. Placuit enim Spiritui sancto, quẽadmodũ D. Augustinus ait, vt in honorẽ Sacramenti tanti in os Christiani prius dominicũ corpus intraret, quàm exteri cibi. Neq; enim qa post cibos dedit Dominus, ꝓpterea pransi aut cœnati fratres ad illud Sacrm̃ accipiendũ conuenire debẽt: aut quod faciebant Corinthij, quos Apostolus arguit & emẽdat,

mensis suis ista miscere. Nãq; Saluator quo vehemẽtius cõmendaret altitudinẽ mysterij illius, vltimũ hoc voluit infigere cordibus & memoriæ discipulorum, à quibus ad passionẽ digressurus
Nota. erat. Et ideo nõ præcepit quo deinceps ordine sumeret, vt Apostolis, sicut Augustinus admonet, per quos Ecclesias dispositurus erat, seruaret hunc locum. Itaq; nõ statim reijciendũ venit, quod expressis verbis in sacris literis nõ habetur: sed hoc curandũ, ne quid aduersus expressa verba sacræ scripturæ admittatur. Multa enim Apostoli & Apostolici viri in nouiter a se plantatis Ecclesijs instituerũt, q̃ in illorum scriptis perscripta nõ sunt: id quod nõ nos soli admonemus, sed iã olim admonuerunt veteris Ecclesię patres. Hæc in hoc adducta sunt, vt docerẽ nõ statim reijciendũ ordinẽ cœnæ nostræ, etiamsi non per oĩa respondeat primæ domini cœnæ: nam sicut dominus, etiã Apostoli ipsi aliter illã celebrãrunt. Hoc itaq; obseruandũ ac cõsiderãdum est cuius monetę sint, quæ nos circa celebrationem cœnę dominicæ facimus. Si probatũ fuerit illa aduersari Dei gloriæ, Christiq; cœnæ præiudicare, iam est cur meritò aboleãtur: sin probatum fuerit nihil hic agi quod aduersetur Chri institutioni, meritò reijciendi & damnandi sunt, qui ritus Ecclesię impurissimis buccis vituperant. Iam verò oĩa, q̃ iuxta Ecclesiæ nostræ Catholicæ institutionẽ in celebratione cœnæ nostræ dominicæ fiunt, facilè ab omnibus aduersariorũ iniurijs & calumnijs defendi possunt. Signantur duo quæ ab Ecclesia instituta sunt: non loquor de his, qui nõ Ecclesiæ, sed Satanæ potiùs institutũ sequũtur: hoc est, de illis qui tantũ quęstus gratia Missam faciunt, q̃ nihil ex aio hic faciunt, qui impuris manibus hæc sacra tractãt, de his in præsentiarum nihil dico. Neq; isti tibi aliqd nocere possunt, cùm sint publici Ecclesiæ ministri. Et quidquid circa hanc cœnã fit, non in merito fit consecrantis sacerdotis, sed, vt August. ait, in verbo siue per verbum efficitur creatoris. Multa qdẽ aduersarij nostri reprehendunt in Missa, sic tñ vt reprehẽsores illi inter se digladientur & crudeliter certent, quid in illa vel ferendũ vel reijciendũ: hinc nos magno disputationis labore subleuant. De veritate corporis Christi in Eucharistia, nõ est vt multa fundamus verba. Chrs Dei filius cùm sit ipsissima veritas, nõ solet vana noĩa imponere rebus. Iã ipse dixit: Hoc est corpus meũ, quod ꝓ vobis traditur. Hic est sanguis meus qui ꝓ multis effunditur. Clara sunt verba, hisque plus credẽdũ est q̃ oĩbus sensibus tuis, hoc quod iam sæpe admonui. Iã Chrm aut Christi verũ corpus esse hostiã pro peccatis tam viuorũ q̃ mortuorũ, quis negare potest? Igitur quisquis credit in Missa siue in cœna Domini verum esse corpus Dñi, nõ potest negare in illa esse veram victimam pro peccatis mundi. Iam publicæ preces quæ in sacro publico fiunt, cùm deprompta sint ex ipsis Biblijs sacris, quo iure culpari possunt? Sunt qui detestantur preces, in quibus vel ambiuntur merita diuorũ, vel fiunt intercessiones pro animabus fidelibus defunctorum. Sed nec illa meritò reprehendere potest, quisquis intellexerit quæ sit communio sanctorũ, quam in symbolo fidei nostræ & credimus & cõfitemur. Inuicem pro se orent omnia membra, ait Augustinus: caput autem pro omnibus interpellet. Tract. 1. in Cano. Ioan.
Sed hoc ferendum nõ videtur quibusdã, q̃ vocamus Missam sacrificiũ, quod fieri debeat pro salute viuorum atque mortuorũ. Ad hoc paucissimis respondemus. Quisquis probè expẽderit Prophetiam illam Malachiæ de vnica oblatione munda, quæ tẽporibus Noui testamenti in omni loco Deo offerri debet, & ritè cõsiderarit sacerdotiũ Christi secundum ordinem Melchisedech, nõ potest offendi voce sacrificij. Nam si Missam sacrificium negare perrexerint, iam nõ est quo probent sacerdotium illud, nec dabunt nobis aliam oblationẽ mundam Noui testamenti, quę Deo in omni loco offeratur. Quid eñ obsecro impij Malach. 1. Psalm. 109.

impij in Missa facimus? Quæcunq; consecrationem præcedũt, aut Dei laudes sunt, aut gratiarum actiones, aut publicæ preces, quibus pro incolumitate vniuersæ Ecclesię precamur. Deinde quoniam certò nouimus Deum patrem nobis dedisse suum filium, & hunc semetipsum nobis tradidisse, offerimus rursum Deo patri de suis donis ac datis, sicut Canon Missæ disertis verbis dicit, filium suum, rogantes vt huius respectu omnibus Ecclesiæ debilibus membris velit esse propitius. Hoc nimirum votum est vniuersæ Ecclesiæ: hæc si tu intellexeris (ideo autem iam interpretor vt intelligas) suffecerit tibi. Nec te moueat q̃ peregrina lingua hæc peraguntur. Scito quid in summa agat Sacerdos, nimirũ hoc quod diximus, adde consensum tuum, deinde diligenter attendas ad precem tuam, & satis habebis quòd agas. Hæc paucissimis disserere libuit de publico sacro nostro, quod rogo nunquã patiare tibi abominabile reddi. Abusus q circa illud sunt ab imperitis & leuissimis sacerdotib9, tibi incommodare non possunt, nec integritatem illius perdere. Nec dubitamus quin proceres Ecclesiæ nostræ Catholicæ iam tandem cogitabunt, quo omnia circa sacratissimum illum cultum ritè peragantur. Superest iam fortè, vt nonnihil dicam de Communione sub vtraque specie, qua de re multi hoc infelicissimo sæculo infeliciter digladiantur, non tàm ab Ecclesia quàm à semetipsis dissentientes. Ego certè in hac re malim fateri ignorantiam meam, quàm Ecclesiæ institutum vel per somnium calumniari. Hoc autem non dubito penes Ecclesiam ius esse, vt veterem illum cõmunicãdi ritum, si expedire viderit, rursum instituat. Scio & hoc, quòd qui sub panis tantùm specie communicat, cum non minus pasci corpore & sanguine Christi, q̃ illum qui vtramq; speciẽ sumit, hoc quod aduersarij ipsi nec negant, nec citra impudentiã negare possunt. Quid igitur est, quod pro re non admodum necessaria sic belligeramus?

De communione sub vtraq; specie.

Vin' audire institutum, immò astutias Satanę? In hunc finem huiusmodi exuscitat Tragœdias, vt dum circa res leuiculas occupamur, res maximè necessarias stulti atque imprudentes, nostroq; maximo malo negligamus. Vrgent maximè aduersarij nostri illud, Bibite ex eo omnes. Quòd si vrgerẽt illud, quod D. Paulus dicit: Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Qui enim manducauerit panem, vel biberit de calice Domini indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini, iudiciumq; sibi manducat & bibit non dijudicãs corpus Domini. Multi multa blaterant de veteris Ecclesiæ vsu, & non vident quòd si hic esset reuocandus, multi illorum indigni haberentur, quibuscum frater Christianus communem panem manducaret. Vrgent mãdatum Christi, sed hoc vnicũ. Cur non & alia Christi mandata? Hoc est præceptum meum, inquit Christus, vt diligatis inuicẽ sicut dilexi vos. Cur hoc præceptum negligũt? Christus ait: Attendite ne grauẽtur corda vestra crapula & ebrietate. Sed hæc surdis canit Christus. Magnum põdus habet quod Apostolus de Domini cœna loquitur ad Corinthios. Bene est. Sed quid illud in eadem Epistola? Nunc autem scripsi vobis, si is qui frater nominatur inter vos, est fornicator, aut auarus, aut Idolis seruiẽs, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum eiusmodi nec cibum sumere. Hæc non tam blanda sunt atque illa, ideoq; minus vrgentur. Sed hęc hactenus, & satis quidem pro negotio, si modò veritatem ex animo amatis. Nã cũ eiusmodi mihi rem esse persuadeo, non cum contentiosis. Et in hanc quidem digressionem me deduxit Lucas, dum meminit fractionis panis, quã primi fideles celebrârunt, cuius ritus & cęremonias (sine quibus proculdubiò factum est minimè) quũ ignoramus, admonui ne propterea ritus Missæ nostrę reijciatis. Multa enim fieri in Ecclesia iam, quæ licèt ab Apostolis ipsis & Apostolicis viris instituta sunt: tamẽ literis

1. Corin. 5.

perscripta non sunt. Loquimur de Scripturis Canonicis. nam Apostolorũ discipuli multa eius generis cõscripserũt, & quidẽ diligẽtissimè: sicut videre est apud Dionysiũ Areopagitã Apostoli Pauli discipulum,& alios. Sed redimus tandẽ ad cõtextũ. Quatuor enumerat Lucas circa quod occupati fuerũt primi apud Hierosolomitanos Christiani: ꝙ perseuerauerint in doctrina Apostolorum, in cõicatione, in fractiõe panis, & in orõnib9. De postremo hoc restat vt nõnihil dicamus. Et rursum qdẽ repetimus diligenter obseruandum, q̃ cõpẽdiosè oĩa adnotârit Lucas potius q̃ cõscripserit oĩa discipulorũ Christi facta: sermones & ꝑdicationes Apostolorũ, quos suis Neophytis fecerũt, nõ descripsit. Nec hic cõscribit qualis fuerit illorũ cõmunio oĩm rerũ, quod tñ pòst faciet: nec describit ritũ cœnæ, sicut diximus: iã tantũ adnotat, ꝙ ꝑseuerarint in orationib. In quibus? an sola oratione Dñica fuerunt contenti? verisimile nõ est. Quid igit? Iuxta quod necessitas postulabat, etiã haud dubiè suas instituebãt orationes. Et habebãt ꝓculdubio publicas preces q̃ quotidiè ab ipsis fiebãt: hoc quod ex Paulo primùm, deinde etiã ex Tertulliano facilè cõijcere possumus. Ille eñi ad Timotheum scribens, Obsecro, inquit, primũ oĩm fieri obsecrationes, orationes, postulatiões, gratiarũ actiones pro oĩbus hoĩbus, ꝓ regibus, & oĩbus qui in sublimitate cõstituti sunt, vt quietã & tranquillã vitã agamus in omni pietate & castitate: hoc enim bonũ est & acceptũ corã saluatore nostro Deo. Hunc orãdi ordinẽ & vsum ĩ Ecclesia perpetuò seruatũ testant̃ inter alios Chrysost. Ambro. & August. Terrullianus verò de orãdi institu to, qđ suo tẽpore Ecclesia obseruauit, inquit: Christiani suspiciẽtes in cœlum manib9 expãsis, q̃a innocuis, capite nudo, q̃a nõ erubescimus, deniq; sine monitore, q̃a de pectore oramus: precãtes sumus oẽs semper ꝓ oĩbus Imperatoribus, vitã illis ꝓlixã, imperiũ securum, domũ tutã, exercitus fortes, senatũ fidelẽ, populũq; probũ, orbem quietũ, & q̃cunq; hoĩs & Cæsaris vota sunt, &c. Et cap. 39 eiusdẽ libri inquit idem Tertullianus: Comitis in cœtũ & aggregatiõnẽ, vt ad Deũ quasi manufacta preca rionibus ambiamus orantes. Hæc vis Deo grata est. Oramus etiã pro Imperatoribus, pro ministris eorũ, ac potestatibus, pro statu sęculi, pro rerũ quiete, pro mora finis, &c. Sed hæc hactenus: quæ sequuntur in contextu, audiamus.

1. Timot. 2.

In Apolog. cap. 30.

Fiebat autem omni animæ timor: multa quoq; prodigia & signa per Apostolos fiebant in Hierusalem, & metus erat magnus in uniuersis. In tanta rerum mutatione hoĩes obstupescere ac timore cõcuti, nõ est mirũ. Quis eñi exspectasset tam piam eloquentiã, tantãq; diuinarũ rerũ cognitionẽ in idiotis Apostolis? quis purasset aĩos hoĩm tã potẽter, tamq; citò eo cõuerti, vt iam oĩa & facerent & paterentur pro eo, in quem paulò ante oẽm crudelitatẽ & tyrannidem exercuerant? His adde iam ꝓdigia & signa, q̃ per Apostolos fiebant in ciuitate Hierusalem. Vocat aũt Lucas prodigia & signa, oĩa miracula in genere, q̃ fecerũt Apostoli. Quæ licèt ipse speciatim hic non enumeret: tamẽ ex sequentibus q̃ scripta sunt, etiã illa ęstimamus. Admirabant̃ itaq; oẽs qui fieret tam repẽtina metamorphosis, ꝙ ex auditu nouæ prædicationis de Iesu, hoĩes multò alij q̃ antea fuerant, prodirent. Et qui prius erant auari, ĩpostores, inuidi, osores, libidinosi, scortatores, ebriosi: nũc oĩnò mutati efficiebant̃ liberales, benefici, sancti, casti, sobrij, & porrò noui homines, alienãq; personã induti. Et necesse quidẽ est, vt qui volunt Chr̃i & vocari & esse discipuli, veterẽ hoĩem exuant cũ actibus suis: nouũ verò hoĩem, q̃ secundũ Deũ creatus est, induãt. Atq; his notis manifestabant̃ Christiani recens renati, à quorũ moribus q̃ alienĩ sint iã qui vel Catholici, vel Euangelicĩ vocari gaudent, quis non videt? Hi eñi non alia re suam fidem probare solẽt, q̃ esu carnium in 4 & 6 ferijs, contemptu Missę & Sacramentorũ, reiecta cõfessione, & vulgatis quibusdã cõcionibus:

Catho-

Catholici verò superstitione potiùs, & leuiculis quibusdã rebus, q̃ & ab impijs simis quibusq; fieri possunt, suã ꝓfessio nẽ cõmendari volũt. Sed Apostolus alios fruct9 boni spiritus enumerat atq; nunc q̃dã proferunt, nomĩe magis q̃ re ipsa Christiani. Sed hęc aliás. Fiebat, inq̃t Lucas, oĩi aĩę timor. Quid est oĩi aĩæ? Oĩi homini vult dicere. Nisi fortè animá potiorẽ hoĩs videlicet partẽ ponere voluit, vt admoneat stuporẽ hunc & trepidationẽ nõ fuisse fictã, sed seriá. Ná magistratus Hierosolomitanus sic terrore perfusus est, vt iã nihil oĩnò mali cõtra discipulos Chr̃i attẽtare ausus fuerit, vtcunq; pauló antè in dñm illorũ insanierint. Sequit̃. *Omnes etiam qui credebant erant pariter, & habebant omnia communia. Possessiones & substantias uendebant, & diuidebant illa omnibus, prout cuique opus erat.*

In Euangelio Lucæ legimus: Oĩs ex vobis q̃ nõ renũtiat oĩbus q̃ possidet, non potest meus esse discipulus. Hoc eñ postulat Dñs à discipulis suis, vt oẽm fiduciã suã in ipso collocẽt, nõ in rebus terrenis, itẽ vt nihil illi ꝑponant, nihil ꝑ illo amẽt: est enim Deus zelotes. Et sicut ipsi oĩa bona de illo & sperant & accipiunt: ita debent & ipsi beneuoli & humani esse erga oẽs, parati oĩbus prodesse, obesse verò nemini. Hi fructus produnt verũ Euãgelicũ hoĩem, docentq́; te esse verè fructiferã oliuam in domo Dñi. Et certè nemo liberalior est in ꝓximos, nisi qui fiduciã suã oẽm in Deo posuit. Nam qui adhuc cõfidit in diuitijs suis, nõ facilè de illis aliquid impartiet fratri, qui semper veret̃ ne thesauro diminuto, ipse tandem egere cogatur. Primi itaq; Domini discipuli, postquam cognouerunt se in communionem venisse omnium bonorum Christi: non difficilè persuasi sunt, vt & sua bona communia facerent reliquis suis confratribus. Et hoc est quod Lucas hic dicit: Omnes, inquit, erant pariter, aut potiùs erant vnanimes, idem sapiebant, pacem inter se habebant, alteri alteros ex animo amabant. Quod etiam aperto & euidenti argumento testatum faciebant. Habebant enim omnia communia. Quid hoc? ne somnies hic Platonicam Rempublicam. Absit. Si enim verba Lucæ non perpenderimus sanè, sequeretur & illos etiam vxores, & nescio quid non communicasse: sequeretur deinde confusio oĩm Rerũpublicarum, & daretur maxima licẽtia impijs sæuiendi in pios. Quid igit̃ vult Lucas nobis significare, dicendo: Erant illis oĩa cõmunia? nihil aliud q̃ quòd inter nouos illos Christianos maxima fuit charitas: tanta nimirũ, vt singuli singulis inseruiebant, nec patiebat̃ q̃s quenquam egere, sed diuidebatur vnicuiq; quantum opus fuerat. Certè ex verbis Lucæ, si modò ritè expẽdas, apparet ac planè liquet, quòd cõmunio ista nihil aliud fuerit, quàm voluntaria communicatio, siue diuisio. Nam vendebant ait: ergò propria erant quę vendebant. Quis enim probus aliena vendiderit? Diuidebant præterea: ergo rerum domini erant, nec ita communes erant opes, vt quisque quod liberet, raperet. Proinde non traditur hoc exemplo cõfusio rerum & Reip. vel legum de emptione & vẽditione, de locatione & mutuo neglectus: sed charitas & misericordia docetur, nempe vt amicos nobis paremus de iniquo Mammona, ne pecunias vel luxu concoquamus, vel stulti philosophi Cratetis more abijciamus: sed in pauperes dispensemus, vt in cælis copiosum thesaurum inueniamus. Sed quid multis verbis opus est? Si Anabaptistæ omninò contenderint, nullum posse, vel deberi inter verè Christianos censeri, nisi qui omnia bona sua in commune dederit, nihilq́ue proprij habuerit: multæ Christi & Apostolorum sententiæ euacuabuntur. Christus in Euangelio dicit: Mutuum dantes, nihil inde sperantes. Iam vbi omnia sunt cõmunia, non est opus vt mutuo alter det alteri, quandoquidem æquè sunt pauperis, atque diuitis.

Quòd si Christianus mutuo dat alteri, cõsequitur ipsum plus possidere quàm eum cui dat mutuo. Si plus habet,

literis, vt pauperibus ex bonis suis liberaliter subuenias, velisque potiùs oĩbus tẽporalibus bonis carere, q̃ vnico Christi fauore. Sed ad contextum tandẽ reuertimur. Quod Lucas ait primarios Christianos vendidisse possessiones & substantias suas, hoc est, fundos, prata, iugera & vineta, aurum item & argentum, diuisisseq́, singulis prout cuiq; opus erat: nihil aliud voluit significare, nisi Christianũ sic animatum fuisse in Christianum, vt singuli singulorũ curã habuerint, alteri alteris subuenerint, ac non secus q̃ mẽbra vnius eiusdẽq; corporis pro se inuicem sollicita fuerint.

Quotidie quoque perdurantes unanimiter in templo, & frangentes circa domos panem, sumebant cibum cũ exultatione & simplicitate cordis, collaudantes Deũ, & habentes gratiam ad omnem plebem.

Meritò perdurant in orationibus, qui multas orandi caussas habent, non tam suo quàm aliorum nomine. Perdurant in verbi etiam prædicatione. Priuata necessitas vrgebat, vt pro incremento fidei, & bonorum morum apud Deum pijs precibus insisterent, item ne circumuenirentur à Satana, &c. Charitas verò fraterna cogebat, vt alter pro altero supplicaret, quo tandem propagaretur regnum Christi, & in omnibus Dei nomen sanctificaretur. Orabant autem & conuersabantur in templo, non solùm ne venirent in suspicionem malignæ conspirationis, sed etiam vt suo exemplo alios ad sui imitationem prouocarent. Si hîc expendere volueris verba Lucæ, inuenies singula suam, & magnam quidẽ habere Emphasim. Quòd enim dicit illos quotidie cõuersatos in templo, docet cõstantiam, diligentiam & sedulitatem nõ solum Apostolorũ, sed etiã recẽs renatorũ fideliũ. Et Apostolus docet, vt sine intermissione oremus, nimirũ q̃a sine intermissione hostis nos sollicitat, iam à dextris, iã à sinistris nobis insidiatur. Nec cõtentus est Lucas dixisse, quotidie hoc factũ ab illis, sed addit illos perdurasse, siue pseuerasse in tẽplo in cultu Dei, in precationibus & verbi Dei auditione. Nõ enim satis est cœpisse bene agere, nisi & perseueres. Qui perseuerauerit vsq; in finem, ait Christus, saluus erit. Et Propheta inquit: Maledictus est qui facit opus Domini negligenter. Nec videtur ex animo bonum opus cœpisse, qui illud tam perfunctoriè agit, tamq; citò desinit. Et hîc multi reprehendendi essent illi, qui aut nunquam ingrediuntur templum, aut si ingrediuntur, non exspectant finem Sacri, non exspectant donec sacerdos illis faciat abeundi copiam, dicens: Ite Missa est. Olim arcebantur à Sacris qui in graui aliquo fuerant deprehensi delicto, iudicabaturque hæc grauissima pœna: iam maior pars Christiani populi semetipsum excommunicat, & indignum facit, quæ sacris fidelium intersit. Sed hæc alias. Addit Lucas illos primos videlicet Christianos perdurasse vnanimiter in templo, quo docere vult illos non solùm corpore coniunctos fuisse, sed etiam animo. Et Paulus docet vt orantes leuemus puras manus ad Deum sine disceptatione. Et Christus: Si stabitis ad orandum, &c. nam locus notus est. Postremò quòd scribit illos in templo perseuerasse, cõtra illos est qui se a publico templo, áque Christianorum conuentu abstinent, malè intelligentes illud Christi: Tu cùm oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio post te, ora patrem tuum in abscondito, &c. Sequitur. Frangentes circa domos panem: quod non intelligimus de Sacramento Eucharistiæ dictum, sed potiùs de hospitalitate & munificentia, qua inter se vsi sunt primitiuæ Ecclesiæ credentes. vnde Lucas seipsum exponens addit: Sumebant cibum cum exultatione & simplicitate cordis. Nam tenuiores ditiorũ alebantur liberalitate, nec quisq̃uã quicq̃ erogabat vel coactè vel versuto aĩo, sed liberè cũ gaudio, & sine ostẽtatione, &c. Nã hic est modus verè pstãdę Eleemosynę, scilicet, vt nostrapte spõte, & non versuto aĩo demus, hoc est, vt ĩ eleemosyna erogandа nihil aliud consideremus, nisi vt Dei

Margin notes: 1.Thess.5. — Matth. 10. — Hier.48. — 1.Timot. 2. — Marc.11. — Matth.6.

Dei voluntatem faciamus, & fratrũ nostrorum inopiã subleuemus: hoc enim nos Christus docet, docet idẽ Paulus. Cùm facis eleemosynam, ait Christus, noli tuba canere ante te sicut hypocritæ faciunt in synagogis & vicis, vt honorificentur ab hominibus: Amẽ dico vobis, receperunt mercedem suam. Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextra tua, vt sit eleemosyna tua in abscõdito, & pater tuus qui videt in abscõdito, reddet tibi. Hęc

2. Corin. 9. Christus. Paulus verò Corinthijs scribit: Vnusquisq; prout destinauit in corde suo, non ex tristitia aut ex necessitate, scilicet, largiatur eleemosynam. hilarem enim datorem diligit Deus. Et ite

2. Corin. 8. rum: Si voluntas prompta est, secundũ id quod habet accepta est, non secundum id quod nõ habet. Sed de elargiendis eleemosynis, siue de liberalitate in egenos, fortè aliàs copiosius disputabimus. Certè primitiuæ Ecclesiæ Christiani vix aliud diligẽtius curabant, atque ne negligerentur pauperes. Hinc factum est quòd etiã cibos templis inferebant, quos in celebratione cœnę Domini pauperibus erogabant: hoc quod ex Corinthiorum Epistola apparet, qui tamen tum etiam viuẽtibus Apostolis, consuetudine illa sancta abutebantur, hoc quod in commentarijs nostris in illam vtcunq; explicauimus. Et frequenter quidem conueniebant Christiani tum, & conferentes cibos vnà manducabant vel in templo, si quod habebãt, vel in priuatis ædibus, si quando Gentilium improbitas publicos conuentus prohibebat: conueniebant, inquã, & inuicem sumebant cibum. quod nolim de opiparis instructisq; intelligas conuiuijs, quasi illi se mutuis refocillarint cupedijs, sed quòd ditiores pauperibus communicarent, qui scilicet non habebant. Nullus in cœnis illis erat luxus, nulla insolentia, sed omnia sic instituebantur, vt intelligeres nihil aliud ab illis quæri, nisi gloriam Dei, & charitatẽ proximi. Dum enim sumebant Eucharistiam, & corpore & sanguine Domini communicabant: sic parati erant illorũ animi, vt non solum substantiam suam, sed & corpora sua impendissent pro fratrum salute, vt vel sic aliquo modo vicem redderent Christo. Hinc in illorũ cœnis non audiebantur impuræ & lasciuæ cantiones, non odiosæ fratrũ detractiones, sed Dei laudes. Hinc est q̃d Lucas, qui Acta sua plus minus viginti novem annis post passum Christũ scripsit, hoc in loco dicit: Sumebãt cibum in simplicitate cordis, cum exultatione collaudantes Deum, nimirum pro acceptis beneficijs. D. Tertullianus cœnam hanc, siue conuiuiũ hoc vocatam docet Agapen, & huius formam & modum describit pulcherrimè, in hæc nimirum verba: Cœna nostra de nomine rationem suam ostẽdit. Vocatur ἀγάπη, id quod dilectio penes Gręcos est: quãtiscunq; sumptibus constet, lucrum est pietatis nomine facere sumptũ. Siquidem inopes quoq; refrigerio isto iuuamus, non qua penes vos (Ethnicos) parasiti affectant ad gloriam famulandę libertatis, sub auctoramento ventris inter contumelias saginandi: sed qua penes Deum maior est cõtemplatio mediocrium. Si honesta caussa est cõuiuij, reliquum ordinem disciplinę ęstimate, quid sit de religionis officio. Nihil vtilitatis nisi modestiæ admittit. Nõ priùs discumbitur, quàm oratio ad Deũ pręgustetur, editur quantum esuriẽtes capiunt, bibitur quãtum pudicis vtile est: ita saturantur, vt qui meminerint etiã per noctem adorãdum Deum sibi esse: ita fabulantur, vt qui sciant Dominum audire. Post aquam manualem & lumina, vt quisq; de Scripturis sanctis, vel de proprio ingenio potest, prouocatur in medium Deo canere. Hinc probatur, quomodo biberit. Æquè oratio conuiuium dirimit. Inde disceditur nõ in cateruas censionum, neq; in classes discursationum, nec in eruptiones lasciuiarũ, sed ad eandem curam modestiæ & pudicitiæ, vt qui non tam cœnam cœnauerint quàm disciplinam. Et hęc quidẽ Tertullianus, ex quibus intelligimus

Quo tẽpore Lucas Acta cõscripsit.

Conuiuia ueterum Christianorũ qualia.

In Apolog. cap. 39.

quales conuentus olim celebrauerint Christiani, nimirum quales filios Dei decebat. Sed hæc fortassis æquo prolixius: quàuis opinor nemini tædiosum esse audire quales fuerint progenitorũ nostrorũ piæ consuetudines, quarũ possem adhuc plures adducere, & quarũ vestigia adhuc apud nos sunt, sed quid quid illud est, in aliud tempus & locũ
Mandat. alium differemus. Ex conuiuiis illis veterum forte hoc reliquum est quod in cœna Dñi conuenimus, & mandatum quod vocant celebramus, et quod nostri morem habent statis diebus erogã-
Spend. di eleemosynam, quam vulgò Spendã vocant, ab expendendo deducto, vt opinor, vocabulo. Ad Lucam igitur nostrum reuertimur, qui postquam dixerat quibus rebus nimirum optimis primi illi Christiani fuerint occupati, adijcit: Et habentes gratiam ad omnem plebem. Quis enim non amaret tam innocentes & sanctos homines? licèt locus hîc non intelligendus sit sic, quasi nemo illis fuerit infensus. Neque enim dubium est, quin res hæc displicuerit Scribis & Pharisæis vt quæ maximè. Sed maior pars hominum non poterat non probare illorum probum atque honestum institutum. Sequitur cõtinenter: *Dominus autem augebat, qui salui fierẽt quotidiè in idipsum.* Nihil hîc difficultatis est sed doctrinæ satis, si modò quis hęc verba pro merito excusserit. Prædicat Petrus, sed nihil efficit sua prædicatione, nisi Dominus cooperetur. Discimus ergo hoc in loco, vt incrementum Ecclesiæ non hominum prædicationibus, sed Deo adscribamus: discimus itèm necessarium esse, vt rogemus Dominum pro incremento verbi sui, maximè hoc tempore cùm videmus tã multos nedum non proficere ad Euangelij doctrinã, sed ne aures quidem illi accõmodare. Obserua & hoc quod Dñs addit eos Ecclesiæ suæ quos saluare vult, vt intelligas neminẽ extra Ecclesiã seruari posse. Et sicut Dñs populũ suũ auget, ita haud dubiè colluuiẽ suã etiam adaugere solet Satanas. Det Dominus vt etiã Ecclesia nostra Catholica & Orthodoxa augeatur veris Christianis, q, vita & moribus nobis referãt fideles illos, de quibus hoc capite diximus: sic enim fiet vt lõge copiosiorem messem habebimus in die Domini, qui constitutus est a Deo rex viuorum & mortuorum. Et tantum de hoc capite.

CAPVT III.

PEtrus & Ioannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam. Et quidam uir qui erat claudus ex utero matris sue baiulabatur, quem ponebant quotidiè ad portam templi que dicitur speciosa, ut peteret eleemosynam ab introeuntibus in templum.

Magnam & singularem fuisse inter Petrum & Ioannem familiaritatem & amicitiam, Euangelica historia manife- Luce 22. stissimè docet. Quũ necessitas vrgeret parandi Pascha, misit Christus Petrũ & Ioannem vt pararent. Et in ipsa nouissima cœna dũ affirmarent Christi vnum ex discipulis fore traditorem, nemoq; auderet interrogare quis esset ille scelestus, Petrus innuebat Ioanni vt rogaret super illo Iesum. Post mortẽ itèm vnà currunt ad monumẽtum Christi, visuri num mulieres, quæ narrauerãt illud vacuum esse, vera narrassent. Iam post Domini resurrectionem rursus sequitur Ioannes Petrum, vnde hic suam audiens passionem, etiam de illius cõditione curiosus est. Sic & hoc loci Petrus & Ioãnes vnà ascendunt in templum, & hoc ad horam orationis nonam. Et aperta quidem videtur hæc historia, sed tamẽ multarum & magnarum rerum nos admonere potest, si modò nihil hic in interpretando neglexerimus, immò nisi vos negligẽtes auditores fueritis. Quũ enĩ Petrus & Ioãnes ascẽdisse dicunt in tẽplũ vt orarent, quis nostrûm est qui se precationibus indigere non putet? Illi iam iam acceperãt Spiritum sanctũ, iam

iam iam declarati fuerant eximij Dei amici, nihil tamen negligentius orant, nimirum cogitantes quod postea Paulus dixit: Qui se existimat stare, videat ne cadat. Quid verò orauerint, quibusue verbis, nõ opus habet profunda indagatione: siquidem ipsi testes resurrectionis Christi, & prędicatores Euangelij, extra dubium orarunt pro felici Euangelij successu, pro incremẽto Ecclesiæ, & pro huiusmodi rebus alijs ad propagationẽ regni Christi pertinentibus. Sic nemo nostrum est, qui non habeat iustas precandi caussas, si modò cõsiderauerit se esse membrũ eius corporis, quod adhuc in misera hac valle peregrinatur. Sed de precandi necessitate alias copiosius. Breuiter dico. Quisquis nulla re eget, quisquis irem suarum rerum certissimè securus est, ille nõ multa, immò nulla precatiõe opus habet. Quid? etiamsi tu extra oẽm teli esses iactum, nihilque esset quod tuo nomine sollicitus esses: tamen nõ potes citra magnũ piaculum fratrum tuorũ remittere curam. Sed & hoc obseruãdum est, quod Apostoli oraturi non remanserunt in priuatis ædibus (licèt dubium non sit, quin & priuatim orauerint) sed ascẽderunt in templum vt inibi orarẽt. Anne audieruut à Christo: Tu autem cùm oraueris, intra in cubiculum tuum &c. Anne per hypocrisim, & ad ambiendã vanam gloriam hoc fecerũt? Anne adhuc Iudaïzant? nihil horum communicare debes de viris Spiritu sancto plenis. Neque enim sic intellexerant Christi verba de intrando cubiculum, vt in publico orare non liceat, vel obliuioni tradiderãt quod Christus docuerat, iustitiam nostram non esse ideo faciendam coram hominibus vt videãtur ab eis: sic nec Iudaïzare credendi sunt, etiamsi cum Iudæis templum intrant oraturi. Neque enim omnia nobis prohibita sunt in cultu Dei, quæ Iudæos obseruasse certò constat, aliâs multa verę religionis nostræ explodenda forẽt: immò multa habuerunt Ethnici in cultu Idolorum suorũ, quæ filij Dei nõ ideo

Non omnia reijcienda quæ uel Ethnici uel Iudæi habuerunt in usu.

in vero Dei cultu reijciunt. Vnde friuolum, immò & impium commentum est illorum, qui vidẽtes cæremonias Ecclesiæ, quibus olim vel Iudæi vel etiã Ethnici vsi sunt, statim dente Theonino proscindunt, abominantur, atque illis idololatriæ notam inurunt. Multa fecerũt Ethnici suis idolis, quę nos iustè facimus Deo ac Seruatori nostro. Sed hæc hactenus. Iam negligẽdum nõ fuerit quod Lucas non solum orationis locum, templum scilicet significauit, sed etiam horam, quam nonã dici fuisse dicit. Habebant enim Iudæi suas certas & statas orandi horas, sicut ex Daniele & alijs locis sacræ scripturæ intelligimus. De Daniele enim legimus, quod ter in die orare consueuerit. Dauid dicit: Septies in die laudem dixi tibi. Et rursum: Media nocte surgebam ad confitendum tibi. Sic & nos Christiani certas & statas habemus horas, in quibus ad precandum solebant cõuenire quibus Christus cordi erat. Et oportebat quidem semper orare, & nunquam deficere: sed quoniam exilium nostrum (cuius nomine circa alia occupamur) non patitur, vel certis quibusdam ordinatisque temporibus cõueniendũ fuerat. Hinc matutinæ, hinc vespertinæ horæ precibus constitutæ sunt: atqui nos illorum nihil curamus, olim tandem ad cor reuersuri, quando pœnitentiæ non dabitur amplius locus. Cæterùm Apostoli nostri ad horam nonã, hoc est, ad tertiam nostram pomeridianam ingrediuntur templum. Hoc tempore nõ solemus ingredi templum, sed œnopolium, non precari, sed potare. Ingrediuntur templum Apostoli nõ animi gratia, sed vt orarent, eaq; agerent ad quæ oratoria sunt instituta. Et addit Lucas præ foribus templi sedisse mendicum quendam, quem diligenter describit, nihil silentio pręteriens quod illius miseriam vel aliquo modo declarare potest. Primò enim dicit eum claudũ fuisse ex vtero matris. Naturalis ergo morbus erat, & maior arte medica: immò quadraginta annis claudicans fuerat, sicut

Hora nona.

Neemiæ 9.

Daniel. 6.

Psalm. 118.

Et quoniã uniuersa Ecclesia etiam circa alia occupatur, publicos habet precatores, &c. Et hi sicut alij publici ministri, suis priuilegijs gaudent.

ſicut in ingreſſu dicit, & nullus illū vnquā curauit. Scimus autem quod curatur ficiliora ſunt, quæ ſcilicet a natiuitate alicui inſunt. Sic in Euangelio quidam

Ioan. 9.

deſcribitur cæcus à natiuitate, quem Chriſtus etiam ſanauit ac illuminauit, quo nomine etiam populus plurimum admiratus eſt. Addit Lucas claudum illum non leuiter claudicaſſe, ſed ſic deſtitutum fuiſſe pedum officio, vt neceſſe fuerit illum ab alijs geſtari, ſic vt per ſe non potuerit oſtiatim mendicando eleemoſynam petere. Hinc eſt quod ſequitur. Quem ponebant quotidie ad portam templi, quæ dicitur ſpecioſa, vt peteret eleemoſynam ab introeuntibus in templum. Attendite. ex his apparet claudum illum non ſolùm corpore, ſed & ſubſtantia & fortuna miſerū fuiſſe. Si enim aliqua pingui fuiſſet hæreditate fortunatus, non neceſſe fuerat ſic baiulari ad templi portam. Sed quare præ foribus templi ſedent mendici?

Quare mendici pre foribus tépli.

dicam & breuibus. Omnes qui precationis cauſſa templum ingrediuntur, mendici Dei ſunt, & qui præ templi foribus ſedent, mendici tui ſunt. Iam in

Luc. 6.

Euangelio dicit Dominus: Date, & dabitur vobis. Ingreſſuri igitur templum, prius ipſi miſericordiam faciūt cū proximo, quàm ipſi orant illam à Deo. Iu-

Iaco. 2.

dicium ſine miſericordia fiet illi, ait Iacobus, qui non facit miſericordiam cū proximo ſuo. Vides ex his ſicut apud nos mendici porticus & portas templorum occupant, ita olim etiam factum apud Iudæos. quamuis mihi placeret multò magis, vt mendici qui nō contagioſos habent morbos ingrederentur templa, nobiſcum orarent, & ſermones Euangelij audirent: tam porrò diuerſum fit. Qui debebant ſe alienare à conuentu populi, in huius medio ſunt: alij verò ne reſpiciunt quidem ſemel in tēplum. Sed reuertamur ad mendicum noſtrum, viſuri qualem accipiat eleemoſynam.

Is cùm uidiſſet Petrum & Ioannem incipientes introire in templum, rogabat ut eleemoſynam acciperet. Intuens autem in eum Petrus cum Ioanne dixit: Reſpice in nos. At ille intendebat in eos, ſperans ſe aliquid accepturum ab eis.

Aperta ſunt hæc quia hiſtorica, & ideò nulla expoſitione indigent: eſt tamen in his quod obſeruatione digniſſimum putamus. Quod enim mendicus eleemoſynam rogat à Petro & Ioāne, duo intelligimus. Primum quod mendicus ille nihil præclarius ſenſerit de his duobus piſcatoribus, quàm de alijs vulgaribus hominibus: neque rogauit ab illis ſanitatem, ſed vulgarem eleemoſynam, qualem haud dubiè à multis iam acceperat. Secundum quod obſeruatione dignum putauimus eſt, quòd mēdicus ille rogat eleemoſynam, non conuicijs & maledictis efflagitat, ſicut iam vulgus mendicorum ſolet. Sed audiuntne Apoſtoli mendicum? vtiq;. Petrus enim cum Ioanne intuens in eum. Non dedignantur in illum intueri, nec dedignantur alloquio. Intuentur illius miſericordiam & valetudinem infelicem, & alloquūtur dicentes: Reſpice in nos. Hāc humanitatē multi hoc ſæculo nō exhibent ergà pauperes & mendicos. Sunt enim qui ſimul atque illis obuius fuerit mendicus, vel auertunt oculos & aures, vel aliorſum declināt, ne cogantſcilicet illi aliquid impartire. Sed quid ſibi vult quod dicit Petrus, Reſpice in nos? Non eſt aliquid arrogantiæ hic in Petro, ſed quā per Spiritum Dei intelligit tēpus eſſe edēdi miraculū aliquod quod Chriſti gloriā promoueat, iubet in ſemetipſos mendicū reſpicere, nō alia nimirū ratione, niſi vt intelligat mēdicus hic nihil fortuitò fieri, ſed omnia procurantibus Apoſtolis. Et hoc humilitatis eſt, q Petrus nō dicit, Reſpice in me, quaſi ipſe ſolus aliquid magnificē præſtari aut velit aut poſſit: ſed adiungit ſibi Ioannē. Reſpice, inquit, in nos. Neque enim tenebatur Petrus eo faſtu quo quidam nunc miſerē captiui tenentur, ſcilicet vt omnem laudem beneficiorum ſibi arrogent, etiamſi minimā horū partem ipſi fecerint, negligentes in hoc oēm modeſtiam, ſibique

Mendicus nihil magni ſicè ſentit de Apoſtolis.

Apoſtolorum humanitas erga mendicum.

Petri humilitas.

F magnum

omnia beneficia nobis impertit præcipuè & primariè ꝑpter Christũ, sed hîc multa nobis largitur propter suos amicos: qua de re aliàs. Tertiò hîc nobis exhibetur magnũ charitatis exẽplũ in Petro, qui tã diligẽter circa illũ claudũ occupatur. Iã ꝙ protinus bases illius & plãtæ cõsolidãtur, ita vt qui paulò ante fuerat claudus nec se mouere poterat loco, iam possit stare, exilire, ambulare: ex his, inquã, apparet virtus nõis Iesu Christi, q tã citò, tãq; ex integro oẽm quantũuis magnũ morbũ depellere, & integrã valetudinem restituere potest. Hæc eò nobis dicũtur & perscribũtur, vt sciamus à quo vera corporũ & aĩarũ valetudo exspectãda sit. Addit Lucas ꝙ claudus ille cũ Apostolis intrauerit in tẽplũ ac laudârit Deũ. Cum Apostolis intrat, vt ostendat quorum ministerio tam ingens beneficium acceperit. Agit autem gratias & laudes Deo, à quo habent Apostoli qdquid sunt & possunt.

Et uidit omnis populus eum ambulantem & laudantem Deum. Cognoscebant autem eum quod ipse erat qui ad eleemosynam sedebat ad Speciosam portam templi: & impleti sunt stupore & extasi in eo quod contigerat illi. Cùm teneret autem Petrum & Ioannem, cucurrit omnis populus ad eos ad porticum, quæ appellatur Salomonis, stupentes.

Oĩa hæc plana sunt, nec aliqua interpretatione indigent: solum enim indicant hæc verba Lucæ, quę ex claudi sanatione consequuta sint, nimirũ magna admiratio & ingens stupor populi. Et erat quidem res admiratione dignissima, hominem ab vtero matris claudum tam citò sanare. sic autem necesse est rem intelligas, sicut illi intellexerunt. Primò enim considerabant claudum, cogitantes miseram illius & diuturnam valetudinem, tantam videlicet, vt necesse haberet ab alijs circũgestari, &c. Nouerant item quòd hactenus nemo illum sanare potuerit: iam verò vident illũ sanatum, non solùm nõ claudicantem, sed recto & iusto gressu ambulantem, immò & exilientem, vt nemo de illius incolumitate quicquam dubitare posset. Secundo oculos figunt in Apostolos, quos professione non medicos, sed piscatores esse nouerant. Quis verò non admiraretur homines piscatores posse curare morbos, quos curare etiam peritissimi medici non possunt? sic enim populus iudicabat, nihil adhuc cogitans de Christo aut huius immensa virtute. Adde quòd qui claudus fuerat, semper inhærebat lateri Apostolorum, magnificè hos vulgò commendans, & enarrans quanta sibi per Apostolorum ministeriũ Deus fecerat.

Videns autem Petrus, respondit ad populum: Viri Israelitæ, quid miramini in hoc, aut nos quid intuemini, quasi nostra uirtute aut potestate fecerimus hunc ambulare? Iam alteram cõcionẽ Petri audiemus, cui ꝓ suscepta gratia interpretandæ operã nostrã libẽter locabimus. Sic ergo inquit Lucas. Videns aũt Petrus: Quid vidit Petrus? populũ accurrentem & magna frequentia confluentem, admirantemq; tam ingens miraculum à plebeis, vt ipsi putabant, piscatoribus factum. Atqui Petrus non ignorans conditionem suam, non vult vt sibi adscribatur laus quæ Deo debebatur, ideoq; illam à se atque à Ioanne remouet, & in Christum trãsferre iubet. Hæc enim est modestia & humilitas piorum hominum, vt quidquid sunt ac possunt, nõ suis meritis aut virtuti, sed potiùs Deo adscribi velint: hoc quod tam in Veteri quàm Nouo testamento videre licet. Daniel cùm interpretaturus esset Nabuchodonozori regi somnium, etiam non vult sibi tantum sapientię adscribi, sed hanc gloriam à se remouet, inquiens: Mihi non in sapiẽtia, quæ est in me plus quàm in cunctis viuentibus, sacramentum hoc reuelatum est, sed vt regi interpretatio manifesta fieret. Et Ioseph in simili argumento: Nunquid non Dei est interpretatio? sed hæc suffecerint. Nam Christianis notũ est, quàm malè audiat apud Deum & homines arrogantia. Audiamus itaque Petrum loquentem. Maiore enim sermonis fiducia referta est hæc oratio quàm superior, non ꝙ Petrus in priore

Vide Chry. Hom. 28. in Gen. sermon. / Danie. 2. / Gen. 40.

priore sibi timuerit, sed quoniam hoĩes illi irrisores ac subsannatores, & concitatores risus ad tantam orationem nõ fuissent idonei. Viri Israëlitæ, inquit, quid miramini in hoc, aut nos quid intuemini, quasi nostra virtute aut potestate fecerimus hunc ambulare? res non admodum mira est, ó Iudæi, si modò illam rectè cognoueritis. Nam Deo nihil est impossibile, & qui hominem quum non sit creare potest, potest vtique & creatum sanitati restituere. Adde quòd plura signa anteq̃ Christus pateretur à Christo facta sunt. Nos enim intueri non debetis, nobis nõ debetur huius miraculi gloria: quia neq; nostra virtute, neque nostra pietate fecimus, vt hic qui per multos annos claudus fuit, iam valeat ambulare. Non sumus tam probi ac sancti, vt putemus Deum ob merita nostra hunc sanasse, nec ea vel tanta est nostra potestas, vt propria potestate, & ex nobisipsis alicui tale q̃d præstare possimus. Obseruandum hic non statim esse pios ac Dei amicos per quos miracula fiunt. hæc enim non semper à pijs fiunt, sed etiam ab impijs, qua de re alibi dicemus. Deus est de

Psalm 71. quo legimus quia faciat mirabilia solus, hoc est, propria virtute: alij verò siue boni siue mali sint, quidquid miraculorum operantur, aliena virtute operantur, vnde non istis, sed Deo primaria laus debetur. Iam verò quòd

Vide Augu. de ciui ta. Dei, lib. 22. cap 9. & 10. Petrus dicit se non propria pietate vel virtute hic aliquid operatum, non sic intelligendum est, quasi Deus non etiam subinde propter merita piorum aliquid admirandum operetur (nam diuersum vbique testantur tam diuinæ quàm humanæ literæ) sed in hoc instituit Petrus concionem suam, vt populum à sui admiratione ad fidem Christi conuertat. Vnde etiam addit.

Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob, Deus patrum nostrorum glorificauit filium suum Iesum, quem vos quidem tradidistis, & negastis ante faciem Pilati iudicante illo dimitti.

Satis Iudaïcè hic loquitur Petrus, dum Deum vocat Deum Abraham, & Deũ Isaac, &c. Nam his nominibus appellabant Iudæi Deum suum, et Deus ipse hoc nomine se vocari voluit. Sic enim in veteri testamento loquitur Dominus ad Moysen: Ego sum Deus patris tui, Deus Abrahã, Deus Isaac, & Deus Iacob, &c. Sic ergo consueta appellatione vocat eum iam Petrus, hoc quod in sequentibus temporibus Apostoli raró fecerunt, sed vocant patrem Domini nostri Iesu CHRISTI. Petrus autem hoc loci non temerè nec fortuitò Deum Patriarcharum vocat, sed eius facti suam rationem, & quidem magnam habet, non solùm vt illorum beneuolentiam captet dum Iudæos Iudaïcè alloquitur: sed etiam vt illis in memoriam reducat promissiones patribus factas. Nam Deus cum illis tribus Patriarchis fœdus inijt, se multiplicaturum semen eorum, se Deũ fore posteritatis eorum, & se è semine ipsorum Christum, in quo omnes gẽtes forent benedicendæ, daturum: et eã etiã ob caussam Deus illorũ vocari voluit, vt, videlicet, semper in recẽti memoria haberent promissiones illas magnificas atq; pclaras. Dicit ergo Petrus: Quòd ille qui tot annis claudus fuerat, iam factus est membrorum suorũ potens, nostra virtute, aut pietate factum nõ est: sed si vultis rem penitiùs intelligere, apertius eloquar. Deus Abraham &c. glorificauit filium suum Iesum hoc miraculo, hoc est, miraculo hoc factum est vt intelligatis quanti faciat Deus patrum nostrorum filium suum. Quem filium? I E S V M: de quo filio Dei, de quo Iesu loqueris ó Petre? De eo ipso, inquit, loquor, quem vos tradidistis nimirum captiuũ in manus gentium, & negastis ante faciem Pilati, iudicante illo dimitti. Cùm enim Pilatus ioco magis quàm serio Iesum tanquam Iudæorum Messiam ostentaret, & iudicaret eũ potiùs vt innocẽtem & innoxium hominem absoluendum quàm condemnandum: illi Iudæi præfractè

Quare Deũ vocat Deũ Patriarcharum?

præfractè ac constanter negabant eum dicentes: Non habemus regem nisi Cæsarem. Atq; ita multò iniquiores, multoque sceleratiores Pilato Ethnico facti sunt. Illi enim non accusatũ, nihilq; mali facientem in vincula côiecerunt, præsidi iudicandum obtulerunt: et dũ Præses eum absoluit, innocentem proclamat, illi nihilo mitiores facti nec p̃sidis sententia, nec Christi innocentia. Bone Deus, si quis nostrûm sic inueheretur in sceleratos homines, quid audiret? non bene acciperetur, & pro concionatore conuiciator vocaretur. Verùm hæc non curat Petrus, sed crimen Iudæorum quantum potest exaggerat primũ, vt scilicet sic illos ad pœnitentiã adducat. Vlcus tãgendũ est, aliàs sanari non potest. Addit Petrus præmissis.

Vos autem sanctum & iustum negastis, & petijstis uirum homicidam donari uobis: auctorem uerò uitæ interfecistis, quem Deus suscitauit à mortuis, cuius nos testes sumus.

Vide obsecro quanta vehementia inuehatur in Iudæos, & quanta prudentia illis insinuet Christum, quomodo itèm peccatũ illorũ aggrauet. Vocat Iesum Nazarenum primò filium Dei, deinde iustum & sanctum, et addit quòd Iudæi illum abnegauerint. Non, inquit, exposuistis vel reliquistis eum, sed ait negastis. Cum enim Pilatus illum vellet dare Iudæis liberum, noluerunt illum dimitti. Et hoc quidem per se magnum est peccatum, sed Iudæi peccato addiderũt peccatum. Quod? Petijstis, inquit Petrus, virum homicidã donari vobis. Vide quot crimina enumeret. Quem Deus glorificauit, illi tradiderunt: quem Pilatus absoluit, illi negauerunt, huicque latronem prætulerunt. Barrabam hominem seditiosum & latronem curauerunt dimitti: Christũ verò Dei filium in crucem egerunt, & vt Petrus ait, principem & auctorem vitæ interfecerunt. Sed quid ait Scriptura?

Prouer. 17. Qui iustificat impium, & qui condẽnat iustum, abominabilis est vterque apud Deum. Vtrunque peccatum fecerunt Iudæi, sed frustrà. nõ enim perijt, quẽ illi perditum volebant. Deus enim suscitauit illum à mortuis, inquit Petrus, cuius nos omnes testes sumus. Observandum hoc loci, quòd Petrus Christũ vocat auctorem siue principẽ vitæ, non quidem solum huius tẽporalis, sed potiùs æternæ. Ipse enim dixit: Ego sum via, veritas, & vita. Et iterum: Sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso. Et ibidem: Amen amen dico vobis, quia venit hora & nunc est, quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint viuent. Et rursum ad Lazari sororem: Ego, inquit, sum resurrectio & vita. His verbis olim sic animati sunt sancti martyres, vt libentissimè p Christo mortẽ oppeterẽt. Hæc nobis in omnibus tribulationibus nostris consolationi esse debebant, quia certò scimus vitam & incolumitatem nostram non in hominum, sed in Dei potestate sitã. Et in rebus fortunatis nemo plus æquo extollatur, nemo sibi longos annos polliceatur. Christus enim auctor & princeps vitæ est: ad huius nutũ & viuimus & morimur. Sed videamus sequentia. Ioan. 5.

Et in fide nominis eius, hunc quem uos uidetis & nostis, confirmauit nomen eius: & fides quæ per eum est, dedit integram sanitatem istam in conspectu omnium uestrûm.

Iam accedit propius ad caussam, scilicet vt ostendat vnde claudo illi contigerat sanitas. Potuisset quidem verè dicere, & paucis. Nos nostra virtute vel pietate nõ curauimus claudum hunc, sed Iesus Nazarenus quem vos crucifixistis: sed voluit multa circuitione vti, vt facilius inueniret fidem. vnde vocauit filium Dei, testatur à Deo glorificatum, dicit illum etiam à Pilato innocentiæ testimonium reportasse, vocat virum iustum & sanctum, item auctorẽ vitæ. Atqui non est mirum talem tantã operari: esset verò res admiratione dignissima, si homo piscator qualis tũ apparebat Petrus, tantum miraculum designasset. Proinde etiam Petrus iubet collationem primùm fieri personarum, Christi scilicet & ipsius Petri. Deinde,

quæ iam diximus, adiecit ꝙ scilicet in noīe Iesu Christi mendicus ille integritatē membrorū suorū acceperit. Verba aūt sic habēt: In fide noīs eius hūc quē videtis & nostis, cōfirmauit nomē eius, hoc est, nomē Iesu Christi, id est, potestas Christi, aut potius Christus ipse cōfirmauit ac incolumē fecit claudū illū quē nostis, qa ab vtero matris claudus fuerat, & videtis qa iam sanus est. Ideo aūt sanatus est ministerio nostro, quia credidimus in nomē Iesu Christi. Et fides q̄ ꝑ eū est, hoc est, qa ipse dedit nobis vt in illū crederemus, nā fides Dei donum est, & quia illi credidimus: mēdicus siue claudus integrā sanitatē accepit, nō quidē à nobis, sed ꝑ nos, & hoc in conspectu oīm vestrū. Quòd si quis hîc intelligat etiā claudum in Christū credidisse ideoq́, sanatū esse, nihil impiè credet. Sed potior sensus videtur, ꝙ fide Apostolorū sanatus fuerit, sicut & paralyticus ille in Euangelio quem etiam Christus propter alienam fidem sanasse legitur. Sequitur continenter.

Et nunc fratres scio, quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes uestri.

Nisi Petrus hæc sequentia adderet, possent Iudæi desperare, vt qui audirent se tantum scelus admisisse in filiū Dei, ꝙ scilicet non solùm illi latronem prætulerint, sed etiam hoc saluo illum in crucem egerint: sed nouit Petrus verū modum prædicandi pœnitentiam. Necesse est enim vt homo primùm ducatur in cognitionem peccatorum, vt scilicet magnitudine horum considerata, incipiat timore concuti: deinde fiducia remissionis illi proponenda, qua motus rursum fiduciam concipiat fore, vt sibi reconcilietur Deus, cuius misericordię non est numerus. Igitur postquam Petrus peccata illorum satis exaggerasset, gloriamq́ue Iesu Christi magno verborum circuitu depinxisset: incipit mitigari illorum peccata, sicut & in superioribus etiam fecerat. Appellat autem eos fratres, vt intelligant illum nihil ex inuidia loqui. Et nunc scio, inquit, fratres, quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri. Quomodo per ignorantiam occiderunt Iudæi Christum? certè Christus dicit: Si non venissem & locutus eis fuissem, & si non fecissem opera inter illos q̄ nemo alius fecit, peccatum non haberent: nunc autem excusationē non habent de peccato. Rursum Christus in cruce pro persecutoribus suis orans, dicit: Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciūt. Quid igiť dicemus? nō potest sibi cōtradicere Scriptura, sed potest fieri vt nos illam nō intelligamus. Sed nos breuissimis respondemus Domini nostri crucifixores non cognouisse certò Christum esse filium Dei: obstabat enim illis infirmitas humana, vt non intelligerēt diuinitatē in carne Christi latentem. Si enim certò cognouissent Christū esse Dei filiū, nequaq Dñm gloriæ crucifixissent. Quis enim auderet sciens manus inijcere in Dei filiū? Igiť ꝙ non agnouerunt Christum Dei esse filium, nonnihil excusationis habent, sed quòd hominem innocentem occiderunt, excusari nullo pacto potest: licèt & illi minus peccauerunt, qui à principibus seducti Christum non filium Dei, sed hominē blasphemū putauerunt, &c. Sed quid multis hic immoramur? Petrus hoc in loco dicit Iudæos tam summates q̄ infimates per ignorantiam Christū occidisse: quibus verbis nequaq̄ voluit illos ab omni peccato vindicare, sed potiùs ostendere illis faciliùs patere viam ad remissionem peccatorū, quum ignorāter peccauerint, q̄ si ex mera malitia peccassent. Ignorantia itaq; nō oīnò tollit peccatū, sed mitigat pœnam peccati. *An ignorātia per omnia excuset.* Ignorantia enim aut est pœna peccati, aut peccatum, aut vtrunq;. Pœna peccati est, quia in primo peccato primi hominis intellectus noster obtenebratus est. Peccati etiam pœna est, quando cognitæ veritati obstrepētes postea meremur excęcari. Sic enim dicit Paulus: *2. Thess. 2.* Eo ꝙ charitatē veritatis nō receperūt, vt salui fierēt: ideo mittet illis Deus operationē erroris, vt credant mēdacio, &c. Et in Romanis de Gentium philo- *Roma. 1.*

sophis

ſophis dicit: Quia cùm cognouiſſent Deum non ſicut Deum glorificauerunt aut gratias egerunt, obſcuratum eſt inſipiens cor eorum,&c. In eiuſmodi itaque hominibus ignorantia nō ſolùm peccatum eſt, ſed & præteriti peccati pœna. Nemo itaque ſe putet ideo impunè peccare, ſi ignoranter peccat. Si enim ignorantia peccatum excuſaret, nequaquam iuſſiſſet Dominus, vt pro peccato ignorantiæ vitulus in holocauſtum offerretur: & Chriſtus nequaquā in cruce rogaſſet pro illis, qui ipſum ignoranter crucifixerant. Adde quòd ille multo grauius peccat, qui cum poſſet ad veritatem venire, non facit, ſed prudens & ſciens in ignorantia permanet. Verùm nos his poſthabitis, ad interruptum Petri ſermonem accedamus.

Leuit. 4. 3. Eſdr. 9.

Vbi uenia datur, manifeſtum eſt eſſe peccatum. Aug. quæſt. ſu per Leuiti. cap 68.

Deus autem qui prænunciauit per os omnium Prophetarum ſuorum pati Chriſtum ſuum, impleuit ſic.

Iudæi quidem & Gentiles mortē affecerunt Chriſtum, ſed ignorabāt quàm pretioſa foret mors Chriſti in conſpectu patris cæleſtis. Atqui pater cæleſtis iam olim conſtituerat filium ſuum dare in mortem: nec latuerat illum fore, vt ab illis in mortem ageretur, quibus ingentia beneficia præcipuè feciſſet, & quibus præcipuè promiſſus fuiſſet. Et quia hæc futura præſcierat, ideo ꝑ Prophetas ſuos prędici voluit. Igitur quicquid circa paſſionem & mortē Dñi factum eſt, nec neſciente nec repugnāte Deo factū eſt, ſed oīa illo præſciente & volente: quemadmodū & in ſuperiori concione Petri auditū eſt. Neq; enī Iudæi ideo tradiderunt Chriſtum in mortē, vt huius morte redimeretur vniuerſus mundus à Satana, & abſolueretur ab omnibus peccatis, reconciliareturque Deo: non hoc cogitauerunt Iudæi, ſed per inuidiam tradiderūt ipſum in mortem, hoc quod nec Pilatum latere potuit. Vnde q̄dquid boni nobis ex morte Chriſti prouenit, nō Iudæis, ſed Deo acceptū ferimus, vt q̄ ex peſſimo hoīm malo ſcit perficere bonū optimū. Neq; tamē ideo excuſandi ſunt Iudæi, quaſi Deus mēdax fuiſſet in promiſſionibus ſuis, niſi illi facti fuiſſēt traditores Chriſti. Neque enim Iudæi ideo tradiderūt Chriſtum, quia hoc futurum prę̄ſcierat Deus: ſed ideo prę̄ſciuit Deus, quia certò futurū erat, vt Iudæi tale facinus facerēt. Hoc enim certò ſtatuendū eſt, ꝙ Deus neminem cogit ad peccandum: et præuidet tamen eos qui propria voluntate peccabunt. Cur ergo nō vindicet Iuſtus, quę fieri nō cogit prę̄ſcius? Sicut enim nemo memoria ſua cogit facta eſſe quæ prætereunt: ſic Deus præſciētia ſua nō cogit faciēda quę futura ſunt. Et ſicut homo quædā quæ facit meminit, nec tamē oīa q̄ meminit facit: ita Deus oīa quorum ipſe auctor eſt præſcit, nec tamen omnium quæ prę̄ſcit auctor eſt: quorum autem auctor malus non eſt, Iuſtus eſt vltor. Præſciuit itaque Deus Iudæos fore proditores Chriſti, non tamen coēgit vt tales fierent. Sic olim quoniā præſciebat, etiā prædicebat fore vt ſemē Abrahę peregrinaretur quadringentis annis in terra aliena: neque tamen coēgit filios Iacob, vt fratrē ſuū Ioſeph Iſmaëlitis venderent, quorum proditione factum, vt Ioſeph poſteà Saluator mundi, maximè verò Ægypti vocaretur. Dictū erat Abrahę: Scito prænoſcens quod peregrinum futurum ſit ſemen tuum in terra non ſua, & ſubijcient ſeruituti, & affligent quadringentis annis, &c. ſed quo medio hoc factū eſt? Dum fames in poſterioribus annis occupaſſet vniuerſam terram, mittebat Iacob pueros ſuos in Ægyptum vt cōpararent fructus: Ioſeph verò qui totius Ægypti præpoſitus fuerat audiens patrem ſuum Iacob adhuc eſſe in viuis, vocauit eum cum vniuerſa familia ſua in Ægyptum ad ſe. Quòd ſi Ioſeph non veniſſet in Ægyptū, quo medio peruenisset eò tota familia? Et ſi non vendidiſſent filij Iacob fratrem ſuum ipſorum Ioſeph, quomodo hic veniſſet in Ægyptū? et ſic prędictio Domini euanuiſſet ſcilicet. Ergo tyrannidem & fratricidium filiorū Iacob, non

Gene. 15.

Gen. 50. filijs, sed Deo adscribemus? nequaquã. Quomodo eñ absoluemus illos à peccato, qui hoc vltro agnoscunt? Obsecro, inquiunt, vt obliuiscaris sceleris fratrum tuorum, & peccati atque malitiæ quam exercuerunt in te. Nos quoque oramus, vt seruis Dei patris tui dimittas iniquitatem hanc. Audis quòd culpam in semetipsos, non in Deum deriuant. Sed quid Ioseph ad hæc? Nolite timere, inquit, num Dei possumus resistere volũtati? Quid? anne voluit Dominus Deus, vt fratres proderent fratrem? Non hoc dicit. Sed quid? Vos cogitastis de me malum, sed Deus vertit illud in bonum, vt exaltaret me, sicut in præsentiarum cernitis, & saluos faceret multos populos, &c. Malum itaque fratrum noluit Deus, sed illud vertere in bonum multorum populorum voluit. Et huic voluntati bonæ nemo resistere potuit: sic Iudæorum proditionem noluit (quoniam non est Deus iniquitatẽ volens) sed mortem Christi in salutem fidelium vertere voluit, seq́; hoc facturum per os omnium prophetarum prędixit, atque sic impleuit. Et hæc quidẽ hactenus, ꝓlixius forsan quàm pijs necessarium fuerit: at hoc datum est curiosis Dei consiliorum scrutatoribus. Sequitur.

Pœnitemini igitur & conuertimini, ut deleantur peccata uestra, &c.

Si innocentes sunt Iudæi, & necessariò impleuerunt vaticinia prophetarum, quid opus est pœnitentia? Atqui cùm Petrus illos ad pœnitentiam hortatur, satis apparet, quod licèt non exactè nouerint Christum quem occiderunt, tamen innocẽtes siue immunes nõ sunt: Pœnitemini, inquit Petrus, & conuertimini, vt deleantur vestra peccata. Grauiter, inquit, deliquistis, multa enormiaq́; sunt peccata vestra quæ in Christum commisistis, & nisi illa deleta fuerint, æternum peribitis. Quòd si me audieritis, docebo quomodo peccatorũ vestrorum remissam inueniatis. Quomodo? Pœnitemini & cõuertimini, hoc est, pudeat pœniteatque vos cõmissorum, & nouam vitam instituite: Christum antea negastis, iam vos totos illi consecrate: Christum tanquam grauissimum peccatorem crucifixistis, iam in eum tanquam peccatorem vnicum cõdonatorem credite, sic enim fiet vt deleantur peccata vestra. Magnam hęc Petri verba consolationem vniuersis peccatoribus præbere debent, si modò salutem sitiunt. Si enim Christi crucifixoribus peccatorum venia promittitur, si pœnitentiam agent: quis quantumuis magnus peccator desperet? Sed vt nũc res se habent, non est necesse vt multis vobis commendem Dei misericordiã, quum longè plures iam pereant ꝑsumptione quàm desperatiõe. Sic enim iam multi persuasum habent sibi deberi vitam æternam quomodocunq; tandem viuant. at Deus non irridetur. Misericors est, & ideo pœnitentibus ignoscit: iustus est, & ideo non pœnitẽtibus nõ parcit. Et ad vtrunq; vigilauit pro nobis misericordia Dei, quemadmodum Augustinus ait, ne desperando augeamus peccata, propositus est pœnitentię portus: rursus ne sperando augeamus, datus est dies mortis incertus. Sed quoniam in superioribus prolixè de pœnitentia disseruimus, iam super hoc negotio longiores esse nolumus. Sed roget aliquis hic: Quid est ꝙ hic nulla mentio baptismi? cùm in superiori concione Petrus dixerit: Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisq; vestrum in nomine Domini Iesu, &c. Hic verò tantũ pœnitentiæ fit mentio. Tu verò cogites velim Lucã non omnia ordine quo facta sunt scripsisse, sed præcipua tantũ capita, & hæc summatim, & ex præcedentibus voluit nos sequentia intelligere. Adde quòd Iudæi non alia re magis declarabant se pœnitẽtia tangi admissi criminis in Christum, nisi quũ se baptismo tingi patiebantur: hoc quod etiam in Euangelistis nostris nõ semel tantũ admonuimus. Petrus itaq; postꝙ̃ dixisset, Pœnitentiam agite, & conuertimini, vt deleantur peccata vestra, continenter addit, *Vt cùm tempora uenerint refrigerij*

Galat. 6.

Quinquaginta Homiliarũ ho. 27

gerij

gerij à conspectu Domini, & miserit eum qui prædicatus est uobis Iesum Christum, quem oportet quidem cælum suscipere usq; in tempora restitutionis omnium, quæ locutus est Deus per os sanctorum suorum à sæculo Prophetarum.

Manca est hæc oratio, vt quæ completam sententiam non habeat: subintelligendum autem est, Iudæos ad extremum diem benè habituros, si modò iã pœnitentiam egerint, & à vitijs ad virtutes, à Iudaismo ad Christianismum conuersi fuerint. Sed nos incompleta sententia non potest remorari, quin intelligamus multa abstrusa hic Petrũ docere, quæ & nos enucleabimus quantum Dominus dederit: rem verò suis numeris exponemus, vt expositio ad intelligendum facilis sit. Primò itaq; dicit ventura esse tempora refrigerij, & hæc à conspectu Domini, nimirum Iesu Christi, hoc est, tum tandem ventura illa tempora refrigerij, quando rursum apparebit Christus, nimirum ad extremi iudicij tempus. Hoc enim tempus iudicij extremi, aut potiùs quòd iudicio extremo incipiet, dicitur tempus refrigerij, quippe quod huius vitæ tempus non sit nisi tempus
Psalm. 83. calamitatis, & vt Dauid vocat, vallis lachrymarum. Nec aliud in hoc mundo, quoad venerit tempus extremi iudicij exspectaueris quàm afflictiones, aduersitates, cruces & mortes: & quanquam interdum nonnulla felicitatis spes affulgeat, tamen nihil est in rebus humanis firmum, nihil stabile, nihil constãs.
Gene. 47. Dies peregrinationis nostræ, quemadmodum Iacob ait, sunt parui & mali.
2. Corin. 4. Et Paulus ait: Quæ videntur temporalia sunt, quæ autem non videntur æterna sunt. Scimus autem quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quòd ædificationem ex Deo habemus, domum non manu-
2. Corin. 5. factam, æternam in cælis. Nam & in hoc ingemiscimus, habitationem nostram quæ de cælo est superindui cupientes: si tamen vestiti, & non nudi inueniamur. Nam & qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus grauati, eò quòd nolumus exspoliari, sed superuestiri, vt absorbeatur quod mortale est à vita. Et ad Romanos inquit: Nam ex- Romano. 8.
spectatio creaturæ reuelationem filiorum Dei exspectat. vanitati enim creatura subiecta est non volens. Non est igitur vt aliquis putet vel speret, se certò hic posse refrigerari, vt nihil sit molestiæ reliquum: sed post diem extremum iudicij sequentur tandem tempora refrigerij, apparente rursum Domino in ea forma qua in cælos ascendit. Tunc enim implebitur quod Dominus per Esaiam dixit: Præcipi- Esaie 25.
tabit mortem in sempiternum, et auferet Dominus Deus lachrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de vniuersa terra, quia Dominus locutus est. Et in Apocalypsi legi- Apoc. 7.
mus. Non esurient, neque sitient amplius, neque cadet super illos Sol, neque vllus æstus, quoniam Agnus qui in medio throni est reget illos, & deducet eos ad fontes vitæ aquarum, & absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum. Et iterum: Et ipsi po- Apocal. 21.
pulus eius erunt, & ipse Deus cum eis erit eorum Deus, et absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum, & mors vltra non erit, neque luctus neque clamor, neque dolor erit vltra, quia prima abierunt. Huc etiam facit quòd Dominus in Luca ad discipulos suos dicit: His autem fieri incipientibus (loquitur autem de signis quæ proximè præcedent aduentum ipsius) leuate capita vestra. ecce enim appropinquat redemptio vestra. Ex his, opinor, satis intelligis, quæ Petrus vocàrit tempora refrigerij: ex quibus etiam tibi demonstratum est, quid tibi de hoc mundo promittere possis. Sic autem vtitor præsenti loco. Non omnibus gratus erit CHRISTI aduentus, nec omnibus tempora refrigerij, sed tantùm illis qui iuxta Petri admonitionem pœnitentiam agent: reliquis longè alia, nimirum perpetua tormenta parata sunt.

Secundò

Secundò docet hic Petrus quòd Dominus noster Iesus Christus ad iudicandum venturus est: quoniam pater non iudicat quēquam, sed omne iudicium dedit filio. Et pater ipsum mittet ad iudicium, inquit Petrus. Hic ergo confirmatur articulus fidei nostræ, qua credimus Dominum nostrum Iesum Christum rediturum ad iudicandum viuos & mortuos. Iuxta enim Symbolum fidei nostræ quod Apostolicum nominamus, postquam confitemur Christum Iesum iam sedere in dextera Dei patris, statim addimus.

Inde uenturus est iudicare uiuos & mortuos.

Et hunc articulum Matthæo Euangelistæ attribuunt, quasi ab illo compositus fuerit. Quis autem est ille qui venturus est? ànne iam olim venit Christus? venit quidem in plenitudine temporum, exiuit à patre, venit in hunc mundum, & iterum relinquens mūdum rediit ad patrem, quem tamē iuxta diuinam naturam nunquam reliquerat. Scriptura itaque nobis duos Christi aduētus describit. Alterum quò descendens de cælis humilis venit, vt per mortem & sanguinem suum captiuos redimeret, perditos repararet ac seruaret: alterum verò quo veniet cōuenientissimo tempore ac die, quem nobis ignotum esse voluit, in gloria patris iudicaturus viuos & mortuos. Quos ambos aduentus in Scripturis cautè distinguere necessariū est. Rediturus autē est in ea forma qua ascendit, attestantibus idipsum quum ascenderet, angelis, ac dicentibus: Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cælū? Hic Iesus qui assumptus est à vobis in cælum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cælū. Humana igitur specie veniet cōspicuus, sed iam immortalitatis gloria refulgens. Veniet enim in virtute multa, & sedebit in solio maiestatis suæ secum habens exercitū angelorum, & congregabuntur ante eū omnes gentes, separabitque eos ab inuicē, sicut pastor segregat oues ab hœdis. Iudicabit autem viuos & mortuos, tam pios quàm impios, ac feret sententiam & de viuis qui tum adhuc supererunt in aduentu illius, & de mortuis, nimirum omnibus quotquot ab Adā vsque in eum diem defuncti sunt, tū subitò reuicturis, quemadmodum D. Paulus ait: Quòd nos qui viuimus nō præueniemus eos qui dormierunt. Oportet enim nos omnes sisti ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis sui, prout gessit siue bona siue mala. Cæterùm hoc iudicium non humano more, sed in momento punctoq; temporis geretur, & tamē verissimè geretur. Neque enim opus est morosa discussione, quando patebunt omniū cordium omnia arcana, quando sua quēq; damnabit conscientia, sicut Apostolus ait: Testimonium illis reddente conscientia ipsorum, ac inter se inuicem cogitationibus accusantibus aut defendentibus in die, quum iudicabit Deus occulta hominum. Nō erit tunc opus chirographis, inquit Chrysost. non argumentis, non testibus: omnia enim hæc in ipso iudice sunt, ipse testis, ipse argumentorum radix, ipse iudex, omnia nuda, omnia sunt clara in oculis eius: non diues, non pauper, non seruus, non liber ibi aliquis videbitur, sed his laruis contritis, operum solummodo erit scrutatio. Huc facit quod Christus dicit: Sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso, & potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hoīs est: Nolite mirari hoc, quia venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocē filij Dei, & qui audierint viuent, & procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ: qui verò mala egerunt, in resurrectionem iudicij. Ociosas illas quęstiones à multis de hac re motas, alijs relinquamus discutiendas: nos articulo hoc fidei nostræ tum probè vtemur, quando inde meliores reddimur. Memorare, inquit Scriptura, nouissima tua, & in æternum non peccabis. Sed reuertamur ad verba Petri, qui postq̄ dixerat Deum nobis missurum, qui nobis prędicatus fuit Iesum Chr̄m, addit.

Hom. 57. in Matthæū.

Ioan. 5.

Quem

Quem oportet quidem cælum suscipere usque in tempora restitutionis omnium.

Hoc est, Iesus Chrs Dominus noster, ante extremum iudicium in ea forma qua assumptus est non apparebit, sed interim cælum tenet ad dexteram patris sedens, donec tempus illud aduenerit in quo omnia restituenda sunt, in quo casus Angelorum reparabitur, in quo numerus electorum implebitur, in quo singuli iuxta merita sua accipient. Nam dum mundus hic manet vanitati subiectus, nihil manet suo loco, sed omnia inuertuntur & præpostere succedunt. Impij enim bellè viuunt, feliciter agunt, & quò peiores sunt, vt iam prouerbio iactatur, eò fortunatiores sunt, laudatur enim peccator in desiderijs animæ suæ, & iniquus benedicitur contrà pij omnibus afflictionibus obruuntur, omnibus maledictionibus afficiuntur, & quò magis pij sunt, eò infeliciores sunt. at perpetuò non erit sic. Deus enim diem constituit, quo omnia illa quæ lege sua ordinauit, & per Prophetas prædicta sunt ita restituturus, reformaturus, & compositurus est, vt immutabilia perpetuò constent: & pij quidem æterno gaudio, impij verò æterno supplicio afficiantur.

Quare hoc fiat, docet Augustinus Homi. 220. de tëpore, & lib. 1. de ciuit. Dei, cap. 8 & 9. & serm. de temp. 245.

Sed fortè rogas, quando tandem veniet dies illa? quousque patietur tandem Deus sic pios conculcari, impios verò triumphare? Non est vestrûm nosse tempora vel momenta, inquit CHRISTVS, quæ pater posuit in sua potestate: sed interim vigilate & orate, quia qua hora non putatis, filius hominis veniet. Sed rogas, quando veniet dies illa? veniet certò, quandocunque tandem veniet. Exspecta Dominum, & viriliter age, & confortetur cor tuum. Nunquid tanta restant tempora, quanta peracta sunt? Intende ab Adam vsque ad hodiernum diem, inquit Augustinus, quot sæcula euoluta sint, & iam non sunt, pauci dies remanent quodammodo. Sic enim dicendum est quod remanet in cõparatione transactorum sæculorum. Non est igitur quod dicas, quando erit nouissimus dies? Generi quidem humano longè erit: vnicuique verò hominum prope erit, quia nouissimus dies est cuiusque dies mortis. Et hanc similiter nobis voluit esse incertam, vt semper putantes proximè futuram certam illam esse, semper in acie staremus, semper parati essemus hinc exire. Cæterum addit Petrus quod hæc quæ hactenus disseruit,

Ser. de tëp. 49. & Sermon. 96.

Deus locutus est per os sanctorum suorum à sæculo Prophetarum.

Et verum est quod dicit Petrus, nam omnia quæ hactenus dixit de Christo, abundè in Propheticis libris prædicta sunt, sed Iudæi quoniam temporalibus excæcati sunt, spiritualia videre non possunt. Nos autem, Deo sint gratiæ, ex Prophetarum oraculis scimus regnum Christi non esse de hoc mundo, scimus Deum fideles suos non perpetuò passuros sic in hoc exilio affligi: ideoque cum Diuo Paulo exspectamus Dominum nostrum Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ, &c. *Philip. 3.* Certè & de iudicio extremo multa fit mentio in omnibus Prophetarum libris, & de Christi spirituali, perpetuo tamen regno, & de restitutione omnium tempore nouissimo: pollicitus est enim Deus terram nouam, & cælum nouum. Sed nos his posthabitis audiamus Petrum Scripturam veterem producentem.

Moyses quidem dixit: Quoniam Prophetam suscitabit uobis Dominus Deus uester de fratribus uestris tanquam me, ipsum audietis, iuxta omnia quæcunque locutus fuerit uobis. Erit aũt ut omnis anima, quæ non audierit Prophetam illum, exterminabitur de plebe.

Locus quem hîc Diuus Petrus allegat, est Deu. 18. Postq̃ enim Moyses populum admonuisset multis, ne aliquando vellent coĩcare idololatriæ Gentiũ,

ad

ad quarum terram illos Dominus perducturus esset, statim adiecit: Prophetã de gẽte tua, & de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi Dñs Deus tuus, ipsum audies, vt petisti à Dño Deo tuo
Exod 20. in Oreb, quando concio cõgregata est atq; dixisti: Vltra non audiam vocẽ Domini Dei mei, & ignem hunc maximũ amplius non videbo ne moriar. Et ait Dominus mihi: Bene oĩa sunt locuti. Prophetam suscitabo eis, &c. Propheta hic de quo Moses dicit non alius est q̃ Iesus Christus Dominus noster, Deus & homo, oĩmque Prophetarum Dñs, vtcunq; tergiuersent Iudæi. Atqui Moses non ignorans quòd Iudæi non oẽs suscepturi essent Christum, propterea adiecit pœnam non credentiũ, inquiens: Omnis aĩa quæ non audierit Prophetam illum, exterminabitur de plebe. Et profectò, sicut hodierna dies testatur, Iudæi continuò postq̃ illũ Prophetam, hoc est, Christum non acceperunt, nec sanctis illius verbis paruerũt, extremum pertulerunt interitum. Sed
Eusebius de demon. Euange. lib. 3. cap. 2. age videamus oraculum illud Mosis, num in alium præter Christum competat. Prophetam, inquit, suscitabit vobis Dominus Deus vester de fratribus vestris tãquam me. Num igitur ex ijs qui post Mosem extiterũt Prophetę, Esaias exempli gratia, aut Hieremias, aut Ezechiel, aut Daniel, aut alius quispiam de cæteris duodecim Prophetis legum auctori Mosi conferendus extitit? nequaquam, sed ex illis tãdem: quis vnquam similia effecit? nusquã poteris dicere. Sed quisq; illorum à primo vsq; ad nouissimum quoscunque instituebant ac docebant, ad ipsum Mosen remittebãt, atque in hoc populũ reprehendebant, quòd Mosi legem non seruasset, sed cõtra illam fecisset, neq; illum ad quicq̃ aliud hortabantur, nisi ad ea firmiter tenenda quæ in lege posita sunt. Nullum igitur horum illi similem dixeris, atqui Moses de vno duntaxat certè ac definitè loquitur. Et sic de hoc Propheta etiam populus Iudæorum tempore nati Christi intellexerunt. Vnde Legati Pontificum ad Ioannẽ dicebãt, Prophetane ille es tu? Et populus de Christo: Hic est verè Propheta, qui ventu- Ioan. 1. Ioan. 6.
rus est in mundum. Christus itaq; Saluator noster Propheta ille est, quẽ Dominus in veteri testamento populo per Mosen pollicitus est: hoc quod multis argumentis probare non foret difficile. Multam siquidem cõuenientiã habuit Christus ad Mosen, si vtriusq; & dicta & facta contuleris, quid Moses scilicet Iudæos docuerit, quibus miraculis doctrinæ suæ auctoritatem conciliârit, & quomodo quidue Christus & gẽtes & Iudæos tam per se quàm per suos discipulos docuerit, quibus item miraculis suam doctrinam mundo & probabilem & acceptam fecerit. Hæc, inquam, si in vniuersum contuleris, facilè indicabis de quo dixerit Moses ad Iudæos: Prophetã suscitabit vobis Dominus Deus tanquam me, & eum ex fratribus tuis. Quis autem ignorat Christum ex Iudæis natum? Hinc in Psalmis dicit: Nar- Psalm. 21.
rabo nomẽ tuum fratribus meis. Et in Heb. 2.
Euãgelio: Vade ad fratres meos, & dic Ioan. 20.
eis, quia vado ad Patrem. Hinc Paulus Hebr. 2.
dicit, quòd Christus non cõfundatur nos fratres vocare. Sed quid opus est multis argumentis? Iudæi sua dispersione testantur verè prophetiam hanc Mosis de Christo intelligendam. Licèt enĩ Iudæi omnes alios Prophetas persecuti fuerint (sicut ipsis in sequentibus D. Stephanus exprobrabit) tamen nunq̃ tam graues dederũt pœnas atq; nunc, quum Christum Iesum Prophetarum Dominum occiderunt. Conatus est olim Faustus Manichæus hanc Mosis prophetiam contra Christum interpretari, sed frustrà: qua de re D. Augustinus copiosè contra Faustum lib. 16. ca. 15. & sequentibus. Friuolum item est q̃ Iudæi prophetiam hanc à Petro produ- Deut. 34.
ctam de Iosue interpretantur, quũ Scriptura ipsa dicat: Nõ surrexit vltra Propheta in Israël, sicut Moyses, &c. Sequentia igitur videamus.

Et omnes Prophetæ à Samuel, & deinceps qui locuti sunt, etiam annuntiauerunt dies istos.

Huc

Ioan. 5. Huc pertinet quod Christus Iudæis dicit: Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere, et illæ sunt quæ testimonium perhibent de me. Et Lucas testatur Christum incepisse a Mose, & interpretatum esse discipulis suis quæcunque scripta sunt de ipso in omnibus Prophetis. Et idem Christus sic locutus est discipulis suis: Necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Mosis & Prophetis & Psalmis de me. Et subdit Lucas. Tunc aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas, & dixit eis: Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat pati Christum, & resurgere a mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum in omnes gentes, &c. Huc etiam referri debent omnes Scripturæ, quæ Euangelistæ & Apostoli producunt ex veteri Testamento pro confirmanda Euangelij doctrina. nihil enim in nouo Testamento fit, quod non in veteri vel typis præfiguratum, vel apertis Prophetarum oraculis prædictum fuerit. Non igitur necessum putamus ex omnibus Prophetis huc adducere, quæ pro Euangelij nostri confirmatione facere certum est. Certe omnes Prophetæ à temporibus Samuelis vsque ad hæc nostra sæcula quoties prædicarunt de benedictione quam Deus daturum se per semen Abrahæ promisit, quoties promissionem Dauidi factam repetierunt, toties ea tacitè significârunt, quæ his temporibus per Iesum Christū impleta sunt. Sequitur.

Lu. 24.

Aug. vide de Ciui. dei lib. 17. ca. 1.

Vos estis filij Prophetarum & testamenti, quod disposuit Deus ad Patres nostros dicens ad Abraham: Et in semine tuo benedicentur omnes familiæ terræ.

Iam rursum Iudæos vocat ad bonam spem, ne scilicet desperent, tanquā ubi non possint amplius ad peccatorum venire remissam. Grauis enim & neutiquam contemnenda est sententia, quam Petrus ex Mosis libro produxerat, dicens: Et omnis anima quæ non audierit Prophetam illum, exterminabitur de plebe. Atqui tantum abest vt Iudæi, ad quos loquebatur Petrus, Prophetam illum, hoc est, Christum audierint, vt etiam in crucem egerint. Quid igitur aliud cogitandum, nisi Iudæos in vniuersum damnandos? verum D. Petrus longè plausibiliora hîc loquitur, & tamen verissima: Vos, inquit, estis filij Prophetarum, & testamenti quod disposuit Deus, &c. hoc est dicere: Vos Israelitæ diffiteri non potestis, neque enim vos latet quod Prophetæ prædixerunt de Messia, testatique sint Deum completurum, quæ Abrahæ patriarchæ nostro prædixerat. Nostis & quod pactum Deus cū Abrahamo pepigerit, nimirum quòd in semine huius benedicendæ sint omnes gentes. Pactum igitur illud nō ad solum Abraham, neque ad solos Prophetas pertinet, sed etiam ad vos, qui estis filij, hoc est, hæredes Prophetarum, & testamenti. Quidquid enim illis promissum est, hoc iam vobis exhibetur, nimirum benedictio, hoc est, peccatorum remissio, sanctificatio, & vita æterna. Nolite itaque despondere animos, sed confidite, certò credentes vos fore participes omnium quę Deus patribus pollicitus est. Huc pertinet quod Paulus in Romanis dicit Israelitarum esse adoptionem filiorum, & gloriam, & testamentum, & legislationē, & obsequiū, & promissa: quorū sunt patres, inquit, & hi ex qbus est Christus secundū carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Scribit dein nō excidisse verbum Dei, hoc est, Deum pactis staturum, ac benedicturum omnes, qui fidē Abrahæ sequentur. Et capite vndecimo loquitur Paulus de testamento ex Propheta Esaia: Veniet, inquit, ex Sion, qui eripiat & auertat impietatem à Iacob, et hoc illis à me testamentum, cùm abstulero peccata eorum. Addit Lucas.

Rom. 9.

Gal. 3.

Esa. 59.

Vobis primum suscitans filiū suum, misit eum benedicentē nobis, ut conuertat se unusquisq; à nequitia sua.

Sensus est. Abrahæ quidem dictum est, quod in semine siue per semen eius,

qui est Christus, benedicentur omnes familiæ terræ, vt non possit de solis Iudæis intelligi promissio, quasi hæc ad solos Iudæos pertineat, hique soli sint saluandi: sed hoc priuilegium habetis vos Iudæi, quòd primùm misit Deus filium suum ad vos, patri Abrahæ promissus est ex Iudæa virgine, & in vobis natus est & conuersatus, prædicationem eius audistis, miracula eius vidistis. Adde quod etiam nos Apostolos ad vos primùm misit, vt benedictionis promissæ quæ est in remissione peccatorum, in sanctificatione, & in possessione regni cælorum sita, vos primi fieretis participes: quod quidem fiet si vnusquisque vestrûm sese conuerterit à nequitia sua. Tria igitur hic Petrus dicit quæ obseruanda sunt. Primùm q Deus pro misericordia sua Iudæis quantumuis impijs filium suum misit, voluitque illos ante alios omnes salutis fa cere participes. Secundò misit filium non vt perderet, sed vt saluaret. non enim misit Deus filium suum in hunc mundum vt iudicet mundum, sed vt mundus saluetur per ipsum. Tertium est ne quis se vana spe lactet, sed sciat se tunc fieri benedictionis promissæ participem, si quando conuerterit se ab impietate ac nequitia sua: qua de re etiam Paulus ad Titum scribit, Christum nos erudijsse, vt abnegantes omnem impietatem & sæcularia desideria, sobriè & iustè & piè viuamus in hoc sæculo. Et hactenùs quidem explicuimus concionem Petri quantum Dominus dedit: det idem Dominus vt & nos à nequitia nostra auersi benedictionis pollicitæ fiamus participes, atque è numero filiorum testamenti nô deficiamus.

Ioan. 5. *Titum 2.*

A M E N.

CAPVT IIII.

Loquentibus autem illis ad populum, superuenerunt Sacerdotes, & magistratus templi, & Sadducæi dolentes quòd docerent populum, & annunciarent in Iesu resurrectionem ex mortuis, & iniecerunt in eos manus, & posuerunt eos in custodiam usque in crastinum: erat autem iam vespera.

Nihil noui hîc accidit bonis Apostolis Petro & Ioanni, nihil præter opinionem. Nam Christus hoc ipsum illis iam olim prædixerat, Mementote, inquiês, sermonis mei, quia non est seruus maior Domino suo. Si sermonem meum seruauerunt, & vestrum seruabunt. Si me persecuti sunt, & vos persequentur. Si patremfamiliâs vocauerunt Beelzebub, quantò magis domesticos eius? Et apud Marcum: Videte autem vosmetipsos, inquit. Tradent enim vos in concilijs, & in synagogis vapulabitis, & ante præsides & reges stabitis propter me in testimonium illis. Et apud Ioannem: Absque synagogis faciêt vos, et venit hora vt omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo. Hæc & similia quum iam olim prædixerat Christus discipulis suis, nô est dubium quin animos suos ad tantas persecutiones præparârint, vt dum ingruerent, fortibus & infractis animis illas sufferrent, quod etiam factum est, hoc quod paulò pôst audiemus. Sed ad contextum. Loquentibus illis, Apostolis videlicet ad populum, hoc est, dum Petrus concionem haberet ad populum quam in præcedenti capite audiuimus, superuenerunt Sacerdotes & Magistratus templi, & Sadducæi. Quinam sunt isti? de Sacerdotibus non est dubium qui sint, quum toties illorum mentio fiat in Euangelijs. Sed quis est iste Magistratus templi, siue vt Chrysostomus legit, dux

Dux militum templi: Apparet cuipiam templi curam tutelamq; fuisse commissam, qui sub signis suis certam haberet militum manum, quæ & templum & q ad hoc pertinebant tueretur, & turbas si quæ orirentur, disijceret. Ex hoc hominum numero Iudas traditurus Dominum in manus Iudæorum, cohortē acceperat. Iā de Sadducæis paulò pòst dicemus: iam igitur verba Lucæ diligentiùs expendamus. Dicit sacerdotes & magistratum templi & Sadducæos superuenisse prædicantibus Apostolis. Quid hoc? apparet certè pricipes hos viros, & qui debebant primi interesse sacris, fuisse nouissimos, quod exemplum vtinam & nostri sacerdotes & magistratus non imitarentur. Secundò dicit Lucas, quòd malè habuerit ipsos, quòd Apostoli docuerint populum. hoc est, peccatum peccato adijcere. An non sufficit ad condemnationem animæ tuæ, quòd tu verbum Dei non audis, nisi & illud etiam alijs inuideas & prædicatoribus succenseas? Quòd si tu tanta eruditione & sapientia polles, vt admonitore opus non habeas, sine tamen alios & rudiores data felicitate frui. Quid porrò docebant Apostoli? Docebant, inquit, non seducebant populum, & annunciabant in Iesu resurrectionem ex mortuis, hoc est, nō solū docebant Chrm Iesum resurrexisse ex mortuis, sed etiā ꝙ virtute Christi oēs essent resurrecturi. Venit hora, inquit Christus, quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint viuent. Et Diuus Paulus in Corinthijs scribit: Si CHRISTVS prædicatur quòd resurrexit à mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quòd mortuorum resurrectio non sit? Nunc autem CHRISTVS resurrexit à mortuis, primitiæ dormientium: quoniam quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Sed hac de re alibi copiosius: iam rogat quispiam, quid talis & de tali re prædicatio incommodare potuerit sacerdotibus vel Sadducæis? vno verbo dicam. Quòd CHRISTVS prædicatur à mortuis resurrexisse, contra magistratum & sacerdotes est, qui persuadere cupiebant populo illum nō resurrexisse à mortuis, sed ab Apostolis noctu è monumento furtim sublatum. Quum itaque Apostoli prædicant Christi veram resurrectionem, certè mendacij arguunt sacerdotes & magistratum: immò non solùm mendacij, sed & impietatis arguunt, dum scilicet prædicant eum tanquam Dei viuentis filium à mortuis resurrexisse, quem illi tanquam latronem in crucem adegerant. Quòd verò Sadducæos malè habuit prædicatio Apostolica de resurrectione Christi, in caussa fuit quòd illi generalem etiam mortuorum resurrectionem negabant, sicut in sequētibus huius libri audiemus. Iam si constiterit Christum verum hominē à mortuis reuixisse, quomodo stabit doctrina Sadducæorum, qui negant quenq̄ resurrecturū? nam si Christus resurrexit, non dubiū est quin & alij resurgere possint: Igitur quum Apostoli apertissimè & sacerdotib9, & magistratui, & Sadducęis contradicerent, resurrectioniq; Christi testimonium redderent, quid fit? iniecerunt in eos manus, & posuerunt eos in custodiam vsq; in crastinum: erat enim vespera. Quare addit fuisse tum vesperam? Voluit forsan Lucas hic ostendere q̄ diligentes fuerint Apostoli in verbi Dei ministerio, cùm prædicationem vsque in noctem etiam produxerint. Nos, si Dominico die vel semihorulam verbo Dei audiēdo operā dedimus, putamus nos pensum nostrū egregiè persoluisse, nec putamus commodum tēpus esse vesperarum diuino cultui persoluendo. Fortè & hoc indicare voluit Lucas descriptione temporis, quod longè alia tentassent illi contra Apostolos, nisi nox obstitisset. Arguit & hoc crudelitatē illorū, ꝙ innocentes Apostolos nōdum audita caussa in carcerem cōijciunt. Sed quid profecerint sua crudelitate ac tyrannide, paulò pòst audiemus. Posset quis hic excusare

ſare magiſtratus & ſacerdotes, quaſi non iniuria manus iniecerint in Apoſtolos, homines ſcilicet idiotas & à ſacerdotij functione alienos. neque enim licet cuique pro libitu ſuo concionari, etiamſi nihil mali concionetur. Oportet enim vt concionatores prius vocentur & eligantur, anteq̃ verbi miniſterium vſurpare cõtendant. Verum eſt, Apoſtoli à ſacerdotibus & magiſtratibus huius mundi ad munus concionatorium vocati non fuerant, ſed à Chriſto qui imperiũ habet in cælo & in terra, hic ſi quem miſerit, legitimè ſacerdotio fungetur. Apoſtoli etiam multis & varijs miraculis vocationem ſuã declarárunt, vt nemo horum exẽplo non miſſus concionari pergat, hoc prætextu videlicet, q; licèt ab hominibus miſſus non ſit, tamẽ vocationem ſuam ex Deo habeat. Si à Deo vocatus, fac vocationem tuam probabilẽ facias, ſicut Moyſes, ſicut Aaron, ſicut alij Prophetæ, & ſicut Apoſtoli noſtri de quibus iam loquimur. Sed hæc ſuffecerint: ad contextum reuertamur.

Multi autem eorum qui audierunt uerbum, crediderunt, & factus eſt numerus uirorum quinque milia.

Rectè quidam dixit, è ſanguine occiſorum Chriſtianorum naſci Chriſtianos. Tyrannis enim interdum occaſio eſt, vt multi ad fidei veritatem perueniant. Ecce enim Apoſtoli Petrus & Ioannes rapiuntur & in carcerem conijciuntur: ſed qui concionem audierant, propterea non deficiunt à Chriſtiana religione. Factus eſt enim numerus credentium virorum circiter quinque millia. Quare addit virorum? vt intelligamus mulieres & pueros, iuxta veteris legis conſuetudinem non numerari. Tu autem hic rem diligenter conſideres velim. Multi, inquit, eorum qui audierunt verbum, crediderunt. fides enim, iuxta Paulum, ex auditu eſt: auditus autem per verbum Chriſti. Quòd ſi iſti ſub veſperam non ingreſſi fuiſſent concionem Apoſtolorum, quomodo perueniſſent ad fidem? In œnopolijs, aut ĩ theatro nihil audiſſent de Chriſto vnde ędificati fuiſſent: at dum templum ingrediuntur, audiunt verbum Dei, indeq; ædificantur, & incorporantur Chriſto. Et tu ſi occaſiones pietatis non fugeris, ſat occaſionis habebis, vnde proficias de virtute in virtutem. Sequitur.

Factum eſt autem in craſtinum ut congregarentur principes eorum & Seniores & Scribæ in Hieruſalem, & Annas princeps Sacerdotum, & Caiaphas, & Ioannes, & Alexander, & quotquot erant de genere Sacerdotali. Et ſtatuentes eos in medio, interrogabant: In qua uirtute, aut in quo nomine feciſtis hoc?

Videmus hic quòd Principibus Hieroſolymorũ nõ viſa ſit res leuiſſima, vt ſinerent Apoſtoli vt prædicarent, poſſet quiſpiã dicere: Quid eſt quòd ſibi metuant à paucis obſcuris & indoctis, hominis dãnati & crucifixi diſcipulis? Sed Principes illi rem aliter examinant, ve quorum conſcientia ſeipſos accuſabat iniuſtiſſimi homicidij, & qui timebant, ne vulgò perſuaderetur CHRISTVM iniuſtè & per inuidiam ab illis in crucem actum: hinc omnia ſic inſtituunt, quaſi omnia iure, nihil temerè agere velint. Tu porrò vide faſtum mundi cum humilitate CHRISTI collatum. Congregantur in craſtinum principes Iudæorum, & Seniores, & Scribæ in Hieruſalem, & Annas princeps Sacerdotum, & Caiaphas, & Ioannes, & Alexander, & quotquot erant de genere Sacerdotali. breuiter quotquot præeminebant in Hieruſalem, ſine poteſtate, ſine dignitate, ſine nobilitate, ſine eruditione conueniebant. Contra quos? contra duos piſcatores, Petrum & Ioannem. Sic enim inquit Lucas: Et ſtatuentes eos in medio, interrogabant: In qua virtute, aut in quo nomine feciſtis hoc? Putant fortè Apoſtolos conſpectis tot proceribus non auſuros vel contra mutire. Et quid erat obſecro neceſſe, vt multis rogarent? quare non rogauerant in templo, antequam vinctos conieciſſent in carcerem? et poterant quidem hoc audire in templo ab ipſo Petro, dum facti ſui rationem redderet populo.

Atqui,

Atqui,sicut suprà diximus, capita illa non ingrediebantur templum, sed ex seruis suis accipiebant,quæ in templis gerebantur.Et serui plerunque in hoc sunt,vt Dominis annuncient non quæ vera sunt, sed quibus delectari nouerunt dominos suos.Certè hoc conciliũ per omnia nobis refert illud in quo Dominus noster Iesus Christus iniustè cõdemnatus fuit,quem etiam primùm in tetrogationibus quibusdam irretire cupiebant. atqui non est consilium, non est sapientia,non est prudentia contra Dominum. Adnotauit Chrysostomus quòd hic Annas princeps sacerdotum dicitur, quum in passionis Dominicæ historia Cayphas summus sacerdos fuerit:hoc quod legi Dei aduersabat plurimũ. Nam & Egesippus dicit temporibus Christi,summi sacerdotij ius interijsse,aut auaritia interceptum, aut potiorũ insolentia, qui licere quod vel lent ius putabãt. A principio enim Aaron summus sacerdos fuit, qui ad filios suos ex voluntate Dei vnctione legitima trãsmisit sacerdotij prærogatiuam, à quibus per ordinem successionis constituti sunt principatum sacerdotij gerentes: vnde patrio more cõualuit neminẽ fieri principem sacerdotum, nisi qui esset ex sanguine Aaron,cui primò ius istiusmodi sacerdotij delatum est. Alterius autem generis viro, nec regi quidem licebat succedere. Posteaquã verò Iudæa regio Romanis facta est tributaria, & Romani Præsides suos posuerunt in Iudæam, tum cœperunt & Romani,& horum vicarij(vt qui erant auarissimi, & legum Dei prorsus ignari)sacerdotij dignitatem primam non ijs designare quos commendabat vel pietas,eruditioque in lege patria atq; virtus,vel generis successio & ordinatio Dei:sed ijs qui vel opulẽtissimi plurimum numerassent, vel Romanorum partes sequentes plus habebant fauoris.Proinde nihil supererat in toto sacerdotum ordine integri,nulla erat legitima ordinatio, nihil fiebat à sacerdotibus quod lex postulabat:corrupta erant omnia,venalia erant omnia, precio & fauore constabant omnia. Et per talia media Cayphas & Annas etiam peruenerunt ad summi sacerdotij fastigium,quod etiam, vt apparet, alternatis vicibus obibãt, et quod illos mouit sacerdotium ambire, idipsum dum sacerdotium habebant,sequebantur. Diuitias & honores quærebant, propter illa etiam nihil intentatum relinquebant. Det Dominus ne paria exempla in Ecclesiam nostram vnquam irrepserint. Quum igitur concio Petri qua Christum populo commendabat, sacerdotibus intolerabilis videretur (nã qui Christi doctrinam sequuntur, diuitias & honores huius mundi non magnifaciunt) produxerunt Apostolos ad Senatum vt caussam dicerent. Iam quomodo Petrus Apologiam suam instituerit audiemus. Statuerunt enim eos in medio,videlicet, ne quid de responsis horum illos subterfugeret.

Li.3.ca.12.

Tunc Petrus repletus Spiritu sancto, dixit ad eos: Principes populi & Seniores, si nos hodie dijudicamur in benefacto hominis infirmi, in quo iste saluus factus est?

Duo interrogant Principes illi ab Apostolis:qua virtute hoc fecerint, & in cuius nomine hoc fecerint. Primum est quomodo potuerint:secundum an etiam licuerit.Nam sunt aliqua quæ quidem posses facere,sed quæ tibi non licet facere: vnde non solùm videndum est quid quantùmue possis, sed etiam quid te deceat. Sunt fortè aliqui inter vos,qui quod ad eruditionem attinet, iam possent forsan concionari & piè & doctè: sed quoniam ad hoc vocati non sunt, necesse est vt sint auditores & non doctores. Sic forsan sunt in hoc vestro numero,qui caussas inter concïues probè discutere possent, fortè non ineptiùs quàm qui ex magistratu sunt:sed tibi non licet, quod alijs potestate accepta licet. Ita iam dicimus Apostolos nostros interrogari qua virtute hoc miraculum fecerint, hoc est, quibus artibus,quibus medijs, an magica

gica quadam operatione vel aliter, &c. Deinde cuius nomine, cuius iussu hoc fecerint, quid fecerint non exprimūt. inuidēt enim misellis piscatoribus tantum honorem. Adde quod factum illud Apostolorum eiusmodi est, vt statim atq; nominatū est, cōtinuò & Apostolorum innocentiam, & principū tyrannidē arguat. Sed præstat audire D. Petrum sibimetipsi patrocinantem: verùm quid efficiet piscator idiota cōtra tam doctum collegium? nihil est quod Petri nomine timeas. habet enī patronum optimum, qui licèt non conspiciatur externis oculis, tamē reipsa sentitur: spiritum sanctū dico, quo repletus Petrus esse prædicatur. Hoc enim est quod Christus Apostolis suis dixerat: Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Dicit itaq; Petrus ad eos, idiota ad doctos, contemptus ad elatos, pauper ad diuites, discipulus Christi (nam & hoc addere lubet) ad ministros Satanæ: Principes populi & seniores, inquit; si nos hodie dijudicamur in benefacto hominis infirmi, &c. Nihil loquitur hîc Petrus per adulationem, neque tamen defraudat magistratus suo honore. Et magnam quidem emphasim habet quod dicit: Nos hodie dijudicamur, examinamur & protrahimur in iudicium, eò quòd homini infirmo benefecerimus, quasi dicat, magistratus non debebat terrori esse benè merentibus, sed malè agentibus, adeo vt hactenùs consueuerint examinari facinorosi: nunc eò res redijt, vt innoxij, immò benefici examinentur propter beneficia. Omninò oportebat nos ꝓpter talia coronari, & vt benefactores promulgari: nunc autem iudicamur, quia benefecimus homini infirmo, non potenti, non diuiti, non nobili, quamuis quis hoc inuidisset? Cæterùm si omninò scire vultis, cuius virtute aut potestate hunc saluum fecimus,

Notum sit omnibus uobis, & omni plebi Israël, quòd in nomine Domini nostri Iesu Christi Nazareni, quem uos crucifixistis, quem Deus suscitauit à mortuis, in hoc iste astat coram uobis sanus.

Magna grauitate sermones Diui Petri referti sunt. Nihil vobis occultabimus, quandoquidem eius facti rationem à nobis postulatis, nec vobis tantùm hæc volumus esse nota, sed omni plebi Israël. Quòd hic, qui iam per quadraginta annos claudicauit, iam coram vobis astat sanus, hoc acceptum ferat Iesu Christo Nazareno: huic, inquam, quem vos crucifixistis, huic quē Deus suscitauit à mortuis. In huius siquidem nomine, huius virtute sanus factus est hic, quem per quadraginta annos sanare nemo potuit. Apparet ex verbis Petri quòd primores populi etiam claudum illum in Senatum vocauerint, sicut olim cæcum natū, vt quocunque modo possent, miraculum hoc occultaretur, vel gloria huius Christo non adscriberetur. Quomodo putas sonuerunt hæc Petri verba in auribus Principum: Vos Iesum Christum Nazarenum crucifixistis? Et Deus Iesum Christum Nazarenum suscitauit à mortuis: quem vos occiditis, Deus viuum habere vult, quem vos calumniamini, per hunc Deus miracula operatur? Nostis, ô principes populi, nostis Iesum Nazarenum. Hic est Christus, hoc est, Messias vobis iam olim promissus: hunc Messiam vestrum crucifixistis, sed reuixit, non furati sumus corpus illius, sed Deus suscitauit illum.

Hic est lapis qui reprobatus est à uobis ædificantibus, qui factus est in caput anguli, & non est in aliquo alio salus.

Inconuenientia videntur esse Deum filium suum sic sinere humiliari vsque ad crucem, & deindè à mortuis resuscitare: sed hoc iam olim Propheta dixit nouissimis istis temporibus futurum. Ad hoc probandum pertinent hæc verba Petri. Est autem locus quem Petrus adducit apud Dauidē Psalmo CXVII, & eius multus est vsus in sacris literis noui Testamēti.

Chri-

Christus ipse apud Matthęū iubet Scribas & Pharisęos locum illum cōsulere. Tota verò vis Psalmi est, vt itelligamus Christū quidē ab hominib⁹ illis primū reprobandū, qui tamē illum maximè suspicere debebāt: postea tamē Christū in summā gloriā euehendū. Vult itaq; Apostolus dicere: An non legistis quid scriptura habet de quodā lapide qui ab ędificātibus reiectus primū fuit, deinde aūt electus in lapidē angularem? Lapis hic Chrs est, quē Daniel vaticinatur sine manibus de mōte abscisum: hūc vos reiecistis, & in crucē egistis. Vos enim ædificatores & coloni estis, quib⁹ structura Ecclesiæ cōmissa est. Atq; quoniā Christū reiecistis, Deus ipsum excitauit à mortuis, eoq; prouexit, vt iam non sit in aliquo alio salus.

Nec enim aliud nomē est sub cælo datū hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri.

Vos Scribę & Pharisæi Chrm exomniū piorū numero secluditis, nec boni viri appellatione dignū iudicatis: immò & blasphemū & dei aduersariū appellatis, tantū abest vt illū cęlo dignū iudicetis: at ego dico vobis, ꝙ nihil aliud sub cælo noïari possit, in quo salus nostra cōsistat pter Chrm. Nemo enī venit ad patrē nisi per filium, et ipse Chrs via, veritas, & vita est, et qui laborāt & onerati sunt, si refocillari cupiūt, necesse est ad Christū cōcedant. Ipse enim est caput corporis Ecclesiæ, qui est principiū, primogenitus ex mortuis, vt sit in oībus ipse primatum tenens: quia in ipso cōplacuit oēm plenitudinē diuinitatis inhabitare, & per eū recōciliari oīa, in ipsum pacificans per sanguinē crucis eius, siue q̄ in terris, siue q̄ in cælis sint. Preciosissima hæc est sentētia, & oībus Christianis magnifacienda, ꝙ scilicet nemini extra Chrm vnq̄ patuit vel patebit aditus ad regnū cęlorū. Per quē enim saluatus est primus homo, per illū etiam saluari debent, quotquot salutis futuri sunt participes. Et saluandorū vna est & eadem fides tam in veteri quàm in nouo testamēto, nisi quod illi crediderūt venturum, quem nos iam venisse credimus. Et quod illorum Sacramenta pręfigurabant, hoc nostra reipsa conferūt: qua de re alibi fusiùs diximus. Sic autē saluantur quicunq; saluantur, non sola fide sicut aliqui autumant, sed etiam obseruatione mandatorum eius, quæ tamen citra fidem nihil est, nihilq; ad salutem prodest. Abel primus iustus & martyr fidem quidem habuit in futurū Christū, sed illius virtutes scriptura nō tacuit. Abrahæ fides plurimum cōmen datur à Paulo, sed illius bona opera nō silentur à Diuo Iacobo. Hæc propter illos dicimus, qui sic solent argumentari: Non est aliud nomen sub cælo datū hominibus (intellige præter Christū) in quo oporteat nos saluos fieri: ergo sacrificiū missæ, eleemosynæ, charitas, cultus diuorū, & reliqua humana opera non saluāt. Qualis est hęc illatio: Per vnicū Christū nobis cōfertur salus, ergo cętera nihil faciūt ad salutē? ergo & Deū patrē, & Spiritum sanctū excludemus à negotio salutis nostræ? Si vnicus & solus Chrs oīa absoluit, ergo nec tua fides quidquā facit ad salutē tibi parandā? non ita est, ò boni, non ita est. Per Christū illi tantū seruantur, qui q̄ ipsis præscribit ex aīo amplectuntur: atqui Christus nō solā fidem, sed & alia pietatis exercitia præscribit. Nec Petrus suam concionem in hoc instituit, vt doceret Christum solùm nos saluos facere: sed vt ostenderet nihil præter & extra Christū nos posse saluos facere. Pœnitentia bona, fides bona, eleemosyna bona, ieiunium bonum, sed non nisi in Christo fiant. Iudæi sperabant se consecuturos salutem etiāsi nō amplecterentur Christi doctrinam: verùm si Petro credimus, frustrà hoc sperabant, quum Christus ostium sit ouium, & solùm per Chrm perueniat ad patrē. In sequentibus verò audiemus oīnō contrarias Iudæorū doctrinas, eorū scilicet qui putabāt Chrm quidem esse amplectendū ei qui cuperet salutē, sed Chrm, hoc est, Christi doctrinam non sufficere ad salutem, nisi illi adiungeretur & Mosis doctrina. Sed hac de re suo loco dicemus.

Coloss. 1.

Cęterũ quid opus est hoc in loco prolixa desputatione refellere illorum prauas opiniones qui sic Christum prædicant, vt quæ Christus ipse docuit porrò repudient? an non audimus quid Petrus postularit ab illis qui volebant saluari? Pęnitentiam, inquiebat, agite, & conuertimini, & baptizetur vnusquisq; vestrûm in nomine domini Iesu Christi in remissionem peccatorũ, & accipietis donũ Spiritus sancti. Sed pergamus.

Videntes autem Petri constantiam & Ioannis, comperto quod homines essent sine literis & idiotæ, admirabantur, & cognoscebāt eos quoniam cum Iesu fuerant, hominem quoq; uidentes stantem cum eis qui curatus fuerat, nihil poterant contradicere.

Dum olim emitteret Deus Hieremiam ad rebelles illos Iudęos, dicebat illi. Tu ergo accinge lumbos tuos, & surge & loquere ad eos omnia quæ ego præcipio tibi, ne formides à facie eorum, nec enim timere te faciam vultum eorum. Ego quippe dedi te hodie in ciuitatē munitam, & in columnam ferream, & in murum æreum super omnē terram Regibus Iuda, principibus eius & sacerdotibus, & omni populo terræ, & bellabunt aduersum te & non pręualebunt, quia ego tecum sum, ait Dominus, vt liberem te. Et dum Christus emitteret discipulos suos, inter alia dicebat eis: Dabo vobis os & sapientiā, cui omnes aduersarij vestri non poterunt resistere. Hoc quam verũ sit, Lucas noster nobis iam sufficientissimè demonstrat. Tam constāter enim disputat Petrus ac patrocinatur Christo, vt principes illi admirari quidem possunt de illius disputatione, sed hanc refellere nō possunt: et tanto magis admirantur, quanto minus putassent tantum scientiæ, & cōstantiæ esse in hominibus eiusmodi plebeis. Euangelium testatur Iudæos etiam olim admiratos super doctrina Christi, non solum quando adhuc puer duodecim annorum cum illis disputabat in tēplo Hierosolymitano: sed etiam postea quum iam vir factus in templo docebat. Vnde huic, inquiebant, tanta doctrina? & quomodo hic literas scit, quũ non didicerit? pari modo iam Christi contingit Apostolis. Nemo illos tanti hactenus fecerat, vt possent vel auderent congredi cum doctissimis Iudæorum. Multi eius sunt audaciæ aut temeritatis potiùs, vt etiamsi ipsi sint ignauissimi & illiteratissimi, tamen audeant in literarum certamē vocare etiam doctissimũ quenq;. Sunt rursum etiam qui magnę sunt eruditionis, qui in doctorum conuentu vix ausint mutire. Sunt enim diuersa & varia Dei dona, & alius hoc, alius verò aliud donum ex Deo habet: in nostris verò Apostolis multum est, quod etiam doctissimos Iudæos in admirationem ducat. Magna in ipsis est sacrarum literarum eruditio, & quod ex sacris habent, magna fortitudine & constantia audent proferre. adest in præsentia quem vnico quasi verbulo sanârunt, & suis membris restituerunt, sicq; omnia & agunt & loquuntur, vt nemo illos alicuius vanitatis arguere possit. Et quinam sunt? sunt homines sine literis & idiotę: vnde illis igitur tanta eruditio, tanta fortitudo, vnde virtus faciendi miracula? Fuerunt, inquit, cum Iesu Nazareno, ergo ab hoc ipso habent, quidquid sunt & habent. Quid igitur faciunt Iudæorum proceres non valentes Apostolos Christi refellere? anne se in ipsorum discipulatũ tradũt? nequaquã. Sed quid?

Iusserunt autem eos foras extra concilium secedere, & conferebant adinuicem, dicentes: Quid faciemus hominibus istis? quoniam quidem notum signum factum est per eos, omnibus habitantibus Hierusalem manifestum est, & non possumus negare: sed ne amplius diuulgetur in populum, comminemur eis, ne ultra loquantur in nomine hoc ulli homini. Et uocantes eos, denunciauerunt ne omnino loquerentur neq; docerent in nomine Iesu.

Quare iubent Apostolos secedere? haud dubiè non alio nomine, nisi vt illi liberiùs super hoc negotio consultare possint, & ne Apostoli impia illorũ audire possint consilia. Sed quid opus est multis consultationibus? sola pœnitentia, & fide, & obedientia opus fuerat, non longis & friuolis consultationibus.

Hiere. 1.

nibus. Sed vide quam perplexi sint,
quàm imprudentes, quàm destituti om
Ioan.11. ni consilio. Quid faciemus, inquiũt, ho
minibus istis? Olim dũ ad Iudæorũ pro
ceres referebatur miraculũ illud cele-
berrimũ, quãdo Chrs resuscitauerat La
zarũ, etiam cõgebãt cõsiliũ, quo coacto
dicebãt: Quid facimus? quia hic homo
signa facit, si dimittimus eum sic, oẽs
credent in eum. Non aliter etiam hoc
in loco consultant. Quid faciemus ho-
minibus istis? Quid? remunerandíne
sunt magnis donis, anne afficiendi ma-
gnis contumelijs? Quid faciemus ho-
minibus istis? non multa diuinatione
opus est, interrogate Apostolos, & con
festim dicent vobis quid vos facere o-
porteat. Dicẽt vobis id quod alijs q̃ sal
uari cupiunt: Pœnitentiã agite & bapti
zetur vnusquisq; vestrûm in noĩe Iesu.
Quid enim aliud præscribendũ est eis,
qui ipsa veritate compulsi & conuicti
non habent quod contradicant, & qui
ipsi vltro fatẽtur Apostolorũ integrita-
tem? sed rursum discutiamus singulas
partes prælecti textûs. Proceres Iudæo-
rum iubẽt Apostolos extra conciliũ se-
cedere, hoc ꝑ se impium nõ esset, nisi
aliud malum intercessisset. Nam ita ha-
bet conciliorum ratio, vt illi quorum
caussa agitur, nõ aud[illegible]r sententiarũ col
lationem. Si enim audirent, fortè malã
conciperẽt inuidiæ suspicionem de illis
quos sibi aduersari audirent: verùm
aliquem indicta caussa condemnare,
etiam apud Ethnicos grande piaculum
Ioan.7. æstimatum est. Et probus ille: Nun-
quid lex nostra iud[illegible]at hominem, nisi
prius audierit ab ipso & [illegible]ognouerit
quid faciat? Addit, Conferebant ad in-
uicem. Et hoc laudabile est, vt in con-
ferendis sententijs ac consilijs alter
alterum audiat: sic enim fiet vt im-
prudentium non probè expensa con-
silia emendentur, & prudentium ad
executionem veniant. Vnde etiam
decet vnumquemque in Senatu suo
liberè quæ sentiat eloqui, nullius per-
sonæ habita ratione. Fit enim inter-
Dan.13. dum vt puer Daniel animaduertat ea,
quæ seniores illi non cogitant: sed hac
de re aliàs. Sequitur. Quid faciemus
hominibus istis? Apparet hæc verba
per contemptum dicta esse. Quare e-
nim non dicunt: Quid statuendum est
super viris istis magnificis, qui tam di-
sertè quæ Religionis sunt exponunt,
qui miraculum tam ingens operati
sunt? nihil possumus celare, signum
quod fecerunt, notum factum est om-
nibus. Quid igitur longa deliberatio-
ne opus est? et præstat apertum esse,
quàm occultum: sed audiamus con-
silium. Et cõminando cõminemur eis
ne vltra loquantur in nomine hoc vlli
homini. Hoc est consilium, rogas an
hoc executi sint? vtique vocantes e-
nim eos denunciauerunt eis, ne om-
ninò non solùm loquerentur in nomi
ne Iesu, sed de hoc ne hiscerent qui-
dem. O imprudentes consiliarij, fru-
strà hæc mandatis. Nam veri serui Dei
non verentur minas hominum: sed qui
ideo loquuntur vt hominum gratiam
sibi concilient, ijdẽ tacere solent vt ho
minum minas effugiant. Et Dominus
Apostolis dixerat: Nolite timere eos
qui occidunt corpus, animã autẽ occi-
dere non possunt, &c. Sed pergamus.

Petrus verò & Ioannes respondentes dixerunt ad eos: Chrysost.
Si iustum est in conspectu Dei nos potiùs audire quàm annotauit
Deum, iudicate: non enim possumus quæ uidimus & hic Christo
audiuimus non loqui. Dei nomen
attribui.

Egregia hæc est Apostolorum senten-
tia, & ab omnibus hominibus, maximè
verò Christianis consideranda, nimirũ
quòd Deus potiùs audiẽdus est, quàm
homines, intellige si homines aliquid
cõtra Deum statuere vellent. Sed rem
apertius eloquemur. Non est dubiũ q̃n
creator semper ac perpetuo oĩbus crea
turis ꝑferendus sit, & illius gloria oĩm
glorijs anteponenda. Iam etiam nõ est
dubium, quin & creaturis suis debea-
tur honor, suaq; reuerentia & obedien
tia. Sic in decalogo duæ sunt tabulæ: in
priori quid Deo, in secũdo quid homi-
nibus debeamus, exponitur. Quia verò
Deus maior est hoĩe, præcepta prioris
tabulæ maiora sunt, & ideo etiam præ-
ferenda

ferenda præceptis secundæ tabulæ. Quũ igitur iam aliquid præcipiat Deus quod homo prohibeat, quis non videt Deo potiùs esse obtemperandũ quam homini? Igitur hominũ præcepta perpetuò conferẽda sunt ad præcepta Dei, vt si cum his coueniunt, compleantur: sin minus, porrò respuantur. Si autem homines idem mandant quod Deus, iam propter Deum mandatũ implendum venit, non propter homines. Sed hac de re forsan copiosius dicemus in caput sequens: iam expendamus verba Apostolorũ. Vos, inquiũt, iudicate an in cospectu Dei iustum sit vos potiùs audire quàm Deum. Denunciastis nobis, volũt dicere, ne vltra loqueremur de Christo: at quam iustè illud denunciaueritis quis no videt? Deus iubet vt Christi verba & facta populis vniuersis deprædicemus: vos autem diris minis ne illud faciamus prohibetis? Vtri iam obediendum? vter contẽnendus? Deus ne, an nos putidi homines? Sed quid opus est multis verbis? quid necesse est prolixiùs cõsultari? Vos iudicate & eloquimini quid vobis videatur super hac re. Ipsæ conscientiæ vestræ testãtur Deo potiùs esse obtemperandũ quam vobis. Quum igitur Deus iusserit nos Euangelium Dei prædicare, non patie mur nos vllis minis ab instituto nostro retardari. Non hic quærimus quid hominibus benè consultum videatur, sed quid Deo: ergo non possumus quæ vidimus & audiuimus non loqui. Quid viderunt? quid audierũt? Christi incarnationem, in terris peregrinationem, miraculorũ operationem, legis & prophetarum veram expositionẽ, & passionem, deniq; resurrectionem, in cælos assumptionem, & Spiritus sancti missionem, atq; reliqua quæ à Christo in mandatis acceperant. Obseruandum hic diligenter quòd Apostoli dicunt & docent probè iudicandũ & expendendũ esse, quid in conspectu Dei iustum sit. Eò enim omnia hominum consilia dirigenda sunt: nõ satis est iudicare quid è Repub. sit, sed ante omnia considerandum ne quid gloriæ Dei, ne quid Christianæ charitati præiudicet consilium tuum.

Nota

At illi comminantes dimiserunt eos, non inuenientes quomodo punirent eos propter populum: quia omnes glorificabant Deum in eo quod acciderat. Annorum enim erat amplius 40. homo in quo factum fuerat signum istud sanitatis.

Idem faciebant Christo. Sæpissimè enim Christum libenter interemissent, verùm timebant plebẽ, quia illum pro Propheta habebat. Et cùm nouissimè certò constituissent Christũ de medio tollendum, dicebant: Non in die festo, ne fortè tumultus fieret in populo. Et cùm Lazarus resuscitatus multos mouebat vt in Christum crederent, consiliũ capiebant summi sacerdotes etiã Lazarũ interficere, quia sicut Ioannes testatur, multi propter illum abibãt ex Iudæis, & credebant in Iesum: sic hoc in loco nihil aliud verentur Principes Iudæorum, nisi quod miraculo hoc manifestato, plures credituri sint in Christum. Prohibent ergo Apostolis, addẽtes etiam minas, ne aliquid posthac loquerentur de Christo. Sed quare non occidunt eos, vt tuti sint posthac ab illorum insultationibus? quia non inueniebant, inquit Lucas, quomodo puni rent illos. Non deerat animus, aderat malitia, sed deerat occasio, quę sola malitiæ opus est. Tunebãt enim plebem, non timebant Deum, cuius filium pau lò antè crucifixerant. Populum timẽt, qui scilicet fortè sæuijsset in primores, si Apostolos occidere parassent. populus enim non calũniabatur, sed magnifaciebat miraculũ illud. Quis enim nõ admiraretur hominem qui per quadraginta annos claudus fuerat, vnico quasi verbo à priuatis & nulla sęculi huius dignitate claris sanatum? Igitur audiẽtes populum magnis laudibus miraculum illud euehere, non audebãt aliqua pęna afficere eos, per quos miraculũ fuerat factum: vnde si iuxta hominum iudicium loqui volumus, nihil remorabatur primorum maliciam, quo minus videlicet

Ioan. 11

delicet Apostolos interficerent, nisi timor plebis cui scilicet timebāt seditionem: verū si iuxta veritatē ipsam loqui voluerimus, ille impiorū reprimebat conatus, qui etiā Apostolorū crines in numerato habet. Neq; enī volebat Apostolos suos ab initio prædicationis suæ morti tradi, sed voluit vt prius multis in locis iacto verbi Dei semine, posteà tandē sanguinis effusione Euangelium Christi obsignarent..

Dimissi autem venerūt ad suos, & annunciauerunt eis quāta ad eos principes sacerdotū & Seniores dixissent.

Nunq̄ tam seuerè ac crudelitèr patitur Dominus suos affligi, quin semper tristibus lęta, infelicib9 felicia admisceat, neq; patitur nos tentari supra id quod possumus sustinere. Si enī piorū tribulationes nulla interrūperet consolatio, possent impij iudicare ipsam pietatem Deo esse exosam: si autem pij semper in hoc seculo suam haberent prosperitatem, viderentur illi ꝓpter hāc oīa facere. Sed iuuat super hac re audire D. Augustinum lib. . de Ciuita. dei cap. 8. Placuit diuinæ prouidentię, inquit, pręparare in posterū bona iustis quibus nō fruentur iniusti, & mala impijs quibus nō excruciabuntur boni. Ista verò tēporalia bona & mala vtrisq; voluit esse cōmunia, vt nec bona cupidiùs apperātur quæ mal quoq; habere cernuntur, nec mala turpiter euitētur, quibus & boni plerunq; afficiuntur. Interest autē plurimum qualis sit vsus vel earū rerū quæ prosperę, vel earū quæ dicuntur aduersæ. Nam bonus bonis tēporali[bus] nec ext[o]l[l]itur, nec malis frangitur: malus autē ideo huiusmodi malis punitur, quia felicitate c[orrum]pitur. ostēdit tamen Deus sæpè etiam in his distribuendis euidentius operationem suam. Nā si nunc omne peccatum manifesta plecteret pæna, nihil vltimo iudicio reseruari putaretur: rursum si nullum peccatum nunc puniret apertè diuinitas, nulla esse prouidentia diuina crederetur. Similiter in rebus secundis, si non eas Deus quibusdam petentibus euidentissima largitate concederet, non ad eum ista pertinere diceremus: item quę si eas omnibus petentibus daret, non nisi propter talia præmia seruiendum illi esse arbitrarētur, nec pios nos faceret talis seruitus, sed potius cupidos & auaros. Hactenus August. doctè, piè, ac prudēter. Hæc autē ideo hoc loci disserere voluimus, q̄a videmus sanctis Apostolis nostris non omninò deesse consolationem. Magna quippe cōsolatio est, si quis habet fidos & beneuolos amicos, in quorum sinus liceat tutò deponere, quidquid te vel molestat, vel delectat. Vnde Apostoli à concilio demissi statim ad suos cōcędunt, eisq; omnia quæ cōtigerant annūciāt, hoc quod Apostolis ad consolationē, reliquis autem ad ædificationem proculdubio faciebat. Hoc enim facto docebātur qua fortitudine veritati patrocinandum sit, & quàm nihil possit humana prudentia contra Dei consilia. Sed ad contextum.

lib. 4. cap. 33.

Qui cum audissent, unanimitèr leuauerunt uocem ad Deum, & dixerunt: Domine tu qui fecisti cælum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt, qui Spiritu sancto per os patris nostri Dauid pueri tui dixisti: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Adstiterunt reges terræ, & Principes conuenerunt in unū aduersus dominum, & aduersus Christum eius.

Vbi discipuli Christi fuerint, vel quot illorum fuerint, & an omnes vnà congregati fuerint, ex Luca intelligere iā non possumus, licèt non dubitemus illos vt plurimum fuisse semper cōgregatos. Sed hæc siue sciamus, siue ignoremus parùm refert: hoc verò ad eruditionem nostram facere debet, quod videamus illos Deo gratias agere cōmunibus votis pro liberatiōe duorū Apostolorum Petri & Ioannis. Et me[r]itò hoc nomine Deo gratias agūt. nisi enī Deus principū furorē cohibuisset, nequaq̄ impuniti euasissent Apostoli illorum sanguinolētas manus. Qui cū audi[ss]ent, inquit, videlicet q[u]id in tē[m]plo, quid in carcere, quid itè[ru]m in conc[il]io cum Apostolis actum fuerat, leuauerunt vocem suam vnanimitèr, & qui cū flentibus fleuerāt, cum gaudentibus iā gaudent. Hoc enim membrorum natura & charitas habet, vt malè habente

vno

vno aliquo membro reliqua tristetur, sicut hoc ipsum alibi declarat Diuus Apostolus. Neque enim pij hominis est proximi salutem nihili facere, nedum de illius incolumitate tristari, vel de illius infelicitate in sinu gaudere. Tu iam vide quam piè & quã Theologicè omnia loquantur idiotæ illi: Domine qui fecisti cælum, & terram, mare, & omnia quæ in eis sunt. Hæc desumpta sunt ex Psalm. 134. In superioribus ab initio ferè huius libri, dum in locum proditoris Iudę alius substituendus fuerat Apostolus, illi autẽ ignorarẽt quem dominus iudicaret tanta functione aptum, sic ordiuntur orationẽ suam: Tu domine, qui corda nosti omnium, ostende quẽ elegeris ex his duobus vnum, &c. Tum enim opus erat vt declararet Deus se esse illum qui sciret quid esset in homine, & qui solus scrutaretur renes & corda: iam verò quoniam Apostoli virtute ac fortitudine opus habent aduersus Principũ consilia, prudentiam, & vim, itèm & ad operãdum miracula, potentiam Dei extollunt, huius consideratione magis animantur, non dubitantes quin nemo possit resistere ei quem constat cæli, & terræ, & maris tam conseruatorem quàm conditorem esse. Quod vero dicunt, Qui Spiritu sancto per os Dauid Patris nostri Dauid pueri tui dixisti, non sic intelligenda sunt, ac si fortuitù à bonis Christi discipulis dicta sint (sicut nos & precari & psallere solemus) sed cum magna attentione, & attentissima examinatione. Dauid enim à semetipso locutus nõ est, neque vt illa loqueretur ab homine edoctus est, sed Spiritus sanctus per os Dauid locutus est: vnde Prophetiæ illius nullo modo fallere possunt, & tutissimè illis innitimur. Iam quod Patrem suum vocant Dauid, haud dubiè respiciunt ad promissiones Dauidi & semini eius factas: quod vero Dauid vocant puerum vel seruum Dei, etiam facit ad maiorem fiduciam, & vt propheticæ magis pondus habeant. Vocant enim Dauid seruum siue puerũ Dei, quod ille semper Deo curæ fuerit, & ab illo quasi filij loco habitus, taceo quod Dauid etiam typus Christi fuerit. Sed quid tandem dixit Spiritus sanctus per os Dauid? Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Adstiterunt reges terræ, & Principes cõuenerunt in vnũ aduersus Dominũ, & aduersus Christũ eius? Desumpta sunt hæc iuxta supputationem nostram ex psalm 2. Est autem totius Psalmi tale argumentum. Christum in terris cõuersantem nobiscum, insatiabili odio Principes Iudęorũ ad mortem vsq; non destiterunt persequi, quemadmodum Euangelica omnis patefacit historia. Quẽ deindè in cælos assumptum, inq; patris dextera regnantem, & crudelius & numerosius gentiũ principes, & totius orbis præfecti addiderunt oppugnare: non ita quidam in semetipso, sed in nomine & membris eius, ita vt Christi nomen ac regnum de terra prorsus delere arbitrarentur atque conarentur. Hos ergo vtrosque Propheta in spiritu præuidens quod futurum erat, seua obiurgatiõe increpat, temeritatisq; ac vanitatis arguit eorũ audaciam detestans, & Dei iudicium aduersus eorũ malitiam venturũ proponens. Deinde sub persona Christi, quẽ introducit de seipso loquentem, de regno eius & principatu super Ecclesiam & omnem populũ fidelem, de æterna ipsius à Patre processione, de accepto à Patre dominio super omnes gentes, deq; potestate [illegible] quidem [illegible], peruersi autem cõ[illegible], veritatem omnẽ patefacit. Post quæ (sub persona Christi loquẽtis interposita) ipse ad exhortationem se conuertens, monet eos ad pœnitentiã sese conferre, & Christianę se disciplinę submittere, vt venturam valeant terribilem iram effugere. Sed audiamus cętum illum sanctum exponẽtem psalmi illius priorem partem.

Conuenerunt enim uerè in ciuitate ista aduersus sanctum tuum puerum Iesum quem unxisti, Herodes & Pontius Pilatus, cum gẽtibus & populis Israël facere, quæ manus tua & consilium tuum decreuerunt fieri.

Satis

Satis aperta est hæc accõmodatio Psalmi ad principes, seniores, scribas, sacerdotes: & sic omnes hostes, qui in vrbe Hierosolyma conuenerunt, egerunt contra Christum. Nota sunt enim hæc ex historia Dominicæ passionis, quomodo scilicet Herodes Chrm illuserit, Pilatus crucifigẽdũ adiudicauerit, gentes flagellauerint, ac spineã coronã capiti eius imposuerint, populus verò Israël hæc oĩa procurauerit. Probè autẽ hic cõsideranda & expẽdẽda sunt fideliũ verba, quũ haud dubiè Spiritus sanctus illa per eos locutus sit. Vocãt enim primò Iesum sanctum puerum, immò filiũ Dei: sic enim loquitur & interpretatur D. Hilarius in Psal. 2. scribens. Est igitur hic apertũ testimonium deitatis Iesu Christi Domini nostri cõtra oẽs oĩm ætatũ hæreses. Secũdò dicit Iesum à Deo vnctũ, hoc est, illũ esse verũ regẽ & sacerdotem, adeoq; Messiam ipsum patribus iam olim in veteri lege ꝓmissum. Huc ꝑtinet quod Christus de semetipso apud Lucã in Iudæorũ schola dicit: Spiritus Domini super me, eò ꝙ vnxit me, pauperibus euãgelizare misit me, &c. Et in Psalmo ad Christũ dicitur: Dilexisti iustitiã & odisti iniquitatẽ, propterea vnxit te De⸗s Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Qualis hæc fuerit vnctio qua Christus Dei filius ac Seruator noster vnctus sit, vltra humanũ captũ est, & credi qdẽ potest, pro merito aũt exprimi nõ potest. Quòd eñ Chrs à Deo vnct⸗ dicitur, nihil aliud significat nisi Deũ esse de deo, & vt Ecclesia canit, Deũ verũ de Deo vero, lumẽ de lumine &c. Neq; eñ putandũ est Dei filiũ Seruatorẽ nostrum ideo vocari Chrm, ꝙ vnguẽto aliquo externo & artificioso vnctus fuerit (hoc enim dictu & creditu absurdũ esset) sed ideo qa ab æterno à Deo patre genitus est, modo quidẽ ineffabili, sed Deo nõ impossibili, ita vt Paulus dicat ipsam diuinitatẽ in Chro corporaliter habitare: In ipso, inquit, inhabitat oĩs plenitudo diuinitatis corporaliter, & estis in illo repleti &c. ac si diceret: In alijs sanctis & electis Dei habitat etiã De⸗, sed spiritualiter, qa mouet & agitat, agitq; & gubernat, sed in Chro corporaliter habitat, hoc est, sic est in eo vt sit eadẽ persona cũ hoĩe Chro: sic est in Christo diuinitas, vt quidquid nos eius diuinitatis vel iã habemus, vel habituri sum⸗, ꝑ Christũ nobis cõtingat. Huc referri debet quod in Euangelio Ioannis legimus: Verbũ caro factũ est, & habitauit in nobis, plenũ gratię & veritatis. Et statim: Et de plenitudine eius nos omnes accepimus gratiam pro gratia. Et in eodem Euangelio loquitur Ioannes de Christo, ꝙ huic Deus nõ ad mensuram dederit Spiritum sanctum. Dictũ est autem figura prouerbiali, Dat ad mensuram, pro eo quod est, dat parcè & mediocriter. Qui enim largiter & effusè dat, non metitur quod dat aut numerat, sed cumulatim profundit. Ioannes Baptista ad mẽsuram accepit spiritum, sicut & reliqui sancti: vnde nequaq̃ poteſt Christo cõparari, tantum abest vt æquiparari queat. Vnctus est enim Iesus Spiritu sancto, siue oleo lætitiæ præ cõsortib⸗ suis, hoc est, vltra & supra cõsortes suos, vt parẽ nunq̃ sit habiturus. Sed breuiter hãc rẽ expediemus. Christus iuxta diuinitatem, siue diuinã suam naturã ab ęterno vnctus & sanctus fuit, nimirũ vnus cũ patre & Sancto spiritu Deus (Spũs eñ sanctus patris & filij spiritus perpetuò existit): secũdũ verò humanitatẽ suã statim in ipso conceptus, initio vnctus & sanctificatus est, vt quẽ intemerata virgo Maria de Spiritu sancto cõcepit. Quòd si simpliciter rẽ expedire voles, prima illa Ecclesia totã salutis nostræ administrationẽ per Christum operatam vocauit vnctionẽ. Sed iã sequẽtia videamus. Cõuenerunt, inquiũt, Herodes & Pilatus cũ gẽtib⸗ & populis Israël facere, q̃ manus tua & cõsilium tuũ decreuerunt fieri. Non dicunt Pilatum & Herodẽ cum compluribus suis fecisse quæ ipsi decreuerant, sed quæ Deus decreuerit. Quantũ eñ in Pilato & Herode, & Gentibus, & Iudæis situm fuerat, volebãt & conabãtur

Luce 4. Esaie 61. Psalm. 44. Hebre. 1. Coloss. 2. Ioan. 1. Ioan. 3.

& Christum & huius nomen de terris tollere, sed quia manus & consiliũ Dei prohibebãt, frustrati sunt conatus illorum. Deus enim decreuerat per mortẽ filij sui redimere genus humanum, hoc quod neq; Herodes neque Pilatus, immò neq; totus mundus prohibere potuit, vtcunq; omnes neruos suos cõ intenderit. voluntati enim Dei quis resistet? Quòd igitur per mortem Christi nos redempti sumus, non est quòd Pilato vel Herodi, vel Iudæis, vel Gentibus gratias agamus, qui hoc nõ habuerunt in votis, sed Deo qui malitiam illorũ in nostrũ bonum vertit. Rursus hic admonendi estis, ne hoĩes excusare volẽtes, Deũ iniustitiæ accusetis. Scio hos esse Satanæ conatus, vt hoĩbus peccato rũ excusationẽ persuadeat, Deũ aũt iniustitiæ arguat. quod eñ in paradyso semel fecit, hoc nunq̃ facere cessat. Et oĩnò p̄posterè iam agunt multi hoĩes, q̃ bona si q̃ operantur sibimetipsis, mala verò q̃ operantur Deo asscribunt, quũ oĩnò diuersum facere debebãt. Hinc olim Caiani illi hęretici, qui etiã Iudam, tanq̃ eũ qui cõsilij Dei ꝓmotor fuerit, beatificabãt, sed impiè & iniustè. Non eñ tradidit Iudas Chr̃m ideo, vt nobis cederet in salutẽ, sed per ignorãtiã & æmulationẽ, & auaritiã, & Dei abnegationẽ. Nã tametsi scriptura dicat, vt Epiphanius scribit, absurditates in extremis diebus ꝑ nos perficiẽdas: nõ tamẽ oĩnò aliquis ex nobis q̃ iniqua facim⁹, excusationem inuenerit, scripturæ testimoniũ ꝓducẽs vaticinãtis hæc futura esse. Nõ enim quia dixit scriptura facimus, sed quia facturi eramus, scriptura prædixit propter Dei prænotionẽ. &c.

Lib. 1. tom. 3. cap. 38. pag. 131.

Et nunc Domine respice in minas eorum, & da seruis tuis cum omni fiducia loqui uerbum tuum, in eo quòd manum tuam extendas ad sanitates, & signa, & prodigia fieri per nomen sancti um filij tui Iesu.

Sensus est, ita tandẽ futurum, vt liberè & intrepidè loquãtur verbũ Dei ad populum, si ille porrigat manũ & adiuuet loquentes addita virtute signorũ. Tu, inquiunt, qui iam iam filium excitasti, & ad dexteram tuam exaltasti, istorum quoq; minas infringe, & præsta vt & veritas vincat, & serui veritatis tuæ cũ dicendi libertate, tũ agendi potentia spectabiles efficiãtur. Sed more nostro rursum ab initio excutiamus singula. Nũc, inquiunt, ô Dñe, vide minas eorũ. Tu Dñs noster es, ad te ergo confugimus: tu Dñs es, tuum negocium agitur, nos serui tui sumus. & sicut non nisi ea q̃ iubes facere debemus: ita nihil nisi tu adiuueris implere ac ꝑficere valemus. Aspice itaq;, o Domine, in minas eorũ, magistratus scilicet, sacerdotum, & reliquorum capitum, qui diris cõminationibus nos ab Euangelij p̄dicatione ꝓhibere cõtendunt. Tantę illorũ sũt minæ, vt nisi tu nobis dederis fortitudinẽ, nemo nostrûm posthac vel de te hiscere audebit. Nunc itaq; dum nobis tam crudelia minitantur, & dum iussis tuis ex animo parere accingimur, da nobis seruis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum. Vides quid Apostoli hoc loci petant? non ambiũt humanas dignitates, non carnales potestates aut magistratus, nõ gloriam popularẽ: sed quid? vt valeant loqui verbum Dei, non vana Iudæorum vel Gentilium somnia, & illud valeant loqui citra trepidationem cum magna fiducia ac liberrimè. Vtrũque donum Dei est, & loqui verbum Dei, hoc est, nullos errores, nullas hæreses, nullaque hominum figmenta, & illud cum magna fiducia loqui posse. Vnde & Paulus ad Ephesios scribens inter alia dicit: Et ad hoc ipsum vigilantes in omni instantia & obsecratione pro omnibus sanctis & pro me, vt detur mihi sermo in apertione oris mei cum fiducia notum facere mysterium Euangelij, pro quo legatione fungor in catena, ita vt in ipso audeam prout oportet me loqui. Deindè rogant vt Deus velit extendere manum suam, hoc est, exerere potestatem suam ad facienda signa & prodigia, & hoc per nomen filij sui IESV. Vtrisque enim offendebantur Iudæorum proceres, & p̄dicatione Euangelij, & patratione miraculorũ. Atqui Apostoli mira virtute

Ephe. 6.

virtute opus habebant ad probandũ vocationẽ suam ex Deo esse. Iudæi enim signa quęrunt: qua de re etiam in superioribus diximus. Adde ꝙ miracula quę fiebant ab Apostolis in noie Iesu, multam auctoritatem, magnamq́, fidẽ conciliabant prædicationi Apostolorũ. Nõ enim difficile est creditu eum esse filiũ Dei, in cuius nominis appellatione tanta vis, vt etiã mortuos per illud reuocare possis. Tu vel hoc vnicum hic disce, vt magni facias verbi ministeriũ, pro cuius profectu tanto, serio Christi fideles rogarunt. Sed his absolutis quid exorarint Apostolici viri quęrendum est.

Et quum orassent, motus est locus in quo erãt congregati. Et repleti sunt omnes Spiritu sancto, et loquebantur uerbum Dei cum fiducia. Solet aliqñ Deus voluntatẽ suã externis quibusdã signis patefacere, vt fideles cõfirmẽtur, & infideles ad fidẽ cõuertantur. Quid enim hic tremor loci aliud significat nisi voluntatẽ Dei? Quã volũtatẽ Dei? quòd exaudierit illos orantes, velitq́, eis dare cũ fiducia loqui verbum Dei. Declarat itẽ tantã esse suã potentiã, vt nõ solùm hoĩes, sed & vniuersam terrã cõcutere, immò & funditùs si velit, ꝑdere possit.

2 Par. 7. Sic quondã Salomone in tẽpli dedicatione orante, etiã signo externo declarauit Deus se exaudiisse orationẽ Salomonis. descedit enim ignis de cælo, & deuorauit holocausta & victimas, & maiestas domini impleuit domũ. Sic Daniele ꝓ populo suo deprecãte, venit angelus Gabriel, & sua reuelatione testatus est ꝓcationẽ Danielis exauditã esse. Hoc loco aũt docemur piorũ preces ꝑpetuò à Deo exaudiri, sic vt si etiã non dat quod volumus, det tamẽ quod malumus. Sic enim loquitur August. Exauditę itaq; sunt preces fidelium sic, vt repleti sint Spiritu sancto, & locuti sint verbũ Dei cũ magna fiducia. Sed dicat hic aliquis: Quid hoc? nónne in die Pẽtecostes acceperunt Spiritum sanctũ? Quid igitur ait Lucas, ipsos nũc esse spiritu repletos? nũ interim post diem Pẽtecostes Spũ sancto caruerũt? nequaq̃: Sed tũc dicuntur sancti Spũ sancto repleri, quãdo se maximè in hoĩbus vis Spiritus sancti exerit, sic vt hoc ipsum non solùm qui eo agũtur, sed etiã alij intelligãt, certoq́; iudicare possint quidquid agitur, diuinitus non humanitùs fieri. Adde ꝙ Spiritus sanctus aliquãdo videt se subtrahere, facitq́; vt hoĩes sibi videantẽ quasi omni auxilio destituti: sic tandẽ fit vt dũ magno desiderio à pijs postulatur, rursus gratiæ suæ splendorẽ immittat. Sic hoc in loco, & hoc tempore non est dubiũ, quin fideles illi Hierosolymis captis duobus primoribus Apostolis in magna anxietate fuerint, apud semetipsos ꝑpendẽtes q̃ difficile sit Euãgelium ꝑdicari & prorogari, reluctãtibus oĩbus viris principibus. Sed adest spiritus cõsolator, & reddit ipsis aĩos, additq́; fiduciã, vt cõtempta hoĩm potentia, de solo Dei patrimonio sint securi. Hæc aũt nos nõ sic audiemus, quasi ad nos nihil pertineant, sed potiùs hęc oĩa vertamus in vsum nostrũ. Quum enim videmus nobis non omnia ex voto succedere, sciamus Dei hanc esse consuetudinem, vt aliquando sinat suos intelligere, quid quantúmue possint ab illo destituti. Deindè agnoscentes nostram infirmitatem recta ad Deum confugiamus, ab illo postulantes cum magna fiducia, quatenus nobis impartire velit Spiritum illum Paracletum, qui nos consolari pergat in omni tribulatione nostra.

Multitudinis autem credentium erat cor unum & anima una, nec quisquam eorum quæ possidebat aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia. His nihil aliud significat Lucas, nisi fraternam & verè Christianam charitatem apud illos neophytos obtinuisse, vt inter eos nullius inuidiæ vestigiũ appareret. Diuus meus Augustinus hunc locum pulcherrimè enarrat Sermone de verbis Apostoli 25 sic inquiens: Legimus in libro qui Apostolorum actibus asscribitur, tãtam sub memoratis viris deuotionẽ plebis fuisse, ita populi Christiani floruisse primitias, vt post acceptã fidẽ nemo domũ propriã sibi defenderet, & nemo suũ aliqd vẽdicaret:

ſed iure fraternitatis eſſent illis cuncta
cōmunia, ſcilicet vt qui eodē cōſortio
religionis tenebantur, eodē conſortio
fruerētur & vitę, hoc eſt, vt quibus erat
vna fides, eſſet vna ſubſtātia, q̄bus erat
cōmunis Chrs, cōmunis eſſet & ſump-
tus. Nefas enī putabant religioſi viri eū
ſibi participem non aſſcire in ſubſtātia,
qui particeps erat in gratia: atque ideo
charitate fraternitatis oīb⁹ cōmuniter
vtebantur, &c. Sed examinemus verba
Lucæ. Multitudinis aūt credentiū erat
cor vnū, & aīa vna, hoc eſt, in omnibus
cōcordabant, in nullo diſſentiebant, e-
rat eis vna fides, vna ſpes, eadēq; chari-
Pſalm. 132 tas. Ecce q̄ bonum, ait Pſaltes, & quàm
iucundum habitare fratres in vnum. Et
1 Cor. 13. ad hanc vnitatem exhortatur nos alibi
Paulus dicens: De cætero fratres gau-
dete, perfecti eſtote, exhortamini, idip
ſum ſapite, pacē habete, & Deus pacis
& dilectionis erit vobiſcū. Sed vnde no
bis hæc & tanta felicitas? audi rurſum
Pſalmographum: Deus in loco ſancto
Pſal. 67. ſuo, inquit, Deus inhabitare facit vnius
moris in domo, hoc eſt, Deus in loco
ſancto & trāquillo habitat, nec quiſq̄ il
lū vel moleſtare vel deturbare poteſt, &
idem ipſe per gratiā ſuā donat, & facit
vt q̄ aliàs inter ſe per oīa diſcordarēt, in
bona pace viuāt. In hunc ſenſum multi
ſunt Scripturarū loci, q̄ teſtantur Deū
eſſe pacis & tranquillitatis auctorem &
Rom. 15. largitorem. Vnde D. Paulus ad Roma-
nos ſcribens, hiſce verbis imprecatur
illis pacem & cōcordiam: Deus aūt pa-
tientiæ & ſolatij, inquit, det vobis idip-
ſum ſapere in alterutrū ſecundū Ieſum
Chriſtū, vt vnanimes vno ore honorifi
cetis Deū & patrē Dn̄i noſtri Ieſu Chri
ſti, &c. Vtinā o mihi chariſſimi, hæc ex
aīo perpēderemus, q̄d ſcilicet ſit: Mul
titudinis credentiū erat cor vnū & aīa
vna in Dn̄o. Quid enim eſt quòd oēs
Chriſtiani vocamur, oēs eandem ſalutē
ſperamus, eadem oratione vtimur, de
eiſdem Sacramentis participamus, & ta
men nulla eſt inter nos concordia nec
corporalium, nec ſpiritualium rerum?
Singuli ſuas habēt ſingulas fides, alter
ab altero in præcipuis fidei articulis diſ
ſentit, odijs & inuidijs oppleta ſunt o-
mnia: vt iam non poſſimus dicere mul
torum credentium vnum eſſe cor & a-
nimam, ſed paucorum credentiū, ſi mo
do tales credentiū appellatione digni
ſunt, eſſe diuerſa corda, diuerſos ani-
mos, & multiplicatam aut potiùs nul-
lam fidem. Sed quid efficiam querulan
do? iam ſæpius admoniti eſtis & a ma-
giſtratu veſtro & à me ſæpiſſimè, vt ſi
non ſemper, vel ſtatuta hora ad ſonitū
campanæ illius componeretis vos ad
precationem pro pace Eccleſiæ impe-
tranda: verùm eò vſque quorundam
progreſſa eſt malitia, vt ipſi non ſolùm
non precentur, ſed etiam alios precan-
tes impio cōtemptu irrideant. det Do
minus vt in tempore reſipiſcamus. Ad-
dit Lucas noſter. Nec quiſque eorum
quæ poſſidebat aliquid ſuum eſſe dice-
bat, ſed erāt illis oīa cōmunia, hoc eſt,
ſicut ipſi agnoſcebant q̄ ſibiipſis Deus
ſeſe totū dediſſet: ita & illi q̄dquid e-
rāt & habebant, fratrū cōmodis conſe
crabant. Sic impartiebant ſuas res con-
fratribus, ac ſi horum & non illorum
eſſent. mundus hic tales Euangelicos
non habet. Sunt enim qui etiam alie-
na vi occupant, tantum abeſt vt ſua alijs
impartire animos inducant: immò vul-
gatiſſimum eſt inter eos qui iam Chri-
ſtiano nomine maximè cenſeri volūt,
vt ſua temporalia bona arcis includen-
tes per fas atq; nefas alienis inhient o-
pibus. Sed quid ait Ioannes? Qui ha- 1. Ioan. 3.
buerit ſubſtantiam huius mundi, & vi-
derit fratrem ſuum neceſſitatem habe-
re, & clauſerit viſcera ſua ab eo, quomo
do charitas Dei manet in eo? Verùm
hac de re in ſequentibus plura. Sequit.
*Et virtute magna reddebant Apoſtoli teſtimoniū re-
ſurrectionis Ieſu Christi Domini noſtri, & gratia ma
gna erat in omnib. illis: neq; enim quiſq̄ egēs erat inter
illos.* Aperta ſunt hæc, niſi fortè aliquem
moueat, quare dicātur teſtimoniū dare
tantū reſurrectioni Chri. Sed hac de re
etiam in ſuperioribus nos dixiſſe me-
minimus. Totū negociū Chriſti hoc in
loco reſurrectionis Dn̄i noīe ſignificat:
nec

nec aliquid magis occultare studebãt primores illi Iudæorũ, atq; quod Christus a mortuis resurrexisset. Hoc enim concesso quidquid reliquũ de Christo magnificè prædicaũ, facillimè etiã creditur. Quid enĩ impossibile illi, qui suapte virtute à mortuis resurgere potuit? nec aliud de Christo dici tùm potuit, quod difficiliùs & Apostolis & reliquo populo persuaderi potuit, atq; quod verè corpore & animo à mortuis resurrexisset. Lucas itaq; hoc loco dicit, quòd D. Apostoli testimoniũ perhibuerint resurrectioni Christi, & hoc virtute magna: quod non solùm de miraculorũ operatione, sed etiã animi alacritate & fortitudine dictum esse intelligimus. In precatione sua in hæc verba precati fuerant: Da seruis tuis cũ omni fiducia loqui verbum tuũ. dedit ergo Dñs, & discipuli acceperunt quod orabãt: erat enim magna gratia in oĩbus illis. Nõ solùm Apostoli, sed & reliqui Christiani Euangeliũ Christi magno spiritu profitebant, & admirandis signis illi fidẽ cõciliabãt. Quid si hic gratiæ noĩe misericordiã, beneficentiã & humanitatẽ intelligamus? vt sit sensus magnã humanitatẽ in illis oĩbus fuisse, ita vt alter alterius onera iuxta Pauli doctrinã libẽter portauerit, alter ex aĩo alteri benefecerit: et sic pulchrè sequitur. neq; enim quisquã egens erat inter illos. Sic enim diuites suas diuitias cõmunicabãt, vt etiam illi qui alioqui tenuioris fortunæ erant, tamen nulla re indigebãt: et credibile est hoc. Vbi enim ditiores facilè tribuũt de suis, & egeni etiã paucis sunt cõtenti, ibi nulla potest egestas aut inopia esse: at vbi pauperes nulla re satiari volunt, & ditiores more suo tenaciores æquo esse volunt, ibi necesse est vt nunquam non in magna inopia viuamus. Sed ad contextum.

Quotquot enim possessores domorum ac agrorum erant, uendentes afferebant precia eorum quæ uendebant, & ponebant ante pedes Apostolorum. Diuidebatur autem singulis prout cuique opus erat.

Hac de re etiam in superioribus disputatum est. Tu itaque rursum negocium hoc diligenter expendas velim. Quòd enim aliqui hic vendunt domos & possessiones suas, non ex aliquo præcepto faciunt, nemo enim hoc illis inferrat: sed sola dilectione fraterna moti illud ipsum faciebant. Vendebãt, inquit, domos, vendebant & agros, & acceptam pro illis pecuniam ponebant ante pedes Apostolorum, hoc est, in potestatem Apostolorum dabant, vt isti pecuniarum illarum diuisores essent. Et diuidebant quidem illi, Apostoli videlicet, acceptam pecuniam in vsus fideliũ, prout cuique opus erat. Quid igitur hinc discimus? anne quòd nemo Christianus sit vel dici posit, nisi qui omnem substantiam suam in vsus pauperum distribuerit, & mendicato pane vixerit? nequaquam hoc conuinces ex aliquo sacræ scripturæ loco: sed hoc videmus quanta fuerit charitas inter Christianos primitiuæ Ecclesiæ, & discimus vt horum exemplo fratribus indigentibus libenter de nostris facultatib° impartiamus. Et si gloria Dei, vel Ecclesiæ profectus postulauerit, docemur etiã oĩa quæ possidemus fratribus, immò & impiorũ malitię relinquere. Cæterùm ꝙ Anabaptistæ hodie dicunt non esse hoĩem Christianũ cum qui propriã habeat substantiam, nouũ non est: nam tales maligni serpentis filios iam olim & audiuit & refutauit Ecclesia sancta atq; Catholica. Illius siquidem malitiosæ opinionis ante multos annorum centenarios fuerunt Manichæi, ad quos sic scribit D. Aureus Augustinus: Quid calumniamini quòd fideles ac iam baptismate renouati procreare filios & agros ac domos, pecuniamq; vllam possidere nõ debeant? deinde ex Paulo docet fidelibus illa oĩa cõcessa fuisse ab Apostolo. Quin & D. Augustin. de Hæresibus ad Quoduult Deum recenset inter alios Hæreses Apostolicos, quibus asscribit quòd omnes temporalium rerũ possessores vita æterna excludũt. Meminit horum etiã alibi Epiphanius Constantię Cypri episcopus, Tom.1. lib.2. ca.61. Sed quoniã

De moribus Ecclesię Catbol. cõtra Manich. li. 1. ca. 35.

Cap. 40.

super hac te in superioribus multa diximus, & in sequentibus rursum nobis eius rei mētio faciēda est, his q̄ diximus cōtēti, ad sequētia cōtextus ꝓgrediamur.

Ioseph autem qui cognominatus est Barnabas ab Apostolis, quod est interpretatum filius consolationis, Leuites, Cyprius genere, cum haberet agrū, uendidit eū, & attulit precium, & posuit ante pedes Apostolorū.

Quoniam Lucas dixerat Christianos vendidisse substantias suas, ne quis con fictum arbitretur, hominem magni nominis producit, quem etiam multis no minibus nobis cōmendat. Neq; enim vile quid æstimes quod Apostoli illi im mutarunt nomē, & tam honesto nomi ne illum decorarunt vt vocaretur Barnabas, quod Lucas ipse interpretatur idem esse quod filius consolationis. Ex vtroq; certè testamento apparet, quod etiā Deus ipse amicis suis imutarit nomina, vt Abrahæ, Iacob: in nouo verò Simonē vocat Petrū, filios verò Zebedei Boanerges, hoc est, filios tonitrui, quæ omnia quam vim habeāt, & quid portendant, non est huius vel loci vel operis ad viuum discutere. Sic & Apostoli, quod hic Lucas testatur, immutauerunt Iosepho suum nomen, vt postea vocaretur Barnabas, hoc est, filius consolationis. Sed vnde illi hoc & tam augustum nomen? ex Luca non liquet: vnde nobis vetitū nō est, varias & multas eius rei disquirere siue occasiones siue caussas. Nam si fortè Ioseph à Deo multum consolationis accepit, non im meritò id nominis habet. Nam & alibi virum dolorum legimus, qui multa passus est, & filium perditionis, qui perditioni destinatus est: sic filij iræ, qui Dei iram meruissent, sic filij tenebrarū, sic filij lucis alibi appellātur. Secundò quoniam fortè peculiarem gratiam habuit alios consolationibus efficacibus consolari, id nominis accepit. Tertiò, quòd mihi propiùs ad hoc institutum pertinere videtur, hinc illud nomen Barnabæ inditum, quod etiam venditione propriæ substantiæ inopiam aliorum subleuare non dubitauerit. Sed hac de re plus satis. Possem hic inuehi, & quidem meritò in eos, qui vel ex odio vel per contemptum solent filijs va na imponere nomina, quæ aliquandò pessimarum rerum varias & multas occasiones dare solent. Arguendi etiam sunt ij qui sua propria nomina occultātes, noua sibimetipsis confingunt, quo rum occasione haud dubiè multis imponunt. Nec eorum hic obliuisci possumus, qui baptizandis paruulis malūt veterum Iudæorum, quam Christi Mar tyrum nomina imponere: tantum nimi rum conceperunt odium aduersus Ecclesiam Christi. Sed hæc hactenus. Cæterùm quod Lucas noster Barnabā vocat Leuitam, non obiter tantum consi derandum est, sed hinc conijciendum, quod non tantum ex plebeiorum, sed etiam ex Sacerdotum ordine multi ad Christianismum aspirārunt. Hic itaq; Barnabas cum haberet propriū agrū, & hoc pro voluntate sua vti posset, vendidit illum, & attulit preciū, & posuit ante pedes Apostolorum, nimirū propter hoc, vt ipsi ex precio distribuerēt egenis quantum cuique opus esset. Ex hoc discimus vt bona nostra temporalia, quę nobis Deus liberalissimè con cessit, libenter cum fratribus nostris cō municemus, & si quando pauperū cura nobis commissa est, illos ex animo & fideliter curemus. Sic enim loquitur D. Ioannes: Si quis habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrē suum ege re, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo est charitas Dei in illo? Et Christus ait: Qui fidelis est in minimo, & in maiori fidelis est, & qui in modico iniquus est, & in maiori iniquus est. Si ergo in iniquo Māmona fideles non fuistis, quod verum est, quis credet vobis? et si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est quis dabit vobis? Verum quoniā hac de re sępissimè nobis dicendum est, hic præsenti capiti sit imposita finis.

Ioan. 3.

Lucæ 16.

CAPVT

CAPVT V.

IR autem quidam nomine Ananias cum Saphira uxore sua uendidit agrum, & fraudauit de precio agri conscia uxore sua, & afferens partem quandam, ad pedes Apostolorum posuit.

Veræ ac sanctæ pietati nunquam non sese immiscere conatur nefaria hypocrisis,& Satanæ ministri perpetuò volunt Simij esse ministrorũ Dei. Ab initio hoc incepit,& in finem vsque mundi sic perdurabit. Abel veræ pietatis, Cain verò impię hypocrisis simulachrũ gerit. Vterque offert, sed alter tantum Deo placet. Placet Abel Deo, Cain displicet. Ille potiora offert, hic nihil tale, sed forsan deteriora. Sed audiamus historiam, pulchram quidem, sed horrore plenissimam, hoc quod quæ statim sequentur, declarabunt. Ananias quidam erat (haud dubiè Hierosolymis) & coniugem habebat nomine Saphiram, hic vendidit agrum. Quare hoc? quia viderat idipsum multos alios Christianos facere. Et fraudauit de precio agri, hoc est, partem sibi pecuniarum seposuit. Quare hoc facit? quæris quare hoc? non quia tale quid ab alijs Christianis fieri cognouerat, sed quia Satanas tale consilium dederat, hoc quod ex sequentibus manifestum fiet. Duo autem sunt pessima vitia quæ hic Ananiæ cor obsederũt: ambitio nimirum, & infidelitas siue auaritia. Nam cum animaduerteret inter Christianos laudabile, gloriosum,& celebre haberi sua bona in commune conferre, & videbat Barnabam, cuius proximè meminimus, hac potissimum ratione tã præclarum cognomen assecutum esse, atq; ab omnibus pijs ob beneficentiam suã mirũ in modum cõmendari, affectabat & ipse cũ vxore sua honores & laudes, & cupiebãt vtriq; non minores aut illiberaliores haberi. Itaq; facultates suas vẽdunt,& allatã partẽ aliquã precij Apostolis distribuendã exhibẽt, vt & ipsi cognomẽ aliquod beneficẽtiæ suæ more nũmẽ tũ ab Apostolis,& gloriosam noīs sui famã inter alios Christianos sortirẽtur. Quare vero partẽ seponunt? quia nõ credebant Christi negocium quod tunc ab Apostolis tractabatur, diù inter tot minas Põtificũ, & psecutiones principum perdurare posse: nec credebãt, etiãsi Christianismus procederet, benẽdictionẽ Dñi tã efficacẽ esse, vt paucis opibus innumerã populi multitudinẽ nutrire queat. Proindè coïcato inter se cõsilio ipse Ananias cũ vxore sua Saphira, seponũt clã aliquid de precio facultatũ suarum, vt si vel secta deficeret, vel collatæ in cõmune opes absumerent, haberent ipsi vnde viuerent, quantumcunq; tandẽ alij egerẽt vel esurirẽt. Habes ergo iã cõsiliũ Ananiæ & Saphiræ, q illis nõ Spiritus sanctus, sed spũs mali gnus indiderat: non sic faciebant reliqui Christiani, sed longè alia ratiõe incedebant. Venditis enim agris vel domibus, cõferebant precia diuenditarũ suarũ possessionũ in cõmune, nõ sui cõpendij aut gloriæ humanæ gratia, sed ex mera & simplici fide in Christũ atq; charitate in proximũ: siquidẽ credebãt Christũ esse verũ illũ Messiã, qui sibi studẽtes & adhærẽtes Christianos nunq destitueret. Primũ qrite regnũ Dei, ait Chrs, & iustitiã eius, & hæc oĩa, & scilicet ad corporis sustentationẽ pertinẽt, adijcientur vobis. Sed nõ extra choream hic à quibusdam talis mouetur quęstio: ergóne nihil opum aut precij reponere licet? Cur igitur Ioseph in Ægypto reposuit frumenta? cur Chrs marsupiũ Iudæ cõmisit, vt in illo reponerentur q Apostolis donabant? Respondet ille, & piè & doctè, repositionẽ rerum suapte natura nec esse malam nec bonam, sed iudicari ex animo reponentis. Si enim animus fuerit pius ac fidelis, repositio erit pia. sic reposuit Ioseph frumenta, sic Christus nũmos: si vero animus infidelis & auarus fuerit, repositio erit impia. Exemplum habes Exodi 16. Nã alijs quidem diebus, si quid de Manna vsq; in alterum diem reponebatur, compu-

Quare Ananias sic facere uoluerit.

Ambitio.

Auaritia.

An liceat uiã aliqua reponere in futurum.

Gene. 41.

Ioan. 12.

computrescebat, & vermibus scatebat: si quid autẽ sexta die seu in Parasceue reponebatur, integrũ manebat. Quid hæc sibi vult variatio? nimirum significatum est eam repositionem, quę fit ex infidelitate & auaritia contra verbum Dei, frustraneam esse & impiam: eam autẽ quæ fit ex fideli industria, esse pro futuram. Breuiter qui sic reponit vt ma gis confidat in diuitijs quàm in Deo, & qui sic reponit, vt proximi commodũ inuertat, vterq; impius apud Deũ iudicatur. Et fit plerunque, vt qui toti student accumulandis opibus, nullam ex sua impia prouidẽtia capiant vtilitatẽ.

Pro. 11. Huc pertinent multa Scripturæ loca: nos pauca adducemus: Alij diuidunt propria et ditiores fiunt, alij rapiunt nõ sua, & semper in egestate sunt. Et ibidẽ: Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis, benedictio autem super caput vendentium. Haberem hic cõmodam occasionem inuehẽdi in crudeles illos vsurarios, quorum malitia & insatiabilis auaritia in caussa est, quo minus Dei donis cõmodè vti possimus: sed nolumus extra choream, vt aiunt, saltare. Audiuimus consilium Ananiæ & Saphiræ: iam quam feliciter eis cesserit audiamus.

Dixit autem Petrus ad Ananiam: Anania, cur tentauit Satanas cor tuum mentiri te Spiritui sancto, & fraudare de precio agri? nonne manens tibi manebat, & venundatum in tua erat potestate? Quare posuisti in corde tuo hãc rẽ? non es mẽtitus hominibus, sed Deo.

Audis quàm seriosè Petrus Ananiam increpet, quàm seuerè arguat? interrogatiunculę enim eiusmodi magnam vehementiam testantur. Sed discutiamus singulas partes. Anania, cur tentauit Satanas cor tuum mentiri te Spiritui sancto, & fraudare de precio agri? Audis Spiritum veritatis, audis & spiritum mendacij. de vtroq; testatur Euãgeliũ, quia Satanas mendax est, & pater mendacij: Spiritus verò sanctꝰ, spiritus veritatis est, ergo Satanas tentauit cor, siue vt alij legũt, impleuit cor Ananiæ, hoc est, inspirauit, suasit, nõ coẽgit Ananiã Satanas. Suadere enim potest, compellere vel vi adigere vt malis consentiamus non potest. *Satanas suadet non cogit.* Quid verò persuasit Satanas Ananiæ? vt mentiretur Spiritui sancto, hoc est, vt decipere conaretur Spiritum sanctum. Spiritum sanctũ? vtiq; non alium. Nam Spiritus sanctus perpetuus Ecclesiæ custos & dux est, à quo illa & regitur & defenditur: vnde quisquis Ecclesiæ iniuriam facit vel calumniam, non in homines mortales, sed in Deum immortalem peccat. *Quomodo mentitus sit Spiritui sancto Anania.* Sed quódnam est mẽdacium illud? Et fraudare, inquit, de precio agri? hoc est, tibi partem aliquam reseruare, nec tamen eius velle accusari? Fraus enim & mendacium est dum aliter loqueris, & aliter facis vel cogitas. Et tantæ abominationis res est omne vitium, vt etiã qui illud perpetrant, tamen eius nolint insimulari. Si Ananias certò persuasum habuisset in corde suo se non peccare, etiamsi reseruaret sibi partem aliquam accepti precij, nequaquã occultasset: sed Satanas qui persuaserat Ananiæ, vt hanc fraudem faceret, etiam persuasit, vt nefas illud conaretur occultare. *Nota.* Et talis certè mos & genius est Satanę, vt dum hominem ad peccati alicuius perpetrationem inducere conatur, nõ aperiat peccati malum, sed hoc ipsum omnibus modis celare studet: inducto verò & victo homine statim peccatum exaggerat, & quantum damni in se habeat ostendit, vt homo incipiat vel peccatum negare, vel propter admissum desperare. Vnde diligenter hoc in loco (sicut etiam vbiq;) verba D. Petri expendenda sunt. Satanæ opus est tentare & in peccatum inducere homines: eiusdem opus est hominem eõ inducere, vt peccatum non agnoscat. Si enim agnosceret, & de illo pœniteret homo, iam facilè posset ad indulgentiam peruenire. Exempla vbique in Scripturis obuiam tibi veniunt eius rei de qua loquimur, vt nõ sit necesse nos circa hũc locum verbosiores esse. Adam, Eua, Iudas tibi noti sunt: vnde rectè in oratiõne Dominica orare iubemur, dicentes *Et ne nos inducas in tentationem.*

Signifi-

Significat autem hic tentari siue in tentationem induci, non solum non tentari (nam nemo sine tentatione viuit in hoc mundo) sed tentationibus penitùs immergi, assentiri, ac à tentatione superari. Et quoniam in mentionem tentationis hic incidimus, no grauabor paucis explicare quæ sit differentia inter tentationem qua nos tentat Deus, & inter eam qua nos tētat Satanas. Dicit enim Iacobus: Nemo cum tentatur dicat se à Deo tentari. Deus enim intentator malorum est, hoc est, Deus nō est mal suggestor, sed omnis boni autor. Dicitur quidem deus tentare, sed longe alia ratione intelligendum est, quàm quum Satanas nos tentare dicitur. Deus tentat vt probet seu exploret fidem nostram, non quasi nesciens mentium humanarū, sed vt nos nobisipsis ostendat, ac mundo manifestos faciat. Sunt enim plurimi, qui sibi probè in Christianismo profecisse videntur, sibi persuadentes quasi toto corde Deo fidant ac adhæreant, idque priusquam sui periculum fecerint: at cum aduersitatis procellæ inciderint, tum demū reipsa comperiunt quam longè absint à perfectione iusticiæ. Qui ob id tentantur vt sibi cogniti fiant, vtque erudiantur, instruantur atque probentur: qui verò reuerà iam pij sunt, hi vt manifestentur glorificenturque a Domino tentari perhibētur, sicut scriptū est: Vasa figuli probat fornax, homines autem iustos tentatio tribulationis. Diabolus vero tentat non vt instruat, sed vt subruat, non vt erudiat, sed vt euertat, vt mactet, & perdat. In hunc modū tentauit Ananiam, hoc quod historiæ consequentia declarabit. Iam obseruandum quod Petrus hic fraudis accusat Ananiam, quum tamen quis putare posset hunc non potuisse committere fraudem in proprijs bonis. Atqui precium illud iam non erat proprium Ananiæ, sed pertinebat ad Ecclesiam, cui illud iam vouerat. Ante votum erat Ananiæ: post votum verò non est Ananiæ, sed illorum quibus libere consecrauerat. Vnde Petrus ad illum dicit: Nónne manens tibi manebat, & venundatum in tua erat potestate? hoc est, verè ac prorsus tibi nemine reclamante manebat, nemo cogebat vendere, & si vēdideras, nemo te cogebat precium adferre. nam seruare totum licebat. Ex his verbis apparet communionem rerum primitiuæ Ecclesiæ neque coactā fuisse, vt ille qui nō omnia vendidisset & pauperibus dedisset Christianus nō esset, neque talem qualem hodie somniant Anabaptistæ. Libera enim fuerat illa communio & spontanea, vt qui abundaret, ex copia libere & spontaneè impartiret egenti proximo quæ vellet: qui vero ipse egeret suis bonis, non daret ex molestia neque ex necessitate. Valeant igitur Apostolici, Manichæi & horum soboles Anabaptistæ, qui habētes res proprias cælo excludere conantur, nec pro Ecclesiæ membris eos habent. Habet Ecclesia qui renunciauerūt mūdo, ut D. Epiphanius, & non inflatur contra eos qui adhuc in mundo sunt &c. Addit Petrus. Quare posuisti in corde tuo hanc rem? tantum abest, vult dicere, vt hæc facere debebas, vt ne cogitare quidem debebas. Interrogat enim Petrus cum admiratione, qua admiratur audaciam Ananiæ, qui ausus fuit tantum peccatum in corde concipere. Habent verò omnia verba Petri suam peculiarem emphasin. Quare posuisti in corde tuo? etiamsi Satanas ad hoc sollicitaret, debebas tētatorem repellere, suadēti repugnare, non in cor tuum admittere, non tam malis suggestionibus obtemperare. Habet etiam suam vim quod Petrus non exprimit statim peccatum Ananię, vt quod peius sit quàm quod nominari inter Christianos debeat. Quare posuisti, inquit, hanc tē scilicet nefandissimā in corde tuo? Et addit. Non es mentitus hominibus, sed Deo. Quid hoc est dicere? Ananias non defraudauit homines, sed Deum: quia quidquid in pios collocatur, hoc Deus in se collatum esse existimat. Qui vos recipit, inquit alibi ad Aposto-

Margin notes: Tentat nos Deus & tētat nos Satanas. — Iacob. 1. — Eccle. 17. — Obser. — Communio rerum libera. — Pag. 248.

Apostolos, me recipit, & q. vos spernit, me spernit. Et quisquis Dei ministris in iuriã facit, nõ istis, sed Deo cuius ministri sunt, iniuriã fecisse putãdus est. Vn de illud Mosis ad Israëlitas: Nõ est cõtra nos murmur vestrũ, sed cõtra domi num. Sed hæc suffecerint hoc in loco: nam quę huc videntur pertinere, in sequentibus non immeritò adijciemus. *Numeri 16.*

Audiẽs autẽ hæc verba Ananias, cecidit & exspirauit.

Anteq̃ hæc quæ prælecta sunt verba ex pẽdam, mouere libet paruã quęstionẽ hic, quis scilicet Petro indicauerit, quã to precio Ananias agrum vendidisset. Non est vt putemus Petrũ hoc accepisse ab emptoribus, vel ab eis qui emptio ni interfuerunt (nam his non fuerat opus): credibile verò est quod illud per occultam sancti Spiritus inspirationem cognouerit, qui cognoscendi modus & Prophetis & Apostolis non fuit insolitus. Quis Helisæo indicauerat auaritiã Giezi? certè hic sperabat se oĩa agere nesciente domino suo propheta. Sed quid Helisęus? Vnde, inquit, venis Giezi? Qui respondit: Non iuit seruus tuus quoquã. At ille ait: Nónne cor meum in præsenti erat, quando reuersus est homo (Naaman) de curru suo in occur sum tui? Nunc igitur accepisti argentum & vestes, vt emas oliueta & vineas, & oues & boues & seruos & ancil las: sed & lepra Naaman adhærebit tibi, & semini tuo vsque in sempiternum. Et egressus est quasi nix ab eo leprosus. Tria hic audimus quæ ad historiam nostram nõ incommodè qua drãt. Ananias auarus, & Giezi auarus. Vterque peccatum suum non confiteri, sed occultare conatur: sed Ananiæ fraus non latet Petrum, nec Giezi aua ritia Helisæum. Giezi impunè non pec cauit, quia lepra percussus est, nec Ananias impunè defraudauit Ecclesiam. Nam audiens increpationem Diui Petri, cecidit in terram & exspirauit. Pauca sunt hæc verba, sed horrore plenissima. Quid fecit Ananias vt morte repentina & subitanea plecteretur? infideliter egit cum pecunia, q̃ ad susten tationem Apostolorum & reliquorum pauperum pertinebat. O mihi Charissimi, qui habet aures audiendi audiat: qui non omni humano sensu destitutus est, timore meritò concutiatur. Si leue peccatum arbitraris abuti bonis Ecclesiasticis, vel insequens pæna te rectè iudicare doceat. Sed qui sunt qui abutuntur rebus Ecclesiasticis & patrimonio Christi, aut quæ vocantur bona Ecclesiastica? ego rem omnem paucissimis demonstrabo. Bona Ecclesiastica, sicut etiam alibi diximus, ea vocantur quę a fidelibus data vel donata sunt, vt inde & Ecclesię ministri, & pauperes alãtur & sustentẽtur, ac templorũ & aliarum ædium structuræ conseruentur. Iam his abutũtur non tantum illi qui vi, aut rapina, aut malo dolo illa in alienos vsus vertunt, sed etiam qui ex illis bonis viuentes, officio, propter quod beneficio vtuntur, non funguntur, aut saltem non eo modo funguntur quo debebant. Qui altario adsistunt, ait Apostolus, de altario & viuere debent: ita & dominus ordinauit ijs qui Euangelium annunciãt de Euãgelio viuere. Dignus est eñ mercenarius mercede sua. Sunt autem alij qui quidem beneficio Ecclesiasticorum bonorum fruuntur, sed non alio Deo nisi ventri suo inseruiunt: horum finis, vt Paulus inquit, interitus erit, & gloria eorum in confusionẽ erit. videat igitur vnusquisque quo fruatur, & quo fungatur, Deus non irridetur. Iam de his qui violentia, vel prætextu quodam bona diuinis cultibus consecrata inuadunt quid dicam? Si metu quodam perterritus quæ mala sunt non annuncio, & stilo censorio illorum sacrilegia non cohibeo, scio quę pœna me maneat: si verò illorum sacrilegia pro merito traduxero, non dubium est, quin multi meam disputationem in pessimam partem sint interpretaturi. Quid igitur eligam? dicam cum Dauide: Coarctor nimis, sed melius est vt incidam in manus Domini (multæ enim misericordiæ eius sunt) quàm in ma-

Quomodo Petrus cognouerit fraudem Ananiæ. — *4 Reg. 5* — *Nota.* — *4 Reg. 12.* — *1 Cor. 9.* — *Philip. 3.* — *Galat. 6.* — *2 Reg. 24.*

in manus hominum. Verum ne quis me meritò videatur traducere, malim historias recensere, easque veras & indubitatas, quam longas in impios sacrilegos instituere inuectiuas. Et vt ab initio Ananiæ similem producam, prodeat ex hoc pessimo & bene magno numero Cain ille fratricida, qui & ipse dum vilia quæque Deo offert, Deum suis sacrificijs defraudare probatur. Si enim Deum omnium bonorũ & creatorem & largitorem agnoscit, & huius fidei confessionem cum sacrificijs suis facere instituit, quare non ad exemplum Abelis potissima quæque Deo offert? Sed de hoc sacrilego satis:

Iosu. 7. iam de Achã illo, qui furatus fuerat de anathemate in expugnatione Hiericho, quid factũ sit quis ignorat? Iratus est dominus cõtra vniuersum populũ, & ex populo interfecti sunt triginta sex homines, nec placatus est dominus, do

2 Para. 28. nec Achab, qui palliũ coccineũ, & non nihil auri & argenti abstulerat, ab vniuerso populo lapidibus obrueretur. In secundo verò libro Paralipo. cap. 28 legimus, quod quùm Rex Assyriorum Theglat Phalassar oppugnaret Regem Achã, hic spoliarit domũ domini, dederitq; Regi Assyriorum, & tamen nihil ei profuerit. Historia de Nabuchodo-

Dan. 5. nozore & huius filio Balthazaro ex Daniele notior est, quàm vt referri debeat. Pater spoliauerat templum Hierosolymorum: filius verò dum spolia illa ostentat, & his insolentiùs per luxum abutitur, grauissimas pœnas luere cogitur. eadem enim nocte Balthasar Chaldæus interfectus est, & Darius Medus successit in regnum. Extat & in Machabæorum libris historia de

2 Mach. 3. Heliodoro quodã, qui cum iussu Regis sui templi Hierosolymitani thesauros sacrilegis ausibus inuadere & auferre vellet, sic à domino flagellatus est, vt etiã de vita sua nõ sine caussa desperârit. Sed quid multis opus est? leguntur multę ac varię historiæ tã in sacris quàm in prophanis Historiographis de ijs, qui temerarias manus iniecerũt in thesauros Ecclesiæ, sed paucis exceptis ferè oẽs memorabiles dedére sui sacrilegij pœnas. Nec excusari potest sacrilegos, quod

Obiectio ministri tẽpli aliquãdò Ecclesię thesauris abutũtur: abusi sunt & veteris testamẽti sacerdotes bonis Ecclesiasticis, vnde etiã toties tẽplũ domini spoliatũ fuisse putamus, neq; tamẽ impunè tulerũt, qui spoliarũt. Malũ enĩ & impiũ est bonis sacris & Deo deuotis abuti, quisquis tandem illud faciat. Et si opes ab omnibus auferẽdę sunt qui illis abutũtur, quis nostrum omniũ vel priuatã velẽ seruare poterit? Hęc aũt mihi nõ eò dicuntur, quasi thesauri Ecclesiæ, siue, vt iam vocant, bona Ecclesiastica nõ in alios vsus salua pietate verti possint, quã ad sustẽtationẽ ministrorũ Ecclesię, ędificationem & reparationem templorũ, & ad eleemosynas pauperum. Nam legimus

4 Reg. 12. quod Ioas ille non impius Rex Iuda audiens Azahelem regem Syriæ meditari expugnationẽ Hierosolymorũ,

3 Reg. 15. accepit oẽs thesauros quos vel in templo domini, vel in palatio regio inuenire potuit, & redemit ciuitatẽ. Maluit enim iacturam facere pecuniarũ, quàm ciuitatis & populi. Et Asa itèm non impius Rex, quum amplius non posset ferre tyrannidem Baasæ regis Israël, thesauris Ecclesiæ cõciliauit sibi Benadab regem Syriæ, cuius tandem præsidio se suosq; ab illius tyrannide liberauit. De his & talibus, inquam, nõ dico, sed de illis qui bona Ecclesiastica in priuatos vsus, immò in detestandũ luxum suum vertunt, tollentes & abrogãtes & ministros & officia Ecclesiæ, diruentes templa, negligentes etiam crudelissimè pauperes, quorum tamen pars esse debet in Ecclesiasticis bonis: sed Deus videt & iudicabit. Lento quidem gradu ad vindictam sui diuina procedit ira, ait ille, sed tarditatem supplicij grauitate cõpensat: immò nõ perpetuò tam lẽtus est dominus ad vindictã sui, sed aliquandò satis festinat. An non vides quàm festinantèr perdiderit Ananiam? Audiens enim verba Petri, continuò cadit in terram

&ex-

agrum non pluris venditum, atque Ananias fassus fuisset. Verebātur enī, ne si vera diceret, confunderet maritum suum, quem interijsse nondum nouerat: sicque mauult mendacium contra Deum & propriam conscientiam dicere, quàm maritum mendacij arguere. Obseruandum autē hoc loco quòd neque Ananias neque Saphira peccatūm suū fatentur, nec veniā petunt, vnde & vtrique tam horrendū incurrunt supplicium: sed sunt forsan qui Saphiram excusari aliquo modo posse existimant, vt q̄ noluerit virū suū confundere. Atqui vxor quidem debet amare coniugē, sed in Deo, non cōtra Deum: et vxor virū, & vir vxorem diligere debet, sed ꝓpter Deum, non cōtra Deū. Et mulier quidem obedire debet marito, sic tamen vt semper meminerit q̄a oportet Deo magis obedire, quàm hominibus. Propterea amor cōiugalis vel vinculū coniugale nunquā defendet coniugem, si in gratiam cōiugis sui aliquid mali perpetrauerit. Nam & Adam ideo de cibo vetito comedebat, ne contristaret delicias suas, vt ait Augustinus, neque ta-
3.Reg.21. mē ideo excusatur. Et impijssima Iezabel in gratiā mariti sui Achaz regis interfici curauit piū illū Naboth, sed eius rei non vulgares dedit pœnas. Iussu e-
4.Reg.9. nim Iehu Prophetæ præcipitata est de superiori parte domus, & carnes eius à canibus deuoratæ sunt, exceptis caluaria pedibus & summitate manuū. Longè prudentius egit mitissima illa & verè pulchra Abigail, quæ inhumanitatē
1.Reg.25. viri sui Nabal abominata, Dauidis iram prudentissimè mitigauit, & à suā domo porrò auertit. Sic Saphira non debebat marito suo in re impia & nefanda morem gerere. Et CHRISTVS in Euangelio dicit: Quisquis amat patrem, vel matrem, vel vxorem, vel filios plus quàm me, non potest meus esse discipulus. Sed non est hic locus de fide coniugali disputare. Quoniam itaque nihil est quod vltra de Anania & huius vxore dicamus, quæ reliqua sunt apud Lucam expendamus.

Per manus autem Apostolorum fiebant signa & prodigia multa in plebe. Et erāt vnanimiter omnes in porticu Salomonis. Cæterum autem nemo audebat se coniungere illis, sed magnificabat illos populus.

Lucas noster historiographus breuitati studens multa paucis comprehendit, contentus significasse quod Apostoli, non solùm Petrus & Ioannes, sed & alij multa admiranda fecerint, aut potiùs Deus per Apostolorum ministeria. In Psalmis enim dicitur de Psalm.71.
Deo, quòd faciat mirabilia solus. In Euangelio autem Christus dicit: Qui Ioan.14.
credit in me, operā quæ ego facio & ipse faciet, & maiora faciet, quia ego ad Patrem vado. Deus itaque solus operatur mirabilia, hoc est, per se facit, nec vllo adiutore ad illā operanda opus habet: alij autem quicunque faciunt, DEO repugnante facere non possent, illo verò annuente faciunt, quod illos facere videmus. Quòd itaque Lucas dicit per manus Apostolorum multa signa & prodigia facta esse, nihil aliud dictum est, nisi per horum ministerium. Nam ad probandum ipsorum vocationem, & ad conciliandum sibi auctoritatem, necesse habebant gratia virtutum & miraculorum. Addit Lucas quòd fuerint vnanimiter in porticu Salomonis, nimirum verbi ministerio & pijs precationibus studiosè incumbentes. Neque enim vltra oportebat illos in angulis latitare, sed potiùs palam prodire.

Cæterùm quòd dicit neminem fuisse ausum se illis adiungere, prudenter & probè intelligendum est. Nam si quis simpliciter vt verba sonant, & primo intuitu significare videntur intellexerit, certè malū fuisset illud miraculū Petri, q̄ oēs ꝓhibuisset à fide Chřiana. Si enī nemo ausus fuit se Apostolis adiūgere, cōsequit̃ etiā neminē ad Christianismū venisse: sed res sic se non habet. Quod enī Lucas primò dicit, Et nō audebat se quisq̄ illis adiūgere, posteà interpretat̃ dicēs: Et magnificabat illos populus. reuerētię enī erat partim, & parti timoris. Sed alijs exēplis hoc ipsum declarabo.

Lucæ 5. Cùm Petrus olim tantam piſcium copiam & hoc iuſſu domini ceperat, timore concuſſus dicebat: Exi à me domine, quia peccator ſum. Et Centurio Lucæ 7. ille, quemadmodũ Lucas refert, ad Dominũ dicebat: Dñe noli vexari. Nõ enĩ ſum dignus vt ſub tectum meũ intres, propter quod & meipſum non ſum dignum arbitratus vt venirem ad te: ſed dic verbo & ſanabitur puer meus. Hoc certè reuerentiæ & honoris erat, quia Petrus & Centurio ſe indignos familiaritate domini arbitrabantur. Sic multi Hieroſolymitanorum non ſe audebant Apoſtolis coniungere, quia ſe indigniores arbitrabantur, quàm vt illis conuiuere deberent: alij verò videntes & audientes Ananiæ & Saphiræ interitum, etiam non audebãt ſe Apoſtolis adiungere, timentes videlicet, ne ſi profeſſioni Chriſtianorum ad vnguem non reſponderent, ſtatim parẽ cũ Ana- Lucæ 8. nia ſubituri eſſent pœnam. Sic alij Gadareni rogant dominum vt ab illorum finibus diſcederet, videntes quod legionem dæmonum in porcos abire fuiſſet, timẽtes ſcilicet ne & in illos aliquã maiorem vindictam facerent. Et hæc quidem hactenus: ſequitur verò.

Magis autem augebatur credentium in Domino multitudo uirorum ac mulierum: ita ut in plateas eijcerent infirmos, & ponerent in lectulis ac grabatis, ut uenienti Petro ſaltem umbra illius obumbraret quenquam illorum, & liberarentur omnes ab infirmitatibus ſuis.

Quòd ſi nemo auſus fuerit ſe Apoſtolis adiungere, quomodo ergo auctus eſt numerus credẽtiũ, hoc eſt, Chriſtianorũ? ergo ſi meã interpretationẽ admiſeris, nulla remanebit difficultas. Igitur qui credebant in Chriſtũ tanꝗ in ſeruatorem omnium, non deſidebant ocioſi, ſed opera fidei & charitatis exerebant, hoc quod Lucas occultare noluit. Quòd enim infirmos ponũt in plateas vt ab Apoſtolis ſanarentur, magnę fidei fuit, & magnæ charitatis. Fidei quidem, quia credebant certoque perſuaſum habebant nullum morbum eſſe tam difficilem, quem Apoſtoli in nomine Ieſu ſanare non poſſent. Quòd verò Lucas lectulos ac grabatos notat, ſignificare voluit non leues fuiſſe morbos & leuitèr ægrotantes, ſed periculoſiſſimè: vt qui citra lectos & grabatos nuſquam portari potuerint, quemadmodum in Euangelijs de paralytico quodam legimus. Iam magnæ charitatis ſignificatio eſt, ꝙ incolumes Chriſtiani libenter occupati ſunt circa infirmos, omnemque mouerunt lapidem donec & iſti conualeſcerent. Tu iam vide quanti faciat Dominus Ieſus amicos ſuos: Quoſcunque, inquit, vel vmbra Petri obumbrauit, conualuerunt de infirmitatibus ſuis. Magna ſunt hæc miracula, magna ſunt fidei noſtrę teſtimonia eaque irrefragabilia. Multi hîc ludunt circa hoc magnificum miraculũ, magna ſcilicet ſollicitudine cauẽtes, ne gloria huius miraculi D. Petro adſcribatur, & Deus ſuo debito honore priuetur. Oh zelatores, quis potiſſimus ille miraculorum patrator ſit, Eccleſiæ incognitũ non eſt, & nos hac de re paulò ſuprà nonnihil diximus. Nihil, opinor, derogamus Deo oĩm bonorũ creatori & largitori, etiãſi quis dixerit: Vitis hæc optimũ nobis dedit vinũ, ager ille optimos protulit fructus: nihil derogamus ſic loquendo vel Deo, vel Soli, vel vẽto, vel terræ, vel deniq; cultori. Sic dũ dicimus miracula fieri per Apoſtolos & alios Dei amicos, nõ defraudamus Deũ ſuo ac debito honore, ſed ꝓdicamus ipſi⁹ liberaliſſimã largitatẽ, qua nõ ceſſat etiã ꝑ ſuos miniſtros operari q̃bus ædificat, & ædificata cõſeruatur Eccleſia. Sed ꝗd opus eſt multis verbis? ſinãt nos, obſecro, aduerſarij noſtri loqui cũ Scriptura, & nihil peccabiť. Chriſtus dicit: Qui credit ĩ me, opera q̃ ego Ioan. 14. facio & ipſe faciet, & maiora illis faciet. Et iterũ: Signa eos qui crediderint hęc ſequẽtur. In noĩe meo dęmonia eijciẽt, linguis loquẽtur nouis, &c. Et rurſum: Marc. 16. In quãcunq; domũ intraueritis, curate infirmos qui apud illos ſunt. non dicit Lucæ 10. Chriſtus, ego per illos faciã maiora miracula, ego per illos loquar nouis linguis, & cætera in hunc ſenſum. Quum igitur

igitur nos scripturæ verbis loquamur, cur ob hoc flagellamur ab illis, qui nusquam non videntur ad scripturas nos prouocare? Scimus quid debeamus Deo, scimus quid debeatur diuis, nec possumus dehonestare, quos Deus ipse honestatos esse voluit. Sed de hac re quùm ad sudaria Pauli ventum fuerit, copiosiùs differemus. Venerabilis Beda circa hunc locum dicit: Tunc Petrus vmbra sui corporis visibiliter alleuabat infirmos, qui etiam nunc inuisibili suæ intercessionis vmbraculo, fidelium infirma roborare non cessat.

Concurrebat autem & multitudo vicinarum ciuitatum Hierusalem, afferentes ægros & vexatos à spiritibus immundis qui curabantur omnes.

Hæc rursum arguunt quàm creuerit Apostolorum fama vbiq; per loca, per terras, quodque non in sola Hierosolymorum vrbe magnum nomen habuerint, sed etiam apud omnes vicinos. Et tu mihi rursum hic vide Lucæ diligentiam, quãto serio omnia perscribat, quę ad cõmendationẽ Apostolorũ vel aliquo modo facere possunt. Nõ vnus atque alter accedebat, inquit, sed multitudo, nõ pedetentim veniebat, inquit, sed concurrebat, vt intelligas multitudinẽ nihil frigidè egisse. Et illi afferebãt ęgrotos, hoc est, eos q̃ corpore malè habebant: nec hos tãtum, sed eos qui vexabantur & torquebantur à spiritibus immundis, hoc est, quos maligni spiritus obsederant. Sed ánne voti compotes facti sint? vtiq;. Curabãtur enim omnes, nec erat aliquis morbus quantũuis periculosus, qui ad verba Apostolorũ nõ cogebatur abire. Legimus ferè
Matth. 14. idẽ de Chro. Cùm enim aliquando venisset in terrã Genesar, & cognouissent viri loci illius, miserunt in vniuersam regionem illam, & obtulerunt ei omnes malè habentes, & rogabant eum vt vel fimbriam vestimenti eius tangerent. Et qui tetigerunt, salui facti sunt.

Exsurgens autem princeps sacerdotum & omnes qui cum illo erant, quæ est hæresis Sadducæorum, repleti sunt zelo, & iniecerunt manus in Apostolos, & posuerunt eos in custodia publica.

Lucas non exprimit hic nomen principis Sacerdotum, verùm apparet & verisimile est fuisse Annam. Hic igitur videns & audiens Ecclesiam fidelium indies accrescere, adiunxit sibi Sadducæos, qui aliâs infensissimi fuerant Apostolorum primoribus ob prædicatã fidẽ resurrectionis. Et hac colluuie cõgregata, prorumpit in medium, & manus iniicit in Apostolos, & ponit eos non iam in priuato carcere velut examinandos, sed in publico tanquam in manifestissimo scelere deprehensos. Nihil enim impudentius neque audacius malitia, vt rectè scribit Chrysostomus: sed quid hoc, inquis? siccine exauditi sunt Apostoli, qui antè precati sunt dicentes: Domine, aspice in minas eorum? hoccine illud est quod cõmotiõe loci declarauit Deus sese illorũ preces exaudisse? Ecce Deo cõniuet vt Apostoli ducãtur captiui, & ponãtur velut publici scelerati in custodia publica, vt scilicet mox sequenti die ad pœnã ꝑducãtur: An hoc est aspicere in minas Põtificũ, & ꝓhibere ne quidq̃ mali inferãt? Sed heus tu bone qsqs hæc obiicis, finẽ rei exspecta, exitꝰ rei ꝓbabit Apostolos satis exauditos fuisse: nã sequit̃ cõtinẽter:

Angelus aũt Domini per noctẽ aperiens ianuas carceris, & educens eos dixit: Ite, & stantes loquimini in tẽplo plebi omnia verba vitæ huius. Qui cum audissent, intrauerunt diluculo in templum, & docebant.

Quùm anteà Apostoli in carcerẽ cõiecti fuissent, nõ liberãtur per ministeriũ Angeli, sed exspectare cogunt̃ donec ꝑ magistratũ rursus educãtur. Oportebat enim exẽplũ edi Apostolos nullis vinculis posse terreri, quo minùs annũciarent Euangelium. Iã verò vt appareat nullã esse vim contra Dominum, miraculosè liberantur Apostoli, vt intelligamus Deum quidem nos semper posse iuuare, sed nõ semper iuuare velle: quoniã non semper facere vult quæ nobis consultò fieri viderentur, sed quæ in illius gloriam & nostram salutem faciũt. Igitur quando Apostolos non liberat, ostenditur q̃ constantes & fortes ipsi sint in deprędicando Euãgelio: quãdo

verò liberantur, ostenditur quàm nihil valeat potentia huius mundi aduersus virtutem Dei. Discimus autem etiam ex præsenti loco Deum sic amare suos, vt si pro horum cōmodo fuerit, vel angelū ipsis in adiutorium mittat, tātum abest vt illos deserere velit. Sed expendamus more nostro singulas cōtextus partes. Angelus Domini, hoc est, angelus à Deo missus aperit ianuas & educit Apostolos. Angeli enim sancti omnes sunt administratorij spiritus, propter eos in ministerium missi, qui hęredes futuri sunt regni cælestis. Et amant quidem angeli nos, amant inseruire nobis, semper vident faciem patris nostri cælestis, & gaudent vel super vno peccatore pœnitentiam agente: vnde non est dubium, quin angelus ille libentissimè Apostolos eripuerit, vel ob hoc tantum, ne ministeriū verbi Dei per quod saluātur homines, intermitteretur, vel negligeretur penitùs. Angelus verò Satanæ nō cupit verbi ministros è vinculis liberare, sed ꝑpetuò illis facessit negocium, impedit illorū cursum, semini verbi Dei remoras inijcit, ne auditores verbi Dei hoc credentes salui fiant. Vnde cōijcimus quòd quisquis verbi Dei ministerium promotum velit, hic verè sit à Deo: quisquis verò illud vel remoratur, vel contemptui habet, ille haud dubiè à malo spiritu agitatur. Sed quare liberantur D. Apostoli è carceribus? nùm vt aufugiant, aut sese occultent, aut à prædicatione cessent? nequaquā. Dicit siquidē illis Angelus: Ite, & stantes loquimini in templo plebi omnia verba vitæ huius. Pulchra sunt hæc verba: Ite, inquit, nemo vos remoraɽ, nullis vinculis aut repagulis prohibemini: ite, & stantes in templo, non in angulo aliquo, loquimini, prædicate non vni aut alteri, sed plebi vniuersę. Quid prędicemus? quid loquemur plebi? omnia verba vitæ huius. Non est vt multum delectum faciatis, vel expendatis quibus Iudæorum proceres vel delectentur, vel offendantur. Prædicate omnia quæ illos ad vitam æternam prouehere possunt. Prædicate, inquit, plebi. Quare? quia primores populi nolebant sacris interesse, et si quando veniebant ad templum, non veniebant vt audirēt verbum Dei ab Apostolis deprædicari, sed potiùs vt ꝑdicatores Apostolos caperent, atque captos interficerent. Liberati itaq; ac è carcere educti sunt Apostoli, & quę se facere oporteat, ab angelo sunt instructi: Quid igiɽ fit? Cùm audissent, inquit Lucas, intrauerunt diluculo in templum, & docebāt. Habes hic exemplum promptæ obedientiæ in Apostolis, qui nullis minis, nullis carceribus exterrefacti, ad iussum angeli se in templū cōferunt, ac prædicari incipiunt. Non enim debebant dicere: Non audemus de Christo vel mussitare, irritabimus crabrones, hoc est, Scribas, Sacerdotes, Pharisæos, Sadducæos, & reliqua populi capita: simulatq; īcipiemus, continuò recludemur in carceres. Anne igitur nos iterū demus in periculū? nihil tale dicunt, sed simpliciter angeli monita sectantur, Euangelium annunciant, & hoc in templo, & diluculo. Diluculo, inquit, vt non solùm intelligas Apostolorum in prædicando promptitudinem, sed etiam populi in audiendo diligentiam: neque enim potuissent ꝑdicare, nisi præsente populo. Tu igitur hic vide quanto studio veteræ plebes Euangelio Christi studuerint, & cum illorum moribus si lubet nostros conferre poteris: ego enim nihil hic adijciam, & multa premam. Sed iam fortè gestit animus audire, quid reuerendi Pontifices facere velint cum misellis Apostolis nostris in teterrimo carcere positis.

Aduenien autem princeps Sacerdotum & qui cum eo erant, conuocauerunt concilium & omnes seniores filiorum Israël, & miserunt ad carcerem ut adducerentur. Cùm autem uenissent ministri, & aperto carcere non inuenissent illos, reuersi nunciauerunt, dicentes: Carcerem quidem inuenimus clausum cum omni diligentia, & custodes stantes ante ianuas: aperientes autem, neminem intus inuenimus. Vt autem audierunt hos sermones magistratus templi & principes Sacerdotum, ambigebant de illis quidnam fieret.

Nihil

Nihil hoc loco difficultatis est, si modò meminerimus quisnam ille sit qui Apostolos de carcere liberauit. omnipotēs est nomen eius, inquit Moses. Non igitur est quod plurimùm mireris quomodo Angelus potuerit Apostolos educere, carcerem aperire & recludere neq; audientibus neq; videntibus custodibus. Qui enim potuit per consignatum & custodia fortissima munitum sepulchrū exire, etiā potuit Apostolos suos ignorantibus & nō sentiētibus custodibus è carcere liberare, & facere vt vidētes nihil viderent, & audientes nihil audirent. Naturaliter quidem hęc non fiunt: at qui naturæ conditor existit, naturæ ordini alligatus non est, sed subest ei quæcunque vult posse facere. Et vt ingenuè quod sentio fatear, omnia hic sic fiunt, vt euidentissimè appareat quomodo Deus humanæ sapientiæ illudere voluerit. Neque enim statim ad Pōtifices refertur, Apostolos, quos hesterna die in custodiam posuissent, rursum in templo concionari: sed omnia silent donec magistratus ille omnem suam sapientiam effundat. Conuocare priùs debet concilium Princeps Sacerdotum, & rem omnem proponere: cōsultari itèm qua pœna plectendi sint, qui contra magistratus edicta in templo concionantur. Mittendi sunt ministri ad carcerem, audiendi sunt custodes, exploranda prius vincula & repagula carceris. Et cùm omnem rem ipsi exploratam habent, nimirum custodes ad portam carceris vigilare, carcerē fuisse clausum, Apostolos in carcere non comparere, nec aliquod apparere vestigium vnde deprehendi possit Apostolos effugisse: postq̄ hęc omnia explorata habent, tùm tandem incipiunt diu1nare quid factum sit, quid portendat. Quòd si cogitassent Apostolos Dei negocium agere, non longa diuinatione opus fuisset. Qui enim in veteri testamento seruos suos potuit illæsos de camino ignis ardentis eripere, potest etiā Apostolos de manibus Sacerdotū liberare. Adijciā hic pulcherrimā historiā ex veteri Testamēto, ex qua etiā intelligetis, q̄ mirabiliter aliquādò Dominus seruos suos de manu impiorum liberare soleat. Ea sic habet. Cùm aliquandò rex Syriæ cōtra Israëlis regem pugnaret, illiusq; insidiæ & stratagemata regē Israël latere nō posset, eò q̄ Heliseus rē oēm regi suo aperiret, rex ergo Syriæ cōtra Helizeū iratus, misit seruos suos, equos & currus, & omnē robur exercitus sui ad capiēdum Prophetam. Qui cùm venissent nocte, circūdederūt ciuitatē Dothan in qua erat Helizeus. Cō- 4 Reg. 6.
surgēs autē diluculo minister viri Dei, egressus est, viditq; exercitū in circuitu ciuitatis, & equos & currus, nunciauitque ei, dicens: Heu, heu, heu Domine mi, quid faciemus? At ille respōdit: Noli timere, plures enim nobiscum sunt q̄ cū illis. Cūq; orasset Helizæus, ait: Domine aperi oculos pueri huius vt videat. Et aperuit Dominus oculos pueri, & vidit, & ecce mons plenus equorum & curruū igneorū in circuitu Helizei. Hostes verò descenderūt ad eū. Porrò Helisæus orauit ad Dominū dicēs: Percute obsecro gētem hāc cæcitate, percussitq; eos Dn̄s ne viderēt, iuxta verbum Helizei. Dixit aūt ad eos Helizeus: Nō est hæc via, nec ista est ciuitas, sequimini me, & ostendā vobis virū quē q̄ritis. Duxit ergo eos in Samariā, cūq; ingressi fuissent in Samariā, dixit Helizeus: Domine, aperi oculos istorum vt videant, aperuitq; Dominus oculos eorū, & viderūt se i medio Samariæ esse, &c. Ex his vides q̄ mirabilis Deus sit circa sanctos & electos suos. Eius generis exempla si quis plura quærat, etiam in Ecclesiasticis historijs ad satietatē inuenire licebit. Quis enim nesciat quàm mirabiliter vel vnus Athanasius episcopus Catholicus sæpissimè è manib⁹ Arrianorū elapsus fuerit? Sic eīn ipse narrat: Erant, inquit, Arriani cū militib⁹ cōcur- Histo. trip. lib. 5. cap. 4.
rētes, à Constantio in gratiā Arrianorū missis, vt eos (milites scilicet) accēderēt, & ignorantib⁹ nos ostēderent, &c. Dux aūt repētè tēpli forib⁹ sub noctē dum vigiliæ à populo celebrarētur adsistens

fiſtēs cū militibus plus q̃ quinquies mil libus,habētibus ſcilicet arma &gladios enudatos,arcus,ſagittas & vectes:&Ecclesiã q̃dē ipſe dux circūdedit ſtatuens milites ſibimet cohęrētes,vt nullus poſſet egrediētiū ab Eccleſia manus eorū euadere,&c.Et poſt pauca inq̃t Athanaſius:Militib9 alijs ſacrariū circūdantib9, alijs per Eccleſiã diſcurrētibus per mediū eorum domino itèm præbente atque cuſtodiente,pericula cuncta trāſiuimus,&c.Sed ad ſequētia ꝓpetamus.

Aduenıēs aūt quidã,nunciauit eis: Quia ecce uiri quos poſuiſtis in carcerē,ſunt in tēplo ſtātes, & docentes populū. O iexſpectatū ſacerdotib9 nūciū. Ecce viri,inquit,quos poſuiſtis in carcerē, ſunt in tēplo docētes populū. Heri cōcionabantur,q̃ res vos eò duxit, vt illos in carcerē cōijcerctis. Et ecce liberati ſunt,nec tamē effugiūt,neq; ſeſe occultāt,ſed in publicū tēplū aſcendunt, nec in hoc latitare volunt,ſed cōſcenſo ſuggeſtu populo perſuadēt,vt poſthabita Moſis politia ad Chriſtū ſe transferāt. Alij ſi à magiſtratu fuiſſent in carcerē cōiecti,& poſteà quocunq; tandem modo liberati, nō exſpectaſſent magiſtratū, ſed aliò effugiſſent: noſtri verò Apoſtoli per oīa angelicis monitis obtēperant,nihil dubitantes quin p̄ſidio Chriſti ſatis muniti ſint aduerſus oēm huius mūdi tyrannidē. Iam quo aio ille,quiſquis tandē fuerit,magiſtratui ſignificauerit Apoſtolos in tēplo p̄dicare, ex narratione Lucæ non poſſumus deprehēdere. Fortè magiſtratus emiſit miniſtros & apparitores vt q̃rerent & ſciſcitarentur in populo de Apoſtolis quis eos adiuuārit,quo peruenerint,vbi iam agant, quid inſtituant. Hæc enim & huiuſmodi fieri ſolent elapſis illis quos captos eſſe mallemus: ſed iā ſciunt magiſtratus vbi ſint Apoſtoli, & quid agant. Quid igitur conſilij capiunt?quid moliuntur?

Tunc abijt magiſtratus cum miniſtris, & adduxit illos ſine ui: timebant enim populum ne lapidarentur. Et cùm adduxiſſent illos, ſtatuerunt in concilio.

Tunc abijt magiſtratus, teſte Luca. Quid eſt Tunc? ſtatim vt cognouerunt Apoſtolos in templo prædicare,arbitrati ſunt periculum eſſe in mora, feſtinandum itaq; eſſe,côcionem incipiendā:nec ſoli magiſtratus, hoc eſt,principes abeūt,ſed adiungūt ſibi miniſtros, quo nimirum aduerſus vim armatiores eſſent. Adducunt Apoſtolos, ſed tamē ſine vi, hoc eſt,non ligārunt eos, ſed ſinuerunt liberos ſe comitari. Nec neceſſe fuerat inijcere collo Apoſtolico vincula, quùm non repugnarent boni viri, neque fugam meditarentur, neq; inuiti ſequerentur. Sed quare non ligant Apoſtolos? an magiſtratus manſuetior factus eſt erga Apoſtolos? nequaquam: ſed quod hanc mititatem ſimulant, in cauſſa eſt quod timent plebem. Verebantur enim ne ipſi à populo lapidarentur, ſi per vim aliquid molirentur in Apoſtolos. Nam plebs amabat Apoſtolos,horum capiebatur ſermonibus, & veriſimile eſt quod ab Apoſtolis intellexerint miraculoſam illam liberationem è carcere. Vides ergo hic impietatem illorum principum, qui magis timent populum quàm Deum. Si cogitaſſent quomodo liberati fuiſſent Apoſtoli de cuſtodia, facilè cogitare potuiſſent omnes ſuos conatus fore inanes. Cæterùm cùm miniſtri adduxiſſent Apoſtolos,non ſtatim conijciunt illos in carcerem, ſicut iam ſemel atque iterum fecerant, ſed ſtatuerunt illos in concilio, ne videantur Apoſtolos indicta cauſſa velle punire. Et decet quidem cognoſcere cauſſam priùs,& poſteà iuxta cognitionem & cauſſæ ſtatum accuſatos vel innocentes abſoluere, vel nocentes damnare. Sed audi.

Et interrogauit eos princeps Sacerdotum, dicens: Præcipiēdo præcepimus uobis ne doceretis in nomine iſto: & ecce repleſtis Hieruſalem doctrina ueſtra, & uultis inducere ſuper nos ſanguinem hominis iſtius.

Pōtifex,vt ipſe putat, duorū maximorū criminū reos agit Apoſtolos. Primū eſt ꝙ decreta cōcilij neglexerint: alterū ꝙ ipſos Pōtifices tyrānidis & iniuſtitiæ arguerit,vt eos q̃ innocētē occiderit. Eſt igit Pōtificis ſentētia, quā toti9 concilij nomine

nomine profert, talis: Nónne proximo colloquio, siue cōcilio ex tātorū virorū auctoritate etiā atq; etiam præcepimus vobis, ne pgeretis docere populū, aut vllā nominis Iesu, quod abolitū esse volumus, mentionē faceretis apud vllum hominē, nec exterū, nec Iudęū, nec publicè, nec priuatim? Et ecce contempta totius auctoritate concilij non solū nō siluistis, verumetiam tāto vehemētiùs prædicastis, adeò vt impleueritis totam Hierosolymam vestra doctrina, rumore eorum quæ facitis ad finitimas etiā ciuitates peruagante. Vultis igitur malitioso studio nobis impingere inuidiam mortis nominis istius? Prędicatis enim palam illū per nos occisum, eundē prædicatis iustum & sanctum ac Deo probatū, in huius nomine multa miracula facitis: in summa Iesus ille vobis prora & puppis, Alpha est & ω. Sed quid ex his consequitur aliud, quàm nos innocentem, sanctum ac deo probatū hominem iniustè & per tyrannidē occidisse? Hoc si vos populo persuadere nō cessatis, quid nobis sperandum, nisi tumultus & seditio populi nos tollere ac porrò perdere laborantis? Hæc sibi volunt, ceu diximus, verba Pontificis. Cæterùm antequam Petrus se excuset, hoc adijciendum puto: Si per senatum aliquid decretum & mandato euulgatum fuerit quod iustum ac bonū est, quod gloriæ Dei & charitati proximi non contrariatur, certè cōtemni à nemine debet, nec magistratus sinet à populo illud impunè negligi. Quod si hac in parte magistratus remissiùs agit, fit vt & reliqua ipsius decreta posthac contemptui prostituantur: quæ verò per imprudentiam non bene decreta fuerunt, hæc magistratus ipse tollere debet. Sed de his hactenus. Quid igitur ad accusationem & exprobrationem Pontificis Apostoli? *Obser.*

Respondens autem Petrus & Apostoli dixerūt: Oportet Deo magis obedire quam hominibus.

Hæc est respōsio ad primam accusationis partem. Accusantur enim Apostoli quod decretū sacrosancti senatus pręuaricati fuerint: et hæc quidem accusatio in speciem erat satis ardua. Lex Mosis eum mortis reum agit, qui contumaciter sacerdotis imperio non obedierit. *Deut. 17.* Quanta ergo pœna digni sunt, qui non vnius tantùm, sed multorum Sacerdotum ac Pontificum decreta, adeoque sacrosancti concilij statuta transgrediuntur? Necesse est itaque vt Petrus se, itèm & reliquos Apostolos excuset atque purget. Sic igitur totum Apostolorum chorum breuissimè excusat: Obedire Deo magis oportet, quàm hominibus. Non dicit Petrus quod magistratui parendum non sit, sed quod Deo potiùs parendum sit. Breuiter itaque sic dicemus. Scriptura iubet nos & Deo & potestatibus humanis obedire: iam quoniam Dei præcepta perpetuò bona iusta & sancta sunt, perpetuò illis obediendum fuerit. Potestatis verò humanæ præcepta aut sunt bona, aut sunt mala. Si bona sunt, eis obtemperandum est, inquit Paulus, non solùm propter timorem, *Rom. 13.* sed etiam propter conscientiam, non solùm quia homo præcipit, sed quia id Deus fieri iussit: si verò magistratus quæ impia & iniusta sunt præcipit, ea negligēda, immò transgredienda sunt, non in contemptum Magistratus, sed in gloriam Dei, & amorem iustitiæ ac æquitatis. Quæ verò hominū mandata mesa, hoc est, adiaphora & neutra, per se neq; mala neq; bona sunt, id est hominē facientē neq; meliorē neq; deteriorē faciūt: illa inq perpetuò in gratiam magistratus cui obedire tenemur, adimplenda sunt. Iā decretū summi sacerdotis & totius cōcilij Hierosolymitani porrò impiū fuerat, ideoq; ab Apostolis trāsgrediendū merito fuerat. Prima itaq; defēsionis pars est, Apostolos nō debuisse mandatū hominū mādato Dei pręponere, & hoc ꝑpter illud neg ligere. Quod verò sacerdotū mādatū Deo repugnet, sic probat Apostolus.

Deus patrum nostrorum suscitauit Iesum, quem vos interemistis suspendentes in ligno: hunc Principem ac Saluatorem Deus exaltauit dextera sua ad dandam

pœnitentiam Israël & remißionem peccatorum: & nos sumus testes horum uerborum, & Spiritus sanctus quem dedit Deus omnibus obedientibus sibi.

Vult dicere Petrus suo & aliorum Apostolorum nomine: Vos quidem acerrimis minis prohibetis nobis ne de Iesu Christo quoquã cuiquam prędicemus, atqui tam multa sunt quæ nos in contrarium cogunt, vt non possimus vobis acquiescere. Vos quidem interemistis Iesum à Nazareth, & in ligno suspendistis, sed Deus illum sic amauit, vt à morte eum resuscitaret. Hic enim Iesus quem vos quasi maleficum quendam in crucem egistis, Princeps & Saluator noster est, neq; adhuc iacet in sepulchro, nec nos sustulimus illum furtim dormiẽtibus custodibus ad sepulchrũ: sed Deus illum exaltauit dextera, hoc est, virtute sua, & dedit illi, iuxta quod Paulus dicit, nomen quod est super omne nomen, &c. Quare hoc? ad dandam pœnitentiam, inquit, Israeli, & remissionem peccatorum, hoc est, vt postquam Iudæi qui illum interfecerunt viderent eum à mortuis reuocatum, ac iam per discipulos suos tam admiranda operari, pœnitentiam agerent pro ipsorum peccatis, sicque remissionem peccatorum acciperent. Et ne quis se excusare queat quasi rerum istarum ignarus sit, posuit nos Deus testes horum verborum, vt scilicet nos fructum & vtilitatem dominicæ passionis omni populo exponeremus: immò nec nos soli de hac re testimonium damus, sed & Spiritus sanctus, quem dedit Deus omnibus obedientibus sibi. Hoc ego intelligo de illis dictum, qui licèt extra numerum essent duodecim Apostolorum, nihilominus tamen admiranda operabantur in nomine Iesu Christi domini nostri. Quod si ad solos Apostolos referre voles, allusum est ad illa Christi verba, quæ in Euangelio Ioannis leguntur: Cum venerit Paracletus quem ego mittam vobis à patre &cæ. ille testimonium perhibebit de me, et vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis. Pulchras autẽ hîc videre licèt antitheses. Iudæi occidunt Christũ: Deus patrum nostrorũ Christum resuscitat. Iudæi in ligno suspendunt: Deus ipsum ad dexteram suam collocat in cælestibus. Iudæi volunt taceri Euangelium de Christo: Deus pater designat testes, qui Euangelium toto orbe deprædicent. Iudæi vocant Christum pseudopropheta & Dei aduersarium: Apostoli eundem vocãt ducem & auctorem salutis nostræ. Tu iam vide quàm multa mysteria in his Apostolorum verbis licèt paucis lateant. Primùm est, quòd Christum Iesum crucifixum illum Mariæ filium vocat ducẽ & auctorem salutis nostræ, vt ostendat præter & extra Christum nemini contingere salutem. Vides ergo in quanto periculo sint, quotquot fidem Christi vel non habent, vel semel receptam abnegare audent. Secundò obserua Christum illis tãtum remittere peccata, qui pœnitentiam suorum peccatorũ agũt. Sic enim in superiorib⁹ dixerat Petrus: Oportebat pœnitentiam prædicari in nomine Iesu in remissionem peccatorum. Tertiò illi tantùm accipiunt spiritum sanctum, qui Christo domino ac Deo obtemperare non detrectant. Hęc autem Apostolorum verba magnæ consolationi fuissent Iudæorũ primoribus, si modò sapere voluissent. aperiebant enim illis ianuam regni cælestis & omnem desperationem eis eximere poterant. Verùm quid illi?

Hæc cum audissent, dissecabantur, & cogitabant interficere illos.

Vides hîc quam morigeros habeat seruos Satanas. Non contenti sunt per tyrannidem & effrenem malitiam occidisse filium Dei, nisi etiã occidere pergant ministros Dei. Debebant pœnitentiam agere propter occisum Christum, & ecce iam pœnitent quod non iam quidem etiam Apostolos interfecerint: quo facto satis arguunt à quo spiritu ducantur. Non mouentur miraculis, non terrentur admiranda illa liberatione Apostolorum ex carcere, non attendunt ad verba Apostolorum: sed

corda eorũ sanguinẽ & mortẽ Apostolorũ sitiunt. Cur nõ respondẽt ad dicta apologetica Apostolorũ? cur nõ rationes illorũ cõfutãt? Dissecabant, inquit Lucas. Est aũt hic dissecari in corde cõcuti et cõmoueri, sicut fit in ijs q anxij sunt & pplexi, nesciẽtes quid vel agant vel intermittãt. Audim⁹ ergo hoc ĩ loco consultationẽ de occidẽdis Apostolis, & de extinguẽda Euãgelij prędicatiõe. Anne perfecerũt? nequaq. Quis obstitit quo minus interfecerint? Audi:

Surgens aũt quidã in concilio pharisæus nomine Gamaliel, legis doctor honorabilis uniuersæ plebi, iussit foras modicum Apostolos secedere, dixitq; ad illos: Viri Israëlitæ, attendite uobis super hominibus istis quid acturi sitis. Quandocunq; statuit dominus suos amicos de manu persequentiũ liberare, semper inuenit media quibus cõmodè hoc fiat: quo fit vt beneficia aliquando ab hominibus nõ Deo, sed hoibus aut alijs rebus asscribamus, nõ cogitantes Deũ nõ solùm finẽ vnicuiq; rei pscribere, sed etiã media, per quę ad finem destinatũ peruenitur, pręparare. Ecce enim Dñs sic ordinauit, vt Apostoli nõ statim ab initio prędicationis suę occidi debeãt, sed post benè auctã Ecclesiã. Ergo dum Apostoli statim ab initio capiuntur, miris & varijs modis eos liberat. Primò enĩ prohibentur Tyranni timore populi, ne audiant ex animi sentẽtia sæuire in Apostolos. Secundò dum in custodiam positi sunt Apostoli, mirabiliter per angelum educuntur ex custodia. Tertiò quum iam Sacerdos summus cum vniuerso concilio pęnè conclusissent Apostolos è medio tollẽdos, ecce excitat dominus honestum virum, qui prudẽtia & graui suo consilio illorum pessimos & sanguinarios conatus eludit ac impedit. Quod verò postea Apostoli non liberantur, sed interficiuntur ab impijs, non ideo fit quasi Deus ipsos liberare non possit, sed quia Deus ipsorum labores remunerare instituit. Sed videamus tandem quid nobis Lucas noster de Gamaliele illo dicat. Primùm, antequam consilium eius viri aperit, deliniat nobis conditionẽ ipsius, vt intelligamus licuisse tãto viro quæ vellet in concilio loqui, & ne miremur huic ab alijs cõsensum esse pbitũ. Surgẽs quidã in cõcilio, inquit: Ergo & hic senatorij ordinis erat, in hoc vocatus, vt super q̃stione proposita cum alijs consultaret. Surgit autẽ, vt etiã gesticulatione corporis indicet se habere quod proponat. Quisnam ille Senator? Pharisæus fuit, hoc est, ex eorũ hominũ numero, q ab omnibus tanq iusti, ac sancti viri habebantur. Appellabatur aũt nomine Gamaliel, quod nomẽ Lucas ideo significat, quia tũ etiã à multis noscebatur. Et addit, Legis doctor, vt quem prius à vitæ sanctimonia comendauerat, iam cõmendet etiam ab eruditione (neque enim omnes Pharisæi tũ docti fuerunt): hic autem noster Gamaliel tantum in legis cognitione profecerat, vt etiam alios doceret. Sub huius ferula etiam Diuus Paulus legis cognitionem didicit, hoc quod in sequentibus audiemus. Ad cumulum laudis adijcit Lucas de Gamaliele. Et erat honorabilis vniuersæ plebi. Ergo & doctis & indoctis, & religiosis, vt loquuntur, & laicis gratus erat. Hic igitur Gamaliel multis nominibus clarus, surgit in concilio, ac iubet Apostolos modicum temporis foras secedere. Hoc quare in senatu fiat, in superioribus diximus. Iubet Apostolos secedere, ne videatur eis in faciem adulari, & vt liberiùs quæ sentit in senatu proponere possit. Dicit ergo: Viri Israëlitæ, attendite vobis super hominibus istis quid acturi sitis, hoc est, nolite præcipitare consilium, neque temerè decernatis quidquam, cuius vos pòst frustrà pœniteat: sed etiã atq; etiã videte, qd statuatis de hominibus istis.

Ante hos enim dies extitit Theudas, dicens se esse aliquem, cui consensit numerus uirorum circiter quadringentorũ, qui occisus est: & omnes qui credebant ei dissipati sunt, & redacti ad nihilum.

Doctus & non imprudens Gamaliel pia quadã, vt apparet, calliditate nõ statìm dicit Apostolos nõ tollẽdos, nã hoc odiosũ fuerat, neq; facilè fuissẽt summi sacer-

sacerdotes ipsum inceptam orationem perorare, vt quem statim suspectum haberent Christianismi. Igitur priusquam consilij sui statum aperiret, vnum atque alterū exemplū præmittit, vt deinceps maiori securitate summam consilij sui subiungere posset. Nihil enim magis mouet cùm rudium tùm prudentiū animos quam inductio exemplorum, potissimùm si ea quæ proferuntur nupera sint. Sed audiamus primum exemplū. Ante hos, inquit, dies, id est, non ante multos annos extitit Theudas dicēs se aliquem, hoc est, magnificè se iactitās, & multa vana pollicitans, eoq; rem deduxit, vt illi sese coniungerent plus minus quadringenti homines: sed & ille & hi omnes vsque ad internecionē deleti sunt. Gamaliel hāc tragœdiam breuissimis attingit potiùs quàm recenset, vt quam nosset principibus istis viris totique senatui cognitissimam: quoniam verò nostro tēpore paucis fortè nota est, ex Iosepho Iudæorū doctissimo historiographo præmissis nonnihil adijciemus. Igitur dum Fadus Iudæā prouinciam gubernaret, quidam vir magus nomine Theudas populo multa suasit, vt sumentes substātias suas sequerētur eum ad Iordanem fluuiū, semetipsum asserēs esse prophetā, & præcepto fluuium diuidere, vt eis facilè transitum præberet. Hæc ergo dicens, seduxit quidem multos, non tamen permisit eos Fadus ad experimentum suæ insipientiæ peruenire, sed repentè cohortem misit equestrem exercitum super eos: quę inopinabiliter irruens, multos quidem peremit, plurimos autē viuos cæpit, ipsumq; Theudam comprehendentes, capitis sectione multauerunt. Hactenùs Iosephus Antiquitatum lib. 20. cap. 4. Hanc ergo historiam recensuit etiam Gamaliel, cui & aliam eiusdem fecis addit.

Post hunc, inquit, extitit Iudas Galilæus in diebus professionis, & auertit populum post se, & ipse periit, & omnes quotquot consenserunt ei dispersi sunt.

Rursum ex Iosepho recitemus copiosius, quod Gamaliel breuioribus recensuit. Igitur cum describeret Iosephus quomodo Cyrenus in Iudæos veniens censere vellet populum Iudaicū, & hi quidem ab initio repugnarent, pòst verò suasu sacerdotis magni colla patientes submitterent, sic subdit: Sed Iudas Gaulonites, homo ex ciuitate cui nomen erat Gamala, Saddocū pharisęum sibi coniungens, recessionem facere festinabat, depreciationēq; ac censum nihil aliud esse dicebant, quàm integram seruitutem. Proindè ad suam defendendam libertatē, totam plebem diuersis exhortationibus incitabāt, omnē quoque illis cooperaturam esse creaturam, si pro bono libertatis honorem suū & gloriam magnanimitate tuerentur: sed etiam Deum nō aliter illis auxiliatorē fore, nisi talibus consilijs ad agendum procederent. His ita dictis, amplius eorum animus concitatur, vt etiam homicidijs nullo modo parcerent, quoniam cum magna voluptate quidquid ab illis dicebatur hauriebāt. Atque hoc modo in magnum malum seditio illorum & audacia prorumpebat, nihilque fuit malorum, quod per illos non pullulauerit viros, & suprà quàm dici potest illa gens cōtinuationibus repleta est bellorum, & clades inter eos & latrocinia deprædationesque gerebantur, obtētu quidem vtilitatis defensionisque communis: reuerà autem propriorū lucrorum gratia tota seditio gerebatur. Multæ itaque cædes ciuium sociorumque perpetrantur: postremò in inuicē conuertuntur, non secus quàm contra hostes infensius agerent bellū. Itaq; quotidie deprędationes, captiuitates, cędes vbique concurrebant, ita vt etiam templū Dei ignibus cremaretur. Tantum valuit nouitas, & institutionum mutatio paternarum. Siquidem iste Iudas & Saddocus quartam philosophiam nouitèr introduxerant &c. Huius autem philosophiæ & noui instituti inter cæteros hic articulus erat. Solum principem & dominū dicūt Deum omnium: mortis etiam multas & varias species sustinere pro nihilo pēdunt, vel cognatorum

Antiquitatum lib. 18. cap. 1. & 2.

torũ ſupplicia, vel amicorũ amiſſiones omninò contẽnunt, dũmodo nullũ hominem dominũ dicere cõpellantur. Cęterũ quo mortis genere capita ſeditionis Iudas & Saddocus interẽpti fuerit, Ioſephus nõ exprimit, ſed perditos eſſe apertè dicit. Vidit hoc ſæculum ferè parem Tragœdiam, & Anabaptiſtæ peſſima humani generis lues non omninò alieni ſunt ab hæreſi illa. Gamaliel itaque ille noſter (noſtrum dico, quia Apoſtolis noſtris patrocinatur) & hãc hiſtoriam, ſicut diximus, breuiter recẽ ſuit, reliquo Senatui iudicium permittens, an Apoſtoli aliquid ſimile habeãt aut commune cum illis. Operantur quidem Apoſtoli magnifica & mirabilia, ſed hæc tam aperta ſunt, vt nihil ſimile habeant cum magorum præſtigijs. Trahunt populum poſt ſe, ſed ad Deum, nec eximunt illum obedientiæ quæ magiſtratui debetur, ſed à vitijs liberant, quæ etiam magiſtratui diſplicere debebant. Nec Euangelium denegat magiſtratui tributa, vectigalia vel cenſus, ſed docet reddendum eſſe Cæſari quæ Cæſaris, & quę Dei Deo. Hęc ita cum ſe habeant, nullus eſt timendus tumultus, nihil per ſeditionem fiet, ſed omnia erunt pacata. Sed audiamus Gamalielem, & conſideremus quomodo hiſtorias has cruẽtas ſuo propoſito adaptare velit.

Et nunc dico uobis, diſcedite ab hominibus iſtis, & ſinite illos. Quoniam ſi eſt ex hominibus conſilium hoc aut opus, diſſoluetur: ſi uerò ex Deo eſt, non poteritis diſſoluere, ne fortè & Deo repugnare uideamini.

Abſtinete, inquit, ab illis, neq; ſeueriùs quid aduerſum illos tẽtetis. Si eñ humano cõſilio vel aſtu hãc nouitatẽ inſtituunt, nihil durabit: ſin verò Dei voluntate & auxilio geritur, nihil proficiemus conatibus noſtris. Et hæc quidem ſẽtẽtia eſt Gamalielis, quantũ quidẽ ex ipſius verbis elici poteſt. Si verò rem penitius intellexerit, neq; tamen liberè eloqui auſus fuit, poteſt ex illius verbis bona deduci cõſequentia, nimirũ vt talis ſit Gamalielis ſẽtẽtia: Videtis quòd Deus mirabiliter per Apoſtolos ſuos operaт, videtis quàm inuincibiles ſint, videtis quàm inanis ſit conatus noſter. Quid igitur nõ ceſſamus? an Deo impiè ac ſtultè repugnabimus? Si Apoſtoli humano vterentur conſilio, prædicatio non eſſet tam efficax, miracula non tam clara & ſolida, nec toties è manib⁹ noſtris elaberentur: ſed omninò diuerſum accidit. Ergo meo iudicio abſtinendum eſt ab illis, nec aliquid ferocius cõtra illos tentandum. Sed apparet Gamalielem tum adhuc ex eis fuiſſe, qui non audebant liberè quæ de Chriſto ſentiebant profiteri, ne ſcilicet è Synagoga excluderentur: vnde duo circa hunc locum nobis obſeruanda ſunt. Et ſi enim Gamaliel non per omnia à nobis excuſari poſſit, vt qui non apertum teſtimonium veritati perhibuerit: tamen habet in quo non temerè imitandus venit, maximè verò illis qui Senatorij ſunt ordinis. Horum certè eſt, etſi infimo loco ſedeant, ſententiam ſuam liberè proferre, nullo reſpectu habito vel ſenioris vel iunioris. ſapientia enim nullæ ætati alligata eſt. Nefas enim eſt ſi quis pro veritate rogatus, ſententiam ſuam qualemcunque etiam diſſimulat. ſic enim fit, vt ſemper incertus & dubius ſit. Quòd ſi protuleris ſententiam tuam, ſi proba fuerit, fortè alij deſcendent in ſententiam tuam ſua ipſorum reiecta: ſin improba, hoc lucraberis, vt redargutus poſteà melius ſapias. Alterum quod hic obſeruatione dignum cenſuimus eſt, ne quis dilemma illud Gamalielis ſic acceptet, quaſi ſacroſanctum ac per omnia verum ſit: neque enim Gamaliel eius notæ eſt, vt ipſius verbis contradicere audeat nemo. hoc non temerè admoneo. Sunt enim qui illa ſententia freti, nolint in quenquam à magiſtratu animaduerti. Sed ponderemus ſententiam Gamalielis, & dicamus de Mahometanis ſiue Turcis: aut ex hominibus eſt quod agunt, aut ex DEO. Si ex hominibus eſt, ergo non ſtabit: ſin verò ex DEO,

nō potest dissolui. Iam rogo abs te, an Turcica impietas ex Deo sit, ánne ex hominibus? Ex Deo illam esse nemo pius fatebitur: si verò ex hominibus, immò potiùs ex Satana est, quando tandem dissoluetur? Verum quidem est non stabit perpetuò, sed incertum est, quando tandem sit casura. Sic de Anabaptistis, & omnibus omnium sæculorum hæresibus sentiendum est. Ait quidem Christus: Omnis plantatio quam non plantauit Pater meus cælestis eradicabitur, sed non dixit statim futurum: sed in consummatione sęculi mittet filius hominis Angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala. Ergo sententia Iudæi Gamalielis non remorari debet pium magistratum, quo minus puniat atque coërceat malos, remuneret atq; defendat pios. Dei enim minister est, ait Paulus, vindex in iram ei, qui malum agit.

Consenserunt autem illi, et cōuocantes Apostolos cæsis denunciauerunt, ne omninò loquerentur in nomine Iesu, & dimiserunt eos.

Vides iam quantum profecerit Gamaliel sua consultatione, tantum scilicet vt non occiderentur Apostoli: et hoc quidem non debemus Gamalielis prudētiæ, sed Dei sapientiæ, qua solet per multa media pios suos liberare. Anteà audiuim» Summates timere populū, & ideo nihil grauius audere tentare contra Apostolos: iam consilio Gamalielis vtcunq; cohibentur, sed, sicut dixi, Deus potiùs obstitit illorum impijs conatibus. Nondum enim erat hora, vt pro Christo morerentur Apostoli, sed latiùs spargēdum erat Euangelij semē. Disce ergo hoc loci vt meliora monenti obtemperes, nec pudeat te mutare consilium & sententiam tuam, postquā meliora monentem audieris. ecce enim totus Senatus vni Gamalieli obtēperat. Quod si ille vel timore vel alia caussa motus sententiam suam occultasset, fortè Senatus grauiora tentasset in Apostolos. Ergo bonum est vt in Senatu, sicut in superioribus diximus, singuli suam sententiam liberè, modestè tamen proferant, semper parati melioribus cedere. Sed videamus quousque Gamalieli acquieuerint. Conuocarūt, inquit, Apostolos, nimirum ad concilium. nam Gamaliel sententiam suam prolaturus, iusserat illos paulutum secedere: conuocatos ergo cædi iubent. Quare hoc? in terrorem forsan Apostolis, quo posthac timidius agerent, expectantes & præcauentes duriora. Et in lege scriptum est: Si eum qui peccauit dignum viderint plagis, prosternāt & faciāt vt coram ipsis verberetur, pro mensura peccati erit & plagarum modus, ita duntaxat vt quadragenarium numerum non excedant. Deut. 25. Sub prætextu itaque huius legis, opinor, flagellari fecerunt Apostolos: nisi enim eos cædi fecissent, omnis populus clamasset Apostolos innocentes proclamatos, & ideo tenacius eis adhæsisset. Postquam itaque cæsi sunt, denunciant Apostolis hoc quod etiam iam anteà fecerant, ne omninò loquerentur in nomine Iesu. Vides quare capiuntur Apostoli, quare flagellantur, non propter malum aliquod flagitium, sed propter verbi Dei fidele ministerium. Iam quid ad hæc Apostoli egerint videamus.

Et illi quidem ibant gaudentes à conspectu concilij, quia digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.

Vetus ac celebre dictum est iacula præuisa minus lædere: hinc est quod Apostoli flagris & contumelijs parùm mouentur. Nihil enim eis accidit, ad quod nō iam olim præpararint animos suos, nihil patiuntur quod nō ipsos passuros dominus prædixerit: Ecce ego mitto vos, inquit, sicut oues in medio luporum. Matth. 10. Estote ergo prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ: cauete autem ab hominibus. Tradent enim vos in cōcilijs, & in synagogis suis flagellabunt vos, & ad reges & præsides ducemini &c. Qui autem perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Et iterū: Beati estis cum maledixerint vos homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malū aduersum vos, mentien-

mentiẽtes propter me. Gaudete & ex-
ultate, quoniam merces vestra copiosa
est in cælis, &c. Horum verborum, tali-
um consolationum Domini recorda-
bantur sancti Apostoli, & ideo non po-
terant despõdere animos etiam in gra-
uissimis tribulationibus. Sed audi Lu-
cam, quàm pulchrè Apostolorum forti
tudinem & constantiam describat. I-
bant, inquit, gaudẽtes à cõspectu cõci-
lij, nõ solùm nõ dolebãt, sed gaudebãt:
nec coram Senatu tristabantur, remoti
verò ab illo gaudebãt: sed videntibus
Senatoribus gaudebant. Quare? fortè
quia manus tyrannorũ effugerãt? non,
sed quia digni habiti sunt pro nomine
Iesu contumeliã pati. hãc enim lætitiæ
caussam assignat noster historiographus.
Nouerãt certè se nõ ingrato seruituros
Dño, gaudebãt etiã plures homines lu
crifacere Chro, & experiuntur Christi
sermones oẽs iuxta cõdictum impleri.
Quid igitur hæc ad nos? multum supra
modum. Neq; enim tantũ dictũ q Apo
stoli lætati sint in tribulationibus, cõtu
melijs, & persecutionibus, sed ad simile
certamẽ etiã nos prouocamur. Iacobus
Iacob. 1. enim Apostolus dicit: Omne gaudium
existimate cùm in varias tẽtationes in-
cideritis. Et D. Petrus nõ tantũ suo exẽ
plo, sed etiam pcepto adhortatur, vt tri
bulationes huius sæculi æquo suscipia-
mus aĩo, neq; illas feramus impatiẽter:
1. Petri 4. Cõmunicãtes Christi passionibus, in-
quit, gaudete, vt in reuelatione gloriæ
eius gaudeatis. Et in Iudithę libro legi
Iudith 8. mus: Omnes qui placuerunt Deo, per
multas tribulationes trãsierũt fideles:
qui autẽ tentationes non susceperunt
in timore Dei & patientia sua, extermi
nati sunt. Sed hac de re alibi. Hoc vni-
cum hîc adijcere placet, quod Satanas
etiam in hac re Simius Dei effici cona-
tur. Piorum est aduersitates quascun-
que à quocunque etiam illatas æquani
miter ferre. Habet igit & Satanas suos
impios, qui & ipsi piorum fortitudinẽ
imitari vidẽtur: immò paratiores & au
daciores sunt lõgè grauiora pro Satanę
operibus perpeti, quàm aliquot pij pro
Christi mandatis: sed hac audacia illi
nihil efficient. Pœna, inquit ille, non fa
cit martyrem, sed caussa. Diximus in su
perioribus de secta Iudæ Gaulonitæ,
quomodo & hæc magna audacia quæ-
cunque aduersa sustinent, sed ob hoc
nec Deo, nec pijs hominibus probari
possunt. Sic & Anabaptistæ huius sęcu-
li vidẽtur sibimetipsis belli Christiani,
si quãdò videntur ærumnas huius sęcu
li, & mortem ipsam contemnere: at e-
iusdem spiritus & audaciæ reperire li-
cet multos latrones, phytonissas, vsura-
rios, & reliquam eius generis fecem o-
mnis laboris & miseriæ patientissimos.
Non igitur statim Apostolus vel pius
Christianus es, etiamsi ad mortem ip-
sam suauiter cãtillaueris. Alia sunt quę
de verè Christiano testificantur, fides
scilicet, spes, charitas, & reliquus reli-
quarum virtutum chorus. Hæc fortè a-
liquibus parerga videntur, sed ego caus
sam habeo, quare hæc dissimulare no-
luerim. Redimus igitur ad pios, & dici-
mus hos decere vt aduersitates huius
mundi æquis animis excipiant pro eo,
qui longè duriora pro nobis sustinuit.
Hęc fortè tibi videntur non solùm du-
ra, sed & intolerabilia: vtcunque tibi
videantur certa sunt quæ dico; nec tã
dura erunt, si modò te ad illa perferen-
da rectè paraueris. Quomodo me pa-
rem, inquis? cogita tibi nihil posse cõ-
tingere nisi à Deo patre tuo cælesti, cu
ius iudicia occulta esse possunt, iniusta
esse non possunt. Deindè cogita Chri-
stum illum innocentissimum tua caussa
longè acerbiora passum, quàm tu iam
pateris. Hinc est quòd Diuus Petrus di
cit: Christus pro nobis passus est, vobis 1. Petr. 2.
relinquens exemplum vt sequamini ve
stigia eius, qui peccatum non fecit, nec
dolus inuentus est in ore eius: qui cùm
malediceretur, non maledicebat, cùm
pateretur, non comminabatur. Ter-
tiò cogita te longè duriora comme-
ruisse flagella pro peccatis tuis, & De-
um te hîc flagellare vt tibi in ęternum
parcat. Omnis enim pœna quæ tibi hîc
infertur, modò patienter eam tuleris,

aut ad peccatorum deletionem, aut ad maiorem remunerationem tibi proficiet. Adde quòd impatientia tua pœnam non mitiorem, sed grauiorem reddes. Postremò quod ab initio dictum oportuit, ne existimes virium tuarum esse vt aduersos euentus æquanimiter feras, sed donum Dei tibi ad hoc necessarium est, sine quo etiam leuissima tribulatio tibi videtur esse durissima. Vnde Psalmista loquitur: Deo subiecta est anima mea, quoniam ab ipso est patientia mea. Et Diuus Paulus: Fidelis Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentum vt possitis sustinere, hoc est, qui passus est vos incidere in tentationem, idem dabit exitum bonum, vt onus illud qualecunque sit superare possitis. Huc etiã pertinet quod idem Apostolus ad Thessalonicenses scribens dicit: Et vos imitatores nostri facti estis, & Domini, excipientes verbum in tribulatione multa cum gaudio Spiritus sancti. Et ad Philippenses: Vobis donatum est pro Christo, non solùm vt in eum credatis, sed vt etiam pro illo patiamini. Sed hæc hactenus dixi, vt ad exemplum Apostolorum etiam discamus huius mundi tribulationes æquanimiter ferre: iam itaq; ad finem huius capitis venimus, audituri quàm morigeros se Apostoli exhibuerint decreto augustissimi Senatus.

Psalm. 61. — 1. Corin. 10. — 1. Thessa. 1. — Philippẽ. 1.

Omni autem die non cessabant in templo & circa domos docentes & euangelizantes Christum.

Vide hic fortitudinem ac constantiam Apostolorum Christi, qui neque minis neque flagellis à verbi ministerio prohiberi possunt, tantum curant verbera quantum curârunt verba Pontificum. Dei erant ministri, & huius voluntati obtemperare studebant ex animo, ab eo exspectantes remunerationem, non à Pontificibus vel Pharisæis. Hinc Lucas alacritatem illorum exprimere volens, dicit: Omni die non cessabant euangelizare & docere Christi fidem nõ solùm in templo, sed etiam circa domos, hoc est, publicè & priuatim inuitabant omnes ad Christianismum. Hic forsan occasionem venantur Anabaptistæ prædicandi in angulis domuum, & in latebris syluarum, dicentes verbum Dei non esse alligatum, quod etiam verum est. Atqui oportet diligenter considerare hoc loci, de quibus dicat Euangelista quòd in templo & circa domos prædicauerint. de Apostolis hoc dicit quibus ministerium verbi commissum. Et istis præ sacerdotum & principum inuidia non licebat semper in templo concionari: vnde cogebantur etiam in priuatis ædibus Euangelij sementem facere. Neque hoc dico quasi non liceat tibi in priuatis tuis ædibus tuos piè instituere (hoc enim vt assiduò facias diligenter admoneo) sed contra eos disputo errones, qui cùm mali sint & bona docere non possint, conuenticula instituunt, populum ad se trahunt, impia & seditiosa proponunt, & ideo lucem fugiunt. Sed de his aliàs: nos iam ad caput sextum procedamus, rogantes Dominũ vt nauem nostrã feliciter, & ad laudem sui nominis, atque ad profectum Ecclesię suæ dirigere velit.

CAPVT VI.

N diebus illis crescente numero discipulorum, factum est murmur Græcorum aduersus Hebræos, eo quòd despicerẽtur in ministerio quotidiano viduæ eorum.

Vide obsecro, optime frater, Ecclesiæ nostræ Catholicæ res nunquam fuisse tam felices & emunctas, vt nihil vitij in illa reperiri licuerit. Dicitur quidem Ecclesia esse lota sanguine Christi, vt sit sancta & sine macula: verùm vt hoc ꝑfectę fit non est præsentis, sed futuri sęculi. Et sancta dicitur propter sanctitatem & iustitiam, quæ Christus cum illa tanquã cum spõsa sua cõmunia habet.

Vbi ergo ſunt nunc qui protinus atque næuum aliquem in aliquo collegio vident, ſtatim cælum terræ miſcent, non quærẽtes quomodo reſtituãt, ſed quomodo quod reliquũ eſt funditùs ꝑdãt. Et nũc multi propter abuſus in Eccleſia exortos ab ipſa diſcedunt, & dũ vitare volũt Charybdim, incidũt in Scyllam. Certè nõ mirũ eſt poſt mille quingẽtos annos tot abuſus in Eccleſia noſtra reperiri, quũ Satanas ſtatim ab initio ſuũ loliũ interſeminauerit. Et quot abuſus iam ſunt apud noui Euangelij profeſſores in viginti annis exorti? Sed ſinamus hæc, & ad contextũ noſtrũ accedamus. In diebus illis creſcẽte numero diſcipulorũ, &c. Quid eſt ĩ dieb9 illis? hoc eſt, in illis ipſis diebus, quib9 & atrociſſimè minabantur principes, & Apoſtoli flagra eſſent experti, creuit credentiũ numerus nouis ſubindè diſcipulis ad Eccleſiã prouentibus. Et hæc quidem teſtantur nullã ſapientiã, nullam prudentiam, nullumq́; cõſilium eſſe cõtra Dominũ. Sed quid factũ eſt? Satanas, ceu diximus, non poteſt quieſcere, non poteſt patienter ferre, vt numerus diſcipulorum creſcat ac augeatur: nam Satanę decedit quidquid Chriſto accedit. Igitur inimicus homo, vt cũ Euangelio loquar, venit & ſuperſeminauit zizania, fecitq́; vt fieret murmur Græcorũ aduerſus Hebræos, hoc eſt, gẽtium aduerſus Iudæos, aut, vt apertius loquar, eorum ꝙ ex Gẽtiliſmo ad Chriſtianiſmũ venerãt, aduerſus illos qui ex Iudaïſmo ad fidem noſtram peruenerãt. Sed quæ cauſſa murmuris tam virulenti & inauſpicati? Eo quòd deſpicerentur, inquit, hoc eſt, negligerẽtur viduæ, hoc eſt, inopes & egeni eorum Græcorũ. In quo negligebantur? in miniſterio, inquit, quotidiano. Nam cum egenis, ſicut ſuprà audiuimus, de cõmunibus Eccleſiæ bonis, prout cuiq́; opus erat, diſtribueretur victus, ſuſpicabãtur quidam hunc Iudæis liberalius, quàm Græcis ſuppeditari: hinc eſt exorta inuidẽtia & tam virulentum murmur. Quòd ſi etiã inæqualis fuit diſtributio, hoc quod Lucas neque negat, neque affirmat, non erat mirum in tanta multitudine populorum aliquos negligi, non per contemptum, ſed quia non vacabat ſingulis ſingulariter prouidere. adde quod aliás facilè timemus, ne ventri noſtro aliquid decedat. Gula etiam in ipſis paradyſi delicijs ꝓtoplaſtes noſtros perdidit: vnde nõ dubitauit & primis Chriſtianis ſubrepere, ac ipſorum corda tentare. Annè Satanas hoc peſſimo telo vo racitatis Chriſtum tentauit? ánne hoc telo Ananiam & Saphirã confodit atq; occidit? Fugiamus itaq;, ô boni, tã fœtidum hoſtem, neq; ſinamus vſq; adeò nobis dominare aqualiculũ noſtrum. Cæterùm quod Lucas hic de viduis dicit, non de ſolo ſexu muliebri intelligẽdum eſt. Nam viduæ in ſacris literis nõnunquam citra ſexus ſignificationem ponuntur pro egenis & calamitoſis, vt videre eſt in Prophetis, qui quoties monent pupillis & viduis ſubueniendum, calamitoſos & humano præſidio deſtitutos quoſque intelligunt: neque tamen ignoramus & viduas, quæ verè viduæ erant, ſtipe Eccleſiaſtica ali ſolitas, qua de re in Timotheo noſtro diximus. Sunt qui putant hic in Actis noſtris mentionem fieri non de miniſterio quo inſeruitur viduis, ſed quo viduę inſeruiunt alienis: vt ſit ſenſus, Græcos ideo murmuraſſe contra Apoſtolos, ꝙ Hebræorum viduæ ad miniſteria eligerẽtur, vt miniſtrarent ſanctis, Græcę verò mulieres tanꝗ ad talia miniſteria ineptiores, poſthaberẽtur. Nõ eſt periculoſus error, vtrũ hic intelligas mihi tamẽ prior expoſitio videtur eſſe potior. Habuit vetus Eccleſia ſuos gradus ordinatiſſimos, ꝙ ſic obſoluerũt, vt nihil aut parũ certi de illis habeamus: habuit collegia virginũ, huius inſtituti ſunt noſtrę monachæ: habuit collegia viduarũ, & earum quæ fuerãt vniuiræ, harum reliquiæ, opinor, ſunt quę in hoc eleemoſyna ſuſtẽtantur, vt ægrotãtibus & moriẽtib9 adſint ac inſeruiãt, vulgò Beguttas ſiue Beguinas. D. Epiphanius ſub finẽ Cõmẽtariorum ſuorũ de octoginta Hęreſibus,

Viduæ.

pag. 84.

resibus veteris instituti meminit, atque Diaconissarũ officia describit. Et in veterũ concilijs frequens est viduarũ mẽtio, in quibus describitur quid eis Ecclesię, & quid illæ huic debeant: quę vt copiosius prosequamur, non est huius vel operis vel instituti. *Côuocantes aũt duodecim multitudinẽ discipulorum, dixerunt: Non est æquũ nos derelinquere uerbũ Dei, & ministrare mẽsis.* Sic solet fieri vt frequẽter murmura oriãtur inter eos q ex cõmuni alũtur, dũ ꝑpetuò alius putat meliorẽ partẽ ab alio ꝑoccupari, dũ ministri cõqueruntur de recipiẽtib9 quasi nulla re possint cõtẽtari, & rursum recipiẽtes de illis quasi infideliter cõmunes opes administrẽt: vnde murmur hic inter Christianos ex ortus, alicui fortasse videri posset res leuicula. Atqui Apostoli non ignorantes ex breui aliquandò scintilla magnũ fieri incendium, ideoq; principijs obstandũ esse, putant se hoc in loco nihil dissimulare debere, ideoq; multitudinẽ discipulorũ, hoc est, Christianorum côuocant, cõsulturi cũ eis quomodo res instituenda sit, vt murmur exortum sopiatur, & deinceps oĩa modestius & quietius agantur. Quoniam verò verisimile est totam multitudinem Apostolos mandasse dispensationem omnem rerũ victui necessariarum in se suscipere: ideo Apostoli se ante oĩa excusant quod ipsi his rebus licet alioqui sanctis incũbere non possint, ideoq; de alijs administris prouidendum esse. Sic ergo inquiunt: Non est æquum, nec est probandum, quũ Dominus nobis iniunxerit officiũ Euangelij deprędicandi, vt nos obmissa delegata functione euangelizãdi ministremus mẽsis, hoc est, occupemur circa res quę ad victum necessariæ sunt. Vtrunq; bonum est, & pauperum agere curam, & prædicare Euangelium. Atqui plures inueniuntur qui rem coquinariam curare possunt, quàm qui euangelizando populo præesse queant. Et Euangelica functio liberum requirit hominem, qui huic soli deditus sit, non qui alijs & sęcularibus negocijs sit implicatus. Non est æquum, inquiunt, non est eiusmodi quod nobis placere possit, aut quod nos suscipere conueniat, vt posthabito Euangelij ministerio ministremus mensis. Hæc verba omnibus qui sacris initiati sunt diligenter ponderanda & iudicanda sunt. Certè si rem sanctam (quid enim sanctius quàm inopum gerere curam?) propter rem sanctiorem obire noluerunt Apostoli, quid respondebunt qui agriculturæ, piscationi, ludo, venationibus ita inuoluuntur, vt aut nullum, aut minimum temporis precationibus, & sacrarum studio literarum, prædicandoque Dei verbo impendant? An nõ legimus Paulum sic scribẽtem ad Timotheum: Incumbe lectioni & doctrinæ? Hæc exerce, in his esto, vt tuus profectus manifestus fiat omnibus. Attende tibi ipsi & doctrinæ, persiste in his: id si feceris, te ipsum seruabis, & eos qui te audierunt. 1. Timo. 4. Hęc quidem Timotheo scribuntur, sed sic vt ad omnes clericos pertineãt. Nemo militans Deo, inquit Apostolus, implicat se negocijs sęcularibus. 2. Timot. 2. Et iam olim in concilio Episcoporum statutum est (sic enim scribit D. Cyprianus) ne quis de clericis & Dei ministris tutorẽ vel curatorem testamẽto suo cõstituat, Lib. 1. epistol. 9. cùm singuli diuino sacerdotio honorati, & cũcti in clericali statu cõstituti, nõ nisi altari & sacrificijs deseruire, & precibus atq; orõnib9 vacare debeãt. Quòd si qs cõtra hoc decretũ facere ꝓsumpserit, cẽsuerũt ijdẽ venerãdi Episcopi vt nõ offerretur ꝓ eo, nec sacrificiũ ꝓ dormitione eius celebraret. Verùm nostro tẽpore nullũ officiũ tã vile est, q̃n iniungatur sacerdotib9, & quod isti nõ libenter in se suscipiãt. Sed satis querelarũ.

Considerate ergo fratres, uiros ex uobis boni testimonij septem, plenos Spiritu sancto & sapientia, quos cõstituamus super hoc opus: nos uerò orationi & ministerio uerbi Dei instantes erimus.

Vide hîc obsecro, mi frater, quot virtutes requirant Apostoli in eo qui præficiendus est distribuendis eleemosynis. Neque enim volunt obuium quenquã eligi, sed talem qui habeat bonũ testimoniũ probatę nimirũ vitæ suæ, in quo argus

argumenta boni spiritus & sanctæ sapientiæ appareant. Sed vnde deprehendi potest hominem bono spiritu duci? ex fructib9, inquit Christus, deprehēdi potest vtrū arbor bona vel putris existat.
Galat. 5. Iā, iuxta Paulum, fructus spiritus sunt, charitas, gaudiū, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, māsuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Igitur qui alienus est à charitate, qui iracundus, qui percussor, qui auarus, qui inuidus, qui elatus existit, hic non solùm indignus, sed etiam ineptus est qui eleemosynarum dispensationi præficiatur. Præfectus enim eiusmodi non dominus pauperum, sed humilis seruus eorum esse debet, persuasissimum habens se non tam pauperibus, quàm ipsi Christo inseruire. Sed expendamus verba Apostolorum. Primò non modicæ modestiæ ac humilitatis est, quòd Apostoli, reliquos licèt infimæ sortis homines fratrum nomine appellant, Viri fratres, inquientes. Secundò cùm dicit, Considerate ex vobis viros, ostendunt ex Christianis esse eligendos dispensatores eleemosynarum, non ex Iudæis vel Gentibus. Quam enim fidelitatem exhibuissent superstitiosi Iudęi, aut idololatræ gentes bonis Christianis? nam qui in vna religione non conueniunt, in rebus etiam sæcularibus rarò per omnia conueniunt. Exempla nostro sæculo clariora sunt quàm velimus. Tertiò non vnus aut alter eligendus est tantùm, sed septem, vt intelligamus Christianum populum non parùm fuisse auctum, nec illos paucas habuisse eleemosynas, ad quarum distributionem tam multis opus habuêre ministris. Quartò quales eligendi sint, docent: Viros, inquiunt, boni testimonij, plenos Spiritu sancto & sapientia, hoc est, viros de quibus certa & constans fama est, esse viros pios & prudentes. Sic alibi Domi-
Luca 12. nus desiderat seruum fidelem & prudentem, quem constituat super familiam suam. Si enim pius tantùm est, elargietur quidem, sed citra discrimen, & facilè decipitur: si verò tantùm prudens est, non quæ Dei, sed quæ sunt mundi curabit. Atqui pietas & prudentia copulatæ, ad hoc ministerium sunt aptissimæ. Sed quid interim facient Apostoli? nunquid ipsi iterum ocientur? nequaquam: nos autem orationi & ministerio verbi, inquiunt, instantes erimus. Ergo ad solos Apostolos spectat orationi & ministerio verbi incumbere? an nō & alij Christiani intenti debent esse orationibus? an & diaconis non licet instare verbi ministerio? Sed sequentia testatum facient etiam diaconos non abstinuisse à verbi ministerio. Quid verò de oratione dicendum? an ad solos Apostolos putemus pertinere vt orent pro Ecclesia? nequaquā. Omnium enim & singulorum est, & pro se & pro vniuersa Ecclesia orando intercedere. Vnde non est dubium apud me, quemadmodum & in superioribus etiam admonui, Apostolorūm tēpore Christianos etiam habuisse statas precandi horas, in quibus conueniebat populus Christianus, vt sic communibus votis Deum pro Ecclesiæ incolumitate precarentur. Vt sit sensus: Septem illi quos eligendos putamus, in hoc præcipuè sint intenti, vt eleemosyna rectè instituatur ac distribuatur, vt vnicuique prout habet administretur: nos verò in hoc toti erimus, vt omnia quæ vel ad precationes, vel ad verbi ministerium attinent, sedulò, ordinatè, & diligenter instituantur. Ex quibus discimus non solùm verbi ministerium ad clericos & ministros Ecclesiæ pertinere, sed etiam ministerium, vt ita loquar, precandi. Habeat ergo Ecclesia suos Ecclesiastes, habeat etiam suos precatores & psaltes, & benè habebit: atqui nostro tempore, quod ad hanc rem attinet, omninò circa extrema laboratur. Apud nostros circa psalmos, hymnos, & precationes occupantur, verbi Dei non est magna æstimatio: apud alios solùm verbi Dei ministerium ad astra extollitur, & est certè summis laudibus extollendum, sed ordinatus & Canonicus, vt voçāt, Eccle-

sicæ cantus, ac precandi stata tempora non solùm silent, sed etiam pessimè audiunt. at certum est, quòd in benè constitutis Ecclesijs vtrunque seruari debebat. An non apertum iam est, quod Apostoli dicunt: Nos autem orationi & verbi ministerio instantes erimus?

1.Timot.5. Et Paulus ad Timotheum Episcopum scribens, inquit: Qui benè præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maximè qui laborant in verbo. Ergo sunt etiam alij presbyteri, qui in Ecclesia laborant, & honorari debent, etiamsi in verbo non laborent: verùm qui in verbo laborant, alijs præferri de-

1.Corin.9. bent. Et in priori ad Corinthios scribit idem Apostolus: Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt? & qui altario deseruiunt, cum altario participant? ita & Dominus ordinauit ijs qui Euangelium annunciant, de Euangelio viuere. Audis ergo hic operantes in sacrario, audis altario inseruientes, audis & Euãgelium annunciantes: ex quibus iam facilè iudicare potes quo loco habendi sint, qui vel preces & cantus Ecclesiasticos, vel verbi ministerium in Ecclesia vel contemnunt, vel omninò calumniantur. Enimuero qui Ecclesiæ ministeria vel remorantur, vel porrò abolere pergunt, strictissimum experientur iudicem eum, in cuius gloriam templa & oratoria constructa sunt. Videmus ô boni, videmus in hac re manifestissimam & grauissimam Dei vindictam. Per multa sæcula verbi ministerium in multis templis planè friguit: cantus verò Ecclesiasticus mirè triumphauit. Iam per aliquot annos verbi (vtinam Dei) ministerium sic irrumpit apud multos, vt cantui Ecclesiastico nec contemptissimum quidem locum concedere velle videatur: verùm hoc non est reformare Ecclesias, sed conculcare. Verùm ne plus æquo hic videar digressus esse, ad Lucam nostrum redeamus, audituri quid populo Christiano visum super sententia & propositione Apostolorum.

Et placuit sermo coram omni multitudine. Et elegerunt Stephanum virum plenum fide & Spiritu sancto, & Philippum, & Procorum, & Nicanorem, & Timonem, & Parmenam, & Nicolaum aduenam Antiochenum. Hos statuerunt ante conspectum Apostolorum, & orantes imposuerunt eis manus.

Sanis obsequi consilijs, non minima est felicitas: et hominibus spiritu Dei imbutis acquiescere, est ipsi Deo acquiescere. Qui vos audit, ait Christus ad suos Apostolos, me audit, & qui vos spernit, me spernit. Meritò itaque & placuit, & placere debuit Christi fidelibus consilium Apostolorum, vt quos Spiritu sancto in omnem veritatem duci cõpertissimum habebant. Elegerunt itaq; Stephanum, virum plenum fide & Spiritu sancto, & reliquos de quibus etiã nihil mali timere poterant, sed viros optimæ spei, quãtum quidem hominibus iudicare datum est. Septem itaque hos ex omni multitudine selectos præsentârunt Apostolis tanquam ducibus Christiani gregis, tanq̃ præcipuis Ecclesiæ pastoribus. Apostoli itaque pro ipsis orantes, imposuerunt eis manus. Quòd orant pro ipsis, argumento est eos indigere peculiari gratia ad dignã huius muneris functionem: qua de re nõnihil paulò superiùs diximus. Quòd verò eis imponunt manus, ritu & cæremonia hac externa declarare volũt, septem illos viros dignos adiudicatos, qui tam sanctо posthac fungantur ministerio. Sed de impositione manuum alibi dicemus. Sunt iam qui ex huius facti historia contendunt non aliud esse aut fuisse Diaconorum ministerium, quàm dispẽsationem eleemosynarum, quod quàm absurdum sit, quilibet vel mediocriter in sacris & alijs historijs versatus facilè iudicare poterit: neque ex Canonicis literis probari posse putamus in aliqua alia Ecclesia fuisse talem rerum communionem, qualis in prima Hierosolymorum Ecclesia fuerat. Quid igitur necessum fuit ordinare Diaconos ad ministeriũ, quod nullũ in alijs Ecclesijs erat? Et Paulus ipse in ea quæ prior est ad Timotheum epist. descri-

describit quidē qualis debeat esse ordinādus Diaconus, sed dispēsationis elee mosynarū nullā facit mētionē. Vnde illi rectè sentire mihi videntur, qui Diaconū asserunt ministrū esse sacerdotis in oībus rebus sacris administrandis: hoc quod etiam praxis Ecclesiæ nostræ Catholicæ & vetustissimus mos habet. Vnico eñ Missę sacro excepto quod Diacono facere non licet, reliqua oīa ferè cōmunia habet cū sacerdote. Potest eñ baptizare, potest pdicare, potest populis à sacerdote cōsecratū corporis & sanguinis Dñi Sacramentū administrare: breuiter Diaconus Episcoporū & sacerdotū minister est, vnde etiam nomē habet. Sed sinamus hæc ociosos discutere: nos ad alia properamus. Sequitur.

Et uerbum Dei crescebat, & multiplicabatur numerus discipulorum in Hierusalem ualdè: multa etiam turba sacerdotum obediebat fidei.

Nihil hîc difficultatis est, nisi quod Lucas annotatione dignum censuit, quod in Hierusalem, in qua Christus occisus est, in qua Apostoli toties capti, in vincula coniecti ac flagris cæsi sunt, populus fidelium sic creuerit, sic multiplicatus fuerit, vt videamus Ecclesiam melius habere in persecutionibus, quàm in ipsis delicijs. Sic antiquus Israëliticus populus in captiuitate Ægyptiaca longè submissiùs se gessit, quàm quum promissa frueretur terra sancta. Sic & nos in rebus aduersis modestius nos habemus, quàm in prosperis. Bonum mihi, inquit Dauid, quoniam humiliasti me. Et: Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt.
Psalm. 72. De alijs verò dicitur: In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellantur: ideo tenuit eos superbia, operti sunt iniquitate & impietate sua. Addit Lucas quòd nō solùm ex plebeis multi accesserint Euāgelio, verumetiā complures ex ordine sacerdotum, qui priùs conspirauerant aduersus Christū & Apostolos, tacti pœnitentia, ac posito fastu submiserint sese iugo Euangelico. Et oportebat quidē istos ante oēm plebē venisse, vt qui legis cōsulti videbantur, & alijs in omni virtutū genere preire debebant: sed sat citò, vt ille ait, si sat benè. Cæterū hoc etiā magnum Dei opus censeri debet, q aduersantibus & repugnantibus tantis, & tot principibus viris Euangelico negocio, tamē hoc sic promouerit, vt non iam vnus & alter, sed & multitudo populi, & ingēs turba sacerdotum, qui prius & Iesum Christum in crucem adegerant, & discipulos eius extremo odio fuerant prosecuti, iam se numero discipulorū Christi adiungunt, neque hominū minas timentes, neque ipsorum magnifica promissa attendentes: hæc nimirū est mutatio dexteræ excelsi. Iam ex hoc facto etiā cōsideratur & obseruatur maxima Dei clementia, quando videmus quòd eis sacerdotibus, qui priùs Christū vnigenitū Dei filium persecuti sunt & occiderūt, nūc confertur à Deo donū fidei & cognitionis Christi, vt & ipsi p Christū habeant remissionē peccatorū, & salutē cōsequātur ęternā. Vnde & nos docemur etiam remittere debere aduersarijs nostris sua in nos delicta, præsertim cùm illorū in nos delictum non possit esse tam graue, quàm vel sacerdotes in Deum deliquerint, vel nos ipsi aduersus Deum peccauerimus.

Stephanus autem plenus gratia & fortitudine faciebat prodigia & signa magna in populo.

Descripta iam ordinaria vocatione & institutione Diaconorum, auspicatur nunc historiam Stephani elegātissimā quidē illā & fructu plenā. Præmittit autem in hac personæ descriptione, Stephanum fuisse virū veracē, fidelē, & firmū, plenū sancto Spiritu, id est, omnibus præclaris & sanctis dotibus ornatum, atq; ob hæc plenum gratia, id est, prorsus gratum acceptumq; hoībus pijs, atq; impijs verēdū maximè propter inuictum animi robur. Huc accedebat miraculorum virtus, quæ spectabilem aliàs multò efficiebat illustriorē. Videmus autem q Lucas non instituerit oēs Apostolorū & Diaconorū actus describere, (qs eñ hoc posset?) sed tantū pcipuorū, nimirū Petri & Pauli, & Diaconorum

norũ Stephani & Philippi: vnde reliquorum historias ex alijs fide dignis scriptoribus colligere licebit. Sed redeamus rursum ad contextum. Stephanus autem plenus gratia &c. Ante diaconij ministeriũ licèt Stephanus prædicetur fide ac Spiritu sancto plenius fuisse, tamen non legitur quòd aliquod miraculum fecerit. Vnde putat Chrysostomus, ordinationẽ illi gratias auxisse. Obseruandum itaque hic statim ab initio huius historiæ, quòd Christus Iesus in ipso Stephano veritatem suarum promissionũ, quas pollicitus est ijs qui suæ vocationi summa fide seruiunt, cõprobauit. Dixit enim Christus: Euge
Matth. 25. serue bone & fidelis, super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam. Et rursus: Omni habenti dabitur, & abundabit. Itaque cùm Stephanus summa fide commissum munus administraret, & super pauca fidelis esset, maiora à domino beneficia ac planè apostolicas virtutes cõsecutus est. Principiò plenus fit grã, hoc est, apud eos qui Euãgelio credunt, gratiosissimus atq; acceptissimus redditur. Nemo quidẽ omnibus placere potest: at pijs placere, hoc demũ ingens Dei beneficium est. Qui enim apud pios gratiosus est, is habet semper qui pro ipsius salute solliciti sint, & qui pro ipso apud Deum intercedant: nõ potest autem fieri, vt piorum sollicitudo atque oratio vana & irrita sit. Deindè Stephanus redditur plenus fortitudine, hoc est, fortem & inuictũ habet animum tolerãdi aduersa, quæ partim ipsi à quærulis & morosis quibusdam discipulis propter dispensationem, partim ab aduersarijs fidei accidebãt. Posse autem aduersa æquo & forti animo perferre, maxima virtus est, & ingens Dei beneficium. Mundus enim iudicat fortem virum, qui iniurias sibi illatas grauiter vindicat & seueriter vlciscitur: eum autem imbecillum censet, qui iniurias negligit. At quemadmodum is est corpore fortior, qui maius onus ferre potest, imbecillior qui non potest: ita is animo fortior est, non qui iniurias quæ sunt grauissima onera, ferre nõ potest, sed qui iniurias suffert, & ijs animo non deijcitur: adeoque hæc fortitudo animi tanta virtus est, vt non nascatur in carne mortali, sed sit opus Spiritus sancti. Proinde à Domino postulanda est, & precibus ambienda, vt hoc dono præditi, aduersa magno animo toleremus. Vltimum donum, donum siue gratia miraculorum fuit, de qua nihil iam amplius dicemus, timentes ne prolixiores hic fuerimus. Sequitur autem.

Surrexerunt autem quidam de Synagoga quæ appellabatur Libertinorum, & Cyrenẽsium, & Alexãdrinorum, & eorum qui erant à Cilicia & Asia disputantes cum Stephano, & non poterant resistere Spiritui qui loquebatur.

Rursus hic verificatur quod Christus discipulis suis pollicitus fuerat, dicens: Injicient vobis manus suas, & persequẽtur, tradentes in Synagogas & custodias, trahẽtes ad reges & præsides propter nomen meum: continget autem vobis in testimonium. Ponite ergo in cordibus vestris non præmeditari quẽadmodum respondeatis. ego enim dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere & contradicere omnes aduersarij vestri. Quòd verò hæc verba non ad solos Apostolos dicta sint, sed ad omnes Christi discipulos, præsentis historiæ lectio arguit. Licèt enim multi ac docti viri cum Stephano disputarent, tamen nullus erat in toto doctorum virorum numero, qui illum vincere posset, sed semper triumphabat veritas. Neque enim putare debes idiotas & indoctos homines contra Stephanũ in arenam descendisse, sed qui eruditione & eloquentia videbantur omnium instructissimi. Erant enim Hierosolymis multa collegia studiosorum hominum, & illa sortiebantur nomina à patrijs & regionibus eorum qui illa præcipuè incolebant, quẽadmodum & in ciuitatibus Christianorũ, vbi celeberrima sunt studiosorum hominum Gymnasia. Sic Hierosolymis erat collegium siue Synagoga Libertinorũ, eorũ scilicet Iudæorum, qui licèt in Gentium dispersio-

dispersionem capti erant, sese tamē vel pecunia Romanis data, vel officijs fidelissimis se & suos filios à seruitute assertos ingenuos fecerant & liberos: hos enim Libertinorum nomine intelligit Chrysostomus. Sic erat collegium Cyrenensium, sic collegium Alexandrinorū, sic alia atque alia collegia in quibus operam dabant literis tam sacris q̃ prophanis. Certò enim persuasum habebant, nullam religionem posse consistere, in quo non floreant bona & sacra studia: quod vtinam & nostræ religionis homines pro dignitate expenderent. Omnes conquerimur nullos aut paucos esse doctos & eruditos, sed non sapientius conquerimur, atque si quis cōquereretur nullū esse messis prouentum, qui ne granulum quidem seminasset. O oscitantiam nostram non dico deplorandam, sed grauissimè puniendam, qui tā bona ingenia negligimus, qui tam pinguem prouentum Ecclesiæ inuidemus. Maiori cura prouidemus arboribus nostris, quàm liberis nostris. Quòd si cogitaremus quàm strictam rationem Deo reddituri sint parentes pro illis, haud dubiè maiori diligentia curarent eos, pro quibus Christus mortuus est. Sunt quidem qui corpora illorum satis curāt, sed de animorum cultu nihil cogitatur. Ferūt Cratem illum antiquum solitum dicere, exclamaturū se magna voce si licuisset ab altissima vrbis parte, accusaturumque hominū stoliditatem, qui cum cogendarum pecuniarum tanto ardore raperentur, filijs tamen, quibus eas relicturi essent, erudiendis vel minimam vel nullam curā impenderēt: ego verò non tantū hoc, quòd filios ad bona nō erudiūt, arguo, sed & illud maximè detestor, ꝙ illos vi quadam ad mala discenda & sectanda compellunt. Malunt enim habere diuites, quàm bonos. Sed hæc parerga: ad Lucam nostrum reuertimur. Itaque docti illi viri ex varijs collegijs veluti coniurati coorti sunt aduersus Stephanū, disputantes aduersus illum. Qua de re disputarint Lucas non exprimit, sed facilè conijciendum est ex sequenti oratione Stephani. Cæterùm etsi enim illorum essent multi, & iuxta mundum valde docti, tñ non poterant vni resistere Stephano, propterea ꝙ Spiritus sanctus, quo plenus erat, loquere ꝑ illū. Hoc aūt nō sic intelligēdū est, quasi Iudæi illi nihil oīnò cōtradixerint, sed ꝙ nihil probabile aut verisimile responderint: quamlibet, vt fit in huiusmodi concertationibus, non obticuerint, sed se victores iactarint, &c. Non puto me ingratum facturū vobis, si adiecero ex Ecclesiastica historia exemplum nostro proposito accommodatissimū. Hoc Eusebius sic refert. Cùm pro studio religiosi Imperatoris Cōstantini Augusti ex omni terra sacerdotes Dei coīssent, opinione commoti Philosophi quoq; & Dialectici valde nobiles & opinatissimi conuenerunt. In quibus quidā insignis in arte Dialectica per dies singulos conflictus summi certaminis cū Episcopis nr̄is viris, at æquè in Dialectica nō improbabiliter eruditis, mouebat, & fiebat ingēs spectaculū cōuenietib⁹ ad audiendum doctis & literatis viris: nec tamen vllo genere Philosophus concludi à quoquam poterat, aut constringi. Tanta enim dicēdi arte obiectis quæstionib⁹ occurrebat, vt vbi maximè putaretur astrictus, velut anguis lubricus elaberetur. Sed vt ostenderet Deus quia non in sermone regnum Dei, sed in virtute consistit, quidam ex confessoribus simplicissimæ naturæ vir, & nihil aliud sciens nisi Iesum Christum & hunc crucifixum, inter cæteros auditores Episcopos aderat. Qui cùm vidisset Philosophū insultantē nostris, & callida se disputationis arte iactantem, poscit ab omnibus locum, velle se paucis cum Philosopho sermocinari. Tum verò nostri, qui simplicitatem viri & impetitiam de sermone duntaxat nossent, pauere, & velut pudorem quēdam pati, ne fortè apud callidos homines risui efficeretur sancta simplicitas. Perstitit tñ senior, & hinc mouit sermonis exordiū: In noīe, inquit, Iesu Chr̄i, Philo-

Li. 10. ca. 3.

Philosophe audi quæ vera sunt. Deus vnus est qui fecit cælum & terram, quique homini, quem de terræ limo formauerat, spiritum dedit, vniuersa quæ videntur & quæ non videntur, virtute verbi sui creauit, & spiritus sui sanctificatione firmauit. Hoc verbum ac sapiētia, quem nos filium dicimus, humanos miseratus errores ex virgine nascitur, & per passionē mortis à perpetua nos morte liberauit, ac resurrectione sua æternam nobis contulit vitam: quem & exspectamus iudicem omnium quæ gerimus esse venturum. Credis hoc ita esse Philosophe? At ille, velut si nūquam vllum sermonem contradicendi didicisset, ita obstupefactus virtute dictorū, mutus ad omnia hoc solùm potuit respondere, Ita sibi videri, nec aliud verū esse quàm quod dixerat. Tum senior: Si hęc, inquit, ita esse credis, surge & sequere ad Dominicum, & huius fidei signaculum (sic baptisinum haud dubiè nominat) suscipe. Et Philosophus conuersus ad discipulos suos, vel ad eos qui audiendi gratia conuenerant, audite, inqt, ó eruditi viri: Donec verbis mecum gesta res est, verba verbis opposui, & quæ dicebantur, dicendi arte subuerti: vbi verò pro verbis virtus processit ex ore dicentis, non potuerunt resistere verba virtuti, nec homo potuit aduersari Deo. Et ideo si quis vestrûm potuit in his quæ dicta sunt sentire quæ sensi, credat Christo, & sequatur hunc senē in quo loquutus est Deus. Ita Philosophus Christianus est effectus, tandem se gratulatus est victum. Et hęc quidem hactenus, prolixè quidem, sed ni fallor, pulchrè.

Tunc submiserunt uiros, qui dicerent se audiuisse eum dicentem uerba blasphemiæ in Moysen & Deum.

Hic impiorum est genius, vt si pios veritate vincere non possunt, ad calumnias & falsa testimonia currant. idem certè Christo Domino nostro accidit. Quū enim sisteretur coram Caiapha sacerdotum principe Christus, quærebant Iu- Matth. 26. dæorum reliqui proceres falsum testimonium cōtra Iesum, vt eum morti traderent, & non inuenerunt, cùm multi falsi testes accessissent. Nouissimè autē venerunt duo falsi testes, & dixerunt: Hic dixit & nos audiuimus eum dicentem: Ego dissoluam templum hoc manufactum, & post triduum aliud nō manufactum ædificabo. Marc 13. Eiusdem criminis accusatur etiam Stephanus: et verisimile est quòd dixerit veterem legem iam esse transferendam, sed non aliter atq; in ipsa lege veteri & typis prælusum, & disertis verbis prædictum fuerat. Cæterùm ex sequentibus rem hanc melius intelligemus. Hoc autem hic obseruandum, quòd etiam illi qui legis sunt trāsgressores perfidissimi, accusant Stephanū violatæ legis, non attendētes quòd seipsos cōdemnant in eo quod Stephanum accusant. Obserue. Addam, tātum habebatur tum crimen blasphemasse Deum ac eius cultum, vt non esset aliud æquè capitale. Atqui apud nos licet Christianis dicere de Christo & Christianorū religione, quę etiam puderet Iudæos, & vererentur Gentiles coram nobis de nobis dicere: hine fit quòd omnia tam pacata iā sint in Christi Ecclesia. Obserue. Verùm apud Iudæos nullum crimen, sicut diximus, capitalius, quàm blasphemiæ, nec apud populum atrocius, vnde sequitur.

Commouerunt itaq; plebem, & Seniores, & Scribas, & concurrentes rapuerunt eum, & adduxerunt in concilium, & statuerunt falsos testes qui dicerent: Homo iste non cessat loqui uerba aduersus locum sanctum & legem. Audiuimus enim dicentem, quoniam Iesus Nazarenus hic destruet locum istum, & mutabit traditiones, quas tradidit nobis Moyses.

Iam diximus Iudæos quantumuis impios nūquam impunè siuisse quenquā calumniari religionem ipsorum, vtcunque ipsi parùm illam curarent. Ergo dū à doctis illis subornantur testes, qui affirmant Stephanum blasphemasse legem, & Deum, & Mosen per quem legem acceperant, continuò commouentur, non solùm plebs ineruditа, sed & Seniores & Scribæ. Et quoniam nouerant ad se priuatim nō pertinere, vt de aliquo quātumuis impio pœnas sumerēt, sed ad magistratum, duxerunt Stephanum

phanum in concilium,& subornatos sycophantas & falsos testes producunt, qui dicerent quæ iam ex Luca prælecta sunt. Homo iste, inquiunt, homo iste. Magni contemptus verba sunt, Homo iste,impius,blasphemus, religionis nostræ apostata,Galilæi illius sectator, ho mo iste non cessat loqui verba blasphema aduersus locum sanctum,& legem. Non solùm templũ blasphemat in quo Deus colitur, sed etiam legem,in qua quomodo Deus coli à nobis velit præscribitur. Adijciunt enim pro maiori interpretatione hæc verba:Audiuimus eum dicentem, inquiunt, quòd Iesus Nazarenus iste demolietur locum hũc, & mutabit instituta quæ tradidit nobis Moyses. Hoc an dixerit Stephanus,à Luca non significatur. Verùm solent falsi testes vel prorsus mentiri, & asserere factum esse quod reuerà factum non est,vel nonnihil de suo assuere, vt iam oratio longè aliam accipiat faciem quàm priùs, vel simpliciter dicta peruertere & adulterari: quæ omnia crediderim in hac Stephani accusatione facta esse. Ille fortassis dixerat Deum non probare cæremonias amplius veteris legis, quia quem illæ præfigurauerant iam aduenisse, nec iam sicut ha ctenus Mosen audiendum, sed potiùs Messiam ad quem Moses ipse populum miserat:neminem itèm posse salutem consequi,nisi in CHRISTVM credens vitæ veteris pœnitentiam ageret, nec quenquam excusari quòd externo illi cultui valdè addictus sit. Deum enim esse spiritum,& ideo in spiritu & veritate adorandum. Hæc, inquam,& alia in hunc sensum fortè dixerat Stephanus,quę omnia falsi testes aliò per calumniam detorquẽt. Quòd si etiam dixisset Iesum Nazarenum destructurum locum sanctum, hoc est,cultum templi, & mutaturũ instituta Mosis, nihil blasphemiæ dixisset. Nã in ipso Mose prædictum fuerat instituta sua non diutius duratura, quàm vsque ad Messiæ tempora: sed in sequenti capite audiemus Stephanum seipsum magna fiducia, summoque veritatis patrocinio defendentem. Certè Iudæi nunquam potuerunt æquo animo ferre eos, qui ipsis exprobrabant superstitionem & impietatem, & quòd alieni ab omni iustitia confidebant in externum illum templi cultum: neque tamen defuerunt qui etiam cum magno vitæ suæ periculo illis in faciem dicerent,quæ ægerrimè audiebant. Apud Hieremiam cap. septimo legimus Dominum sic Prophetæ dicentem atq; imperantem:Sta in porta domus Domini & prædica ibi verbum istud, & dic: Audite verbum Domini omnis Iuda, qui ingredimini per portas has vt adoretis Dñm. Hæc dicit Dñs exercituum Deus Israël.Bonas facite vias vestras & studia vestra, & habitabo vobiscũ in lo co isto. Nolite confidere in verbis men dacij,dicẽtes:Templũ domini, templũ domini,templũ domini. Qm̃ si benedixeritis vias vestras & studia vestra, si feceritis iudicium inter virum & proximum eius,aduenæ & pupillo & viduæ non feceritis calumniam, nec sanguinẽ innocentem effuderitis in loco hoc, & post deos alienos non ambulaueritis in malum vobismetipsis: habitabo vobiscum in loco isto, in terra quã dedi patribus vestris à sęculo & vsque in sæculum. Eadem ferè habes apud eundem Prophetam capite vndecimo. Sic apud Esaiam statim ab initio detestatur Dñs impudentem Iudæorum impietatem,atq; adeò impiã eorũ impudentiã, qui cum omnibus vitijs ac sceleribus essent addictissimi: tamẽ ob externum cultum templi promittebant sibi certã à Dño salutem. Sed quid Dñs ad hæc per Prophetam? Audite verbũ Domini principes Sodomorũ,percipite auribus legem Dei nostri populus Gomorræ. Quo mihi multitudinem victimarũ dicit Dominus? plenus sum, holocausta arietũ & adipẽ pinguiũ, & sanguinẽ vitulorũ & agnorũ & hircorũ nolui. Et post oĩm cæremoniarũ reiectionẽ subdit:Lauamini,mũdi estote,auferte malũ cogitationũ vestrarũ ab oculis meis. Sed

Sycophantarum indoles.

Obseruã.

Sed hæc hactenùs. Det Dominus ne & in nobis sint, qui non recto pede ad pietatem incedunt. Sed redeamus ad verba Lucæ, & videamus quàm inuidiosè & odiosè omnia eloquantur falsi testes contra Stephanum: Homo iste qui coram vobis astat, hic homo nihili nõ cessat loqui, hoc est, indesinẽter loquitur verba blasphema contra tẽplum & instituta Mosis: quasi dicat, si semel tantũ aliquid dixisset tale, iudicari posset illi per imprudentiã fortè excidisse, sed quoniam perpetuò ac indesinenter parua dicit, quis non videt hominis perui caciam? Et si homini alicui priuato, aut merè humanis constitutionibus detraheret, non esset tantum nefas: quoniã verò & in Deum, & in Prophetas, & in horum cultores inuehitur, quis hãc cõtumeliam æquanimiter ferre posset? Videmus ergo quàm eloquẽtes, & ad iniquitatem benè exercitatos habeat ministros Satanas: videmus itèm quàm credulum sit vulgus, & quàm euanidus sit fauor popularis. Iam non ita pridem ita adhærebant Apostolis, vt etiam magistratus præ illis nihil crudeliùs audebat tentare contra Apostolos: et ecce iam sese apponunt falsis illis calumniatoribus. Nos quidem impietatem vulgi execramur, sed tamen admonemur quatenus homines honorare & beneuolentia prosequi debeamus, nimirum donec pietati non cõtradixerint: quũ verò inceperint in Deum & huius verum cultum peccare, tũ porrò ablegandi & abnegandi sunt. Sequitur in contextu.

Vulgi incõstantia.

Quatenus homines amandi.

Et intuentes eum omnes qui sedebant in concilio, viderunt faciem eius tanquam faciem Angeli.

Res est pauida, vt ille inquit, animus sibi malè cõscius, sed hęc tandem virum fortem faciunt nil conscire sibi, nulla pallescere culpa. Et apud Poëtam Ethnicum legimus: Difficile est crimen nõ prodere vultu. Vnde hi qui aduersus Stephanum considebant in concilio intuentes eum & obseruantes qua fronte crimen obiectum exciperet, videbãt illum adeò nõ deijci aut exanimari, aut metu expallescere, vt facies illius quiddam homine maius, & angelicam quãdam alacritatem simul ac maiestatem præ se ferre videretur. Intuentes, inquit, eum omnes qui sedebant in concilio, viderunt faciem eius tanquam faciem angeli. Non vnus atque alter, sed omnes intuebantur eum, nec vni vel alteri visum est Stephani faciem plus q̃ hominis fit clarescere, sed omnibus: quia innocẽtia & pietas Stephani omnibus debebat innotescere, & volebat Dominus omnibus illis consiliarijs occasionem resipiscendi obijcere. Certè debebant illi in memoriam reuocare claritatem illam quæ apparebat olim in vultu Mosis, & ex hac conijcere quid de Stephano sentiendum: verùm sic eos inuidia excæcarat, vt videntes nihil viderent, & audientes nihil intelligerent, hoc quod iam continenter sequenti capite elucescet. Sequitur itaque in capite septimo.

CAPVT VII.

Dixit autem princeps Sacerdotum, si hæc ita se habent? Qui ait: Viri fratres & patres audite: Deus gloriæ apparuit patri nostro Abrahæ cùm esset in Mesopotamia, priusquàm moraretur in Charran, & dixit ad illum: Exi de terra tua & de cognatione tua, & veni in terram quam monstrauero tibi.

Rogat hic princeps ab Stephano, num verum sit quod testes contra ipsum dicunt. Hoc autem nõ facit quòd cupiat ipsam rei veritatem cognoscere, & tum vel innocentem absoluere, vel nocentem punire, sed tantùm vt aliquam saltèm iudicij speciem exhibeat, ne vis nõ ius videretur esse quod cum Stephano agere instituerant. Sed D. Stephanus non surdus vel mutus ad hæc apologiã instituit non tam prolixam quàm piã, in qua satis testatum facit, quàm probè ab adolescentia sua in sacris literis versatus fuerit, quàm sanè eas intelligat, & quòd lex ipsi verus pædagogus fuerit ad Christum. Nos itaq; ad defensionẽ

D. Ste-

D. Stephani iam accedimus. Primò captat beneuolentiam amicè ac familiariter eos alloquens: Viri patres & fratres, inquit, audite. Fratres illos vocat quia cum ipso eiusdem generis essent, & consuetudo patriæ & gentis habebat, vt Iudæus Iudæum fratris appellatione dignaretur. Patres verò vocat, qa & ætate & auctoritate graues erant quos alloquebat. Et probi & bene instituti filij est, vt honorificè seniores appellet, viros patrum, mulieres matrum appellatione cohonestans. Sed hæc aliâs: iam sic orditur. Deus gloriæ apparuit patri nostro Abrahæ, &c. Quid hęc ad accusationem illam? quid pro defensione Stephani? Audi obsecro diligēter capita accusationis, hoc est, statū causſę qua de agitur, & q̃ sequētur nequaquā futura sunt intellectu difficilia. Accusatur Stephanus quod dixerit Iesum demoliturū locum sanctū, hoc est, templū Hierosolymitanū, & instituta Mosis immutaturum, ideoq; Stephanū esse blasphemum in Deum, in Mosen, & in legem. Iudæi verò persuasum habent, & templum Hierosolymitanum, & diuinum in ipso cultum, & legem à Mose traditam quo ad omnes circunstantias perpetuò duratura, nec quenquam præter & extra legis obseruationē posse saluari. Stephanus itaque probabit etiam Deum electos suos habuisse antequam lex inciperet, & multos præter legis Mosaicæ obseruationem & Deo placuisse, & salutē cōsecutos esse. Deinde quæ ratio templi sit, probè enarrat, interim legis Mosaicæ immutationem aliquando futuram esse, etiam in lege ipsa prædictum esse ostēdit. Sed nos hæc omnia suo loco, & quantū fieri potest breuissimis annotabimus. Deus gloriæ, inquit, apparuit patri nostro Abrahæ. Non simpliciter dicit, Deus apparuit Abrahæ: hoc enim cōtemptum Dei & Abrahæ præ se ferret. Ergo Deū vocat gloriæ, videlicet qui in se est gloriosissimus, & sine cuius fauore nemini vera gloria cōtingere potest. Vocat aūt Abrahā cōmunē patrē, vt innuat etiam se vnum esse ex filijs Abrahæ cui debeatur promissio. Hic ergo Deus glorię apparuit patri nostro Abrahæ cum esset in Mesopotamia priusquam moraretur in Charran, hoc est, apparuit ei, id est, amauit eum, fauit ei antequā circuncideretur, antequā exiret de terra sua, antequā immolaret filiū suū. Nullo ergo opere meruit Abrahā fauorē & gratiā Dei, sed Deus gratuitò & ex sola misericordia elegit sibi Abrahamum. Et dixit ad illū: Exi de terra tua, & de cognatione tua, & veni in terram quam monstrauero tibi. Deus accepit Abrahā ex gratia in filiū, donās ei spiritū suum bonū: iā quomodo illius aim exploret videamus. Iubet eū charissima quæq; deserere, nec apertis verbis quo ipsum ducturus sit ostendit. Exi, inquit, de terra tua, & de cognatione tua. Quis aūt nō tenet amore patrij soli? qs sic oēm humanū exuit affectū, vt non p̃ alijs amet cognatos? Sed hæc iubet Abrahā relinquere, & addit Dn̄s: Veni in terrā quā mōstrauero tibi. Sed quā mōstrabit illi? an meliorē vel deteriorē illa quā relinquere iubetur? De hoc nihil loquit Deus, nec Abraham super ea re multū sollicitus est. Hinc sequitur in textu.

Roman. 4.

Genes. 12.

Tunc exijt de terra Chaldæorum, & habitauit in Charan. Et inde, postquam mortuus est pater eius, transtulit in terram istam, in qua nunc vos habitatis.

Magnū hic nobis in Abrahā exemplū obedientiæ proponitur, quod tū intelligere poteritis, quādo animaduerteritis quàm inobediētes & rebelles esse iā soleāt hoīes. Nā si Abrahā aliquis è vulgo fuisset, dixisset vtique: Agè, iubes relinquā terrā quā ĩhabito, cognationē, domū paternā, quare nō imperādo vt locum hunc relinquā certiorē me reddis quantum sit iter? vnde enim mihi illud innotesceret? quod hae quam relinquo vberior & præstantior sit illa? At Abraham nihil horum vel dixit vel cogitauit, sed respiciens ad magnitudinē eorum quæ imperata erant, ijs quę in manibus habebat incerta præferebat. Statim enim atq; pręceptum Domini audiuit, exijt de terra Chaldæorum, & habitauit

tauit in Charran ciuitate Mesopotamiæ: mortuo autem eius patre qui appellabatur Thare, transtulit illum Dominus in terram istam, in qua nunc vos habitatis. Nolumus in oratione siue apologia Stephani prolixiores esse: solùm hoc vbique obseruandum, Iudæis nullum gloriandi ac sese extollendi locum relictum, quasi suis meritis in terram promissionis peruenerint, quum Dominus ex sola & magna gratia Abrahæ & posteris illam promiserit, antequam Abraham vel circumcideretur, vel aliquid aliud in gratiam Dei faceret. Ergo omnia beneficia Dei in Iudæos collata, Deo non illorum meritis asscribenda sunt.

Et non dedit illi hæreditatem in ea, nec passum pedis, sed repromisit dare illi eam in possessionem, & semini eius post ipsum cùm non haberet illum.

Quæcunq; Stephanus in tota hac apologia adducit, videtur ea intentione adducere, vt probatam nobis redderet nõ tam gratiam Dei, quàm Abrahæ ingentem & fortissimam fidem: quæ duo si ob oculos semper habebimus, non erit necessarium prolixiùs de omnibus historijs quæ producuntur disserere. Vide enim quid hoc loco dicat, vide quæ rerum sit consequentia, vide quàm mirabiliter probetur & agitetur Abrahæ fides. Pollicitus est Deus Abrahæ terram Palæstinorum sic, vt non solus Abraham, sed vniuersum huius semen illam quasi hæreditario iure possideret: iam vide quàm nulla rerum sit consequentia. Pollicitus quidem est Deus Abrahæ, sicut diximus, terram illam, sed ne passum quidem pedis dedit ei in illã, sed quæcunque in illa habere voluit non hæreditario, sed emptionis iure accipere debuit. Dein promisit Dominus posteros & hæredes Abrahæ illam terram possessuros, & ecce Abraham nullos liberos habet nec filios nec filias: verùm Abraham eiusmodi rerũ absurditate (sic enim iudicat mundus) nihil mouetur, sed relinquit ea quibus assueuerat, & vadit ad occupanda quæ non nouerat. Et hęc est veræ fidei verus genius, Dei promissis nihil anteponere. Hæc omnia si quis singillatim excutere velit, & fidem Abrahæ cum nostra incredulitate conferre, quã latissimum haberet dicendi campum? sed nos nolumus prolixiores esse quàm argumenti ratio postulare, & vobis expedire videbitur. Sequentia itaque audiemus.

Locutus est autem ei Deus, quia erit semen eius accola in terra aliena, & seruituti eos subijcient, & malè tractabunt eos annis quadringentis, & gentem cui seruierint iudicabo ego dicit Dominus: & post hæc exibunt & seruient mihi in loco isto. Gene. 15.

Vide quot promissiones ad Abraham factæ sint. Locutus est ei Deus, quia semen, hoc est, posteritas eius erit accola siue inquilina in terra aliena. Nondum habet aliquem puerum Abrahã, & tamen de huius posteritate quid futurum sit prædicatur: & verè sic factum est. Neque enim Israëlitæ semen Abrahæ continuò venerunt in terram Palæstinorum, sed tandem post quadringentos triginta annos. Prius enim oportebat illos multa aduersa pati, seruituti subijci, & malè tractari, nõ ꝙ nõ posset Deus illos statim in promissam terram introducere, sed quia tãtas afflictiones peccata illorũ merebant: quibus verò medijs in Ægyptũ venerint, notius est quàm vt hîc referri debeat. Addit Dominus. Gentẽ cui seruient iudicabo, hoc est, condẽnabo & puniã ego. Hoc autem de Ægyptijs intelligendũ, quibus seruierunt Israëlitæ durissima seruitute, sed quã pœnã de illis Deus sumpserit, nemini non notum est.

Et dedit illi testamentum circumcisionis, & sic genuit Isaac, & circumcidit eum die octauo, & Isaac Iacob, & Iacob duodecim patriarchas.

Et hæc notissima sunt nobis ex primo Moysis libro. sic autem incipiunt promissiones Dei Abrahę factæ verificari. Primò itaque hîc contra Iudæos obseruandum, quòd Abraham magnificas illas promissiones non accepit post circumcisionem, sed priusquã circumcideretur, ne quis putaret Abrahã propter circumcisionẽ Deo placuisse, vndę

vnde & Paulus vocat circumcisionem signaculum iustitiæ fidei. Nam Abrahã circuncisionem in se recipiens, hoc ipso facto testatus est sese totum consecrasse Deo, se Deo in nullo nõ obedire, se de illius magnificis ꝓmissis nihil dubitare. Hãc
Roman.4. rem Diuus Paulus in Romanis suis pulcherrimè deducit de Abraham dicẽs: Qui contra spem in spem credidit, vt fieret pater multarum gentium, secundum quod dictum est ei: Sic erit semen tuum sicut stellæ cæli, & arena maris. Et non infirmatus est in fide, nec considerauit corpus suum emortuum, cùm iam ferè centum esset annorum, & emortuam vuluam Saræ. In repromissionem enim non dubitauit diffidẽtia, sed cõfortatus est fide dans gloriam Deo, plenissimè sciens quia quæcunq; promisit Deus, potens est & facere, &c. Abraham itaque iam circuncisus genuit Isaac, & circũcidit Isaac: nimirum rursum vt declararet se adhuc constantem ac fortem in fide esse. Sic Isaac ex se genitum Iacob circumcidit, non alia ratione quàm ipse circumcisus fuerat. Iam & Iacob duodecim patriarchas pari ratione circumcidi fecit, videlicet vt testarentur hoc signo sese de Dei promissis, quæ Abrahæ factæ fuerant, non dubitare, seseque totos Deo in obsequium consecrare. Iam per hos duodecim patriarchas multiplicata est Abrahæ posteritas, quæ quomodo in Ægyptum, in qua postea seruituti subiectæ fuerunt, peruenerint, statim incipiet Stephanus recensere. Multa verò hic dissimulat, tum quæ ad Dei beneficia, tum etiam quæ ad Israëlis ingratitudinem pertinere videntur. Neque enim instituerat totam illam veterũ patriarcharum texere historiam, sed tãtùm ea producere, quæ proximè ad institutũ suum pertinere videbantur.

Et Patriarchæ æmulãtes Ioseph uẽdiderũt ĩ Aegyptũ, & erat Deus cũ eo, & eripuit eũ ex omnibus tribulationibus eius, & dedit ei gratiam & sapientiam in conspectu Pharaonis regis Aegyptiorum, & constituit eũ præpositũ super Aegyptũ, & super omnem domũ suã.

Quare fratres Ioseph cõtra ipsum inuidia moti fuerint, testatur Moses li. 1. ca. 37. videlicet quòd inuidebãt ei gloriã, quam illi à Deo præparari Deus ipse iã somnijs quibusdã adumbrauerat. Noluit autẽ Stephanus nefas illud ꝓ merito exaggerare, sed breuibus tantũ attingere. Neque enim dicit quòd in animo iam cõceperant illũ occidere, quod etiã fecissent, nisi Ruben obstitisset suis cõsilijs, dicẽs: Quid nobis prodest, si occiderimus fratrẽ nostrũ, & celauerimus sanguinẽ ipsius? melius est vt vendatur Ismaëlitis, & manus nostræ non polluantur: frater eñ, & caro nostra est, &c. Hæc, inquam, quæ Patriarchis magno dedecori esse possent, noluit pluribus referre, sed quę Dei benignitatem erga Ioseph declarant fusiùs recẽsuit, inquiens: Deus erãt cũ Ioseph, & vt hoc intelligeremus, addit per interpretationem: Et eripuit eum ex omnibus tribulationibus eius. Quas tribulationes putat? quas à fratribus, ab Ægyptijs, à Pharaonis vxore, & in carcere pertulit: de his, inquam, loquitur, quæ omnia in Genesi pulchrè descripta sunt. Vide autem quòd liberationes has non Ruben fratri, non Pharaoni, sed Deo adscribit, qui sua prouidentia passus quidem est tentari Iosephum suum dilectum, sed non passus est ipsum occumbere. Vnde ętiam Stephanus addit: Deus dedit ei gratiam & sapientiam in conspectu Pharaonis regis Aegyptiorum, & constituit eum pręposit um super Ægyptum, & super omnem domum suã. Hæc habentur Gene. cap. quadragesimo primo, q̃ breuitatis gratia huc transferre noluimus. Sed videamus rursum, quæ ad institutum Stephani pertinẽt. Patriarchæ licet signaculũ fidei in carne sua haberent, quo sese Deo, sicut diximus, obstrinxissent, tamẽ nihilo meliores facti sunt, sed per inuidiam fratrem suum, quem libẽtiùs occidissent, in Aegyptum vendiderunt. Tanta scilicet impietate metuerunt introduci in terram promissionis: immò meruerunt vt ipsi arctissimæ subijcerentur

seruituti. Iam Ioseph licèt inter medios idololatras, licèt miserè afflictus, licèt multas & magnas peccandi occasiones haberet: tamen signaculo suo fidei respondit semper ad omnem voluntatem Dei sese comparando, & ei fideliter obsequendo, nihil dubitans quin Deus promissionis suæ nunquam futurus esset immemor. Exemplum hic habes, vt tribulationibus varijs vexatus patiens sis, nunquam desperes, perpetuò illud cogitans quod Dominus de pio tribulato dicit: Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum & glorificabo eum.

Venit autem fames in vniuersam Aegyptum & Chanaam, & tribulatio magna, & non inueniebant cibos patres nostri.

Famem hanc significauerat Dominus Pharaoni Ægyptiorum regi futurã per duo somnia, quorum alterum sub imagine septem boum macilẽtarum, & septem spicarum tenuium alterum: quæ tamen somnia rex ipse nõ intelligebat, nec quisquam coniectorum vel sapientum suorũ, illorum interpretationem exponere poterat. Tandem deuentum est ad Ioseph, qui tum adhuc tenebatur in carcere, & ille interpretationẽ somniorum regi exposuit, dicẽs: Septẽ boues pulchræ & septẽ spicæ plenæ, septẽ vbertatis anni sunt, eãdẽq; vim somnij cõprehendunt. Septẽ quoq; boues tenues & macilẽtæ, quæ ascenderũt post eas, & septem spicæ tenues, & vento vrente percussæ, septẽ anni venturę sunt famis, qui hoc ordine cõplebũtur. Ecce septẽ anni venient fertilitatis magnę in vniuersa terra Ægypti, quos sequentur septem anni alij tantę sterilitatis, vt obliuioni tradatur cũcta retrò abundãtia. Cõsumptura est enim fames oẽm terrã, & vbertatis magnitudinẽ perditura est inopiæ magnitudo. De hac itaq; fame Stephanus hoc loco loquitur, significaturus qua occasione Iacob cũ filijs suis in Ægyptum peruenerit, simul etiã intuens, quantas tribulationes veteres illi patres sustinuerint, vtcunque magnas promissiones à Deo acceperant.

Magna certè tribulatio & afflictio est sepiẽnem pati famem: nobis etiam annua intolerabilis videtur, quum tamen famis occasiones non abscindamus. Enimuero non esset tanta fames, si Dei donis cum gratiarum actione vti didicissemus, & temporalium bonorum fideles dispensatores essemus. Atqui quum iam nemo sua contentus sit sorte, & singuli omnia ad se rapere festinant, & vnus helluo tantum consumit, quantum multis sufficere posset, non est mirabile quod etiam in magna rerum copia multi inopiam patiuntur. Verùm nos hæc non animaduertimus, sed caussam famis & sterilitatis nũc intemperiei aëris, nunc Satanæ, nunc verò veneficis asscribimus, quum illam potiùs peccatis nostris asscribere deberemus. Sic enim in Deuteronomio legimus: Quòd si audire nolueris vocem Domini Dei tui vt custodias & facias omnia mandata eius, mittet Dominus super te famem, & esuriem, & increpationem in omnia opera tua quæ tu facies, donec conterat te & perdat te velociter. Sed hæc aliàs: nam quæ sequuntur adijcienda sunt. *Famis vnde.* *Deut. 28.*

Cùm audisset autem Iacob esse frumẽtum in Aegypto, misit patres nostros primùm, & in secundo cognitus est Ioseph à fratribus suis, & manifestatum est Pharaoni genus eius. Mittens autem Ioseph, accersiuit Iacob patrem suum, & omnem cognationem suam in animabus septuaginta quinq;.

Stephanus oĩa hæc q̃ potest breuissimè recenset, quum tamẽ oĩa pulcherrimè per Mosen cõscripta sint, quomodo scilicet Iacob filios suos cũ muneribus in Ægyptum miserit, quomodo ab Ioseph interrogati, quomodo repositione pecuniarũ in saccis tentati, quomodo Ioseph ab illis cognitus non potuerit lachrymas cohibere, quomodo veniam ab illo rogârint: hæc, inquam, oĩa noluit Stephanus copiosiùs prosequi, vt quæ erant apud Iudæos decantatissima. Discamus ex hac historia boni magistratus bonorumque Principum esse, vt prudentes sint rerum æstimatores, & prouidenter oĩa agant, vt semper *Obseru.*

habeant

habeant, quo subditorum suorũ inopiã subleuare possint. Videmus enim Pharaonem in annis fertilibus tantam frumentorum vim reposuisse, vt non tam suis, quàm peregrinis auxilio esse potuerit. Et solet quidem Deus aliquandò sic distribuere bona illa temporalia, vt hi omninò careant quibus alij abundant, vt sic & horum misericordiam, & illorum probet patiẽtiam. Secundò discimus Deum semper curam agere suorum, hisque varijs modis opitulari. Caret quidem Iacob frumento: atqui argentum habet vnde illud comparare possit. Adde quod Iacob de Dei prouidentia quidem nihil dubitat, sed interim non recusat filios suos mittere in Ægyptum ad emenda frumenta. Qui enim eiusmodi oblatas occasiones, & apta media, vt vocãt, negligit, nõ Deo fidere, sed potiùs Deum tentare dicendus est. Præsentibus itaq; occasionibus cum timore Dei vtendum est: absentibus verò illis nequaquam desperandũ est. Tertiò discamus hoc in loco ad exemplum Iosephi proximis & fratribus, qui in nos peccauerunt, non solũ ignoscere & nihil nocere, sed etiam illis ex animo benefacere. Scimus quàm parũ fraternè Ioseph à fratribus suis tractatus fuerit iam olim, & videmus q̃ beneficus iam sit in illos, quum tamen ipsis iam talionem reddere posset commodissimè. Nam Ioseph auctoritate valet, & illi huius opera indigent: neq; tamẽ illis quidq̃ mali facit, immò nec exprobrat quidẽ quæ olim in ipsum fecerãt, nec aliquid illorum inuidiæ, sed omniã diuinæ prouidentiæ asscribit, dicens: Præmisit me Deus, vt reseruemini super terram, & escas ad viuẽdum habere possitis. Non vestro consilio, sed Dei voluntate huc missus sum, q fecit me quasi patrem Pharaonis, & dominum vniuersæ domus eius, ac principem in omni terra Ægypti. Quartò discant hoc in loco pueri siue liberi, vt in sublimitate constituti, vel diuitijs locupletati pauperum & miserorum parentum vel amicorum non obliuiscantur: quod exemplum vtinam multi imitarentur, quos pauperum amicorum & pudet & pœnitet, non cogitãtes quod scriptura dicit de Deo: Suscitãs de terra inopẽ, & de stercore erigens pauperem.

Et descendit Iacob in Aegyptum, & defunctus est ipse & patres nostri. Et translati in Sychem, & positi sunt in sepulchro, quod emit Abraham precio argẽti à filijs Emor filij Sychem. Gene. 46.

Moses testatur quod quum Iacob iam esset in itinere Ægyptum versus, Deus illi apparuerit dicens: Ego sum fortissimus Deus patris tui. Noli timere, sed descende in Ægyptum, quia in gentem magnam faciam te ibi. Ego descendam tecum illuc, & ego inde adducam te reuertentem, Ioseph quoq; ponet manus tuas super oculos tuos. Audiẽs itaque Ioseph per Iudam internuncium patrem suum venientem, iuncto curru suo ascendit obuiam patri, irruitque super collũ eius, & inter amplexus fleuit, dixitque pater ad Ioseph: Iã lætus moriar, quia vidi faciem tuam, & superstitem te relinquo. vixit itaque Iacob in Ægypto decem & septem annos. Cùm Gene. 47. autẽ appropinquare cerneret diẽ mortis suæ, vocauit Ioseph filium suum & dixit ad eum: Si inueni gratiam in cõspectu tuo, pone manum tuam sub fœmore meo, & facias mihi misericordiam & veritatem, vt non sepelias me in Ægypto, sed dormiam cum patribus meis, & auferas me de terra hac, condasq; in sepulchro maiorum meorum: quæ omnia pollicitus est Ioseph se facturum, id quod reipsa præstitit. Nec solus Iacob noluit in Ægypto sepeliri, sed & Ioseph Gene. 50. ipse. Cùm enim esset annorum centum & decem, vocauit fratres suos & dixit eis: Post mortem meam Deus visitabit vos, & ascendere vos faciet de terra ista ad terram quam iurauit Abrahã, Isaac, & Iacob: asportate itaque ossa mea vobiscum de loco isto. Vnde & in Exodo legimus, quòd Moses relicturus Ægy- Exod. 13. ptum tulerit ossa Ioseph secum: qua de re nonnihil dicemus, vbi nobis disputatio instituetẽ de suffragijs, q̃ fiunt ꝓ vita defunctis. Iã ad cõtextũ reuertimur.

Cùm autem appropinquaret tempus promißionis quã confeßus erat Deus Abrahe, creuit populus & multiplicatus est in Aegypto, quoadusq; surrexit alius rex in Aegypto, qui non sciebat Ioseph.

Et hęc omnia clarissimè habẽtur in Mosis libris. Mortuo enim Ioseph & vniuersis fratribus eius, omnique cognatione sua, filij Israël creuerunt, & quasi germinantes multiplicati sunt, ac roborati nimis impleuerunt terram. Surrexit interea rex nouus super Aegyptũ, q̃ ignorabat Ioseph, hoc est, lõgo tẽpore iam obierat Ioseph, vt nouus iste rex illum nec de facie noscere, nec illius beneficia olim Aegyptijs ꝑ illum præstita scire potuerit. Notatur autẽ hic ingratitudo & stultitia regis, imprudentiaq; earum rerũ quę reges scire debẽt. nõ solũ futura, sed & ꝑterita nõ ignorare oportet mũdi rectores & magnos principes. Si annales ꝑdecessorũ suorũ legẽdo cõsuluisset, nõ ignoraret Iosephũ, & quãta ꝑ hunc beneficia Dñs exhibuerit vniuersis Aegyptijs. Nã sic fecerat Assuerus iubẽs sibi afferri historias & annales priorum temporum, & hæc omnia ante se legi: quæ res non solùm Mardochęo tum profuit, sed omnes Iudæos à tyrannide superbissimi ac crudelissimi Haman liberauit. Nota est historia ex libello qui prudentissimè Hester inscribitur. Sed videamus sequentia ex oratione Stephani. Hester.6.

Hic circumueniens genus nostrum afflixit patres nostros, ut exponerent infantes suos, ne uiuificarentur.

Hanc rem sic describit Moses. Et ait rex Aegypti ad populum suum: Ecce populus filiorum Israël multus & fortior nobis, venite sapienter (callidè) opprimamus eum, ne fortè multiplicetur: et si ingruerit contra nos bellum, addatur inimicis nostris, expugnatisq; nobis egrediatur de terra, præposuitque eis magistros operum, vt affligerẽt eos oneribus. Quantoque opprimebant eos, tanto magis multiplicabantur & crescebant. Oderantque filios Israël Aegyptij, & affligebant illudentes eis & inuidentes, adq; amaritudinem perducebãt vitam eorũ operibus duris luti & lateris, omnique famulatu quo in terræ operibus premebantur. Dixitq; autem rex Aegypti obstetricibus Hebręorũ, quarum vna vocabatur Siphra, altera Phua, præcipiens eis: Quãdo obstetricabitis Hebræos, & partus tẽpus aduenerit, si masculus fuerit, interficite illum: si fœmina reseruate. Timuerunt autem obstetrices Deum, & non fecerunt iuxta præceptũ regis Aegypti, sed conseruabant mares. Quibus accersitis ad se rex, ait: Quidnam est hoc quod facere voluistis vt pueros seruaretis? Quę responderunt: Non sunt Hebręæ sicut Aegyptiæ mulieres. Ipsæ enim habent obstetricandi scientiam, & priusquã veniamus ad eas, pariunt. Hactenus ex secundo Mosis libro, ex quibus multa ꝑclara hic annotare possemus. Primò enim verificatur propheria ad Abraham facta, quòd semen suũ grauissimas passiones & afflictiones esset passurum. Secundò q̃ Satanas per suos ministros nunq̃ cessat persequi populum Dei, & in hoc filium Dei verum Messiã Dominum nostrũ Iesum Christum, qui ex Abrahę semine nasciturus exspectabatur. Et Aegypti quidẽ rex timebat, ne opprimeretur ab Hebræis: Satanas verò timebat, ne ex hoc semine progeneraretur Christus, à quo ille regno spoliaretur, &c. Sed hæc copiosiùs prosequi non est huius instituti.

Eodem tempore natus est Moyses, & fuit gratus Deo, Exod. 2. *qui nutritus est tribus mensibus in domo patris sui. Exposito autem illo, sustulit eum filia Pharaonis, & nutriuit eum sibi in filium.*

Egressus est vir de domo Leui, ait vetus historia, & accepit vxorem stirpis suæ, quæ concepit & peperit filiũ, & videns eum elegantem, abscondit tribus mensibus. Cumq; iã cęlare non posset, sumpsit fiscellam scirpeam, & liniuit eam bitumine ac pice, posuitq; intus infantulũ, & exposuit eũ in carecto ripæ fluminis stante procul sorore eius, & considerante euentum rei. Ecce aũt descẽdebat filia Pharaonis vt lauaretur in flumine, & puellæ eius gradiebantur per crepidinem aluei. Quæ cùm vidisset

fiscellam

fiscellam in papyrione, misit vnam è famulabus suis, & allatam aperiens, cernensq; in ea paruulum vagientem, miserta eius ait: De infantibus Hebręorũ est hic. Cui soror pueri: Vis, inquit, vt vadam & vocem tibi mulierem Hebręam, quæ nutrire possit infantulum? Respondit, vade. Perrexit puella, & vocauit matrem suam. Ad quam locuta filia Pharaonis, Accipe, ait, puerum istum, & nutri mihi, & ego dabo tibi mercedem tuam. Suscepit mulier puerum & nutriuit, adultumque tradidit filiæ Pharaonis, quem illa adoptauit in locum filij, vocauitque nomen eius Moyses, dicens: Quia de aqua tuli eum. Mosche enim Hebræis idẽ sonat quod extractus. Sic ergo ordinatione diuina euadit vnicus ille Moses, contra quem ferè solum fuerat excogitata, & à dæmone suggesta vniuersalis crudelitas, vt discamus vbique confidere Domino, qui mirabiliter eximit suos, & consolatur in se sperantes. Plenos enim fuisse fide & pietate Mosis parentes, sacra Scriptura disertis verbis testatur. In Epistola enim ad Hebręos ita scriptum est: Per fidem cùm natus esset Moses, occultatus est menses tres à parentibus suis, propterea quòd viderent elegantem puellum, nec veriti sunt edictum regis. Tametsi enim maxima Israëlitarum pars contempserunt promissiones Dei Patriarchis dictas, & seruierunt Ægyptiacis idolis: tamen reseruauit sibi Deus aliquot pios, qui non sunt obliti diuinarum promissionum. Inter quos & parentes Mosis, qui cùm viderent grauissimam Dei afflictionem, reuocauerunt in memoriam promissiones Dei, quas à patribus quasi per manus traditas acceperant, fore aliquandò vt Abrahæ posteritas in infinitum quasi multiplicata possideret terram Chanaan. Hac ergo spe freti spacio trium mensium apud se puerum detinuerunt, deindè forsan timentes ne à Pharaonis ministris repertus occideretur, fiscellæ benè dispositæ inclusum in aquam ponunt, nimirùm nihil dubitantes DEVM non defore puello illi, nec spe sua frustrati sunt. Moses enim mirabiliter, vt audistis, in aquis seruatur, à filia Pharaonis inuenitur & ex aquis extrahitur, à filia Pharaonis in filium adoptatur. Recitantur ab Hebræis varia & verè admiranda quæ circa Mosen puerum contigerunt. Scribit enim Iosephus parentes Mosis antequam hunc generarent, à Deo per somnium intellexisse qualis & quantus futurus esset filius, quem propediem essent generaturi. Scribit etiam quòd quidam Sacrorum scriba apud Ægyptios vaticinatus fuerit regi ex Hebræis nasciturum, qui Ægyptum vniuersam perditurus esset. His addit Mosen puerum tam elegantis fuisse speciei & pulchritudinis, vt neminem non in sui admirationem trahere soleret. Deindè addunt quòd regium diadema adhuc puer in terram proiecerit, ac pedibus calcauerit, omine quodam ostendens se fore deuastatorem Ægyptiorum. Multa alia de hoc sancto puero à Iudæis narrantur, quæ nos vt superuacanea huc transscribere noluimus: nos tamen ex hoc loco nonnulla quæ putamus obseruatu dignissima, hic annotemus. Et primò quidem obseruandum, quòd Moses p̃dicatur Deo fuisse gratus statim atque à parentibus prognatus fuit, vbi necdũ templum, nec sacerdotium, nec sacrificia legis existebãt: vt intelligamus Deo etiam eos placere qui legem Mosis iuxta Iudæorum sententiam non obseruant. Secundò obseruandum, quòd his verbis Stephanus tacitè se purgat ab illorũ calũnijs qui ipsum accusauerãt, quasi blasphemus & iniurius fuisset in Moysen: hic enim Stephanus totus est in deprædicandis & celebrandis Dei laudibus. Tertiò vide mirabile Dei cõsiliũ in adimplendis suis promissionibus. In superiorib9 audiuimus de sancto Patriarcha Ioseph, quomodo p somnium intellexerat se adorãdũ à parẽtibus

Hebr. 11. Antiq. lib. 2. cap. 8.

& fratribus suis: verùm cùm à fratribus venditur, cùm in Ægypto seruit, cùm etiam in carcerem conijcitur, cùm non in priuatum quendam, sed in regẽ ipsum peccasse accusatur, quis putasset illum ad tantum tanti honoris peruenturum fastigium? Sic Moses à Deo electus est, vt tanquã fortissimus dux populum Israël ex Ægyptiaca seruitute eripiat. Sed quàm multa videntur Dei consilijs obstare? Cauet rex Aegyptius ne quenquã Hebræorum puerorum patiantur superuiuere, Moses in flumen mittitur, à Pharaonis filia & educitur & educatur. Quis putasset Pharaonem huic parsurum puero, nedum eum educaturũ? Atqui quoniam Deus Mosen voluit suo præfici populo, vniuersus, vt ita dicam, mundus ad hoc inseruire debet, vt fiat quod Deus futurũ esse præordinauit. Sed suffecerint hæc nobis q non ignoramus nullum consilium, nullamq́; sapientiam contra Dominũ esse. Si quis Iesu Christi Domini nostri infantiam cum Mosis infantia cõtulerit, inueniet collationem pulcherrimam. Nos ad alia properamus.

Et eruditus est Moyses omni sapientia Aegyptiorum, & erat potens in uerbis & in operibus suis.

Quæ hoc loco Iosephus narrat de bello aduersus Aethiopes à Mose administrato, & de filia regis Aethiopũ à Mose in vxorem ducta, nolumus hic prolixius prosequi: neq; tamen dubitamus Deũ sic omnia ordinasse circa Mosen, vt omnia ipsius seruierĩt consilijs. Sed de Moysis eruditione ac sapientia hic inuestigandum venit. Qualis Aegyptiorum sapientia fuerit, ex ipsis sacris literis non admodum apertè liquet. Videtur autem verisimile eos habuisse viros sapiẽtes, qui in Magia, quam vocãt, naturali fuerint exercitatissimi, quiq́; habuerint occultiora naturæ ipsius magis experta & cognita, quàm reliqui homines. Et ex ipso Exodo apparet quales fuerint Magi illi, qui suis præstigijs etiã diuina miracula obfuscare conati fuerunt. Et persuasum habebant Mosen quidquid miraculorum faceret, omne

Sapientia Aegyptiorum qualis.

id facere per Magiam naturalem, quomodo & illi sua figmẽta. Quum autem ipsi Pharaonis Magi miraculũ quo Moses adduxerat Cyniſes imitari non possent, eo deducti sunt, vt faterentur Mosen eiusmodi opus non propria arte, sed Dei auxilio facere. Dicebãt enim, digitus Dei est. Diuus August. in 18 de ciuitate Dei libro, cap.39. existimat Aegyptiorum sapiẽtes præcipuè in Astronomia excelluisse. Ego illis facilè subscribo qui putant Aegyptios in omnibus scientijs, quas mundus magni faciebat, excelluisse: vnde & multorum magni nominis virorum peregrinationes leguntur ad Aegyptios esse institutæ non alio nomine, nisi vt Aegyptiorum sapientia, qualis qualis fuerit, imbuerẽtur. Sed hæc res non tenebit diutius occupatos uos, qui maluimus dicere quæ ædificant, quàm quæ tantùm delectãr. Obseruandum itaq; primùm quòd veteris Testamenti scriptura non testatur quòd Moses eruditus fuerit in omni sapientia Aegyptiorum: vnde Diuus Stephanus illud haud dubiè ex patrum traditione accepit, quemadmodum & D. Paulus alibi Magos illos qui Mosi obstiterunt, suis appellitat nominib⁹ Iamnes & Iãbres, quod vetus historia nullibi dicit. Vnde vanum est, quòd quidã nihil vel credere vel audire velint, nisi quod in sacris literis quasi omnibus finibus suis sit descriptum. Atqui Paulus non ea tantùm obseruari vult, quæ Epistolis consignauit, sed etiam quæ viuo sermone auditores suos docuit. Obseruandum secundò, quòd Pharaonis filia Mosen in pueritia non neglexit, sed doctis viris erudiendum cõmendauit: quod exemplum vtinam & vos, quibus Deus liberos dedit, ex animo & diligẽter imitaremini. Nã qui à teneris, quod dicitur, vnguiculis benè instituuntur, ij tandem efficiuntur viri potentes sermone & operibus.

Vide Ludo. Celiũ lect. Antiquarũ lib.9. ca. 3. & seq.

Non omnia sunt in ueteri Testam. conscripta, quæ in Nouo recitantur.

Liberi probè instituendi.

Cum autem impleretur ei quadraginta annorum tempus, ascendit in cor eius, ut uisitaret fratres suos filios Israël.

Hoc non sic intelligendum est, quasi

Moses

Moſes ſemper in aula Pharaonis fuerit, & interea temporis nonnunquam deambulâdi aut animi gratia fratres ſuos Iſraëlitas inuiſerit: ſed quòd cùm eſſet annorum quadraginta, aulam Pharaonis prorſus reliquerit, & recuſauerit deinceps vocari filius filiæ Pharaonis, ac maluerit inter Iſraëlitas ſuos abiectus viuere, quàm in aula Pharaonis magna auctoritate præditus eſſe. Huius rei tibi fidem faciat, quòd Paulus in hæc verba ſcribens dicit: Fide Moyſes iam grandis factus negauit ſe eſſe filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cũ populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem, maiores diuitias æſtimans theſauro Ægyptiorum improperium Chriſti: aſpiciebat enim in remunerationem. Magnum hoc fidei exemplum eſt, relinquere immò & contemnere temporalia bona quæ vides, & ad q̃ non niſi per multas ac magnas tribulationes peruenire potes.

Moſes quando aulã reliquerit.

Hebræ.11.

Et cùm vidiſſet quendam iniuriam patientem, vindicauit illum, & fecit ultionem ei qui iniuriam ſuſtinebat percuſſo Aegyptio Exiſtimabat autem intelligere fratres, quoniam Deus per manum ipſius daret ſalutem illis: at illi non intellexerunt.

Vellem hic rurſus alloqui & admonere illos, qui ſic extollunt Scripturæ auctoritatem, vt Eccleſiæ auctoritatem vix imis ſubſellijs dignentur, hoc eſt, aduerſarios noſtros hic admonere vellem, vt diligenter hunc Apoſtoli Lucæ locum, aut potiùs verba D. Stephani obſeruent, quibus Moſen homicidij accuſatione abſoluit, docens quare Moſes Ægyptium occiderit, non ſcilicet malo quodam odio, ſed ductu bono Spiritus ſancti. Atqui in Moſe libris tacetur, qua ratione iſtud homicidium à Moſe perpetratum fuerit. Quis hæc igitur ſignificauit Diuo Stephano? vnde eius rei teſtimoniũ deſumpſit? Certè aut ex libris quæ temporum iniuria, vel hominum iniuria perierunt, aut ex traditione parentum ſuorum, aut ex peculiari ſancti Spiritus reuelatione. Igitur & quæ Eccleſia iam obſeruat non expreſsè in literis Canonicis expreſſa, non ſtatim reijcienda ſunt, ſed exiſtimandum quod illa vel ex deperditis iam libris, aut ex Apoſtolorum traditione, aut ex Spiritus ſancti reuelatione didicerit, nobiſque deinceps ſic obſeruanda præceperit. Sed ad contextum. Cùm Moyſes vidiſſet, inquit Stephanus, quendam iniuriam patientem, vindicauit illum, & fecit vltionem ei qui iniuriam ſuſtinebat percuſſo Ægyptio, &cæt. Hanc hiſtoriam in ſecundo Moſis libro ſic deſcriptam legimus: In diebus illis poſtquam creuerat Moyſes, egreſſus eſt ad fratres ſuos, viditque afflictionem eorum, & virum Aegyptium percutientem quendam de Hebræis fratribus: cumque circumſpexiſſet huc atque illuc, & nullum adeſſe vidiſſet, percuſſum Aegyptium abſcondit Sabulo. Hoc in loco aliqui diſputant rectène an ſeciùs fecerit Moyſes occidendo Aegyptium, & huic quæſtioni occaſionẽ præbet liber Exodi, eo quòd non explicat quamobrem Moyſes illum occiderit, aut à quo vt illud faceret mandatum acceperit. Atqui ſi verba Diui Stephani ritè intellexerimus, nullus nulli quæſtioni relinquitur locus. Stephanus enim dicit, quòd Moyſes percutiendo Aegyptium putauerit Iſraëlitas intellecturos, ſe eſſe qui liberaturus eſſet Iſraëlem. Iam qui potuiſſet hoc Moſes putare, niſi per reuelationem aliquam cognouiſſet ſe ad hanc prouinciam vocatum? Si igitur à DEO populi Iſraëlitici dux conſtitutus fuit, illius intererat defendere ſibi commiſſos Hebræos. Sed quid hîc opus eſt multa diſputatione? Si Moyſes vt priuatus homicidiũ perpetrauit, à peccato excuſari nõ debet, ſicut nec illum in hoc imitari debemus: ſi verò vt populi dux benefecit, & à magiſtratu imitandus eſt, vt ſcilicet & ipſe innocentes à tyrannorum oppreſſione defendere non dubitet. Præmiſſis addit Stephanus quòd Iudæi non intellexerint quid Moſis factum portenderet. Quare putas hoc adiecit Stepha-

Eccleſiæ auctoritas nõ paruipendenda.

An Moſes peccarit occidendo Aegyptiũ.

Iudæi ignorât tempus liberationis suæ. Stephanus? haud dubiè vt ostenderet Iudæos ipsos non putasse instare iā tempus in quo liberarentur, quum summā paterentur ab Aegyptijs tyrānidem, & omnia viderentur Iudæis minari interitum. Porrò si Iudæi promissionum Dei ad Abraham fuissent memores, facilè potuissent intelligere quadringentos annos iam ferè cōpletos, de quibus Dominus ad Abraham dixerat, quòd illis finitis esset liberaturus Israëlitas. Verùm sicut Iudæi tempore Christi non animaduerterūt tēpus Messiæ instare: ita & patres illorum neglexerunt tempus destinatū libetationi ex Aegypto. Sed videamus sequentia.

Sequenti verò die apparuit illis litigantibus, & reconciliabat eos in pace dicēs: Viri, fratres estis, ut quid nocetis alterutrum? Qui autem iniuriam faciebat proximo, repulit eū, dicens: Quis te cōstituit principē & iudicem super nos? nūquid interficere me tu vis, quemadmodum interfecisti heri Aegyptium? Fugit ergo Moyses in verbo isto, & factus est aduena in terra Madian, ubi generauit filios duos.

Iudæi in Mosen ingrati. Hic mihi vide obsecro magnam Iudæorum ingratitudinē. Etenim Moses propter populum Israël reliquerat aulam regiam, in qua summis honoribus fruebatur, & maxima veneratione vt filius regis obseruabatur, adiunxeratq; se populo Israël, apud quem necesse erat inglorium, ab omnibus Aegyptijs contemptum, & egenum viuere. Huc accedit quod periculo vitæ suæ Aegyptum inuadit & occidit, vt Hebræum suum liberet, & specimen vniuerso Israëli exhibeat se fore Israëlis liberatorē. Quæ ergo gratia illi refertur? profectò nulla alia quàm inuidia, contumelia, proditio, fuga, & exilium. Nam sicut hic Stephanus allegat, cùm sequēti die, postea quàm Aegyptum occidisset, Moses videret duos Hebręos inter se cōtendere de rebus nescio quibus, accessit iterum magistratus sui officio functurus, & enitebatur vt pacificaret eos: at reijcitur ab impio Hebræo, addita etiam contumelia. Qui enim propter iniuriam fratri illatam à Mose increpabatur, cōuersus in Mosen dicebat: Quis te cōstituit principem & iudicem super nos? nunquid interficere me vis, quemadmodū heri interfecisti Aegyptium? Ita impius ille Hebræus auctor fuit, vt Moses corā rege Pharaone proderetur, & coactus fuerit fuga sibi quærere salutem, ac pſi cisci in exiliū, ne videlicet à rege interficeretur. Audiuit enim Pharao quod factum fuerat à Mose, & quærebat occidere eum: hoc quod Moses ipse in Exodo testatur. Cæterùm quemadmodum *Obserua.* Moses omnium eorum qui fideliter & diligenter suo munere maximo etiam vitæ suæ discrimē funguntur forma est: ita vnus ille impius Israëlita contumeliosè in Mosen inuehēs ingenij omniū fermè hominum simulachrum est, qui tanto cōtumeliosiùs suos magistratus, Præsides, Consultores, Ecclesiastas, & reliquos ministros tractant, quanto illi salubrius ipsis consultum cupiunt. Hęc enim fortuna est omnium ferè eorum, qui publicæ suæ vocationi fideliter inseruiunt, videlicet vt summo labore & fidelitate summam inuidiam & aduersa quæq; sibi parent. Præter Mosen exemplo sunt Prophetæ, Christus, & oēs ipsius Apostoli. Hoc autem proponitur nobis, non vt propter hominum ingratitudinē fidelitatē vocationis quisq; suę negligat, sed vt admoneat, ne ob ingratitudinem hominū ab officij sui diligē- *Quare Moses fugit?* tia aliquid remittat. Sed quid illud est quod Moses fugit? cur non mansit in sua vocatione? cur reliquit populum timore mortis, ad quem liberandū ex vocatione Domini aulam Pharaonis reliquerat, & illi se adiunxerat? Respondemus probabile esse, Mosen nihil hic egisse præter diuinam reuelationem, etiamsi hoc literis expressum non sit. Sic Dauid licèt in regem à Domino ele- *1.Re. 19.21.* ctus fuerat, tamen non semel fugit iram & tyrānidem Saulis. Sic Christus ipse, *Matth. 2.* etsi in hoc venerat in hunc mundum vt *Ioā.6. & 8.* pro nobis pateretur mortem, tamē non semel fugisse eum Euangelica testatur historia. Solet enim Deus sic temperare sua consilia, vt tunc maximè liberet suos, quando maximè videtur eos deserere.

rere. Sed reuertamur iterum ad prælectum contextum. Sequenti die, inquit, Moyses apparuit illis litigantibus, & reconciliabat eos in pace. Quis non hîc miretur hominum malitiam? ecce nô satis est Hebræis quòd miserè flagellãtur ab Ægyptijs, nisi & ipsi alter alterũ, Hebræus Hebræũ vexet ac perturbet: vnde non mirum est quòd Deus promissionem suam sic tardauerit. Si enim in tanta tribulatione nondum sunt humiliati, quid non facerent si nemo illos contristaret? Sed valeant sanguinolenti Iudæi: nos ad exemplum Moysis discamus esse pacifici, & quantum in nobis est cum omnibus pacem habere. Sequitur. Qui autem iniuriam faciebat proximo, repulit eum, &c. Exemplum hoc est pessimi & perferocis hominis, qui cùm omnibus molestus sit, tamen à nemine reprehendi vult, sed statim ad conuicia vertitur, non quidem suum crimen excusans, sed alios criminis accusans. Ecce enim impius iste Hebræus non excusat se quasi nihil per violentiam egerit, sed accusat Moysen quasi hic violenter aliquid agere velit. Iam quod Moyses fugit, præter alia quæ suprà diximus docet nos ne malo malum vincere attentemus, sed potiùs de nostro iure aliquid remittamus: quod verò sequitur Moysen fugisse in terram Madian, & iuxta quod Exodus dicit sacerdotis Madian generum factum, ostendit Deum suos nunquam negligere, sed semper illis de benignis susceptoribus prouidere. Ecce enim alienigena in generum accipit Hebræum, quem Hebræi respuunt. Quãquam enim homines ingrati sint ac immemores beneficiorum, Deus tamen gratissimus est, & nec obliuiscitur poculi aquæ frigidæ sitienti in nomine suo exhibitæ. Et quanquam homines nos abijciant, non tamen abijcit nos Deus, sed potiùs tanto magis nos agnoscit, quanto turpius homines nos conculcant. Sed quid hæc pro defensione Diui Stephani? multum supra modum. His enim non solùm gloriam Moysis vindicat, sed etiam Iudæis exprobrat quòd perpetuò contumaces fuerint, mutuo odio alter alterum molestauerint, benè monentes nunquam non persecuti fuerint. Sed satis superque de hac historia nos dixisse putamus.

Iudæi etiam afflicti nihilo meliores redduntur.

Et expletis annis quadraginta, apparuit illi in deserto montis Sina Angelus in igne flammæ rubi. Moyses autem uidens admiratus est uisum.

Ex hoc apparet Moysen octoginta annorum fuisse, quando vocatus est à Deo vt liberaret siue educeret populum Israël ex Ægypto. Nam cùm esset Moyses quadraginta annorum, eiectus est in exilium, & profectus in Madian, habitauit illic quadraginta annis, sicut Diuus Stephanus hoc in loco testatur. Et primus quidem numerus in Exodo describitur: secundus verò à Diuo Stephano ponitur, cui hoc in loco rursum credendum est, etiamsi vetus Scriptura non expresè significet, quotennis fuerit Moyses dum vocaretur à Domino & eligeretur in ducem populi Israëlitici. Itaque cùm vocatus est ad liberandum Israëlem, fuit octoginta annorum Moyses. In his autem quadraginta annis quibus ætatem egit in Madian, pauit oues soceri sui Raguëlis & affinis sui Iethronis. Hic ergo rursum vide mihi quomodo Deus electos suos tractare soleat. Is Moyses fuit eo tempore Domino Deo nostro omnium hominum charissimus, & acceptissimus, quẽ etiam ab vtero matris selegerat in liberatorem & legislatorem Israëlis, &cæt: nihilominus tamen permittit ipsum quadraginta annis exulare, non solùm inter homines impios, verumetiam in durissima seruitute officij pastoralis. Quanto enim labore, & quanta sollicitudine constet pascere oues, Patriarcha Iacob satis perspicuè indicat, dicẽs: Die noctuq; æstu vrgebar, & gelu, fugiebatq; somnus ab oculis meis, &c. Quid ergo? nũ Deus ideo oblitus est Moysis, quia visus fuit ipsum tot annis, & in tantis laboribus negligere ac despicere? minimè

Obserua.

Gene. 31.

minimè omnium. Nam Domino Deo solenne est, vt quos habet charissimos, ad horum afflictiones aliquãdiu conniueat quidem, sed interea temporis tantam sollicitudinem pro salute ipsorũ gerat, vt præparet ipsis excellentiorẽ gloriam & maiestatem, quàm vnquam ausi fuissent optare, nedum sperare. Sed hęc omnia prolixius prosequi nõ est huius instituti. Cùm igitur Dominus vellet Israëlitas ex Ægypto liberare, vocat & constituit Moysen in ducem Israëlitarum. Et quia maximę molis erat miserã & inermem ac oppressam gentem ex tã graui & dura tyrãnide liberare, nec cuiquam liceat sine certissima vocatione Dei publica officia inuadere: ideo Dominus Deus noster vocaturus Mosen principiò reuelat suam præsentiam magno & stupẽdo miraculo, vt Mosen certificet hanc vocationem esse Dei vocationem. Miraculum hoc erat rubus ardens & non comburens, vnde & ad huius conspectum etiam multum admiratur Moses, nesciẽs quid hoc sibi vellet: sed statim audit quid sibi velit id miraculj. Nam sequitur.

Et accedente illo ut consideraret, facta est ad eum vox Domini, dicens: Ego sum Deus patrum tuorum, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob. Tremefactus autem Moyses, non audebat considerare.

Hoc postremum nõ legitur in Exodo: sed tamen hæc mutuò se cõsequuntur, si quando hominum, hoc est, creaturæ rationali apparẽt insolita. Ad primum conspectum miraculorum admiratio nos capit: dein paululùm recipientes animũ, penitiùs illud considerare volumus. Postquam verò vidimus rem esse supra naturam, nec scimus quid portendat, timore corripimur, semper verẽtes ne quod insolitum videmus nobis cedat in præiudicium. Verùm Deus non patitur suos tentari vltra quod sufferre possunt: vnde dum sic stupet Moses, statim consolatur, & omnis rei veritatem docetur. Ego sum, inquit, vox de rubo, Deus patrum tuorum, Deus Abrahã, Deus Isaac, & Deus Iacob. Nõ sum spectrum aliquod, aut Satanæ illusio, sed Deus ipse, qui pollicitus sum me Deũ fore, & curam agere Abrahæ & huius seminis. Hæc nimirũ ideo Mosi statim ab initio dicuntur, vt recorderur fœderis, quod Deus pepigerat cum antiquis Patriarchis. Neque enim dubium est, quin populus Israël illud nõ tradiderit obliuioni, cuius testem & signaculum in propria carne gerebat circuncisionẽ. Adde quod certa cõiectura colligimus etiam ante Mosis tempora Israëlitis nõ defuisse scripturas, in quibus Dei promissiones fortè conscriptę conseruabantur in hominum memoria. Hinc est ꝙ Iudas Apostolus in Epistola sua librum Enoch allegat: quem librum licèt non habeamus, tamen Iudam Apostolũ vanitatis arguere non audemus. Sed hac de re nullam hîc instituamus contẽtionem: hoc vnicum hic annotare placet ꝓ Stephani defensione cõtra Iudæos. Si nemo saluari potest nisi Mosis cæremonias, & omnem templi Hierosolymitani cultũ obseruet, qui fit quòd Deus se eorum Deum appellat, qui Mosi legem multis annis ꝓcesserũt? Et si Deus in solo Hierosolymorum templo habitat, & precantes audit, qui fit quòd in eremo Mosi apparet, & ex rubo ei loquitur? Ergo Deus etiam eos amplectitur qui Mosis legem iuxta Iudæorũ interpretationem non obseruant. Nunc itaque quæ sequuntur videamus.

Dixit autem illi Dominus: Solue calciamentum pedum tuorum. Locus enim in quo stas, terra sancta est.

Duo nobis hoc in loco discutienda veniunt, quæ vtinam probè explicare possimus. Alterum quòd Dominus iubet Moysen calceos exuere: alterum quòd Dominus terram in qua Moses stabat, sanctam vocat, quasi alia terra profana sit. Iam quod solutionem calciamentorum, siue discalciationem attinet observandum est quòd tale factum nõ solùm hoc in loco, sed etiã alibi legimus: vnde apparet solenne illi populo fuisse exuere calciamenta, si quando aliquod mãdatum aut oraculũ diuinitùs essent accepturi. Nam Iosuæ capite quinto idem pręceptum, iisdemque penè verbis ad

bis ad Iosne factum esse legimus. Cùm Iosue 5. enim Iosue staret in agro Hiericho, leuauit oculos, & vidit virum stantē contra se euaginatum tenentem gladium, perrexitq; ad eū & ait: Noster es, an aduersariorum? Qui respondit: Nequaq̃, sed princeps sum exercitus Domini, & nunc venio. Cecidit Iosue pronus in terram, & adorans ait: Quid Dn̄s meus loquitur ad seruum suū? Solue, inquit, calciamentū de pedibus tuis, locus eīm in quo stas sanctus est. Sed quare hoc factum est? quid significat exuere calciamenta? ingenuè hic fateor ignorātiam meam. Nescio enim q̄d hoc facto Deus significare voluerit, vel vnde vsus ille soluendorum calciamentorum enatus sit. Mysticum quidē sensum habemus, & possumus hic forsan multa dicere q̃ consentanea sunt diuinis scripturis, & q̃ nō sunt cōtra Catholicā fidē. Exuere itaq; calciamēta, est deponere siue ablegare omnes impuros affectus, ac renunciare oībus sæcularibus negotijs: vnde admonētur verbi ministri, vt priùs semetipsos doceāt q̃ alios corripere & emēdare pergāt, hoc quod mihi, meiq; similibus dictū velim. Quod verò Angelus dicit ad Moysen, Locus in quo stas terra sancta est, si simpliciter interpretari volumus, hunc sensum habet, ac si dixisset: Hic locus à Deo electꝰ est, vt suo ministerio inseruiat. Nā in hoc loco te, ô Moses, docebo q̄d Dn̄s à te requirat, quā ꝓuinciā tibi delegare velit. Sic oīa loca sancta dicūtur, quæ alicui priuato negotio deputata sunt. Hierusalē ciuitas sancta dicitur, & tēplū Domini in illa sanctum dicitur, propterea quòd cultui diuino mancipata & dedicata sunt. Sic Palæstina terra sancta dicitur, quoniā Deus populū suū in illa habet, &c.

Videns vidi afflictionem populi mei qui est in Aegypto, & gemitum eorum audiui, & descendi liberare eos: et nunc venito, & mittam te in Aegyptum.

Hæc verba locutus est Dn̄s per Angelū ad Moysen, q̃ etiā magnarū rerum nos admonere possunt. Vidēs vidi, inquit, id est, diligenter & attentè consideraui afflictionē populi mei, &c. Quid? an hactenùs nō vidit q̃ grauiter Ægyptij afflixerint Israëlitas? vtiq; vidit, nouit, sed dissimulauit, quia illorum peccata has tribulationes merebantur. Dicitur aūt Deus nos non videre quando sinit nos affligi, & videre non dicitur quādo nos ex tribulationibus liberat. Eius rei multa exēpla in scripturis, præcipuè verò in Psalmis inuenire licebit: Dn̄e qn̄ respicies, restitue aīam meam à malignitate *Psalm. 34.* corū, à leonibus vnicā meā. Et in eōdē Psalmo: Vidisti dn̄e, scilicet q̃ grauiter ab impijs affligar, ne sileas, &c. Et rursum: Vide humilitatē meā, & eripe me. *Psalm. 118.* Et iterū in alio Psalmo: Miserere mei *Psalm. 9.* dn̄e, vide humilitatem meam. Contrarium est ab illo quod Psal. 12. legimus: Vsquequo dn̄e obliuisceris me in finē, vsq; quo auertis faciem tuam à me? Addam adhuc vnum ex Psal. 43. Quare faciem tuam auertis, obliuisceris inopiæ nostræ & tribulatiōis nostrę? Ex his itaque intelligimus quid sibi velit dominus, dicens: Videns vidi afflictionē populi mei qui est in Ægypto, hoc est, misereor super populum meum, qui tam miserè tractatur ab Ægyptijs. Addit. Et gemitum eorum audiui, & descendi liberare eos. Hæc nō ita scribunt quasi Deus nostrarū rerū nescius sit nisi nos videat, gemitū nostrum audiat, & quasi nos liberare non valeat nisi ad nos relicto cælo descēdat (Hæc enim omnia in Deū nō quadrant): sed scriptura tēpe- *Hilarium vide lib. 9. de Trinit, pag. 182.* rat verba sua ad captum nostrū, vt intelligamus quæ Deus de nobis statuerit. Duo autem hic probè cōsideranda sunt. Primū quòd Deus Israëlitas illos certè non admodum probos vocat populum suum: alterum quòd etiā populum suum affligi patitur: addam & tertium, quòd scilicet misericordia mouetur erga tam improbum populū. Quid *Ecclesiastica dogmata cap. 86.* ergo aliud hic docemur nisi etiā in populo Dei næuos & maculas inueniri? vnde semper precari opus habet, Dimitte nobis debita nostra. Adde quod etiam Dominus Deus illos hic affligi patitur, quos tamen saluare statuit. Quin & hoc prætereundum nō est, q̄

etiam merita flagella à nobis amouet, etiamsi nondũ satis emẽdauimus nos. Sed quomodo liberabit dominus populum suum, quod, quoniã proposuit dominus, omninò liberãdũ est? Et nũc, inquit dominus ad Moysen, mittã te in Aegyptũ, quasi dicat: Non me latet, ô Moses, quo nomine ad Madianitas hos perueneris, quid prius in Aegypto egeris. Fugisti scio iram Pharaonis, ecce ego nũc volo, antea nolui: nunc aũt volo vt vadas in Aegyptũ ad Pharaonẽ (sic

Exod. 3. eñ in Exodo legimus) vt educas populũ meũ filios Israel de Ægypto, &c. Rursum hic videmus pro D. Stephano contra Iudæos Deũ habere suũ populũ cui misereatur, etiãsi nulla adhuc sit lex Mosis, nullũ templũ, nulla pręscripta sacrificia. Sed audiamus rursum Stephanũ.

Hunc Mosen quem negauerũt dicentes, Quis cõstituit te principẽ & iudicem? hunc Deus principẽ & redẽptorẽ misit cũ manu Angeli qui apparuit illi in rubo.

Iam proximius ad institutum suum redit Stephanus, narraturus & explicaturus quid de Mose, lege, tẽplo, & tota vetere lege in vniuersum sentiat. Postquã eñ narrauerat quàm mirabiliter Moses seruatus, vbi educatus, quomodo cõuersat & à Deo vocatus fuerat, statim ostẽdit Iudæorũ improbitatẽ, & dei benignitatẽ erga Mosen. Ego, iquit, nõ sum blasphemus nec iniurius in Mosen, sed apertè qđ credo ac scio fateor ꝙ deus constituerit ipsum vt esset princeps ac redemptor Israëlis, accepto in adiutorium Angelo qui etiam apparuit illi in rubo. Quem Mosen dicis? hunc, inquit, quem negauerũt dicẽtes: Quis constituit te Principem & iudicẽ super nos. Ecce quem Deus in bonũ Iudæis mittit, ipsi negãt: ecce quem homines odio ꝓsequuntur, Deus honestatũ reddere solet. Sed nolumus hic ꝓlixiùs hęrere, ne non Apostolorum actus, sed Mosis Exodum interpretari videamur.

Hic eduxit illos faciens prodigia & signa in terra Aegypti, & in rubro mari, & in deserto annis quadraginta.

Neq; hîc erimus verbosiores. Si eñ vellem omnia prodigia & signa recensere q̃ dñs per manum Moysi in terra Aegypti, in mari rubro, & in desertis per annos illos quadragenarię peregrinationis ediderat, oporteret totũ pęne Exodũ, Leuiticũ, & Numerorũ librum hũc trãscribere. Quis enim nesciat Mosen multa admiranda fecisse, anteq̃ populum educere permitteretur? immo etiã antequam ad Pharaonem auderet ingredi? Nota sunt quæ scribũtur in Exodo de manu Mosis lepra obducta, & rursum sanitati restituta: de virga Mosis in colubrum versa, & rursum in pristinam formam & substãtiam restituta. Et cui non auditum est, quod de decẽ plagis contra Pharaonem eiaculatis veteris historiæ volumen habet? Decantatissima sunt & illa de manna, coturnicibus, aqua de petra fluente, & alterius aquæ amaritudine, per ligni cuiusdam in aquam immissionem in dulcedinẽ conuersa. Sed longum foret, ceu diximus, omnia hæc tantùm recensere, nedum singula ad viuum excutere.

Hic est Moyses qui dixit filijs Israël: Prophetã suscitabit vobis Deus de fratrib. vestris tanq̃ me, ipsũ audietis.

De hac prophetia diximus in superioribus dum interpretabamur concionem D. Petri. Et hac vnica prophetia conuincuntur Iudæi, quòd lex Mosaïca non in hoc instituta vel promulgata est vt perpetuò duraret, aut quasi citra huius obseruationem nemo saluari queat: sed vt tantùm duraret vsque in aduẽtum alterius Prophetę, de quo hic Moses vaticinaẽ, ꝙ Deus ipsum exuscitaturus sit de fratribus Iudæorum, hoc est, ex ipsis Iudæis, qui Propheta sit tanq̃ Moyses, scilicet ꝙ signa & legis ꝓmulgationẽ attinet. Sicut eñ Moses, queãdmodũ iã diximus, multa & admirãda signa fecit, & deindè legẽ à Deo acceptã populo Dei obseruandã ꝓposuit: ita & Chrs noster ꝑ miraculorũ operationẽ clarus factus Euãgelicã legẽ nobis obseruandã ꝓposuit, de qua etiã dixerat, Mea doctrina non est mea, sed eius q misit me patris. Quòd verò Propheta ille q post Mosen futurus esse ꝑdicitur, similis debeat esse Mosi, nõ sic intelligen-

telligendum est,quasi in nullo illi futu rus sit dissimilis. Quomodo enim hoc fieri potest?nemo per oia Moysi similis est,nisi Moyses ipse sibi. Christus itaq; quia verè homo natus est,& Iudæa ma tre natus est,& signa fecit,& legē Euan gelicā dedit, & mediator inter Deū & hoïes fuit,&nos per verum rubrū mare (in baptismo videlicet) ꝑduxit, & man na cælesti nos pauit, Moysi similis, immò & superior factus est. Annē amplius cōtra Iudæos ꝓferemus, in qbus Chrs Moysi similis existit? Moyses i iuuētute periculis exponit,eiusq; vitæ Pharao insidiat. An nō Herodes infanti Chro insidiat,& Maria mater cū puero in Ægyptū fugere compellitur? annē rebelles sūt iā Iudæi Christo sicut olim fuerant Moysi? Ad Moysen dicunt: Quis te cōstituit principē & iudicē sup nos? contra Christū ad Pilatū dicunt: Non habemus regē nisi Cæsarem. Et in Euāgelica parabola: Nolumus hūc regnare super nos. vides itaq; quàm in multis Christus sit Moysi similis. Quòd verò Moyses homo & peccator, Chrs homo absq; peccato, quod ille ex coïtu, Christus verò ex incorrupta virgine natus,quod Moyses inuitus in monte moritur,Christus verò volūtariò in cruce moritur: nihil remorat quominus prophetia illa de Christo intelligi debeat. Quasi verò cùm simile aliquid dicitur, ex omni parte atq; ex omni modo simile intelligatur,qa nō ea tātū quæ vnius eiusdemq; naturæ sunt dicuntur inter se esse similia: sicut gemini hoïes,vel filij parentibus,vel oēs hoïes oïbus hominibus in quantū hoïes sunt similes vtique sunt. quod & in cæteris animalibus intueri facillimū est,vel arboribus, velut olea oleæ,laurus lauro similis dicitur,&c. Hęc si obseruarent aduersarij nostri, nō tam impudēter precationes Canonis nostræ Missalis, vt ita loquar, calūniarentur, quasi precemur vt Christus Deo nō magis placeat, atq; agnus ille quem Abel obtulerat. Sed hęc iam traducere non est huius instituti: ad contextum itaque reuertamur.

Hic est qui fuit in Ecclesia in solitudine cum Angelo qui loquebatur ei in monte Sina, & cum patribus nostris: qui accepit verba uitæ dare nobis. Exodi 19.

Hactenùs perstat in recēsendo laudes Moysis,quē Iudæi mētiebantur à Stephano calumniā sustinuisse. Cōstāter, inquit, affirmo ac cōtestor Moysen sic placuisse Deo,vt ipsum angelico dignaretur alloquio. Angelus enī locutus est Moysi in solitudine, & in monte Sina: illud remotis arbitris, hoc ꝑsentibus patribus nostris. Et quì audeā ego contēnere nedū blasphemare eū,quē tāti fecerat Deus? Fateor & hoc,inquit diuus Stephanus,ꝙ Moses à Deo per Angelū acceperit verba vitæ, hoc est, legem, vt hanc daret vobis. Ergo nec blasphemus est in legem Stephanus, qui eam dicit verba vitæ esse,hoc est,talem esse, vt si quis hanc perfecerit, verè habeat vitam æternam. Et tanta legis encomia vbique reperire licebit in Scripturis: Qui fecerit hæc, inquit Moyses, viuent in illis. Leuit. 18. Et iterum: Obserua & audi omnia quæ præcipio tibi,vt benè sit Deute. 4. tibi, & filijs tuis post te in sempiternū, cùm feceris quod bonum est & placitum coram Deo tuo, quod præcipio tibi, hoc tantùm facito, non addas nec minuas. Et Ioan. 5. dicit Christus ad Iudæos: Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere. Et alibi ad legisperitum: Si vis, inquit, ad vitam ingredi, serua mandata. Quisquis enim quæ legis sunt obseruauerit, quisquis legem per omnia audierit, verè habebit vitam, eamque æternā. Lex autem non tantùm pręscribit qualia opera facere debeamus, nec tantū externa illa opera, sed potiùs mundiciē cordis à nobis requirit, postulās vt Deum ex toto corde amemus, & ꝓximos sicut nosmetipsos: prohibet itē ne q̄ mala sint cōcupiscamus. in his omnibus qui obtēperauerit legi, certè vitam æternā habebit. Atqui q̄m lex non ignorabat per se quidem cognitionem esse peccati non abolitionem, nec quenq̄ suis viribus eam posse implere: tacitè & sub inuolucris quibusdam nos remittit ad

Christum, qui & spiritũ nobis dat quo legi obtemperare possimus,& sua iustitia nostram imperfectionem complet. Sed non est huius instituti hic vim legis copiosiùs exponere.

Cui noluerunt obedire patres nostri, sed repulerunt et auersi sunt cordibus suis in Aegyptum, dicentes ad Aaron: Fac nobis Deos qui nos praecedant. Moysi enim huic, qui eduxit nos de terra Aegypti, nescimus quid factum sit.

Hæc testantur populi Israëlis ingratitudinẽ aduersus Deũ & Moysen, qua certè nõ meruerunt introduci in terrã ꝓmissionis, sed potiùs ad vnũ oẽs internecioni dari: annè magna hæc est ingratitudo? Tam miserè tractati fuerũt in Ægypto, tã crudeliter vexati, vt nulla humana lingua eloqui valeat, & ex huiusmodi tribulationibus eripuit eos Dominus per mansi, hoc est, ministeriũ sanctissimi Moysis. Atqui Iudæi statim obliuiscuntur tantorũ beneficiorũ, nõ solùm iniurij sunt in Moysen hominẽ, sed etiã in Deũ blasphemi. Vide quot & quanta illorũ peccata recẽset Stephanus. Patres nostri, inquit, noluerũt obedire Moysi. Cui Moysi? Huic, inq̃, quẽ Deus ipsis ꝑfecerat, qui ipsos ex Ægypto eduxerat, qui se ipsorũ noie in magnum corporis ac vitæ periculum non semel tradiderat: huic, inquam, Moysi noluerũt patres nostri obedire, etiamsi scirent eum à Deo illis præfectum, sed repulerunt eum, hoc est, non solùm nullum beneficium in illum contulerunt, sed etiam maledictis persecuti sunt, hoc quod vetus historia dissimulare noluit. Iam quod dicunt ad Aaron, Fac nobis Deos qui nos præcedant, magna blasphemia est in Deum ipsum, magnus contemptus, magna ingratitudo. Iam iam, inquam, eduxerat illos Deus ex Aegypto, suamque potentiam aduersus Aegyptios pro Israelitis egregiè exeruerat, iam multa & admiranda signa tam in Aegypto quàm in mari rubro & in deserto patrauerat Deus, sed hæc omnia nihil curantes Iudæi, postulant ab Aarone sibi fieri Deos, quorum patrocinio, auxilio, & præsidio tuti scilicet sint aduersus imminentes tribulationes. Scilicet Deus omnium creator imbecillis factus est, vt iam non valeat amplius Iudæis præsidio esse: vnde necesse est, vt miser homo fabrefaciat non vnum (nam vnus non suffecisset) sed multos Deos quorum præsidio Iudæi muniti & confirmati nullas posthac timeant aduersitates. Sed o putidos & stupidos Deos, qui nisi ab hominibus fabricarentur esse non possent: immò ô stulti vos Iudæi quid cogitatis? Si Aaron tantus est vt possit facere Deos qui vos præcedentes omnem tribulationem & vexationem à vobis amouere possunt, quare non potiùs vos vestraq; omnia committitis Aaroni? qui quum Deos facere nouit, etiã Dijs fortior sit necesse est. Inquiunt autem, Nescimus quid acciderit Moysi qui eduxit nos de terra Aegypti. Necessarius scilicet timor est. Deus qui Mosen populo Israël pręfecerat, atq; à Pharaonis tyrannide tã mirabiliter pręseruauerat, multisque signis ac ꝓdigijs clarũ fecerat, iã dormit: forsan, ô impij Iudęi, nec potis est vt Mosen vno atq; altero die à ferarum morsibus seruet. Sed impietas semꝑ cõminiscit excusatiões, quibus cũ peccatũ eleuare conatur, peccatũ grauius faciat atq; peccato peccatũ addat. Videamus rursũ verborũ structurã ab initio. Noluerũt, inquit, patres nr̃i obedire Mosi, sed repulerunt eũ. Duplex peccatũ est nõ solũ nolle obedire, sed etiã iusta ꝑcipiẽtẽ velle odire. Fac nobis Deos inquunt ad Aaronẽ. Deos, ĩquiũt, nõ Deũ, ignorãt eñ q̃ sint & quales velint. Sed qd multis? Aegyptiorũ Idololatriã vero dei cultui pręferebãt, hoc q in sequẽtibus audiemus. Fac nobis Deos, inquiunt, qui nos præcedant. Quo? non in terram promissam, sed rursum in Aegyptum. Hoc enim illos voluisse & transmigrationis ex Aegypto pænituisse, multis in locis Sacræ scripturæ videre licèt. Disce & aliã illorũ stultitiã. Mosi qui nos eduxit de terra Aegypti, inquiunt, nescimus quid acciderit. Num. 14.

Vides

Vides quomodo miracula illa nō Deo, sed Moysi asscribunt, quum Deus oīa illa egerit solius Moysis ministerio ad illa vsus, non quasi aliter non potuerit, sed quia aliter noluerit. Hoc si meminisse voluissent Iudęi, non habuissent propter absentiam Moysis desperare, & ad idola Ægypti conuerti, sed cogitassent, qui nos tam mirabiliter liberauit, adhuc viuit, et si Moyses dux noster perijt, potens est Deus alium substituere qui nobis & præsit & præcedat: verùm quoniam à fide in Deum porrò alieni sunt, non mirum est quòd tam absurda loquuntur, & tam impia conantur. Sed ad contextum nos recipiemus.

Exod. 32. *Et uitulum fecerunt in diebus illis, & obtulerunt hostiam simulachro, & lætabantur in operibus manuum suarum.*

Breuissimis his declarat Iudæos idololatriam instituisse iuxta quod viderant ab Ægyptijs fieri, & persuadebant sibi fortè sic fore, vt & Ægyptios & horum Deos magis habituri essent propitios, si viderent Ægyptij Israëlitas non abhorrere ab ipsorum idololatria. Neque enim facilè per omnia conueniunt qui diuersæ religionis sunt: hoc quod dies hodierna plus quàm velim, & certò arguit. Et vitulum fecerūt, inquit. Voluerunt habere Deos, & ecce vitulum faciunt. Et obtulerūt hostiā simulachro. Voluerunt sacrificare Deo cuius præsidio tuti sint, & ecce stupido & inanimato sacrificant simulachro. Et lætabātur in operibus manuum suarum. Hoc est, videntur sibi rem egregiā fecisse, & vnde sibi meritò placeant. Iam enim habent pro multis dijs quos cupiebāt ab Aarone fieri (vitulum) huic faciunt sacrum: vnde posthac Deo illo qui vocauit se Deum Abraham, Isaac, & Iacob non habent opus, nec desiderant Moysen, nec cupiunt aliam terram, quum illis iam per omnia cum Ægyptijs conueniat. Cæterùm historia hæc de fabrefacto vitulo à Moyse ipso descripta est copiosius, vt Iudęi perpetuò sue impietatis, cōtumacię, ac ingratitudinis admoneantur. Nam paulò antè promulgatus erat Decalogus magna maiestate, in quo disertis verbis pręcipiebatur, ne alieni dij colerentur, aut ne vlla sacrā præterquàm verbo Dei pręscripta vsurparentur. Prætereà conuenerat publico fœdere inter Deum & Israëlitas, vt tam ciuilis quàm ecclesiastica respublica eorum institueretur & gubernaretur iuxta verbum Domini per Moysen à Deo audiendum & populo manifestandum, quemadmodum Exod. 20. & 21. scriptum est: nunc autem neglecto tam Decalogi præcepto, quàm publico fœdere non solùm idolum & idololatriam instituunt, sed etiam, sicut suprà dictum est, Moysen reijciunt. Iam quid senserint Iudæi de fabrefacto illo aureo vitulo operosiùs tractare, prolixiorem requireret disputationē, quàm huic instituto nostro conuenire possit: verùm vbi suo loco instituerimus disputationem de imaginum vsu apud Christianos, fortè & de vitulo hoc Iudaico nōnihil dicemus.

Conuertit autem Deus & tradidit eos seruire militiæ cæli, sicut scriptum est in libro Prophetarum: Nunquid uictimas aut hostias obtulistis mihi annis 40. in deserto domus Israël?

Iustè à Deo relinquitur, qui Deo adhęrere noluit, sicq; contingit vt peccatū peccati pœna fiat. hoc in primo homine cœpit, & in omnibus impijs perseuerat. Deus condidit hominem, & huius curā agere voluit, nihil ab homine nisi modicam obedientiam petens: atqui homo Satanam audiens maluit sui ipsius curam agere, quam à Deo pēdere. Deus ergo reliquit hominem consilijs suis, & sequuta est ea miseria quam iam siue velimus siue nolimus experimur. Sic Deus elegit sibi populum Israëliticum in peculium, huiusq; curam in se suscepit, pollicens se illorum fore Deū, hoc est, in omnibus illis prouisurū, hoc quod etiam fecit: verùm Israëlitæ de Deo diffidentes, aut Deum potiùs contemnentes, alios elegerunt Deos, hoc est, alios tutores & prouisores, putātes se meliorem sui curam gerere posse, & melius habituros, si suis proprijs consi-

Vide August. de salutaribus documentis cap. 54.

 lijs ac-

filijs acquiescerent, quàm si Deum audirent. Reliquit ergo Deus illos ire in adinuentionibus suis proprijs, vt tandẽ intelligerent quàm impiè ac stultè cõmutassent Deum verum dijs alienis. Et hoc est quod Diuus Stephanus iam dicit: Conuertit autem Deus, & tradidit eos seruire militiæ cęli. Hoc est, quoniã populus cõtempsit Deum & auertit se a Deo vero & viuo & dereliquit Deũ creatorẽ suũ, ideo & Deus auersus est ab illis perfidis scilicet Iudęis, & permisit eos ire viam quã elegerũt, vt creaturis potiùs inseruirent quàm creatori, vt neglecto Deo colerent militiam cæli, hoc est, Saturnũ, Venerem, Mercuriũ, Solem, & Lunam, & reliqua portenta q̃ Deos esse stulta gentilitas finxerat. Cæterùm quoniã hæc ingrata erant auditu Iudæis, & ne q̃s putaret hæc à Stephano conficta in ipsorum odiũ, statim testẽ aduocat Prophetam Amos, apud quem Dñs Iudæis suam ipsorũ improbitatẽ exprobrat, dicens: Nunquid victimas aut hostias obtulistis mihi annis 40. in deserto domus Israël? Exprobrat autẽ Dominus Iudęis quod mensuram patrum suorũ impleant, hoc est, in vijs patrum suorum ambulent, qui nunquã vero corde Deo adhæserunt, sed perpetuò idololatriam sectati sint: vnde per expositionem addit.

Amos 5.

Et suscepistis tabernaculum Moloch, & sydus Dei vestri Remphan, figuras quas fecistis ut adoraretis eas. Et transferam vos trans Babylonem.

Hoc est, quoniam tam gratus est vobis idolorũ cultus, agè siue velitis siue nolitis transferam vos ex hac terra sancta trans Babylonem, vt idololatriam amantes in medio idololatrarum habitetis, & intelligatis vtrum idola maiorem vestri curam habitura sint quàm ego hactenùs. In sancta mea terra abominationes vestras non feram. Vocat autem hic Propheta tabernaculũ Moloch cultum & omnia instrumenta ad colendum Moloch idolũ Ammonitarum. Deinde portauerunt etiam secum idolum syderis cuiusdã quod vocabant Remphan: aiunt idolum esse quod Saracæni pro Deo colunt. Cæterùm nemo hoc loci magnam patiatur difficultatẽ, quando audit Dñm cõquerentem quòd Iudæi illi per quadraginta annos in deserto non obtulerunt hostias vel victimas, quũ ex Scripturis cõstet illos subindè etiã Deo iuxta pr̃scriptũ legis sacrificasse. Voluit enim Dñs hac hyperbolica locutione ostendere, q̃ maior pars populi Iudęorum sibi vni non adhæserit ex corde, nec Dei gloriã ante oĩa quæsierit, sed solis externis cæremonijs timorem ac reuerentiam Dei simulârit potiùs q̃ pr̨stiterit. Hic enim solus dicit rectè colere Deũ, qui nõ suũ priuatum cõmodũ, sed gloriã Dei ante oĩa ꝓmotã cupit. Nec possum dissimulare, q̃ Iudæi multis in locis Bibliorum abominãdæ idololatriæ accusantur. Nã 4. Reg. 17. de Iudæis legit: Adorauerũt vniuersam militiã cæli. Et Hiere. 19. Sacrificauerũt omni militiæ cæli. Et apud eundem cap. 44. Sacrificabimus reginę cæli, & libabimus ei libamina, sicut fecerunt patres nostri, reges & principes nostri. [illegible] hæc hactenùs.

Tabernaculum testimonij fuit patribus nostris in deserto, sicut dispo suit illis Deus loquens ad Moysen ut faceret illud secundum formam quam uiderat.

In præmissis D. Stephanus ad sui defensionẽ multis explanauit quid de Deo, quid de Moyse, & quid de lege sentiat, vt nemo non videat Stephanũ de oĩbus illis rectè sentire, nec erga aliquot illorũ blasphemus esse: iam igitur postremã accusationis partẽ arripit, ostẽsurus scilicet quid de templo & vniuerso illo externo templi siue Dei cultu sentiendũ sit. Hactenùs enim de nullo templo Dei viui cultui mancipato auditũ est, quũ interim certum sit Deum etiã suos amicos habuisse. Qualis igitur fuit externus ille cultus? audiamus diuũ Stephanum hanc rẽ paucissimis explicantem: Tabernaculum, inquit, habuerũt patres nostri, quod vocabatur tabernaculum testimonij. Vnde illud acceperant? Moses illud fecit, inquit diuus Stephanus. Quo iubente? cuius itẽ formæ? Deus Moysi locutus est, inquit, vt faceret il-

ret illud, & faceret iuxta formam quā viderat. Nam in Exodo legimus quod Dominus vocauerit Mosen in montē, & indicauerit ei formam iuxta quam tabernaculum facere deberet, ad finē inquiens: Inspice & fac secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est. Sed ad quod opus institutum fuit hoc tabernaculum? quæ caussa huius structuræ? paucis accipite. Cum multæ caussæ vrgerent vt non solùm iura ciuilia, sed & publica sacra instituerētur in Israël, necesse erat vt & publicus locus designaretur in quo sacra peragi possent: cum autem Israëlitis in deserto quadraginta annis errandum, & locus subinde mutandus esset, non fuit eis integrum vt in deserto domum fixam & immobilem pro templo aut loco sacrorum ædificarent. Quare præcepit eis Dominus per Moysen, vt construerent tabernaculum quod de loco in locum transferri possit: quo etiam pro templo non in deserto tantùm, verùm etiam in terra Chanaan tantisper vsi sunt, dum Salomon suum illud memorabile templum ædificaret. Vocabatur autem tabernaculum testimonij aut potiùs fœderis, quia Israëlitæ habuerunt necesse ad eum locum in quo erat fixum tabernaculum & constituta arca propitiatorij, certis temporibus tanquam ad publicam, vt vocant, parochiam cōuenire, festa celebrare, verbū Dei audire, adeoq; legitima sua sacra facere. Et hæc hactenùs.

Cap. 25. & 26.

Quod & induxerunt suscipientes patres nostri cum Iesu in possessionem gentium, quas expulit Deus à facie patrum nostrorum usq; in diebus Dauid, qui inuenit gratiam ante Deum, & petijt ut inueniret tabernaculum Deo Iacob. Salomon autem ædificauit illi domū.

Nolumus hic verbosiores esse, ne videamur nō acta Apostolorum, sed veteris Testamēti historiam interpretari. Membratim itaque verba Stephani recēseamus. Primò dicit Patres Iudæorū tabernaculū illud cultui Dei dedicatū nō cōtempsisse, sed illo vsos fuisse in deserto, in terris gentiū, quas Deo auxiliante & Iosue duce expugnārunt: vsos, inq̄, illo fuisse tā in bello q̄ in pace, & hoc vsq; ad tēpora Dauidis sancti illius regis. Vide ergo q̄diu caruerint Iudæi tēplo Hierosolymitano, neq; tamē minus placuerūt Deo. Secūdo dicit q Dauid cupierit Deo ædificare tēplū huius magnificētia dignū: verùm licèt Dauid magnā gratiā haberet corā Deo, tamē noluit sibi Deus à Dauide ædificari tēplum. Sic enim in Regnorum libro legimus lib. 2. cap. 7. Factum est cùm sedisset rex Dauid in domo sua, & Dn̄s dedisset ei requiem vndique ab vniuersis inimicis suis, dixit ad Nathan Prophetam: Vidésne quòd ego habitem in domo cedrina, & arca Dei deposita sit in medio pellium? Dixitque Nathan ad regem: Omne quod est in corde tuo fac, quia Dominus tecum est. Factum est autē in illa nocte, & ecce sermo Domini ad Nathan dicens: Vade loquere ad seruum meū Dauid, hæc dicit Dominus: Nunquid tu ædificabis mihi domum ad habitandum? Neque enim habitaui in domo ex die illa qua eduxi Israël de terra Ægypti vsque in diē hāc, sed ambulabā in tabernaculo & in tentorio per cuncta loca quæ transiui cum omnibus filijs Israël. Nunquid loquēs loquutus sum ad vitam de tribubus Israël? cui præcepi vt pasceret populum meum Israël, dicens: Quare non ædificastis mihi domum cedrinam? &c. Et post aliqua interposita iubetur Nathā Dauidi hæc dicere: Cùm completi fuerint dies tui, & dormiens cum patribus tuis suscitabo semē tuum post te, quod egredietur de vtero tuo, & firmabo regnum eius, ipse ædificabit domum nomini meo, &c. Hæc in Dauidis filiū Salomonem conueniunt, de quo iam Stephanus dicit: Salomon autem ædificauit illi domum. Videmus ergo q Deus nō tam magnifecerit templum atq; Iudæi hactenùs putârūt: immò de illo sic loquitur Dn̄s ac si parùm curet. Dicit enim se cum patribus fuisse etiamsi caruerint templo, testaturq; se nunq̄ à patrib9 petijsse aliquod tēplū. Adde quod dicit se illo non opus habere, quemadmo-

2. Reg. 7.

admodum in sequentibus audiemus.
Quid? quòd non vult templum ab ipso
Dauide ædificari? Facit autem hoc ad
institutum Stephani quòd Deus etiã
eis propitius fuit, qui templum nunquã
habuerunt. Quòd si Iudæi dixerint ta-
bernaculum vicem templi obtinuisse,
nihil euincent, quum Patriarchæ nec
tabernaculum, nec templũ habuerint.
Facit & hoc ad institutum Stephani,
q his probat cultum Dei externũ nun
q̃ sic fuisse cõfirmatũ, vt nõ licuerit ali-
quo modo ab ipso deficere: vnde nulla
erit blasphemia dicere Iesum mutatu-
rum traditiones, quas Iudęi à Mose vel
patribus acceperant. Sed videamus se-
quentia.

Sed excelsus non in manufactis habitat, sicut per Pro-
3.Reg.8. *phetam dicit: Cælum mihi sedes est, terra autem sca-*
Esai. 66. *bellum pedum meorum. Quam domum ædificabitis*
mihi, dicit Dominus, aut quis locus requietionis meæ
est? nónne manus mea fecit hæc omnia?

Locus hic diligenter tractandus venit.
Et primùm quidem omnium conside-
randum est quid Iudæorum maxima,
hoc est, peior pars de externo illo tem-
plo, & qui in hoc fiebat cultu senserint:
hoc enim præmisso cætera erunt facil-
lima. Quæ enim hîc à Diuo Stephano
dicuntur, non contra templum ipsum,
sed potiùs contra Iudęos & horum hy-
pocrisin dicuntur. Quòd enim templũ
& huius cultura Deo non displiceat,
multis scripturæ testimonijs conuinci-
3.Reg.8. tur. Nã Dauid qui sumptus ad structu-
ram templi collectos reposuerat, & Sa-
lomon qui vt templum ędificaretur p-
curauit, vterq; hoc nomine à Deo lau-
datur. Et ait Dominus ad Salomonem:
Exaudiui orationem tuam & depreca-
tionem tuam, quam deprecatus es co-
ram me, sanctificaui domum hanc quã
ædificasti, vt ponerem nomen meũ ibi
in sempiternum, & erunt oculi mei &
cor meum ibi cunctis diebus. Et de hoc
tẽplo Dominus dicit: Domus mea do-
mus orationis vocabitur. Tantumque
abest vt Christus hoc detestatus fuerit,
vt in eo & orârit & prædicârit. Ergo tẽ-
plum Hierosolymitanũ quod in se est
Deo nunquam displicuit, sed Iudęorũ
hypocrisis & superstitio illi displicuit.
Templum Domini in hoc institutum
erat, vt populus Israel certum haberet
locum quo ad precandum, verbũ Dei
audiendum, & sacrificandum conueni
ret, hoc est, in quo fidem, spem, & chari
tatem suam declararent. Atqui popu-
lus de fide, spe, & charitate parùm solli
citus, putabat se egregie pensum absol-
uisse, si tantùm templi cultus ègregiè &
splendidè se haberet, si certis tempori-
bus illuc conuenirent, si præscriptas vi-
ctimas sacrificarent: quasi scilicet Deus
tam speciosa domo, tam crassis bubus
opus haberet. Contra vanam itaque ac
stultam eiusmodi opinionem Iudęorũ
loquitur diuus Stephanus, præposterã
Iudæorum redarguens religionem. Di
cit ergo: Excelsus non in manufactis tẽ
plis habitat, hoc est, nõ eget aliqua do-
mo, quum ipse omnium creaturarum
creator & Dominus sit. Adducit verò
testimonium Esaiæ, vt sermo ipsius plus
habeat auctoritatis. Apud Esaiã enim
sic loquitur: Cælum mihi sedes est, ter-
ra autem scabellum pedum meorũ, hoc
est, sicùt alibi dicit: Cælum & terrã ego
impleo, vbique sum, & nullibi conclu-
dor. Vnde alius Propheta dicit: Si ascẽ
dero in cælum tu illic es, si descendero
ad infernum ades. Si sumpsero pennas
meas diluculo, & habitauero in extre-
mis maris, etenim illuc manus tua de-
ducet me. Quo ibo igitur à spiritu tuo,
& quo à facie tua fugiam? ergo qui cęli
& terræ Dominus est, quique omnia &
continet & implet, per se nulla domo
opus habet. Vnde apud Esaiam addit:
Quam igitur domum mihi ædificabi-
tis, aut qs locus requietionis meæ erit?
nónne manus mea fecit hæc omnia? ac
si vellet dicere: Si vultis mihi dare
quod meum non sit anteà, necesse est
vt mihi aliquid extra cælum & terram,
hoc est, extra omnem creaturã deris.
Nam quidquid cęli ac terræ ambitu cõ
tinetur meum est, huius dominus sum,
hocque pro libitu meo vtor. Ergo tem
plum non ædificari voluit Dominus,
quasi

quasi ipso egeat, qui nulla re eget, sed ideo ædificatum est, vt haberet populus locum vbi côueniret ad testificandum pietatem suam, fidem, spê, & charitatê, hoc quod iã sæpè diximus. Ergo Deus nô curat templũ et huius cultũ, sed potiùs hoĩes qui ad têplum conueniunt, horũ affectus considerat, & si boni sunt egregiè remunerat. Plus enim delectatur mũdis cordibus, q̃ splẽdidè instructis templis, nisi sint templa viua, de quibus Petrus dicit: Ipsi dño Iesu Christo tanq̃ lapides viui superædificamini, domus spiritualis. Et D. Paulus: Templum Dei sanctum est, quod estis vos. Et iterũ: An nescitis quia corpora vestra têplum sunt Spũs sancti? empti estis precio magno, glorificate & portate Deũ in corpore vestro. Huc facit quod Deus ipse in loco prærallegato apud Esaiã, postq̃ reiecerat Iudæorũ têplũ & sacrificia, statim adiecit: Ad quẽ autem respiciã? ad eum qui est humili & fracto spiritu, quique contremiscit ad sermonem meum. Ergo si Iudæi humili & contrito spiritu ad templũ Dñi venissent, & cũ timore Dñi sacrificassent, minimè fuissent à domino reiecti. Præcepit itaq; tunc Dñs populo Iudæorum, sicut diuus Hieronymus rectè admonuit, & hodie nobis, qui videmur in Ecclesia constituti, ne fiduciam habeamus in ædificiorum splẽdore, auratisq; laquearibus, & vestitis parietibus marmorũ crustis, & dicamus: Templũ Dñi, templũ Domini est. Illud enim têplum Domini est, in quo habitat vera fides, sancta côuersatio, oĩmque virtutũ chorus. Hæc ille. Sanè igitur intelligendũ est quod diuus Stephanus hîc de têplo Dei dicit, ne Petrobrusianorum, vel Anabaptistarũ errori, quo oĩa têpla abominantur, occasionem demus. errâtur pessimè, & in vtrâque partem hac in re. Nam ante nostra sæcula multos sumptus fecerunt quidam in templa, côtemptis interim pauperibus, viuis scilicet Dei templis: iam sub prætextu eleemosynarum quæ pauperibus colliguntur, templa redduntur deserta, ministri Ecclesiæ non solùm negliguntur, sed etiam præter omne ius ac fas spoliantur. Verùm, si Deum audire volumus, & in neutram partem peccare cupimus, sic prouideamus pauperibus, vt Christi honore nihil derogetur, sic ornemus templa, vt pauperes non negligantur. Et hæc quidem hactenùs.

1. Petr. 2.

Dura ceruice, & incircumcisi cordibus & auribus, uos semper Spiritui sancto restitistis, sicut patres uestri, ita & uos. Quem Prophetarum non sunt persecuti patres uestri?

Et hactenùs quidem satis declarauit Stephanus quid veri Israëlitæ vel de Deo, de Moyse, de templo, & omnibus externis cæremonijs sentire debebant: iam igitur acerrimè in ipsos inuehitur, verbis admodum duris, sed qualia & à Prophetis, & ab ipso CHRISTO non semel audierant. In Deuteronomio enim audierant: Circumcidite præputium cordis vestri, & ceruicem vestram ne induretis amplius. Deuter. 10.
Et iterum: Circũcidet dñs Deus tuus cor tuum, & cor seminis tui, vt diligas dominum Deum tuum ex toto corde, & in tota anima tua, vt possis viuere. Deute. 30.
Et apud Hieremiam: Circumcidimini domino, & auferte præputia cordium vestrorum, viri Iuda, & habitatores Hierusalem. Rursum apud eundem: Omnes gentes habent præputium, omnis autem domus Israël incircumcisi sunt corde. Ex his & similibus locis facilè potuerunt intelligere quid vellet diuus Stephanus. Si enim patres ipsorum verè circumcisi sunt, quid sibi volunt tam seueræ propheticæ obiurgationes? Quod verò Stephanus de interfectis Prophetis dicit, non ita dudum à Christo ipso audierũt. Sic enim Christus dicebat: Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia ædificatis sepulchra Prophetarũ, & ornatis monumenta iustorum, & dicitis: Si fuissemus in diebus patrũ nostrorũ, nô fuissemus socij eorũ ĩ sanguine Prophetarũ. Itaq; testimonio estis vobismetipsis, q̃a filij estis eorũ q̃ pphetas occiderũt. Et vos implete

Hierem. 4. Hierem. 9. Matth. 23.

erat. Et Christus non secundum quod Deus, sed secundū quod homo est mortem sustinuit, licèt Deus & homo vnus sit Christus: vnde etiam indifferēter de vtraq; eius natura scriptura loqui solet, &c. Obseruà hic interdum licere viris Apostolicis, vt sæuiùs obiurgent eos q veritati impudēter repugnant. Interest enim pdicatoris vt peccatū arguat, & peccatores increpet, quo ad agnitionē peccatorū ducātur, & ad Chrm ppitiatorē peccatorum pducantur. Si dicēte me, ait Dñs ad Ezechielē, ad impiū, Morte morieris, nō annūciaueris ei, neq; locutus fueris vt auertat à via sua impia & viuat, ipse impius morietē, sanguinē autē eius de manu tua requirā. Videtur quidē in hac apologia Stephanus satis grauiter increpare summos sacerdotes & totū cōsiliū: verùm nihil facit ex ira vel impotētia animi, sed pio zelo, & magna boni spūs fortitudine, officiū est quod facit, non conuiciū. Sed hæc hactenùs.

Audientes autem hæc dissecabantur cordibus suis, & stridebant dentibus in eum.

His ostendere vult Lucas, quomodo summi sacerdotes illi orationē Stephani exceperint, nimirū iniquo & impotēti aīo, vt qui nō ad mentē, sed ad verba tantùm Stephani respiciebant. Si enim æqui fuissent pōderatores & æstimatores probi verborum Stephani, cogitassent illū hæc ex officio & merito facere, hūcq; nihil in illos cōfingere. Annē in sacris literis sunt q̃ Stephanus produxit? an non patres ipsorū pessimè audiunt vbiq; in Scripturis? an nō multos Prophetas occiderunt? an nō ipsi sacerdotes in crucem egerunt Christum? Quare igitur sic aduersus cōfessam veritatem tumultuantur? quia scilicet maluerunt probi ab hoībus videri quàm esse. Cur non dicunt quod turba ad Petrum & Ioannem, Viri fratres, quid faciemus? Sed horum nihil hîc auditur, fremunt dentibus, & rumpuntur vt ilia Cedro. Est enim hic genius impiorum, & omnium qui aduersus veritatē aīos suos obfirmârūt, vt audita veritate magis cæci, & proposita increpatione magis furiosi reddantur, atq; in monitores suos verbis & verberibus vertantur. Etenim quemadmodum canes vel in flumen proiecti, vel vinculis irretiti vertunt se in illos qui extensa manu cupiunt eos liberare, & lacerant illos (existimant enim liberatórem ideo porrigere manum, vt plus eis incōmodet): ita q sunt vinculis impietatis irretiti, non possunt liberatoris sui increpationem boni consulere, sed interpretantur eam sibi cōtumeliam & exitium esse. Proindè more canum vertunt sese ad increpatores, & lacerant eos. Exemplorū magnam copiam nobis suppeditant non solùm sacræ scripturæ, sed mores huius corruptissimi sæculi: nos verò his posthabitis ad sanctiora properemus comitaturi diuum Stephanum ad mortem vsque.

Cùm autem esset plenus Spiritu sancto, intendens in cælum vidit gloriam Dei, & Iesum stantem à dextris uirtutis Dei, & ait: Ecce uideo cælos apertos, & filium hominis stantem à dextris uirtutis Dei.

Sentit diuus Stephanus sibi paratam mortem, videt pontifices & assęclas in necem eius iam conspirasse, habet mortem ob oculos positam: quid igitur faceret? An sperabit se à Christianis defensum iri? annè precabitur veniam? an meditetur palinodiam? nihil tale. Sed quid? cùm ab omnibus est derelictus, hoc solùm reliquum habet, vt oculos in cælum dirigat ad Dominum Iesum CHRISTVM, cuius nomine sese in hoc periculum dederat, & cuius caussa agebatur. Cùm enim esset plenus Spiritu sancto, intendēs in cælum vidit gloriā Dei, &c. Hæc per singula discutienda sunt, & per partes suas interpretanda. Primò dicit D. Stephanum plenū fuisse Spiritu sanctō, quo docemur Stephanū in hac tota apologia per iram vel odium, vel aliquo alio malo affectu nihil dixisse, sed oīa prout spiritus ei suggesserat. Docemur etiam illis tandem manifestari gloriam Dei, qui Spiritus sancti sequuntur ductum, aćq; illius monitis non abhorrēt.

Secundò

Secundò videt Stephanus gloriã Dei, vt qui contumelias hominũ sustinebat, sciret se gloriæ Dei fore participẽ. Tertiò videt Iesum stantem à dextris virtutis Dei, hoc est, in æquali gloria cum patre, quod magnæ consolationi esse debuit Stephano, sicut haud dubiè fuit. Quis enim nõ libens pro eo pateretur contumelias, quem videt Deo patri ad dexteram sedere? Quartò non potest Stephanus sua cęlare gaudia, sed continuò hæc exponit dicens: Ecce video cęlos apertos, & filium hominis stantem à dextris virtutis Dei. Filium hominis inquit, vt arguat Christũ secundũ quod homo est esse ad dexterã Dei: qua de re Paulus in Philippen. & Hebræis. Iã quæstio est quomodo Stephanus videre potuerit cælos apertos: nos paucis respondemus. Neque Lucam, neq; Stephanum hîc quicquam fingere scimus: quomodo verò Stephanus in cælos videre potuerit planè ignoramus. Vidit itaq; Stephanus eo modo quo ipsi videre concessum est. Et Christus eo modo se visendum exhibuit quo sibi placuit, quum omnia quæ ei placent facere possit. Extat inter opera quæ D. Augustino inscribuntur, libellus sub titulo de cognitione veræ vitæ, in eo legimus cap. 42. in hæc verba: Stephanus non corporeis oculis Dominum in cęlo vltra firmamẽtum vidit, cùm nullius hominis visus vllo modo vsq; ad cęlum pertingere possit: sed & concio illa in qua Stephanus stans Christum conspexit, in domo aliqua fuit, cuius tecti culmen, ipsius corporeus oculus penetrare minimè potuit. Constat igitur quòd non oculo corporis, sed intuitu interioris hominis Christum nõ in corporeo, sed intellectuali cælo viderit. Hæc ille, quæ si de naturali visus humani acumine dicuntur, verissima esse non dubitamus: atqui nemo prohibet Christũ miraculosè Stephano apparuisse. Vnde & absurdum & impium fuerit statim negare posse fieri, quę naturaliter fieri nõ possunt.

Exclamantes autem voce magna continuerunt aures suas, & impetum fecerunt unanimiter in eum, & eijcientes eum extra ciuitatem lapidabant.

Sic scilicet oportet disputare cum abominandis Christianis: sic soluta sunt argumenta, sic probata sunt allegata, sic interpretata est Scriptura. Sed trãquilliori animo rem omnem expendamus. Quare sic clamant? quare sic tumultuãtur? quare obturant aures suas? propter blasphemiam videlicet quã locutus est Stephanus. Dixit enim se videre gloriã Dei, & dixit Iesum stare à dextris Dei, hoc est, æqualem esse Deo. Duplex itaque blasphemia est si Iudęis credimus, & tanta quæ impunita esse non possit. Dixerat olim Esaias: Vidi Dñm sedentem super solium excelsum, & eius blasphemiæ pœnas Iudæis dedit. Dixit enim Dominus Deus: Non videbit me homo, & viuet. Dixerat Christus in cõcilio ad Caiapham principem sacerdotum: Veruntamen dico vobis, amodò videbitis filium hominis sedentẽ à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cæli. Ad hæc summus sacerdos, Blasphemauit, aiebat, quid adhuc egemus testibus? ecce nunc audistis blasphemiã, quid vobis videtur? At illi respondentes dixerunt: Reus est mortis. Iam si Esaiæ non pepercerunt, si Christum Dei filium ob tales voces in crucẽ egerunt, quomodo impunitum dimitterẽt diaconum? Laude igitur digni sunt Iudæi, qui tales blasphemos viuere diutiùs nolunt. Sed in re seria satis iocatũ est. Quis non abominetur tale consilium, in quo innocentia tãtam iniuriam sustinet? annè omnia Scripturis cõsentanea dixit Stephanus? Quòd si dixit se videre cælos apertos, nihil incredibile dixit. nam Deus pollicitus est se affore eis qui pro ipsius nomine iniurias & tribulationes sustinent: Cum ipso sum in tribulatione, inquit, eripiã eum, & glorificabo eum. Quòd dicit se videre Iesum stantem à dextris Dei, tantisper verum erit donec Iudæi probauerint in Christum nõ competere quod in Psalmis legunt: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis. Sed his nihil mouen-

mouentur pontifices: verùm voce magna clamãt ne audiatur Stephanus ab alijs,& ipsi aures suas obturant ne veritatem audire cogantur, et vnanimiter impetum faciunt in Stephanum, vt nõ immeritò dixisset: Circundederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me. Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens ac rugiens. Postremò eijciunt eum extra ciuitatem & lapidibus obrutum interficiunt, in hoc scilicet legi obtẽperantes. Lex enim sic
Leui.24. habet: Educ blasphemũ extra castra, & ponant omnes qui audierunt manus suas super caput eius,& lapidet eum populus vniuersus, et ad filios Israël loqueris: Homo qui maledixerit Deo suo portabit peccatum suum,&qui blasphemauerit nomẽ Domini, morte moriatur. Lapidibus opprimet eum omnis populus, siue ille ciuis fuerit siue peregrinus. Qui blasphemauerit nomẽ Domini, morte moriatur. Cùm itaque Deus tanta seueritate mandauerit blasphemum lapidandum esse, non potuerunt pontifices Stephano parcere, sed priùs probanda fuerat blasphemia, & testibus non falsò subornatis, sed veracibus confirmanda. Præserua, ô bone Deus, iudices nostros ne temerè quidquam contra innocentem sanguinem tentare præsumant. Et, ô bone Iesu, qui innocenter mortem pro nobis passus es, da omnibus innocentibus patientiam, vt impiorum morsus æquanimiter ferre valeant. Quotquot iniuriam & calumnias sustinent miseri homines, hic habent vnde se consolentur. Vides enim innocentibus dum iniurias sustinent & cælos aperiri, & Iesum assistere vt liberet eos, secumque ad gaudia æterna perducat. Det Dominus magistratui nostro eam mentem, vt tanta seueritate animaduertant in veros blasphemos, quãta illi sæuierũt in innocentem Stephanũ. Et hæc quidẽ hactenùs.

Et testes deposuerunt vestimenta sua secus pedes adolescentis qui vocabatur Saulus

Et hæc fecissent iuxta legem, si D. Stephanus conuictus fuisset blasphemiæ. Sic enim habet lex: In ore duorum aut Deute.17. trium testium peribit qui interficietur, manus testium prima interficiet eum, & manus reliqui populi extrema mittetur. Ponunt autem falsi testes vestimenta sua secus pedes adolescentis Sauli, quo scilicet expeditiores sint ad mittendũ lapides in Stephanũ. Sed q̃d est quod Lucas nobis tam diligenter describit nomen adolescentis, videlicet ꝙ vocatus fuerit Saulus? Parasceue est ad futuram historiam de conuersione Pauli. Nam Saulus hic adhuc adolescẽs videtur Christianos & horum religionem ex animo odisse, quum lapidantibus adest & horum vestes custodit. Sed de Saulo in sequentibus.

Et lapidabant Stephanum inuocantem & dicentem: Domine Iesu suscipe spiritum meum.

Dominus Iesus pro nobis iam iã in cruce moriturus dicebat, Pater in manus tuas cõmendo spiritum meum. Hoc dicebat Christus, qui tamen potestatẽ habebat ponẽdi animam suam & iterum sumendi eam. Stephanus verò vt ostenderet quantum fideret Christo, docerétq; eũ esse vnũ Deũ cũ Patre, precatur dicẽs: Dñe Iesu accipe spiritũ meũ. Vide piũ ac mansuetũ aĩm, nõ reluctatur, nõ cõuiciatur, nõ iactat innocẽtiã, nõ imprecatur vindictã, sed cũ quẽ viderat inuocat, Dñe Iesu, inquit, suscipe spiritũ meũ. Refert D. Augustinus lib. 22. de ciuitate Dei, cap. 8. historiam elegantem, & huic loco vt inseratur dignissimã: Fuit, inquit, vir ibi (in castello opinor Synicensi) in ordine suo primarius nomine Martialis æuo iam grauis, & multum ab religione abhorrens Christiana. Habebat sanè fidelẽ filiã, & generum eodẽ anno baptizatũ, qui cùm ægrotantẽ multis & magnis precibus & lachrymis rogarent vt Chrĩanus fieret, prorsus abnuit, eosq; à se turbida indignatione submouit. Visum est genero eius vt iret ad memoriam sancti Stephani, & illic ꝓ eo quãtũ posset oraret, vt Deus illi daret mẽtẽ bonã qua crederet nõ differret in Christũ. Fecit hoc ingẽti gemitu & fletu, & sinceriter ardẽte

pietatis affectu. Deindè abscedens, aliquid de altari florum quod occurrit tulit, eiq; cùm iam nox esset ad caput posuit. Tūc dormitum est, & ecce ante diluculū clamat vt ad Episcopum curreretur, qui mecum tunc fortè erat apud Hiponem: cùm verò eum audisset absentem, venire presbyteros postulauit. Venerūt, & statim se credere dixit, admirantibus atq; gaudentibus omnibus baptizatus est: hoc quamdiu vixit in ore habebat, Christe accipe spiritū meū, cùm hæc verba Stephani beatissimi, quando lapidatus est à Iudæis, vltima fuisse nesciret, quæ huic quoque vltima fuerunt. Nam non multò pòst etiā ipse defunctus est. Hactenùs D. Augustinus, qui hoc recensuit nō solùm vt ostenderet quanta miracula per merita D. Stephani Deus facere soleat, sed etiam vt intelligeremus verba illa D. Stephani, quibus commendauit Spiritum suū Iesu Christo, etiam in vsum nostrum vertenda esse. Domine Iesu, inquit, suscipe spiritum meum. Vide vt Iesum pro Domino & seruatore tuo habeas dum adhuc sanus & incolumis existis, & sub mortis horam sana consciẽntia licebit dicere: Domine Iesu accipe spiritum meum.

Positis autem genibus clamauit uoce magna: Domine, ne statuas illis hoc peccatum. Et cùm hoc dixisset, obdormiuit in Domino.

Non potest non obdormire in Domino, qui in tam multis Dominum imitatur, qui tanta ardet charitate, vt etiam pro inimicis suis exorare non dubitet. Vide enim quod exemplū Christi imitetur. Christus in cruce pendens, & peccata nostra dependens sic ad Patrem suum cælestem precatur: Pater dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt. Stephanus verò: Domine, ne statuas illis hoc peccatum. Illis. Quibus? qui me innocentem tanta crudelitate lapidare pergunt. Positis autem genibus orat, vt videas illum rem tantam seriò agere. Meminerat enim Dominum dixisse: Mihi vindictam, & ego retribuam. Meminerat Christum dixisse: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt, & orate pro persequentibus vos, &c. Hoc præcepit Dominus, hoc impleuit seruus. Tu autem ô Christiane, quęris vindicari de aduersario tuo qui tibi forsan iniuriam fecit, æstuas, furis, anhelas, festinas vindicari. Attēde medicum ægritudinis tuæ, ait Augustinus, attende redemptorem animæ tuæ. Propter te pependit in ligno, & nondum est vindicatus, & tu vis vindicari, & non vis talem ac tantum magistrum imitari! Ideo pati voluit, vt tibi patientiæ suæ demonstraret exemplum. Sequitur.

Saulus autem erat consentiens neci eius.

Saulus hic dicitur quem nos Paulum vocamus: hunc itaque dicit consensisse in necem Stephani prothomartyris. Putabat enim Deo gratissimum exhiberi cultum, si quādo interficeretur aliquis Christianus: verùm non ita multò pòst audiemus ex rapacissimo ac crudelissimo lupo mansuetissimum effici agnū. Neq; enim ita multò pòst describet nobis Lucas conuersionem Pauli, qui iam magna voluptate videt Stephanum lapidari. Non enim est dubium, quin lapidatio Stephani Saulum magna affecerit voluptate, non quòd delectaretur effusione sanguinis, sed quòd tantus esset paternarum traditionū zelator. Quod igitur Lucas hoc in loco scribit Saulum & consensisse in necem Stephani, & lapidantium custodijsse vestes, non facit vt Saulum à peccato excusare velit, sed multò magis vt eum magnitudine peccatorum grauet: non quòd Saulum ex malitia traducere, sed quòd nobis Dei misericordiam erga Saulum declarare velit. Sed quoniam nobis hac de re in sequentibus copiosior restat tractatus, nos relicto hoc capite ad sequens nos recipiemus, non diffidentes quin & nobis propitius futurus sit, qui diuum Stephanum ad se vocauit.

CAPVT

CAPVT VIII.

FACTA est autem illa die persecutio magna in Ecclesia quae erat Hierosolymis, & omnes dispersi sunt per regiones Iudaeae & Samariae praeter Apostolos.

Impletur iam quod Dñs noster Iesus
Luce 21. Christus iam olim discipulis suis dixerat: Anteq̃ destruetur ciuitas Hierosolymorũ, inijcient vobis Iudaei manus suas, & persequentur tradentes in Synagogas & custodias, &c. Et ad ipsos Iu-
Matth. 23. daeos dixerat: Ecce ego mitto ad vos Prophetas & sapientes & scribas, & ex illis occidetis & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in Synagogis vestris, & persequemini de ciuitate in ciuitatẽ, &c. Postq̃ enim Iudaei Stephanum occiderant, & viderent neminẽ suis ipsorũ conatibus obsistere, tum impetũ faciũt in oẽs Christianos, Christianũ populum funditùs extinguere, hoc est, rẽ impossibilem tentantes. Et hoc quidẽ malo odio in Christianos agebant Iudaei: verũ Dei prouidẽtia rem in diuersum deduxit. Dum enĩ Iudaei persequuntur Christianos vt Christianismus aboleatur, fit vt hic per piorum peregrinationẽ propagetur. Quocunq; enim Christiani veniunt, Christianae fidei semina spargũt, vt perpetuò humanũ cõsiliũ nihil efficere potest contra diuinũ. Christianus itaq; populus dispersus est per regiones Iudaeae & Samariae: Apostoli verò permanent Hierosolymis, & hoc nõ vnam tãtùm ob caussam. Prima est, vt Iudaeis nulla remaneret tergiuersandi occasio, quasi ob defectum Ecclesiastarum credere non potuerint. Secũda est vt Dei misericordia erga Iudaeorũ populũ declararetur, qui ob mortẽ Stephani nõ statim offensus illos statim omnibus p̃dicatoribus spoliare voluit. Adde quod adhuc multi latebant in Iudaeorũ populo, qui rebus altiùs perpensis relicto Iudaismo ad Chrm̃ huiusq; religionẽ cõcessuri erãt. Tertiò declarat in hoc Dei virtus ac potẽtia, qua Iudaeorũ violentiã sic cohibuit, vt Apostolorum choro nullã vim inferre valuerint. Neq; enim dubiũ est Iudęos crudeliùs tractasse Apostolos si licuisset, q̃ plebeios Christianos: nec dubiũ est qn & reliquos Christianos custodire ac defendere potuisset, qui Apostolos custodiuit, si modò in rẽ Ecclesiae fuisset. Tu itaq; nõ statim despondeas aĩm si qñ praeter meritum persecutionem passus fueris, sed cogita hoc Christianorũ fatum esse vt in hoc mundo rarò benè habeant.

Curauerunt autem Stephanum viri timorati, & fecerunt planctum magnum super eum.

Stephanũ infami corã mũdo mortis genere extinctum curãrunt honestè humandũ viri quidã pietatis cultores, q̃ intelligerẽt illũ p̃ter meritũ per subornatos testes oppressum. Hoc studio Ioseph & Nicodemus curãrũt funus Dñi nostri Iesu Christi: & senior Tobias plurimũ cõmendatur ob studiũ sepeliendi mortuos. Testantur itaq; viri illi q̃ Stephanũ sepelierũt, suã fidẽ in Chrm̃ & charitatẽ in Stephanũ. Nisi enĩ credidissent in Chrm̃, duxissentq; piũ pro Christo occũbere, nequaq̃ sepultura dignati fuissent Stephanũ, maximè cũ tanto periculo. Nõ enim est dubiũ quin eiusmodi viri malè audierint apud Iudaeos, q̃ hosti Iudaicae religionis tãtum honoris impendunt. Amauerunt itẽ Stephanũ, quẽ nõ tãtùm sepelierunt honorificè, sed etiã p̃pter eũ fecerunt planctũ magnũ. Quare planctum magnũ? nõ q̃ huius aĩae timerẽt, sed q̃ dolebant vicẽ Ecclesię, q̃ tam fidũ ac fidelẽ ministrum amitteat. Et hic locus certè postularet videtur longiorem tractatum de mortuorum sepulturis, & de oĩbus quae circa mortuos fieri solent. Nemo certè sanae mentis damnauerit moderatam & iustam mortuorum curã. Quis enim probauerit Scythicę gentis inhumanũ morẽ, q̃ nullos impendit corporibus honores? neq; enim latere vos puto quãta cura tenuerit priscos patres, vt vbi vellent sepelirentur. Non sunt ergo cõtemnenda & abijcienda corpora defunctorum,

Ex D. Augusti. de cura pro mortuis gerēda

vt D. August. maximeq; iustorū ac fidelium, quibus tanq̃ organis & vasis ad oīa bona opera sanctus vsus est spiritus. Si enim paterna vestis & annulus ac si q̃d eiusmodi tāto charius est posteris, quāto erga parentes maior extitit affectus: nullo modo ipsa spernenda sunt corpora, quæ vtiq; multò familiarius atq; cōiunctiùs, quàm quælibet indumenta q̃ gestamus. Hæc enim non ad ornamentum vel adiutoriū quod adhibetur extrinsecus, sed ad ipsam naturā hoīs pertinēt. Vnde & antiquorū iustorū funera officiosa pietate curata sunt, & exequiæ celebratæ, & sepultura prouisa, ipsiq; cùm viuerēt, hęc de sepeliēdis vel etiā trāsferēdis suis corporib9 filijs mādauerunt. Et Tobias sepeliendo mortuos Deū promeruisse teste Angelo cōmendatur. Et laudabiliter cōmemorantur in Euangelio, q̃ corpus Dñi de cruce acceptū diligenter atq; honorificè tegendū sepeliendūq; curārunt. Hæc verò non in hoc dicuntur quasi aliquis insit sensus cadaueribus, sed quia eiusmodi pietatis officijs testamur fidē nostram de futura corporum resurrectione. Quod verò locū sepulturæ attinet, placet mihi quod D. Augustin9 scriptū reliquit, inquiens: Si aliquid ꝓdest impio sepultura preciosa, oberit pio vilis aut nulla. Præclaras exequias in cōspectu hoīm purpurato illi diuiti turba exhibuit famulorū, sed multò clariores in cōspectu Dñi hulceroso illi pauperi ministerium præbuit Angelorū: qui eum non extulerunt in marmoreum tumulum, sed in Abrahæ sinum sustulerunt. Igitur si quis quærat ad quid ꝓsit corpora mortuorum sepeliri in basilicas diuorū, respōdeo cū eodē Augustino nō nisi ad hoc, vt dum animi recolunt vbi sint posita eorum quos diligunt corpora, eisdem sanctis illos tanquā Patronis susceptos apud Dñm adiuuandos orando commendent: quod quidem facere possent, etiā si talibus locis eos humare non possent. Cùm itaq; recolit animus vbi sepultum sit charissimi corpus, & occurrit locus noīe martyris venerabilis, eidē martyri aīam dilectam cōmendat recordantis & precantis affectus. Qui cùm defunctis a fidelib9 charissimis exhibetur, eum prodesse non dubium est his, qui cùm in corpore viuerent, talia sibi post hanc vitam prodesse meruerunt. Verùm etsi aliqua necessitas vel humari corpora, vel in talibus locis humari nulla data facultate permittat: nō sunt prætermittendæ supplicationes ꝓ spiritibus mortuorum, quas faciendas pro omnibus in Christiana societate defunctis, etiā tacitis nominibus quorumque sub generali cōmemoratione suscepit Ecclesia: vt quibus ad ista desunt parētes, aut filij, aut quicunq; cognati vel amici, ab vna eis exhibeāt pia matre cōmuni. Si aūt deessent istæ supplicationes, q̃ fiūt recta fide ac pietate pro mortuis, puto q̃ nihil prodesset spīritibus eorū, quamlibet in locis sanctis exanima corpora ponerentur. Hæc hactenùs oīa diximus ex D. Augustini sententia: vnde intelligimus q̃ tum fuerit Ecclesię sentētia de Christianis vita defunctis, nimirū vt honorificè sepeliant̄, vt diuorū patrocinijs cōmendētur, vt ꝓ ipsis precemur & eleemosynas demus. Quę oīa nisi sacris literis essent cōsentanea, neq; Ecclesia fecisset, neq; August. tātus scilicet antistes docuisset, atq; magna diligētia defendere ī aīm suū induxisset. Nā illa q̃ adduximus nō iuuenis adhuc ī Episcopatu suo scripsit, sed quū iā multa legēdo & scribēdo didicisset, nec semel talia scripsit, sed sæpiùs & in multis locis. Neque ab aliquo vnq̃ hoc noīe accusatus fuisse legitur, nisi q̃ aduersarij nostri calūniātur piū alioqui Episcopū in re mortuaria, vt ita dicā, lapsum fuisse. Sed forsan alibi plura dę hac re dicemus: nūc ad cōtextū nostrū reuertimur. *Saulus aūt deuastabat Ecclesiā, per domos intrans, & trahēs uiros ac mulieres tradebat in custodiā.* Qm̄ Lucas noster in sequentibus descripturus est, quanto studio D. Paulus propagaturus & propugnaturus est Ecclesiam Christi, ideo iam describit etiam quanto studio idem Paulus iam propugnat Synagogam, vt sic appareat

Dei

Dei magna misericordia & potentia, qua tantũ Christianæ fidei hostẽ in ardentissimum fidei preconem cõuertit. Neq; enim Lucas hanc tyrannidẽ Pauli depingit calumniandi vel cõuiciandi libidine, (absit hoc à sanctissimo viro) sed multis alijs de caussis. Vnam nec postremam iam diximus, nimirũ ꝙ his declaratur Deũ verè posse ex lapidibus Abrahæ filios facere, posse & mortificare & viuificare, posse ad inferos ducere & reducere, posse hominem leone crudeliorẽ sic cicurare, vt putes leonem in ouem mãsuetissimam mutatũ. An non magnam crudelitatem Sauli iam audimus? deuastat Ecclesiam, Christianis molestus est, intrat domos Christianorũ, vi extrahit, tradit in custodiã, nec viris nec fœminis parcit, nullũ hic humanitatis vestigium vides, nihil nisi sanguinẽ Christianorũ sitit: felicẽ igitur Ecclesiã ꝗ tãto hoste liberatur. Sed quis crederet fore vt Saulus non solũ desistat impugnare Ecclesiam, sed etiã magno spiritu illam pergat & ꝓpagare & propugnare? verùm in sequentibus videbimus mutationem excelsi. Altera caussa est quare Stephanus tyrãnidem Pauli describit, quòd nobis indicare voluit tribulationes & persecutiones fratrum nostrorum primitiuæ Ecclesiæ, vt nobis non videatur nouum, etiamsi nõ omnia statim nobis ex animi sententia cesserint. Tertia est ne facilè de aliquo quantumuis malo desperemus, quum tantus Ecclesiæ persecutor animũ mutauerit. Sed hac de re forsan in sequentibus rursum dicemus.

Igitur qui dispersi erant pertransibant, euangelizãtes uerbum Dei.

Hoc est quod in superioribus diximus, videlicet impiorum cõsilia ꝗ cõtra pietatem instituunt, perpetuò in cõtrariũ verti. Christiani hoc tantùm nomine à Iudæis affliguntur, tribulantur, dispergũtur, ne Christianismus propagetur, & dum hoc cauere volunt, promouẽt. Christiani enim quocunq; pueniũt, prædicant Christi fidem, annunciant Euangelium, & sic multos conuertunt ad Christianismum. Quòd si Iudæi permisissent Chrianos Hierosolymis quietè agere & in trãquillo esse, fortè Christiana religio non tam citò etiam alias ciuitates occupasset: verùm dum ipsi nolunt Christianos diutius ferre, sed persequuntur de ciuitate in ciuitatem, bonam occasionem eis dant prorogare Christianæ religionis pomeria. Et haud dubiè Dominus ob eam caussam passus est fideles suos sic dispergi, nec voluit vt omnes statim sese offerrẽt moriendos pro Christo. Vnde in Euangelio dicebat: Si persecuti vos fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Et spiritus Domini suggerit suis quando vel fugere, vel mori pro Christo debeant: qua de re fusiùs dicemus in fuga diui Pauli Apostoli. Sequitur in contextu.

Philippus autem descendens in ciuitatem Samariæ, prædicabat illis Christum. Intendebant autẽ turbæ his quæ à Philippo dicebantur, unanimiter audientes, & uidentes signa quæ faciebat.

Diuus Augustinus tractatu in Euangelium Ioannis 6. non certò pronunciat quisnam fuerit ille Philippus de quo iam nobis sermo. dubitat enim Apostolusne fuerit an diaconus. Atqui omnis rerum consequentia satis arguit fuisse Philippum vnum ex septem diaconorum numero, qui etiam non ineptè Apostolus dici potest, non quòd ex duodecim Apostolorũ collegio fuerit, sed quòd Euangelicum & Apostolicũ munus prædicando & baptizando impleuerit. Vides ergo hoc in loco rursum diaconorum officium nõ sic alligatum fuisse dispensationi eleemosynarum, vt non licuerit ipsis concionatorio fungi munere. Philippus itaque diaconus cum non posset propter Iudæorum & præcipuè Pauli persecutoris tyrannidem in Hierosolymorum vrbe locũ habere, inde discedẽs venit in ciuitatem Samariæ, & ibi prædicabat Christum, hoc est, fidem in Christum: prædicabat, inquit, Christum, vt intelligas Philippum propter persecutionem nihilo frigidius Christi Euangelium annunciasse. Si enĩ voluisset abnegato Chro

Mosen iuxta Iudæorum opinionem prædicare, nulla fuisset necessitas vt ad Samaritas fugeret. Commendatur itaque hoc in loco fortitudo diui Philippi, qui nulla tribulatione coërceri potuit, quominus prædicaret Euangelium Christi. Quomodo igitur susceptus est à Samaritanis? satis benignè, vt iam quasi præfiguraretur, Euangeliũ quod Iudæis displicebat, Samaritanos & reliquos infideles amplexaturos. Ait enim Lucas: Intendebant autem turbæ his quæ à Philippo dicebantur, vnanimiter audientes. Magna laus est Samaritanorum quòd diligenter auscultant verbis diaconi, & hoc vnanimiter & magno consensu. hoc enim dicitur, ne existimemus aliquid apud illos per tumultum fuisse factum. Et ex Euangelio apparet Samaritanos fuisse homines humanos & parùm difficiles, & qui etiam nonnullam spem de futuro Messia conceperant. Quis enim non legit pulcherrimum illum Dialogum in Euangelio Ioannis inter Christum & Samaritidem? Mulieris verba sunt: Domine vt video Propheta es tu. Patres nostri in monte hoc adorauerunt, & vos dicitis quia Hierosolymis est locus vbi adorare oportet. Et iterum; Scio quia Messias venit qui dicitur Christus, cùm ergo venerit, ille annunciabit nobis omnia. Et rursum: Venite & videte hominem, qui dixit mihi omnia quęcunq; feci: nũquid ipse est Christus? Si igitur hæc mulier nõ admodum pudica, vt apparet, tam piè de Messia commẽtatur, facile iudicandum est quid reliquus populus de illo senserit. Cùm itaque res sic se habeat cum Samaritanis, non est mirum quòd Philippus beneuolos auditores habuerit, maximè quòd prædicationi illius etiam multa miracula fuerint.

Multi enim eorum qui habebant spiritus immũdos, clamantes voce magna, exibant: multi autẽ paralytici & claudi curati sunt. Factum est ergo gaudium magnum in illa ciuitate.

Diuersi sunt effectus Euangelij. Dæmones audientes nomen Dñi Iesu Christi, vociferantur, clamant, & vlulant, vt qui sentiunt & experiũtur iam adesse eum, qui ex illorum captiuitate & tyrannide miseros homines liberare valeat. Sic in Euangelio clamant: Quid tibi & nobis Iesu Nazarene? venisti ante tempus torquere nos. Hactenùs enim vniuersam terram occupauerãt, populum sibi subditũ ac deuotũ reddiderant, & nusquam non tanq̃ Dij culti fuerant: iam ergo cõspectum vnius Christiani hoĩs ferre nõ possunt, & audientes tantũ nomẽ Iesu Nazareni, ex hoĩbus quos possederant exire cõpellebantur. Hinc illæ lachrymæ, hinc eiulatus illi, hinc tanti clamores. E contra verò Samaritæ audientes Euangelium salutiferũ de Christo, videntes dæmones effugari, paralyticos & cæteros malè habentes curari, maximo afficiuntur gaudio, hoc quod nobis Lucas noster occultare noluit. Vides igitur hîc quem nobis referunt qui Euangelium audire nolunt, & qui alienæ inuident saluti: nimirum ipsum dæmonem malum qui inuitus exit ab homine, & cui magna pœna est audire veritatem Euangelij. Valeat itaque Satan cum sua inuidentia: nos potiùs imitemur Samaritas illos qui diligenter & vnanimiter student Euangelio Christi, & ob incolumitatem proximorum lætantur quàmplurimùm.

Vir autem quidam nomine Simon, qui anteà fuerat in ciuitate magus, seducens gentem Samariæ, dicens se esse aliquem magnum: cui auscultabant omnes à minimo usq; ad maximum, dicentes: Hic est uirtus Dei, quæ uocatur magna. Attendebant autem eum, propterea quòd multo tempore magicis suis dementasset eos. Eccle. hist. lib. 2. cap. 1.

Multa de pessimó hoc homine Simone mago scribuntur à veteribus, quæ omnia huc referre consultum mihi videtur minimè. Diuus Clemens Petri & Pauli Apostolorum discipulus multas eius recenset præstigias, & longam ipsius disputationem, quam aduersus Petrum Apostolum instituerat. Epiphanius in hęc verba de illo scribit: Hic Simon præstigiator erat, & à Gittharum ciuitate in Samaria originẽ trahebat, Lib. recognitionũ. 2.

bat, quæ nunc vicus exiſtit. Incantationibus autem Samaritas decipiebat, fallebatq́; & ineſcabat. Dicebat ſe ipſum eſſe magnam virtutem Dei, & ex ſupernis deſcēdiſſe. Patrē verò dicebat ſeipſum eſſe apud Samaritas: apud Iudæos verò ſe filiū eſſe dicebat, paſſum aūt ſe nō eſſe, ſed ſolū apparentia. Et poſt pauca de eodē ſcribit. Nā cū reperiſſet ſibi ipſi mulierem circulatricem Helenam nomine à Tyriorum vrbe ortam, ipſam in vxorem ducit, non iudicans ſe conſuetudinem cum ipſa habere: verùm in abſcondito turpitudine mulieri permixtus ille præſtigiator, fabuloſam quādam amœnitatem diſcipulis ſuis exponebat, nimirum dicens ſeipſum virtutem Dei eſſe magnam: coniugē verò ſcortatricem, Spiritum ſanctum eſſe dicere auſus eſt, & propter hanc ſe deſcēdiſſe dixit. Hæc & multa alia abſurda & impia de illo peſſimo præſtigiatore ſcribit Epiphanius Tomi ſecundi libro 1. capite 21. Ibidem ſcribit de Simone Mago quod in media Romanorum vrbe collapſus interierit. De hoc itaque nequiſſimo impoſtore ſcribit hic Lucas noſter, quod ille gentem Samariæ ſeduxerit, ita vt hominem impijſſimum diligenter & ſtudioſiſſimè coluerint: mihi verò videtur quòd res ſic ſe habuerit. Samaritanis non ſecus atque Iudæis perſuaſum erat, Meſſiam certò venturum, & hoc in breui, illumq́ue admiranda operaturum. Satan itaque animaduertens hanc hominum ſimplicitatem, excitauit organum ſuum Simonem Magum, qui magicis ſuis artibus populum ſimplicem ſeduceret, quo minus verum Meſſiam poſteà amplecterentur. Nam Chriſtus, ſicut nouimus, ab infantia pauca miraculoſè operatus eſt, & nihil magnificè ſuper cæteros homines præ ſe tulit: quum autem Simon magicis ſuis artibus tam admiranda operaretur, facilè fidem inuenit apud ſimplicem ac credulum populum. Atqui Deus populi huius ſimplicitatem nolebat diutius ſeduci: vnde miſit Philippum diaconum ad illum, qui & ipſe multa admiranda faceret, nō magicis artib9, ſed virtute Chriſti. Quæ cū eſſent multa & aperta, ſic vt nemo eis contradicere poſſet, facilè defecit populus nouarum rerum cupidus à Simone, & adhæſit Diuo Philippo. Quin & Simon ipſe videns Philippi miracula eſſe vera, & ſibi malarū artiū cōſcius, ad Philippū acceſſit, ab eoq́; baptiſmum accepit, hoc quod Lucas continenter ſcribit.

Cùm verò credidiſſent Philippo Euangelizanti de regno Dei, in nomine Ieſu Chriſti baptizabantur viri ac mulieres. Tunc Simon & ipſe credidit, & cum baptizatus eſſet adhærebat Philippo. Videns etiam ſigna & virtutes maximas fieri, ſtupens admirabatur.

Sunt qui exiſtiment Simonē hunc magū non verè & ex animo credidiſſe, ſed fidē ſimulaſſe. Horū opinionē reijcere nolim, ſed videtur mihi veriſimile ꝙ verè crediderit, verèq́; baptizatus fuerit, ſed poſt baptiſmū a Chriſto rurſum deſciuerit, ac Satanam priſtinum ſuum dominū ſecutus fuerit. Neque enim adeò rarum eſt hominem benè incipere & aliquandiu ſuum officium ſtrenuè perficere: poſteà verò vel à Satana vel à propria carne deceptū poſt Satanam ire. Vtinam exempla nō extarent plura quàm velim. Sunt enim multi qui cum vxore iuſti Loth Sodomam deſerunt, ſed paululum progreſſi reſpuunt. Sunt qui cum Iſraëlitis ex Aegypto proficiſcuntur, mare rubrum tranſeunt, manna veſcūtur: ſed poſteà in cordibus ſuis Aegyptios repetunt. Sunt qui manum aratro dominico admouent, ſed tædio victi poſt tergum reſpiciunt, ſeq́; regno Dei indignos faciunt. Sic, inquā, mihi perſuadeo Simonem prædicatione ac miraculis Diui Philippi commotum in CHRISTVM credidiſſe, baptiſmum verè accepiſſe, ſed poſteà rurſum relicto CHRISTO ad Satanā conceſſiſſe. Nam Lucas diſertis verbis dicit: Cum credidiſſent Philippo Euangelizanti de regno Dei, in nomine Ieſu CHRISTI baptizabantur viri ac mulieres. Tunc Simon ipſe credidit, & baptizatus eſt, & adhæſit Philippo.

quadam visibili, vt in die Pentecostes visum est, & credentes baptizati omnino in alios homines, vt ita loquar, träsformabantur, vt res ipsa declararet eos non frustrà baptizatos. Accipiebät enim varia illa dona Spiritus sancti, de quibus Apostolus in Corinthijs loquit. Talia itaque dona Samaritani tum à Philippo baptizati non acceperant, & ideo periculū erat, ne rursus à Christiana religione deficerent, arbitrantes se vel nō rectè baptizatos, vel donis spiritus idignos reputatos. Ne igitur sic scādalizarentur Samaritani, missi sunt ad eos duo Apostoli Petrus & Ioannes, ꝓ quorū manuū impositionē, & deuotam imprecationē acceperūt illi Spiritū sanctum, hoc est, dona illa externa & manifesta Spiritus sancti de quibus diximus, & haud dubiè maiorē & copiosiorem eiusdē Spūs sancti gratiā. Quare verò Samaritani illi nō statim ab initio fidei suę & dū baptizarētur acceperint externa illa dona Spiritus sancti, planè ignoro, licèt eius aliquas caussas, nec impias dicere possemus. Signa ꝓpter infideles fieri, nimirū vt fideles fiant, ex Apostolo certū est, nec vnq̃ legimus visibilia illa dona in baptizatos venisse, nisi ad impositionē manuū Apostolorū. Vnde & in decimo nono huius libri audiemus, q̃ ad impositionē manuū Pauli venerit Spiritus sanctus in Ephesios, ita vt loquerent linguis & prophetarēt: ad quē locū cū ꝑuentū fuerit, differemus, quæ Dominus dederit, de Sacramēto cōfirmationis. Nā ex his duobus locis argumēta & ꝓbationes sumūt, qui Sacramentū illud Ecclesię commendāt, nec destituunt testimonijs antiquissimorū patrū, Pontificū & Martyrū. Et si vnq̃ fuerat necessitas hoc sacramentū administrari i ecclesijs, certè hoc nr̃o sęculò, in quo tā varię de Baptismi Sacramēto sententię, summa esset necessitas vt paruulis cōferretur, licèt Episcopi nr̃i ad hęc tam negligēter habeant sese, vt multis persuasum sit nec illos illud Sacramentum magni facere. His igitur sic declaratis, ad sequentia eamus.

Cum uidisset autem Simon quia per impositionem manus Apostolorum daretur Spiritus sanctus, obtulit eis pecuniā dicens: Date & mihi hāc potestatē, ut cuicūq; imposuero manus, accipiat Spiritum sanctum.

Sicut in veteri Testamento Iudęorum multi à Pharaonis tyrannide liberati, ex Aegypto educti per mare transierunt, neque tamen vsque ad possessionem terræ sanctę peruenerūt, nō quod Deus non potuerit, sed quod illi noluerunt: ita & multi per baptismi Sacramētum ex Satanæ liberantur tyrannide, nec tamen hæredes fiunt vitæ æternæ: non quod Deus nō sit verax, nec quod baptismus sit inefficax, sed quod illi volentes relicto Deo ad Satanæ castra concedunt, atque fœderis inter Deum & ipsos facti ruptores & præuaricatores fiunt. Hac de re loquitur Diuus Paulus in Corinthijs scribens: Patres nostri omnes sub nube fuerunt & cæt. Et addit: Neque tamen in omnibus illis beneplacitum est domino. Sic Simō ille Magus ex Aegypto quidē abierat, mare transierat, Pharaonem effugerat: verùm simulatque sibi succurrunt ollæ Aegyptiorum, corde & corpore reuertitur in Aegyptum, & volens sese rursum grauissimæ Pharaonis seruituti subijcit. Hoc est, Simō ille vere haud dubiè baptizatus fuerat, ceu supra diximus, sed statim obliuiscitur voti sui, pœnitet eum professionis, aut potiùs conatur sub professionem Christianæ religionis Satanæ inseruire, & iuxta veterem historiam in terra sancta Idolo Moloch sacrum facere. Cùm enim vidisset Simon quia per impositionem manus Apostolorum daretur Spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam dicens: Date & mihi hanc potestatem, vt cuicunque imposuero manus, accipiat Spiritum sanctum. Quare hanc potestatem ambitē quid consilij cœpit Simon? audi diligēter ac attentè, & intelliges quid voluerit bestia. Simon Magus nō aliter reputat Christianismum, atque si esset mercatura aliqua institoria, in qua merces precio emuntur, vt pluris emptoribus obtrudantur & reuendantur.

Sic

Sic enim in animum suum induxit Simon, quid cessas? quid torpes? en oblata est tibi maxima conquirendi lucri occasio. Apostoli hoc habent donum, vt cuicunq; velint communicent donum Spiritus sancti. Vides autem ipsos esse imperitos homines, qui sua commoda negligunt: proinde enitere tu, vt ab ipsis hanc facultatem coëmas. Sic enim paruum sumptum facies, sed ingens lucrum parabis, paucos nummos expendes, sed hinc multos thesauros non diuitiarum solùm, sed & honoris & gloriæ acquires. Quisquis enim voluerit à te hoc dono particeps fieri, non paruo precio id impetrabit. Hæc & huiusmodi haud dubiè cogitauit Simon, nimirum ex eorum numero existens, qui, iuxta quod Paulus conqueritur, existimant quæstum esse pietatē: quales haud dubiè nostro sæculo multos reperire licet siue ad nos, siue ad aduersarios nostros respexeris. Multi enim nobiscū iā manēt, qui nisi timerent inopiam & egestatem, permanerent minimè. Aduersariæ autem partis concionatorum tales sunt quærelæ: Simoni huic, aiunt, maximè similes sunt, qui nostra tempestate Euangelio subscribunt, non quia magno desiderio requirant veram iustitiam & beatitudinem: sed quia inhiant in opes Ecclesiasticas, ambiunt principatum super sacerdotes, quærunt famam apud exteros, student delicijs, & amant licentiam audendi ac faciendi quiduis: sic Euangelici sunt. Hactenus illi. Cæterùm, vt rursum ad Simonē redeamus, si in hoc affectasset potestatem imponendi manus quo pluribus prodesset, & multos ad Christianismum adduceret, nequaquam in accusationem veniret (Apostolus enim dicit, Qui Episcopatum desiderat, bonū opus desiderat): quoniam vero cupiuit per hanc potestatem magnas sibi opes acquirere, merito accusat. Nemo potest eīm duobus dominis seruire, ait Christus. Et Apostolus: Radix omniū malorum est cupiditas, hoc est, amor habendi. Quod si sese totum consecrasset Deo Simon, nulla foret necessitas sollicitū esse pro diuitijs, honoribus, & potestatibus: Deus enim filios suos nunquam derelinquet. Ait enim scriptura: Nemo vnquam sperauit in Deo, & confusus est. Obserua hic Simonē eodem morbo laborare, quo laborauit Ananias cum vxore sua Saphira. Sed quid ad hanc petitionem Apostoli?

1 Timo. 6.

1. Tim. 6.

Petrus autem dixit ad eum: Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri, non est tibi pars, neq; sors in sermone isto. Cor enim tuum non est rectum coram Deo.

Perdat, inquit, te Deus cum tua pecunia, quoniam de professione nostra, hoc est, de Christianismo tam impiè ac iniquè iudicas. Existimasti enim donū Dei pecunia possideri. A Deo est quidquid habemus & sumus, & ille cum sit creator omnium nulla re opus habet. Et quod nos ab illo accepimus, neque meritis, neque aliquo precio comparauimus, sed ab humanissimo Deo dono & gratis accepimus, et sicut gratis accepimus, ita & gratis dare debemus alijs. Quum igitur tam iniquus sis rerum æstimator, tibi in nullo nobiscum conuenit, neque in societatem nostram te recipiemus: cor enim tuum non est rectum coram Deo. Licèt enim baptismum acceperis, Christianis te adiunxeris, tamen cor tuum non est rectum coram Deo. Hypocrita es, aliud externè simulas, aliud internè cogitas, cor tuū non est rectum coram Deo. Etsi enim reliquos homines lateat quod corde concepisti, tamen Deum latere nō potuisti, cor tuum non est rectum coram Deo. Pollicitus es in baptismo te renūciaturum Satanæ & omnibus pompis eius, & iam rursum ad illius castra concessisti. Pollicitus es te in omnibus & gloriæ Dei, & fraternæ charitatis studiosum fore, & nunc posito timore Dei, contempta charitate proximi in hoc totus es, vt gloriosus appareas & diues euadas quidquid tandem de Christo vel Christianis fiat. His addit Petrus & alia præmissis nequaquam mitiora.

Pœniten-

Pœnitentiam itaq; age ab hac nequitia tua, & roga Deum, si fortè remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui. In felle enim amaritudinis, & obligatione iniquitatis video te esse.

Præmissis verbis exprobrauit illi Petrus ingens peccatum illius: nunc verò ad pœnitētiā adhortatur. hoc enī mu neris Apostolici est, videlicet homines ob peccata arguere, deindè quomodo peccatorū remissam accipere possint ostēdere. Dicit itaq; Petrus ad Simonē: Pœnitentiā age ab hac nequitia tua, hoc est, pœniteat te mali cōsilij tui, de indè roga Deum, si fortè remittatur tibi hęc cogitatio cordis tui. Licet ope re non perfeceris quod corde cogitasti, tamen nequaquam immunis à peccato es. Deus enim ad cor respicit magis, quàm ad opera. Quoniā itaq; certo ac firmiter apud te statuisti sub prætextu nominis Christi lucris tuis stude re, & hoc cū aliorū incommodo, Deū grauiter aduersum te prouocasti: hunc itaque roga quatenus tibi hanc pessimam cogitationem, & iniquum consilium remittat. Addit Petrus: In felle amaritudinis, & obligatione iniquitatis video te esse. Poterant verba Simonis Magi aliquo modo apud homines qui amicorum consilia non cernunt, excusari. Posset enim quis dicere: Quod Simon Apostolis pecuniam dedit, laude dignum est. Nam ex Christiana & fraterna charitate illud fecit ad exemplū illorum Christianorū, qui in Hierosoly mis primi post Christi ascensionem ad fidem nostrā peruenerunt. Adde quod Simon petijt sibi dari donum illud impositionis manuum, quo multis Christianis prodesset. Quis enim nō cuperet omnes Christianos multis & varijs Dei donis esse præditos? hęc, inq̄, posset quis de Simone Mago suspicari, & il li omnia sua dicta in meliorem partem interpretari. Atqui Petrus per spiritū haud dubiè cognouit quid in corde Si monis lateret, vnde ait: Video te esse amaro, hoc est, inuido & ambitioso corde in nos, & video te ab iniquitate implicatum & obligatum. Inuides nobis honorem nostrum, & doler tibi quod nobis par esse non possis: inuides nobis quæ à Deo accepimus, & ideo inuides, quia tu illa accipe re non possis. Cæterùm vt singula Petri verba probè intelligatis, rursum illa expendamus. Primò iubet Petrus Simonem pœnitentiam agere ab iniquitate sua, hoc est, animum & mores mutare: quoniam verò nunq̄ pro peccatis nostris sufficiēter satisfacere possumus; iubet Petrus vt Simon roget DEVM pro remissione peccatorū. Nā hic solus est qui verè clamat: Ego sum, ego sum qui doleo iniquitates tuas &cæt. Sed quid est quod Petrus non certò promittit pœnitēti veniam? Ecce enim ad crucifixores Christi dixerat, Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrûm in nomine Iesu Christi, & accipietis remissionē peccatorū: ad Simonem verò dicit, Pœnitentiā age & roga Deū, si fortè remittatur tibi hæc cogitatio tua. Voluit Apostolus his verbis Simoni grauitatē peccati sui ostēdere, quo magis illū moueret ad pœnitētiā: aut forsan videbat Petrus per spiritus significationē, illū nunq̄ ex animo pœ nitentiā acturū. Hic locus certè probè obseruandus est. Ad crucifixores domi ni dictū est, ceu iam diximus, Pœnitentiam agite, & delebūtur peccata vestra, & accipietis Spiritū sanctū. Ananias verò & Saphira postquā peccauerūt statim morte repentina periēre. Ad Simonem verò qui non minus peccauit quā Ananias (quantū quidē homo iudicare potest) dicit vt pœniteat & roget veniā. Quid hic dicemus nisi iudicia Dei occulta esse, nec tamen minus certa & iusta? In Anania & Saphira ostēdit dominus quā graue sit peccatū sub pretextu pietatis quęstū facere, & Māmonę studere: in Simone verò declarat in hac vita nō esse locū oīmodę retributionis, Deūq; non statim se de peccatore vindicare. Si enī Deus oēs impios in præsenti puniret, posset homines de vita futura du bitare: si aūt neminē puniret, putare posset homines, Deū impietate nostra nequa-

nequaquam offendi. Punit itaque aliquos, vt sciamus Deum odire iniquitatem & curare res nostras: parcit autē aliquibus, vt vel ad pœnitētiam in tempore conuertantur, aut si minus pœnitentiam egerint, in futuro puniātur. Sed hæc hactenùs. Tertium quod obseruatione dignum putamus hoc est, ꝙ Petrus dicit Simonē in felle amaritudinis esse, quod nihil aliud est dicere nisi Simonem inuidia quadā teneri aduersus Apostolos, & atra, quod dicitur, torqueri bile: sicut & nos vulgo dicimus: **Er ist gantz verbittert**, aut alijs verbis, in eundē tamē sensum **Es ist gifft vnd gall was er redt**. Sic ergo Simon nō potest aurea & blanda verba loqui, sed totus peruersus est in corde suo, nihil nisi cicutam spirat, omnibus malè, sibi verò benè vult. Quartum est quod dicit eum esse in obligatione iniquitatis, hoc est, iniquitatibus implicatum ita, vt se amplius explicare nequeat. Hoc enim plerunque fit, vt qui vitijs assueuerunt & in peccatorum profundum peruenerunt, raro ad meliorem mentem redire queant. Iam verò de Simone illo Mago abundè diximus, et locus postularet, vt etiam de illius hæredibus diceremus. Nam quotquot in Ecclesia Christi non Christum neque Ecclesię, sed suum commodum quærunt, Simoniani sunt, & sicut Simonem peccātem imitantur, ita pœnas dantem haud dubiè sequentur. Bone Deus, quot Herodes pessimus ille nequam post se reliquit? Quid enim non est venale in Ecclesia? quotusquisque ad sacerdotium accedit vt Ecclesiæ inseruiat, & non potiùs vt ipse ab Ecclesia alatur siue Christo, siue Satanę inseruiat? Sed nolim hîc prolixiorem quęrulationem instituere: vtrinque peccatur & à clericis & à Laicis. Nos toti studemus auaritiæ, illi toti rapinæ: nos plura cupimus semper, illi etiam debitam mercedem nobis denegant, ita fit vt alter alteri ne teruncio quidem præualeat. Det dominus vt nemo non sui officij tandem memor sit: nos ad historiā nostrā nos recipiemus.

Respondēs autem Simon, dixit. Precamini vos pro me ad dominum, ut nihil ueniat super me horum quæ dixistis.

Bona sunt verba licèt sit quod in his non immeritò desideremus. Petrus illum adhortatus fuerat ad pœnitētiam: atqui Simon tacita pœnitētia rogat tātùm vt pro seipso orēt Apostoli. Sic enī hominum genius est, vt cuperēt quidē benè ac beatè viuere, si modo hoc illis contingere posset alienis laboribus, vt illi scilicet interim genio indulgerent & cutem curarēt. Obseruandū & hoc, quod non dicit, Precamini pro me, vt peccatorum venia impetrata posthac & Christo & Christianis inseruiā diligentius, sed vt nihil horum quę vos mihi cōminati estis super me veniat. Verum enim est quod Ethnicus ille dicit: Oderunt peccare boni virtutis amore. Oderunt peccare mali formidine pœnæ. A peccatis enim discedendū, & pœnitētia agenda est, nō solùm vt pœnas effugiamus, sed etiam vt Deo gratum faciamus. Nā qui solius pœnę metu à vitijs se abstinet, nō detestatur scelera, sed odit iustitiam. Sed ad Simonē redimus. Hic ab Apostolis increpatus non potest tergiuersari, nec impietatē suam negare, ideoq; fatetur culpam, timet pœnam, & rogat veniam: verùm quod petijt non impetrauit, quia non vt debuit postulauit. Neq; enim suffecerit dicere, Peccaui, sed à peccatis cessandum, & pijs operibus posthac incumbendū est, & sic frugifera erit pœnitentia. Simon autem confusus & increpatus non desijt à nequitia, sed Romam profectus ibi multos demētauit, omnibus Christianis, & Petro ipsi molestus fuit: hoc quod ex Clementis & aliorum historijs probatur.

Et illi quidem testificati & locuti uerbum domini redibant Hierosolymam, & multis regionibus Samaritanorum Euangelizabant.

Tam aperta sunt hæc, vt nulla interpretatione opus habeāt: possunt tamē nobis nōnullā dare occasionē cōmonēdi vos, vt & vos ipsi ad exemplum Apostolorum relicta Samaria Hierosolymam conscen-

conſcendatis,hoc eſt,vt contẽpto mundo ad cæleſtem patriam meditemini profectionem.Sic enim loquitur Apoſtolus:Si cõſurrexiſtis, inquit,cũ Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite vbi Chriſtus eſt in dextera patris, q̃ ſurſum ſunt ſapite nõ quæ ſuper terram. Et iam reſpice ad exẽplum Apoſtolorũ,qui in Samariã miſſi verbo Dei annunciãdo occupantur, Euãgelium deprędicãt,vt ſcilicet ex Samaritanis Chriſtianos faciãt, nõ vt Apoſtoli Samaritanorum mores induãt: ſic & noſtrũ erit quãdiu ſumus in hoc mundo nõ cõformari huic ſæculo,ſed verbis & factis operã dare,vt homines deditos mundo lucrifaciamus Chriſto. Sic enim Apoſtolos feciſſe Lucas noſter teſtatur, licèt nõ exponat q̃ & qualia, quibúſue verbis euangelizauerint. Euãgelizãrunt aũt haud dubiè qualia à Chriſto didicerant,& inſtituerunt Samaritanos in oĩbus q̃ ad Chriſtianam religionem pertinẽt,& deindè redierũt Hieroſolymã, quũ tamẽ haud dubiè apud Samaritanos & quietiùs & honoratiùs viuere potuiſſent. Nondũ enim ceſſauerat Iudęorũ tyrannis cõtra Chrianos. Atqui quiſquis euãgelizandi munere ritè fungi cupit, is vt huius mũdi procellas nihili faciat neceſſe eſt.

Angelus autem Domini locutus eſt ad Philippum, dicens: Surge & uade contra meridiem, ad uiam quæ deſcendit ab Hieruſalem in Gazam: hæc eſt deſerta. Et ſurgens abijt.

Bonis perpetuò benefaciendi offertur occaſio. Philippus ille diaconus gnauiter iam laborauerat,& hoc cum magna fidelium ad Eccleſiam acceſſione: accipit igitur iam in mandatis vt aliò ſe conferat,nimirum rurſus operam ſuo Chriſto locaturus. Vide autem hîc promptiſſimam Philippi obedientiam. Mãdatur ei ab Angelo, vt ad eam viam vadat quæ ducit ad Gazam vrbem Philiſtinorum:ille autem confeſtim mandato Angeli obſequitur,nihil reſpõſat, nihil requirit,nihil interrogat quid illic facturus aut paſſurus ſit, num prædicaturus Euangelium,& cæt. ſed ſtatim Angelo vocanti obſecundat. Exemplum itaque hoc nobis imitandum eſt,vt ſcilicet p̃cepta Dei quæ nobis diuinitùs proponunt nõ curioſè ſcrutemur, ſed pia ſimplicitate eis obediamus. Etenim Dñs Deus noſter hanc ferè conſuetudinem habet, vt in mandatis ſuis quæ in præſentiarum quidem faciẽda ſunt, palàm præcipiat: quæ verò in futurum faciendą ſunt,ea vſque ad ſuum tempus reuelanda celet. Sic præcepit Abrahamo,vt exiret de terra,de cognatione,& de domo patris ſui, & veni,inquit, in terram quam mõſtrauero tibi. Exire iubet,terram autem ad quam exire debet,vſque ad ſuum tempus reuelandam cælat. Sic Samuëli præcipit vt impleat cornu ſuum oleo, & vadat ad Iſai Bethleemitã, vt vnum ex filijs eius in regem vngat: nec tamen ei reuelat quémnam ex omnibus vngere debeat. Sic & Angelus Philippo præcipit, vt abeat ad viam quæ ducit ad Gazam: non autem oſtendit ei quid illic agere debeat, donec ad eum locum perueniat. Diſcamus itaque & nos Dei mandatis ſedulò obedire,exitum rei Deo præceptori committentes. Neque enim æquanimiter feret Dominus cenſores ſuorũ mãdatorum, ſed factores. Sed audiamus quid rerum agere debeat Philippus. Gene. 12. 1.Reg. 16.

Et ecce uir Aethiops Eunuchus potens Candaces Reginæ Aethiopum, qui erat ſuper omnes gazas eius, uenerat adorare in Hieruſalem, & reuertebatur ſedens ſuper currum ſuum, legenſq; Eſaiam Prophetam.

Quænam & qualis fuerit regina hæc Æthiopum nomine Candace,& quis ille dynaſtes ſiue præfectus regij theſauri,non habebit nos diu occupatos: ad alia enim, & magis neceſſaria properamus. Et multis quidem nominibus cõmendatur Eunuchus ille,nimirũ à muneris ſui dignitate & potentia,vt qui alijs omnibus regijs miniſtris prælatus fuerat. Deindè à pietate, ſi modò vir Ethnicus pietatis nomine commendari meretur. Sed tantum profecerat in pietate,vt nihil illi niſi cognitio Chriſti deeſſet, ſine qua certè ſaluari non potuiſſet. Pium verò eius animum declarat, quod pietatis & religionis ergò

tantum itineris conficere non dubitauit, sed profectus Hierosolymam preces suas illic absoluit. Tanta enim fuit apud omnes Gentes templi Iudaici gloria & opinio, vt ex remotissimis etiam terris religionis gratia Hierosolymam venirent. Nam & in 2. Machabæorum libro, capite secundo scribitur, templū illud famosissimum fuisse in toto orbe. Et in Ioannis Euangelio legimus gentiles etiam in festiuitatibus templi huius Hierosolymam venisse religionis gratia: et hoc nomine etiam Eunuchus ille Hierosolymam venerat. Cæterùm cùm pararet reditum, & iam in itinere curru veheretur, habebat secum librū Esaiæ Prophetæ, inq; hoc legebat: quo nomine etiam meritò commendatur. Si enim currui insidens atque in ipso itinere sacris literis studiose insistit, quid putamus eum fecisse, si quando domi vacationem ab aulicis negotijs habere potuit? Discamus, ó boni, exemplo huius Gentilis, quomodo à templis discedere oporteat. Ego non dubito quin Æthiops ille etiam in adeundo templum non fabulis, iocis, aut alijs nugis in curru studuerit, quum in redeundo tam pius nobis depingitur. Quid verò nos? dum adimus templa inanibus fabellis fallimus iter, in sacro ipso corpore quidem aris aliquātisper adstamus, corde verò in foro vel œnopolio versamur. Finito verò sacro (si modò finē huius exspectamus) sic vadimus domum nostram, vt qui nos vident, nesciant è templóne, an è meritorijs tabernis veniamus, quasi scilicet sufficerit vno atque altero verbulo Deum diuosque salutasse. Longè igitur à tergo nos cum nostra pietate relinquit Eunuchus ille. Sed miraris forsan q̄d homini Ethnico cū libris sacris? Ad hanc quæstionem post alios respondemus, Eunuchum illum forsan fuisse proselytum, hoc est, ex Ethnico in Iudæum conuersum: quod si verum est, non mirabitur illum Propheticæ lectioni incubuisse. Deinde tanta fuit semper Æthiopibus cum Iudæis familiaritas, vt aliquando etiam publico nexi fuerint fœdere, id quod Esaias decimo nono capite testatur. Non itaque mirum etiamsi, Aethiopes nonnihil delectati fuerint Iudæorum scriptis. Quid? quòd ante ducentos annos rex Aegyptiorum Ptolomęus curauerat legem Iudaïcam opera septuaginta interpretum transferri in linguam Græcanicam, quæ tunc temporis omnibus ferè nationibus erat notissima, ac Aegyptijs maximè. Sed hac de re plus satis.

Dixit autem spiritus Philippo: Accede & adiunge te ad currum istum. Accurrens autem Philippus, audiuit eum legentem Esaiam Prophetam, & dixit: Putásne intelligis quæ legis?

Vbi res per se aperta est, conabimur etiam breuiter rem ipsam absoluere, vt videlicet circa loca difficiliora longiores esse possimus. Nihil autem hoc in loco difficultatis est, nisi fortè hic aliquis quærere velit, quomodo aut qualiter spiritus Domini ad Philippum locutus fuerit, internéne, an externè: sed parùm refert vtcunque accipiamus, quū vtroque modo commodè potuerit fieri. Vide autem quomodo Philippus successiuè quasi manu ducatur ad catechizādum Eunuchum. Primò iubetur Philippus ad viam illam abire, nec dicitur ei quid se facere oporteat. Secundò iubetur se ad currum illum in quo sedebat Eunuchus, conferre, & necdum audit quid rei sit. Cùm autem ad currum venit, & Eunuchum legentem audit, non putat sibi exspectandum donec vltra admoneatur, sed statim alloquitur illum, rogitans num quæ legeret intelligat. putabat enim se non præter caussam ad hunc currum missum. Quid igitur hic admonemur aliud, nisi vt perpetuò Deum ob oculos habeamus? & nunquam patietur nos errare. Admonentur & Euangelij precones, vt diligenter verbi Dei sementem faciant, & Deus perpetuò illis de bona & frugifera terra prouidebit. Qualis verò esse terra debeat quæ digna cupit esse semine verbi Dei, iā audiemus. Sequitur enim.

Qui

Qui ait: Et quomodo possum, si non aliquis ostenderit mihi? Rogauitq; Philippum ut ascenderet, & sederet secum.

Vides quàm humilis sit, & quàm submissè se gerat Eunuchus. Etsi enim vir potens sit, & magni nominis apud suos, tamen nihil arroganter dicit vel facit, sed omninò se gerit ac si ex infima plebe quispiam esset. Ecce enim vir potēs multa humanitate Philippum inuitat ad se in currum suum, & huic apertè ignorantiam suam fatetur. Sed ait quispiam: Quis non ad se vocasset tam sanctum & iustum virum? quis non libenter disceret ab illo, q Spiritu sancto plenus est? Atqui necesse est vt cogites, Eunuchum non cognouisse quisnam esset Philippus, quid sciret, quantaq; posset: sed incognitum, & fortè fortuna obuium ad se inuitat, & se non intelligere quæ legebat, fatetur. Quum igitur homini incognito tantum honoris defert, quid non fecisset noto Christi discipulo? Hæc autem tum rectè intelliges, quando mores huius sæculi penitiùs expendes. nam multi nostrûm q̄ longissimè ab his virtutibus absumus. Si enim vel paucissimo honore in hoc sæculo præditi sumus quasi nos soli viueremus: ita alios præ nobis fastidimus, ac præsumimus nos omnia, non solùm quæ ad ciuilem rerum administrationem, sed etiam quæ ad religionē pertinēt, scire, nec cuiusquam indigere, qui nos in rebus sacris erudiat. Quid autem ista arrogantia efficiunt, nisi vt dum se existimant sapientes, stultiores efficiantur, ignorantes quid doceāt, & de quibus affirment? Tritissimū est apud nos prouerbium, nescire non esse dignum cōfusione siue pudore, sed nolle discere & confusionem parit, & confusione & contemptu dignissimum existit. Tu itaque cum Maria Magdalena ad Domini pedes sede, & illius verbis rectè ac probè ædificaberis.

Locus autem scripturæ quam legebat erat hic: Tanq̄ ouis ad occisionē ductus est, & sicut agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum. In humilitate iudicium eius sublatum est. Generationem eius quis enarrabit? quoniam tolletur de terra uita eius.

Nō est alius Propheta qui clarius & dilucidius de Iesu Christo scripserit q̄ Esaias, quē D. Hieronymus putat Euāgelium potiùs, q̄ prophetiā texere, ideoq; eum non tā Prophetā, q̄ Euangelistam appellandū iudicat. Et nostri Euangelistæ testimonijs huius Prophetæ ad illūstrandum negotiū Christi frequentissimè vtuntur. Est & huius Prophetæ liber oblatus Christo surgenti ad legendū in Synagoga Nazarethana, & statim vt Christus librū explicauit, inuenit locū vbi scriptū erat: Spiritus Dñi super me, &c. Vnde apparet Esaiæ prophetiā in magna auctoritate, & in frequēti vsu apud Iudæos fuisse, illāq; oībus vt Messiæ preconē cōmendasse. Et D. Augustinus meus dū iam aliquantulū aspiraret ad Christianismū, insinuauit votum suū per literas D. Ambrosio Mediolanēsiū Episcopo, rogās q d legere deberet; quo percipiēdæ tantæ gratiæ paratior aptiorq; fieret. At ille iussit Esaiā Prophetā legeret Augustinus. Credo, inquit Augustinus, quòd præ cæteris Euangelij, vocationisq; gentium sit prænunciator apertior. Cæterùm idem cōtigit Augustino, quod Eunucho. De se enim scribit Augustinus: Veruntamen ego primā Esaiæ lectionē nō intelligēs, totumq; talē arbitrans, distuli repetendū exercitatior in dominico eloquio. Sic Eunuchus quidē legit, sed nō intelligit, sicut sequētia docebūt. Nos porrò sensum Esaiæ vaticinij breuissimis aperiemus. Locus est apud hunc Prophetā cap. 53. significat autē Christi Iesu Dñi nostri innocentē ac voluntariā passionē. Nā ipse agnus ille est, qui tollit peccata mūdi, & ille est quē tot bruti agni in veteri Testamēto præfigurārunt, vnde etiā Ioannes in Apocalypsi dicit, agnū illū ab origine mundi occisum fuisse. Et D. Paulus, Pascha nostrū, inquit, immolatus est Chrs. Quòd si quęras vbi tanq̄ ouis ad occisionē ductus fuerit, & vbi nō aperuerit os suum, vide Dñicæ passionis historiā, & inuenies cum à Iudæis tanq̄ à rabidis lupis raptum ad Pi-

Confessio. li. 9. cap. 5.

latum duci, vbi tam pauca respondit vt etiam miraretur Præses. Quid verò est quod in Propheta sequitur, In humilitate iudicium eius sublatum est? Diuus Hieronymus ideo dictum putat, quod de tribulatione atque iudicio ad patrem victor ascenderit, siue quòd iudex omnium iudicij non reppererit veritatem: sed absque vlla culpa, seditione Iudæorum & Pilati voce damnatus sit. Mihi videtur quòd Apostolus Paulus hunc locum explicarit, dum in Philippensium Epistola scribit Iesum Christum patri suo cælesti obedijsse vsque ad mortem, mortem autẽ crucis. Et addit: Propter quod exaltauit eũ Dominus, & dedit illi nomen quod est super omne nomen, &c. In primo ergo habes humilitatem, dolores, afflictiones: in altero gloriam & honorem. Sequitur deindè: Generationem eius quis enarrabit? Non immeritò rapitur Propheta in admirationem, quũ Deus diuina sua consilia tam mirabiliter dispensat, vt filium suum tam miserè sinat tractari, & deindè ad dexteram suam collocet in excelsis. Solutis enim doloribus inferni, suscitauit illum Deus, iuxta quod impossibile erat teneri illũ ab eo. Vnde postquã de angustia & de iudicio sublatus est resurgẽdo à mortuis, vt iam non moriatur amplius, & mors vltra illi non dominetur, quis generationem eius eloquetur? Siue enim de diuina, siue de humana generatione Prophetam loqui putes, vtraq; ineffabilis est. Videmus quidem Iesum Christũ verum esse Deũ, & verũ hoĩem, vtrunq;, inquam, videmus & reipsa experimur: quomodo verò filius Dei ab æterno ex paterno corde genitus sit, aut quomodo verbũ caro factũ sit, quis eloqui poterit? Itaq; Deum & dñm nostrũ Iesum Christum Dei viuẽtis esse filium ab æterno, & eundem virginis Mariæ verum esse filium, ex tempore firmiter credamus: quomodo verò hoc vel illud factũ sit, ei cõmittamus cui nihil est impossibile. Addit Propheta: Quoniã tolletur de terra vita eius. Hæc augent admirationẽ illã, & negotiũ hoc reddũt ineffabile. Si enim mori potest, quomodo nõ potest enarrari ipsius generatio? et si in hũc mũdũ venit saluare quod perierat, quomodo seruabit alios q ipse à Iudæis occiditur? Sed nobis hæc inenarrabilia sunt, nõ aũt icredibilia: ad cõtextũ itaq; nos recipiemus. Sequit cũ cõtinẽter.

Respondens autem Eunuchus Philippo, dixit: Obsecro te, de quo Propheta dicit hoc? de se, an de alio aliquo? Aperiens autem Philippus os suum, & incipiens à scriptura ista, euangelizauit illi Iesum.

Non potest non ingens esse profectus, vbi alter docendi auidus accurrit, alter discendi cupidus inuitat ad consessum. Vix potest discerni vter auidior sit verbi Dei æstimator. Philippus gaudet sibi oblatum discipulum: Eunuchus gratulatur sibi oblatum doctorem & magistrum. Vide diligens & ardens studium discendi in Eunucho, audi quàm prudẽter interroget, quàm humiliter precetur instrui. Obsecro, inquit ad Philippum, de quo dicit Propheta hoc? de se, an de aliquo alio? Persuasum habet scripturam eiusmodi non esse vanã, nõ esse contemnẽdam, sed piè intelligendam. Et fortè intellexerat Eunuchus locum siue contextum illum non conuenire in Prophetam ipsum. Et scribit quidem hæc Esaias, & passus est multa dura sub rege Manasse, a quo dicitur esse in duas partes sectus: sed neque præcedentia, neque subsequentia in alium quàm in Iesum Christum seruatorem nostrũ cõueniũt. Præcedit enim in loco illo Prophetæ huius: Verè lãguores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Ac mox: Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras, &c. Omnes nos quasi oues errauimus, vnusquisq; in viam suã declinauit, & posuit Dñs in eo iniquitatem oĩm nostrũm. Qui possunt hæc vel in Esaiam, vel in quemuis alium aut Patriarcham, aut Prophetam, aut martyrem conuenire? Tametsi enim Esaias & multi alij iniuriam à persecutoribus passi sint: nullus tamen eorum languores nostros & dolores portauit, nullus propter scelera nostra occisus est.

Quin & ipsi quoq; Patriarchæ, Prophetæ & Martyres ad cũ quoq; catalogum pertinent, de quo Esaias dicit: Omnes nos quasi oues errauimus. Aperiẽs itaque Philippus os suum, euãgelizat Eunucho Iesum, sumens exordiũ ab eo loco, quem iã ex Esaia audiuimus. Et cuperem quidem concionem hanc Philippi extare, vt sciremus quanta dexteritate Prophetas enarrauerit: verùm quoniã non extat, his q̃ scripta sunt contẽti simus. hæc enim sufficerint hominem ad perfectionem vsque instituere.

Et dum irent per uiam, uenerunt ad quandam aquam, & ait Eunuchus: Ecce aqua, q̃d prohibet me baptizari?

Quandoquidẽ Lucas noster scribit Philippum exposuisse Eunucho negotium Christi, verisimile est quod etiam exposuerit rationem, vsum, & fructũ baptismi, qui etiam, sicut alia noui testamenti, in veteri testamento & typis prælusus, & à Prophetis non tam prædictus quàm promissus est. Nam mare rubrũ fuisse typũ baptismi nostri, testatur D. Paulus, quãdo dicit patres nostros mare transijsse, in Moyse & in nube baptizatos fuisse: diluuiũ itẽm figurã fuisse baptismi nostri D. Petrus testatur. Iam
Ezech. 36. per Prophetam dicit Dominus: Effundam super vos aquã mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & dabo vobis cor nouũ & spiritum nouũ, &c. Hæc & fortè huius generis alia verisimile est Philippũ narrasse & recensuisse Eunucho Spiritu etiam sancto interim in huius corde efficaciter operante, quibus permotus Eunuchus & ad aquam veniens, rogat num ibi liceat baptizari. Vide autem humilitatem pariter & prudentiam Eunuchi. Non dicit, Ecce aqua, descende ergo & baptiza me, sed dicit, Ecce aqua, quid prohibet me baptizari? Nescit enim capáxne sit baptismi, an non. Licétne baptizari? hoc est, quid me facere necesse est? quid à me cupis, vt & ipse Christo per baptismum inserar?

Dixit autem Philippus: Si credis ex toto corde, licet. Et respondens ait: Credo filium Dei esse Iesum Christum.

Hic mihi rursum appellandi veniunt Anabaptistæ, & reliqui baptismi Ecclesiastici impugnatores, qui venari solent vbique, vnde possint Ecclesiæ negotiũ facessere. Anabaptistę ex hoc loco vidẽtur sibi egregiũ habere argumẽtũ, quare pueros siue infantes baptismo abstineant, q; isti scilicet nullã fidẽ habeant: Philippus verò noluerit Eunuchũ baptizare, nisi prius fateretur se ex toto corde credere. Quum igitur infantes ex toto corde credere non possint, aiũt illi, ergo baptizandi sunt minimẽ. Ad hæc ego iam paucis respondebo: Eunuchus quidẽ dicit se credere Iesum esse filiũ Dei, sed quis certò testabitur Philippo illum ex animo credere? Quid si hypocritam ageret? non minus enim certus est Philippus de vera fide Eunuchi, q̃ de fide infantis. Nisi non possit Deus in infante verã operari fidẽ, quũ Satanas in adultis possit operari hypocriticam fidem. Sed de hoc in sequentibus. Iã sunt alij hostes Ecclesiæ, qui sic solam fidem extollunt, vt cætera q̃ Ecclesia baptismo addit, porrò reijciant. Inquiunt enim Philippum hoc in loco simplici aqua baptizasse Eunuchũ, nullamq; fieri hic mentionem vel chrismatis, vel exorcismi, vel salis, vel sputi: hinc probari verum esse baptisma etiãsi horum nihil accesserit. Ad hæc oĩa in sequẽti capite respõdere curabimus, hoc vnicũ adijcientes quod aduersarij nostri qui prædobaptismum probant, occasionẽ dederunt Anabaptistis, dum hi ex illis audierunt nihil faciendũ quod non expressis verbis in sacris literis habeatur, licereq; impunè ab Ecclesiæ cõsuetudinibus & legibus deficere. Et certè qua auctoritate aduersarij nostri saniores cæremonias baptismi reijciunt, eadem Anabaptistæ neminem nisi qui fidem profiteri per se potest baptizant. Nam Lucas qui scripsit Philippũ in simplici aqua baptizasse Eunuchum, quod probatur illis, idem Lucas scribit fidei professionem Philippum ab Eunucho baptizando postulasse, hoc quod vrgent Anabaptistæ. Hæc non dicũtur

à me pro defensione impiorum Anabaptistarum, quorum dogmata angue peius & cane odi: sed in hoc produxi, vt intelligas quomodo vnus error alium errorem pariat, & quomodo qui semel ab Ecclesia deficit, semetipsum & alios sic erroribus inuoluat, vt difficilè se hinc explicare queat. Sed redeamus tandem ad historiam. Benè facit Philippus quod fidei professionem ab Eunucho rogat, ab eo scilicet homine, qui iuxta consecutam ætatem potuit ex auditu verbi corde credere ad iustitiam, & ore confiteri ad salutem. Quid autẽ postulas ab infante confessionem fidei, quum nec alia effari possit? Postula ab eodem, si lubet, vt dicẽti obtemperet, vt præeuntem te sequatur, vt onera ferat: ea enim ratione hæc ab illo postulas, qua fidei confessionem. Iam si rursum tam iniquus verborum censor esse voles, vide quæ absurda sequantur. Si credis ex toto corde licet baptizari, inquit Philippus. Quid deberet credere? hoc nimirum quod à Philippo interpretante Prophetam audierat. Respondet ergo Eunuchus: Credo filium Dei esse Iesum Christum, an hæc ad salutem consequendam sufficiũt? Paulus dicit, Quod si confitearis in ore tuo Dominum Iesum, & in corde credideris quod Deus illum suscitauerit à mortuis, saluus eris. Hæc Paulus. Quid? si quis reliquos fidei articulos nõ credat, num & ille salutem cõsequetur? Atqui Christus amandans discipulos suos ad prædicandum dicebat: Euntes docete omnes gẽtes, baptizãtes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti, docẽtes eos seruare omnia quęcunq; mandaui vobis. Vide qualis & quanta sit differentia inter Christi, Pauli, & diaconi Philippi doctrinam: immò nulla est si modo tu singula commodè, ac vt oportet intelligas. Lucas breuissimis describit conuersionem Eunuchi, nimirum eis scribens, qui non ignorabant quæ à baptizandis rogarentur. Et Eunuchus dũ fateť se credere Christũ Iesum esse filiũ Dei, oĩa fatetur vera esse quæ ad integrum Christianismũ pertinẽt: ideoque baptismo dignus iudicatur. Sic enim sequitur.

Vide Au. de Fide & operibus cap. 9. & 12.

Rom. 10.

Matth. 28.

Et iussit stare currum, & descenderunt vterq; in aquam Philippus & Eunuchus, & baptizauit eum.

Rursum hîc dico, si quis scripturam calumniari quam interpretari malit, non defore occasionem. Rogat hic quis vbi exorcismus, vbi sal, vbi panis, vbi aqua consecrata? ego è contra rogo, quibus verbis baptizauerit Philippus Eunuchum. Quid facit vterque in aqua? quare non descendunt etiam aduersarij cũ suis Catechumenis in aquam fluentem? Quid faciunt in templo? quid sibi vult conuentus populi? Vide quot absurda sese exerunt, quoties magis nostrum quàm scripturæ sensum sequi volumus. Cæterùm non dubitamus quin Philippus omnia rectè & suo ordine perfecerit, nec video qd hac de re magis adijcere debeam, quum receperimus nos in capite sequenti peculiarem de Baptismo disputationem instituturos. Ad sequentia itaque properemus.

Cùm autem ascendisset de aqua, Spiritus Domini rapuit Philippum, & amplius nõ uidit eum Eunuchus: ibat autem per uiam suam gaudens.

Quisquis semetipsum totum quantus quantus est Deo committit, nunquam non prosperabitur in omnibus actibus suis. Philippus itaque noster ad omnem Dei voluntatem paratus est, malens præceptorum Dei sedulus esse executor, quàm illorum curiosus censor: hinc illi omnia cedunt ex animi sententia. Iam Eunuchũ baptizauerat, & ecce statim alio rapitur, nimirum vt & alibi Euangelium Christi annunciare pergat. Quare autem sic rapuit Philippum Spiritus domini? nimirum vt Eunuchus intelligat qualis sit Philippus à quo missus, & sic constantior permaneat in fide Christiana. Quantum enim Eunuchus ex hac re lucratus fuerit, cõsequentia textûs abundè docet. Eunuchus enim, Luca teste, ibat per viam suam gaudens. Ego putassem eum plurimum contristatũ fuisse, quòd tali ac tanto congerrone priuaretur: atqui ille

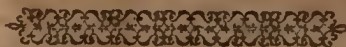
ille gaudet ac lætatur quòd Deus ipsi talem Catechistam miserit, à quo in perfectam Christi cognitionem perdu ctus fuerat. Et sic planè conueniebat, vt Eunuchus Æthiopibus suis Euangelium prædicaret: Philippus verò alibi verbi sementem faceret. Obserua hic verum esse quod in Euangelio didicimus, seruum in modico fidelem à Domino super longè plura constituendũ. Ecce enim Eunuchus ille sacræ scripturæ studiosus est, quam tamen non intel ligit, & meretur vt à Domino ad illum Philippus mittatur. Sed de hoc in superioribus. Obserua & hoc quod Eunuchus ad vnam solam concionem Philippi resipiscit, qui tamen à pueritia inter idololatras educatus fuerit, miracula nulla viderit: nos verò qui ab infantia Christum nouimus, qui singulis die bus manum Domini nobis minantem videmus & sentimus, nihilo meliores reddimur. Eunuchus itaque, sicut Ionas contra Niniuitas, etiam contra nos surget in iudicio, quia ille ad vnicam Philippi concionem, sicut diximus, resipuit: nos verò nullum quantumuis improbum monitorem admittimus.

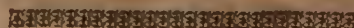
Philippus autem inuentus est in Azoto, & pertransiens euangelizabat ciuitatibus cunctis, donec ueniret Cæsaream.

Azotum non admodum longè distare à Gaza testantur Geographi. Cæsarea verò, cuius etiam in Euangelio alibi mentio fit, vrbs est clarissima Palæstinæ anteà turris Stratonis vocitata, quam bellis fractam Herodes Antipatri filius continuò decennio non æstimandis sumptibus extructam, Cæsaream in gratiam Augusti Cæsaris vocauit. In hac ciuitate audiemus Petrum baptizare Cornelium illum famosissimum Centurionem. Habuit etiam Phi lippus cuius historiam hic tractamus domum in illa, quemadmodum in sequentibus audiemus. Aluit hæc vrbs etiam Originem illum celeberrimum Græciæ Theologum. Huius Cæsareæ episcopus fuit Eusebius ille Pamphili cognomento nobilis, cuius opera aditi uanre etiam Pamphilo instructa est nõ bilis illa Bibliotheca, cuius diuus Hiero nymus toties mentionem facit. Sed ad historiam. Eunuchus quidem ille ignorabat quò raptus fuisset Philippus, sed hic inuentus est in Azota. Verùm non diu in hac vrbe permansit, sed pertransiuit reliqua circumiacentia oppida nõ vagus & ociosus spectator, sed diligens & fidelis sancti Euangelij annunciator. Nam sicut ex Luca audimus Philippus pertransiit, & euangelizat cunctis: cunctis, inquam, ad quos ipsum venire con tigerat, non tam gẽtibus quàm Iudæis. Ad Apostolos enim dixerat Dominus: Euntes in mundum vniuersum prædicate Euangelium omni creaturæ. Item: Euntes, inquit, docete omnes gentes. Et rursum: Eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa & Samaria, & vsque ad vltimum terræ. Philippus itaq; noster hæc etiam ad se pertinere arbitratus, gnauiter in Euangelio laborat, donec venit Cæsaream, in qua haud du biè ociosus non fuit. Qui enim alienis & alienigenis tam fideliter prædicauit Euangelium, quomodo suos negligeret conciues? Et hactenùs quidem accepimus quomodo Philippus negotium suum expedierit: iam continenter con uersionem Diui Pauli in sequenti capite audiemus. Det Dominus vt in tempore etiã nos ad Do minum conuertamur, vt in tempore oportuno veniam cõsequamur,

AMEN.

CAPVT IX.

AVLVS autem adhuc spirãs minarum, & cædis in discipulos Domini, accessit ad Principẽ Sacerdotum, & petijt ab eo Epistolas in Damascũ ad synagogas, ut si quos inuenisset huius uiæ uiros ac mulieres, uinctos perduceret in Hierusalem.

In præcedentibus attigit Lucas paucissimis crudelitatem Sauli, dicens eum consensisse in necem D. Stephani, custodijsseque vestes illorum qui lapidabant Stephanum, & addit. Saulus autẽ deuastabat Ecclesiã per domos intrãs, & trahens viros ac mulieres tradebat in custodiã: hæc, inquam, paucissimis quasi prælibãdo attigerat Lucas. Verũ quoniam Philippi diaconi historiã sibi sumpserat describendam, non potuit historiam Sauli latiùs prosequi: hanc igitur perficiẽdam sibi hoc loco resumit. Nos quæ in hac historia aperta sunt breuissimis absoluemus, vt circa abstrusiora citra tædium prolixiores esse possimus. Inquit ergo: Saulus autẽ adhuc spirans minas & cædes contra discipulos domini. Vide singula verba. Saulus spirat minas & cædes, hoc est, furit, insanit contra discipulos domini, hoc est, contra eos, qui siue Iudaismo siue Ethnicismo reiecto nomen dederãt Chro. Saulus spirat minas & cædes. Nemóne alius? immò & multi alij, sed nemo maiori studio, aut potius nemo crudeliori odio quàm Saulus. Saulus adhuc spirat &cæt. Quid est adhuc? hoc est, iam diu hostiliter persecutus est Christianos, multos perdidit, multis molestus fuit, neque tamen adhuc cessat, nõ dum satiatus est Christianorum sanguine. Videt se inanem ludere operam, videt ex vnius Christiani sanguine multa milia Christianorum renasci, videt Christianismum indies latiùs porrigere sua pomeria, videt Iudęorum religionem à multis contemni: nihil tamẽ his mouetur ad pœnitentiam, sed adhuc spirat minas & cædes contra discipulos domini. Primò Christianis ni abnegare velint Christũ, grauia ac dira minatur: vbi verò videt se minis apud Christianos nihil proficere, ad cædes vertitur, persuasum habens Christum apud homines non esse tanti, vt quis pro illo mortem subiret. Sequitur. Saulus accessit ad Principem sacerdotum (nam hic nõ erat tum omni potestate exutus) & petijt ab eo Epistolas in Damascum. Proximè Galilæam & Libanum illum ex quo Iordanis nascitur, Damascus iacet. Vide rursum exempla diræ crudelitatis in Saulo. Non cõtentus est Christianos persequi in ciuitate Hierosolymorum, sed etiam ad exteras ciuitates pergit, non alio nomine quàm vt Christianis valdè molestus sit. Et vt maiori auctoritate negotium hoc pessimum agat, immò vt nemo illius impijs & sanguinolentis conatibus se opponat, literas petit à summo Sacerdote, scriptas scilicet ad Synagogas Iudæorũ in Damasco, vt his ex auctoritate summi sacerdotis opitulantibus, quæ vellet perficere commodius posset. Hoc est, sicut Lucas dicit, vt si quos inuenisset huius viæ viros ac mulieres, vinctos perduceret in Hierusalem haud dubiè puniẽdos, & ni abnegarent Christum interficiendos.

Et cùm iter faceret, contigit ut appropinquaret Damasco, & subitò circumfulsit eum lux de cælo. Et cadens in terram audiuit uocem dicentem sibi: Saul, Saul, quid me persequeris?

Tanto odio tantaque inuidia accensi erant Iudæorũ proceres Hierosolymis contra Christianos, vt Saulus non difficilè impetrauerit literas delegatorias quas petierat, vt sic appareat quã nullus fuisset Christianorum profectus, si hos non seruasset Christus. Et quomodo possent Christiani proficere in tãta Iudæorum tyrannide, vbi summi Sacerdotes tam crudeli homini indulgẽt, vt pro animi sui libidine possit in Christianos sęuire? Lætantur summi sacerdotes ꝙ tantũ Christiani homines hostẽ habeant, lętaẽ Saulus de accepta potestate. O miseros igitẽ Christianos,

in quos

in quos nō fecus atq; in furentes canes fæuire licet: fed fidelis Deus, qui non finit fuos tentari vltra quā fufferre poſſunt. Ecce em̄ Saulus acceptis literis de legatorijs totus in hoc eſt, vt ſi fieri poſſet, funditùs perderet Chriſtianiſmū, & huius rei gratia accingit ſe ad iter, habet ſecū comites, ad hoc videlicet, vt etiam repugnantibus Chriſtianis prævalere poſſet. Recta igitur ꝓficiſcitur Damaſcū verſus. Quid acturus? vt ſi quos inueniret Chriſtiani nominis tam viros quàm mulieres, vinctos ꝑduceret in Hieruſalem. Quid? an perpetuò ſilebit dominus ad tantam crudelitatem? an perpetuò negliget ſuos? an ad exemplū Stephani omnes interficiendi ſunt? ne quaqua. Nouit enim dominus pios de tentatione eripere. Ecce enim ſimulatque Saulus appropinquat Damaſco, & putat haud dubiè ſibi omnia ex voto ſucceſſura, nihilq; iā ampliùs obſiſtere quo minus cōprehendat Chriſtianos, ſubito circumfulget eum lux de cælo: ipſe verò præ timore nimirū in terrā cadēs, audit vocē dicentē ſibi, Saul, Saul, quid me ꝑſequeris? Repētinus ille fulgor arguebat nō eſſe humanum quod fiebat. Et carnis noſtræ fragilitas maieſtatis diuinæ vel modicā ſpeciem ferre non poteſt. Sic in transfiguratione domini legimus, ad tantum fulgorē, & ad Dei vocē tres diſcipulos valde fuiſſe ꝑterrefactos. Cęterùm nihilo melior factus fuiſſet Saulus ex fulgore illo inopinato, niſi & verba domini audiuiſſet dicētis, Saul, Saul, quid me perſequeris? Verba hęc, inquit Chryſoſtomus, nō tā arguentis, quàm defendētis ſunt. Quid me ꝑſequeris? Multa bona vobis Iudęis oſtendi, propter quod illorum tu Iudęe me ꝑſequeris? an quod mortuos veſtros ſuſcitaui, vel quod leproſos purgaui, vel quod dęmones effugaui? Saul, Saul, quid me ꝑſequeris? ecce iaces ſupinus, ecce ligatus abſque catena. Quo nunc peruenit ferorum ille furor tuus? vbi inſania? vbi zelus intēpeſtiuus? vbi vincula & circūcurſationes? Saul, Saul, quid me perſequeris?

Qui dixit, Quis es domine? Et ille: Ego ſum Ieſus quem tu perſequeris, durū eſt tibi cōtra ſtimulū calcitrare.

Pauca ſunt hæc verba, ſed multū precioſa, & digna quę probè expēdantur. Det dominus vt illa ꝓ merito excutere poſſimus. Sed exponamus primum corticē literarum, deinde abſtruſiora expediemus. Saulus, ſicut auditum eſt, inopinato fulgore ſic perterritus vt in terrā caderet, audit dominum loquentē, Saul, Saul, quid me perſequeris? Reſpondet ergo, Quis es domine? Ignorabat enim quænam eſſet hæc vox, & nihil minus putabat quā Deū eſſe quē perſequeretur; aut potius cuius diſcipulos ꝑſequeretur. Nam ſi dominus dixiſſet Saul, Saul quare perſequeris diſcipulos meos, facilliter potuiſſet intelligere quid ille vellet: iam verò omnia illi ſunt occulta. Non em̄ credit Ieſum in cęlis dominari, nec huius diſcipulos putat Deo curę eſſe, neq quēquam aliū nouit Saulus cui moleſtus ſit præter Chriſtianos: immò perſequendo hos putat ſe gratū ſacrificium exhibere Deo. Inquit ergo, Quis es domine? Dominum appellat, nō dubitans aliquid homine maius adeſſe. Reſpondit autem Ieſus dicens: Ego ſum Ieſus Nazarenus quem tu perſequeris. Quare non dicis, Ego ſum Ieſus Chriſtus filius Dei viuentis, verus Deus, verbum Dei ab æterno apud patrem exiſtēs? Poterat quidem Chriſtus hæc & eius generis alia dicere, ſed voluit indicare ſuam humilitatē iam ad dexterā patris exaltatā. Sic D. Stephanus in cęlū ſuſpiciens inquiebat: Ecce video cęlos apertos, & filiū hominis ſtantem à dextris virtutis Dei. Et Chriſtus alibi: Videbitis filiū hominis venientē in nubibus cum poteſtate magna. Sic vbiq; nobis commendatur humilitas Chriſti, qua dignatus eſt carnē noſtrā in ſe ſuſcipere, caro & frater noſter fieri. Si dixiſſet dominus, Ego ſum filius Dei, fortè non intellexiſſet Saulus quem vellet: quum verò dicit, Ego ſum Ieſus Nazarenus quem tu perſequeris, facilè potuit intelligere quid vellet. Sed quare non dicit Dominus, Ego

Ego sum Iesus Nazarenus, cuius discipulos tu persequeris? quoniam Saulus magis Christo infensus erat, quã Christianis. Quidquid enim fecissent homines non curasset Saulus, modo non sese tradidissent in discipulatum domini. Et successu temporis nihil magis rogabatur à Christianis, quàm vt abnegarẽt Christum. Christum igitur magis odio prosequebantur Iudæi, quàm Christianos. Rectè ergo dicit, Ego sum Iesus ille Nazarenus, quem tu persequeris, cuius religionem odis, cuius nomini contumeliam facis, quem Mosi præferri non vis, &c. Est & alia ratio horum verborum, quæ altiorem sensum postulat. Quoniam enĩ Christus & Christiani vnum corpus sunt, ille caput, nos membra, ille sponsus, nos sponsa, & ea est communicatio inter Christum & Christianos, quæ est inter vnius corporis membra: meritò conqueritur Christus sibi irrogatam iniuriam, si quando ipsius membra iniuriam ab aliquibus sustinent. Sed audiamus Apostolum: Sicut corpus vnum est & membra habet multa, omnia autem membra corporis cùm sint multa vnum tamen corpus sunt: ita & Christus. Et post aliqua dicit: Membra autem in idipsum pro se inuicem sunt sollicita, & si quid patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra, siue gloriatur vnum membrum, congaudent omnia membra. Et ne quis putaret Apostolum hæc tantũ dicere de nostris corporibus quę sic nobiscum circumferre cogimur, statim adijcit: Vos autem estis corpus Christi, & membra de membro. Eadem ferè & propè ijsdem verbis scribit idem Apostolus ad Romanos inquiens: Sicut in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra. Huc pertinet quod rursum in Corinthijs dicit: Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi? Et ibi docet quòd peccantes non tantùm in se, sed etiam in Christũ peccent. Vt sicut vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier, & è conuerso: ita & homo non habet potestatem sui corporis (de Christianis loquimur) sed Christus. Hinc est quod Paulus rursum dicit: An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti qui in vobis est, quem habetis à Deo, & non estis vestri? empti enim estis precio magno. Vides quãta sit communio inter Christum & Christianos? Christus caput nostrum est, nos sumus corpus illius: immò, sicut Paulus in Ephesijs loquitur, non solùm sumus membra corporis eius, sed etiam de carne eius & de ossibus eius. Huc etiã referri debet parabola illa Euangelica, in qua se dicit vitem verã, nos autẽ palmites eius vitis. Quæ autem maior potest esse communio quàm palmitũ ad vitem? membrorum corporis ad eiusdẽ corporis caput? sponsi ad sponsam, de quibus scriptum est, Erũt duo in carne vna? Iam viri coniugum contumeliam feceris redundabit in alterum, et si palmites perdas viti molestus es, et si aliquod membrum corporis tui lędas, toti corpori incõmodasti. Nam membra sicut ex Apostolo auditum est, & sicut experientia ipsa probat, pro se inuicem sunt sollicita, et si quid patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra. Exemplum hoc sit ex Diuo Chrysostomo: Calcaneo spina infixa est, sentit totum corpus, cruciaturque, incuruatur dorsum & venter, fæmora corripiuntur, manus ceu satellites ministrique properantes retrahunt infixam, inflectitur caput, solliciti oculi intuentur: ita fit vt pes, quantum relinquitur ascendere non valens tanto superet, ad se caput quod summum est deducens, idq; non amicitia, sed debiti & officij iure. Iam aliud ex D. Augustino adijciam: Caput nostrũ sursum est, inquit, pedes in terra sunt, tamen in aliqua cõstipatione hominum. Quãdo quis tibi pedem calcat, nónne dicit caput, Calcas me? nec caput tuum, nec linguam tuam quisquam calcauit. Sursum est, in tuto est

Marginalia: Ephe. 5. — 1. Cor. 12. — Rom. 12. — 1. Cor. 6.

tuto est caput, nihil ei mali contigit: & tamen quia per connexionem charitatis vnitas est à capite vsque ad pedes, non se inde lingua separauit, sed dixit, Calcas me, cum eam nemo contigerit. Quoniã igit Christus caput est Christianorum, non potest negligere membra sua: quoniam sponsus est Ecclesiæ, nõ potest cõtemnere sponsam suã. Sed adest Saulus ille crudelis tyrannus lupus ille voracissimus ac rapacissimus, insidiatur ouili, annè ad hæc conniuebit Pastor? Adest tortor, vim facit Christi membris, an hęc ad se nihil pertinere putabit caput? Adest adulter & spõsam Christi cupit corrumpere, an hæc animo æquo feret Christus sponsus? Est aper ferus qui demoliri conatur domini vineam, sed agricola non sinet. Sed apertius eloquar. Adest Saulus Iudæus de tribu Beniamin, Pharisæus & interitum machinatur discipulis domini? Quínam aut quales sunt isti? oues cælestis pastoris, membra Christi, sponsa filij Dei. Annè filius DEI patietur sponsam suam tam miserè ac crudeliter tractari? nequaquam. De cælo enim loquitur, & persecutorem alloquitur dicens: Saul, Saul, quid me persequeris? Ego sum Iesus Nazarenus quem tu persequeris. Non hominibus tantùm molestus es, sed etiam Deo: Non possum amplius dissimulare tyrannidem tuam, satis sæuitum est. Ego caput Christianorum sum, corpus meum negligere non possum. Quidquid vel beneficij vel maleficij in illos contuleris, in me collatum esse scias: quid ergo me persequeris? Tu putas te gratum exhibere cultum persequendo Christianos: verùm ego sum Iesus, ego sum filius Dei, ego sum Messias ille iam olim à vobis Iudæis exspectatus, quem tu persequeris. Et addit: Durum est tibi contra stimulum calcitrare. Hac paræmia significatur eos frustrà pugnare, immò cum suo maximo damno, qui potentioribus repugnant. Metaphora autem ducta est à bubus, quos agricolæ lignis præacutis à tergo fodiunt, quibus si recalcitrent, tantum abest vt stimulo noceant, vt se etiam grauius lædant. Discimus autem ex hoc loco in Christum redundare, quidquid cum pijs vel boni vel mali agimus: quod vtinam multi expenderent, qui cum hominibus nocere cupiunt, in Deum ipsum sunt iniurij. Discimus itèm ex hoc loco, Christum suorum perpetuò habere curam, etiamsi interdum ad impiorum improbitatem cõniuere videatur, & eam dissimulare. Cæterùm quoniam eiusmodi loci nobis sępissimè occurrũt tractãdi, his post habitis ad consequentiam textûs nos recipiemus.

Et tremens ac stupens, dixit: Domine quid me uis facere? Et dominus ad eum: Surge & ingredere ciuitatem, & ibi dicetur tibi quid te oporteat facere.

Hic satis apparet Saulum non ex malitia, sed ex ignorantia tam crudeliter sæuijsse in Christianos. Zelum Dei habebat, sed non secundum scientiam. Non Deũ, nõ homines oderat. Persequebat Christianos nõ quia homines, sed quia Christiani fuerant. Non eñ poterat æquo animo ferre, vt Dei cultus per aliquẽ minueretur, vel contẽneretur. Putabat verò, ceu diximus, Christianã religionẽ Deo multũ supra modũ aduersari: verũ cum audit Iesum in cęlis esse (huius eñ corpus à discipulis domini nostri furto sublatũ esse persuasum habebat) & ipsius vocẽ obiurgatricẽ audit mãsuefactus, & mitior redditus nõ amplius furit, sed tremit ac stupet, ignorans qui fiat quod Iesus Nazarenus cælum inhabitet, & ꝓ Christianis loquatur. Dicit ergo: Domine, quid me vis facere? hæc nimirũ est mutatio dexteræ excelsi. Anteà haud dubiè Christũ vocauit blasphemum, Pseudoprophetam, epulonẽ publicanorũ & meretricũ collegã ac amicũ: iã verò dominũ vocat, & huius seruitio sese dedicat. Domine, inquit, quid vis me facere? O potentem domini vocem, quæ tam citò tantum peccatorem ad pœnitẽtiam adducere potuit. Et ô miseros nos qui toties à domino vocati venire non solùm differi-

differimus, sed etiam contemnimus. Paulus vnicā quasi vocem tantū audit & resipiscit, non obluctatur, non contendit, sed statim cognoscit dominum. Sed aggrediuntur hic nos quidam, dicētes: Et quid mirum quod Paulus ad fidem peruenit, cum Deus vocem illam quasi funem ceruici eius iniecerit, viq; ipsum adduxerit? Respondemus cū D. Chrysostomo, Qualis illa vis ac necessitas dic ô homo? vocauit eum supernè. Credis omninò quod vocauit eum supernè, igitur & te hodie vocat per illā vocem, cur non & tu obedis? Vides nō esse necessitatis negotium? Nam si necessitas quædam foret, oportebat & te obedire: cum autem tu non obedis, manifestum quod ille voluntarius obediuit. Et vt discatis quòd multum quidē fecit ad salutem Pauli talis vocatio, sicut & ad aliorum omnium hominum facere solet: non tamen destituit eum à suis operibus, & suæ propriç voluntatis laude, neque nocuit eius libero arbitrio, sed voluntarius venit ipse, atque sua bona voluntate. Faciam hoc & alio exemplo liquidum: Audiuerunt & Iudæi vocem supernè loquentem non filij, sed patris de Christo dicentis circa Iordanis fluenta: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Et dicūt ei: Hic est deceptor. Vides manifestam pugnam? vides apertum bellum? ecce & illic vox & hic vox, sed hic obtemperat, illi autem contradicunt, et non solùm illic vox auditur, sed & Spiritus sanctus in specie columbæ videtur: sed post hæc omnia Iudæi in sua cæcitate manserunt, neque dictis neque factis Christi crediderunt. Dicemus & aliud exemplum adhuc proximius: Iudæi & filium Dei dominum Iesum audierūt, & sic audierunt vt Paulus audiuit, & neque sic crediderunt. Nam sicut Paulus audiuit vocem cùm adhuc fureret, & in discipulos sæuiret: ita & Iudæi aliquando alicubi audierunt vocem, cum egrederentur cum facibus & lampadibus ad comprehendendum eum. Putabat enim se non nisi hominem adoriri. At ille volens eos docere virtutem suā, & se Deum, eosq; frustrà contra stimulum calcitrare, dicit eis: Quem quæritis? Stabant autem & iuxta eum, & ante eum, & non videbant eum. Christus autem quærebat, & manu ducebat vt se inuenirent, ac discerent quod non inuitus ad passionem iret, neque superabilis esset nisi sponte sua eis permitteret. Aut quomodo superarent, quē inuenire non potuerunt? quid dico inuenire? neque præsentem videre valuerunt: sed & rogāti respōdentes nesciebant quisnam ille præsens, qui tam potenter oculos eorū excæcauerat, & voce sua eos prostrauerat. Nam vt dixit, Ego sum, voce ea perculsi retrorsum abierunt, & ceciderunt omnes. Itaque vt Paulum vox prostrauit & supinū iacere fecit: ita & illos omnes vox prosternebat. Et sicut Paulus non vidit eū quem persequebatur, ita & illi non videbant, quem quærerent. Et sicut Paulus tēpore quo furebat excæcatus est: ita & illi tēpore furoris sunt excæcati. Et sicut Paulus cum iret vt comprehēderet discipulos, hæc passus est: ita & illi cum exirent vt cōprehenderēt Christum, talia passi sunt. Vtrobique vincula, vtrobique persecutio. Simile vtrobique virtutis Christi iudicium, similiaq; remedia: at nō similis correctio. ægri enim multum inter se distabant. Quid enim stupidius illis, quid reprobatius illis qui retrorsum corruerunt, iterumque surrexerunt, & iterum inuadunt? Paulus verò simul atq; audit, Ego sum Iesus quem tu persequeris? statim timore corripitur, factorū pœnitet, & quid posthac facto opus sit interrogat. Quare hoc? quia, ceu diximus, non ex malitia, non ex inuidia, non ex vana gloria, sed ex ignorātia persequebatē Christianos, & nequaquam agnitæ veritati repugnabat. Iudæi enim etsi dominū gloriæ non per omnia nouissent, tamē ex inuidia & ambitione persequebātur Christum, neque benè docentem audire volebant. Hæc contra eos dicimus, qui Deū perditionis nostræ auctorem facere

facere conantur, quasi qui pereunt nō voluntariè, sed inuiti & ex necessitate perire cogātur. Verum quidē est quod Christus dicit, Nemo venit ad me, nisi pater ad me traxerit eum: sed nec hoc vanum est quod alibi ad Hierusalem dicit, Quoties volui cōgregare filios tuos & noluisti. Verum est quod Paulus dicit, Non est volentis neque currentis, sed Dei miserentis: sed non minus verum est quod idem Apostolus dicit, Deus vult omnes homines saluos fieri, & ad cognitionem veritatis peruenire. Et ad quosdam dicit: An diuitias bonitatis eius & patientiæ & longanimitatis contemnis? Qui te creauit sine te, ait Diuus Augustinus meus, non iustificabit te sine te. Et quemadmodum idem dicit. Salus religionis huius per quam solam veram salus vera veraciterque promittitur, nulli vnquam defuit, qui dignus fuit, & cui defuit, dignus non fuit. Magna sunt hæc mysteria fidei nostrę, quæ non sunt curiosè scrutanda, sed reuerenter adoranda. Habet Scriptura quod eis dicat qui omnia sic attribuunt Deo, vt siue pereat siue saluetur homo, nihil ad hunc, sed omnia ad illum pertineant. Habet eadem Scriptura quod dicat etiam illis qui iuxta Pelagianorum dogma impium, impiè dicunt se quod homines sunt, à Deo habere: quod verò iusti, à semetipsis. Sed nos his posthabitis, paucissimis nos hoc loci expediemus. Scimus enim quod fides Dei donum est, quod DEVS operatur in nobis & velle & perficere, & quòd non sumus sufficientes aliquid cogitare à nobis tanquam ex nobis, sed omnis sufficientia nostra ex DEO est. Fides igitur & inchoata & perfecta, quemadmodum Diuus Augustinus scribit, donum Dei est, & hoc donum quibusdam dari, quibusdam non dari omninò non dubitet, qui non vult manifestissimis sacris literis repugnare. Cur autem non omnibus detur, fidelem mouere non debet, qui credit ex vno homine omnes esse in condemnationem sine dubitatione iustissimam: ita vt nulla Dei esset iusta reprehensio, etiamsi nullus inde liberaretur. Vnde constat magnam esse gratiam, quòd plurimi liberantur, & quid sibi deberetur, in eis qui non liberantur agnoscunt: vt qui gloriantur non in suis meritis, quæ paria vident esse damnatis, sed in Domino glorientur. Cur autem istum potiùs quam illum liberet, inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius: & sufficiat nobis scire quòd iudicia Dei occulta esse possunt, iniusta esse non possunt. Et hæc quidem hactenùs. Iam rursum mouet Diuus Augustinus hoc in loco quæstionem, num scilicet liceat hominem cogere ad religionem aliquam confitendam & amplexandam? Erant enim tum Donatistæ hæretici, quibus impium & indignum facinus videbatur, brachium sęculare, vt aiunt, ab Episcopis inuocari aduersus hæreticos, & sic homines ad fidem compellere: dicebant enim Apostolos non petijsse à regibus talia, nec Christum aliquem coëgisse ad fidem. His respondet Augustinus, ideo Apostolos non inuocasse potestatem regum contra hęreticos & Iudæos, quia tum reges & Imperatores nondum dederant nomen Christianæ religioni. Quis enim tunc Imperator crediderat, inquit, in Christum, qui ei pro pietate contra impietatem leges ferendo seruiret, quando adhuc Propheticum illud implebatur, Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum, aduersus Dominum, & aduersus CHRISTVM eius. Nondum autem agebatur, quod paulò pòst in eodem Psalmo dicitur: Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram. Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore. Quomodo ergo reges seruiūt Domino in timore, nisi ea quę cōtra domini iussa fiunt, religiosa seueritate prohibendo atque plectendo? Aliter enim seruit quia homo est, aliter quia etiam rex est,

De prædestina. sancto. lib. 1. cap. 9.

De prædestina. sanctorum lib. 1. cap. 9.

August. de Correct. Donatist. ad Bonifa. cap. 13.

P Quis

Quia homo est, ei seruit viuendo fideliter: quia verò etiam rex est, seruit leges iusta præcipientes & contraria prohibentes conuenienti vigore sanciendo. Sic seruiuit Ezechias, sic Iosias, lucos & templa idolorum destruendo. Sic seruiuit Rex Niniuitarum, vniuersam ciuitatem ad placandum Dominum compellendo. Sic seruiuit Nabuchodonosor, omnes in regno suo positos à blasphemando Deo lege terribili prohibendo. Ergo quod Apostoli tum non inuocabant reges & Imperatores aduersus vim iniquam Iudæorum & Gentilium, in caussa fuit, quòd tum Imperatores ipsi non protectores, sed hostes fidei ac religionis nostræ erant: iam verò alia res est. Postquam enim cœpit impleri quod scriptum est, Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes seruient ei: quis mente sobrius regibus dicat, Nolite curare in regno vestro à quo tueatur vel oppugnetur Ecclesia Domini vestri: non ad vos pertineat in regno vestro, quis velit esse religiosus, siue sacrilegus. Si enim patris est curare ne filius impiè agat, quomodo ad regẽ vel ad Imperatorẽ nõ ptinebit curare, ne filij Ecclesię nihil insolẽter, nihil temerè, nihil impiè agãt? Et cur nõ cogeret Ecclesia pditos filios vt redirẽt, si perditi filij coẽgerũt alios vt perirẽt? Omnia aũt fieri debent habita ratione fidei & charitatis, immò etiã temporis & ordinis. Et hęc quidẽ omnia ex [illegible] Scripturæ sanctę, & D. Augustini [illegible]mus: iã igitur ad cõtextũ redeamus. Interrogarat Saulus quid se oporteret facere? et rursum accepit à Dño, Surge & ingredere ciuitatẽ, & ibi dicet tibi quid te oporteat facere. Hæc nimirum est magna verbi Dei etiam ab homine deprędicati gloria, quòd, etiamsi arcana Dei institutione animus Pauli esset imbutus, nihilominus tamẽ ad Ananiã mittitur: is enim postea exposuit quid faceret. Pari modo audiemus & in seq[uẽ]ti capite Angelũ Cornelio missum [nihil] priuatim erudire, sed Petrum indicare doctorem. Valeant igitur qui verbo externo reiecto, nescio quas apocalypses nobis proferunt. Scimus quid verbo interno, scimus quid verbo externo deferre debeamus, & scimus quod vtrunq; magnifaciendum, & neutrum reijciendum est. Scimus item quod verbum iuternũ externo præiudicat, quia Deus citra omnem hominis operã docere potest aliquem internè: homo verò, nisi Dei spiritus afflauerit, omnẽ operam frustrà insumet. Proinde dico vtrumq; verbum suo loco habendum: multi verò circa extrema laborant. Alij enim, ceu diximus, verbũ externum ne pili quidem faciunt, volentes tantùm in cordibus suis à Spiritu domini instrui, Enthusiastas hos execramur: alij verò sic verbo externo affixi sunt, vt raro aut nunquam cælestis doctoris operam ex animo implorent, et hoc vanum est. Nam, sicut verè docet Diuus Augustinus, quantalibet homo sermonis facultate præpolleat, vt sollertia disputandi & suauitate docẽdi in hominis voluntate inferat veritatem, nutriat charitatem, docendo tollat errorem, exhortando torporem: neque tamen qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Frustrà quippe operarius omnia moliretur extrinsecus, nisi creator intrinsecus latenter operaretur. Nos loquimur, ait rursum alibi Augustinus, sed erudit Deus: nos loquimur, sed Deus docet. Non enim beatus dictus est quem docet homo, sed beatus vir, inquit Psaltes, quem tu erudieris Domine, & ex lege tua docueris eum. Sed hac de re plus satis: videamus rursum verba CHRISTI ad Saulum. Surge & ingredere ciuitatem, & ibi dicetur tibi quid te oporteat facere. Expende singula, Surge, inquit. Nam prostratus iacebat in terra, & haud dubiè non valuisset vel digitum leuare, nisi iussisset Dominus. Iubetur intrare ciuitatem, non aliam nisi Damascum. Quid illic facturus? Et ibi, inquit, dicetur tibi quid te oporteat facere. Egressus es Hierosolymam,

4.Reg.15. 4.Reg.22. Iona.3.

De bono si duita: ca. 18.

De verbis Apostoli Ser.4.

Psal. 93.

solymā profecturus Damascū,& persecuturus Christianos, nihil huius rei facies: habes Epistolas ad Synagogas, sed frustrà: in ciuitate Damasco dicetur tibi quid te oporteat facere, quidquid tandem tibi præceperint Hierosolymorum proceres. Vide autem quàm incerta Saulo dicantur. Non nominatur is p quem edoceri debeat, neque dicitur ei de quo rogare debeat. Quid igitur ad hæc Saulus?

Viri autem illi qui comitabantur cum illo stabant stupefacti, audientes quidem vocem, neminem autē uidentes. Surrexit autem Saulus de terra, apertisq; oculis nihil uidebat. Ad manus autem illum trahentes introduxerunt Damascum.

Aperta sunt hæc. Saulus enim non erat solus in itinere, sed habebat secum comites, forsan milites qui ipsum adiuuarent in cōprehendendis & vinciendis Christianis. Quomodo em̄ sufficeret solus Saulus ad cōprehēdendū oēs viros ac mulieres Christo cōsecratos? Habebat itaq; à principibus Sacerdotū Hierosolymitanorū literas testimoniales, sicut in superioribus auditū est, ne impediretur ab alijs magistratibus, & habebat comites quorū auxilio etiā nolētes & repugnātes Christianos vincere posset. Sed quid possent facere comites illi cōtra filios Dei, qui vnicā Dei vocē sustinere nō possunt? Audientes enim vocē Iesu Christi, & neminē vidētes terrore cōcutiuntur, ignorātes qd faciant, qua eant, quáue redeāt. Non multum distat hoc exēplū à captione Christi, vbi etiam ad vnicam Dn̄i vocē in terram ceciderunt. Et hæc quidē de comitibus Pauli, q ipsum in re impia adiuuare volebant, forsan putātes se hac in re Deo diuinum cultū præstare. Quid verò Saulus ad vocē & iussum Dn̄i? Surrexit aūt Saulus de terra, inquit Lucas, apertisq; oculis nihil videbat. Comites quidem Pauli non sic excæcati sunt vt penitùs nihil viderent, (nā ministri erant, & magistratibus obediebant, nō tn̄ iustè) sed Christū Paulo loquentē nō videbant: Saulus verò in totum excæcatus fuit, vt etiā apertis oculis comites suos videre nō posset, necesseq; haberet alienis manibus deduci. Tu verò hîc vide mirum Dei cōsiliū in cōuertendo Paulū. Oculos externos Pauli priùs excæcat, dein oculos mētis illius illuminat: prius mortificat, deindè viuificat: prius effugat prudentiā carnis, deindè prudentiā spiritus instillat. Addā: Excæcādi erant oculi illi qui Paulū à cognitione Christi impediebant. Externis illis oculis suis Saulus sic cōtēplabatur Christi imbecillitatem, vt oculis cordis sui illius diuinitatē videre nō valeret. Sed qd ait Chrs? In iudiciū ego in hunc mundū veni, vt qui nō vidēt videant, & qui vident cęci fiant. Vtrunq; vides in Saulo cōpletū. Dū enim se putat videre, cæcus est, & dū ab alijs cęcus existimatur, acutissimè videt. An non videtur planè cæcus esse qui filiū Dei persequi conatur? an non rursum acutè videt, qui Dei filiū in humana carne cognoscit? Huc pertinet q Paulus in Corinthijs dicit: Et si cognouimus secundū carnē Chr̄m, sed nūc iā nō nouimus. Et hæc quidē de cæcitate Sauli, q ab eodē illuminatus est, à quo & excæcatus. Sequitur. Ad manus autē illū trahentes, introduxerūt Damascū. Multos scilicet vinctos ducet in Hierusalē, q ipse opus habet vt manu ducat. Introducitur aūt in Damascū Deo sic disponēte, nō vt Christianos persequatur, sed vt ipsis patrocinetur, hoc quod sequentia docebūt. Etsi enim Balaā cōductus est vt Israëli maledicat, tn̄ diuina cōpellitur potestate, vt illi benedicat. Nota est historia, nota sunt verba Balaā. Si dederit mihi Balach plenā domū suā argenti & auri, non potero immutare verbū Domini Dei mei vt vel plus vel minus loquar. Sic Saulus non potest in Damasco implere quæ iusserat magistratus Iudaïcus, sed cogitur facere quę præscribit Iesus Nazarenus. Sed hæc in sequentibus clariora erunt.

Ioan. 9.

2. Corin. 5.

Nume. 22.

Et erat tribus diebus non uidens, & non manducauit neque bibit. Sunt qui putant Paulū in hoc triduo raptū in tertiū cælū, & audisse arcana illa quorū in Corinthijs meminit: verùm ego hîc nihil certi affirmare pos-

Refert non vt Christum hæc ignorantem certiorem reddat,sed timoris verba hæc sunt,quibus significare vult sibi non fore inregrum ad Saulum ire, vt q malit Christianos occidere, q̃ ab eis aliquid discere.Hoc aũt ingeniũ est hoim (vt quidã rectè super hoc loco annotauit)vt vocari à Deo & iussi aliquod opus peragere,vehemẽti formidine corripiantur, ne obediẽtes Dei vocationi aduersis quibusdã periculis obijciãtur, néue Deo obsequiũ pstantes à Satana opprimantur. Exẽplo sit nobis Moses, Hieremias,Ionas,& alij. Neq; hoc solũ fit in ministerio verbi & in rebus Ecclesiasticis, sed etiã in rebus mũdanis & ciuilibus.Multi em̃ ideo vsuras exercẽt, malis artibus diuitias quærũt, fraudẽq; proximo faciunt,quia scilicer timẽt se vocationi suæ inseruienres nõ posse optata nancisci. Sic Deo obtemperantes timemus pericula: Satanæ inseruiẽtes pollicemur nobis securitatem maximã. Quam pręposteram curam vtinam tandem nobis eximat Dominus.

Dixit autem ad eum Dominus: Vade,quoniam uas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram gentibus,& regibus,& filijs Israël Ego enim ostendã illi,quanta oporteat eum pro nomine meo pati.

His mederi vult Dñs timori Ananię,ac omnem tollere scrupulum: sic enim soler Dominus ministros suos trepidãtes confortare.Sic timidum Mosen à metu reuocat dicens: Ego ero tecũ & in ore tuo,doceboq; te quid loquaris.Sic mericuloso Hieremiæ suam præsentiã pollicetur,& ait:Ne timeas,quia ego tecũ sum vt eruam re. Ecce dedi verba mea in ore tuo,ecce cõstitui te hodie super gentes & super regna vt euellas & destruas,& disperdas & dissipes, & ædifices & plantes. Sic Apostolos consolatur ac confortat mittens ad prædicandum: Nolite,inquit, timere eos qui occidunt corpus, aĩam autẽ occidere nõ possunt. Sed audiamus quibus verbis Dominus timorem eximat bono Ananiæ.Vade,inquit. Quo vadã? in domũ Iudæ,& quære Saulũ Tharsensem. Sed persecutor est.Non,mi Anania,sed vas electionis, organũ,inq̃,electũ est mihi Saulus iste. Immò persequitur ac flagellat oẽs,quotquot inuocãt nomẽ tuum, ô dñe. Nequaq̃ mi Anania,inq̃,sed portabit nomẽ meũ,hoc est,prædicabit de me,glorificabit coram gentibus,& regibus, & filijs Israël. Hactenùs quidem quantum in se fuit conatus est nomen meũ per vniuersum mundum abolere, sed iam multum mutatus ab illo,quantum in se fuerit conabitur nomẽ & gloriam meam vniuerso orbi cõmendare: Anteà Christianis omnibus multũ molestus fuit,ego verò ostendam illi quanta oporteat eum pro nomine meo pati. Neque enim tam crudelis fuit in Christianos Saulus, quàm crudeles posteà facti sunt & Iudæi & Gentes in Paulũ. Multa hoc loco nobis veniunr obseruãda:& primò quidẽ ne remerè de quoq̃ desperemus,cùm videamus Dñm ex crudeli Christiani nominis hoste posse eximiũ Ecclesiæ ministrum facere. Quis es tu,inquit Paulus, qui iudicas alienum seruũ? Secũdò prædicit hîc Dñs religionẽ Christianã non solùm Iudæam, sed etiam Gentilium populos occupaturã, hoc quod etiã factũ est. Tertiò videmus veros Euangelij ministros perpetuò varijs periculis fore expositos. mundus enim semper vult peccare, & nunquam vult peccati accusari. Porrò,quod quartò loco dicendum est,verbi ministri nõ debent timere minas hominum siue magnatum siue plebeiorum: sed confidenter ministerio suo fungi, & quæ in mandatis habent liberè proferre,siue libenter,siue illibẽter hoc sustineat mundus.Nos quod nostri officij est diligenter faciamus,& Dominus in tanta peccatorum multitudine benè inueniet electa sua organa.Hoc autem tum maximè fiet quando nomen Domini corã mundo portabimus,hoc est, quãdo nõ nostrã,sed Dei gloriã in oĩbus quæsierimus.Sequitur in contextu.

Et abijt Ananias,& introiuit in domum,& imponens ei manus dixit: Saule frater, Dominus misit me Iesus, qui apparuit tibi in uia qua ueniebas, ut uideas & implearis Spiritu sancto. Et confestim ceciderunt ab

Hierem.1.

oculis eius tanquam squamæ, & uisum recepit, & surgens baptizatus est. Et cum accepisset cibum confortatus est.

Bonus ille Ananias, quisquis tandē fuerit, audiēs Saulū sic immutatū nihil dubitat de visione, sed statim pergit ad designatam domū, & imponit Saulo manum (hic enim benè precantiū Iudęorum mos erat) & his verbis, nimirū blādissimis alloquitur, Saule frater. Nō vocat crudelē Ecclesiæ persecutorē, non Christiani nominis hostē, nō virū sanguinū, sed fratrē. Saule frater, inquit, misit me ad te Dominus Iesus. Ego nō vltro ad te venio, nec aliquis hominum me ad te destinauit, sed misit me ad te Dominus Iesus, qui apparuit tibi in via qua veniebas. Nec misit me ad te vt te obiurgem, ac pro illata Christianis à te iniuria tecum expostulem, sed vt qui hactenùs cæcus es, iam videas, & implearis Spiritu sancto, id est, vt & mentis & corporis oculos recipias. Obserua autem quod Ananias non dicit, Dominus Iesus misit me ad te, vt tibi aperiam oculos & tibi dem Spiritum sanctum. Hoc enim falsò diceret, quum non sit humanæ virtutis vel oculos aperire, vel Spiritum sanctum dare, nisi ministerialiter, qua de re sępissimè dixi. Addit Lucas confestim cecidisse squamas ab oculis Sauli, eumque sic visum recepisse, deinde & baptizatum fuisse: vbi rursum videmus quanta breuitate Lucas noster hanc historiā conscripserit. Surgens, inquit, baptizatus est. Quomodo, aut vbi, quibusue verbis aut cęremonijs baptizatus est? Hoc certè Lucas per singula describere non putauit necessarium, vt qui hāc historiam scribebat Christianis, qui non ignorabant quid esset vel baptizare, vel baptizari. Porro cap. 22 huius libri audiemus, quomodo Paulus ipse hanc historiam referet. Addit rursum Lucas de Saulo: Et cum accepisset cibum confortatus est. Nam ex mirabili illa apparitione, ex timore, ex cæcitate, ex ieiunio debilis factus fuerat, cui debilitati medicatum est sumptione cibi.

Prius autem voluit sanari animam quā corpus, quum vtroq; laboraret: quod exemplum vtinam & nos sequeremur, maximè quum subinde in varios & grauissimos morbos inciderimus. Obserua etiam hoc loci quanti faciendum sit externum verbi ministerium, & externa Sacramentorum administratio siue dispensatio. Potuisset quidem Dominus Iesus Saulo restituere oculos, dare Spiritum sanctum aut potiùs huius dona, & abluere peccata citra omne Ananiæ ministerium, sed vt nobis commendaret ministerium Ecclesiasticum, maluit illa omnia per Ananiam perficere. Sed quare non misit Petrum aut alium quendam Apostolum ad Saulum, vt illius ministerio Saulus baptizaretur? Lucas nullam eius rei caussam ponit, sed ego puto ideo factum, vt intelligeremus virtutem Sacramentorum non esse ex virtute ministri, sed ex ordinatione & institutione Christi: qua de re Paulus in Corinthijs suis,

Fuit autem cum discipulis qui erant Damasci per dies aliquot. Et continuò ingressus in Synagogas prædicabat Iesum, quoniam hic est filius Dei.

Tria hic de Paulo nobis referuntur: primum, quòd baptizatus non continuò regressus est Hierosolymam, sed mansit per dies aliquot Damasci cum discipulis, quos non paucos fuisse in Damasco ex eo conijcimus, quod Saulus præcipuè eo profectus fuerit ad persequendum Christianos. Secundò ingressus est in Synagogas, non vt literas suas testimoniales principibus Sacerdotū exhiberet, sed vt in conuentu doctorum quidem virorum sed tamē hostiū Christi Christum prædicaret, hoc est, commendaret, & ad credendum in eum potissimos Iudæorum admoneret. Tertiò prædicabat quòd Iesus, Nazarenus scilicet, esset filius Dei, nimirū vnigenitus & æternus, & eiusdē substantię, potētię ac glorię. Hoc est prędicabat idē, quod Christi Apostoli prędicauerant hactenùs: prędicabat eam fidē quam ipse hactenus gladio in alijs fuerat persecutus, nec pudebat ipsum iam apertè & liberę

commen-

commendare, quod paulò antè seuerissimè & vituperabat & persequebatur. Hic forsan noui Prophetæ huius seculi sibi putabunt inuenisse vmbrā sub qua lateant, & dicent: Qui fit quòd nobis vitio vertitur quod iam probamus quæ olim damnauimus, & iam damnamus quod olim probabamus, cū idipsū fecerit & Saulus? Bona verba quęso, mi propheta Euangelice, non tibi par est caussa cū Paulo. Semel mutauit Paulus doctrinam suā, nō sępius sicut tu: et in veteri Testamēto promissum fuit nouū testamentum, hoc est, potior doctrina. Paulus itaq; reiecta veteri accepit nouam, hoc est, potiorē. Iam in nouo tęstamento nō promissum est fore vt huic doctrinæ melior succederet, sed admoniti sumus ne patiamur nos ab hac auelli, cum in postremis temporibus vēturi sint Pseudoprophetæ, qui multos essent decepturi. Atqui nostra doctrina non est nupera, nec in postremis tēporibus cępta, sed à tempore Apostolorum ad nostra vsq; tempora deriuata. Adde quòd aliud est discipulum mutare fidem suam, aliud est Apostolū siue Ecclesiastē mutare doctrinā suā. Nescio an verè dicere possis Saulum contraria docuisse, cum non constet eum doctorem fuisse in Iudæorum populo: nisi fortè omnes Pharisæi munus docendi in Synagogis habuerunt, quod certò affirmare nō ausim. Et certè nō sine caussa factum esse arbitror, quòd Christus maluerit ab initio piscatores in Apostolos eligere, quàm legis doctores. Si enim legis doctores elegisset in Apostolatum, & isti præcedentibus suis doctrinis contraria docuissent posteà, annè populus habuisset caussam contradicendi? Quidnam hoc est? hactenùs nos docuistis ex lege hoc & hoc, iam diuersum docetis, & hoc rursum legem veterē habere dicitis? An lex sibi cōtraria est? an nihil solidi habet? an toties mutanda nobis religio, mutandus cultus diuinus? Sed Apostolis nemo talia exprobrare potuit, quia prius non doctores, sed discipuli fuerunt. Proinde non immeritò dico non parem habere rationem, si discipulus mutauerit religionem suam, & si doctor doctrinam suam. Si enim toties mutanda nobis fuerit religio, quoties instabiles illi Doctorculi suam mutauerint doctrinam, nemo vnquam certus erit de sua doctrina. Frustrà itaque noui prophetæ ad tegendam suam inconstantiam obijciunt nobis exemplū Pauli, qui posteà docuit ipse quod prius impugnauerat. Sed hæc hactenùs.

Stupebant autem omnes qui eum audiebant, & dicebant: Nónne hic est qui expugnabat in Hierusalem eos qui inuocabant nomen istud? et huc ad hoc uenit ut uinctos illos duceret ad principes Sacerdotum?

Certè stupore & admiratione dignissima erat tanta mutatio: erat enim non hominis opus, sed verè mutatio dexterę excelsi. Possemus huc parabolā illā Psalmographi adducere, Lapidē quē reprobauerunt ędificātes, hic factus est in caput anguli. A dño factū est istud, & est mirabile ī oculis nostris. Saulus eñ erat verè lapis ab hominibus reprobatus tanq̃ ineptus ad ędificationē Ecclesię, q̃ non cōstruere sed destruere & dissipare laborabat: sed iam factus est lapis angularis, & coordinare contendit ædificiū egregiū ac structurā pulcherrimā ex Iudæorū & gentium populis. Vnde tāta mutatio? A domino factū est istud, qui potest ex lapidibus suscitare filios Israël siue Abrahæ: quod quoniā comprehendere non possumus, admirari debemus, & est certè mirabile in oculis nostris. Dicebant olim Iudęi, Nunquid Saul īter prophetas? dicāt nūc, Nūquid Saul ꝑsecutor Christianorū īter Christi Apostolos? Mirabile est ex pastore ouium cōtinuò fieri regē, sed nō minꝰ mirabile est ex ꝑsecutore Christianorū fieri Chrī Apostolū: vnde nō satis mirari possūt Iudęorū ꝓceres, quomodo tā citò in aliū virū conuersus fuerit Saulus. Nónne hic est, iquiūt, qui expugnabat in Hierusalem eos qui inuocabant nomen istud, hoc est, qui fidem habebant Christo? Néc hoc faciebat propria 1. Reg. 10.

Quare Damasceni tā diu dissimularunt Pauli prædicationes.

sti fidē conuerteret,& Christianos qui habitabant Damasci, cōfirmatiores in fide faceret. Sed apud Christianos homines dubiū esse nō debet, quin dñs Iesus conatus illorū sic cōpresserit, vt contra vas illud electū nihil inimicū tentare potuerint. Putatis vos quòd Satan tam serò incœperit odire patientissimū Iobū, quàm serò ipsum persecutus est? nequaquā ita est. Iam olim libenter illum perdidisset, sed iniquos & odiosos ipsius conatus cohibuit domin⁹: sic & nobiscū agit aduersarius humani generis Satā. Nō tū tandē nos incipit odire, quando nos persequitur, nobisq; molestus est, sed ꝑpetuò nos odit: atq; Deus nō permittit illi vt ad voluntatem suā nos perpetuò persequatur. Igitur quando nobis molestus est magis fit Dei voluntate, quàm Diaboli potestate. A Satana igitur tentati & afflicti vertamus nos ad dominū, qui solus Satanæ tyrannidem comprimere potest. A cōtrario exēplo rem discite. Quòd Saulus Christianos in Hierusalem persequitur, nō ideo fit quasi huius potestati nemo resistere queat, sed quia dominus sic suos probare voluit, ideo permissum est illi sic sæuire in Christianos. Si enī in potestate vel virtute Sauli est comprehendere, vincere, ac in carcerem conijcere quem velit, age proficiscatur Damascū, & si potest capiat Christianos, captiuos vinculis constringat, ligatos ducat Hierosolymam. Sed satis auditum est, quid quantumúe possit homo contra Deū. Ergo ante omnia fac tibi cōcilies Deū, & nō erit cur Satanā vel huius satellites metuas. Si Deus pro nobis, inquit Paulus in Romanis, quis contra nos? & Psaltes, Dñs mihi adiutor, īquit, nō timebo q̄d faciat mihi homo. Et rursum: Nā etsi ambulauero in medio vmbræ mortis, nō timebo mala, quoniā tu mecū es. Eius generis sētētijs Psalmi referti sunt. Hæc ideo dixi, ne quis mireē Damascenorū principes sic dissimulasse Sauli prædicationē, ꝙ tandē post multos dies conati fuerit illū cōprehēdere. Pro hac patiētia & dissimulatione nō est ꝙ principibus Damascenis agam⁹ gratias, sed Deo, q̄ impios illorū conatus, sicut iā diximus, cohibuit. Cohibuit aūt Dominus haud dubiè ideo, vt boni Christiani ꝑpter mirā & repētinā, immò & inopinatā Pauli prędicationē cōfirmatiores in recepta Chri fide durarēt, & Iudęi audiētes Pauli doctrinā, à ꝓposito suo deficerēt: ad nostrā verò religionē conuerterent, vidētes & audiētes à Saulo magnæ doctrinę viro eā fidē prędicari & cōfirmari, quā paulò antè impugnauerat. Nec erat Saulus tā paruæ reputationis apud Iudęos, vt potuerint ipsum leuitatis aut incōstātiæ accusare, vt qui erat hactenùs irreprehēsibiliter i lege cōuersatus, & iā euidētissimis Scripturis ꝓbabat & cōuincebat Iesum Nazarenū esse Dei filiū, & Messiā, in lege & Prophetis patrib⁹ ꝓmissum. Nec dubium est, quin Paulus multos ex Iudęis ad nostrā religionē cōuerterit; aliàs enim nō posuissent ei insidias. Adde & hoc, nisi maior pars populi Christianā fidē recepisset in Damasco, nō fuisset opus isidias ponere Paulo, & custodire diu noctuq; portas: sed manus iniecissent ei vel ī publico, vel in priuatis ædibus. Nō possumus enī dicere ꝙ Saulus sese abscondenit vt nō potuerit cōprehēdi. Nā audiuimus eū publicè in Synagogis prędicasse hos duos articulos, qui maximè aduersabātur Iudęis, videlicet, Iesum Nazarenū esse filiū Dei, & eundem esse iā olim ꝓmissum Messiā. Sed rogas forsan, quare discipuli Paulū noctè demiserint per murū, & Paulus sic fugerit, & non potiùs apertè se magistratui opposuerit? responsio in promptu est. Scriptum est: Non tentabis dominū Deum tuum, hoc est, ne temerè te des in periculum. Et Paulus fugit non quasi timens propriæ vitæ, & animam suam preciosiorem reputans Christo, (sicut alibi loquitur) sed vt priùs cursum suum absolueret, hoc est, multos ad fidem Christi conuerteret, deindè per martyrium ad Christum concederet. Sic Christus primò fugit in Aegyptū, aliquādo se occultat prę inimicis

De fuga Pauli.

suis:

suis tandem verò se vltro offert passioni & morti. Addam quod Christus ipse Apostolis dixit: Si persecuti vos fuerit in vna ciuitate, fugite in aliam. Quod si putas hæc ad Paulum non pertinere, age quid dices ad illa quæ propriè de Diuo Paulo dicta sunt, quod nomē domini debeat portare coram gentibus, coram regibus & filijs Israël? hæc non dum impleuerat Diuus Paulus, vnde non immeritò Iudæorum insidias cauet. Obser. Breuiter hoc pij pastoris est, vt se quantum potest seruet ouibus domini: si verò cōtigerit illum cōprehendi, vt forti & infracto aīo sustineat q̄cunq; ei obtulerit dn̄s. neq; eñ semper miracula experenda vel exspectanda sunt.

Cum autem aduenisset in Hierusalem, tentabat se iungere discipulis, & omnes timebant eum non credentes quod esset discipulus. Barnabas autem apprehensum illum duxit ad Apostolos, & narrauit illis quomodo in via vidisset dominum, & quod locutus est ei, & quomodo in Damasco fiducialiter egerit in nomine Iesu.

In ijs historijs quæ nihil difficultatis habent nolumus pietatem vestram prolixius detinere, vt in locis difficilioribus maiori commoditate nos explicare possimus. Nihil hoc loci difficultatis est, si modo eorum memineritis quæ in præmissis diximus. Non statim à cōuersione profectus est Paulus in Hierusalem, sed post annos tres tandem, qua de re Gal. 1. ipsum audi ex Galatis suis: Cum ei placuit qui me segregauit ex vtero matris meæ, & vocauit per gratiam suam vt reuelaret filium suum in me, vt Euangelizarem illum in gentibus, continuò non acquieui carni & sanguini: neque veni Hierosolymam ad antecessores meos Apostolos, sed abij in Arabiā, & iterum reuersus sum Damascum. Deinde post annos tres veni Hierosolymam videre Petrum, & mansi apud eum diebus quindecim &c. Ergo tanta crudelitate sçuierat Paulus in Christianos, vt hi nec post triennium se illi fidere audebant, timentes forsan ne Saulus simulata religione sic ipsis callidè insidiaretur. Et mirum est quod fama de conuersione Pauli in hoc triennio non peruenerit Hierosolymam, in qua tot Christiani, & in qua Saulus omnibus tam benè notus fuerat. Sed forte auditum fuit de Saulo conuerso: verū quū tantus fuerat Christianorum persecutor, non facilè credebatur ex tam furioso lupo tam māsuetum agnum effectū. Et aliàs solet mala fama velocius currere, quàm bona. Igitur discipuli domini, hoc est, Christiani qui habitabant Hierosolymis nō audebant se concredere Paulo, vt quem adhuc pro hoste habebant: Barnabas verò qui nouerat conditionem Pauli, duxit eum ad Apostolos, & narrauit eis quomodo Paulus fuisset in via conuersus ad Christianismum. Non audemus hic primorū Christianorum timorem vel diffidentiam accusare, quum piorum non sit se temerè in periculum conijcere, sed si inciderit Dei permissione, constanter omne periculum pro Christo sustinere. Sed hæc hactenùs.

Et erat cum illis intrans & exiens in Hierusalem, fiducialiter agens in nomine domini. Loquebatur quoque Gentibus, & disputabat cum Græcis: illi autem quærebant occidere eum. Quod cum cognouissent fratres, deduxerunt eum Cæsaream, & dimiserunt Tharsum.

Apostoli & reliqui fideles audiētes ex Barnaba quàm mirabiliter Paulus ad religionem nostram fuerat conuersus, non amplius eum timēt, sed multo magis amant, & magno honore prosequūtur, tanquam eum per quem dominus multa magnifica statuerat in Ecclesia perficere Sed videamus narrationem huius historiæ. Erat cum illis Paulus intrans et exiens, hoc est, familiariter cum illis erat, req; ipsa cōfirmabat narrationem Barnabę. nam fiducia magna prædicabat Iudæis Christum, & hoc in Hierusalem, vbi prius persecutus fuerat Christianos. Nec solùm disputabat super fide Christiana cum Iudæis, sed etiam cum Græcis, viris iuxta mūdi opinionem sapientissimis, sicque disputabat, vt Iudæi timerēt, ne omnes ob Pauli sermones derelicta Iudaica religione Christianam amplecterentur. Hinc

enim

enim est, quòd Iudæi quærebant Paulū interficere, ne scilicet plures ad defectionē sollicitaret. Audientes aūt hoc reliqui Christiani, timebant ne idē cōtingeret Paulo, quod Stephano, & Ecclesia priuaretur tam diligenti ac necessario pastore: noluerunt vt Paulus diutius permaneret Hierosolymis, sed deduxerunt eum Cæsaream, & dimiserūt Tharsum, vt Saulus sic ī patria sua, scilicet maiori fructu, prędicaret Christū. Diuus Paulus hāc historiam copiosius in sequentibus referet, & dicet qua occasione Hierosolymam reliquerit, videlicet non suapte sponte, sed à Domino vt faceret admonitus. Multa hic obseruanda forent, sed nobis sufficerit pauca vtcunque annotasse. Primò hic obseruandum, quāta fiducia verbū Dei annunciandū sit, tāta videlicet, vt nihil eorum quæ ad salutē faciunt negligamus, neq; tamen nos temerè in discrimē cōijciamus, & hoc nō timore mortis, sed amore Ecclesiarū, quib9 ministerio nr̄o ꝓdesse possumus. Secūdò obseruādū, ꝙ discipuli domini, hoc est, Chr̄i fideles nō temerè admiserūt Saulū, sed prius explorātes cōditionē Pauli à Barnaba, posteà admiserunt. Nam ouiū Chr̄i est, solius Chr̄i pastoris sui vocē audire, alienū aūt fugere. Tertiò adūbratꝰ hic, quēadmodū&ī alijs locis, fatū cōcionatorū, qui sua fidelitate nihil aliud nisi odium mūdi ī hoc sęculo merenꝰ. Quartò pij magistratus est nō ꝑsequi bonos cōcionatores, sed fouere, cauere autē ne aliquando Pseudoprophetæ in plebē domini irruant, ipsamque disperdant.

Ecclesia quidem per totam Iudęā, & Galilæam, & Samariā habebat pacē, & ędificabatur ambulans in timore domini, & cōsolatione S. Spiritus replebatur.

Fidelis Deus, teste Paulo, qui nō finit nos tētari plus q̄ sustinere possumus. Et
2.Pet.2. sicut D. Petrus scribit, nouit dn̄s pios de tētatione eripe. Ecce em̄ iādiu afflicta est Ecclesia, iā multas tribulationes sustinuerūt Christiani, tēpus itaq; est, vt tandē refocillenꝰ, & in trāquillo ponantur. Ecclesia quidē, īquit Lucas, hoc est, Christianus populus ꝑ totā Iudęā, Galilæā, & Samariā habebat pacē. Qualē pacē? nō talē vt illis omnia successerint ex voto, nemóq; illis fuerit molestus, sed pacem vocat hoc, ꝙ nō tātas sustinuerunt tū persecutiones, nec sic publicè affligebantur à magistratu Iudæorū, sicut anteà. Addit Lucas: Et ędificabatur Ecclesia, ambulans in timore Domini. Hoc est, augebaꝰ numerus Christianorum, ꝓficiebantq; isti in pietate, de virtute in virtutē ambulātes, nō ignorātes tranquillitatē hanc sibi nō mundi, sed Dei beneficio cōtingere. Rursum addit Lucas: Et Ecclesia replebatur cōsolatione sancti Spiritus. Sicut anteà abundauerant afflictiones, ita & nūc abundant cōsolatiōes. Affligūtur à malo Spiritu, cōsolanꝰ rursū à bono Spiritu. Nō em̄ repellit dn̄s plebē suā, ait Psaltes, & hęreditatē suā nō derelīquet. Et ibidē, Quis Psal. 93. cōsurget, īquit, mecū aduersus malignātes? aut quis stabit mecū cōtra operātes iniquitatē? Nisi quia dominus adiuuit me, paulò minus habitasset in inferno anima mea. Et deinde, ꝙ ad hunc locū pertinet, ait, Secundū multitudinē dolorum meorū in corde meo, cōsolationes tuæ lætificauerunt animā meā &c. Huc etiā referri debet, quod Paulus in 2.Cor.1. Corinthijs dicit: Sicut abundāt passiones Christi in nobis, ita & per Christū abundat consolatio nostra. Sic enim in omnibus pijs vicaria est successio hyemis & æstatis, afflictionis & cōsolationis, turbationis & trāquillitatis, vt quo grauioribus premātur afflictionibus, eò gratiores & efficatiores consolationes sperare debeant. Sed hæc clara sunt: ad sequentia igitur transeundum.

Factum est autem ut Petrus, dum transiret uniuersos, deueniret ad Sanctos qui habitabant Lyddę. Inuenit autem ibi hominem quendam, nomine Aeneā, ab annis octo iacentem in grabato, qui erat Paralyticus.

Hactenus recensuit D. Lucas mirabilē, ac Ecclesiæ vtilem D. Pauli conuersionem: iam verò rursum incipit nobis recensere historiā D. Petri Apostolorum pricipis, qui nō immemor verborū dn̄i dicentis, Petre si diligis me, pasce oues meas, vndequaq; circūcursitabat, prędicabat

dicabat infidelibus, cõfolabatur fideles,ac miraculorum operatione Christianam religionem confirmabat. Quẽ admodum enim dux in exercitu obambulãs,inquit Chryfoftomus, cõfiderat quę pars fit coadunata,quęornata,quę fuo aductu egeat:fic Diuus Petrus nõ perpetuo manet Hierofolymis,fed vbique circumcurfitat,curam agens ne fideles relabantur ad Iudaïfmum,vel Ethnicifmum. Hoc enim Apoftolorum erat,nõ perpetuò in vno manere loco, fed ire in mundum vniuerfum & prædicare Euãngelium omni creaturæ.Igitur ad quemcunq; locum peruenerãt, eumque ad Chriftianam religionem conuerterant, ftatim ibi eligebant & præficiebant fidelibus eius loci paftorem vnum atque alterum, prout oppidi magnitudo poftulabat , & deinde proficifcebantur ad alias atque alias ciuitates. Hæc autem omnia & fingula fuo ordine defcribere, non operæprecium vifum eft Lucæ hiftoriographo noftro.Et hoc erat officium Epifcoporum noftrorum,vt adiunctis fibi bonis & doctis viris,fubinde pertrãfirent Diocefes fuas, vifitarent Ecclefias, emendanda emendarẽt, ac quæ benè fe habent confirmarent. Sed quàm peffimè in hac re ceffent, non opus eft multis referre,quum vniuerfi fideles fuper hac re non inmeritò conquerãtur. Sed ad hiftoriam.Factum eft,inquit, vt Diuus Petrus tranfeundo fic per omnes Ecclefias,deueniret ad fideles qui erant Lyddæ.Ea eft vrbs in Paleftina,nõ procul à Ioppe ciuitate littorali. Vides quomodo Lucas omnia breuiter perftringat potiùs,quàm defcribat. Quæ Petrus in hoc tranfitu apud alias ciuitates vel pagos fecerit, docuerit,ftatuerit,non refert,fed tantum quæ in Lydda oppido: nec ea omnia, fed vnicum miraculum tantum,vt nemo nõ videat multa ab Apoftolis dicta & facta, quæ in canonicis libris nõ habentur. In hac ciuitate Lydda, inuenit Diuus Petrus hominem quendam nomine Aeneam ab annis octo iacentem in grabato,qui erat Paralyticus.

Et ait illi Petrus: Aenea,fanet te Dominus Iefus Chriftus, furge & fterne tibi.Et continuo furrexit. Et uiderunt eum omnes qui habitabant Lyddæ & Saronæ, qui conuerfi funt ad Dominum.

Emittẽs Dominus Iefus difcipulos fuos, inter reliqua & hoc eos iubebat. In quamcunque ciuitatem intraueritis & fufceperit vos, manducate quæ apponuntur vobis,& curate infirmos qui in illa funt.Petrus itaque præcepti dominici non immemor, quum veniffet in domum Aeneæ (apud quem fortè hofpitari volebat) & inueniffet eum in grabato iacentem, intelligens quòd iam per octennium Paralyfi laboraffet, curat eum,fic tamen vt gloria miraculi non Petro, fed Chrifto adfcriberetur, cuius virtute Petrus miracula faciebat. Non enim dicit Petrus , Aenea ego te fano ,furge & fterne tibi, fed Dominus
Iefus te fanet.In Euangelio dum Chri- *Io.5.*
ftus vellet fanare Paralyticum, dicebat *Matth.9.*
ei : Surge,tolle grabatum tuum, & ambula.Et ftatim fanus factus eft homo ille,& fuftulit grabatum fuum, & ambulabat.Sic Chriftus non opus habet aliena auctoritate vel virtute, fed fua propria virtute reformat, quod propria virtute creauerat:Petrus verò virtute Chrifti operatur miracula, ficut & alij Chrifti Apoftoli. Quare verò iubet Petrus Aeneam fibi fternere lectum? nõ alia ratione,quam vt populus intelligat Aeneam verè & ex integro fanitatem recuperaffe. Quid verò confecutũ eft ex hoc miraculo? Omnes qui habitabant Lyddæ & Saronæ videntes hoc miraculum in Aenea perpetratum,cõuerfi funt,non ad Petrum, fed ad Do-
minum.Neque enim ideo facit Domi- *Miracula*
nus multis in locis miracula per diuos *in Diuorũ*
& electos fuos vt credamus in diuos, *Bafilicis ad*
fed vt credamus in ipfum, ac nos ipfi *quid?*
bona fpe cõcredamus: diuos verò finguli pro fua vocatione imitentur , videntes quod Deus electos fuos inhonoratos effe nunquam permifit. Abufus miraculorum eft, fi horum intuitu à Chrifto deficientes ad diuos conuertamur. Diui miniftri funt,per quos

Chriftus

Christus nobis benefacit: non sunt auctores, sed exoratores nostræ salutis. Sic igitur veneremur ministros, ne peccemus in Dominum. Sed de Diuorum pro nobis intercessione, quā nostra inuocatione ab illis ambimus, & de alijs quæ ad hoc negotium pertinent, alibi copiosiùs disputabimus.

In Ioppe autem fuit quædā discipula nomine Tabitha, quæ interpretata dicitur Dorcas. Hæc erat plena operibus bonis & eleemosynis quas faciebat.

Ioppe, sicut Vadianus scirpsit, vicus est, & quondam oppidum vicinū Diospoli, & antiquius terrarum inundatione creditum Pomponio Melæ. In hoc igit̄ oppido fuit quædam discipula, hoc est, mulier Christiana nomine Hebraico Tabitha, plena, vt inquit Lucas, bonis operibus & eleemosynis quas faciebat, hoc est, in omnibus bonis operibus sese exercebat, præcipuè verò in dādis eleemosynis: neq; enī tantū vnicū genus est benefactorū. Sunt enī bona opera quæ ad Deū ptinent, vt illū diligas, reuerearis ac colas, in eū credas & speres, ac nomē eius in vanū nō sumas, illius honorē in aliū nō transferas, & id genus reliqua, quæ prima legis tabula vel præcipiūtur vel phibentur. Sunt deinde quæ proximum cōcernunt, quē vt teipsum diligere teneris, huic inseruiendū ac benefaciendū est, & cætera quæ tibi ab illo fieri cuperes. Postremò sunt bona opera quæ pprie ad te ptinent, ad hoc aūt ptinent, vt & Deo & pximo cōmodius inseruire valeas. In hūc locū pono ieiunia, vigilias, castitatē, & cætera quibus exercent & castigant corpora nr̄a, vt ad reliqua benefacta sint habiliora. In his ergo bonis opibus vitā suā egit Tabitha illa ī Ioppe, sicq; satis declarauit se esse discipulā Dn̄i. Vos amici mei estis, inquit Chr̄s ad Apostolos suos, si feceritis quæ præcipio vobis. Neque enī ideo remittunt nobis peccata, vt posthac licētius peccem⁹, nec liberamur p Christū à Satanę iugo, vt posthac liberè quocūque volumus feramur: sed quid ait Paulus? Liberati à peccato, serui facti estis iustitiæ. Et rursum, Eratis aliquādo tenebræ, nūc aūt lux in Dn̄o. Vt filij lucis ambulate, probātes q̄ Deo beneplacitū est. Hæc igit̄ Tabitha nos admoneat eos tantum esse Christi discipulos, qui bonis operibus ex animo studēt: nam Deus vult habere populum peculiarē, vt Paulus ait, qui sit sectator bonorum operum.

Varia bonorū operum genera.

Rom. 6.

Ephe. 5.

Factum est autem in diebus illis, ut infirmata moreretur. Quam cum lauissent, posuerunt eam in cænaculo. Cum autem prope esset Lydda ab Ioppe, discipuli audientes quod Petrus esset in ea, miserunt duos uiros ad eum, rogantes, Ne pigriteris uenire usque ad nos. Exurgens autem Petrus uenit cum illis.

Tota hæc historia nihil difficultatis habet, nec illa interpretatione opus habet: nisi fortè aliquē moueat, quare siuerit Christus tam sanctā mulierē mori, quam tamē statim resuscitari voluit. Sed non opus est, vt iudicia Dei curiosius perscrutemur: suffecerit nos scire Deū semp agere omnia in ędificationē Ecclesiæ suæ. Et maius miraculum est à morte reuocari hominē, quā ab infirmitate quantūuis graui liberari. Sic in Euangelio Christus Iesus nō tantū sanauit eos qui iā agebant animā, sed etiā aliquot mortuos ad vitā reuocauit, vt doceret sibi nihil esse nō possibile. Sed breuibus nos hinc expediemus. Tabitha vtcunq; proba & honesta sit fæmina, tamē ab infirmitatib⁹ & à morte nō est libera, quia statutū est hominibus semel mori. Quod lauāt corpus mortuę mulieris, ad consuetudinem illius regionis pertinet, & adhuc apud Iudæos obseruatur. Quod mortuā ponunt in cęnaculo, fortè fit vt eam sic populo plangendā exhibeāt, aut de Petri aduentu certi (quod sequitur) à mortuis reuocādam esse non dubitent. Adde quòd Iudæi non tam inhumani fuerunt erga defunctorum corpora atq; inter Christianos quidam reperiuntur. Inuenies enim qui simulatque cognouerint patrem vel matrem, vxorem vel maritum exhalasse animam, statim lacera veste aut immundo aliquo linteolo vtcunq; inuoluunt, domoq; exportari ac statim sepeliri præcipiunt, ne scilicet redeat:

Iudæi non proiecerūt contēptim mortuorū corpora.

quo facto testamur satis & declaramus, quāti faciam⁹ eos quib⁹cū viximus. Hic fit quòd audimus aliquos iā ī cœmiterio positos reuixisse. Sed desino hanc crudelitatē nostram pluribus insectari, quāuis nō deessēt argumēta. Quis ēm ab inhonesti, & turpitudinis specie excusabit repētinè illa repenta coniugia, vbi nondū frigefacto demortui coniugis corpusculo, alter coniugū statim se alteri coniūxit? quo satis declarāt rursum se nō magnificè amasse defunctū. Sed satis fuerit hæc vel paucis attigisse. Postremo videmus hic Petri humilitatem & proximis inseruiēdi promptissimū animū, qui rogatus in Ioppē venire nihil cūctatus statim venit. Et hoc boni Pastoris officiū est, vt vocantibus cum se facilem exhibeat.

Et cum aduenisset, duxerunt illum in cœnaculum: & circumsteterunt illū omnes uiduæ flentes, & ostendentes ei tunicas & uestes, quas faciebat illis Dorcas.

Quare non rogant D. Petrū vt Tabithā rursum à mortuis reuocēt? quia putabāt nulla opus esse precatiōe apud eū, qui aliâs promptus erat proximis inseruire, & quē sciebāt multū amare Tabithā. Sic in Euangelio Sorores Lazari mittunt ad Dominū tale nunciū: Ecce, inquiūt, quē amas infirmatur. Satis ēm putabant nunciasse amāti, ꝓinde nihil apprecabātur. Sic boni Christiani non putabant multis precationib⁹ apud Petrum opus esse, qui suapte sponte paratus erat omnia facere, quæ ad Dei gloriam & proximorū salutē pertinēt. Ploratus item & lachrymæ illæ viduarū & pupillorū satis erāt ad cōmouendū Petrum, vt faceret quę in rē forēt fideliū. Adde quod fideles forsan non audebāt D. Petro præscribere quid facere deberet. Neq; ēm Apostolorū erat omnes sanare infirmos, vel omnes excitare mortuos, sicut nec Chr̄s vbiq; fecit miracula, sed Apostoli iuxta ꝙ admonebātur à Sancto spiritu, operabantur miracula. Cæterùm quòd viduæ flendo ostendūt tunicas & vestes quas ipsis fecerat Dorcas, huius beneficiorum commemoratio est & caussa, propter quam illā tam miserè deplorāt, a qua scilicet tāta beneficia acceperant. Hoc exemplum vtinam diuites huius mundi imitarentur, hoc est, vt dum adhuc viuunt, dum adhuc incolumes sunt, dum adhuc suarum diuitiarum Domini sunt, pauperibus & egenis benefacerent, vt haberent illi qui pro se mortuis Deum ac diuos interpellarent, ac pro illorum morte piè contristarentur. Sed maior pars diuitum nihil curat egenos dum viuit, sed moriturus diues, aliquando in suo testamento ordinat eleemosynulam quandam post mortem suam dari, & sic putat se magnum pietatis opus fecisse, quum iam non sit Dominus suarum rerum: & si conualiturum se sciret, nollet pauperibus de ipsius bonis vel teruntium dari. Hæc non dico quasi porrò inutile sit, quòd post mortem tuam pauperibus dari curas, sed non est par, neque æqualē vim habet, auctore Chrysostomo, ꝙ quis ipse facit, & quod ꝑ alium facit. Et, sicut D. Lu. dicebat matri suæ, hoc ego dico tibi, Non satis Deo charus est qui illi hoc dat, quo ipse perfrui non potest, sed si vis tibi esse gratum Deum, hoc illi da quo tu poteris vti. Nam quod das moriens, hoc ideo das, quia tecum ferre non præuales. Viuens ergo, & salutē tui corporis & potestatē tuarum diuitiarum habens, da pauperibus vt pro te viuo & mortuo supplicent. Hoc enim est quod Dominus in Euangelio dixit, Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Sic fecerat sibi amicos Tabitha illa de qua loquimur, quæ adhuc viuens pauperibus tunicas & vestes fecerat. Quid dicet Christus in extremo iudicio? Nudus fui, & vestistis me. Quid porrò ad illos dicet, qui nō solùm nō vestiunt nudos, sed quantum in ipsis est excoriant pauperes? Dū Tabitha illa moritꝰ, viduæ ac pupilli flent, scientes quanta beneficia ab illa acceperint, nec dubitāt, si superuixisset, eā nō viliora pręstaturā fuisse. Iam ad funus quorundam diuitum

Bona opera ante mortem facienda.

rident, ac magna lætitia perfunduntur pauperes, cogitantes quantum mali ab illis acceperint, & quid sperandũ ab illis, si superuixissent diutius: viduæ, inquam, & pupilli in commendationem Tabithæ ostentant vestes, quas eis illa dederat. Quid ostendunt iam multi pauperes? Hæc domus, inquiunt, ex sudore & sanguine pauperum constructa est. Hæc vinea rapina & fraude mihi ablata est, &c. Sed sufficerint hæc.

Eiectis autem omnibus foras, Petrus ponens genua orauit, & conuersus ad corpus dixit, Tabitha, surge. At illa aperuit oculos, & uiso Petro resedit. Dans autem illi manum, erexit eam Et cum uocasset sanctos & uiduas, assignauit eam uiuam.

Quod D. Petrus non vult in conspectu multitudinis suscitare Tabitham, exemplum Domini sui sequitur, qui cum vellet suscitare filiam Archisynagogi, eiectis reliquis omnibus tantum ad se assumpsit parentes puellæ, Petrum item, Iacobum & Ioannẽ. Quare verò vterque & Christus & Petrus hoc fecerit, non opus est vt multis discutiamus: sufficerit nobis scire, quòd Christus & huius veri Apostoli nihil præter certã rationem fecerint. Christus non minus in occulto quàm in propatulo, non minus præsens quàm absens, & infirmos curare, & mortuos suscitare valet: quur aũt hoc vel illo modo agat, ad te nihil pertinet. Sed ad Petrũ. Hic cũ omnes iussisset ex cænaculo ire vbi iacebat corpus Tabithæ emortuũ, ipse flexis genibus orauit. Quid orauit? aut quomodo orauit? Hoc Lucas non scribit, sed verisimile est, ꝙ Christum rogauerit quatenus in suam ipsius gloriã, populiq́; vtilitatem Tabithã rursum viuificare velit, nec dubitauit Petrus se exoraturũ hoc: vnde finita precatione conuertit se ad corpus Tabithę, & ait, Tabitha surge. Vide obsecro quã differẽter Petrus operet miracula. In superioribꝫ quũ vellet sanare Aneã Paralyticũ, nõ dicebat illi, Aenea surge & sterne tibi, sed Aenea, sanet te dominus Iesus: hic verò quum mortuã suscitare vult, inquit, Tabitha surge, et statim fit ꝙ imperat. Tabitha eũi aperit oculos, & viso Petro residet, dein erecta à Petro, sic viua redditur Christianis. Hic si fuissent noui Prophetę forsã icusassent Christianos, ꝙ Petrũ rogassent vt resuscitaret Tabitham. Cur nõ potius rogarũt Chrm? an benignior Petrus Chro? an potẽtior? Cur igitur derelicto fonte Chro vertũt se ad lacunas, hoc est, hoĩes? Sed nouerãt boni Christiani, Chrm etiã ꝑ suos Apostolos operari salutẽ nrãm. Atqui, aiũt illi aduersarij nri, nõ loquimur cõtra hoc ꝙ viui viuos ĩuocãt, sed ꝙ viui ad mortuos cõfugiunt. Respõdeo, nõ sunt mortui Apostoli, Martyres, Cõfessores, & virgines, quorũ ꝓ nobis intercessionem ambimus: viuũt enĩ, nõ sunt mortui. Deus enim nõ mortuorũ, sed viuorũ Dñs est. Viuũt, inquã, Diui, & meliori lõgioriq́; modo viuũt q̃ nos. Et quę viuẽtibus in pręsenti vita pollicitus est Dñs, in futura vita viuẽtibus nõ diminuit, ac benignissimis illis pollicitationibꝫ suis nihil detraxit. Amẽ amen, inquiebat Dñs ad discipulos suos, dico vobis, quęcũq; petieritis patrẽ ĩ nomine meo dabit vobis, nõ inquit, Quęcũq; petieritis vos in hac vita &c. Igit Chrs qui ad intercessionẽ Petri Tabitham à mortuis reuocauit, haud dubie adhuc ad ĩtercessionẽ Petri, & aliorũ suorũ amicorũ, Ecclesię suę nobisq́; suis cõmẽbris multa bona pręstat. Sed hac de re, vbi cõmodũ fuerit visum, iustã ĩstituemus disputationẽ: iã ad residuũ huius historię nos vertemꝫ.

Notum autem factum est per uniuersam Ioppen, & crediderunt multi in Dominum.

Hic vnicus est finis miraculorum, vt credamus & maiori fiducia speremus in Dominũ, videntes quã potẽter & libenter nobis benefaciat. Sic & Diuorũ miracula, & intercessiones nobis annũciant, nõ vt negligẽtiores nos faciãt, sed multo magis diligentiores in pietatis studio, considerantes benignitatẽ Domini, qui nobis & ꝑ semetipsũm & ꝑ alios tot ac tanta pręstat beneficia. Cęterũ intelligimus ex Catastropha huius historiæ. Ioppe ciuitatis incolas non omnes fuisse conuersos ad Christianismum,

Non contẽnit Christũ qui Diuos inuocat.

cum hic dicatur multos ob resuscitatam Tabitham in Christum credidisse. Hinc necesse fuerat vt subinde Petrus eo deueniret, prædicaret, atque miracula patraret. Vltimò vides bona opera nostra non manere occulta, etiamsi nos non ostentemus illa. Non potest ciuitas abscondi supra montem posita, inquit Christus. Et iuxta Ethnici illius sententiã, Gloria fugientem sequitur.

Factum est autem ut dies multos moraretur (Petrus) in Ioppe, apud Simonem quendam Coriarium.

Quare multos dies permanserit Diuus Petrus in Ioppe, iã diximus: quia scilicet nondum tota ciuitas ad Christum conuersa fuerat, sperabatq; Petrus se in hac ciuitate magnã messem facere posse, quod haud dubiè etiã fecit. Iã quod in domo Coriarij manet, non temerè prætereundum est. Dixerat Christus discipulis suis, dum eos ad prædicandum emitteret, In quamcumq; domum intraueritis, & receperint vos, in eadẽ manete, & nolite circumcursare de domo in domum. Hoc est, ne ex alijs ædibus in alias demigretis, quasi fastidito priori hospitio, lautiùs & instructiùs quæratis, sit vobis satis, quodcunque primum obtigerit: hoc ergo obseruat Diuus Petrus. Etsi enim ad hominem infimæ sortis, & sedentariæ artis opificem diuerterit, tamen non contemnit hospitem, non quærit magnificè instructas, & luxuriosè ornatas aulas, sed paruo contentus manet apud eum, ad quẽ primum diuerterat. Quam humilitatẽ vtinam omnes imitarentur, qui se Christi & Apostolorum successores iactitãt. Quidam excusant fastus suos vulgi & huius mundi consuetudine: Inseruiendum est, inquiunt, tempori, dandũ est aliquid consuetudini. Audimus quidem hæc, sed scimus Christum non iuxta mundi consuetudinẽ, sed iuxta veritatem iudicaturum dicta & facta nostra. Sed finiamus hanc insuauem cantilenam, & ad futurum caput accedamus.

CAPVT X.

ir autem quidam erat in Cæsarea, nomine Cornelius, Centurio cohortis quæ dicitur Italica, religiosus & timens Deum cum omni domo sua, faciens eleemosynas multas plebi, & deprecans Deum semper.

Ascẽsurus Dominus noster Iesus Christus ad patrem suum cęlestem, inter reliqua ad discipulos & Apostolos suos dicebat, Sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertiã die, & prædicari in nomine eius pænitentiam & remissionem peccatorum in omnes Gentes, incipiendo ab Hierosolyma. Et sicut idem Lucas in superioribus retulit, Christus etiã hæc verba ad Apostolos dixit, Accipietis virtutẽ superuenientis Spiritus sancti in vos, & eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa & Samaria, & vsque ad vltimum terræ. Iam itaq; prædicatũ est Hierosolymis, & necessum est Euãgelij doctrinam etiã proferri ad Gẽtes, maximè quũ illam sic respuant, & persequantur Iudæi. Nam Iudęorũ populus, sicus hactenùs auditum est, Euangeliũ neglexit, proscripsit, & edictis propositis opprimere voluit, ministros Dei sanctos & fideles indignissimè tractauit, cõuicijs proscidit, flagellauit, & occidit, multos quoq; viros bonos exturbauit in exilium. Dignissimè ergo, & meritò reiecta est Synagoga, ne haberet in regno Dei consortiũ: qua de re in sequẽtibus rursum nobis dicendum. Descripturus itaq; Lucas qua occasione Euangelij prædicatio ad Gentes peruenerit, auspicatur à nobili exemplo nobilissimi viri Cornelij, Ethnici scilicet hominis, & à republica Israëlis alieni. Describit aũt Cornelium à maioribus, officio, & pietate, vt diligenter significet quis nam & qualis fuerit ille, quẽ quasi omnibus Gentibus videt prętulisse Dominus. Audiamus itaq; cõtextũ historię,

Vir quidam

Vir quidam erat in Cæsarea (hæc erat florētissima Palestinę ciuitas,quę prius dicta est turris Stratonis) Cornelius nomine,centurio cohortis,quæ dicitur Italica.Nam cum tota Syria,in qua passim habitabant Iudæi,in potestatē Romani Imperatoris bello redacta esset, disponebantur præsidia militum in varijs locis Iudææ,vt huiusmodi obserua tione Iudæi in officio & obediētia con tinerētur,& si quid seditionis oriretur, armis illorum opprimerentur. Varias autem appellationes habebant cohortes,alia vocabatur Augusta,alia Italica, alia alio nomine.Italicæ verò cohortis centurio fuit Cornelius,homo religiosus,& timens Deum cum omni domo sua,faciens eleemosynas multas plebi, & deprecās Deum semper.Tu iam considera & expende singula. Cornelius ex genere Ethnicus est,ex officio miles est,quæ vtraque malè audiunt, præcipuè apud Iudæos,tamen illa nihil temorabantur illum à pietate. Sed dicemus paulò prolixiùs de singulis, quoniam hic locus multarū rerū nos admonet.Cornelius erat homo Ethnicus iuxta carnem, tamē quoniam cōuersabatur circa Iudæos veros veri Dei cultores,ex horum familiaritate in aliquātam cognitionem Dei venit : tantum refert quibúscum viuas. Corrumpunt bonos mores colloquia praua, inquit Paulus.Et sapiens huic concinit dicēs, Qui tangit picem,inquinabitur ab ea. Si Cornelius abstinuisset à consortio Iudæorum, permansisset forsan in sua idololatria : quoniā verò familiaritate eorum vsus est,tantum didicit ab eis,vt relictis idolis reuereretur & inuocaret cum Iudæis Deum patrem cælestem. Et verisimile est quòd ab eisdē Iudæis persuasus,etiam sperārit in Messiā,quē nondum nouerat aduenisse. Fugiamus itaque & nos prauorum hominū consortia, & vtamur eorum familiaritate, quibus pietas & innocentiæ studiū cor di est. Secundò,Cornelius erat centurio militum:verùm hoc officium nihil impediebat pietatē ipsius, quū officio suo fungebatur ad defensionem bonorum,& oppressionem malorum, atque adeò ad cauendas seditiones. Colligimus itaque aliquod esse genus militię, quod non sit omninò impium, vtpote in quo militarint summa fide viri religiosi ac timentes Deum, quales forsan Dauid,& alij pij reges habuerunt plurimos milites. Nam si magistratus officium est vt defendat bonos à malorum insolentia,necesse est vt habeant suos milites,quorum ministerio malos coërcere possint. Et Baptista rogatus à militibus quid se facere oporteret, nimirū vt saluari possent,non iubet eos arma deponere,sed ait,Ne cui vim inferatis, neque quaslibet obscues caussas quempiam opprimatis,sed contenti estote stipendijs vestris. Valeant igitur,aut potiùs resipiscant Anabaptistæ,qui putāt militare,vel arma ferre per se & simpliciter esse impium,& Christiano homine indignum. Neque enim legimus centurionem hunc increpatū propter suum officium, sicut nec illum centurionem in Euangelio,cuius fidē à Christo magnificè prædicatā legimus. Hæc igitur diximus ad confutandum Anabaptistarum hypocrisim, non ad confirmandum vel excusandum militum nostrorum malitiam, qui quouis Care viliores principum sectantur stipendia, nullo belli neque iure, neque iniuria commoti,sed tantùm turpi cupiditate illecti. Ad hos enim pertinet maledictio illa Domini Deuterono. cap. 27. Maledictus qui accipit munera, vt percutiat animam sanguinis innocentis,& dicet omnis populus, Amen. Egregij scilicet milites sunt,qui ꝑ æstatē bella sequūtur,vt per totam hyemem mendicare cogantur. Pudet enim eos post semel acceptam in manus hastam,rursum vel fodere vel suere. Sed sinamus bestias illas suis Imperatoribus & Ducibus,& loquamur de optimo milite nostro Cornelio. Hic dum militandū est militat,nec reliqua pietatis officia detrectat. Talem da mihi militem, & nullo pacto accusauerim militiam. Cornelius mi-

lius miles est, sed etiã religiosus, & sic religiosus, vt etiam habuerit familiam totam piã ac religiosam. Hoc enim est officium nõ patris familias solũ, vt curet quo habeat familiam piam, sed etiam Magistratus, vt diligenter enitatur habere subditos honestos. Nec sufficit vt pater familias & Magistratus priuatam tantum pietatem præstent, nisi & publicam sectentur, & ea quæ sunt officij sui diligẽter & fideliter exequantur. Nã alia præcipiuntur simpliciter homini Christiano, & alia Chriano Regi ac Principi. Sed non est locus hic ea prolixiùs tractare. Addit Diuus Lucas alia pietatis exempla, quibus claruit Cornelius. Faciebat multas eleemosynas plebi, inquit, & semper deprecabatur Deum, nimirum pro augmento fidei & charitatis. Quàm porrò dissimilis fuit hic centurio, non dicam nostratibus militibus, sed etiam ciuibus. Ille enim de suis bonis multas eleemosynas largitus est: hi & alienas opes violentia rapiunt, & imposturis opes suas augent. Ille semper publicas orationes frequentabat: hi in anno vix semel ingrediuntur Ecclesiã. Sed reuertamur tandẽ ad historiã.

Is vidit in visu manifestè, quasi hora diei nona Angelum Dei introeuntem ad se, & dicentem sibi, Corneli. At ille intuens eum, timore correptus dixit, Quis es Domine? Dixit autem illi: Orationes tuæ, & eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriã in conspectu Dei.

Solet se Dominus multis varijsq; medijs manifestare electis suis, quos ab æterno prædestinauit. Magos indicio nouæ & insolitæ stellæ ad præsepium Iesu Christi vocauit. Paulo ipse dominus Iesus apparuit, sicut paulò suprà audictũ est. Ananias per visum admonetur baptizare Saulum, & hic etiam per visum admonetur obtemperare Ananię. Sic hoc loci dum ad pleniorem agnitionem Dei perducendus est Cornelius, Angelus ad eum mittitur, & hoc non noctu, nec in somnis, sed interdiu Cornelio vigilante, & quod credibile est, orante hora diei nona (hæc in hoc Septembri cadit in horam tertiam, hoc est, in horam vespertinis precibus dedicatam) Et videtur hora hæc nona etiam Iudæorum precationibus consecrata fuisse, quum in superioribus audiuimus, Petrũ & Ioannem Apostolos in templum conscendisse ad horam orationis nonam: vbi etiam admonuimus, Iudęos habuisse statutas & certas orandi horas. Quum igitur sic oraret Cornelius, vidit manifestè angelum Dei introeuntem ad se, & dicentem sibi, Corneli. At ille intuens eum, timore correptus dixit, Quis es Domine? Dominum vocat, videns hospitem hũc maius quid vulgari homine esse: verùm angelus non dicit quis sit, sed potiùs quare venerit. Orationes, inquit, tuæ & eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei, ac si diceret: Orationes tuæ & eleemosynæ tuæ in caussa sunt cur ad te venerim. nã Deus illarũ non est oblitus, hoc est, nõ vult illas sinere irremuneratas. Quid hoc est, inquit quispiã? an gentiũ opera etiam exaudiũtur, & sunt grata ante Deum? Vbi ergo illud Pauli, Quidquid non est ex fide, peccatũ. Et illud, Quomodo inuocabũt in quẽ nõ crediderũt? Et iterum, Nemo dicit Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto. Hæc videntur certò innuere, Gentilium bona opera in conspectu Dei nequaquã bona esse, multo minus meritoria. Et Diuus August. lib. 12. de Trinitate, cap. 7. dicit: Opera misericordię nihil ꝓsunt, siue Paganis, siue Iudęis qui Chr̃o nõ credũt, siue quibuscunq; Hęreticis vel Schismaticis, vbi fides & dilectio, & sobria sanctificatio non inuenitur. Et in Præfatiõe in Psalm. 31. scribit inter alia: Multi gloriant̃ de operib9, & ĩuenis multos paganos ꝓpterea nolle fieri Chr̃ianos, quia quasi sufficiũt sibi bona de vita sua. Benè viuere opus est, ait, quid mihi præcepturus est Christus, vt benè viuã? Iam benè viuo, quid mihi necessarius est Christus? Nullum homicidiũ, nullũ furtum, nullam rapinam facio, res alienas non cõcupisco, nullo adulterio cõtaminor. Nã inueniat ĩ vita mea aliquid

An Gentiũ siue infidelium opera exaudiantur.

quod

quod reprehendatur,& qui reprehenderit faciat Christianum. Et dein addit Augustinus: Ipsa opera quæ dicuntur ante fidem, quamuis videanẽ hominibus laudabilia, inania sunt, & ita mihi videntur esse, vt magnæ vires, & cursus celerrimus præter viã. Nemo ergo computet bona opera sua ante fidem: vbi fides non erat, bonum opus non erat. Bonum enim opus facit intentio, intentionem fides dirigit &c. Quid igitur, ô mihi charissimi, dicemus de operibus Cornelij nostri? quæ sic placuerunt domino, vt propter illa ad ipsum miserit angelum, qui referret opera illa placere Deo. Respondemus opera Cornelij ideo placuisse Deo, quia credidit in Deum, etsi non certò nouerat Christum esse Iesum Nazarenum: vnde, sicut D. Augustinus dicit, sine aliqua fide neque orabat, neq; eleemosynas donabat. Nã quomodo inuocabat, in quẽ non crediderat? Sed si posset sine fide Christi esse saluus, non ad eum ædificandum mitteretur architectus Petrus. Ergo opera Cornelij propter fidem ipsius (de qua suprà diximus) Deo erant grata, vt iam non fuerint opera increduli pagani, sed fidelis filij Abrahæ, & veri iuxta Spiritum, Israëlitæ. Neque enim Deum inuocasset, nisi illum largitorem veniæ misericorditer remittentem peccata, ex fide quadam imperfecta, quam Deus in illo plantauerat, credidisset: quamuis adhuc quidem ignorans Christum Mariæ filium tunc mortuum, esse filium Dei vnigenitum remittentem peccata. Iam Deus, qui semẽ hoc fidei exiguũ plãtauerat in corde Cornelij quod tantos fructus ꝓtulit, noluit extingui, sed potiùs incremẽtũ sumere, & voluit Corneliũ ꝑ cognitionẽ patris cęlestis etiã ad cognitionẽ filij perducere: vnde sequitur in contextu.

De prædestina. Sancto. lib. 1. cap. 7.

Grego. Hom. 19. in Ezechie.

Et nunc mitte in Ioppen viros, & accerse Simonem quendam, qui cognominatur Petrus: hic hospitatur apud Simonem quendam coriarium, cuius domus est iuxta mare, hic dicet tibi quid te oporteat facere.

Vide quanta diligentia instruat Angelus Corneliũ, quomodo omnia ordinè & significanter exponat. Primò indicat ciuitatẽ, deinde nomẽ & cognomẽ eius quem vocare debet. Tertiò dicit apud quẽ & in quo loco ciuitatis hospitetur Petrus, Hic, iquit, dicet tibi quid te oporteat facere. Quare nõ docet Angelus Cornelium ea, quæ ipsi adhuc deerant, vt non sit necesse Petrum ad Cornelium vocari? Poterat quidem Angelus perfectè instruere Cornelium, sed aliter visum est Deo, nec sine certo consilio. Multum enim hæc faciunt ad confirmandum ministerium verbi. Poterat enim quis dicere, Non opus est vt multa ab hominibus scisciter de eis rebus, quæ ad religionem pertinent. Si Deus me amat, habet angelos quos facilè ad me mittet, vt me commodè instruãt. Atqui hoc exẽplo docet Christus, angelorũ ministeriũ, vel aliquã aliã supernaturalẽ reuelationẽ nõ exspectandã, vbi ministeriũ verbi veritatis ab hominibus tibi cõtingere poterit. Poterat quidẽ Chrs per semetipsum etiã plenius instruere & baptizare Paulum, sed maluit eum mittere ad Ananiã. Sed hac de re in superioribus etiã diximus.

Et cum discessisset Angelus qui loquebatur illi, uocauit duos domesticos suos, & militem metuentem Dominum, ex his qui illi parebant. Quibus cum narrasset omnia, misit illos in Ioppen.

Magnã hic videmus fidẽ in Cornelio homine nõ Iudæo, sed Gentili. Nõ em̃ dubitat de nũcio, nec respõsat angelo, nec cõtemnit Petrum in domo coriarij habitantẽ. Alius quispiam forsan dixisset, Si dominus te misit ad me vt mihi talia significes, quare non me de omnibus rebus ex integro instruis? quid necesse est vocare hominẽ, vbi prẽstò est angelus? Et quis potest ille homo esse, qui non in aulis principum, sed in domo simplicis ac plebei coriarij hospitatur? Et si omnino necesse est vt ab illo instruar, cur non eum tu ad me destinas? forsan etiam à me vocatus non veniet. Sed quid opus est vt alia ab illo audiam, quum tu iam

dicas opera mea, orationes & eleemosynas meas placere Deo? Nihil tale vel cogitat vel loquitur Cornelius, sed simpliciter obsequitur mandato diuino, & vocat duos ex famulitio suo, militem item metuentem Dominum, ex his qui illi parebant, & assistebant, cumque eis narrasset omnia, misit eos in Ioppen. Ex his & humilitatem & prudentiam Cornelij discimus. Magicę siquidē humilitatis argumētum est, quòd omnia, quæ ab Angelo audierat, famulis aperit, antequā eos ad Petrum mittit. Hoc enim rarò faciunt Domini, qui malunt consilia sua esse secreta, quàm aperta: Cornelius verò, vt famulos suos in pietate cōfirmaret, omnia eis aperuit, quæ ab angelo audiuerat. Iam prudentiæ est quòd Cornelius non obuium quēque ad Petrum mittit, sed optimum ex eis quos habebat. Nam non parùm retulerit quid cui delegemus officij, aut quos mittamus in re quauis nuncios. Vtinam famulos & seruos nostros ad talia negotia libenter destinaremus.

Postera autem die iter illis facientibus, & appropinquantibus ciuitati, ascendit Petrus in superiora, ut oraret, circa horam sextam. Et cum esuriret, uoluit gustare.

Quoniam hæc aperta sunt, non explicatione, sed imitatione opus habent. Primò igitur hic discimus, qualis debeat esse obedientia famulorum erga Dominos & Patresfamiliās suos, nimirum vt non curiosè inquirant in iussa Dominorum suorum, sed potiùs iussis illorum diligenter & sedulo obediant. Qnid aiebat cēturio ille Euangelicus ad Dominum Iesum? Nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, & dico huic vade, & vadit: & alio veni, & venit, & seruo meo, fac hoc, & facit. Sic & tales seruos haud dubiè etiam habuit Cornelius, quales vtinam & nostri essent: sed heu dolor, eò iam creuit hominum malitia, vt meritò se felicem putare debeat, cui fidelis contigit familia. Caussæ eius mali forsan multæ sunt, sed ego existimo præcipuam esse, quòd Patres familiās

Matth. 8.

non curāt, qualiter à familia sua seruiatur Deo nostro: ideo & hic non curat quomodo seruiatur illis, sicq; fit vt peccatum ipsum etiam pœna peccati fiat. Serui, inquit Paulus, obedire dominis carnalibus cum timore & tremore in simplicitate cordis vestri sicut Christo, non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, sed vt serui Christi facientes voluntatem Dei ex animo: cū bona voluntate seruientes sicut Domino & non hominibus, scientes quoniam vnusquisque quodcunque fecerit bonum, hoc recipiet à Domino, siue seruus, siue liber. Sed hæc hactenùs propter ministros Cornelij dicta sunt: iam quid de S. Petro dicemus? Hic, Luca referente, circa horam diei sextam ascendit in superiora domus vt oraret. Iam semel atq; iterum diximus, Iudæos habuisse certas & statas orādi horas, quas siue publicè, siue priuatim obseruabāt: quòd si non vacabat eis templum ingredi, vel domi orabant. Sic in præcedentibus audiuimus Petrum & Ioannem ad horam orationis nonā in templum cōscendere, Domus mea domus orationis vocabitur, inquit Dominus per Prophetam: iam verò ascendit Petrus in cænaculum orandi gratia, quoniam Christus dixerat, Tu cum oraueris, intra in cubiculum tuum &cæ. Sic Christus aliquando in templo, aliquando in montibus & desertis locis orat. Nihil enim retulerit vbicunque oraueris, modo Patrem in spiritu & veritate inuocare non cesses. In templo orandum est, orandum est & priuatim, hoc propter te, illud propter te & proximum tuum. Oratio quietem & silentium amat, turbam & tumultum fugit. Iam ad Petrum reuertamur, de quo rursum Lucas dicit. Et cum esuriret, voluit gustare. Obseruandū hîc quòd Petrus ante orationem nihil gustauit, sed ieiunus orauit. Vulgo dicit, Plenus vēter, non orat libenter. Et scripturæ non rarò coniungunt orationi ieiuniū: vnde non possunt excusari, qui diem non orando, sed helluādo incipiūt. Obseruādum &

Ephe. 6.

dum & hic, quam temperanter vixerit Diuus Petrus, qui non solitus fuit aliquid comedere, nisi prius esuriret: sicq; comedit ac tam parcè, vt Lucas eum non comedisse, sed tantum gustasse scripserit. De huius verò sęculi hominibus potest dici, quod de talibus alibi Diuus Hieronymus, Edunt vt vomant, vomunt vt edant. Sed finiamus hæc ventris animalia, & Epicuri degrege porcos, & ad historiam Petri accedamus.

Parantibus autem illis, cecidit super eum mentis excessus, & uidit cælum apertum, & descendens uas quoddam uelut linteum magnum quatuor initijs submitti de cælo in terram, in quo erant omnia quadrupedia & serpentia terræ, & uolatilia celi. Et facta est uox ad eum, Surge Petre, occide & manduca.

Varia ac multiplicia visionum genera in scripturis inueniri, adnotauit Diuus Augustinus in multis libris, præcipuè verò de Genesi ad literā lib. 12. cap. 11. Et contra adimantum capite 28. & in Dialago ad Orosiū, Quęstio: sexagesima tertia, vbi si quis copiosiora quęrit; inueniet: nos enim maluimus hic vtilia, quam curiosa dicere. Nouimus Deum non vno tantùm modo cum suis agere. Paulo apparet Christus: Ananiæ alia visio. Cornelium alloquitur angelus: Petro iam aliud offertur. Hic enim extra se raptus, & imaginaria visione vidit cælum apertum, & abominádas ac immūdas quasdam bestias ad se demitti, & præcipuè illas bestias, quas lex Mosis comedere prohibuerat. Adijcit autem qui offerebat, Surge Petre, occide & manduca. Non erant verè tam immunda animalia, immò nihil corporale erat, sed videbatur Petro tale quid esse. Sic multa nobis vidétur hoc vel illud esse, cum nihil sit: nos vero sic esse, nobis imaginamur. Sic alibi in visione ad
Ezech. 4. Ezechielem dicitur. Sume tibi frumentum, & hordeum, & fabam, & lentem & milium, & viciam, & mittes ea in vas vnum, & facies tibi panes numero dierum, quibus dormies super latus tuum: trecentis & nonaginta diebus comedes illud. Et quasi subcinericium hordeaceum comedes illud, & stercore, quę egreditur de homine, operies illud &c. His voluit Dominus Prophetæ depingere futuram populi Iudęorum famē. Quid porrò ad hæc Propheta? Ah, ah, domine, inquit. Ecce anima mea nō est polluta, & morticinum & laceratū à bestijs non comedi ab infantia mea vsq; nunc, & non est ingressa in os meū omnis caro immunda. Quid porrò Petrus ad sibi oblatas epulas?

Ait autem Petrus, Absit domine: quia nunquam manducaui omne commune, & immundum. Et uox iterū secundo ad eum, Quod Deus purificauit, tu commune ne dixeris: hoc autem factum est per ter. Et statim receptum est uas in cælum.

Cibi communes & immundi dicebantur omnes illi cibi, quibus reliqui populi vescebantur: Iudæis verò vesci religio erat. Qui verò vel quales cibi Iudæis erāt prohibiti, ex Leui. 11. & Deu. 14. poteris discere. Lex enim præcipit Iudęis, ne immundis cibis vescantur: & hanc legem affirmat Petrus se nunquā violasse. Quod autem de ratione immundorum ciborum sentiebat, hoc etiam sentiebat de recipiendis Gētibus in communionem Euangelij. Quemadmodum enim æstimabat non esse fas Iudęo, vesci cibis in lege prohibitis: ita putabat Gentes non esse in consortium Euangelij admittendas, nisi prius abnegata gentilitate circumciderētur, & Mosen profiterentur. Opinabantur enim etiam ipsi Apostoli, solos Iudæos aut circumcisos esse populum Domini. Adhuc memori mente retinebāt illud Christi, non esse æquum vt panis filiorum proijciatur canibus. Et illud, Non veni nisi ad oues quæ perierūt domus Matth. 15.
Israël. Et illud, quod propius ad rem facit, In viam gentium ne abieritis, & ci- Matth. 10.
uitates Samaritanorum ne intraueritis. Quod verò Christus dixerat, Euntes in
mundum vniuersum, prædicate Euan- Marc. 16.
gelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit (de circumcisione nihil hic dicitur) saluus erit: hæc, inquam, nō succurrebant Apostolis, quoniam nō libēter audiebāt, videbaturq;

cis res indignissima, hominem Iudæū & circumcisum nihil priuilegij habere prę homine incircūciso, gentili, & Idololatra. Sic enim subinde solemus Scripturarum sententias secūdum prauos nostros affectus torquere. Sed ad rem propius. Quum videret itaque Diuus Petrus tot immundas & in lege prohibitas bestias, & audiret eas esse in cibū mactandas, neque intelligeret quid hoc spectrum portenderet, sed potius putabat se rectè & videre & audire: inquit, Absit Domine, nequaquam occidam tales bestias, videlicet in lege prohibitas Quare? quia nunquam manducaui omne commune aut immundum, hoc est, hactenùs nunquam comedi ex hoc animalium genere, quæ nobis Moses prohibuit ad esum occidenda & mactāda.

Obser. Notanda est hæc Petri excusatio. Certè qui scripturas veteris Testamēti aliquā do vel audierunt vel legerunt, facilè intelligunt, quam diligenter veteres Iudæi legem de discrimine siue delectu ciborum obseruauerint. Quidam enim maluerunt vitam suam in mortē tradere, quàm pauxillum porcinæ carnis gustare. Nota est historia de Matre & septem

2. Mach. 6. filijs Machabęis. Et Eleazarus primas scribarum coactus carnes comedere porcinas, & rogatus recusans, exemplū prębuit iunioribus obseruantiæ legis. Nō enī ætate nostra dignū est, inquit, fingere vt multi adolescētiū arbitrātes Eleazarū nonagita annorū trāsisse ad vitā alienigenarū, & ipsi propter meā simulationem, & propter modicum corruptibilis vitæ tempus decipiantur, atq; per hoc maculam & execrationem meæ senectuti conquiram. Nam etsi in pręsenti tempore supplicijs hominum eripiar, sed manum omnipotētis nec viuus nec defunctus effugiam. Audis quàm tenaces fuerint Iudæi legis illius de discrimine ciborum obseruando: nec legimus Dominum nostrum Iesum Christum aliquid contra eiusmodi legē dixisse, vt quæ per se nihil mali habebat,

Math. 15. & ad sobrietatem & temperantiam victus non parum faciebat. Quod enim Christus apud Matthęum dicit, omne quod in os intrat non coinquinare hominem, contra ciborum delectum minime dictum est: nam de hoc nulla habebatur quæstio. Neque enim in Euangelio legimus contra Apostolos accusationem super delectu ciborum à Pharisæis intentatam, sed quòd Apostoli subinde illotis manibus manducassent. Et quomodo nō obseruarunt Apostoli delectum ciborum, quum princeps Apostolorum Petrus hic dicat, Nunquā manducaui omne commune aut immundum? Neque dicere poteris Petrū non audisse verba Christi, quum ipse horū caussa fuerit. Sed hac de re ī capite 15, si Dominus dederit, iustam instituemus disputationem. Porro cum Petrus renueret mactare & comedere cibos in lege vetitos, fertur ad eum vox secundo in hæc verba: Quod Deus purificauit, tu commune ne dixeris. Si hæc Domini verba interpretari voluerimus iuxta quod intellexerat Petrus, talis erit sensus: Quæ Dominus licita ponit, hæc homini non licebit illicita ponere. Dominus siquidem Deus supra legem est, habet de illa dispensare, in sua potestate est leges & figere & refigere. Proinde quidquid certo Domini iussu fecerimus non iniustè fecerimus. In lege dicitur, Nō fornicaberis: at rursum Oseæ Prophetæ dicitur, Vade, sume tibi vxorem fornicationum, quia fornicās fornicabitur terra Domino. Et plerique putant secundū Domini iussum Prophetam accepisse scortum, sed alij melius forsan sentiunt, qui non rem gestam esse dicunt, sed tantùm imaginariam, quemadmodum multa alia sunt eiusmodi in Prophetis, quæ quidē prima specie imaginem rei gestæ habent, reuerà autem nihil nisi visiones sunt alia atque alia significātes. Sicuti etiam Esa. 20. de Propheta ipso dicitur, quòd per triennium nudus & discalciatus incesserit. Deinde in Ezechiele multas huiusmodi Prophetias habemus, quemadmodum illa est, quod nouendecim dies dormierit in vno latere. Verū hoc

Osea 1.

Augustinus contra Faustum lib. 22. cap. 80.

non re

non re ipsa, sed sic videbatur Prophetę in visione, quasi hoc sic eueniret. Quãuis si Osee verè duxisset scortũ iuxta domini verbũ, nõ propterea peccasset, quia non fecisset malo affectu, nec vt contra legem ageret, sed quia obediuisset Deo præcipienti. Ita nec Israël de furto in Ægipto accusatur, neque Abraham de homicidio, quia omnes hi non contra legem, sed iuxta legem faciunt. Nihil enim nisi quòd Dominus iubet instituũt, nõ proprijs cupiditatibus siue prauis affectibus indulgentes, sed Dei volũtati & iussui obtemperantes. Rectè
Contra Faustum lib. 22. cap. 61. ergo & pulchrè dicit alibi D. August. diuinis imperijs cedendum ob temperando esse, nõ resistendum di'putãdo. Sic etiam loquimur de Diuo Petro, qui nõ debebat abominari animalia illa licet in lege vetita, postquam Dñs mãdat illa in cibum sumere. Possum tamen hoc Petri exemplo cõmodè vti,
Nota. & illum vtcunque excusare. Certò nouerat Petrus Dei esse præcepta, quæ per Mosen Iudæis fuerant præscripta, ideoque non facilè adduci potuit vt contra illa quid tẽtaret. De visione autem illa dicimus, quòd Petrus non immeritò dubitauit de illa voce, quæ videbatur aliquid cõtra legem Dei pręcipere. Et solet subinde Satanas se in ministrum legis & angelum lucis transfigurare. Diligenter igitur dispiciendum est, ne hostis Dei sub imagine boni angeli, nobis aliquid præscribat contra voluntatem Dei. Hæc mihi dicta sunt cõtra Enthusiastas illos, qui nusquam non suas reuelationes, spiritus suos & apocalypses, immò somnia sua iactare solent. Certè Petrus non facilè acquieuit visioni, retardatus videlicet præcepto legis de delectu ciborum obseruãdo, sed etiã ter admonitus, nõ intellexit quidnam hoc mandatum sibi vellet (nam non intelligebat, per hæc alia quędam significari): quoniã verò nõ frustrà talis visio D. Petro ostensa fuerat, necessariò eius interpretationẽ intelligere debuit. Nõ aũt verbo hoc intellexit, sed ipso facto, sicut statim audiemus. Nam sequitur.

Et dum intra se hæsitaret Petrus, quidnam esset visio quam vidisset, ecce viri qui missi erãt à Cornelio inquirentes domum Simonis, adstiterunt ad ianuam. Et cum vocassent interrogabant, si Simõ qui cognomi tabatur Petrus, illic haberet hospitium.

Diximus in præmissis, D. Petrum non statim ab initio intellexisse visionem illam non esse rem corporalem, seq́; verè has bestias non debere mactare & comedere, sed putasse rem verè se sic habere quomodo videbatur: verùm, quum vas illud rursum in cælum esset assumptũ, & ipse rursum ad se redisset, intellexit visionẽ esse, quales olim multas habuerunt Prophetæ. Iam non statim intelligũtur visiones ab ijs, qui eas vident: vnde & Petrus hæsitat, remq́ue ipsam mente voluitatq; reuoluit, ignorans & tamen scire cupiens, quidnam sibi vellet hæc visio, cuius rei ipsum admoneret, bonine aliquid, an mali portenderet. Deus itaque nolens bonum Apostolum diutius perturbari animo, statim ad eum mittit, per quos intelligat visionis interpretationem. Ecce enim famuli Centurionis adsunt, pulsant fores, sciscitantur de Petro, quem audierant apud Simonem coriarium hospitari. Hæc nihil difficultatis habẽt, ostendunt tamẽ quam feliciter omnia cedant eis, qui omnia facta sua iuxta Domini mandatum instituere solent. Non omnia vno eodemq́ue tempore reuelat Deus suis amicis, nec delectatur operari miracula, vbi suppetunt humana auxilia. Petro satis tempestiuè aperitur visionis argumentum, non quidẽ per angelũ, sed per homines Ethnicos, non quidem verbo, sed ipso facto. Quisquis igitur ex animo cupit voluntatem Dei nõ tantum scire, sed & opere perficere, ille statim inueniet doctorem. Manus Domini non est abbreuiata. Iam famuli illi non exspectant, donec prodigio aliquo illis ostendatur domus in qua hospitatur Petrus (sicut olim stella demonstrãrat Magis Christi præsepium) sed sua industria quærunt, donec quæsitum inueniant. Sequitur.

Petro

Manifestis Dei praecep tis parendum etiam mysteria Dei intelligemus.

Petro autem cogitante de uisione, dixit Spiritus ei, Ecce uiri tres quærunt te. Surge itaq;, & descende, & uade cum eo, nihil dubitans quia ego misi illos.

Non solet Dominus amicos suos ab omni perturbatione immunes facere, sed solet eos in tempore oportuno con solari. Qui non est tentatus, ait Scriptu ra, quid scit? Et D. Paulus ad Corīthios scribens ait, Fidelis Deus est qui nō patietur vos tētari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere. Non dicit Deum nō passurum vt aliquo modo tētemur, sed ne grauius tētemur quam sustinere valeamus. Et D. Petrus cuius hic negotiū tractamus scribit, Nouit pios Deus de tentatione eripere. Magis enim agnoscimus beneficiū Dei, quādo nos è tribulationibus liberat, quàm quādo à tribulationibus nos præseruat. Hoc enim fortunæ, illud verò Domino acceptum ferre solemus. Sic in superioribus primò incussit terrorem Ananiæ, dum iubet eum ire ad Saulum: deinde autem consolatur, quum dicit Saulum non amplius esse persecutorē Ecclesię, sed huius fore propugnatorem. Alibi permittit iustum Iosephum Deiparæ virginis coniugem miserè ob tumidū virginis vterum turbari: deindè verò angelū mittit, qui mysterium aperiat. Pari modo patitur Petrum hic aliquādiu hæsitare: deinde verò rem aperit, sed omnino modo mirabili. Petro eīn cogitante quidnam sibi hæc mirabilis visio vellet, dixit ei Spiritus, Ecce viri tres quęrunt te. Surge itaque, et descēde, & vade cum eis, nihil dubitās quia ego misi eos. Tres viri erāt illi, qui missi venerant à Cornelio. Quare porrò nō aperitur Petro hoc mysterium ab angelo, vt cogatur hæc discere ab ethnicis? Potuisset angelus Petro dicere, Visio hæc quam iam vidisti nihil aliud designat, quàm etiam gentiles ad consortiū regni cęlorū pertinere (iam eīn satis indultum est Iudæis, docendæ sunt etiā gentes, quæ citius submittēt colla sua iugo Christi, quam Iudæi): sed noluit Spiritus Domini, siue angelus hāc rem tam clarè significare, vt magis probaretur Petri fides. Obseruandum autē quomodo Scriptura hic sibi consonet. In superioribus auditum est Corneliū ab angelo iussum, vt mitteret nuncios post Petrum: hic verò Spiritus dicit se misisse illos. Nam Angeli quod faciūt, iussu Domini faciunt. Sed ad sequētia.

Eccl. 34.

1 Cor. 10.

2 Pet. 2.

Descendens autem Petrus ad uiros dixit. Ecce, ego sum quem quæritis, quæ caussa est propter quam uenistis?

Ex his vides quòd Spiritus sanctus Petrum non perfectè de omni hoc negotio instruxerit: nec necesse fuerat. Quę enim ab hominibus cognoscere possumus, sicut suprà diximus, quid necessum fuerit diuinitùs quærere? Petrus iubetur descendere, hoc facit & alloquitur bonos viros, rogatq; ad quid venerint, quid velint. Quòd verò Petrus sic pręter opinionem statim venit, apertisq; verbis testatur se scire quem illi quęrūt, videlicet ipsum Petrum, ad confirmationem fidei illorum pertinet. Ex his enim boni viri conijcere potuerūt, Petrum maius quid esse, quàm fortè multis videbatur. Ecce, inquit Petrus, non opus est vt longius eatis, ego sum quē quęritis. Scio quod propter me huc veneritis, sed quid à me velitis hoc quoniam ignoro, à vobis quæro. Quæ est igitur caussa propter quam huc venistis ad me?

Qui dixerunt. Cornelius Centurio, uir iustus & timēs Deum, & testimonium habens ab uniuersa Gente Iudæorum, responsum accepit ab angelo sancto accersire te in domum suam, & audire uerba ex te. Introducens ergo eos, recepit hospitio.

Audi obsecro quàm diligenter omnia enumerent: nos singula non negligenter exponere curabimus. Primò itaque hic obserua, quanto studio famuli Cornelij dominū suum Petro cōmendent. Vocant eum virum iustum ac timentē Deum. Et vt commēdatior fiat Petro, addunt illum, Corneliū videlicet, etiā bonum habere testimonium ab vniuersa Gente Iudæorum: hoc est, non solùm laudari à suæ gentis hominibus, nimirum Ethnicis, sed etiam à Iudęis. Deinde addūt Corneliū hunc nihil temerè, nihil

Hæc etiam excusant Cornelium, quod ad Petrum ipse non ierit.

nihil suopte cõsilio facere hoc in negotio, sed sic iussũ nõ ab hoie aliquo, sed quod maius est, ab angelo sancto, hoc autem faciebat ad pleniorẽ instructionem Petri. Hic enim audiens angelũ à Deo cẽturioni missũ, facile apud se iudicare potuit ab homine non esse contemnendos, quos Deus angelorum ministerio non dedignatur. Postremò nũciant centurionis famuli, ipsum cupere audire doctrinã Petri. Hæc igitur tam multa atq; præclara cũ audisset de Cornelio Petrus, non dubitauit illius famulos hospitio suscipere, & familiariter illis cõuiuere. Ex his ergo aliquot doctrinas sumere licebit. Bonorũ famulorum est dños & magistratum suum reuereri, ac magnificè & honestè de eis loqui, sicut hic in famulis Cornelij egregiũ habent exemplum. Porrò ne mentiantur in hoc famuli, oportet dños honestè viuere, & ab omni mali specie sibi cauere. Maxima verò laus est, si de te dici potest veraciter quòd sis iustus, timeas Deũ, & de omnibus benè mereri studeas. Postremò habes hic exẽplũ charitatis, humanitatis, & hospitalitatis in Petro, qui viros ad se missos hospitio suscipit. Et monentur hic exemplo Petri, qui huiꝰ vocãtur successores, vt sint humani & hospitales: id quod etiam Apostolus requirit in episcopo. 1. Tim. 3. Accedit his quod veteres Papæ & episcopi plurimùm cõmendati fuerunt, ꝙ multa ædificauerit hospitalia, multosq; aluerunt pauperes. Qui igitur iã diuersum instituunt, videãt quam rationem reddituri sint Deo iusto iudici. Sed ad contextum.

Sequenti ergo die surgens, profectus est cum illis: & quidam ex fratribus ab Ioppe comitati sunt eum. Altera autem die introiuit Cæsaream. Cornelius verò exspectabat illos, cõuocatis cognatis suis & necessarijs amicis.

Benè prius beneuolum se eis exhibet, vtpote ex itinere defatigatis, & familiares sibi reddit, & tum tandẽ cũ eis Cæsaream proficiscitur. Angelus enim iusserat Petrum cum ministris Cornelij ire Cæsaream. Nec potest à recta via declinare, qui sancti angeli monitu viam ingrediuntur: nec rarum est, quod angeli pios homines comitari dicuntur. Hinc Abraham missurus seruum suum in Mesopotamiam, vt Isaaco prouideret de vxore, inter reliqua dicebat, Dominus Deus cæli & terræ mittet angelum suũ corã te. Et in Exodo nõ semel tantum legimus angelum domini præcessisse castra Israelitarũ. Sic etiam Tobias emissurus filium suum in regionẽ Medorum, inter cæteras precationes & hæc precabatur inquiens, Benè ambuletis, & sit Deus in itinere vestro, & angelus eius comitetur vobiscum. Alibi in Euãgelio admonetur etiã Ioseph domini nostri tutor quo eat & quo redire debeat. Sic & in hoc loco Petrus, ceu diximus, ab angelo audit, quo sibi eundum, nimirum in Cæsaream ad Cornelium. Cæterùm Ioppenses Christiani comitantur Petrum, fortè sic ordinante domino, vt testes essent eorum quæ gesturus erat Petrus: item vt inseruirent Petro, cuius verbis sic afficiebantur, vt non libenter ab ipso diuellerentur. Piorum enim hominum est libenter adesse, vbi res piæ cum fructu geruntur. Quod autem Cornelius affines cognatos & familiares suos vocat, ideo factum arbitramur, vt & ipsi magis in fide instruerentur, eiusdemque salutis cum Cornelio fierent participes. Sicut enim impij gaudent multitudine impiorum: ita & pij ex animo & iustè lætantur, vbi viderint populum dñi augeri ac incrementa sumere. Iam verò Cornelius de oraculo nihil diffidens, & auidus salutis exspectat reditum suorum, ac cum his etiam D. Petrum, quem haud dubiè magno desiderio & cupiebat & venturum sperabat. Vtinam huius sæculi homines sic affecti essent erga verbi ministros, quõ Cornelius erga Petrum. Cornelius suos famulos emittit vt Petrum adducant: nos verbi ministros etiam nos sequentes & vocantes reijcimus. Sed hæc hactenùs: iam quomodo Cornelius Petrum exceperit, audire iuuat.

Gene. 24.

Exo. 14. 23 32.

Tob. 5.

dicã ꝙ res ē: neuter vituperãdus venit, qm̃ vterq; iuxta Scripturæ sensum egit. Cornelius, qa ministrum Dei dignè honorauit: Petrus, quia de se ꝑpter excellẽs ministeriũ non superbè sensit. Hæc multis scriptuтis ꝓbare nihil opus fuerit. Exẽplo igitur Cornelij & D. Petri nõ efficitur, ꝙ multi imprudẽter putãt, Dei ministros siue viuentes siue moriẽtes (licet oẽs meritò viuẽtes dicantur) non magnificè honorãdos esse: sed hoc potius, ne quisq̃ de semetipso superbius & insolentius sentiat. Dicit quidem D. Petrus se hoiem esse: verũm interim nõ negat se esse Dei Apostolum, Euãgelijque fidelem ministrum. Sic & magistratus quum honoris titulos audit, quum externas obediẽtiæ videt cęremonias, respondet talibus verbis & titulis non opus esse, iubet aperta capita retegi, fatetur se nõ dominari, sed potius inseruire Reipublicæ. An ideo posthac rusticè alloquemur superiores nostros, non aperiemus illis reuerentiæ ergò capita nostra, vocemus eos potius seruos nostros quàm dominos nostros? non sic impij, non sic. Gloriosissima Deipara in Euangelijs sese vocat ancillam domini, neque tamen putanda est Elizabetha peccasse, quòd illam vocauerit matrem domini. Puto iam clarum esse quomodo in hoc actu nec Petrus, nec Cornelius peccârit: quod vtinam diligenter perpenderent aduersarij nostri, qui sic Christum caput & principem Sanctorum extollunt, vt in membra ipsos planè videantur impij. Sed hęc hactenùs super præsenti loco, quem propter quorundam imprudentium hominum temeritatẽ prolixius tractare noluimus.

Et loquens cum illo intrauit, & inuenit multos qui cõuenerant, dixitq; ad illos: Vos scitis quomodo abominatum sit uiro Iudæo coniugi aut accedere ad alienigenam.

Quid opus fuerit prolixius hic hærere, quum sermo historiographi nostri satis apertus sit? Iam eñ audiuimus Cornelium vocasse amicos, affines, & necessarios suos, nimirũ vt & ipsi ad Chr̃m cõuerterentur. Quòd vero nõ sunt impatientes moræ, sed differunt vsq; in aduẽtum Petri, argumento est illos rem bonam seriò agere. Nostrum multi impatientissimi sumus, si qñ sacra nostra, vel cõciones nostrę vel tardius incipiũtur, vel prolixius peragũtur. Hinc est quod alij non adueniunt, alij tardius adueniunt ne diutius adesse cogantur, alij etiam finem sacrorum nõ exspectant, nõ cogitantes quòd dominus apud Hieremiam illos maledicit, qui opus illius negligenter perficiunt. Sed audiamus quibus verbis D. Petrus Cornelium & huius familiares alloquatur: Vos scitis, inquit, quomodo nefas sit viro Iudæo coniugi aut accedere ad alienigenam. Nemo vestrûm miretur, vult dicere, ꝙ ego Iudæus iã vos accedam, quũ ipsi sciatis ꝙ hactenùs Iudæus non licuerit aliquã familiaritatem habere cum gentilibus, & cum omnibus qui à religiõne nostra sunt alieni: et verum hîc loquitur Petrus. Nam in veteri testamento cauerat dominus, ne quisquam Iudæorum aliquam familiaritatem cum aliquo Ethnico contraheret, nimirum ideo, ne Iudæorum populus, qui aliàs ad idololatriã inclinabat, ab Ethnicis ad idolorũ cultũ seduceretur. Quamuis eñ vir pius in oĩ loco & in oĩ populo pius esse possit (sicut Ioseph, Noe, Loth, Iob, & alij complures) tamen plerunque fit, vt qui tangit picem, inquinetur ab ea: nec tutũ est habitare inter scorpiones. Quod vtinam considerarent ij, qui sola nescio qua noui cupiditate ducti, sursum deorsumq; cursitant vt omnia videant, omnia audiant, omniaque experiantur. Obijciunt quidem illi Pauli sententiã, Omnia probate, quod bonum est tenete. Et illud Ioannis, Probate spiritus an ex Deo sint. Hæc quidem sancti Apostoli scripserunt, sed noluerunt his dictis quod tu inde intelligis. Noluerunt enim vt vltro te periculo exponeres, noluerunt vt Satanam vltro prouocares, sed potius vt tentantem caueres. Sed hæc hactenùs: quod reliquum est audite.

licis obtéperare, sed cõfesti misi ad te. His aũt verbis tacitè subindicat Cornelius, quáto studio ac desiderio exspectarit Petrum, vt agnoscat Petrus se habiturũ diligentem & fidelem auditorem. Neq; enim dici potest quàm diligenté faciat cõcionatoré, si quãdo videt auditorũ piũ studiũ, & aĩos doctrinę salutaris auidos. An tu putas agricolã libẽter ac diligenter semen suum spargere in agrũ, ex quo nullos sperare potest fructus? Addit Cornelius ad Petrum dicens, Et tu bñfecisti, hoc est, gratũ fecisti quòd ad me veneris. Agnoscit enim Cornelius & intelligit, quantũ beneficiũ sit pios ac fideles habere doctores: quod quoniam multi non agnoscunt, ideo à domino recipere merentur doctores vanitatis, & magistros mẽdaces, sicut hodierna dies Sole clarius ostendit. Rursum sequitur aurea sententia, Nunc ergo omnes nos in conspectu tuo sumus, vt audiamus omnia quæcunque tibi præcepta sunt à domino. Quid hoc est, quòd Cornelius dicit omnes adesse, vt audiant præcepta domini à Petro Apostolo? Videamus rursum verba angeli, quæ in superioribus audiuimus, Mitte, inquit, ad Simonem Petrum, &c. hic dicet tibi, quid te oporteat facere. Audis? non hic dicitur, quod Petrus à DEO acceperit præcepta quæ proponat Cornelio, nec tamen dubitat Cornelius, quin Petrus suam doctrinam à Deo acceperit. Nec dicitur quod D. Petrus propter Cornelium etiam alios docere debeat, sed vnius Cornelij fit mentio: & tñ nõ cunctatur bonus Centurio etiam alios ad se admittere, qui à Petro discãt q̃ hic à dño accepit. Sed etiã hac de re paulò suprà diximus. Dicit itaq; Cornelius noĩe oĩm, Nunc ergo nos oẽs adsumus, teste Deo, vt oĩa ea audiamus, quę à dño tibi mãdata sunt. Talẽ aĩm, ô mihi in dño chariss. fratres, si hodie ad lectionẽ sacrarũ literarũ, & cõciones Chrĩanas afferremus, iã plus esset fructus Euãgelij, & minus malitiæ in mũdo. Cęterũ quales accedimus, tales & redimus. Accedimus nõ vt audiamus bono aĩo q̃ cõcionator ex diuinis mãdatis ꝓponit, sed malimus audire, quibus malitiã cordis nr̃i vel confirmare, vel aliquo prætextu excusare quiremus: qui verò minus mali sunt, audire gestiũt Dei sermones, sed non oẽs. Promissionib. Dei delectãtur, sed comminationes eiusdẽ abominantur. Data & dona dñi accipiunt: mãdata verò illius respuũt. Breuiter hac Cornelij oratione admonemur, vt Ecclesiastes nõ sui capitis vana somnia, sed salutifera Dei verba populis proponat. Et admonetur populus, vt illa omnia diligenter audiat.

Aperiens autem Petrus os suum, dixit, In ueritate comperio quia non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente qui timet eum, & operatur iustitiã, acceptus est illi.

Vtinam aperientibus nobis ora nostra, nõ audirentur peiora, q̃ hic à D. Petro audimus. Nos si quãdo loq̃ instituimus, ferè à blasphemijs incipimus, & blasphemando loqui desinimus: qui vero minus mali sunt, aut fratris vitã nõ fraternè ꝑscindunt, aut turpia quædam & aĩos puros corrumpentia loquũtur. Nõ sic D. Petrus, sed aperiẽs os suũ, oĩa loquitur ad ædificationem: nullius vitã calũniat, sed omnium hominum vitas emendare conatur. Sed audiamus verba illius. In veritate cõperio, inquit, quia nõ est personarũ acceptor Deus. Hoc est (vt rem simpliciter loquar) hactenus nobis Iudæis persuasum fuit, Deum nullius gentis nisi Iudaicæ rationem habere nec Deo quenq̃ nisi Iudæũ placere: iã verò ex ꝓxima mihi ostẽsa visiõe, & ex tuis verbis, ô Corneli, intelligo atq; deprehẽdo ad Deũ pertinere, eumq; curare, fouere, atq; saluare oẽs gẽtes, q̃ eũ timẽt & operantur iustitiam, siue fuerint circũcisi, siue præputiati. Nã de his duobus populis præcipuè loquit̃ Petrus. Vnde non necesse est, vt hoc in loco prolixius aut curiosius disputemus de ea, an etiam gentes, quæ à Repub. Israelis alienæ fuerunt, saluari potuerint non circumcisæ? Scimus in veteri testamento multos incircumcisos placuisse Deo: at quenquã sine fide in Christum

siue futurum siue præsentem placuisse Deo non credimus. Scimus itē Deum gratiā suā nō alligasse Sacramētis, quasi citra hæc neminē saluare possit: verū de omnibus illis quos Deus pręter illa ad se trahit, nostrū nō est iudicare. Quid ad nos de his q foris sunt? Nos Deo ꝓ cognitione Christi gratias agamus, & tali tantaq; cognitione digna agamus, non curiosius de gentiū salute disputātes, sed potius Deū pro illorum salute orantes. Sed quid opus est multis verbis? ex hac quā iā tractamus historia, & ex verbis D. Petri satis itelligimus, quo modo Deus nō sit acceptor personarū. Multæ erāt gentes (de hoc nemo dubitat) verū nō ad oēs, sed ad Cornelium missus est angelus. Quare ad Corneliū? non quia gentilis & ꝑputiatus, sed quia vir pius & timens Deum, quia Deo supplicabat, & pauperibꝰ eleemosynas ꝓstabat. Quod si ad instar reliquarū gentiū Deū contēpsisset, & ꝓximis iniuriā fecisset, nunq̄ ad eū angelus dñi venisset. Cæterū hāc pietatē, hoc est, fidē, spē, & charitatē, sicut etiā in superioribus admonuimus, à semetipso nō habuit, sed gratuitò à misericordi dño accepit. In eandē sententiā etiā verba D. Petri à nobis intelligenda veniūt, Reipsa, inquit, deprehēdo, quia nō est ꝑsonarū acceptor Deus. Ergóne oēs ex æquo amat, nullum discrimē faciēs inter piū & impiū, inter obtēperantē & contradicētē? nequaq̄: sed q timet Deū, ait Petrus, & operatiustitiā, acceptus ē Deo, siue ille Iudęus siue Ethnicus sit. Et sicut Iudęū à pœna nō sub[leuat] circūcisio, cū cętera impiè vi[uat]: ita & Ethnicū ꝑputiū non dānat, si timet Deū & operatur iustitiā.

Rom. 2. Hoc est q D. Paulus in Rom. dicit, Honor & pax oī operāti bonū, Iudæo primū, deinde & græco: nō eñ ē acceptio ꝑsonarū apud Deū. Et post pauca, Circuncisio quidem prodest, si legem obserues: si autem præua[r]icator legis sis, circuncisio t[u]a præ[p]uti[u]m factum est. Bre[ui]ter sic non est apud Deum respe[ctu]s pers[on]arum, vt pio malè, impio vero benef[aci]at, sed reddit vnicuiq; iuxta opera sua, neq; cuiquē iniuriā facit, etiamsi nobis plus largiatur quam debeat. Hanc rem D. Augustinus in multis locis diligenter explicat, potissimū verò cōtra duas epistolas Pelagianorū lib. 2. ca. 7. Igit & nos caueamus, ne qñ ob respectum ꝑsonarum, quod iustū & æquum est peruertamus, sed vnicuique quod suū est tribuamus, siue ille sit hostis siue amicus, siue nobilis siue plebeius. Obserua deīde quinā illi sint, quos amat Deus: non insolētes & malefactores, sed eos qui timēt Deū & operātur iustitiam. Amat enim dominus populū sectatorem bonorū operū, nec ē Deus volens iniquitatem.

Verbum misit Deus filijs Israēl, annuncians pacem per Iesum Christum: hic est omnium dominus.

His iam incipit D. Petrus Christum gētibus euangelizare, & breui, efficacissima tamen oratione ostendere, quid in vniuersum de Chr̄o sentiēdum sit, & q extra illum salus cōtingere possit nemini. Nos cōcionē hāc Petri, q aliās obscuritatis aliquid habet, diligēter explicabimus, hoc freti quòd res ipsa nō tantum habet perplexi, quantū verba ipsa, quibus Lucas rem exposuit. Nec dubiū est quin D. Lucas non conscripserit totam Petri concionem, sed tantùm capita quædam & summam illius. Vnde nō est quòd quisquā hic putet me in vanū laborare, quū Petrus haud dubiè apertissimè rem explicuerit. Sed audiamus Petrum ipsum. Verbum misit Deus filijs Israēl, annuncians pacem per Iesum Christum: hic est dominus omnium. Breuissimis totum negotium sic possemus eloqui. Deus prædicari fecit filijs Israel, hoc est, Iudæorum populis Iesum Christum eum esse, cuius vnius ope atque auxilio Deo reconciliari possunt: nec mirum esse quòd Christus tātum possit, quum sit dominus oīm. Hic haud dubie simplicissimꝰ, & genuinus ē verborum domini sensus. Atqui si quis negotium hoc penitus introspexerit, inueniet magna fidei nostræ mysteria in verbis Petri latere.

Deus

Deus namque non solùm curauit prædicari Israëlitis verbum Euangelij, in quo, ceu diximus, annunciatur nobis Iesum Christum esse salutis nostræ auctorem & consummatorẽ: sed Deus verè
Io.1. misit verbum suum, verbum nimirum quod iuxta Ioannis Euangeliũ in principio erat apud Deum, verbũ per quod facta sunt omnia, verbum quod Deus ipse est. Christus enim Iesus iuxta diui-
Psal.106. nitatem, verbum Dei Patris in sacra scriptura sæpissimè dicitur. Misit verbũ suum, inquit Propheta in Psalmis, & sanauit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum. Et in libro Sapientiæ legi-
Sap.16. mus, Neque herba, neque malagma sanauit eos, sed tuus Domine sermo, qui sanat omnia. Nec ab hoc loco dissentit quod eiusdem libri ca.18. legitur, Cum
Sap.18. quietum silentium contineret omnia, & vox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus domine exiliens de cælo, à regalibus sedibus venit. Sed hæc hactenùs apud eos, qui certò persuasum habent Iesum Nazarenum verè esse Dei viuentis vnigenitum filium, verbum illud æternũ quod in tempore caro factum est. Hoc verbum, hunc Iesum Nazarenum, non aliqua creatura vt angelus, vel homo quispiam misit, sed Deus ipse misit in mundum, nimirum vt conceptus de Spiritu sancto, nasceretur ex Maria virgine. Hanc missionem iam olim rogauerant veteres Prophetæ, quorum ex numero alius clamat, Obsecro Domine, mitte quem missurus es: alius verò, Vtinam dirumperes cælos & descenderes: alius rursus, Domine inclina cælos tuos & descende, inquit. Misit ergo, postquam aduenit plenitudo temporis, Deus verbum suum, filiũ suum factũ ex muliere, factũ sub lege, vt eos qui sub lege erãt redimeret, vt adoptionem filiorũ reciperemus. Misit aũt eum dominus filijs Israel, sicut Chrs ipse testatur, inquiens, Nõ sum missus, nisi ad oues quę perierũt domus Israel. Quare verò misit? Annũciãs pacẽ, inquit, per Iesum Christũ. Quid opus est pace, vbi nullũ bellũ, nulla discordia, nullæ inimicitiæ? Verum est: atq; inter Deum & hominem maximum erat bellũ, quod à nemine nisi qui idem esset Deus & homo, componi potuit. Bellũ illud originẽ sumpserat ex Adæ peccato, qui immẽsorũ Dei beneficiorũ oblitus, ꝓpter gustũ vnius pomi, contẽpto Dei mandato obtẽperauit aduersario Dei diabolo: qua ĩiuria quę maior esse possit? Satis fuerat nõ obtemꝑare Deo vt eũ offenderet, sed ad accumulandũ peccatũ, etiã Adã adhęsit hosti Dei. Ex hac iniustitia multa mala enatã sũt, multę bellorũ species exortæ. Vnũ bellũ est, ꝙ Deũ nobis offensum fecimus, huiusq; legem pręuaricamꝰ, ꝓ tot ac tãtis beneficijs ingrati existẽtes, nec deũ suꝑ oĩa diligentes. Alterũ bellũ est, ꝙ in nobismetipsis sentimus, dũ lex carnis legi mentis aduersatur, hoc est, dũ caro cõcupiscit aduersus spiritũ, vt nõ q̃ rectè volumꝰ, faciamus. Tertiũ bellũ est, ꝙ dũ philautia laboramus, etiã fratrẽ nr̃m nõ eo loco quo decet habemus, ac cũ iniuria ꝓximi, cõmoda nr̃a sectamur. Quartò cum Satana etiã bellũ nobis est, q̃ quũ semel ius in nos accepit, nos totos sibi mãcipare contendit, vt nullo modo quæ recta sunt vel cogitemus vel faciamus. Atqui nemo tã malus est, quin subinde boni aliquid meditetur, quod certè Satanas oĩs boni & honesti capitalis hostis ferre patienter nõ sustinet. Quũ igĩr tot bella & inimicitiæ essent in mundo, & hęc oĩa in pernitiẽ miseri hominis ĩstituta, quid faceret deus? ánne hominẽ quẽ condiderat, perpetuò sineret in potestate Satanæ? Hoc fieri non poterat, ne videretur Satanas præualuisse deo. Anne peccatum tam enorme, præuaricatio tã superba nõ castigaretur? hoc cõtrariebat̃ diuinæ iustitię. Iustitiæ igitur fuerat punire hominẽ pręuaricatorem: misericordię verò parcere peccatori, nec diutius ferre ĩsolentiã ĩfernalis Tyrãni. Misit ergo deus Pater filiũ suũ Iesum Chr̃m dñm nr̃m q̃ oĩa pacificaret, pacẽq; nobis annũciaret, q̃uo scilicet iã iustificati à pc̃tõ, pacẽ haberemꝰ ad deũ:

item liberati à peccato, serui fieremus iustitię. Primum enim sustulit Christus è medio peccatum, quod separabat inter nos & Deum, delens chirographũ quod Satanas aduersus nos habebat, destruxitque eum qui habebat mortis imperium. Secundũ largitus est nobis Spiritum suum sanctum, cuius auxilio concupiscentiæ, quę in nobis est, possimus resistere, vt posthac nõ regnet peccatum in mortali nostro corpore. Tertium, effudit in nos abundè charitatẽ suam, qua ducti non dubitamus nõ tantum substantiã, hoc est, diuitias nostras, sed etiam animas nostras pro fratribus
Rom. 5. ponere. Quartum, tantas nobis dedit
Ephe. 2. vires contra Satanam, vt nisi volentes nos non vincere valeat. Hæc omnia in sacris literis vbique sunt decãtatissima: sed de his in sequentibus, hoc est, suo in loco rursum dicemus. Iam ne quis putet tam magnifica in Iesum Christũ non competere, addit Petrus de illo, Hic est Dominus omnium. Miserat enim Dominus angelos ad nos, misit sanctos Prophetas, dedit legem & sacerdotium, sed hæc omnia inefficacia erãt ad pacem faciendũ inter Deum & homines. Angeli quoniam naturæ nostræ non erant, condolere forsan nobis potuerunt, aut fortè nobis succensuerũt, quòd illorum & nostrum Dominum tam temerè offenderamus. Prophetæ quum ipsi non minus atque nos grauissimè laborarent, qui potuissent nobis subuenire? Neque enim potest cæcus cæcum ducere: quod si imprudenter conatus fuerit, ambo in foueam cadẽt. Restat vt de lege dicamus: hæc peccatũ indicabat, & indicando augebat, quoniam nos perpetuò nitimur in vetitum cupimusque negata. De sacerdotio scripsit D. Paulus, quòd impossibile fuerat sanguine taurorum, aut hircorum aboleri peccata. Vnus igitur supererat cõmodus mediator & princeps pacis, qui posset pacificare omnia siue quæ in terris, siue quæ in cælo: hic est de quo iam Diuus Petrus dicit, quod sit Dominus omnium. Si enim Dominus omniũ est, meritò ei omnia & obedire & cedere debẽt, siue ea sint in cælo, siue in terra, siue in inferno. Vnus, inquit Apostolus, est mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus, qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus. Mediator est Christus, qui pacem faciens, offensorem hominem fecit in gratiam & amicitiam Dei, qui fuerat offensus, tedire. Nam tota redemptoris nostri in carne dispensatio, mundi est reconciliatio. Ad hoc quippe incarnatus, ad hoc passus, ad hoc resuscitatus e a mortuis, vt nos qui peccando iram Dei incidimus, ipse reconciliando ad Dei pacem reduceret. Sed hæc prolixius forsan quàm vtique sperabamus: vnde ad verba Diui Petri eundum.

Vos scitis quod factum est uerbum per uniuersam Iudæam, incipiens enim à Galilæa, post baptismũ quod prædicauit Ioannes, Iesum à Nazareth, quomodo unxit eum Deus Spiritu sancto & uirtute, qui pertransijt benefaciendo & sanando omnes oppressos à Diabolo, quoniam Deus erat cum illo,

Quæ hoc in loco D. Lucas recenset, quoniã historica sunt, nulla expositione opus habẽt, præcipuè apud eos, qui Euangelicæ historiæ nunquam nõ sunt memores. Scitis enim Dominum nostrum Iesum non nisi postquam baptizatus fuit à Ioanne, incepisse populo prędicare, suamque doctrinam magnificis miraculorum operationibus comprobasse. Hæc autem cum non potuisse nisi Deus fuisset cum illo, immò nisi Deus ipse fuisset, nemo Christianorũ est, qui non vltrò fateatur. Quid? quòd Nicodemus princeps ille Pharisæorum eadem testabatur de Christo, ad ipsum Christum dicens, Scimus quòd à Deo veneris magister. Nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo. Sic cęcus ille natus, postquam à Christo & corpore & animo illuminatus fuisset, dicebat, Nisi hic (Iesus) esset à Deo, non posset horum facere quicquã. His adiunge quod de semetipso Christus loquitur, Verba quæ ego loquor, à meipso non loquor: pater aũt in me manens, ipse facit opera.

Cæterùm

Cæterùm duo hîc potiſſimum obſeruā da ſunt: primum quanta prudentia Petrus de Chriſto loquatur, ne Ethnicos offenderet potius, quàm ad fidē Chriſti conuerteret. In ſuperioribus vocat eum Dominum omniū: iam dicit Deū fuiſſe cum illo. Et vt fidem maiorē faceret Ethnicis, ſtatim adducit illius miracula, quomodo ſcilicet tranſierit per vniuerſam Galilæam & Iudæam benefaciendo & ſanando, non ſolùm curando morbos & infirmitates hominum, ſed etiam repellendo & eijciendo Dæmones. Alterum eſt, quod Petrus dicit Chriſtum Ieſum à Deo Patre vnctum Spiritu ſancto & virtute: cuius rei apertiſſimus & ſimpliciſſimus ſenſus eſt, Deum Patrem Ieſum Nazarenum feciſſe Meſſiam, eumq́ue, quo ad humanitatem, dotaſſe Spiritu ſancto & virtute. Nam Ieſus Chriſtus ab æterno fuit filius Dei iuxta diuinitatem, eiuſdē cum Patre ſuo cæleſti poteſtatis & dignitatis: ſecundum verò humanitatē vnctus eſt Spiritu ſancto & virtute, quod etiam diligenter, prudenter ac ſyncerè intelligendum eſt. Nam Dominus Ieſus, ſicut rectè Diuus Auguſtinus admonuit, Spiritum ſanctum non ſolū dedit vt Deus, ſed etiam accepit vt homo, propterea dictus eſt plenus gratia. Vnctus eſt autem Chriſtus homo non vtiq; oleo viſibili, ſed dono gratiæ, quod viſibili ſignificatur vnguento, quo baptizatos vngit Ecclesia. Nec ſanè tunc vnctus eſt Chriſtus Spiritu ſancto, quando ſuper eum baptizatum velut columba deſcēdit (tunc enim corpus ſuum, id eſt, Eccleſiam ſuam præfigurare dignatus eſt, in qua præcipuè baptizati accipiūt Spiritum ſanctum): ſed iſta myſtica & viſibili vnctione tunc intelligendus eſt vnctus, quando verbum Dei caro factum eſt, id eſt, quando humana natura ſine vllis præcedentibus bonorum operum meritis, Dei verbo eſt in vtero virginis copulata, ita vt cum illo fieret vna perſona. Abſurdiſſimum enim eſt, vt credamus eum cum iam triginta eſſet annorum (eius enim ætatis à Ioanne baptizatus eſt) accepiſſe Spiritum ſanctum: ſed veniſſe illum ad baptiſma, ſicut ſine vllo omnino peccato, ita non ſine Spiritu ſancto, credimus. Si enim de famulo eius & præcurſore ipſo Ioāne ſcriptū eſt, Spiritu ſancto replebitur iam inde ab vtero matris ſuæ, quoniā quamuis ſeminatus à Patre, tamen Spiritum ſanctum in vtero formatus accepit: quid de homine Chriſto ſentiendum eſt vel credendum, cuius carnis ipſa cōceptio nō carnalis, ſed ſpiritualis fuit? Vnctus verò ſic eſt Chriſtus Ieſus, vt vnguentū illud etiam in alios effundere poſſit, ſic donum ſpiritus ſancti accepit, vt etiam alijs communicare illud poſſit. Vnde in Pſalmis legitur, Vnxit te, ô Deus, Deus tuus oleo lętitiæ præ conſortibus tuis. Nos autem accipere quidem hoc donū poſſumus pro modulo noſtro, ſicut rectè Diuus Auguſtinus dicit: effundere autem ſuper alios nō vtique poſſumus, ſed vt hoc fiat, Deum ſuper eos à quo hoc efficitur inuocamus. Neq; aliquis diſcipulorum Chriſti vnquam alicui dedit Spiritum ſanctum: orabant autem vt veniret in eos, quibus manum imponebant, non ipſi eum dabant. Sic & Simon ille Magus offerens Apoſtolis pecuniam, non ait, Date & mihi hanc poteſtatem, vt dem Spiritum ſanctum, ſed vt cuicunque impoſuero manus, accipiant Spiritum ſanctum. Sed hæc hactenùs de vnctione illa, cuius Diuus Petrus meminerat.

De trinita. Lib. 15. cap 26.

Simplicior ſenſus eſt, ſi vnctionis nomine miſſionem ad prædicandū intelligas. Nā à baptiſmo tādē cœpit ſuū prædicare, poſt quā ſcilicet Pater cæleſtis expreſſis verbis iuſſit ut illū audiremus.

Et nos teſtes ſumus omnium quæ fecit in regione Iudæorum & Hieruſalem, quem occiderunt ſuſpendentes in ligno.

Hæc nulla interpretatiōe opus habēt, quū omnibus ſint expoſitiſſima. Quis enim neſciat Apoſtolos perpetuos fuiſſe Chriſti comites, vt ipſius viderent opera & audirent ſermones? Hic toties eos alloquitur, hatumq́ue rerum illos cōmonefacit. Vos, inquit, dixi amicos, quia omnia quæcunque audiui à Patre meo, nota feci vobis. Et iterū, Vos eſtis qui permanſiſtis mecum in tribulationibus meis. Et rurſum, Vos teſtimonium perhibebitis de me, quia ab initio

ab initio mecum estis. Ab initio enim Apostoli cum Christo fuerunt, cum eo conuersantes vt postea possent certius de ipso ferre testimonium. Etsi enim etiam alij viderunt & audierunt Christi verba & facta, tamē nō erat ipsorum officij vel muneris illa alijs annunciare: sed discipulorum munus erat, vt audita & visa, omnia tamē suo tēpore & ordine prædicarent alijs. Ad eos enim non ad quoslibet dixit Christus, Ego vos elegi vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat. Et ascensurus in cælum dicebat eis, Accipietis virtutem superuenientis Spiritus sancti in vos, & eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa & Samaria, & vsque ad vltimum terræ. Hûc ergo respexit Petrus dicens, Nos sumus testes omnium, quæ fecit in regione Iudæorum & Hierusalem. Et addit, Quem suspendentes in ligno occiderunt. Neque enim voluit Petrus dissimulare mortem Christi, vt quæ iam quasi per totum mundum inclaruerat. Verùm qui concutitur Christi morte, rursum erigatur ipsius resurrectione. Sequitur enim in concione Petri de Christo.

Hunc Deus suscitauit tertia die, & dedit eum manifestum fieri non omni populo, sed testibus præordinatis à Deo, nobis qui manducauimus & bibimus cum illo postquam resurrexit à mortuis.

Vide quam pulchro ordine Petrus Cornelium quasi de omnibus fidei nostræ articulis instruat: certè de summis ac præcipuis. Personarum trinitatem in diuinis disertis verbis exprimit, nimirum Deum Patrem, Filium, & Spiritum sanctum. Deinde incarnationis mysterium attingit, dicens quòd Deus vnxerit filium suum Spiritu sancto. Tertiò addit C[illegible] in terris vtilissimam & be[illegible]nissimam conuersationem. Quartò mortem illius, & mortis genus describit. Quinto iam audimus resurrectionem, quam sic adducit & docet, vt creditu nō sit difficile. Neq; enim voluit Diuus Petrus dicere quòd Christus Iesus semetipsum [illegible]uauerit, sed occul[illegible]s verbis idipsum insinuat, dum dicit, Hunc Deus suscitauit tertia die. Iam etiam apud Ethnicos creditū est, Deo nihil esse impossibile: tu iam infer, Si Deus Christū suscitauit, & Christus vnus cum Deo patre & Spiritu sancto deus est, ergo & semetipsum suscitauit. Breuiter Christus Iesus secundum humanitatem mortuus est, sed diuinitas tertia die humanitatē ipsam resuscitauit: quæ res sola fide, non humana ratione comprehenditur. Iam ne Gentiles dicerēt, Christum quidē mortuum esse iam olim audiuimus à multis, sed eum resuscitatum fuisse à mortuis tertia die, hactenus parum auditum est: addit ergo Diuus Petrus, Christum à resurrectione sua non omnibus statim apparuisse, sed nobis, inquit, à Deo ordinatis, qui manducauimus & bibimus cum illo: & hoc non tantum ante passionem & mortem suam, sed etiam postquā resurrexerat à mortuis, hoc quod scilicet euidentissimum rediuiui hominis argumentum est. Hæc omnia diligenter conscripta sunt in Euangelijs & in Epistola Pauli ad Corinthios priore: nos præmissis contenti, ad sequentia properemus.

Et præcepit nobis prædicare populo & testificari quia ipse est qui constitutus est à Deo iudex uiuorum & mortuorum.

His verbis iam declarat, quare Christus potissimum Apostolis suis post suā ipsius resurrectionem apparuerit non vt ipsi soli hoc scirent, ac sic in occulto retinerent, sed vt rem omnem, quemadmodum gesta est, omni populo manifestarent: sic enim sonant verba Petri. Et præcepit, Christus videlicet, nobis prędicare populo. In Corinthijs scribit Paulus, Deus nos reconciliauit sibi per Christum, & dedit nobis ministerium recōciliationis: quoniam quidē Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum, & posuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Cæterum vbi præceperit Christus discipulis suis talia prædicare, longiori inuesti- 2. Cor. 5

inuestigatione nō indiget. Nam statim ab initio vocationis ipsorum ad eos dictum est, Venite post me, faciam vos fieri piscatores hominum. Et alibi, Non vos me elegistis, sed ego elegi vos vt eatis & fructum afferatis. Et rursum, Vos de me testimonium perhibebitis, quia ab initio mecū estis. Sic in primo huius libri capite audiuimus, Eritis mihi testes in Ierusalem, in omni Iudæa, Samaria & Galilæa, & vsque ad vltimum terræ. Iam penitius inspiciemus verba D. Petri. Primo testatur se non iniussos ac cessisse ad prædicandum, sed vt hoc facerent à Deo in mandatis accepisse: quibus verbis non solùm declarant se necessitate ad concionandum adactos, sed etiam quod nemo nisi iussus & ordinatus ministerio verbi fungi debeat, qua de re alibi copiosius. Secundò obseruandum diligenter, quæ Christus vo luerit populo prædicari. Præcepit nobis, inquit Petrus, prædicare populo & testificari, quia ipse est qui constitutus est à Deo iudex viuorum & mortuorū. Hoc præceptum libens audirem in Euangelio expressum, & hoc disertis verbis. Ascensurus enim Dominus in cælum, dicebat discipulis, Euntes in mundum vniuersum, prędicate Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui verò non crediderit, condemnabitur. Ergo concio de extremo iudicio non minus pertinet ad Euangelium, quàm de gratuita remissione peccatorum. Et vtinam aduersarij nostri tam diligenter populo inculcassent Christum esse iudicem nostrum, quàm diligenter inculcârunt illum esse mediatorē nostrum: sic enim plus pietatis videremus in populo Dei. Certè sic prędicanda est Dei misericordia, vt nō peccemus in illius iusticiam. Qui iam dona sua nobis liberaliter & misericorditer, vt ita loquar, impartit: posteà quomodo illis vsi fuerimus, tanq̄ iustus iudex à nobis requiret. Deus enim Christū constituit nō redēptorē omniū, sed & Iudicē viuorum & mortuorum, bonorum & malorū. Hoc ipsum

Io. 15.
Acto. 1.
Mar. 16.
Christus non tantū mediator, sed etiam iudex noster est.

non tacuit Christus in Euangelio, sed dixit, Pater non iudicat quēquam, sed oē iudiciū dedit filio. Proinde nō sic p̄dicādus est vnus Euāgelij locus vt alius obliteretur, sed omnes & singuli suis locis & temporibus: nec vnus locus contra multos statuēdus est. Peccatur hac in re maximè ab aduersarijs nostris, quando vnica arrepta vocula sic belligerantur contra innumeras alias Scripturarū sententias. Si sic vellemus facere, quę nō inde sequeretur absurditas? Verbi gratia, Petrus hîc testatur sibi & cæteris Apostolis præceptum vt prędicarent. Quid? nihilne aliud? imo plura alia, quæ ex ipsorum verbis & factis alibi demonstrare possumus. Sic quòd scribit ipsis iniūctum vt prædicēt Christū esse constitutum à Deo iudicem viuorum & mortuorum, non sic intelligendum est quasi nihil aliud prædicare debeant, sed inter alia prædicanda etiam hoc numerandum est. Quando enim Christus Apostolis dixit, Prędicate Euangelium omni creaturæ, Euangelij nomine intellexit totum salutis ac redemptionis nostræ negotium, omnia nimirum dicta & facta Christi. Huc pertinet quod in Matthæo Dñm dicentem audimus, Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra (hîc audis Christum iudicem viuorum & mortuorum): euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. Et statim addit, Docentes eos seruare omnia quæcunque mandaui vobis. Sed ait aduersarius, Quis posset hæc omnia seruare? Respondeo, Omnia illa docenda sunt, siue obseruemus, siue minus. Quòd si quis non obseruauerit, rursum in Euangelio contra hoc venenum salutarem inueniet antydotum. Sed hæc plus satis: ad ea accedamus quæ frequentius tractantur ab aduersarijs.

Ioan. 5.
Apostolis præceptum non tantū ut prædicarent, sed etiam multa alia.
Matt. 28.
Obser.

Huic omnes Prophetæ testimoniū perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius, omnes qui credunt in eum.

Quòd S. Prophetæ testimonium ferāt de Christo, nobis Christianis certò constat:

Io. 5. constat. Nam Christus ipse nos remit-
Luc. 9. & 18 tit ad illos dicens, Scrutamini Scriptu-
Matth. 20. ras, ipsę enim testificantur de me. Et ali
Matth. 26. bi, Oportet omnia impleri in me, quæ scripta sunt de me in lege & Prophetis. Quòd autem Prophetæ testimonium dent Christo, per hunc videlicet solum nos consecuturos remissionem peccatorum, multis Prophetarum sententijs probari potest: nos verò iam paucis cōtenti erimus, & potissimum ijs, quas videmus Apostolos ipsos pro confirma-
Rom. 9. tione suę doctrinę adduxisse. D. Paulus
Esa. 8. et 28 in Romanis suis illud Esaiæ adducit: Ecce pono in Sion lapidem offensionis & & petram scandali, & omnis qui credit in eū, nō cōfundetur. Rursum in eadē epistola ex eodē Propheta adducit il-
Rom. 11. lud. Veniet ex Siō qui eripiat & auertat
Esai. 59. impietatem à Iacob. Et hoc illis à me testamentum, cum abstulero peccata eorum. In ea verò quæ ad Hebræos est epistola, nihil ferè aliud agit, quàm vt doceat nos non nisi per Christum accipere remissionem, demonstrans neque legi, neque sacerdotio impossibile fuisse, vt nostra auferrēt peccata, sed vni Christo hoc reseruatum. Et quod ad legem quidem veterem attinet, adducit Hieremiam Prophetā, in cuius libro sic lo-
Heb. 8. quitur dominus: Hoc est testamentum quod disponam domui Israël post dies illos, dicit dominus. Dabo leges meas
Hiere. 31. in mentes eorum, & in corde eorum superscribā eas, & ero eis in deū, & ipsi erūt mihi in populū, & nō docebit vnusquisq; proximū suū, & vnusquisq; fratrem suum, dicens, Cognosce dominū, quoniam omnes scient me à minore vsque ad maiorem: quia propitius ero iniquitati eorum, & peccatorum eorū iam non memorabor. Quod verò sacri
Heb. 10. ficia Iudaica attinet, inquit, impossibile est, sanguine taurorum & hircorum auferri peccata. Et addit: Ideo ingrediens mundum dicit, Hostiam & oblatio
Psal. 50. nem noluisti: corpus autem adoptasti mihi. Holocaustomata & ꝓ peccato, nō tibi placuerunt. Tunc dixi, Ecce venio. In capite libri scriptum est de me, vt faciam Deus voluntatem tuam. Et non multò pòst subijcit, In qua volūtate sanctificati sumus, per oblationem corporis Iesu Christi semel. Sed hęc hactenus: iam rursum ad verba Petri, in quibus tria potissimum expendenda sunt. Pri-
mum, doctrinam Apostolicam non esse Doctrina
nouam, nec veteri contrariam, sed om- Apostolica
nino eandem, nisi quod in veteri sunt non est noua.
promissiones, in nouo autem exhibitiones. Nam quòd Prophetæ dixerunt futurum, hoc iam factum fuisse testantur Apostoli. Secundū, quod nobis nō nisi per Christum contingat remissio peccatorum, hoc est, per ea media quæ nobis præscripsit Christus: hoc quod iam in tertio dicemus. Tertium enim est, remissionem quidem peccatorum contingere hominibus, sed nō nisi eis, qui credunt in Christum. Proinde omne negotium in verbo credendi situm est, vt intelligamus quid sit credere in Chri-
stum. Nos credere nihil aliud esse intel Credere quid
ligimus, quā persuasum habere hoc verum esse quod dicitur, quidquid tandē illud sit quod dicatur. Sic capite octauo huius libri, cum Philippus multa prędicasset Eunucho illi de Christo, tandē
rogat eum, Si credis ex toto corde, licet Actor. 8.
te baptizari. Respondet Eunuchus, Cre
do filium Dei esse Iesum Christum. Sic Ioan. 6.
in Euangelio Ioannis loquitur Petrus, Domine ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes, & nos credimus & cognouimus, quia tu es Christus filius
Dei. Sic Martha credit Iesum esse Chri Ioan. 11.
stum Dei viui filium qui in hunc mun-
dum venerit. In Romanis verò dicit A- Rom. 10.
postolus, Si confiteris in ore tuo Dominum Iesum, & in corde tuo credideris quòd Deus illū suscitauit à mortuis, saluus eris. Hęc nemo sic intelligat, quasi ad salutē sufficiat hoī credere tātū ea ꝙ iam prædicta sunt, etiamsi cætera neget: Non ita est. Nam multi crediderūt Iesum esse filium dei, sed quoniam alia de Christo non crediderunt, nec ipsi
obedierunt, salutem consequi non po- Verè credē
tuerunt. Ij enim tantum salutem conse tes qui.
quuntur, qui credunt Iesum esse saluatorem,

torem,& huic ſeſe totos curandos committunt. Sicut enim nemo ſaluatur qui Heb.5. 1.Ioan.5. Ioan.8. Chriſtum pro ſaluatore non habet: ita etiam nemo ſaluatur, qui ſaluatoris mādata negligit. Friuolum igitur eſt quòd aduerſarij dicunt eos non poſſe perire, qui certo credunt ſibi propter Chriſtum peccata eſſe remiſſa. Nam Chriſtus nō ſolùm fidem hanc, ſed ſpem, ſed charitatem, immò & pœnitentiam deſiderat: hoc quod aduerſarij, quum negare non poſſunt, tamen confundere non erubeſcunt. Nos itaque credamus Ioan.5. & confiteamur Chriſtum vnum illum eſſe, qui nobis remittat peccata (nam pater ipſi omne iudicium dedit) & per cuius merita nobis remittuntur peccata. Non autem remittuntur eis, niſi quos peccatorū pœnitet, & qui ſe remiſſione peccatorum opus habere credūt. Remittit autem non propter noſtram iuſtitiā, ſed propter ſuam miſericordiā. Sed hæc hactenùs

Adhuc loquente Petro uerba hæc, cecidit Spiritus ſanctus ſuper omnes qui audiebant uerbum.

Eſa.66. Vide quid ſit cum deuotione audire verbum Dei. Neque enim fruſtrà dictū eſt in Propheta, Ad quem reſpiciam, niſi ad paupereulum, & contritum ſpiritu, & trementē ſermones meos? Et Chriſtus Matth.18. in euangelio, Vbi duo vel tres congregati ſunt in nomine meo, in medio eorum ſum ego. Nemo igitur negligat conciones ſacras, ſed diligenter illis adſit, & experietur ſe ſine fructu non adfuiſſe. Etſi enim Spiritus ſanctus viſibiliter non operetur in nobis, tamen operatur inuiſibiliter in cordibus noſtris. Nam fieri non poteſt vt ſacra concio te vel delectet vel compungat, niſi hoc ipſum in te operetur Spiritus ſanctus. Actor.2. Sic in prima illa concione D. Petri ita compungebantur in cordibus ſuis Iudęi, vt ſtatim dicerēt, Viri fratres, quid faciemus? Sed ad verba Petri. Adhuc eo loquente, ſcilicet de capitibus fidei ac religionis noſtræ, cecidit Spiritus ſanctus ſuper omnes qui audiebant verbū. Quō cecidit Spiritus ſanctus ſup eos? Nihil aliud hic intelligimus, quàm externas quaſdam imagines apparuiſſe, quibus ſignificabatur Spiritum ſanctū iam adeſſe & operari in credentibus. Fortè apparuerunt ignitæ linguæ, ſicut in die Pentecoſtes, ſuper Apoſtolorum Actor.2. capitibus. Nam ſequitur,

Et obſtupuerunt ex circuncisione fideles qui uenerant cum Petro, quia & in nationes gratia Spiritus ſancti effuſa eſt. Audiebant enim illos loquentes linguis, & magnificantes Deum.

Quínam ſunt iſti ex circunciſione fideles? In ſuperioribus auditum eſt, quoſdam fratres ex Ioppe Petrum ſecutos fuiſſe. Iſti ergo qui ex circunciſiōe, hoc eſt, ex Iudaiſmo ad Chriſtianiſmum venerant, non putabant fieri poſſe vt ex hoīe Ethnico fieri poſſet Chriſtianus, aut ꝙ Meſſias etiā veniſſet ad ſaluandum gentes Idololatras (qua de re ſæpius mihi poſthac dicendum) & ideo, cum vident Ethnicos quaſi eandem cum Apoſtolis gratiam accepiſſe, ita ſcilicet vt etiam poſſent linguis nouis loqui, & loquerentur magnificè de Deo qui filium ſuum ad redemptiōem noſtri miſiſſet in mundum: hæc omnia, inquam, cum vident & audiunt, valdè mirantur & obſtupeſcunt, vt qui talia vnquam fore non crediderant. Videbant factum eſſe, ſed facti nec modum, nec cauſſam ſciebant. Et ibi verificatum Ioan.3. eſt, quod alibi dicit Chriſtus, Spiritus vbi vult ſpirat, & vocem eius audis, ſed neſcis vnde veniat, aut quo vadat: ſic eſt omnis qui natus eſt ex Spiritu. Vident enim boni viri, gentiles omnino eſſe immutatas, ſed quomodo aut qua ratione hoc factum ſit, planè ignorabant, niſi quod dubitare non poterant, quin Spiritus ſanctus iam operaretur in illis. Duo autem in hoc facto videbantur nouis illis Chriſtianis admiratione digniſſima: alterum quod Ethnici recepiſſent Spiritum ſanctum: alterum verò quod illum etiam, antequam baptizarētur, recepiſſent. Nā in die Pentecoſtes Actor.2. primū baptizabātur qui ex circunciſiōe ad Chriānismū venerāt, & deinde tan-

dem accipiebant præclara illa Spiritus sancti dona.

Tunc respondit Petrus: Nunquid aquam quis prohibere potest ut non baptizentur hi, qui Spiritum sanctū acceperunt sicut & nos?

In superioribus auditum est etiam Petrum ipsum non putasse gentibus tam facilem patére aditum ad Christi communionem: sed quoniam visione illa mirabili aliter institutꝰ est, & qm̄ à Cornelio vocatus est non temerè, sed iussu Angeli, & iam videt quàm abundè sua dona Deus Ethnicis administret, reipsa experitur & discit, Ethnicos à communione Christi non esse excludendos. Vnde quod hic dicit, Nunquid aquam quis prohibere potest vt non baptizentur hi, qui Spiritum sanctum acceperūt sicut & nos? idem est ac si dicat, Nobis quidem visa est res indigna, hoïes Ethnicos & Idololatras ad nostram religionem admittere, nisi prius circuncisionem accipiant. Sed quid iam dicemus? an nobis licebit repellere eos, quos ad uocat Deus? an contemnemus quos tanti facit Dominus? Arqui cum videmus Ethnicos accepisse Spiritum sanctum sicut nos eūdem accepimus, quomodo non putemus illos nobis coram Deo pares esse? Cur igitur non pro nostris agnosceremus, quos pro suis agnoscit deus? nihil illis nisi baptisma deest. Quum igitur quod sunm est illis dedit Deus, cur nō daremꝰ nos illis quod ac-
Matth. 28. cepimus? Atqui Deus & dn̄s nr̄ Iesus Christus dixit, Eūtes docete omnes gẽtes, baptizantes eos in noïe patris & filij & spūs sancti. Sed q̄rat hic q̄spiā, Quid opus est baptizari aqua eos qui iam baptizati sunt Spiritu sancto, & qui remissionem peccatorum acceperunt? Mul-
Quid opus baptizari eos qui acceperūt Spiritum sanctū? ta quidem hic dici possent, sed nos hoc negotium breuissimis absoluemus. Hoc certum est, quòd Spiritus sanctus sua dona etiam subinde impartit eis, quibus nō sunt remissa peccata: & tum non in horum, sed in ecclesiæ ipsius commodum hoc facit. Sic enim videmus pessimos quosque operari miracula, eijcere dæmones, loqui varijs linguis: sed hic de Cornelio & huius familia nihil tale suspicamur. Quare ergo baptizantur? quia hoc sic iusserat dominus, quemadmodum iam dictum est: nec iussisset, nisi cum fructu aliquo suorum fidelium fieret. Quòd si nulla alia vtilitas, quod absit, ex hac baptizatiōe fuisset secuta, certè hæc magna est, quòd ibi docemur externam illam in aqua baptizationem contemni debere minimè. Nam verum quidem est Christum gratiam suam Sacramentis nequaquam alligasse, sed non minus verum est & hoc, Christum gratiam suam Sacramentorum contemptoribus nequaquam collaturum. Profectò externum hoc Sacramentum contemnendum nō erat, vtcunque illi iam Deo accepti & gratia Spiritus sancti donati fuerant. Nec dubium est quin ad susceptionem baptismi aquæ, auctiorem De hac re
acceperint gratiam. Eunuchus ille de agūt sentē.
quo iam sæpius diximus, haud dubiè tiarij, lib.
DEO acceptus fuerat, cum crederet 4. dist. 4.
Christum esse filium Dei, sed nihilo- Actor. 8.
minus baptizatus est à Philippo. Sic Actor. 9.
Paulus ante baptismum gratus est DEO, vt cui sese totum consecrauerat, sed tamen oportuit eum baptizari in aqua. Idipsum iam dicimus de Cornelio, & huius vniuersa familia: non tamen inde sequitur, baptismum aquæ nihil aliud esse, quàm externum quoddam symbolum, quo ab alijs populis discernamur, hoc quod Sacramentariorum Coriphæi impudentissimè contendunt. Non enim solus Spiritus nec sola aqua, sed aqua & Spiritus sanctus consummant & perficiunt Christianum baptisma, quando scilicet vtrūque haberi potest. Ego enim nolim cōtemnere, multo autem minus reijcere aquam, quam Chri- Ephes. 5.
stus tanti fecit, quam Apostolus laua- Titum. 3.
crum regenerationis nominauit, qua Matth. 3.
Christus ipse baptizatus fuit, & quam tactu sui sanctissimi corporis sanctificauit, quam denique nemo Christianus vnquàm, quando potuit habere, contempsit. Duplicem itaque vtilitatẽ

putamus

putamus ex hoc baptismo contigisse, tum quod baptizati maiorem & auctiorem acceperint gratiam, tum etiā quod populus Christianorum de illorum animis certior factus sit. Sed quoniam nihil difficultatis iam restare putamus in hoc loco, quod non sit quum est inspiciamus.

Et iussit eos baptizari in nomine domini Iesu Christi.

In nomine Domini Iesu baptizari. Nemo hic offendatur, quòd non dicit eos baptizatos fuisse in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, quum tamen hoc iusserit Christus: nam hic locus dupliciter, nec tamen impie excusari poterit. Primò, quod Lucas his verbis nihil aliud iudicare voluerit, quam gentiles baptizatos fuisse eo baptismo, quē dominus Iesus Christus & exemplo & mandato suo instituerat. Quid enim opus fuerat longo verborum tractu describere, quibus verbis quibusúe cæremonijs isti boni viri baptizati fuerint, quum nemo Christianorum ignoraret, quid sit hominem baptizari. Lucas itaque nihil aliud voluit nobis hoc in loco significare, quam Cornelium cum vniuersa sua familia baptizatum more Christianorum: quomodo verò, aut à quibus, aut vbi, aut quando, & cætera quæ interrogari ab aliquo posset, non descripsit. *Nota.* Quòd si omninò baptizati sunt (hoc quòd secundo loco dicere proposueramus) tantùm in nomine Domini nostri Iesu Christi, nec sic peccārunt. Nam, vt rectè dictum est à veteribus, in nomine Iesu Christi comprehenditur [illegible] filius, sed tota trinitas, Pater qui vnxit, Filius qui vnctus est (nam Christus ab vnctione nomen habet) et Spiritus sanctus quo vnctus est. Hic forsan dicent adhuc [illegible] hæc etiam non latuisse dominum Iesum, tamē voluisse vt tria illa noia, Patrē Filiū, & Spiritu sancto in baptizādo exprimerent. His respōdeo, [illegible] certa Chri mādata quæ expressa conscripta sunt, Apostolos commune accepisse mandatum, vt oīa dicerent & facerent eo modo, quo magis ædificaretur ecclesia. Hoc factum est vt Apostoli magis attenti [illegible]

ad verba Christi respexerint. P[illegible] quam Petrus cum Ethnicis res esset: sic attemperasse verba, ne Dei [illegible] tudinem [illegible] Ethnicorum [illegible] rursum [illegible] voluerit videretur. [illegible] ita quæ personas [illegible] & [illegible] qua certe ræ cōprehen[illegible] exp[illegible] Nam & in superioribus, & in proxima concione videmus, quanta prudentia & quam circumspecte de Christo loquatur, ne [illegible] cet aliquem offenderet. Videmus certè multa [illegible] Apostolos ex suo officio, & rebus ecclesiæ sic postulantibus quorum expressum mandatum in Euangelijs non inuenimus: qua de re alias.

Tunc rogauerunt eum, ut maneret apud eos aliquot diebus.

Hæc verba magis [illegible] quam expositionem [illegible] hominum est libenter [illegible] eis, per quos in pietate pro[illegible] sicut è conuerso [illegible] fac[illegible] teste Legimus in Euangelio Lucæ, quod turbæ invenientes Iesum in loco deserto, detinuerint illum ne discederet ab eis. Sic in Euangelio Ioannis rogant Samaritani IESVM vt cum ipsis maneret, & mansit ibi duos dies. Quamdiu verò Petrus apud Cornelium manserit, ab historiographo nostro expressum non est, nec etiam magni refert sive sciamus, siue ignoremus. Apud [illegible] vero non est dubium, quin Petrus aliquandiu apud Neophytos illos permanserit, atque eos in fide plenius instituerit. Profectò vbi pij sunt [illegible] & pij auditores, ibi nulla [illegible] minus longa satiari possunt homines, sed in ipsa auditione crescit audiendi cupiditas, vt verè impleatur quod libri sapientia DEI clamat, Qui edunt me, adhuc esuriunt, & qui bibunt me, adhuc sitiunt. Ego tantam populi auiditatem non ante multos dies probè expertus sum. Det dominus vt qui esuriunt & sitiunt iustitiam, nunquam non benè & salubriter saturentur. Magnum crimen est, dei fastidire verbum.

Luc. 4. *Ioan. 4.* *Eccles. 24.*

S 2 Et

Et pl... verbum Dei ... carcere ... vagus in Pro... pineta. ... audiuisse sæpe illud Pauli ... ro quòd ... veritatem non receperunt vt salui fierent, ideo mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio ... iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. Nolumus igitur ad exemplum Gerazenorũ Christum rogare vt a nobis discedat, sed potius ad exemplum Samaritanorum rogemus eum, vt nobiscum maneat. Et tantum de hoc capite decimo.

2.Thes.2

Matth.8.

Ioan 4.

CAPVT XI.

Vdierunt autem Apostoli, & fratres qui erant in Iudæa, quoniam & gentes receperunt uerbũ Dei.

Prior & fere maior pars huius capitis, nihil nisi repetitio præcedentis capitis est. Nam D. Petrus obiurgatus super eo quod familiariter gentibus conuixisset, se excusat: & quod non temerè, sed multifariam admonitus ad gentes accesserit, diligenter demonstrat. Quum igitur nulla necessitas postulet quæ toties dicta sunt sæpius repetere, q̃ breuissimè fieri potest hanc historiã absoluemus. Audierunt autem Apostoli, inquit Lucas, & fratres, quoniam & gentes receperunt verbum Dei. Hoc est, non ad Apostolos tantum & ad primores Christianorum, sed etiam ad fidelem populum rumor peruenit, gentes credidisse prædicationi euangelicæ, & deinde baptizatos fuisse. Nam verbo Dei credere siue illud recipere, non ... pro veris habere quæ ... dicenti ... quid asse... sed etiam ... sana esse, ... & ... vitare ac ... Nam ... receperunt verbum DEI, euidenti... robatur exemplis. In... autem ... Apostolos etiam in ... magis professi ... enim ex ... oraculis, & ... Iesu ... bus discere potuerunt, gentes non omnino repellendas a saluatore nostro Iesu Christo, tamen de modo adducendi siue admittendi eas, non ... erunt admodum certi. Sed hæc suffecerint, vt reliqua quæ nihil difficultatis habent, maiori compendio absoluamus.

Cum autem ascendisset Petrus Hierosolymam, disceptabant aduersus illum qui erant ex circumcisione fideles, dicentes, Quod ... ad viros præputium habẽtes, & manducasti cum illis?

Quo tempore Diuus Petrus Hierosolymam ascenderit, & quinam illi disceptatores, Apostoli ne, an alij de turba fuerint, ex Lucæ verbis nõ constat: nec etiam magni refert. Vide autem quanta importunitate Petrum ... ediantur. Non solùm introisti, inquiunt, ad viros præputium habentes, sed etiam manducasti cum illis. Tria autem videntur in Diuo Petro reprehendere, quorũ nullum non magni criminis scilicet ... habeat. Primò non dicunt, Introisti ad gentiles, sed introisti ad viros præputiũ habentes, hoc est, ad non circumcisos. Nam si Petrus introisset ad Ethnicos circũcisos .i. proselytos, minus peccasse visus fuisset. Neque enim Ethnicis ... ... præputium ... Nam hinc inter Iudæos & gentes acerrimam ... fuisse, non solum ex præsenti hoc libro, sed etiam ex Pauli ... is epistolis facillimè probari potest: hoc quòd suo loco demonstrabimus. Alterum peccatum est, quòd Petrus nõ perfunctoriè & quasi in transcursu illos Ethnicos allocutus fuerit, sed ad ipsos intrauerit. H... autem quantum peccatum apud Iudæos existimatum fuerit, ... domini nostri passione cernimus, vbi Iudæi nolunt introire prætorium, ne scilicet contaminarentur. Tertium peccatum est, quod etiam cum illis manducauerit, sic dupliciter peccans, edendo videlicet, quæ

Ioan.18.

quæ prohibita (nam sic illi putabant,) & cum eis edenda, quibus Iudæorum opinione non licebat. Tu verò mihi hic vide hominum præpostera immò & impia studia, quũ scilicet quæ videtur reprehensione digna exaggerãt: quæ verò laude dignissima sunt, odiosè dissimulãt. Quare non refertur ad Neophytos illos qualis fuerit Cornelius, quàm pius, quàm Deo charus, à qua admonitus, & qua ratione Petrus ad Cornelium venerit, quid apud hunc piè egerit: hæc & similia non referunt, sed tantùm quæ odiosa videntur. Quid porrò ad hæc Diuus Petrus? Audiamus.

Incipiens autem Petrus, exponebat illis ordinem dicẽs: Ego eram in ciuitate Ioppe orans, & uidi in excessu mentis meæ uisionem, descendens uas quoddam quasi linteum magnum quatuor initijs submitti de cælo, & uenit usque ad me. In quod intuens considerabam & uidi quadrupedia terræ, & bestias, & reptilia, & uolatilia cæli. Audiui autem & uocem dicentem mihi, Surge Petre, occide & manduca. Dixi autem, Nequaquam domine, quia cõmune aut immundum nunquam comedi. Respondit autem uox secundo de cælo: Quæ DEVS mundauit, tu ne communia dixeris. Hoc autem factũ est per ter, & recepta sunt omnia rursum in cælum.

Vide quàm diligenter se excuset Petrus. Nihil temere feci, inqt, nõ ex mea pte prudentia legem transgressus sum, sed multas habeo caussas, quib⁹ motus fui vt facerem quæ aliàs non fecissem. Et potuisset quidem Petrus breuiter dixisse, Quæcunque feci, iussu eius qui supra legem est feci, sed noluit: quin potius totam historiam texere maluit suo ordine, vt Neophyti illi intelligerent Petrum non potuisse Ethnicis nõ conuiuere, & familiarius cum eis conuersari. Enarrat itaque quomodo orauerit & in ipsa oratione visionem viderit. Omnia autem verba quasi singularẽ suam Emphasim habent. Primò dicit se orasse, nimirum pro fideli ac felici Ecclesiæ Christianæ successu, pro augmento fidei, spei, & charitatis, pro assistentia Spiritus sancti, ne ille aliquid minus rectè in ecclesia institueret. Nam cui ecclesiæ cura commissa est, hic non immeritò precatã à Deo gratiã & sapientiam, vt nihil eorum quę ad ædificationem ecclesiæ pertinẽt, ṗtermittat vel negligẽtius perficiat. Secũdò in oratione visionem videt, non in cõmessatione, nec in somno, neq; in alijs profanis negotijs. Secundò non semel, sed ter visionem illam videt, vt intelligamus rem seriam agi. Tertiò testatur Petrus se inuitum huic visiõi assensum, vt qui non ignorârit contra consuetudinem legis fieri hoc quod iubebatur. Quartò, quòd etiam propter suam repugnãtiam obiurgatus fuisset, & hoc non ab homine aliquo, sed diuinitus. Iã ne auditores dicerent visionem illam nihil ad gentiles pertinere, nec rectè ab Apostolo intellectam fuisse, prosequitur ipse historiam & dicit continenter.

Et ecce tres uiri astiterunt confestim in domo in qua eram, missi à Cæsarea ad me. Dixit autem Spiritus mihi ut irem cum illis, nihil hæsitans. Venerunt autem mecum & sex fratres isti, & ingressi sumus in domum uiri.

Et hæc manifesta sunt, singula tamen verba diligenter expendenda. Ne diutius me lateret, inquit, visio illa, nõ post aliquot dies, sed confestim adsunt tres viri, non quos ego vocassem, sed qui missi fuerant à Cæsarea huc ad me: nec tamen sic intellexi quid illi vellẽt, nec quid mihi faciendum. Porrò admonitus non ab homine aliquo, sed à domini spiritu, abij cum illis Cæsaream in domum Cornelij: nec solus abij, sed adiunxi mihi comites sex fratres istos, qui omnium quæ agerem testes essent, non ignorans scilicet non defore, quibus factum meum non per omnia probaretur. Quid igitur facerem? an nõ obedirem mandato Spiritus? Certè deo magis obediendum est quàm hominibus.

Narrauit autem nobis quomodo uidisset angelum in domo sua, stantem & dicentem sibi: Mitte in Ioppen, & accerse Simonem qui cognominatur Petrus, qui loquetur tibi uerba in quibus saluus eris tu & uniuersa domus tua.

Hic aliqua obmittitPetrus ex verbis angeli ad Cornelium,videlicet quòd orationes & eleemosynæ illius in conspectum domini ascenderint: sed alia addit Petrus,quæ maiorem vim ad persuadendum habent, scilicet quòd etiam Cornelius nihil temerè aut ex humana quadam prudentia fecerit, sed omnia iussu ac impulsu angeli. Ergo Petrus spiritum domini, Cornelius angelum domini præceptorem habet: quibus cùm vterque obtemperat,non reprehensionem,sed laudem merentur. Addit Petrus se non ad vnum Cornelium,sed ad vniuersam ipsius familiam instruendam missum:& hoc nō animi aut profani alicuius operis gratia,sed vt sua prædicatione illos ad salutem præpararet. Ergo neque in hoc peccauit D.Petrus.

Cùm autem cœpissem loqui,cecidit Spiritus sanctus super eos,sicut & in nos in initio.

Cùm venissem,inquit,in domum Cornelij,& hunc audissem quo nomine ad me misisset,& viderem vtrinque visionem visioni respondere,nihil ampliùs hęsitans,nec Dei monitis ampliùs repugnare audens,exorsus sum illis exponere,quæ dominus Iesus per nos prædicari voluit. Nondum finieram sermonem, & ecce Spiritus sanctus delapsus est è cælis in illos,quemadmodum delapsus est in initio in nos,in die scilicet Pentecostes. Nam paulò suprà auditum est etiam gentes post acceptum Spiritū sanctū incœpisse loqui varijs linguis,& magnificè loquutas de Deo.

Recordatus sum autem verbi domini sicut dicebat: Ioannes quidem baptizauit aqua,vos autem baptizabimini Spiritu sancto.

Hæc domini verba ab initio huius libri audita,& quantū dominus dedit,à nobis exposita sunt. D.porrò Petrus dicit se,cū videret gentes Spiritus sancti dona accipere,verborum illorum meminisse,nimirum in eam sententiam,vt iā tandem intelligeret,promissionem illā de baptismo Spiritus,non ad solos Apostolos,nec ad solos Iudæos,sed in vniuersum ad omnes tam Iudæos quā gentes credituras in Christum pertinere.

Item in hoc etiam recordatur Petrus verborum domini,vt intelligat baptismum aquæ à baptismo Spiritus non abhorrere:immò alterum ab altero perfici. Vnde statim subdit.

Si ergo eandem gratiam dedit illis Deus,sicut & nobis qui credidimus in dominum Iesum Christum:ego quis eram,qui possem prohibere Deum?

Quod D.Petrus hoc in loco de eadem gratia dicit,sanè intelligendum est. Loquitur enim Apostolus non de omnibus donis quæ ipsi Apostoli in vniuersum à Deo acceperunt, sed de dono illo remissionis peccatorum,de dono linguarum,& de externo & visibili illo signo,quod testabatur etiam ipsos Ethnicos Spiritus sancti gratiam accepisse. Dicit ergo Petrus, Quum tot modis à deo admonitus fueram, videlicet per visionem,per vocem cælestem, per Spiritū, per tres seruos,per Cornelium,per angelum,denique per visibile hoc Spiritus sancti signū,quis erā ego qui repugnarem deo? Qua caussa abstinuissem à conuictu gentium? aut qua ratione negarem eis baptismum, quos DEVS iam in societatem & consortium filij sui acceperat? Iam & hoc in his Petri verbis negligendum non est,quòd Petrus non dicit,Deus dedit gratiam suam nobis Iudæis,sed dicit,nobis qui credidimus in dominum IESVM CHRISTVM: vt ostendat semetipsos hanc gratiam non propter legis opera,sed propter fidem in Christum accepisse. Vnde non mirandum,etiamsi gentes parē gratiā acceperint,quū ipsi etiā in Christum crediderint. Et hactenùs quidem D.Petri Apologiam audiuimus: quid porrò inde discere debeamus,paucis dicam. Exemplo Petri docemur quando ad inimicorum nostrorum opprobria silere non debeamus: tum scilicet,quando opprobria illa nō minùs Dei,quàm nostræ gloriæ derogant, & quando periculum est ne ex nostro silentio proximus noster offendatur. Secundò discimus ex facto Petri,quod idem ipse postea scripto suo admonuit, videlicet vt non grauemur omni poscēti rationem redde-

Non perpetuò dißimulanda calūnia.

reddere fidei nostræ. Sic enim sonant Petri verba, Dominum Christum sanctificate in cordibus vestris, parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationẽ de ea, q̃ in vobis est, spe. Duobus aũt modis de spe & fide nostra, vt V. Beda scribit, rationem poscentibus redde re debemus, vt & iustas fidei ac spei nostræ caussas omnibus intimemus, siue fideliter siue infideliter quærentibus, & ipsam fidei ac spei nostræ professionem illibatam semper teneamus, etiam inter pressuras aduersantium ostendẽtes per patientiam, quàm rationabiliter eã seruandam didicerimus, pro cuius amore nec aduersa pati, nec mortem subire formidemus. Hæc ille. Vt autem rationẽ fidei vestræ cuilibet poscenti reddere sciatis, necesse est vt diligenter, quæ in sacris concionibus dicuntur, audiatis, & fideliter memoriæ vestræ commẽdetis. Nefas est profectò maximã hominum partem tam negligentem esse in negotio religionis nostræ, vt centesimus quisq; vix vnicam sententiã ex sacris literis memoriter eloqui possit. Videmus autem quantum in hac re valeant Iudæi, quantum hæretici, qui de suis impijs opinionibus rogati, statim habent quod respondeant, & quibus impias suas opiniões vel aliquo scripturæ loco palliant: nos verò nihil tale didicimus. Cuius rei nullam caussam iustam prætendere possumus, quàm negligentiam nostram, & quòd nos nullus amor teneat eorum, quæ ad salutem nostram pertinent. Sed videamus quantum profecerit D. Petrus Apologia sua.

1. Pet. 3.

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes: Ergo & gentibus dedit Deus pœnitentiam ad vitam.

Sicut non potuimus probare, quòd Neophyti illi qui Hierosolymis agebant, Petri factum incusarant: ita non possumus reprehendere illos, q tam patienter audierint Petrum, & audita excusatione quieuerint, nõ iam increpantes Petrum quòd ad gẽtiles introisset, sed magnificantes Deum, qui gentibus pœnitentiam dedisset, & talem pœnitentiam, q̃ ipsis caussa fuit vitæ æternæ. Nã duplicem esse pœnitẽtiam, ex D. Pauli scriptis intelligimus. Quæ enim secũdum Deum est tristitia, pœnitentiam in salutem stabilem operatur: sæculi autem tristitia, mortem operatur. Duo ergo hîc pcipuè obseruãda veniũt: primũ q Lucas hic nõ fidei, sed pœnitẽtię meminit, eius scilicet pœnitentiæ, qua nobisipsis pp̃ter peccata nr̃a displicemus, & mores nr̃os in melius reformare cogitamus. Nam nisi hęc præstò fuerit, homo iustificari non poterit. Igitur nõ minùs pœnitentia, quàm fides in concione vrgenda est. Nisi pœnitentiam egeritis, inquit Christus, omnes simul peribitis. Et non ita longè ante ascensionẽ suam in cælos Apostolis suis dicebat: Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christũ pati, & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum in omnes gentes. Hũc etiam pertinet quod Petrus in prima concione ab auditoribus suis Iudęis rogatus quid facere deberent vt saluarentur, respondit, Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrûm in nomine domini nostri Iesu Christi. Sed hac de re alibi etiam diximus. Secundò etiam obseruandum, quòd Lucas scribit Deum dedisse gentibus pœnitentiam, vt sciamus vnde nobis vera pœnitẽtia proueniat. Nam hæc non nostris viribus, sed DEI gratię adscribenda est, quę facit vt nos malitiæ nostræ pudeat. Hinc est quod Hieremias dicit, Conuerte me ô domine, & conuertar, quia tu dominus deus meus. Postquam enim conuertisti me, egi pœnitentiam.

2. Cor. 7.

Luc. 13.

Luc. 24.

Hiere. 31.

Et illi quidem qui dispersi fuerant à tribulatione qua facta fuerat sub Stephano, perambulauerunt vsq; Phœnicen & Cyprum et Antiochiam, nemini loquẽtes verbum nisi solis Iudæis.

De hac tribulatione ac persecutionẽ in capite 8. huius libri sic legimus: Facta ẽ autem in illa die persecutio magna in ecclesia quæ erat Hierosolymis, & oẽs dispersi sunt per regiones Iudeæ & Sa-

Actor. 8.

mariæ præter Apostolos. Iam porrò scribit, quantum boni ex persecutione illa prouenerit ecclesiæ Christi: tãtum. scilicet, quòd iam Christianismi pomeria latius propagantur. Nam quum priùs in Hierusalem tantùm prædicaretur euangelium, persecutione illa factũ est, vt posteà in Phœnicia, in Cypro & Antiochia, hoc est, non in vna tantum ciuitate, sed in magnis regionibus euãgeliũ prædicaretur. Et sic Iudęi qui volebant cauere ne euangelium alicubi radices ageret, ipsius incrementa etiã imprudentes procurârunt: idémque illis accidit, ac si quis herbas ex horto suo eliminare vellet, prius tamen maturũ semen ex flosculis excuteret, quod à bona terra susceptum, postea longè plures proferret. Non est enim consilium cõtra dominum. Cæterùm quòd dispersi illi verbum Dei prędicant, laude dignũ faciunt, in eo scilicet, quòd non curantes Iudæorum minas & persecutiones, omni studio conantur Christum populis manifestum facere. Quòd verò Iudæis tantùm & nõ gentibus prædicãt, non inuidentiæ, sed imprudentis zeli fuit. Etsi enim Apostolis dictum fuerat euangelium vsque ad vltimos terræ fines propagandum, tamen non omnes intelligebant, quo modo aut quo tempore illud faciendum esset: qua de re etiam in superioribus diximus.

Erant autem quidam uiri Cyprij & Cyrenei, qui cum introissent Antiochiam, loquebantur & ad Græcos, annunciantes Dominum Iesum.

Vnde Cyprij & Cyrenæi illi admoniti & edocti fuerint etiam gentibus prędicandum esse euangelium, ex hac quidem historia Lucæ non liquet: credibile verò est, illos aut per Spiritus sãcti reuelationem fuisse admonitos, aut famam de conuersione Cornelij ad illos peruenisse. Videmus autẽ rursum hoc in loco, quòd Lucas res valde graues quàm simplicissimè describat. Iam paulò antè dixerat dispersos illos Christianos pdicasse verbũ, nec expressit quid prædicauerint: ita & nũc dicit Cyprios & Cyrenæos Græcis, hoc est, gentibus annũciasse Dominum Iesum. Hoc autem dicto non tantùm vnum articulum de Christo intelligi vult, sed vniuersa quæ ad Christianismum pertinent. Nam Christi mandatum sic habet, Eũtes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, docentes eos seruare omnia quæcunque præcepi vobis.

Et erat manus Domini cum eis, multúsque numerus credentium conuersus est ad dominum.

D. Chrysostomus per manum domini intelligit operationem siue virtutẽ miraculorum, quæ dominus ad prædicationem fidelium operatus est. Nec dubitamus multa miracula tum apud nouos Christianos facta, tũ vt concionatores videntes Dei auxilium confidentius prædicarent, tum etiam vt gentes euangelio libentius obtemperarent. Et oportet hic dominum suos magnificè adiuuasse, aliâs non fuisset tanta multitudo tam repentè ad fidem Christianã conuersa. Conuersi verò dicũtur ad dominum, vt intelligas illos non iam idolis, non malis concupiscentijs, non mũdo, sed Christo Iesu obtẽperasse: quod certè nõ fecissent, nisi Christum Iesum saluatorem mundi esse certò credidissent. Hic autem est verus verbi Dei auditi fructus, quando auditores ad Christum conuertuntur, Christum audiũt, Christo credunt, Christo obediunt. Quod vt fiat, & felicius fiat, necesse est vt manus Dei concionatoribus cooperetur. Ego plantaui, inquit Paulus, Apollo rigauit, Deus autem incrementum dedit. Certè ministerium verbi nõ potest esse frugiferum sine præsidio Dei. 1. Cor. 3

Peruenit autem sermo ad aures ecclesiæ, quæ erat Hierosolymis, super istis, & miserunt Barnabam usq; ad Antiochiam.

In superioribus auditum est, in persecutione illa, quæ propter Stephanum facta est, multos quidem ex Hierosolymis fugisse: Apostolos verò ibi permãsisse. Auditum etiam est Petrum reliquis Apostolis rationem reddidisse eius rei, q Cornelium & huius familiam baptizasset,

fet,& ... fe ... periret non ... in Phœnicia, in Cypro, & in Antiochia gentiles Christi ... accipere. Quæ res post ... Apostolos amplius ... pertur barent ... audientes hoc, cogitarent sui officij esse vt tenellas plantationes suffocient potius quam opprimant. Et quoniam illis non erat integrum relinquere Hierosolymam ... restant ... metum ... tra ... dum, mittunt Barnabam vsque ad Antiochiam, non vt prohiberet gentibus prædicari euangelium, sed potius prædicantes adiuuaret. hoc ... ex facto Barnabæ ... Vtinam Episcopi nostri, qui successores Apostolorum dici volunt, hoc Apostolorū exemplum imitarentur, scilicet idoneos ministros ... ecclesijs, ... do vel per se vel per alios idoneos homines, Christi Iesu ecclesias.

Qui Barnabas) cum peruenisset & vidisset gratiam Dei, gauisus est, & ho tabatur omnes in proposito cor dis permanere in domino: quia erat vir bonus, & plenus Spiritu sancto & fide Et appositi est multa turba domino.

Aperta quidem sunt hæc, sed non propterea ... mulada, aut negligenter prę ... Barnabas venit Antiochiam, & vidit gratiam Dei. Quid vocat gratiam Dei? Quod Deus dederit Christianis audaciam prædicandi euāgelium, ... corda ad credendum apta ... Dei gratiam ... are potest ... mus, ita etiam pro ... s. Sequitur Bar ... scilicet, quod videret Christia ... Petri eo ... doctus fu rat, vt iam ... ubitaret ... gratiam ... pertinere. Do ... Barnabæ aliorum cōgratulari ... tantum ... fionem gentium sed etiam ...

... constantia, vt scilicet in eo quod ... erant, pro ... ad finem vsque perseuerarent. Nō enim q benè ... rit, sed qui in bono in finem vsque perseuerauerit, hic saluus erit. Et nemo admota manu ad aratrū & dein respiciēs, aptus est regno Dei. Quarto sequitur caussa, quare Barnabas tam pie cum Antiochenis Christianis egerit. Quia erat vir bonus, inquit, & plenus Spiritu sancto & fide. Tales viri non possunt non omnia agere, quæcunque vel aliquo modo ad ædificatio nem ecclesiæ facere existimant. Nec fieri potest, vt ad talium conci ... prædicationes non magna accessio fiat ecclesiæ: hoc quod Antiochiæ factum fuisse, Lucas reticere noluit.

Profectus est autem (Barnabas) Tharsum ut quæreret Saulum: quem cum inuenisset, perduxit Antiochiam.

Quam benè conuenerit Barnaba eum Paulo apostolo, etiam in superioribus auditum est. Nam cum hic statim post conuersionem ... tētaret se iungere reliquis Christi discipulis qui erant Hierosolymis, illi vero Saulū adhuc tyrannidis in Christianos ... habebant, vtpote non satis certi de ... ad Christum conuersione: Barnabas apprehensum eum duxit ad Apostolos, & narrauit illis quomodo Saulus ... vidisset dominum, & quod locutus est ei & quomodo fiducialiter ... in Damasco. Quomodo vero Saulus in Tharsum peruenerit, ibidem legimus, videlicet quòd Græcis illi in ortas intentantibus ipse deductus fuerit à fratribus Cæsaream & inde Tharsum, in patriam videlicet suam. vbi ... studio ac summo labore ... libus ... Christum annunciauit. Barnabas itaque videns Antiochenos pluriū ministrorum egere opera, & in memoria habens Paulum adhuc agere Tharsis in patria sua, eò proficiscitur, quærit illum, ac inuentum perducit secum Antiochiam, non ignorans quantum ... ... vellet Saulus in propagandis religionis nostræ ... Vterque ergo non vulgarem laudem

Agabus, significabat per Spiritum, famem magnam futuram in uniuerso orbe terrarum, quæ facta est sub Claudio.

Hactenus multa plausibilia audiuimus de primis illis Christianis, quomodo scilicet illis omnia ex voto successerint, quanta incrementa ecclesia acceperit, & quantos fructus Saulus & Barnabas apud Antiochenos fecerint: iam verò post clarum solis lumen, incipiunt tempestates exurgere, ac nauiculam Christi non leuiter tantum concutere. Neque enim Christus discipulis suis perpetuam in hoc mundo felicitatem pollicitus est, sed ait, In mundo pressuram habebitis. Igitur Paulo & Barnaba Antiochiæ agentibus, accidit vt Prophetæ quidam qui ex diuina reuelatione futura prædicere nouerant, Antiochiã venirent, fortè vt & ipsi aliquo modo, & quantum in ipsis erat, nouæ ecclesiæ commodarent. In horum itaque numero erat quidam Agabus nomine, qui non ex astris, sed ex Spiritus sancti reuelatione prædicebat, in breui magnã famem futuram: & hoc non in vno tantùm aliquo loco, sed in vniuerso orbe terrarum. Et quod hic Propheta prædixerat, factũ est Claudio imperij Romani habenas moderãte. Huius famis sub Claudio qui Caligulæ successit, meminerũt Christiani, Iudęi, & Ethnici historiographi: vnde verò fames illa prouenerit, aut quę huius caussa, nullus Scriptorum meminit. Nos verò non dubitamus famem fuisse flagellum DEI, quo & Ethnicorum & Iudæorum impietatem, & malitiam puniret, sicque ipsos ad pœnitentiã conuerteret. Quòd verò cum impijs etiam pij fame cruciãtur, nihil miramur, non ignorantes diligentibus Deum omnia cooperari in bonum. Quare si hîc puniuntur ac flagellantur, aut pro peccatis suis puniuntur, aut sic illorum patientia probatur: qua probata, elegantiorem coronã à dño recipiẽt. Cæterùm quare Agabus hanc durã ac dirã famẽ prædixerit, ex ipso Luca historico nostro audite.

Discipuli aũt prout quisq; habebat, proposuerũt in ministerium mittere habitãtibus in Iudæa fratribus: quod & fecerunt, mittentes ad seniores per manus Barnabæ & Sauli.

Ergo Agabus non prædixit futuram famem vt Antiochenses sese præpararẽt contra illam, colligendo scilicet & reponendo multa frumenta in futuram necessitatem: sed ideo, vt isti vitę necessaria mitterent Christianis, qui habitabant in Hierusalem & fortè maiorem famem, maioresque tribulationes perpetiebantur. Nam mihi fit verisimile, nouos illos Christianos qui erant in Iudæa, & præcipuè qui in Hierusalem, non solùm à Iudæis flagellatos, sed etiam bonis suis temporalib⁹ spoliatos fuisse propter Christi religionem. Iã quoniam Iudæi maximè infensi erant Christianis qui à patrijs legibus defecerant, facile creditu est, Christianos parùm fuisse in illa fame, à Iudæis adiutos. Heb.10.
Quod quum Barnabas & Saulus non difficilè conijcere possent, haud dubiè persuaserunt Antiochenis Christianis vt facerent, quod iam eos fecisse Lucas testatur. Quid? non solos Antiochenos ad hoc beneficium & officium adhortatus est Paulus, sed etiam Romanos & Corinthios, sicut in epistolis Paulinis legimus. Nunc, inquit in Romanis, proficiscor in Hierusalẽ ministrare sanctis. Rom.15.
Probauerunt autem Macedonia & Achaia collatiõem aliquam facere in pauperes sanctos, qui sunt in Hierusalem: placuit enim eis & debitores sunt. His verbis etiã sollicitat Romanos ad eleemosynarum largitionem. Nam si spiritualiũ eorum participes facti sunt gẽtiles, debent & in carnalibus ministrare illis. Salus ex Iudæis est, inquit alibi Christus: et Apostoli Iudæi sunt, per quos salus annunciatur gentibus. Iudæi ergo pascunt gentiles spiritualiter: dignum igitur est vt hi pascãt illos corporaliter. Venimus iam ad Corĩthios, quibus de hoc eleemosynæ negotio sic scribit Apostolus: De collectis aũt quæ sunt in sanctos, sicut ordinaui ecclesijs Galatiæ, ita & vos facite. Per vnã Sab- 1.Cor.16.

bati

bati vnusquisque vestrûm apud se reponat, recondens quod ei benè placuerit, vt non cum venero tunc collectæ fiant: cùm autem præsens fuero, quos probaueritis per epistolas, hos mittam per ferre gratiam vestram in Hierusalem. Quod si dignum fuerit vt ego eam, mecum ibunt. Iam in Galatis scribit sibi & Barnabæ specialiter iniunctum, vt pauperum memores essēt: quod etiam sollicitus fui, inquit, hoc facere. Ex hoc loco originem sumpserunt collectores illi eleemosynarum, quos vulgo Terminarios & Quæstionarios vocant: sed quantū illi à prima sua institutione degenerarint, dicere possemus, reformare non possumus. Iliacos peccatur intra muros & extra. Qui eleemosynam facere, qui hanc accipere, & qui eandem distribuere debebant, profectò magna reformatione opus habent. Nos in fine huius capitis eius rei pulchrè admonemur. Boni viri sunt Barnabas & Saulus, qui populos ad eleemosynarum exhortationem sollicitant, atque exhortātur. Deinde collecta eleemosyna non quibuslibet, sed senioribus mittitur, vt hi illam distribuant. Postremò hi distribuunt non neglectim, sed magna diligentia, & non nisi egentibus. Qui iam reformatores Hospitalium & Nosocomiorū sunt, sic reformāt, vt minor pars ad pauperes perueniat: qua de re forsan aliâs. Qui colophonem huius capitis cum historijs, quæ in 5. & 7. capite audita sunt, contulerit, statim inueniet regulam, iuxta quam Eleemosynæ negotium sit reformandum: nos de hac re in Timotheo nostro nonnihil, & copiosius diximus. Et tantum de hoc capite.

Galat. 2.

CAPVT XII.

Odem autem tempore misit Herodes rex manus, ut affligeret quosdam de ecclesia. Occidit autem Iacobum fratrem Ioannis gladio.

Quamuis non dubitemus Ecclesiam Christi hactenus à voce D. Stephani, & à conuersione Sauli non egisse in pace, tamē nihil violenti tentatum est contra Apostolos: non quod Iudęi vel gentiles iam desæuijssent, sed quod Christus manus illorum vsque ad hoc tempus cohibuerit. Sic enim temperat Christus negotium ecclesiæ suæ, vt & ipsius potentia, & discipulorum probetur patientia. In superioribus sæpè liberat Petrum & Ioannem, sed non ita multò pôst dissimulat necem D. Stephani. Pôst rursum vires suas exerit contra Saulum tum persequentem ecclesias. Pares historias hîc audiemus. Primum aūt personæ noscēdæ sunt, deinde quid egerint diligēter considerandū est. Tres fuisse Herodes, vulgatissima fama est, quorum prior infantes, alter Ioannem, tertius Iacobum interfecit, tamen nullus illorum impunè quicquam designauit contra fideles Domini. Iacobus porrò frater Ioannis fuit, filius Zebedæi & Salomæ, qui Iacobus cum fratre suo legūtur in Euāgelio priores sedes in regno Christi, quæ tamen temporale putabant fore, ambijsse. Ergo qui reliquis Apostolis præferri cupiebat, ante omnes alios Apostolos pro Christo martyriū sustinuit, & calicem sibi à Christo propinatum primus exhausit. Iam ab initio rursum expendamus singula. Eodem autem tēpore iniecit Herodes rex manus, vt affligeret quosdam de ecclesia. Quòdnā tempus dicit? hoc nimirum, in quo vniuersa terra maxima & intolerabili premebatur fame. Ergo impius ille rex nō mitigatur generali omnium afflictiōe, nec ei satis est videre miseros quasi fame perire, nisi & violēta morte aliquos tollat. Et prius quidem Iudæorum primores tantùm sæuiebāt aduersus Christi ecclesiam: iam verò rex ipse, rex Herodes, rex truculentissimus. In quos vero sæuire statuit? In quosdam, inquit, de ecclesia, hoc est, viros sanctos, pios, & innocentes. Quare non potius in Iudæos, in gentes, in improbos & scelera tos? Quia videlicet magis delectabatur malitia & impietate, quàm innocentia &

& religione. Vt autem videas impietatem & crudelitatē hominis, non in vulgares & plebeios homines sæuit, nō in Diaconorum, sed in Apostolorum collegium irrumpit, & occidit Iacobum fratrem Ioannis gladio. Vide quàm simpliciter describat Lucas celeberrimum d. Iacobi martyriū: nō laudat apostolū, nec vituperat regē, quū tamē vtrunq; cum veritate facere potuisset. Atqui Lucas historias, non declamationes cōscribere instituit: ideoq; rem ipsam fideli narratione consignat, & lectori liberū rerum gestarum relinquit iudiciū. Quales animos in historiographis huius sæculi non inuenies: sic enim conscribūt historias, vt dubites declamatiōcs & inuectiuęne sint, an historiæ. Cæterū Eusebius pulchrum quid refert contigisse in martyrio D. Iacobi, proditorem videlicet huius sancti viri, antequàm decollaretur Iacobus, etiam ad fidē Christi conuersum, & cum D. Iacobo decollatū fuisse. Dicit autē Eusebius se apud Clementem Alexandrinum hanc historiam reperisse. Declaratur verò hac historia, martyrio sanctorum virorum nō arefieri, sed potius irrigari ecclesiā Christi. Et hæc quidem de S. Iacobo, quem oportuit fuisse magni nominis virū apud Christianos, & talē, propter quem haud dubiè multi relicto Iudaïsmo ad religionē nostrā trāsierint: aliàs nō fuisset primū oīum in hūc animaduersum.

Historiographi officium.

Lib. 2. eccl. histo. ca. 9.

Videns autem quia placeret Iudæis, apposuit apprehēdere & Petrum. Erant autem dies Azymorum.

Hic certè videtur Ethnica impietas cū Iudæorū superstitiōe, aut potius impietate certare. Vide eīn quàm nullā caussam habeat Herodes conijciendi Petrum in vincula, multo minus occidendi eum. Et prætexit Herodes haud dubiè aliquā caussā, forsan seditionis, aut læsæ maiestatis: sed nos credimus Lucæ nostro scribēti, quòd Herodes hac tyrānide & effusione innocentis sanguinis gratificari voluerit Iudæis, sperans nimirū se aliquid muneris ab ipsis accepturū, vel ad minus se posthac quietius apud illos victurum. Nam Iudæi valdè insidiabantur tum profanis & Ethnicis suis magistratibus, & subinde falsò illos apud Romanum Imperatorem deferebant. Hoc igitur non ignorans Herodes, & intelligēs nulla re magis delectari Iudæos quàm perditione Christianorum, proponit sæuire ac tyrannidē suā exercere in capita Christianorum, hoc est, in Apostolos ipsos, vt sic pessundatis pastoribus oues dispergerentur. Cæterùm sicut festum paschæ Christi passioni obstabat, ita & iā remoratur, quātum quidem in Herode & Iudæis erat, passionē Petri. Nam dum super hac tyrannide perficienda sollicitus erat Herodes, erant dies azymorum, ferię nimirum Iudæorum: qui in huiusmodi festiuitatibus manum quidem abstinebant ab homicidio, sed interim nihil aliud nisi cædes & sanguinē voluebant animo.

Audiuimus igitur pessimū Herodis propositum & sanguinolentū consilium, quo statuit Apostolorum principē perdere: hîc autem discant homines Christiani patienter ferre, si quando innocētes in gratiam malorum iniuriam aut damnum aliquod sustinere coguntur. Habet hic mundus multos Herodes, qui malunt malè q̄ benè faciendo gratificari hominibus. Sed audite reliqua:

Admonitio

Quem (Petrum) cum apprehendisset, misit in carcerē, tradensq; quatuor quaternionibus militū ad custodiēdum, volens post pascha eum producere populo.

Ergo nemo prohibuit tā nefandū cōsiliū Herodis, nemò impediuit pessimū hoc facinus. Estne hæc iustitia, hominē sanctū, piū, innoxiū nemini maleficientē, sed de omnibus benè meritū capi, in carcerē corripi, vinculis cōstringi, tā fortiter custodiri, nō in aliud nisi vt occidatur? Dij boni, quot boni viri tantā iniuriā sustinuerūt ab initio nascentis ecclesiæ, & hoc ob cōfessionē nomīnis Iesu Christi? & nos nō pudet tā ignaros esse, vt vel ob vnicū promissum teruntiū abnegemus fidē nostrā? Cæterū tu hîc vide furorem pariter ac timorem Herodis. Furor est quòd sanctum virum capit, vinctumque catenis in carcerē conijcit: timoris verò est, quòd

illum tam fortiter ac diligenter custodiri facit. Quid enim opus est tanta custodia pro vnico custodiendo homine? & homine inermi atque omnia pro Christo pati velle paratissimo? Certè nō est cur Herodes Iudæos, aut Ethnicos, aut Christianos timeat, Iudæi non seruare, sed perdere Christianos cupiunt: Ethnicis gratum est spectandum videre Christianum in gratiam crucifixi mortem subire cruentam: Christiani verò non didicerunt violenta manu Magistratibus repugnare, sed omnibus potestatibus subditi esse. Quòd si Herodes pote- *Actor. 5.* statem ac potentiam Dei timet, nulla erat opus custodia. Nam Deus qui antea Petrum & Ioannem ex carcere liberârat, etiam inuitis Iudæorum primoribus adhuc viuit, nec manus illius abbreuiata est: hoc quod non ita multo plus audiemus.

Et Petrus quidem seruabatur in carcere. Oratio autem fiebat sine intermißione ab Ecclesia ad Deum pro eo. Hæc Lucæ verba.

Et Petrus quidem seruabatur in carcere.

Cum magna emphasi & pronunciãda & intelligēda sunt. Videtur enim hæc Lucas magno animi suo affectu hæc scripsisse, ac si diceret: Petrus ille bonus, sanctus, iustus & innocens in carcere reseruatur, in quem non nisi homines malefici vinciri & poni debebant. Quid verò interim populus Christianus? Hoc quod vnicum licebat, orabant scilicet Deum, vt ipse Petro assisteret, ne quid in præiudiciū Ecclesiæ designaret. Neque enim conueniebat, vt seditione siue conspiratione facta, violenta manu, Petrum ex carceribus liberarent, nec dignum fuerat Christiana professione, regi pro liberatione Petri supplicare: nam sic visi fuissent nihil velle periclitari pro nomine Iesu. Cæterū orationem ecclesiæ non fuisse vanā siue frustraneā, res ipsa statim clamabit. Si enim vnius iusti oratio multū valet, quid non valerent, quidúe non impetrarent multæ multorum iustorum orationes? Habemus igitur hoc in loco exemplum communis orationis, quomodo scilicet vniuersa vnius ciuitatis ecclesia pro vno homine Deo supplicat: hoc quod certè confratribus nostris debemus, maximè verò & potissimùm illis, qui præ alijs toti ecclesiæ publicis officijs inseruiunt. Hinc est quod Diuus Paulus ferè in omnibus episto- *2. Thes. 3.* lis suis fidelium preces ambit, tum vt ipse ab infidelibus liberetur, tum etiam & sermo Dei currat. Et in ea quæ prior est ad Timothæum epistola, præcipit orare pro regibus, pro principibus, & pro omnibus qui in sublimitate sunt constituti. Quam Pauli admonitionem vtinam hoc periculoso tempore diligenter audiremus. Sed ex his paucis ipsi plura conijcere poteritis, non ignorãtes æquum esse, quòd fratres pro fratribus, membra pro membris inuicem debeant esse soluta.

Hic inuehē dum in eos. qui pessima quæque in Cæsares dicunt.

Cùm autem producturus eum esset Herodes, in ipsa nocte erat Petrus dormiens inter duos milites, vinctus catenis duabus: & custodes ante ostium custodiebant carcerem.

Nihil interim mitigatus est Herodes Petri incarceratione, sed in proposito manet: nam tyranni nunquam satiari possunt innocentum supplicijs, quantumuis iniustis: sæpius etiam impletur & fit, quod ille similitudine innuit, Dat veniam coruis, vexat censura columbas. Non est incredibile multos fuisse latrones & nebulones Hierosolymis, qui omnia ex voto suo, & impunè tamen fecerint: at malis hominibus dimissis, bonus Petrus in carcere custoditur. Nec impatienter hoc fert Petrus, non ignorans paulò antè Barnabam insignem latronem Christo omnium innocentissimo fuisse prælatum, hunc crucifixum, illum verò libertate donatum. Tu verò mihi vide quàm bene custoditus sit Petrus, ne elabatur ex manibus Herodis. In carcere iacet, vinctus est, non vna sed duabus catenis, iacet inter duos custodes, qui scili-

Chrysosto-mus aliis scilicet, etiam hos duos milites fuisse unctos. scilicet eum custodiant, ne per terram effodiat, sicque quasi subterraneos cuniculos elabatur. Sunt & duo custodes extra carcerem ante ostium excubantes: ergo impossibile est, vt Diuus Petrus è manibus Tyranni elabatur. Quid igitur Diuus Petrus interim? nihil turbatur, non despondet animum, non cogitat quomodo effugere possit, vel quid coram tribunali positus respondere, seque defendere velit: sed suauiter dormit, interim omne negotium hoc DEO, cuius etiam erat, fideliter commendans. Sed iam audite, quantum Herodes profecerit diligenti ac forti sua custodia.

Et ecce Angelus Domini astitit, & lumen refulsit in habitaculo, percußóque latere Petri, excitauit eum dicens, Surge uelociter. Et ceciderunt catenæ de manibus eius. Dixit autem Angelus ad eum, Præcingere, & calcea te caligas tuas: et fecit sic. Et dicit illi, Circunda tibi uestimentum tuum, & sequere me. Et exiens sequebatur eum, & nesciebat quia uerum est quod fiebat per Angelum: existimabat autem se uisum uidere.

Hæc omnia indicant Tyrannorum potentiam aut potius violentiam merum & inanem esse fumum, si potentiæ DEI illam opponamus.
4. Reg 19. 2. Paral 32. Videmus enim hoc in loco omnem Herodis conatum frustrari, omnem violentiam illius à Deo irrideri. Quid valet carcer? quid catenæ? quid ostia? quid custodes? vnus adest Angelus, qui omnia illa euanescere facit: nec hoc mirum nobis esse debet. Si enim vnus angelus olim in exercitu Sennacherib in vna nocte centum octogintaquinq; millia hominum occidit, non mirum est quòd vim militũ siue custodum horum non curauit. Et vt intelligamus fortitudinem Angeli & quomodo custodes penitus contempserit, nihil tacitè agit Angelus, sed omnia apertè ac liberè. Exsuscitat Petrum, iubet vt suis vestibus induatur, cadunt catenæ de manibus, non est qui vel Petro vel angelo repugnet: quid igitur hîc aliud discimus, nisi quòd dominus potens est suos eripere ex grauissimis periculis, si quãdo nouit hoc ad ædificationem Ecclesiæ suæ facere? Videmus item quod Dominus aliquando suos permittit capi & affligi, ac si omnino nullam eorum iuram ageret: verùm in extremo subinde periculo suis adest, & tarditatẽ illam mirabili sua potentia compensat. maius enim miraculum est sic liberare Petrum, quàm cauere ne capiatur Petrus. Quomodo verò factum sit vt catenæ caderent, custodes nihil viderent, quis eloqui posset? Quod factum sit credimus, quomodo verò factum sit plane ignoramus: quis enim posset rationem dare miraculorum domini? Qui factũ est quod piscis ille magnum Ionam nõ deuorauerit & perdiderit? quis explicabit nobis, quomodo ignis ille Chaldaicus neque vestes, neque capillos trium illorum puerorum læserit? Breuiter dicam, Creatura omnis non valet ministerium suum negare creatori, sed cogitur facere quæ ille vult. Sed videamus reliquum historiæ.

Transeuntes autem primam & secundam custodiam, uenerũt ad portam ferreã quæ ducit ad ciuitatem, quæ ultro aperta est eis. Et exeuntes processerunt uicum unum, & continuò discessit Angelus ab eo.

Hæc omnia eò dicuntur, vt intelligamus Deo nihil posse obsistere, quo minus suos ex omnibus periculis liberare valeat. Si liberare vult Israëlitas, nihil ipsius conatum impedire potest: non Pharaonis potentia, non maris rubri impetus, sed omnia coguntur obedire Deo, & huius dilectis famulari. Si saluare vult Bethuliã, vna honesta mulier triumphum ab hoste reportat: si debellanda est Hiericho, necesse est ad sonum tubarum omnes muri illius cadant. Hæc autem ad nostram doctrinam & adhortationem pertinent, vt discamus neminem magis quàm Deum timere, cuius voluntati, nedum potestati nemo resistere potest. Videmus certè quàm securus Petrus omnes cu-

ſtodias pertranſeat, item quod etiã ferrea porta illi cedere cogitur. Sed hac de re iam ſæpius. Cæterùm quòd Angelus à Petro diſcedit, non miremur: nam Angelorum eſt, vt perfectis & abſolutis ſuis negotijs, poſtea ad Deum ſuum redeant (eius rei exemplis ſcriptura abundat) non quòd Angeli porrò omnes à nobis diſcedant, ſed quòd non continenter nobis viſibiliter miniſtrant. Nam vnicuique homini Chriſtiano proprium ſuum eſſe Angelum, perpetuum & conſtans eſt Eccleſiæ dogma: qua de re non ita multò pòſt.

Et Petrus ad ſe reuerſus, dixit: Nunc ſcio uerè, quia miſit dominus Angelum ſuum, & eripuit me de manu Herodis, & de omni exſpectatione plebis Iudæorum.

Paulò antè auditum eſt Petrum ignoraſſe quòd verè liberaretur, ſed putaſſe ſe viſum videre, quo quid aliud ſignificaretur: ſicut ſuprà velum illud de cælo ad ſe mitti vidit. Exemplis res manifeſtior euadet. Pincerna ille in carcerem à Pharaone Aegyptiorum rege cõiectus, per ſomnum videbat vitem in qua erant tres propagines, paulatim creſcere in gemmas & poſt flores vuas matureſcere; item ſe calicẽ Pharaonis in manu habere, illumque vini ſiue muſti liquore impletũ Pharaoni offerre: hæc, inquam, ſic videbantur Pincernæ fieri, quæ certè magis figurabantur quàm fiebant; hoc quod non ſolum ille ex interprete ſomniorum Ioſepho, ſed ex ijs, quæ poſtea facta ſunt, intelligebat. Similem viſiõem etiam putabat ſe PETRVS videre, quum tamen non viſionem, ſed rem ipſam videret. Iam rurſum PETRI verba mecum expendite. Putabam, inquiebat, apud me viſionem aliquam videre, atq; adhuc me captiuum in carcere cuſtodiri: nunc autem verè intelligo atque reipſa experior, quod vincula & carceres Herodis effugerim, non quidem ope humana, ſed virtute diuina. Dominus enim miſit Angelum ſuum, non vt perderet Herodẽ & huius complices Iudæos: ſed vt me liberaret de poteſtate & tyrannide Herodis, & Iudæi peſſima ſua ſpe fruſtrarentur. Nam Herodes nihil aliud cogitauit, & Iudæi nihil aliud ſperârunt, quàm me de terra tollere: atqui Deo viſum eſt me diutius eccleſiæ ſuæ præeſſe. Quærat forſan hic aliquis quare Deus Petrum liberârit, Iacobũ verò occidi permiſerit? huic pauciſſimis reſpõdemus, in paſſione & morte Diui Iacobi apparuiſſe ipſius fortitudinem, & ſic Chriſtianis exemplum prælatum, ne metu mortis aut ſpe huius vitæ deficiant à ſemel ſuſcepta Chriſti fide: in liberatione verò Petri oſtenſum eſt quòd dominus, ſi modo velit atq; è re ſuę eccleſiæ fuerit, fideles ſuos ab omnium tyrannorum violentia eripere ac ſaluos conſeruare poſſet. Quare admoniti fideles, etiam in grauiſſimis periculis non debent deſpondere animos. Sed hac de re, ni fallor, etiã in ſuperioribus nonnihil diximus.

Conſideransq; uenit ad domum Mariæ matris Ioannis, qui cognominatus eſt Marcus, ubi erant multi congregati & orantes.

Quòd populus Chriſtianus de morte Petri ſollicitus pro illo orauerit, in ſuperioribus auditum eſt: hæc autem oratio, vt putamus, non latuit Diuum Petrum. Apud ſemetipſum igitur primum conſultans quid faciendum, cogitat in domo Mariæ illius congregatam eſſe multitudinem, & ipſius nomine contriſtatam. Commodum igitur putat & ſe decere, vt illam ſanctam ſocietatem primum alloquatur & ſua præſentia conſoletur: nam pios illos homines in magna fuiſſe triſtitia, nihil dubitamus. Cogitabant enim quantum periculi immineret Chriſtianę religiõi, ſi Herodes ſic pergeret, trucidãdo optimos & ſupremos Chriſtianiſmi Paſtores: nec aliud cogitare poterãt, quã tyrannidem illam, niſi Deus obſiſteret, non ceſſaturam, donec in vniuerſum omnes perderent Chriſtianos.

Si-

Sinit enim aliquãdo Deus etiam suos dilectissimos aliquantulum periclitari, vt ipsorum fides & patientia probetur. Fidelis autem est, vt non sinat nos vltra quàm sustinere possumus, à persecutionibus diuexari: hoc quod in Petro & populo hoc Christiano videmus. Et ô felicem hominem conuentum, vbi conuenitur non ad excitandum seditiones, non ad comessandum, sed ad orandum. Iam alij sunt Euangelicorum illorum conuentus, videlicet in hoc instituti, non vt seruemus, sed vt perdamus fratres nostros. Sed videamus quæ vltra sint gesta.

1. Cor. 10.

Quales conuentus decea nt Christianos.

Pulsante autem eo ad ostium ianuæ, processit puella ad uidendum, nomine Rhode. Et ut cognouit uocem Petri, præ gaudio non aperuit ianuam, sed introcurrens nunciauit stare Petrum ante ianuam. At illi dixerunt ad eam. Insanis. Illa autem affirmabat sic se habere. Illi autem dicebant, Angelus eius est.

Etsi hæc omnia aperta & familiaria videantur, tamen diligenter expensa, habent multa notatu non indigna. Diuus Petrus quem paulò antè nulla vincula, nullæ catenæ, nullæ portæ siue ligneæ siue ferreæ prohibere vel remorari potuerunt, iam non potest ingredi ad suos discipulos, nisi ipsi aperiantur fores domus illius. Quid enim opus est miracula facere, vbi ad id quo indigemus impetrandum, humana suppetunt media. Et si Apostoli omnia miraculosè fecissent, pro veris, hoc est, naturalibus hominibus habiti non fuissent. Ergo absente angelo, iam non patent Petro fores vltro, sed cogitur pulsare, vt aperiente alio ipse intrare queat. Quod verò Rhode illa præ gaudio non aperit primum, sed ante omnia reliquæ familiæ Petrum adesse nunciat, argumentum est magnæ dilectionis, qua Diuum Petrum prosecuti sunt omnes qui in domo illa erant: hocque nomine meritò à nobis commendantur. Nam qui præceptores & doctores suos non amant, quem tandem seriò amabunt? Iam de incredulitate familiæ eius quæ non credebat Petrum adesse, nihil aliud dicamus, quàm illa ipsa & Dei patientiam, & Herodis sæuissimã crudelitatem significari. Nihil enim dubitauerim pios illos homines non dubitasse, quin Christus Iesus omne Petri negotium in meliorem partem esset versurus: sed de tam mirabili liberatione nihil cogitauerant. Nam miraculum erat grãde potissimum hoc nomine, tum quòd Petrus è carcere liberari, tum etiam quòd ciuitatem ingredi, & ad hanc domum illæsus & hoc noctu, per tot custodias venire potuerit. Adde (quod citius sperandum siue credendum fuerat,) Petrum sic liberatum potius fugisse, quàm intrasse Hierosolymam. Quid porrò dicemus de illo quod familia illa non credens Petrum liberatum, dicit Angelum ipsius esse? nam non immeritò hic quæritur, vnde in hãc opinionem venerint. Nisi enim non tale quid de hominum angelis prius credidissent, de angelo Petri nihil tale dixissent. Verum est, vt Chrysostomi vtar verbis, quod vnusquisque proprium habeat angelum. Et nos in euangelio audiuimus Christum dicentem, Videte ne contemnatis vnum ex his pusillis qui in me credunt. Dico enim vobis, quod Angeli eorum semper vident faciem patris mei qui in cælis est. Et D. Hieronymus in Matthæum scribens dicit: Magna dignitas animarum, vt vnaquæque habuit ab ortu natiuitatis in custodiam sui angelum deputatũ. Et hæc quidem vera esse nemo Christianorum dubitare debet: an verò talis angelus apparere soleat visibili quadam specie, & præcipuè eius cui deputatus est specie, mihi pro certo non constat: nec eius rei mihi iam aliquod succurrit exemplum. De alijs verò angelorum apparitionibus in humana specie, multus est sermo ĩ sacris scripturis. Aduersarij nostri hoc in loco cauẽt, ne putemus hic mentionem fieri spirituũ siue animarum post mortem hominum apparẽtiũ, quos ipsi nõ hoĩm spirit9, sed

Nõ semper sunt expectãda miracula.

Magna huius familiæ in Petrum dilectio.

Quare dubitarunt de Petri liberatione.

Vnde coniectarint esse angelum Petri.

Cacodæmonas putant. Ego verò ficut negare non poffum multa cõficta fuiffe de fpiritibus illis humanis obambulantibus & apparentibus: ita dubitare non poffum, quin hominum fpiritus fubinde aliquibus appareãt, & olim apparuerint: hoc quod multis adeoque certiffimis hiftorijs comprobari poteft. Nec latere poteft aduerfarios, quòd hoc perpetuò creditum fuerit in populo Dei, tam in veteri, quàm in nouo teftamento. In libris Regum & Machabæorum eius rei non vnicum tantùm habes exemplum. Et Apoftoli apparẽte ipfis Iefu, putabant fe fpiritum videre: certè non fpiritum malum, fed fpiritum Chrifti bonum. Sed hæc fufficerint.

Petrus autem perfeuerabat pulfans. Cum autem aperuiffent oftium, uiderunt eum, & obftupuerunt. Annuens autem eis manu ut tacerent, narrauit quomodo dominus eduxiffet eum de carcere, dixitque eis: Nunciate hæc Iacobo, & fratribus. Et egreffus abijt ad alium locum.

Non poterat pius Apoftolus Petrus ægrè ferre, quòd ad primum pulfum ipfi non ftatim aperiretur oftium: nam fciebat fe nõ exfpectari à fratribus, fciebat etiam in quanta trepidatione effent ob crudelitatem & tyrannidem Herodis. Adde quòd nocturno tempore nõ libenter folemus oftia domus noftræ aperire, & omnes pulfantes citra delectum intromittere. Ciuilior igitur erat Petrus, quàm quidam huius fæculi homines, qui omnia in deterrimã partem interpretantur. Quod verò pij homines ad confpectum Petri obftupefcunt, humano more fit, & argumento eft, Petrum ferió fuiffe captum, & iam præter omnem exfpectationem liberatum.

Petri ciuilitas.

Narrat autem Petrus modum fuæ liberationis, ne ipfe videatur vel volente Herode liberatus, vel alio aliquo aftu effugiffe: fed potius vt intelligant hãc liberationem nõ hominibus aliquibus, fed Deo acceptã ferendam. Pulchrè verò fcribit Lucas Petrum narraffe, quõ dominus ipfum de carcere eduxerit, nõ quomodo Angelus illũ eduxerit, vt rurfum fcilicet omnis gloria tribuatur Deo. Nam ipfe dominus nobis benefacit, fiue minifterio angelorum, fiue diuorum, fiue hominum in his terris viuẽtium nobis benefaciat. Ipfe enim fons eft bonitatis, vnde omnia bona emanare folent: qua de re forfan alibi. Cæterùm quòd Petrus liberationem fuam nũciari iubet alijs quoque fratribus, Iacobo in primis Alphæi, qui tum (vt referunt) Hierofolymorum epifcopus fuit, charitatem, & vnum totius ecclefiæ fenfum nobis commendat: vt iuxta Pauli verbum eodem fimus animo, eadem mente & fententia, gaudeamus cum gaudentibus, & lugeamus cum lugentibus. Præterea vult potentiam & beneficentiam domini multis innotefcere, vt & ipfi Deum inuocent in neceffitatibus, & gratias agant liberatori. Poftremò quòd Petrus in alium locum abir, fuo exemplo docet aliquando impiorum furori cedendum effe, non metu mortis, fed ad ædificationem ecclefiæ nos feruare cupientes: qua de re aliàs diximus. Sed quid poftea factum eft?

Quare Petrus liberatione . . . ta fid . . . nari

Roma. 12. Philip. 2. 1. Cor. 12.

Impiorum furori aliquando cedendum.

Facta autem die, erat non parua turbatio inter milites, quidnam factum effet de Petro. Herodes autẽ cum requififfet eum & non inueniffet, inquifitione facta de cuftodibus, iuffit eos duci: defcendensq; à Iudæa in Cæfaream, ibi commoratus eft.

Non poterant milites non turbari ob elapfionem Diui Petri, vt qui non ignorabant crudelitatem & fæuitiam regis fui, qui femel concepto furore non minus in pios, quàm in impios fæuire folebat. Igitur etiamfi milites fcirent fua culpa factum non effe, quo minus Petrus adhuc in vinculis teneretur: tamen fecuri effe non poterant, fed potius animo præfagiebant, quæ poftea Herodes contra illos egit. Herodes enim non inuento in carceribus Petro, animaduertit in milites, qui ad cuftodiendum Petrum pofiti fuerant. Quæ autem hæc eft crudeliffimi Tyranni iniqtas fic fæuire in innocentes? Nã huma-

non poterat rex non intelligere, quidquid hic circa Petrum factum est, non humana astutia, sed Dei prouidentia ac potentia factum fuisse. Ecce enim vincula erant, custodes intus, carcer clausus, nusquam perfossus paries, vi rapi non potuit. Nec verisimile est, milites pecunijs à Petro corruptos ipsum liberasse. Nam quum Petrus non habuit vnde daret mendico eleemosynam, quomodo haberet pecuniam ad corrumpendum custodes? Adde si custodes sibi alicuius mali fuissent conscij, nequaquam permansissent vsque ad inquisitionem, sed aufugissent. Magna igitur est iniquitas Herodis, à cuius exemplo sibi meritò cauere debent omnes pij principes. Sed dicet hic aliquis, Quare DEVS Petrum liberans, milites in tantum periculum coniecit? Etsi eius rei multas caussas recensere possem, tamen malo illud Apostoli dicere, Quis es tu qui responsas DEO? Iustus est dominus, & rectum iudicium ipsius: iustus, inquam, est dominus, & omnes viæ eius veritas. Tu forsan opinaris DEVM permisisse, vt innocentes iniustè trucidarentur: atqui quàm innocentes esse potuerunt homines Idololatræ? Quod si maximè innocentes etiam fuissent, non erat mirum, etiamsi permitteret Deus Herodem in innoxios sæuire. An non innocens fuit Diuus Iacobus, iussu impij regis decollatus? an non multi innocentes propter Christum occisi sunt? Verùm non iniquè commutauit, qui pro temporali vita æternam felicitatem accepit. Cæterùm quòd ad hoc militum supplicium attinet, dispensatione diuina puniuntur: primum vt dominus & Deus noster hoc exemplo declaret, supplicium quod meditantur impij in pios, in caput impiorum redundaturum, & pios ex omnibus afflictionibus liberandos. Deinde torquentur custodes & ducuntur ad supplicia, vt miraculum Petri manifestetur amplius: hoc quod etiã cũ custodibus se-

Actor. 3. *Psal. 118.* *Psal. 144.* *Psal. 24.* *Quare puniri fecerit Deus flagellari milites.*

pulchri domini factum est. Sed hæc plus satis.

Erat autem iratus Tyrijs & Sidonijs. At illi unanimes uenerunt ad eum, & persuaso Blasto, qui erat super cubiculum regis, postulabant pacem, eo quòd alerentur regiones eorum ab illo.

Meritò hic quispiam cogitat quid sibi Lucas cum hac historia velit, & quam ob caussã Herodes Tyrijs & Sidonijs, hoc est, vicinis suis infensus fuerit. Ad postremam quæstionem primo respondeo, ex certis historijs non constare, quæ caussa fuerit huius discordiæ siue inimicitiæ inter Herodem & vicinos suos. Atqui ea est huius sæculi infelicitas, vt rarissimè vicini inter se per omnia & semper cõueniant: maximè verò potentibus inimicantur, quũ potentes vnusquisq; solus vult habitare super terram, & iuxta Prophetam coniungere domum ad domum. Quid verò hæc historia ad nos? vt nimirũ intelligamus Herodem non solis Christianis, sed etiam alijs & potissimum vicinis suis molestum fuisse. Cæterùm Tyrij & Sidonij, siue meritò siue immerito hanc inuidiam incurrerint, Herodis offensam sustinere non poterant. Proinde per mediatorem Blastum, quem forsan pecunia corruperant, postulabant pacem: certè non facturi, nisi beneficijs Herodis eguissent. Nam regiones eorũ alebantur beneficio & annona Herodis. Quòd si hic illis negasset frumenta & alia victualia, fame fuissent consumpti. Ergo quod pacem postulant, non amoris & beneuolentiæ est, sed necessitatis. Porrò per Blastũ hunc pacem facilè impetrârunt, quoniam ille erat regi charus, nimirum ipsi a cubiculis. Et hęc est descriptio aulæ regum, ad quos nemo peruenire potest, nisi per tales internuncios, pecunijs siue alijs donarijs benè corruptos. Nos porrò hæc pessima exempla fugiamus, & quantum fieri potest, cum omnibus hominibus pacem habeamus: non ventris nostri, sed Christi domini nostri gratia. Sequitur in ipso contextu.

Caussa inimicitiæ inter Herodẽ & Tyrios incerta. *Esai. 5.* *Aulæ principis quales.*

Statuto autem die Herodes uestitus ueste regis, sedit pro tribunali, & concionabatur ad eos: populus autē acclamabat, Dei uoces & non hominis.

Quæ hoc in loco ab historiographo nostro paucissimis pstringunt, ab alijs historiographis Iosepho scilicet & Eusebio copiosissimè conscripta sunt. Sic enim scribit Iosephus, Herodem venisse in Cæsaream quæ prius dicta fuerat turris Stratonis, ibique ad honorem Cæsaris pro eius salute spectaculum exhibuisse. Ad quam festiuitatem, eius prouinciæ multitudo nobilium simul & procerum vnà conuenerat. Secunda verò spectaculorum die stola vestitus vndiq; argento contexta, ita vt textus esset valde mirabilis: venit ad Theatrū incipiente die, & primis radijs Sole oriente demissis, argenti claritas repercussa, fulgorem reddidit valde perspicuum & oculis inspicientibus formidandum. Mox autem adulatores voces fauorabiles emittebant, quę nec illi bonæ pro veritate videbantur, Deum scilicet appellantes eum &cæ. Hæc Lucas sic exprimit: Populus autem acclamabat, Dei voces & non hominis. Hoc est, Deum aliquem, non hominem audimus loqui. Iosephus porrò scribit populum sic acclamasse, Propitius nobis esto, quia licèt hactenùs te velut homines timuerimus: attamen iam nunc superioris naturæ te esse conspicimus. Vide mihi hîc quæ in hoc rege condemnentur. Primum immodicus vestium luxus, qui profectò in nullo prudenti, nedum Christiano homine probari potest. Videmus certè hunc luxum quasi luem quandam totum mundum corripuisse & corrupisse, ita vt nusquam nō triumphare videatur. Dij boni quanto rum malorū hic luxus caussa est, quot familias porrò perdit? Sed nihil amplius addam. Secundò in hoc rege accusatur arrogantia, qua motus adulatores non repulit. Nam adulatorū voces, vt Iosephus scribit, rex nequaquā compescuit, nec impia eorum verba compressit: sed quam huius arrogantiæ pœnam dederit, statim audiemus.

Lib. 19. ca. 7.

Confestim autem percußit eum Angelus Domini, eò quòd non dedißet honorem Deo: & consumptus à uermibus exspirauit.

Iosephus scribit Herodem tali morbo correptum statim ad amicos dixisse, Ego Deus vester iam vitam mutare cōpellor. Repente namq; increpitus sum, cum mendaces ad me clamarent. Nam qui vocabar immortalis à vobis, ecce iam ducor ad mortem. Suscipienda est sententia, quæ profertur à Deo &cæt. Videmus igitur quàm grauiter punire soleat Dominus arrogantiam eorū, qui adulatorum mendacijs libenter aures accommodāt. Nec suam temeritatem impunè ferent adulatores, quorum tamen vbique magna est multitudo, potissimum verò in aulis Principum, & locupletiorū ciuium ædibus. Nusquā verò magis regnat adulatio, nusquam maior cernitur arrogantia, quàm apud Euangelicos illos qui tamen nusquam non in aliorum fastum inuehuntur. Apud Euangelicos certe misellus Scultetus & audit & sibi videtur Cæsar, Rex, Princeps: sic plebanus rusticus aut potius impius Apostata, Papa vel Episcopus dici cupit. Vtinam audiremus potius illud Sapientis, Quanto maior es, humilia te in omnibus, & corā Deo inuenies gratiam: quoniam magna potentia Dei solius, & ab humilibus honoratur. Et alia scriptura dicit, Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Sed rursum inspiciamus verba Lucæ: Confestim, inquit, percussit eum Angelus Domini. Vides, angelus domini liberat Petrum, & angelus domini percutit & flagellat Herodem. Satis iam diu connixit Dominus ad tyrannidem Herodis, sed ad tātam arrogantiam & sacrilegium silere non potest. Satis graue est tyrannidem contra innocentes exercere: at hoc nomine etiam gloriari & velle laudari, hoc intolerabile malum est. Ne dixeris, inquit Iesus Syrach, Quis me subijciet propter facta mea? Deus enim vindicans vindicabit. Ne dixeris, Peccaui, & quid mihi accidit triste? Altissimus est enim patiens

Eccl. 3.

Eccl. 5.

patiens redditor. Et alius dicit, Audite reges & intelligite, discite Iudices fini um terræ. Præbete aures vos qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum, quoniam data est à Domino potestas vobis & virtus ab altissimo, qui interrogabit opera vestra, & cogitationes scrutabitur: quoniam cũ essetis ministri regni illius, nõ recte iudicastis, nec custodistis legem iustitiæ, neque secundum legem Dei ambu lastis. Horrendè & citò apparebit vobis, quoniam iudicium durissimum his, qui præsunt, fiet. eius generis sententiæ & exempla sunt in sacris & profanis litteris multa, quæ doc ẽt quàm gra uissimè soleat Dominus impiorũ principum tyrannidem & arrogantiam pu nire: et Dei iudicio principes mali cõ tinendi sunt, non à minoribus corripiẽ di. Nam simulatque permittitur inferioribus iudicium contra superiores, exulabit omnis obedientia: nihil manebit suo loco, sed perpetuum omnibus Rebuspublicis adueniet exitium. Sed hac de re iam sæpius diximus. Secundò scribit Lucas ideo perijsse Herodem, quòd non dedisset honorem Deo, hoc est, non fuisset punitus Herodes, nisi sibi ob adulatorum verba placuisset, eaque libenter audisset. Melius certè fuisset admisisse eos qui ipsum reprehẽ dissent ob neglecta bona opera, quàm qui eum laudârunt ob malefacta. Tertiò describit Lucas, qua pœna Herodes perierit: Consumptus, inquit, à vermibus, expirauit. Ergo qui nec Deũ time bat, nec homines reuerebatur, qui mul ta mala inflixit Dei amicis, ille non potest semetipsum defendere à vermibus: qua pœna certè Deus Herodis fastum irridere voluit. Multo enim miserabilius est interimi à minimis eiusmodi animalculis, quàm ab omnibus, vel à ma gnis illis bestijs, vrsis vel leonibus. Sic Pharao ille Ægyptius tyrannus à Cinificibus flagellatur, qui tamen putabat se etiam toti mundo præualere. Sed videamus sequentia.

Sap. 6.

Verbum autem Dei crescebat & multiplicabatur.

Hæc ideo adijcit Euãgelista, vt intelligamus Ecclesiã Christi ꝓpter tyrãnidem Herodis nõ fuisse diminutã: & vt sciamus multo plures ad religionẽ nostrã accessisse, postquã viderint infelicẽ & mi serũ interitũ Herodis, volentis Christi Ecclesiã opprimere, & Petri audientes mirã & insperatã liberationẽ. Impossibile em̃ est Ecclesiã Christi, quæ supra firmam petram ædificata est, succũbere.

Barnabas autem & Saulus reuersi sunt ab Ierosolymis expleto ministerio, assumpto Ioanne qui cognominatus est Marcus.

Vide quã breuissimè oĩa scribat D. Lucas. In superiorib⁹ dictũ est Antiochenos eleemosynã misisse in Hierusalẽ, & hoc ꝑ ministeriũ Barnabę et Pauli: iã scribit, istos, postq̃ officiũ suũ compleue rint, rursũ relicta Hierusalem ad Antiochenã ecclesiã redijsse. Neq; hic scripsit quõ sancti illi duo Apostoli à fratribus Ierosolymitanis excepti fuerint, vel q̃d Apostoli amplius ibidẽ egerint: vnde satis imprudẽter ne dicã impiè, nihil de Apostolis & eorũ actionib⁹ recipere voluit, nisi ꝙ Canonicis scripturis ꝓbari potest. Cæterũ discamus exẽplo Barnabæ & Pauli, ne pauperes Chrĩ sua defraudem⁹ eleemosyna, sed eis demus q̃ illis cõstituta & ordinata sunt: discam⁹ & nos Ecclesię pastores, ne res friuolas & vanas sectãtes, diu relinquamus oues curæ nr̃æ demãdatas. Nã hic videmus Apostolos, simulatq; ministeriũ suũ Hierosolymis impleuissẽt, stati ecclesiã suã Antiochenã redijsse: nec solos redijsse, sed secũ asũpsisse Ioannẽ illũ cognoĩe Marcũ, nimirũ vt & iste operã suã locaret Ecclesiæ. Oportet enim ipsum fuisse egregiũ hoĩem, quẽ Apostoli sua digna ti sunt sodalitate. et fuit haud dubiè di ligẽs ac fidelis D. Petri discipulus: hoc inde cõijcimus, quod D. Petrus multã familiaritatẽ cũ matre ipsius & tota familia habuisse ex superioribus ꝓbatur. Audiuim⁹ em̃ Petrũ ex carcere miraculosè ereptũ, statim accessisse domũ Mariæ, quæ fuit mater Ioãnis huius nostri cognomento Marci. Sed hæc pro præsentis capitis explicatione suffecerint.

FINIS.

IHS